

med förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1976/77, m.m. (kompletteringsproposition);

beslutad den 22 april 1976.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

G.E. STRÄNG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas den ekonomiska politiken mot bakgrund av den samhällsekonomiska utvecklingen. Inriktningen av den ekonomiska politiken på längre sikt tas upp med utgångspunkt från 1975 års långtidsutredning och remissyttrandena över den.

Det förslag till statsbudget för budgetåret 1976/77 som lades fram i årets budgetproposition kompletteras med hänsyn till senare inträffade förändringar rörande såväl inkomst- som utgiftssidan av budgeten. I samband därmed redovisas en förnyad beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår. Denna ger vid handen att totalbudgetunderskottet skulle minska med nära 900 milj. kr. i förhållande till beräkningarna i årets budgetproposition. Sålunda förutses nu ett underskott om ca 10,1 miljarder kr. För budgetåret 1976/77 beräknades i budgetpropositionen ett underskott om inmot 12 miljarder kr. De nya beräkningarna visar ett underskott av ungefär samma storlek.

I propositionen läggs också fram förslag till lagstiftning om höjning av det särskilda investeringsavdraget för maskininvesteringar m. m. från 10 % till 25 %. Samtidigt föreslås det statliga investeringsbidraget bli höjt från 4 % till 10 %. Vidare redovisas förslag till riktlinjer för totalisatorverksamheten vid trav- och galopptävlingar, m. m.

I särskilda bilagor redovisas bl. a. en reviderad nationalbudget för år 1976, en långtidsbudget för budgetåren 1976/77—1980/81 samt en sammanfattning av 1975 års långtidsutredning och remissyttrandena.

FINANSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1976-04-22

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Lidbom, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson

Föredragande: statsrådet Sträng

Proposition med förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1976/77, m. m. (kompletteringsproposition)

REVIDERAD FINANSPLAN 1976

1 Den internationella utvecklingen

Den internationella lågkonjunkturen nådde sin botten under sommaren 1975. Under hösten blev tecknen på konjunkturuppgång allt tydligare. I OECD-länderna ökade lagerinvesteringarna och även den privata konsumtionen tilltog. Den ekonomiska politiken i de större industri-länderna hade lagts om i expansiv riktning redan i början av 1975. Arbetslösheten var emellertid vid utgången av 1975 fortfarande mycket hög. Allmänt kan konstateras att de efterfrågestimulerande åtgärder som vidtogs, sattes in för sent, var av för liten omfattning och hade en alltför generell prägel för att effektivt kunna motverka bortfallet i efterfrågan. Inflationen bromsades dock in under loppet av 1975, men låg vid ingången av 1976 fortfarande på en hög nivå.

Den hittillsvarande utvecklingen under 1976 bekräftar i allt väsentligt den prognos för den internationella konjunkturen som gavs i finansplanen. Produktionen har fortsatt att öka som en följd av att lagerinvesteringarna slagit om och att hushållen kraftigt ökat sina inköp. Detta gäller i synnerhet varaktiga konsumtionsvaror. Den privata konsumtionen har ökat något tidigare och snabbare än vad som fanns anledning anta i slutet av 1975. En faktor som är av avgörande betydelse för konjunkturuppgångens styrka och varaktighet är utvecklingen av näringslivets fasta investeringar. Dessa har under de senaste två åren minskat i de flesta i-länder. Konjunkturdata av olika slag tyder emellertid på att efterfrågan på investeringsvaror åter ökar. En sådan ökning av investeringarna är för övrigt nödvändig för att på sikt eliminera de flaskhalsproblem som under 1972 och 1973 bidrog till att förvärra inflationen.

Den ekonomiska politiken i de stora OECD-länderna är f. n. utformad med hänsyn till den väntade fortsatta konjunkturuppgången. Finanspolitiken är avvaktande eller på väg att läggas om i åtsramande riktning. I flera länder är budgetunderskotten, som främst har orsakats av de automatiska utgiftsökningarna och inkomstbortfallen under lågkonjunkturen, ett framträdande ekonomisk-politiskt problem. Flera länder har därför föresatt sig att inom några få år återställa balans i budgetarna. Penningpolitiken har i länder som Förenta staterna, Förbundsrepubliken Tyskland och Schweiz givits ett kvantitativt mål för penningmängdens tillväxttakt. Tillväxten skall vara tillräckligt stor för att tillåta den önskade expansionen av produktion och efterfrågan utan att spåda på inflationen. Hittills har dock tillväxten i penningmängden till följd av den låga kreditefterfrågan i flera länder legat under de fastställda ramarna.

Det faktum att såväl konsumenter som producenter nu har ökat sin efterfrågan på varor stöder antagandet om en stabil konjunkturuppgång. Även om det fortfarande finns en betydande osäkerhet om utvecklingen under 1976 har denna blivit väsentligt mindre än tidigare. Enligt de bedömningar som nu kan göras kommer produktionen inom hela OECD-området att öka med 4—5 % 1976.

Konjunkturuppgången väntas bli kraftigast i Förenta staterna där produktionen antas öka med 6—7 %. I Västeuropa är uppgången starkast i Förbundsrepubliken Tyskland och i Frankrike. För bägge länderna förutses en tillväxt på mellan 4 och 5 % under 1976. Utvecklingen torde bli avsevärt långsammare i Storbritannien och Italien, där regeringarna till följd av den snabba inhemska kostnadsutvecklingen och den externa obalansen tvingas föra en återhållande politik. De mindre europeiska länderna har överlag fört en mera expansiv ekonomisk politik för att hålla uppe den inhemska aktiviteten. De har härigenom kraftigt försämrat sin externa balans. För flertalet av dessa länder är en ökning av exporten till de stora länderna av avgörande betydelse för den ekonomiska återhämtningen.

För världshandeln förutses en ökning med 7—8 %. Den viktigaste orsaken här till är att handeln mellan OECD-staterna åter expanderar. De större OECD-länderna ökar nu sin import av främst råvaror, olja och halvfabrikat. De överskott som dessa länder registrerade under 1975 kommer därmed att reduceras. Jämviktsbristen i bytesbalanserna kommer dock att bestå. Detta innebär att de större OECD-länderna som grupp i stort sett kommer att vara i balans, medan de mindre OECD-länderna kommer att ha fortsatt höga underskott. Av det underskott på 17 miljarder dollar som beräknas för hela OECD antas 14 miljarder falla på de mindre länderna. För de icke-oljeproducerande u-länderna kommer sannolikt en viss minskning av underskotten att ske. De förblir emellertid höga — ca 16 miljarder dollar — och den minskning som

sker åstadkoms bl. a. genom att import av investeringsvaror och därmed framtida tillväxtmöjligheter justeras ned. De oljeproducerande ländernas överskott väntas ligga kvar på en nivå av ca 36 miljarder dollar. Denna obalans i utbytet mellan länderna har utsatt det internationella handelssystemet för avsevärda påfrestningar. Vissa länder har vidtagit restriktiva åtgärder mot importen. Den svenska regeringen har särskilt uttryckt sitt bekymmer över de amerikanska åtgärderna på stålområdet. I stort har dock det avtalssystem som reglerar världshandeln respekterats. Det är i detta sammanhang ett angeläget svenskt intresse att OECD:s handelspolitiska deklaration — den s. k. trade pledge — förnyas en andra gång vid det kommande ministermötet i juni 1976 och att de tendenser till handelspolitiskt motiverad protektionism som kan avläsas i dagsläget inte vinner ökad spridning.

Mot bakgrund av spänningarna i det internationella handels- och betalningssystemet spelar strävandena att förbättra det internationella valutasystemet en stor roll. I januari 1976 ledde mångåriga överläggningar inom internationella valutafonden om en reform av valutasystemet till en principöverenskommelse om att ändra fondens stadgar i vad avser växelkurssystemet och guldets roll i valutasystemet. Vidare enades man om att höja medlemmarnas kvoter i valutafonden. Förslagen till stadgerevision och kvothöjning har nu godkänts av valutafondens styrelse. Förslag om svenskt godkännande av dessa ändringar kommer att underställas riksdagen.

Handels- och betalningsutvecklingen samt de betydande skillnaderna i inflationstakt länderna emellan har under början av 1976 föranlett förskjutningar i kurserna för vissa valutor. Främst har detta lett till sänkta kurser för den italienska liran och det engelska pundet. Den franska francen har utsatts för sådant tryck att Frankrike temporärt har avbrutit sin medverkan i den s. k. valutaormen. Den amerikanska dollarn har under innevarande år hävdat sig väl och varit föremål endast för måttliga fluktuationer.

2 Den ekonomiska utvecklingen 1975

Under 1975 var Sverige ett av de mycket få industriländer där produktionen inte minskade. Visserligen sjönk exporten från Sverige kraftigt som en följd av den mycket svaga efterfrågan i vår omvärld. Men genom en aktiv ekonomisk politik hölls den inhemska efterfrågan uppe på en sådan nivå att produktion och sysselsättning kunde fortsätta att öka. Medan arbetslösheten nådde rekordhöjder i andra industriländer sjönk den i Sverige till den lägsta nivån sedan högkonjunkturåret 1970. Samtidigt blev prisstegringarna i Sverige inte större än i genomsnitt för OECD-länderna. Genom prioriteringen av sysselsättningsmålet kom däremot utrikesbalansen att försvagas ytterligare.

De reviderade uppgifter om utvecklingen 1975 som nu föreligger visar att bruttonationalprodukten ökade med 0,6 % i volym, mätt från användningssidan. Det är en obetydlig uppjustering jämfört med bedömningen i finansplanen. Kalkylerna över BNP-ökningen från produktions- sidan har däremot reviderats nedåt. Till skillnad från det mönster som gällt under senare år är det nu beräkningarna från användningssidan som ger den högre tillväxten. Produktionsutvecklingen 1974—1975 enligt de båda beräkningsmetoderna framgår av tabell 1.

En försörjningsbalans för 1975 redovisas i tabell 2. Av denna framgår utvecklingen för olika användningsområden. Effekterna av den internationella lågkonjunkturen kommer tydligt till synes. Exporten minskade med drygt 8 % i volym. Däremot ökade privat och offentlig konsumtion — summan av dessa motsvarar mer än 3/4 av bruttonationalprodukten — i nästan lika snabb takt som under 1974. De fasta investeringarna minskade, främst som en följd av bostadsbyggandets lägre omfattning och minskade kommunala investeringar. Däremot bidrog lagerinvesteringarna också 1975 till ökningen i BNP. Den totala inhemska efterfrågan ökade med nästan 3 % 1975. Denna ökning var mycket väsentlig för att hålla uppe produktion och sysselsättning när den utländska efterfrågan minskade så kraftigt.

Den ekonomiska politiken verkade efterfrågestimulerande. De direkta skatterna sänktes redan vid ingången av 1975 som en följd av den s. k. Hagaöverenskommelsen. Därigenom kunde hushållen tillförsäkras en tillfredsställande köpkraft redan från årets början trots att avtalsförhandlingarna om detta års löner ännu inte hade kommit in i ett avgörande skede. Otvivelaktigt bidrog skattesänkningen till att den privata konsumtionen fortsatte att öka. För helåret 1975 steg den privata konsumtionen med ca 3 %. Eftersom samtidigt den reellt disponibla inkomsten beräknas ha ökat med 5 % skulle det innebära att sparkvoten steg kraftigt också 1975. Med tanke på att realinkomsterna steg så snabbt kunde man kanske ha väntat sig en kraftigare konsumtionsökning. En faktor som inverkat bromsande på konsumtionstillväxten torde emellertid vara att en stor del av de retroaktiva löneökningarna inte betalades ut förrän under andra halvåret. Man kan inte heller utesluta att konsumtionsökningen har blivit underskattad i nationalräkenskaperna. Av den privata konsumtionen var det särskilt de varaktiga varorna — i synnerhet bilarna — som ökade starkt. Antalet nyregistrerade personbilar ökade sålunda med ca 25 000 (ca 10 %) från 1974 till 1975. Livsmedelskonsumtionen steg däremot med knäppt 2 %, efter den ovanligt kraftiga tillväxten på 4 % 1974.

Den offentliga konsumtionen steg med mer än 5,5 % från 1974 till 1975. Ökningstakten var ungefär lika stor inom den statliga som den kommunala sektorn.

Ett väsentligt drag i den ekonomiska politikens inriktning under 1975

var att industrins investeringar prioriterades. Påfrestningarna på vår utrikesbalans efter de kraftiga oljeprisstegringarna under 1973 och 1974 måste på sikt rättas till genom ökade exportinkomster. En förutsättning för att detta skall lyckas är att investeringsverksamheten kan hållas uppe. I nästan alla OECD-länder kom industrins investeringar att falla tillbaka mycket kraftigt under 1975, främst som en reaktion på att det lediga kapacitetsutrymmet i industrisektorerna blev allt större. I Sverige fortsatte industrins investeringar att öka, om än i långsammare takt än 1973 och 1974. Investeringarna understöddes av möjligheterna att utnyttja investeringsfonderna. Såväl de vanliga investeringsfonderna som arbetsmiljöfonderna och de särskilda investeringsfonderna fick utnyttjas hela året. Medel från de två senare typerna av fonder fick dock utbetalas först fr. o. m. juli 1975. Under hösten 1975 infördes vidare ett särskilt investeringsavdrag om 10 % för maskiner som anskaffas före utgången av 1976. För dem som inte kan utnyttja investeringsavdraget infördes möjlighet till investeringsbidrag. Också kreditpolitiken anpassades under 1975 så att industrins finansiering av investeringar underlättades. För att säkerställa tillgången till långfristigt kapital för industrin höjdes kapitalmarknadsräntan så att placeringar i långfristiga obligationer och lån blev mer attraktiva.

Det övriga näringslivets investeringar visade en förhållandevis kraftig tillbakagång. Denna förklaras nästan helt av att investeringarna i handelsflottan halverades mellan 1974 och 1975. Leveranserna av svenskbyggda fartyg berördes inte av denna nedgång. Importen av nybyggda fartyg minskade däremot mycket starkt. För investeringarna inom varuhandel, bank- och försäkringsverksamhet m. m. redovisas nu en kraftig minskning för 1975. Däremot ökade jordbrukets och skogsbrukets investeringar kraftigt.

De statliga investeringarna i affärsverk och myndigheter hade ungefär samma volym 1974 och 1975. De kommunala investeringarna fortsatte att minska 1975. Det sammanhänger bl. a. med den fortsatta nedgången i bostadsbyggandet. De nya beräkningarna visar på en tillbakagång med drygt 8 % för investeringar i bostäder.

Lagerutvecklingen spelade en väsentlig roll för den inhemska efterfrågan. Totalt kom lagerökningen att uppgå till ca 9,5 miljarder kr. Det statliga lagerstödet kom därvid att spela en viktig roll. För den lagerökning utöver det normala som sker under tiden 1 juli 1975—30 juni 1976 utgår stöd med 20 % av värdet. Ett villkor är att sysselsättningen under stödperioden upprätthålls på samma nivå som i juni 1975. Enligt beräkningar från arbetsmarknadsstyrelsen fattades under 1975 och första kvartalet 1976 preliminära beslut om lagerstöd motsvarande ett lagerökningsvärde på mer än 4 miljarder kr.

Nästan 1/3 av vår totala produktion går på export. Under 1975 befann sig större delen av vår omvärld i den djupaste lågkonjunkturen

under efterkrigstiden. Arbetslösheten steg mycket kraftigt i de flesta länder och efterfrågan på våra exportprodukter föll kraftigt. Det gällde att forma vår politik så att vi även i detta läge kunde värna sysselsättningen. Vi kan konstatera att resultatet blev lyckosamt. I själva verket kom arbetslösheten t. o. m. att sjunka från 1974 till 1975. I genomsnitt för 1975 var 1,6 % arbetslösa enligt arbetskraftsundersökningarna. Sysselsättningen fortsatte att stiga med nästan 100 000 personer 1974—1975. I huvudsak var uppgången i sysselsättningen koncentrerad till den offentliga sektorn och varuhandeln. Kommuner och landsting nyanställde drygt 50 000 personer 1975. Även inom industrin ökade antalet anställda något.

Med hänsyn till den förhållandevis svaga produktionsutvecklingen framstår ökningen av antalet sysselsatta som mycket kraftig. I nationalräkenskapernas serier över antalet arbetade timmar beräknas dock uppgången 1974—1975 ha blivit mindre. Till en del förklaras denna skillnad mellan ökningen i antalet anställda och den tid de har arbetat av att andelen kvinnor i sysselsättningen har ökat. De har i genomsnitt kortare arbetstid än männen. Särskilt expansionen av sysselsättningen inom varuhandeln har i ganska stor utsträckning skett i form av deltidsarbete.

Oavsett beräkningsmetod blev sysselsättningsutvecklingen, med hänsyn till produktionens storlek och tidigare erfarenheter, mycket gynnsam. Företagen höll i stor utsträckning kvar arbetsstyrkan och medverkade härigenom positivt till det goda sysselsättningsläget. Till detta bidrog den nya lagstiftningen om trygghet på arbetsmarknaden. Av stor betydelse torde också ha varit att företagen kunde skönja en internationell konjunkturvändning.

Det framstod mot denna bakgrund som ekonomiskt motiverat att hålla uppe sysselsättningen för att vara väl förberedd inför nästa högkonjunktur. Särskilda arbetsmarknadspolitiska insatser medverkade också i hög grad till att hålla kvar och skapa sysselsättning. Jag har redan nämnt några av de insatser som gjordes under 1975 i detta syfte. Jag vill emellertid särskilt erinra om de åtgärder som vidtogs under hösten för att ge arbete åt ungdom och andra nytillträdande på arbetsmarknaden.

Konsumentpriserna steg med 10 % under loppet av 1975. Det är ungefär samma takt som för OECD-länderna i genomsnitt. Vi har således inte drabbats av en högre inflationstakt än andra länder under de senaste åren, trots att prioriteringen av målen för den ekonomiska politiken varit en annan än i flertalet andra länder. Likväl är en årlig prisstegringstakt på 10 % alldeles för hög. Som jag senare kommer att redovisa räknar jag emellertid med att vi successivt skall få ned inflations-takten både 1976 och 1977.

Utrikeshandeln under 1975 präglades starkt av den internationella lågkonjunkturen. Exporten av varor minskade i volym med 8,5 %,

medan importen sjönk med drygt 3 %. Ändå kom handelsbalansen att visa ett mindre underskott än för 1974. Det sammanhänger med att det s. k. bytesförhållandet förbättrades mycket kraftigt räknat mellan åren 1974 och 1975. De högt uppdrivna ökningstalen för importpriserna sjönk högst avsevärt från 1974 till 1975. Samtidigt kunde priserna på de flesta av våra råvaruprodukter hållas väl uppe trots den svaga efterfrågan. Emellertid kom bytesbalansen ändå att försvagas, från ett underskott på 4,2 miljarder kr. 1974 till 6,4 miljarder kr. 1975. Hela förklaringen till denna försämring ligger således i de ökande underskotten för tjänster och transfereringar. Sjöfartsnettot minskade med nästan 1 miljard kr. från 1974 till 1975 och u-landsbiståndet fortsatte att öka kraftigt. Finansieringen av underskottet på bytesbalansen skedde med upplåning utomlands. Kapitalbalansen visar ett överskott på ca 7,5 miljarder för 1975. Valutainflödet har blivit ännu mera omfattande. Valutareseven kunde öka med mer än 5 miljarder kr. Huvudförklaringen härtil torde vara ändrade handelskreditströmmar. Statistiskt redovisas dessa under den s. k. restposten.

Tabell 1 Produktionsutvecklingen 1974—1975

	Procentuell volymförändring från föregående år	
	1974	1975
Bruttonationalprodukt från produktionssidan	4,4	0,2
därav: varuproduktion	4,8	—2,0
tjänster	4,1	2,3
Bruttonationalprodukt från användningssidan	4,1	0,6

Tabell 2 Reviderad försörjningsbalans för 1975

	Miljarder kr. 1975	Procentuell volymförändring från föregående år	
		1974	1975
<i>Tillgång</i>			
Bruttonationalprodukt	287,5	4,1	0,6
Import	74,0	17,9	—3,3
Summa tillgång	361,5	6,6	—0,2
<i>Efterfrågan</i>			
Bruttoinvestering	60,2	1,1	—3,1
näringsliv	30,0	10,8	—1,6
därav: industrin	14,2	10,9	1,3
statliga myndigheter och affärsverk	7,0	—4,7	—0,1
kommuner	11,0	—6,4	—2,2
bostäder	12,2	—7,1	—8,4
Lagerinvestering	9,3	(2,6) ¹	(0,7) ¹
Privat konsumtion	149,4	4,4	2,9
Offentlig konsumtion	71,9	3,0	5,6
Tjänstenetto	—1,5	.	.
Export	72,2	6,9	—8,6
Summa efterfrågan	361,5	6,6	—0,2

¹ Lagerinvesteringarnas förändring i procent av föregående års bruttonationalprodukt.

Tabell 3 Betalningsbalans 1973–1975

Milj. kr.

	1973	1974	1975
Handelsbalans	6 817	–2 244	–1 770
Tjänstebalans inkl. transfereringar m. m.	–1 505	–1 920	–4 630
Bytesbalans	5 312	–4 164	–6 400
Kapitalbalans	–1 362	474	7 530
Restpost	–66	398	4 130
Valutareservens förändring	3 884	–3 292	5 260

3 Den ekonomiska politiken 1976

3.1 Mål och förutsättningar för den ekonomiska politiken

Den ekonomiska utvecklingen i vårt land har under senare år markant avvikit från omvärldens. Trots vårt stora beroende av utrikeshandeln har vi lyckats motverka den internationella lågkonjunkturens effekter på vår ekonomi. Produktionen har ökat, arbetslösheten minskat och industriinvesteringarna fortsatt att expandera samtidigt som prisstegringarna varit internationellt sett måttliga.

Denna för vårt land så lyckosamma utveckling kan i allt väsentligt återföras på den förda ekonomiska politiken, kring vilken vi kunnat samla breda majoriteter i riksdagen och som även de stora löntagarorganisationerna och de enskilda företagen har givit sitt stöd. Men den ekonomiska politikens framgångar måste i sista hand alltid återföras på den inneboende styrkan i landets ekonomi. Saknas en sådan grundläggande styrka har inte den kortsiktiga ekonomiska politiken samma möjligheter att motverka det efterfrågebortfall som vårt land via utrikeshandeln ofta drabbas av och som vi i så hög grad utsatts för under 1974 och 1975.

Erfarenheterna från senare år understryker sålunda vikten av att den ekonomiska politiken inte endast utformas med sikte på den allra närmast framförliggande tidsperioden utan samtidigt också ges en inriktning som mera långsiktigt stärker vår produktionsförmåga och vår internationella konkurrenskraft. Det är endast därigenom som vi kan trygga sysselsättningen och skapa arbete åt alla.

1975 års långtidsutredning har på ett övergripande sätt behandlat dessa problem. Utredningen har varit föremål för en omfattande och i många fall mycket inträngande remissbehandling.¹ Som en allmän bakgrund till min redovisning av den ekonomiska politikens uppläggning vill jag därför redovisa min syn på utredningens bedömningar och på vad som har framkommit vid remissbehandlingen.

¹ SOU 1975: 89. En sammanfattning av rapporten och remissyttrandena redovisas i bilaga 3.

Långtidsutredningen har som utgångspunkt haft de av statsmakterna uppställda målen för den ekonomiska politiken: full sysselsättning, snabb ekonomisk tillväxt, jämnare inkomstfördelning, rimlig prisstabilitet och balans i utrikesbetalningarna. Liksom tidigare innefattas i dessa mål kravet på bättre regional balans. Utredningen har anvisat alternativa vägar för hur den ekonomiska politiken kan utformas så att dessa mål tillgodoses under åren fram till 1980.

Vid full sysselsättning och fullt kapacitetsutnyttjande bestäms tillväxttakten av arbetskraftens och produktivitets utveckling.

Under andra hälften av 1970-talet stagnerar befolkningen i arbetsför ålder och en ökning av arbetskraften kan därför endast åstadkommas genom en höjd förvärvsintensitet eller en ökad nettoimmigration. Jag finner inte anledning att från arbetskraftssynpunkt målsätta en ökad invandring. Däremot bör, som utredningen också har förutsatt, fortsatta insatser göras för att bryta ner olika förvärvshinder och underlätta en fortsatt snabb ökning av förvärvsfrekvenserna. Vårt mål om arbete åt alla måste successivt utvidgas och fördjupas.

De nu beslutade åtgärderna på barnomsorgens område ingår som ett viktigt led i denna politik — likaledes fortsatta satsningar inom arbetsmarknadspolitikens ram. Regionalpolitiken spelar också en avgörande roll — även om det inte torde ligga inom det möjligas gräns att överallt skapa stora och differentierade arbetsmarknader som kan erbjuda alla ett önskat arbete. Riktlinjerna för den framtida sysselsättnings- och regionalpolitiken kommer att redovisas i särskild proposition senare i vår.

Med hänsyn till att den femte semesterveckan kommer att genomföras under den aktuella perioden, räknar jag, liksom utredningen, med att arbetskraften mätt i antal arbetade timmar knappast kommer att öka under dessa år.

Utredningen har räknat med att produktiviteten i samhällsekonomin skulle öka med ca 3 % om året. Detta innebär en klart långsammare ökning än under 1960-talet och något långsammare än under åren 1970—1975. Skälen härtill är, enligt utredningen, dels en successivt förändrad branschammansättning med allt större inslag av tjänstproduktion, dels en jämfört med 1960-talet betydligt uppbromsad takt i strukturomvandlingen och den regionala befolkningsomflyttningen.

Trots den förutsatta lägre takten i produktivitetsökningen anser remissinstanser från näringslivets organisationer att den representerar en alltför optimistisk bedömning av produktionsmöjligheterna. Löntagarorganisationerna redovisar däremot snarare en motsatt inställning. För egen del anser jag att utredningens antagande i stort sett kan ligga till grund för den ekonomiska politikens utformning. Men jag vill då understryka att denna produktivitetsutveckling, som fortfarande framstår som snabb vid en internationell jämförelse, inte kommer till stånd av sig själv. Den kräver en fortsatt snabb kapitalbildning, den kräver insatser

på yrkesutbildningens område och den kräver framförallt en beredvillighet att acceptera en fortsatt förändring av vår industristruktur. Även om takten i strukturutvecklingen har bromsats upp i jämförelse med 60-talets förhållanden utgör dock denna faktor en av de viktigaste betingelserna för en fortsatt ekonomisk expansion i vårt land.

Strukturutvecklingen har i vårt land på ett internationellt unikt sätt kunnat ske med anslutning från alla berörda parter sida. En förutsättning för att medborgarna skall acceptera de nödvändiga förändringarna som kan innebära utbildning till nytt yrke eller flyttning till annan ort, är att löntagarna genom sina organisationer och samhället genom sina insatser inom bl. a. arbetsmarknads- och regionalpolitiken kan hävda löntagarnas intressen och tryggheten i sysselsättningen. De förslag om ökat medbestämmande i arbetslivet som regeringen nyligen lagt fram syftar till att ytterligare bredda och fördjupa samarbetet mellan löntagare och företagsledning. Det ansvar, intresse och engagemang de anställda har i företagens utveckling får härigenom ökad betydelse.

Under förutsättning att produktiviteten kan fortsätta att öka i den av utredningen beräknade takten blir den möjliga tillväxttakten för BNP, vid oförändrad veckoarbetstid, i genomsnitt ca 3 % per år. Det är denna tillväxt i produktionen som på grundval av våra politiska värderingar skall fördelas på olika användningsområden.

En första utgångspunkt för denna resursfördelning är att balansen i utrikesbetalningarna skall återställas. Utredningen har förutsatt att detta skall ske till 1980. Till denna bedömning anslöt jag mig redan i årets finansplan. Också finansutskottet har i sitt av riksdagen godkända yttrande anslutit sig till denna uppfattning. Samtidigt kan konstateras att underskottet i bytesbalansen 1975 blev mindre än som förutsetts — drygt 6 miljarder kr. mot av utredningen antagna 8 à 9 miljarder kr. Det kan således bli möjligt att uppnå bytesbalansmålet med något mindre uppoffringar än utredningen antagit.

Skall vi under åren fram till 1980 kunna skapa balans i våra utrikes betalningar krävs inte endast att det nuvarande underskottet i handelsbalansen elimineras utan även att varuexporten förmår kompensera för den fortgående försvagningen av vår tjänste- och transfereringsbalans. Sjöfartsintäkterna kommer sannolikt att i varje fall under de närmaste åren uppvisa en svag utveckling samtidigt som vi får räkna med ökande underskott på turist- och resebalansen. Genom u-landsbiståndet och först och främst våra snabbt växande räntebetalningar för den utländska upplåningen tilltar även underskottet på transfereringsbalansen. De nu föreliggande konjunkturutsikterna medför visserligen att underskottet i bytesbalansen kommer att reduceras påtagligt under 1976. Men denna förbättring är i huvudsak hänförlig till den internationella konjunkturuppgången och den engångseffekt som uppstår vid utförsäljningen av de f. n. exceptionellt stora lagren.

En återställd strukturell jämvikt i våra utrikesbetalningar under åren fram till 1980 kräver enligt utredningen en årlig ökning av varuexporten på 7—9 % under hela perioden — dvs. även sedan den nu inledda konjunkturuppgången ebbat ut. En så kraftig exportökning förutsätter att svenskt näringsliv fortsatt kan hävda sig i en hårdnande internationell konkurrens och i en del fall även kan öka sina marknadsandelar. Därför blir det svenska näringslivets kostnadsutveckling och konkurrenskraft av avgörande betydelse för att uppnå bytesbalansmålet. Till denna fråga återkommer jag när jag diskuterar den ekonomiska politiken 1976—77.

En annan förutsättning för att exportindustrin och de importkonkurrerande hemmamarknadsindustrierna skall kunna medverka i att återställa bytesbalansen är att deras investeringar fortsätter att öka. För industrisektorn beräknar utredningen den nödvändiga genomsnittliga ökningen till 5 à 6 % om året, dvs. något snabbare än hittills under 1970-talet. Självfallet kan industriinvesteringarna till följd av bl. a. konjunkturörelserna komma att variera mellan åren, men den långsiktiga politiken bör enligt min mening inriktas på en fortsatt snabb utbyggnad av vår industriella kapacitet. Detta innebär att den investeringsfrämjande politik som har förts både under 1970-talet och tidigare kommer att fullföljas med kraft. Den nödvändiga expansionen måste ske i såväl privata som statliga och kooperativa företag och den måste ske i företag av alla storleksklasser.

Exporten och industriinvesteringarna måste sålunda ha sin självklara andel av det växande resursutrymmet. Ytterligare visst utrymme måste dessutom avsättas för vissa nödvändiga investeringar för näringslivet i övrigt, för bostäder och offentlig sektor. Det därefter tillgängliga utrymmet står till förfogande för att i olika former användas till en ytterligare ökning av vår standard och välfärd.

Utredningen har redovisat två alternativ där konsumtionsutrymmet utnyttjas till att sänka veckoarbetstiden med 2,5 timmar. Tillväxttakten i ekonomin sjunker då till 2,5 % eller något därunder. Med hänsyn till att betalningsbalansmålet kvarstår oförändrat slår resursminskningen främst ut på konsumtionens ökningstakt. Detta innebär, som LO uttrycker det, en total stagnation i löneutvecklingen och/eller en socialpolitisk nedrustning. Detta torde enligt LO:s bedömning inte vara acceptabelt och knappast heller praktiskt genomförbart. Jag delar LO:s och de flesta andra remissinstansers bedömning härvidlag och anser därför att dessa alternativ inte kan ligga till grund för den ekonomiska politikens utformning.

Utredningen har i alternativen som utgår från 3 % resurstillväxt ställt valet mellan en prioritering av privat (alt. I) eller offentlig konsumtion (alt. II). Även om de av utredningen redovisade alternativen inte bör tolkas som preciserade anvisningar för två fullt utarbetade alternativa handlingsvägar är de dock av stort värde som underlag för en diskussion

om alternativa inriktningar av den ekonomiska politiken. Alternativen, som redovisas i följande tablå, har också utförligt diskuterats av remissinstanserna.

	Alt. I	Alt. II
BNP	3,2	2,9
Privat konsumtion	3,0	2,0
Offentlig konsumtion	1,5	2,9

Av värde när man bedömer de alternativa inriktningarna är naturligtvis en kunskap om redan gjorda in-teckningar i konsumtionsutrymmet. Vad först gäller den privata konsumtionen kommer antalet pensionärer att öka med drygt 3 % om året fram till 1980. Detta är en följd av dels pensionsåldersreformerna, dels förändringen i befolkningsstrukturen. Redan beslutade förmånsförbättringar — inkl. de nu snabbt växande ATP-betalningarna — beräknas ge pensionärerna som grupp en årlig real inkomstökning på nästan 5 %. Vidare har vid beräkningen av den möjliga tillväxten av BNP förutsatts en ökad förvärvsintensitet hos den aktiva befolkningen. Dessa nytillträdandes anspråk på löner utgör en ytterligare in-teckning i konsumtionsutrymmet. Slutligen måste utrymme avsättas för en ytterligare nödvändig förbättring av de lägst avlönades förhållanden.

När det gäller offentlig konsumtion har utredningen beräknat resursbehovet för att upprätthålla oförändrad ambitionsnivå i offentlig sektor till 1,8 % per år, dvs. högre än det tillgängliga resursutrymmet enligt alternativ I. Detta alternativ skulle således kräva en viss begränsning av redan gjorda åtaganden.

Utredningens alternativ II utgår från kommunernas och landstingens långsiktsplaner (KELP och LKELP). Såväl Svenska kommunförbundet som Landstingsförbundet anser emellertid att även detta högre alternativ är lågt. Kommunförbundet pekar på behovet att förbättra vård och service för äldre och handikappade medan Landstingsförbundet särskilt pekar på långtidsvårdens stora behov. LO anger för sin del att alternativet II med en snabbare utbyggnad av den offentliga sektorn ligger mest i linje med fackföreningsrörelsens mål. Även TCO pekar på betydelsen av insatser inom den offentliga sektorn.

KF och SACO/SR förordar snarast en inriktning som ligger mellan de båda alternativen. SACO/SR menar dock att man bör lägga sig relativt nära alternativet med en högre utveckling för privat konsumtion. LRF och Svenska handelskammareförbundet ansluter sig tämligen oreserverat till alternativet med högre privat konsumtion. SAF och Sveriges industriförbund menar att en fullt realistisk utveckling kan innebära ett låg-alternativ för både privat och offentlig konsumtion.

För egen del vill jag anföra följande.

En given utgångspunkt vid den ekonomiska politikens utformning måste vara att den aktiva befolkning som åstadkommer resurstillväxten också får del av dess resultat i form av en ökad personlig konsumtion. En politik som innebär att den aktiva befolkningen under en hel femårsperiod skulle få en i det närmaste oförändrad real inkomststandard — samtidigt som det totala resursutrymmet växer med 3 % om året — framstår inte som realistisk. Den skulle skapa svåra motsättningar på arbetsmarknaden, ge upphov till konflikter och påskynda inflationen. Den skulle också snabbt skapa spänningar gentemot de grupper som redan är tillförsäkrade en betydande årlig standardstegring. En sådan politik kan och bör inte föras.

Samtidigt är det uppenbart att behoven inom vård och service på den offentliga sektorn är mycket stora. Det ligger i linje med regeringens politik att söka tillgodose dessa behov. Solidariteten mellan generationerna kräver uppostringar av de aktiva till förmån för åldringarna och barnen.

Det tillgängliga resursutrymmet, som jag har bedömt det i det föregående, tillåter inte både en snabb privat standardstegring och en snabb offentlig konsumtionsökning. Inte heller bedömer jag det möjligt att ensidigt satsa på endera sektorn. Politiken måste därför inriktas på en avvägning mellan utredningens alternativa inriktningar. Det innebär att i och för sig angelägna reformönskemål och standardförbättringar får genomföras stegvis och på sikt. Utbyggnaden av kommunernas och landstingens service får anpassas med hänsyn till detta. Detsamma gäller den statliga verksamheten. Det finns således inget utrymme för en lättsinnig överbudspolitik. Samtidigt innebär det att privat konsumtions- och standardhöjning får begränsas med hänsyn till behoven inom den offentliga sektorn och då kanske främst inom vårdsektorn.

Vid sidan av redan gjorda åtaganden, bl. a. beträffande barnomsorgen, framstår det som nödvändigt att prioritera långtidssjukvården för de äldre. Behovet av en utbyggd långtidsvård är dokumenterad i landstingens utbyggnadsplaner. Takten i genomförandet får emellertid bli beroende på det ekonomiska utrymmet. Kostnadsutvecklingen på detta, liksom på övriga angelägna samhällsområden får också ingå vid den samlade bedömning som måste göras av kommunernas och landstingens utgifter och inkomster.

Vi står alltså inför svåra avvägningsproblem när den ekonomiska politiken skall utformas under resten av 1970-talet. Ansvar och solidaritet kommer att krävas av alla grupper i vårt samhälle om vi även på längre sikt skall lyckas förverkliga vårt viktigaste mål, nämligen att inom ramen för en stabil ekonomi värna människornas rätt till arbete och social trygghet.

Jag har hittills uppehållit mig vid den reala resurstillväxten och dess fördelning. Emellertid måste också de finansiella aspekterna av den skisserade utvecklingen beröras.

Det nuvarande underskottet i bytesbalansen återspeglar det förhållandet att sparandet inom den svenska ekonomin totalt sett är otillräckligt. Vi kompenserar tillfälligt detta bristande sparande med en upplåning i utlandet. Som jag tidigare har anfört kan detta förhållande inte tillåtas fortsätta över en längre tid utan balansen i våra utrikes betalningar måste återställas. Detta leder då ofrånkomligt till att sparandet i vår ekonomi måste öka.

Utredningen har sökt bedöma inom vilken sektor detta ökade sparande skall ske. Den framhåller att den förutsedda och eftersträlvade investeringsexpansionen inom näringslivet inte rimligen kan förenas med ett ökat sparande inom denna sektor; tvärtom kan man inte utesluta att näringslivets självfinansiering ytterligare sjunker något. Vidare konstaterar utredningen att hushållens sparande i dag har nått en exceptionellt hög nivå, inemot 10 %. I ett läge där den privata konsumtionen måste växa i långsammare takt än under de senaste åren verkar därför en ökning av hushållens sparkvot mindre sannolik. I absoluta tal skulle dock hushållens sparande fortsätta att öka men dock inte i en takt som kan åstadkomma den för hela nationen nödvändiga sparökningen. I takt med ökade pensionsutbetalningar väntas också AP-fondens sparande öka allt långsammare, ett förhållande som för övrigt redan har manifesterats. Härutöver återstår endast den offentliga sektorn och det är alltså inom denna som det ökande sparandet måste åstadkommas. Enligt långtidsutredningen skulle således det finansiella sparandet inom offentlig sektor behöva påtagligt förbättras under åren fram till 1980.

Den slutsats som kan dras av utredningens överväganden beträffande de statliga finanserna är att budgetpolitiken måste präglas av en stark restriktivitet. Bl. a. måste stor försiktighet visas inför nya kostnadskrävande åtaganden på såväl inkomst- som utgiftssidan. Graden av nödvändig åtstramning får emellertid bedömas successivt mot bakgrund av den ekonomiska utvecklingen.

Det är mot bakgrund av de här redovisade perspektiven för återstoden av 1970-talet som årets långtidsbudget (bilaga 2) för åren 1976/77—1980/81 måste ses. Långtidsbudgeten är en konsekvensberäkning för statsutgifterna av redan fattade beslut och gällande normer. Den innefattar således varken några nya reformer eller några standardhöjningar för pågående verksamhet. Likväl ökar statsutgifterna enligt långtidsbudgeten med i genomsnitt 2 % per år i fasta priser. Ökningstakten för det första prognosåret, budgetåret 1977/78, är ännu högre, nämligen 3,8 %. Inkomstöverföringarna till hushåll och kommuner m. fl. ökar ännu snabbare. Men även konsumtionsutgifterna, som innebär direkta inteckningar i det reellt disponibla utrymmet, ökat med 2,5 % till budgetåret 1977/78. Detta är väsentligt mer än som har förutsetts för statlig konsumtion i långtidsutredningens högre alternativ för offentlig konsumtion.

Det är enligt min mening uppenbart att de statsfinansiella perspektiv och den reala efterfrågan som avtecknar sig i årets långtidsbudget ytterligare understryker vikten av den tidigare förordade återhållsamheten i finanspolitiken.

Långtidsutredningen har visat att förutsättningarna för en positiv utveckling av svensk ekonomi in mot 1980-talet är goda. Vår ekonomi är stark och det ankommer på oss själva att bygga vidare med ansvar och omdöme. Men en oansvarig och lättsinnig politik kan också snabbt slita ned vår ekonomis inneboende styrka. Exempelen från omvärlden vittnar om de konsekvenser en sådan politik får för sysselsättning och välfärd.

Den ekonomiska politiken måste alltid anpassas till ibland snabbt växlande förutsättningar. Likväl bör man nu kunna ange en huvudinriktning för den ekonomiska politiken under återstoden av 1970-talet:

— Målen för den ekonomiska politiken, syftande till full sysselsättning, ligger fast.

— Särskilda insatser görs för att öka sysselsättningen och höja produktiviteten.

— Industriinvesteringarna och exporten prioriteras i syfte att skapa balans i våra utrikes betalningar år 1980.

— Kostnadsutvecklingen i svensk ekonomi måste begränsas och får inte komma i otakt med vår omvärld.

— De förvärvsarbetande grupperna tillförsäkras en rimlig ökning av sin privata konsumtion. Ökningstakten får dock vägas mot de stora behoven inom den offentliga sektorn, i första hand vad avser service och vård för barn och pensionärer.

— Den offentliga sektorns expansionsbehov liksom andra reformkrav får bedömas mot bakgrund av våra resurser under de närmaste kommande åren. Redan gjorda åtaganden inskränker möjligheterna att snabbt genomföra nya reformer.

— Statens budgetpolitik inriktas på att på sikt bringa ned nuvarande budgetunderskott.

Det är med utgångspunkt i dessa grundläggande strävanden som politiken för en stark ekonomi bör utformas.

3.2 Politik för en stark ekonomi

Den ekonomiska politiken har under 1974 och 1975 med framgång avvärjt det hot mot vår ekonomi som den djupa internationella konjunkturedgången utgjort. Vi har slagit vakt om de grundläggande rättigheterna för våra medborgare: arbete, social trygghet och välfärd. Sysselsättningen har ökat kraftigt, produktion och industriinvesteringar har hållits uppe, hushållen har fått en snabb standardstegring samtidigt som den offentliga verksamheten fortsatt att byggas ut.

Vi kan nu se klara tecken på att den internationella konjunkturen har

börjat vända uppåt. Produktionen börjar ta fart inom OECD-länderna. Lageravvecklingen har upphört och efterfrågan återvänder på område efter område. Detta gäller även efterfrågan på våra exportprodukter som efter den kraftiga nedgången under 1975 visar tecken på att bli en expansiv faktor under 1976. Samtidigt är vår inhemska efterfrågan fortfarande klart uppåtriktad. I första hand gäller det den privata och offentliga konsumtionen. Lagerinvesteringarna minskar däremot kraftigt.

Det är mot denna bakgrund som den ekonomiska politiken måste utformas. Den måste kännetecknas av en betydande fasthet som inte låter sig förenas med en lättsinnig löftespolitik. Endast en stram ekonomisk hushållning tryggar vår handlingsfrihet som nation och ger oss möjligheter att också i fortsättningen stå emot verkningarna av kriser i vår omvärld.

Politik för full sysselsättning

Sysselsättningspolitikens utformning grundas på principen om allas rätt till arbete. Arbetslöshet är ett socialt ont och ett slöseri med både mänskliga och sociala resurser.

Regeringens sysselsättningspolitik är uppbyggd längs två handlingslinjer. Den första huvudlinjen är att möta uppkommande arbetsmarknadsproblem inne på arbetsplatserna. Av stor vikt i detta sammanhang är lagstiftningen om anställningstrygghet.

Lagstiftningens avgörande betydelse som stöd för sysselsättningspolitiken har klart dokumenterats under 1974—75. Företagen har vidare stimulerats att upprätthålla sysselsättningen genom frisläpp av investerings- och arbetsmiljöfonder samt genom lagerstöd och höjda bidrag för utbildning av anställda. Som ett led i denna politik beslutade regeringen i december 1975 att förlänga rätten att använda investeringsfonder under 1976 samt att införa en ny period med lagerstöd. Vidare höjdes den 1 januari 1976 bidraget till företag som utbildar i stället för att permittera anställda till 8 kr./tim. Bidraget vid längre utbildningar fastställdes till 12 kr./tim. Regeringen lämnade vidare i februari 1976 ett bemyndigande till arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) att ge bidrag till kommunerna med 20 % av kostnaderna för tidigare lagda industribeställningar.

För att stärka utvecklingen inom byggbranschen beslutade regeringen i december 1975 att tidigare lägga statliga byggen för 300 milj. kr. och öka skolbyggnadsramen med 100 milj. kr. För att öka beredskapen inom byggbranschen har regeringen vidare föreslagit att statliga bidrag med 50 % skall kunna utgå för projektering av flerfamiljshus och områden med blandad bebyggelse samt att 30 milj. kr. anvisas för ökad projektering av statliga byggnader.

Som en följd av den internationella konjunkturuppgången förutses nu en snabb ökning av den svenska exporten. Detta innebär att de insatta

stimulansåtgärderna successivt kan avlösas av den växande utländska efterfrågan. Den personal som varit under utbildning kommer åter att kunna sättas in i produktionen och de extra lager som byggts upp kommer att successivt kunna avvecklas. Effekten av den ökande exportefterfrågan kan emellertid inom vissa branscher och företag förväntas ske med viss eftersläpning. Särskilt verkstadsindustrin påverkas erfarenhetsmässigt något senare av konjunkturuppgången. Flertalet av de insatta stimulansåtgärderna löper under hela år 1976. För vissa företag som redan uppbär lagerstöd upphör detta emellertid den 30 juni 1976. Regeringen har därför i dag beslutat om en ny lagerstödsperiod för tiden den 1 juli — den 31 december 1976. Såvitt nu kan bedömas bör någon ny lagerstödsperiod inte bli aktuell vid utgången av denna period.

Inför den förestående konjunkturuppgången måste inriktningen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna gradvis ställas om. Ambitionen bör således sättas högre än bibehållen sysselsättning i företagen. Företagen bör så långt möjligt tidigarelägga kommande nyrekryteringar. En sådan politik bidrar förutom till högre sysselsättning även till att skapa förutsättningar för en bättre balanserad expansion under konjunkturuppsvinget genom att ökningen i efterfrågan på arbetskraft kan utjämnas. I linje med denna politik har åtgärder redan satts in. Fr. o. m. den 1 januari 1976 kan bidrag med 15 kr./tim. utgå till företag som utbildar en tidigare anställd och samtidigt rekryterar en fast anställd ersättare. Regeringen beslutade vidare i mars 1976 att bidrag, med upp till 10 kr./tim., kan utgå till företag som anställer arbetslösa ungdomar under 20 år. Även de statliga affärsverken har fått extra resurser för tidigareläggning av sin personalrekrytering med syfte att i första hand nyanställa ungdomar. Genom beslut av regeringen har postverket, televerket, statens järnvägar, statens vägverk, sjöfartsverket och Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut tidigarelagt planerade anställningar under de tre sista kvartalen i år till den 1 april.

Den andra huvudlinjen i sysselsättningspolitiken är att stödja dem som trots allt blir arbetslösa eller som är nytillträdande på arbetsmarknaden och har svårt att få arbete. Som ett led i denna del av politiken anvisade regeringen i december 1975 ytterligare 300 milj. kr. till beredskapsarbeten. Statsbidragen till vissa arbetsintensiva kommunala beredskapsarbeten har höjts till 75 %. I detta sammanhang bör vidare noteras att möjligheterna finns att öka intagningarna till arbetsmarknadsutbildningen.

Inte minst som en följd av de särskilda sysselsättningspolitiska åtgärder som satts in har ungdomsarbetslösheten sjunkit kraftigt. Således uppgick den till 3,8 % 1975 mot 5,7 % 1972. Likväl är ungdomsarbetslösheten alltså högre än genomsnittet. Samhället måste därför allt framgent med kraft gripa sig an frågan om de ungas ställning på arbetsmarknaden genom att erbjuda utbildning, praktik och arbete.

En rad insatser har gjorts i detta syfte. Åtgärder har således beslutats för att bereda ungdomar sysselsättning inom såväl den statliga och kommunala sektorn som inom det privata näringslivet. Inom den statliga sektorn har antalet praktikplatser ökat från drygt 1 000 i november 1975 till 5 000 i april 1976. I april var närmare 8 000 ungdomar under 25 år sysselsatta med beredskapsarbeten i kommunerna. Vidare utgår, som jag nyss nämnde, bidrag med upp till 10 kr./tim. till företag som anställer arbetslösa ungdomar. Även den s. k. 15-kronan har utformats med särskild hänsyn till de ungas situation. Således föreskrivs att de ersättare som företagen anställer i första hand bör sökas bland ungdomar under 25 år.

Regeringen har vidare beslutat att förlänga försöksverksamheten med intensifierad arbetsförmedling för ungdom på 20 orter i landet till att gälla även andra halvåret 1976. Härigenom har 100 rutinerade arbetsförmedlare kunnat avdelas för särskilda ungdomsinsatser.

Slutligen har regeringen haft överläggningar med företrädare för såväl kommuner som företag och organisationer om ungdomens sysselsättningssituation i syfte att åstadkomma gemensamma insatser för att stärka deras möjligheter till praktik och arbete.

Även om effekterna av den begynnande internationella konjunkturuppgången börjar göra sig märkbara i Sverige kan man inte utesluta att efterverkningarna av den tidigare djupa recessionen alltjämt kan påverka vårt sysselsättningsläge. Insatserna för de arbetslösa och för de nytillträdande bör därför drivas vidare med kraft. Planeringsberedskapen inför en möjlig försämring av sysselsättningsläget måste vara fortsatt hög. Förslag har nyligen lagts fram för riksdagen om en allmän beredskapsbudget för nästa budgetår, som grundas på ett av AMS utarbetat förslag till investeringsreserv. Beredskapsbudgeten omfattar projekt till en kostnad av 1 870 milj. kr., vilket innebär en sysselsättningseffekt motsvarande ca 2 100 000 dagsverken. Samtidigt pågår inom regeringskansliet ett kontinuerligt planeringsarbete för att bibehålla och ytterligare höja den sysselsättningspolitiska beredskapen. Med stöd av den av riksdagen beviljade finansfullmakten om 1 000 milj. kr. för innevarande och 1 500 milj. kr. för nästa budgetår har regeringen möjlighet att snabbt sätta in de åtgärder som en försämring av sysselsättningsläget skulle kräva.

Valet av sysselsättningspolitiska insatser under resten av 1976 bör emellertid i första hand ske mot bakgrund av den väntade konjunkturuppgången även om beredskapen för att möta kvardröjande hot mot sysselsättningen inom särskilda områden alltjämt måste vara hög. Såväl konjunkturbarometerundersökningarna som länsarbetsnämndernas rapporter pekar på att en konjunkturuppgång är på väg. För den svenska exportindustrin som helhet kan, som jag tidigare nämnt, en gynnsam utveckling förutses. Denna kan redan avläsas i en ökad orderingång till

företagen. Konjunkturuppgången inom verkstadsindustrin kommer dock, som jag tidigare nämnt, erfarenhetsmässigt senare än inom övriga branscher. Sammantaget skulle detta innebära att man inom de varuproducerande näringsgrenarna, efter ytterligare någon tid med dämpad efterfrågan på arbetskraft, successivt kommer att öka personalrekryteringen. Samtidigt kommer den offentliga sektorn att fortsätta att öka sin efterfrågan på arbetskraft.

Mot denna bakgrund bör sysselsättningspolitiken nu i ökande grad inriktas mot åtgärder som underlättar företagens personalrekrytering. Genom att möjliggöra för företagen att i tid öka sin arbetskraft minskar man riskerna för en kostnadsuppdrivande kapacitetsbrist senare under konjunkturförloppet. De stora resurser som tillförts såväl arbetsmarknadsutbildningen som helhet som den särskilda bristyrkesutbildningen kan nu sättas in med full kraft för att göra det möjligt för företag att på ett tidigt stadium under konjunkturuppsvinget tillgodose sitt behov av välutbildad arbetskraft. Utbildningskapaciteten kan vid behov ökas. Till detta kommer att utbildningsbidragen höjdes kraftigt den 1 januari 1976 och att avsikten är att ytterligare höja dessa den 1 juli 1976. För branscher och sektorer med en fortsatt svag utveckling ligger den sysselsättningsstödjande politiken fast.

Politik för industriell expansion

För att återställa jämvikten i bytesbalansen måste vi stärka vår internationella konkurrenskraft och öka exporten. Detta kräver en målmedveten förnyelse och utbyggnad av den svenska industrin. En sådan utveckling är samtidigt en förutsättning för en full sysselsättning och för ökat välbstånd.

Den svenska exporten sjönk 1975 som en följd av den djupa internationella konjunkturedgången. Det svenska näringslivet byggde då med statligt stöd upp betydande lager som kan exporteras nu när konjunkturuppgången kommer. Prognoserna pekar på en exportuppgång av 10 % 1976. Det innebär att svensk export skulle öka snabbare än världshandeln och därmed återta vissa marknadsandelar. Orsaken härtill är främst att söka i att den under 1975 extremt låga exporten av skogsprodukter nu åter skjuter fart. Det innebär en möjlig förbättring av handelsbalansen med nästan 5 miljarder kr. och av bytesbalansen med ca 3 miljarder kr. Den kraftiga förbättringen i utrikesbalansen är emellertid delvis av engångsnatur och sammanhänger med avvecklingen av de stora exportlager som bl. a. med lagerstödet hjälp har byggts upp under 1974 och 1975. Den är alltså inte ett uttryck för att vi skulle ha tagit ett avgörande steg mot att återvinna den strukturella balans i våra utrikes affärer som vi förlorade i samband med oljekrisen. Härför kommer det att krävas fortsatta och målmedvetna ansträngningar.

Den svenska industrin förbättrade kraftigt sin konkurrensförmåga mot flertalet av konkurrentländerna under åren 1970—74. Under 1975—76 synes detta försteg komma att minska en del. Vissa länder med snabb kostnadsutveckling har kompenserat sin försämrade konkurrenskraft genom att låta sina växelkurser för sina valutor sjunka, i vissa fall kraftigt. Andra länder har dämpat sin kostnadsutveckling med andra medel, bl. a. genom att acceptera en mycket hög arbetslöshet. Att ånyo stärka vår industris konkurrenskraft inom ramen för den fulla sysselsättningspolitik blir därför en angelägen uppgift för den ekonomiska politiken.

Ett led i en politik för ökad konkurrenskraft är att begränsa kostnadsutvecklingen inom svensk ekonomi. Ett annat led i denna politik är att förnya och bygga ut vår industriapparat.

Till följd av sviktande internationell efterfrågan var vår industriella kapacitet under 1975, trots lagerstödet, långt ifrån fullt utnyttjad. Likväl låg industrins investeringsaktivitet kvar på mycket hög nivå. Särskilt expansiva var byggnadsinvesteringarna, vilka i första hand återspeglar kapacitetshöjande investeringar. Totalt sett låg investeringsvolymen inom industrin nästan 50 % över 1968 års nivå.

Investeringsviljan inom svensk industri avviker markant från vad som gäller i utlandet där industriinvesteringarna tämligen allmänt har minskat — i vissa fall mycket kraftigt. Den höga investeringsaktiviteten återspeglar det svenska näringslivets tilltro till styrkan i svensk ekonomi. Den återspeglar också insikten om att investeringsverksamhet under en avmattningsperiod kan vara lönsam eftersom produktionskapaciteten då finns tillgänglig när konjunkturen vänder uppåt och efterfrågan på nytt stiger. Den höga investeringsaktiviteten är också resultatet av en framgångsrik ekonomisk politik inriktad på att just främja industrins investeringar.

Industrins investeringsverksamhet är inte och kan inte enbart vara inriktad på att öka produktionskapaciteten. Betydande investeringar måste nämligen också göras för att förbättra den inre och yttre miljön. Kortsiktigt kan detta visserligen innebära en viss press på den företagsekonomiska lönsamheten men det är kostnader som måste tas för att värna såväl arbetstagarnas som vår allmänna miljö. En målmedveten förbättring av arbetsmiljön framstår också som nödvändig för att industrin fortsättningsvis skall kunna rekrytera den erforderliga arbetskraften. Vad särskilt gäller den inre miljön har arbetsmiljöfonder varit ett verksamt instrument för att finansiera en snabb och omfattande förbättring av läget i ett stort antal företag. Således hade arbetsmarknadsstyrelsen under tiden januari 1975 — februari 1976 meddelat 3 995 tillstånd att utnyttja arbetsmiljöfonder till ett belopp av sammanlagt 1,2 miljarder kr. Jag vill också erinra om de särskilda möjligheter till arbetsmiljölån som finns för mindre och medelstora företag.

Mera omedelbart lönsamma är de investeringar som företagen måste göra i energibesparande syfte. Erfarenheten har visserligen visat att man ibland med begränsade medel kan uppnå viktiga besparingseffekter men i allmänhet krävs omfattande och tidskrävande investeringar. Staten lämnar omfattande bidrag för dessa ändamål. Enbart för de två budgetåren 1975/76 och 1976/77 uppgår anslagen för energibesparande åtgärder inom industrin till 210 milj. kr.

Regeringen beslutade förra året, med stöd av en av riksdagen given fullmakt, att efter prövning i varje särskilt fall sätta ned det maximala uttaget av energiskatt under tiden den 1 juli 1975 — den 30 juni 1976 från 3 % till 1 % av försäljningsvärdet inom vissa särskilt energikrävande branscher. Det gällde bl. a. massa- och pappersindustrin, järn- och stålverk samt cementindustrin. Motivet för nedsättningen var dels konjunkturpolitiska, dels önskan att ge berörda industrier tid att ge produktionen en mer energisnål utformning. Även om konjunkturuppgången börjar manifesteras torde bägge motiven alltjämt ha bärkraft. Regeringen avser således att även för tiden den 1 juli — den 31 december 1976 efter prövning i varje särskilt fall ge företag inom berörda branscher en nedsättning av energiskatten.

En förutsättning för att industrins investeringsvilja skall omsättas i faktisk investeringsaktivitet är att de finansiella resurserna finns tillgängliga. Allmänt sett har företagens likviditet varit mycket god under 1975 och är det också f. n. Detta har bl. a. åstadkommits genom en expansion av kreditgivningen till företagen. Företagens likviditetssituation bör ytterligare förbättras när den tidigare höga lageruppbbyggnaden inom vissa branscher övergår i en lageravveckling. Då frigörs nämligen ytterligare medel. Detta kommer naturligtvis att få särskilt stor betydelse inom de branscher där konjunkturuppgången får sitt tidigaste genomslag.

Av stor betydelse är också den förstärkning som sker av företagens eget kapital. Under 1975 uppgick de börsnoterade företagens nyemissioner till det höga beloppet 900 milj. kr. Såvitt nu kan bedömas kommer emissionsverksamheten under 1976 att ligga på en ännu högre nivå. AP-fondens fjärde fondstyrelse har genom vårriksdagens beslut att tillföra aktieplaceringsverksamheten ytterligare 500 milj. kr. utan särskilda restriktioner, möjlighet att aktivt bidra till företagens behov av nytt aktiekapital.

Kreditpolitiken har varit och är alltjämt klart inriktad på att tillföra industrin allt erforderligt kapital. Stora belopp har bl. a. gått till finansiering av näringslivets lageruppbbyggnad. Företagens upplåning på utländska lånemarknader har också stimulerats. Detta har lett till en omfattande upplåning utomlands. Samtidigt med att företagens finansieringssituation härigenom förbättrats har underskottet i bytesbalansen kunnat täckas och en ökning av valutarreserven åstadkommas.

Av särskild betydelse för företagens investeringsfinansiering är tillgången på långt kapital. Den omläggning av kreditpolitiken som skedde våren 1975 med en höjning av den långa räntan möjliggjorde en kraftig expansion av kapitalmarknaden. Således kunde volymen industriobligationer öka från ca 1,4 miljarder kr. 1974 till ca 2,6 miljarder kr. 1975. Volymen bör kunna hållas på minst denna nivå också under 1976.

För små och medelstora företag är det statliga kreditstödet i form av hantverks- och industrilån samt industrigarantilån av stort värde. Under 1975 lämnades drygt 120 milj. kr. till företagen i form av hantverks- och industrilån. Som lönegarantier lämnades ca 70 milj. kr. under budgetåret 1975/76. För budgetåret 1976/77 har föreslagits en sådan anslagstilldelning att hantverks- och industrilånen kan utgå med ungefär samma belopp som under 1975. Garantilåncramen har föreslagits höjd till 100 milj. kr. Det bör härjämte noteras att små och medelstora företag i ett stort antal fall, utöver direktlån från företagarföreningarna, i kombination härmed erhållit lån från Sveriges Investeringsbank.

För de mindre och medelstora företagen är vidare mellanhandsinstitutens lånemöjligheter av avgörande betydelse. AB Industrikredit och AB Företagskredit kunde under 1975 kraftigt öka sin utlåning, till netto ca 750 milj. kr., brutto ca 1 miljard kr. Utlåningsökningen med 35 % var väsentligt snabbare än de totala kapitalmarknadsplaceringarna som ökade med 25 %. Ännu mycket snabbare var utlåningsökningen för Allmänna Hypoteksbanken. De mindre och medelstora företagen erhöll även krediter från Sveriges Investeringsbank i en omfattning som översteg deras andel av de industriella investeringarna.

Mellanhandsinstitutet har tillförts kapital i sådan omfattning att någon egentlig länkö inte föreligger. Den balans av ärenden som finns återspeglar endast normal handläggningstid för en kreditansökan. Inget företag som bedömts kreditvärdigt har heller förvägrats lån. Jag räknar med att dessa institut kommer att tillföras medel i erforderlig omfattning också under återstoden av 1976.

Riksdagen godkände tidigare i vår ett uttalande av finansutskottet (FiU 1975/76: 20 s. 23) med vissa riktlinjer beträffande bl. a. AB Industrikredits, AB Företagskredits och AB Lantbrukskredits utlåningskapacitet. Regeringen har delgett AP-fondens berörda styrelser riksdagens uttalande.

Sammanfattningsvis är kreditpolitiken således inriktad på att ge industrin erforderligt finansieringsutrymme. Upplåningsbehovet för industrins del synes dock inte komma att öka under innevarande år, trots växande fasta investeringar, eftersom lageruppbyggnaden kraftigt avtar. Den långfristiga upplåningen på svensk kreditmarknad torde likväl komma att öka medan upplåningen i utlandet däremot på grund av minskande efterfrågan kommer att avta. Ett av målen för kreditpolitiken är

dock att den utländska upplåningen blir av sådan omfattning att bytesbalansens underskott täcks utan minskning av valutareserven.

Vid sidan av kreditpolitikens investeringsvänliga utformning har olika direkta statliga stödsatser varit och är alltjämt av stor betydelse för den höga investeringsaktiviteten. Jag vill erinra om frisläppen av de allmänna och särskilda investeringsfonderna samt arbetsmiljöfonderna. Utöver de 6,5 miljarder kr. som frisläpptes 1975 har under innevarande års två första månader frisläppts ytterligare ca en halv miljard kr. Vidare utgår extra investeringsavdrag med 10 % eller bidrag med 4 % för maskininvesteringar intill utgången av innevarande år.

Den senaste investeringsenkäten som gjordes i februari 1976 tyder på att investeringsviljan nu skulle mattas något. Detta är i och för sig inte ägnat att förvåna med hänsyn till det f. n. relativt låga kapacitetsutnyttjandet och till att konjunkturuppgången vid enkättillfället ännu var något osäker. Det finns emellertid nu skäl anta att investeringsviljan successivt vänder uppåt i takt med att bl. a. den utländska efterfrågan tilltar.

Som jag tidigare har berört kan man anta att verkstadsindustrins efterfrågeläge kommer att vara svagt ännu någon tid. För att öka efterfrågan på verkstadsprodukter och samtidigt ge industrins investeringar ytterligare stimulans bör nu utgående extra avdrag för maskininvesteringar höjas från 10 % till 25 %. Bidraget bör då samtidigt höjas från 4 % till 10 %. Det förhöjda avdraget och bidraget bör utgå för anskaffningar gjorda under tiden den 1 maj—den 31 december 1976. Leverans bör ske senast den 31 december 1976. Jag räknar emellertid med att gällande dispensregel bör kunna tillämpas generöst i det fall leverans av här aktuella maskininvesteringar på grund av leveranssvårigheter sker under första kvartalet 1977. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

Jag räknar med att det kraftigt ökade stödet till maskininvesteringar som utgår under en klart avgränsad tidsperiod kommer att få en kraftig stimulanseffekt på näringslivets investeringar. Höjningen av bidraget för maskininvesteringar till 10 % kommer att få särskild betydelse för de mindre och medelstora företagen som här får ett kraftigt stöd för en förnyelse och en utbyggnad av sin produktionsapparat. Den här förordade åtgärden förstärker således de insatser som görs på kreditpolitikens område och som jag tidigare berört. Härigenom har goda förutsättningar skapats för att gruppen av mindre och medelstora företag även fortsättningsvis skall kunna lämna sitt värdefulla bidrag till sysselsättning och ekonomisk expansion.

Mot bakgrund av den förestående konjunkturuppgången finns det anledning att kort beröra investeringspolitikens uppläggning på något längre sikt. I ett läge med en markerad högkonjunktur blir det naturligt att avveckla det särskilda investeringsavdraget och -bidraget. Enligt nu föreliggande förslag sker detta i och med utgången av 1976. Dessutom

bör emellertid övervägas att upphöra med det generella frisläppet av de särskilda investeringsfonderna. Även frisläpp av de allmänna investeringsfonderna kan i ett sådant läge komma att prövas mera restriktivt. Däremot anser jag att arbetsmiljöns förbättring har en sådan prioritet att arbetsmiljöfonderna bör bli tillgängliga även fortsättningsvis. Vidare anser jag det olämpligt att — som angetts i motioner till årets riksdag — införa en investeringsavgift på industrins produktiva investeringar. Detta skulle strida mot den satsning på industriell produktion som jag angett i det föregående. Om en begränsning av investeringsaktiviteten blir erforderlig bör den i likhet med tidigare avse mindre prioriterad investeringsverksamhet. Vidare bör även under en högkonjunktur kreditpolitiken prioritera industrins investeringsverksamhet inom de ramar för den totala kreditgivningen som då är motiverad.

Den industriella förnyelsen och expansionen är av central betydelse för sysselsättning och bytesbalans. Den skapar också grundvalen för ökad välfärd och för en expansion av offentlig service.

Investeringspolitiken måste främja en fortsatt strukturomvandling av det svenska näringslivet så att personal och kapital utnyttjas effektivt. Endast härigenom kan vi hävda oss i en hårdnande internationell konkurrens och trygga en fortsatt välförbättring. Men strukturomvandlingen måste ske i socialt acceptabla former och den måste utnyttjas för att samtidigt förbättra den inre och yttre miljön.

Investeringspolitiken måste inriktas på att utjämna sysselsättningsmöjligheterna i olika delar av landet. En aktiv lokaliseringspolitik är ett viktigt instrument härför. Under perioden 1965—1975 har ca 1 200 företag fått sammanlagt 3,3 miljarder kr. i lokaliseringsstöd. För femårsperioden 1973/74—1977/78 fastställdes en medelsram på 2,5 miljarder kr. för det regionalpolitiska stödet. I årets budgetförslag har tagits upp en ökning av medelsramen för det regionalpolitiska stödet med 1 500 milj. kr. Riksdagen har nyligen beslutat enligt förslaget. Inte minst de mindre och medelstora företagen kommer att dra fördel av denna satsning.

Investeringspolitiken inriktas på en kraftfull utbyggnad av basindustrierna med sikte på en vidareförädling av våra skogs- och malmtillgångar. Samverkan bör därvid kunna ske mellan statliga och privata företag till gagn för hela samhällsekonomin. Detta kan t. ex. aktualiseras inom järn- och stålindustrin.

Staten bör vara beredd att agera kraftfullt för att i samverkan med företagen sanera branscher där konjunkturen eller andra omständigheter skapar krissituationer. Så avses ske inom varvsindustrin.

En tryggad energiförsörjning är grunden för all industriell verksamhet. Energipolitiken inriktas på att samtidigt främja energisparande och trygga erforderliga energileveranser.

Investeringspolitiken — inriktad på att främja små, stora och medel-

stora företag, privata, statliga och kooperativa företag — intar således en central roll vid utformningen av den ekonomiska politiken.

Kampen mot inflationen

Sverige har, i likhet med vår omvärld, under åren 1974 och 1975 drabbats av en hög inflationstakt. Under 1974 steg konsumentprisindex med 10,5 % och under 1975 med ca 10 %. Större delen av dessa prisstegringar kan emellertid — direkt eller indirekt — återföras på den internationella inflationen. Vår ekonomis stora öppenhet gör att vi inte utan mycket stora ekonomisk-politiska ingrepp kan avskärma oss från en allmän, internationell prisuppgång.

De svenska prisstegringarna var för åren 1974—75 sammantagna lägre än i vår omvärld. I flera för vår utrikeshandel betydelsefulla länder, bl. a. Förbundsrepubliken Tyskland och Förenta staterna, ligger emellertid inflationstakten nu klart lägre än tidigare. Den tenderar också att dämpas ytterligare, om än till priset av en fortfarande mycket hög arbetslöshet. I vissa andra länder med en klart högre inflationstakt än genomsnittet har man sökt motverka prisstegringarnas effekter på konkurrenskraften med växelkursförändringar. För att ge effekt kräver denna politik emellertid att medborgarna accepterar den åtföljande standardsänkningen. Denna väg kan inte bli aktuell för vår del. För att värna vår internationella konkurrenskraft blir därför kampen mot inflationen av central betydelse. Vi måste få ned inflationstakten till en klart lägre nivå än vi har tvingats acceptera under senare år.

I vissa länder har man sökt neutralisera inflationens effekter på inkomstfördelning, m. m., genom ett utbyggt system av indexregleringar. Erfarenheten visar att en sådan utbyggd indexreglering snarare påskyndar inflationsprocessen. Det har också visat sig att man efter ett tag tvingats modifiera eller helt överge sådana indexreglerade system. Dessa erfarenheter manar således inte till efterföljd.

För vår del har indexreglering i huvudsak begränsats till pensionsförmånerna. I detta fall har vi speciella sociala skäl för den utfärdade indexgarantin. Gjorda undersökningar visar också att vi härigenom kunnat tillförsäkra pensionärsgруппerna en fullgod kompensation för inträffade prisstegringar. En indexreglering utbyggd till andra områden skulle emellertid inte lösa inflationens problem. Kampen mot inflationen måste sättas in för att förhindra prisstegringar och får inte bli ett passivt accepterande av inflationens verkningar med sociala orättvisor på många områden, snedvriden prisbildning och försvagad internationell konkurrenskraft.

Kampen mot inflationen måste föras på bred front och under medverkan av alla grupper i samhället. Regeringen tog därför, i enlighet med riksdagens beslut i slutet av 1975, initiativet till överläggningar

med de politiska partierna och riksbanken i syfte att skapa en bred samling kring ett anti-inflationsprogram. I överläggningarna deltog även SAF och SACO/SR. LO och TCO avböjde däremot att delta under hänvisning till att sådana överläggningar kunde binda de fackliga organisationernas avtalsfrihet.

Ett viktigt element i ett anti-inflationsprogram är att skapa förutsättningar för en lugn avtalsrörelse inför 1977. Det är därför beklagligt att oppositionspartierna inte var beredda att diskutera en skatteomläggning med detta syfte. Inte heller lyckades man nå enighet i övrigt om ett program för att begränsa prisstegringarna. De av riksdagen begärda överläggningarna mellan de politiska partierna har således inte lett till det eftersträfvade resultatet. Överläggningarna gav dock vid handen att regeringens uppfattning om nödvändigheten av en politik som hejdar inflationen delas av de i överläggningarnas slutskede deltagande partierna.

Vid överläggningarna lade regeringen fram sju punkter som underlag för ett program för åtgärder mot inflationen. De sju punkterna var följande:

Återhållsam kostnadsutveckling

Skatteomläggning

Front mot överbuden

Prisövervakning

Aktiv arbetsmarknadspolitik

Stimulans av investeringar, sparande och en hög produktivitet

Fast valutapolitik

Det är med utgångspunkt i dessa sju punkter som regeringen anser att kampen mot inflationen bör föras.

Ett oeftergivligt krav är att finanspolitiken ges en sådan utformning att den inte driver fram ytterligare pris- och kostnadsstegringar. Finanspolitiken måste ha den restriktivitet som fordras för att skapa balans i samhällsekonomin. En oansvarig löftespolitik med utgiftsökningar som saknar täckning tenderar att förvärra inflationen och måste därför bestämt avvisas.

Ett ytterligare krav är att vår inhemska kostnadsstegring dämpas. Ett viktigt element härvidlag är att avtalsrörelsen 1977 kan genomföras inom de ramar som sätts av det samhällsekonomiska resursutrymmet. Därvid har skattepolitikens utformning sin givna roll.

Såväl 1974 som 1975 beslutades skatteomläggningar som fick sin givna betydelse för lönerörelserna 1975 och 1976 genom att skatteomläggningarna var tillstyrkta av de fackliga huvudorganisationerna. I överenskommelserna med regeringen deltog folkpartiet och 1975 även centerpartiet. Inför 1977 års avtalsrörelse framstod det som nödvändigt för såväl regeringen som de fackliga huvudorganisationerna att åstadkomma en ny skatteomläggning. Eftersom 1972 års skatteutredning

anmält att den inte skulle bli färdig med sitt förslag till en mera genomgripande omläggning i tid för att påverka 1977 års skatter måste lösningen bli av provisorisk karaktär.

Skatteförslagets utformning har tillstyrkts av styrelserna i LO och TCO. Förslaget innebär att den direkta statsskatten sänks med 1 950 kr./år för de breda löntagarskikten. De största procentuella skattesänkningarna sker i de lägre inkomstskikten. Marginalskatten sänks i inkomstlägen upp till 50 000 kr.

Skattereformen innebär en minskning av statsinkomsterna med drygt 5 miljarder kr. Inkomstbortfallet kompenseras av en ökning av arbetsgivar- eller socialförsäkringsavgifterna med 3 %. De fackliga organisationerna har uttalat att de vid utformningen av sina lönekrav kommer att beakta att en del av utrymmet konsumerats av de höjda avgifterna.

För löntagare i genomsnittliga inkomstlägen innebär skatteomläggningen en ökning av de disponibla inkomsterna som motsvarar en lönestegring med 8—10 %. Genom att detta åstadkoms med en kostnadsökning för arbetsgivaren på endast ca 3 % verkar omläggningen klart dämpande på kostnadsutvecklingen. Skatteomläggningen innebär vidare en markant sänkning av marginaleffekten på inkomstökningarna 1977.

Proposition om skatteomläggningen kommer att föreläggas 1976/77 års riksdag.

Ansvaret att stabilisera kostnadsutvecklingen är emellertid icke allena en sak för löntagarna och deras organisationer utan alla grupper som genom sina krav och åtgärder påverkar prisutvecklingen måste ålägga sig återhållsamhet. Som jag framhöll i årets finansplan gäller detta bl. a. producenter, företag och kapitalägare i allmänhet.

Regeringen har därför — senast under början av 1976 — ingripit med prisstopp när tendenser till omotiverade prisstegringar har kunnat observeras. De prisövervakande myndigheterna följer nu utvecklingen med skärpt vaksamhet. Regeringen kommer inte att tveka att ingripa med erforderliga åtgärder om omotiverade prisstegringar skulle uppenbara sig på andra varuområden.

Av särskild betydelse för hushållen är prisutvecklingen vad gäller hyror och livsmedel.

Den statliga bostadsfinansieringspolitiken innebär att kapitalkostnaden för flerfamiljshus i nyproduktionen till mer än hälften subventioneras med statsmedel. Även statsbelånade egnahem åtnjuter kraftiga subventioner. Bostadstilläggen innebär för många barnfamiljer och familjer utan barn en ytterligare betydande subventionering av bostadskostnaden. Genom den förbättring av bostadstilläggen som föreslagits (prop. 1975/76: 145) kommer effekten av stegrade bostadskostnader att ytterligare begränsas. Summan av statliga subventioner i form av räntebidrag och bostadstillägg uppgår nästa budgetår till drygt 4 miljarder kr.

De viktigaste livsmedlen är sedan december 1972 underkastade pris-

stopp. Totalt satsas över statsbudgeten närmare 3 miljarder kr. på olika former av prisstöd för livsmedel budgetåret 1976/77. Detta innebär stora kostnadsbesparingar av betydelse främst för barnfamiljer, pensionärer och låginkomsttagare. Jag vill exempelvis erinra om att subventionerna innebär att priset på en liter mjölk uppgår till ca 1,45 kr. Utan subventionering skulle priset vara ca 2,70 kr. Jag vill samtidigt erinra om att jordbrukarna enligt gällande jordbruksöverenskommelse den 1 juli 1976 skall kompenseras för inkomstutvecklingen för andra befolkningsgrupper samt för inträffade kostnadsstegringar. De prisövervakande myndigheterna får en viktig uppgift i att begränsa prisgenomslaget till den direkta effekten av justeringar i producentledet.

Den allmänna kostnadsnivån i samhället påverkas också, som jag berörde inledningsvis, av importprisstegringarna. Den mera dämpade kostnadsutvecklingen i vår omvärld bör innebära att pristrycket utifrån minskar. Vidare innebär vår valutamässiga anknytning — inom ramen för den s. k. valutaormen — till länder med i genomsnitt klart fallande takt i pris- och kostnadsstegringen en viktig faktor som bidrar till att dämpa kostnadsstegringen hos oss.

Av stor betydelse för den fortsatta kostnadsutvecklingen blir också att förnyelsen och effektiviseringen inom näringslivet drivs vidare med kraft. En snabb höjning av produktiviteten begränsar kostnadsstegringarna i produktionen samtidigt som de skapar grundvalen för en fortsatt standardstegring. Även arbetsmarknadspolitikens olika medel — då i första hand arbetsmarknadsutbildningen och de rörlighetsstimulerande åtgärderna — kan bidra till att dämpa kostnadsstegringarna, bl. a. genom att förhindra uppkomsten av kostnadsuppdrivande flaskhalsar på arbetsmarknaden. Jag vill i detta sammanhang peka på att den industriella utbyggnad, den företagsutbildning och den lageruppsyggnad som skett under den internationella lågkonjunkturen nu när efterfrågan åter ökar på motsvarande sätt kommer att motverka inflationen.

Det finns inga enkla patentröslningar i kampen mot inflationen. Den kräver en bred samverkan mellan olika grupper i vårt samhälle. Regeringen kommer att föra den kampen vidare med kraft i förvisningen om att inflationen successivt kan begränsas om vi alla visar ansvarskänsla och omdöme.

Politik för en ekonomi i balans

Det svenska välfärdssamhället har successivt byggts ut genom ett målmedvetet och genomtänkt reformarbete. Önskemålen om fortsatta reformer på olika områden är många. Det gäller bl. a. barnomsorgen, sjukvård och äldreomsorg, familjepolitiken, vuxenutbildningen och insatserna på miljöområdet. Det gäller en femte semestervecka och kortare arbetstid. Men alla önskemål om reformer kan inte tillgodoses på en

gång utan de kan endast genomföras i den takt som våra ekonomiska möjligheter medger.

Årets budgetförslag, som nu behandlas av riksdagen, innebär att nya viktiga steg tas i reformpolitiken. Sålunda sänks pensionsåldern till 65 år och möjligheter öppnas för delpension i åldrarna 60—65 år. Takten i standardutvecklingen för folkpensionärer ökar genom en förbättring av pensionstillskotten. En kraftig förbättring sker av bostadstilläggen till barnfamiljer och andra. Ett program för 100 000 daghemsplatser och 50 000 fritidshemsplatser börjar genomföras. Föräldraförsäkringen byggs ut. En reformering av skolans inre arbete påbörjas. Lokaliseringspolitiken får kraftigt ökade resurser. Stora belopp avsätts för att trygga sysselsättningen i varvsindustrin. Den statliga företagsgruppen tillförs resurser för en fortsatt utbyggnad av våra basindustrier.

Statsbudgeten för nästa budgetår beräknas nu uppvisa ett underskott på ca 11,9 miljarder kr. Detta är ett underskott av ungefär samma storlek som förutsågs i budgetpropositionen. Jämfört med innevarande budgetår, som nu beräknas uppvisa ett underskott på ca 10,1 miljarder kr., blir det dock en saldoförsämring på ca 1,8 miljarder kr.

Så länge konjunkturuppgången inte har gett fullt utslag i svensk ekonomi får en sådan budgetförsvagning accepteras. Det står emellertid fullt klart att ett tillskott av nya reformer och nya åtaganden som saknar täckning i motsvarande inkomster skulle leda till en icke acceptabel budgetförsvagning och utgöra ett hot mot den samhällsekonomiska balansen.

Också de kommunala finanserna är utsatta för trycket från reformambitionerna. I syfte att göra det möjligt för kommuner och landsting att fullfölja sina planer med begränsade skattehöjningar träffade regeringen våren 1975 en överenskommelse med kommunerna om ett särskilt statsbidrag på 600 milj. kr. för vart och ett av åren 1976 och 1977. Kommunförbunden förband sig därvid att verka för att begränsa de kommunala skattehöjningarna till sammanlagt 1 kr. för bägge åren. Skattehöjningarna 1976 för kommuner och landsting blev 88 öre. Det återstående skatteutrymmet uppgår således till 12 öre.

I enlighet med överenskommelsen har överläggningar nu ägt rum mellan regeringen och kommunförbunden om den ekonomiska utvecklingen sedan överenskommelsen träffades och om villkoren för den kommunala ekonomin 1977. Den kommunala konsumtionen ökade mycket starkt 1975 eller med 5,6 %. För innevarande år blir ökningen ca 4 %. Även för 1977 förutser de kommunala planerna en kraftig volymökning. Den kommunala ekonomin uppvisade ett kraftigt underskott 1975 och någon avgörande förbättring förutses inte för 1976. Enligt regeringens bedömning bör emellertid den kraftiga ökningen av skatteutbetalningarna 1977 i kombination med en dämpad kostnadsutveckling medföra en klar förbättring av de kommunala finanserna. Då underla-

get för en mera slutlig bedömning ännu saknas har emellertid parterna kommit överens om att fortsätta överläggningarna i augusti i år.

De angelägna vård- och omsorgsbehoven för barn, sjuka och åldringar ombesörjs i allt väsentligt inom den kommunala sektorn. Denna sektor kommer därför att även framöver få ta en stor del av det tillgängliga reformutrymmet i anspråk. Som jag utvecklat i samband med diskussionen om en mer långsiktig ekonomisk strategi måste emellertid i en balanserad ekonomi också de kommunala ambitionerna begränsas av det reala resursutrymmet. Det förstärker kraven på noggrann kostnadskontroll och en effektiv prioritering i den kommunala utgiftspolitik.

De svenska hushållen beräknas i år för tredje året i rad kunna öka sin konsumtion med ca 3 %. I en tid när levnadsstandarden sjunkit i många industriländer har vi alltså lyckats såväl genomföra angelägna sociala reformer som kontinuerligt öka medborgarnas konsumtionsstandard. Samtidigt har hushållens sparande fortsatt att öka.

Ett fortsatt högt hushållssparande utgör en viktig betingelse för samhällsekonomisk balans under de närmaste åren. Det är bl. a. mot den bakgrunden sparavdraget vid beskattningen höjts fr. o. m. 1976 års taxering. Sparavdraget är nu 1 600 kr. för makar. Det innebär att om makarna sparar 25 000—30 000 kr. på sparkonto eller i aktier så blir avkastningen normalt skattefri. Jag vill också erinra om den sparstimulans som finns i det allmänna lönsparandet, sparobligationerna och premieobligationerna. Ett betydande sparande sker också inom ramen för egnahemsbyggandet.

För inncvarande år beräknas hushållssparandet sjunka något från den exceptionellt höga nivå som uppnåddes 1975 — hushållens sparkvot var då närmare 10 %. Jag räknar emellertid även fortsättningsvis med ett högt hushållssparande.

3.3 Den ekonomiska utvecklingen 1976

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige kommer att i år präglas av den internationella konjunkturuppgång som jag har redovisat i det föregående. Det innebär bl. a. att exporten på nytt blir en expansiv faktor i vår ekonomi. Samtidigt kommer de stora lager som byggdes upp i efterfrågestödjande syfte 1974—75 att verka dämpande på produktionsuppgången i ekonomin. Den inhemska efterfrågan, exkl. lager, beräknas emellertid öka klart snabbare än 1975.

Sammantaget innebär detta att tillväxten i vår ekonomi 1976 blir klart starkare än 1975. Bruttonationalprodukten skulle, mätt från användningssidan, öka med 2 % 1976 mot 0,6 % 1975. Mätt från produktionsidan blir talen något lägre, 1,8 % 1976 mot 0,2 % 1975. Bytesbalansen skulle förbättras markant och uppvisa ett underskott på 3,6 miljarder kr. mot 6,4 miljarder kr. 1975.

Vid en internationell jämförelse kan ökningstakten i den svenska ekonomin 1976 förefalla något låg. Man bör emellertid vid en sådan jämförelse också beakta den negativa ekonomiska utvecklingen i vår omvärld 1974 och 1975. En internationell jämförelse som beaktar den samlade tillväxten åren 1973—76 visar således att den svenska tillväxten varit väsentligt snabbare än den genomsnittliga inom OECD-området.

En mera detaljerad genomgång av den ekonomiska utvecklingen 1976 redovisas i den reviderade nationalbudgeten (bilaga 1). Jag vill emellertid här redovisa vissa huvuddrag i den förutsedda utvecklingen.

Investeringarna exkl. lager förväntas ligga något lägre 1976 än 1975. Minskningen kan i sin helhet återföras till bostadsbyggandet som beräknas minska med 10 % i volym. Avgörande betydelse härvidlag har den låga igångsättningen 1975 — ca 50 000 bostäder — som sätter sin prägel på byggnadsvolymen 1976. Igångsättningen 1976 väntas stiga till knappt 60 000 lägenheter, vilket väl motiveras av bostadsbehovet på längre sikt. Den svaga igångsättningen under senare år har nämligen lett till att antalet outhyrda lägenheter nu klart minskar.

De statliga investeringarna väntas öka kraftigt 1976. Detta hänger bl. a. samman med de sysselsättningsfrämjande åtgärder som har satts in under hösten 1975 och i början av detta år. Flera av åtgärderna riktar sig också mot de kommunala investeringarna, som bl. a. till följd härav väntas stiga med 3 %. Jag kan bl. a. erinra om att statsbidraget till byggande av daghem och fritidshem har höjts från 7 500 kr. per plats till 12 000 kr. per plats under 1976. Vidare har de kommunala beredskapsarbetena utökats och byggandet av skolor har tilltagit.

Näringslivets investeringar förutses vara i huvudsak oförändrade 1976. Mot bakgrund av konjunkturuppgången och det förstärkta stödet till maskininvesteringar, som jag har förordat i det föregående, bedöms industriinvesteringarna komma att hävda sig väl i förhållande till 1975 års höga nivå. Handelns investeringar bedöms komma att öka kraftigt.

Som jag nämnde inledningsvis förutses en kraftig omsvängning i lagerinvesteringarna. Lageruppbyggnaden var kraftig såväl 1974 som 1975. Sammanlagt uppgick lagerökningen de bägge åren till ca 15 miljarder kr. De extremt stora lagren kommer nu att successivt återgå till en mer normal nivå. En viss fortsatt lageruppbyggnad förutses dock totalt sett även under 1976. Bl. a. kommer enligt vad jag har förordat i det föregående lagerstödet att utgå för lagerinvesteringar under hela 1976. Mot den bakgrunden beräknas lagerinvesteringarna 1976 komma att uppgå till nästan 2 miljarder kr. Nedgången från 1975 års lagerinvesteringsnivå på 9,5 miljarder kr. utgör emellertid ett bortfall i efterfrågan som motsvarar mer än 2 % av den totala produktionen.

Den offentliga konsumtionen beräknas öka med drygt 3 %. Sysselsättningen beräknas öka med ca 3 % inom den statliga sektorn och med ca

Tabell 4 Produktionsutvecklingen 1975—1976

	Procentuell volymförändring från föregående år	
	1975	1976
Bruttonationalprodukt från produktionssidan	0,2	1,8
därav: varuproduktionen	-2,0	1,0
tjänster	2,3	2,5
Bruttonationalprodukt från användningssidan	0,6	2,0

Tabell 5 Försörjningsbalans för 1976

	Miljarder kr. 1975	Procentuell volymförändring från föregående år	
		1975	1976
<i>Tillgång</i>			
Bruttonationalprodukt	287,5	0,6	2,0
Import	74,0	-3,3	1,8
Summa tillgång	361,5	-0,2	2,0
<i>Efterfrågan</i>			
Bruttoinvestering	60,2	-3,1	-0,9
näringsliv	30,0	-1,6	0,5
därav: industri	14,2	1,3	1,0
statliga affärsverk och myndigheter	7,0	-0,1	5,0
kommuner	11,0	-2,2	3,0
bostäder	12,2	-8,4	-10,2
Lagerinvestering	9,3	(0,7) ¹	(-2,3) ¹
Privat konsumtion	149,4	2,9	3,5
Offentlig konsumtion	71,9	5,6	3,1
Tjänstenetto	-1,5		
Export	72,2	-8,6	10,0
Summa efterfrågan	361,5	-0,2	2,0

¹ Lagerinvesteringens förändring i procent av föregående års bruttonationalprodukt.

4 % i den kommunala. Bidragande till denna utveckling är de särskilda åtgärder som har satts in för att stödja ungdomssysselsättningen.

Den privata konsumtionen bedöms komma att öka med ca 3,5 %, dvs. något snabbare än realinkomsterna. Utvecklingen i detaljhandeln under det första kvartalet i år styrker också en sådan bedömning. En konsekvens av detta konsumtionsantagande är, som jag tidigare nämnt, en viss försvagning av den nu mycket höga sparkvoten.

Konsumentpriserna väntas stiga med ca 8 % under loppet av 1976. Den direkta effekten av höjda internationella priser väntas bli förhållandevis liten. Emellertid tillkommer indirekta och förskjutna effekter från de internationella prisrörelserna. Vår inhemska kostnadsutveckling är den viktigaste förklaringsfaktorn i övrigt.

Exporten väntas, som jag tidigare nämnde, öka mycket kraftigt eller med ca 10 %. Framför allt väntas en stor uppgång i råvaruexporten efter den kraftiga minskningen 1975. Exporten av järnmalm, trävaror och

Tabell 6 Bytesbalans 1974—1976
(Milj. kr.)

	1974	1975	1976
Export, varor	70 514	72 230	82 030
Import, varor	72 758	74 000	79 105
Handelsbalans	---2 244	---1 770	2 925
Korrigerig av handelsstatistiken	— 100	— 320	— 360
Sjöfartsnetto	3 877	2 930	3 000
Resevaluta	—2 232	—2 540	—2 800
Övriga tjänster, netto	—1 652	—1 970	—2 450
Korrigeringspost	800	800	800
Transfereringar, netto	—2 613	—3 530	—4 750
Bytesbalans	—4 164	—6 400	—3 635

massa beräknas sålunda öka med 20—30 % i volym. Däremot förutses endast en obetydlig uppgång i exporten av järn, stål och verkstadsprodukter, räknat mellan helåren 1975 och 1976. Ser man på utvecklingen under loppet av 1976 väntas emellertid även för dessa varor en klar vändning uppåt. Exportpriserna bedöms komma att stiga med 3 à 4 %.

Importen, som sjönk med drygt 3 % 1975, beräknas 1976 stiga med inemot 2 %. Importpriserna väntas stiga något snabbare än exportpriserna eller med ca 5 %.

Med denna utveckling av import och export skulle handelsbalansen för 1976 visa ett överskott på nära 3 miljarder kr.

Sjöfartsnettot som till följd av världshandelns utveckling minskade med nästan 1 miljard kr. från 1974 till 1975 väntas bli obetydligt större 1976. Turistnettot försämras ytterligare och transfereringarna väntas ge ca 4,8 miljarder kr. i underskott 1976. Det är 1,2 miljarder kr. mera än för 1975. Förklaringen till de starkt ökande underskotten för transfereringarna är främst räntebetalningarna på den ökade utländska upplåningen och den fortsatta ökningen av u-landsbiståndet.

Bytesbalansen för 1976 väntas visa ett underskott på 3,6 miljarder kr. Det är ca 3 miljarder kr. mindre än 1975.

Sammanfattningsvis bör den ekonomiska utvecklingen 1976 således präglas av en tilltagande produktionsökning, en dämpad inflationstakt och en förbättrad bytesbalans.

4 Sammanfattning

Vi kan nu se tillbaka på en tidsperiod som internationellt präglats av ekonomisk tillbakagång. Den har också kännetecknats av en oacceptabelt hög arbetslöshet. Även om det finns förklaringsgrunder för tillbakagången i världsekonomin så framstår den omfattande arbetslösheten

och den ekonomiska tillbakagången som en dyster påminnelse om att nationerna ännu ej kan behärska det ekonomiska händelseförloppet i tillfredsställande grad och i det större formatet. Det ger anledning till eftertanke och omprövning: Löser man inte de grundläggande mänskliga kraven på arbete, trygghet och bättre livsbetingelser så saknas också förutsättningarna för en lugn samhällsutveckling. Då vi nu ser slutet på den världsvida konjunkturedgången och räknar med en ny konjunkturuppgång bör tiden användas för att nationellt och internationellt skapa den beredskap som utesluter en upprepning av de senaste årens hårda påfrestningar.

Vi har i vårt land i stort sett undgått sådana påfrestningar. Sysselsättningen har varit god, högre än tidigare, och arbetslösheten mycket låg. Vi har också byggt ut våra produktionsresurser, vidareutvecklat vår sociala trygghet och omsorgen om de behövande. Naturligtvis har vi inte undgått att drabbas av den internationella inflationen, även om prisstegringen för vår del legat i underkant av denna. Vi gick in i krisårens påfrestningar med överskott i vår bytesbalans och en god valutareserv. En försiktig ekonomisk politik under tidigare år gav oss detta goda utgångsläge. I förvissningen om att den internationella nedgången, oaktat den var svår och omfattande, skulle gå över har vi medvetet satsat på att med statliga stödåtgärder hålla efterfrågan och sysselsättning väl uppe. För finansieringen av vår omfattande investeringsexpansion har vi nödgats anlita den internationella lånemarknaden. Förbättringen av vår produktionskapacitet jämte den under senare år starkt ökade lagerreserven bör nu, vid en förväntad internationell efterfrågeökning, dels kraftigt nedbringa det nuvarande underskottet i bytesbalansen och dels möjliggöra ett kraftigt minskat beroende av den internationella lånemarknaden.

Problemet för dagen i det klart förändrade konjunkturperspektivet blir att anpassa den ekonomiska politiken till vad läget kräver. Starka skäl talar emellertid för att de statliga stimulanserna för en fortsatt utbyggnad av produktionsapparaten uppehålls under 1976. Lagerstöd och investeringsstimulanser bör således fortsätta året ut. Kreditpolitiken bör inriktas med hänsyn härtill. En viss förstärkning av industriinvesteringarna bör kunna åstadkommas genom de ytterligare höjda skatteavdrag resp. bidrag som nu föreslås.

Vi går in i en ny efterfrågekonjunktur med mindre reserver i fråga om arbetskraften än vid något tidigare liknande tillfälle. Det ger oss anledning att ambitiöst ta vara på den arbetskraft som visar sig vara tillgänglig vid en ökad efterfrågan. Här kommer framför allt det kvinnliga arbetskraftsutbudet jämte ungdomen i förgrunden. Vidare aktualiseras behovet av att stärka utbildningsmöjligheterna för att tillgodose efterfrågan på utbildad arbetskraft inom både privat och offentlig sektor. De åtgärder som har introducerats för detta ändamål behöver upphållas

även i en bättre konjunktur. Tidsutvecklingen kräver alltmer av yrkeskunskap hos arbetskraften och samhällets ansvar i detta avseende är oomtvistat. Även i sämre tider visar erfarenheten att brist på yrkeskunnigt folk ständigt föreligger och utgör en begränsning i den ekonomiska utvecklingen.

Den internationella prisstegringen visar nu klara tecken på att avta. För vår del är det en klar anvisning om en motsvarande utveckling för vårt eget land. Vårt konkurrensläge såväl på exportsidan som i fråga om den hemmamarknadsindustri som har att möta importkonkurrensen kan endast framgångsrikt uppehållas om pris- och kostnadsutvecklingen inte överstiger vad som kan avläsas internationellt.

För 1977 har överenskommelsen mellan regeringen och de båda dominerande arbetsmarknadsorganisationerna om skattesänkning i kombination med en kommande lönerörelse skapat förutsättningar också under nästkommande år för en avtalsrörelse inom ramen för ekonomisk stabilitet. Den ger också förutsättningar för en real inkomstförstärkning för alla löneanställda. Den realism och det ekonomiska ansvar för en stabil ekonomisk utveckling som organisationerna visat genom att biträda uppgörelser om skatter, arbetsgivaravgifter och dessas inverkan på förhandlingsutrymmet är värt ett oreserverat erkännande.

Även om alla tecken på en begynnande konjunkturuppgång nu börjar kunna avläsas så är samhällets ansvar för en lugn utveckling av ekonomin ej mindre. Den inflation som dessbättre nu visar klara tecken på att avta kan blossa upp igen om ekonomin blir överansträngd. Även om inflytandet utifrån på vår inhemska prisstegring avtar, som vi räknar med, så kan en egen hemlagad inflation ställa till mycken skada. Lättköpta poäng i den allmänna debatten om långtgående skattesänkningar kombinerade med bibehållna och till och med utbyggda sociala reformer, kan åsamka många svårigheter i vår strävan till en sund ekonomi. Lika ofrånkomligt som att stimulera i nedgången blir det för samhället att visa erforderlig restriktivitet i uppgången. En stark finanspolitik och en kontrollerad och behärskad penningpolitik är statsmakternas medel i en sådan situation. Dessa nödvändiga medel är ej förenliga med lättsinniga överbud vare sig på skattepolitikens eller andra områden.

Under de senaste av lågkonjunktur präglade åren har stimulansåtgärder från staten stått helt i förgrunden för den ekonomiska politiken. Situationen är i dag sådan att beredskapen bör vara inställd på en flexibel konjunkturpolitik. Det är den nya situation som ger anledning till en mera nyanserad uppfattning om politikens medel och dess användning. Vi har alla ett odisputabelt intresse av att vårt lands vid en internationell jämförelse stabila ekonomi befästes för framtiden.

SÄRSKILDA FRÅGOR

1 Utnyttjande av finansfullmakten, m.m.

Regeringen har av riksdagen bemyndigats att för budgetåret 1975/76, om arbetsmarknadsläget kräver det, besluta om utgifter intill ett sammanlagt belopp av 1 000 milj. kr. (prop. 1975: 1 bil. 1, FiU 1975: 1, rskr 1975: 30). Möjligheterna att utnyttja fullmakten har utvidgats genom beslut av riksdagen (prop. 1975/76: 100 bil. 1, FiU 1975/76: 20, rskr 1975/76: 173).

Som framgår av den redovisning jag lämnade i årets finansplan har fullmakten utnyttjats vid två tillfällen, nämligen den 16 oktober 1975 och den 29 december 1975. Beslutet den 16 oktober 1975 redovisades i finansplanen. Genom beslutet den 29 december 1975 utnyttjades fullmakten för följande ändamål: nybyggnad av polishus i Värnamo samt om- och tillbyggnad av polishus i Alingsås (26,7 milj. kr.), (jfr prop. 1975/76: 125 bil. 1); lån till nybyggnader vid erkända vårdanstalter för alkoholmissbrukare (3 milj. kr.), (jfr prop. 1975/76: 125 bil. 4); reparations- och underhållskostnader m. m. under slottsbyggnadernas delfond av statens allmänna fastighetsfond (1,7 milj. kr.), (jfr prop. 1975/76: 125 bil. 12); nybyggnad av stor musikstudio i Stockholm för Sveriges Radio (25,1 milj. kr.), vissa byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde (27,2 milj. kr.), (jfr prop. 1975/76: 125 bil. 7) samt beredskapsåtgärder (477,1 milj. kr.), (jfr prop. 1975/76: 125 bil. 10).

Genom här redovisade beslut disponerade regeringen förskottsvis sammanlagt 560 800 000 kr. av den nämnda fullmakten. Regeringen har sedermera i prop. 1975/76: 125 hemställt om anslag av sammanlagt 560 800 000 kr.

Regeringen har vidare beträffande beslutet den 16 oktober 1975 angående reparations- och underhållskostnader m. m. under försvarets fastighetsfond, kasernbyggnaders delfond (4 150 000 kr.), (jfr prop. 1975/76: 100 bil. 1 s. 48, FiU 1975/76: 20, rskr 1975/76: 173) medgivit att kostnaderna får bestridas från förslagsanslaget B 3. Arméförband: Iståndsättningar av befästningar och kaserner resp. från den i staten för försvarets fastighetsfond under kasernbyggnaders delfond uppförda posten Reparations- och underhållskostnader.

Som jag redovisade i årets finansplan har regeringen vidare — med stöd av riksdagens beslut avseende en marginal av 10 % utöver investeringsramarna för affärsverken för att möjliggöra en av konjunkturmässiga eller andra skäl påkallad ökning av medelsanvändningen (prop. 1975: 1 bil. 8, TU 1975: 2, rskr 1975: 54 samt prop. 1975: 30 bil. 1 s.

525, NU 1975: 30, rskr 1975: 202) — den 23 oktober samt den 29 december 1975 beslutat vidta vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder. Regeringen har vidare, med stöd av skilda av riksdagen lämnade bemyndiganden, beslutat vidta åtgärder i konjunkturstimulerande syfte. Dessa åtgärder redovisades i årets finansplan (prop. 1975/76: 100 bil. 1, FiU 1975/76: 20, rskr 1975/76: 173).

2 Allmänna Pensionsfondens fjärde fondstyrelses verksamhet under år 1975

I prop. 1975/76: 100 (bil. 1 s. 50—54) lämnades en redovisning av allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelses placeringar och övriga verksamhet under perioden den 1 januari 1975—den 30 november 1975. Till propositionen var även fogad fondstyrelsens redovisning av verksamheten för perioden. Fjärde fondstyrelsen har nu överlämnat årsredovisning för verksamhetsåret 1975. Denna redovisning bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (10). Regeringen har genom beslut den 8 april 1976 fastställt balansräkningen.

Av verksamhetsberättelsen framgår att fondstyrelsen under kalenderåret 1975 — fondens andra verksamhetsår — har rekviderat ytterligare 200 milj. kr. från riksförsäkringsverket och därmed utnyttjat de 500 milj. kr. som riksdagen har ställt till förfogande. Av det totala kapitalet har 435 milj. kr. disponerats för aktieköp. Nettoökningen under året uppgick till 203 milj. kr. och fördelade sig i stort sett jämnt på första och andra halvåret. Vid årsskiftet förfogade fonden över en likviditetsreserv om 103 milj. kr. i form av banktillgodohavanden. Härav åtgår dock 10,5 milj. kr. för betalning av redan köpta aktier. Riksdagen beslutade i mars 1976 (NU 1975/76: 34, rskr 1975/76: 174) att ytterligare 500 milj. kr. skall ställas till fjärde fondstyrelsens förfogande.

Vid utgången av år 1975 ingick i fondstyrelsens aktieportfölj 23 olika företag — en reduccering med två under året. Tre företag (Volvo, LM Ericsson och AGA) svarade för 52 % av portföljens dagsvärde. Relativt stora poster hade fondstyrelsen också i Astra, Fläktfabriken, Fortia och Incentive. Största andelen i förhållande till företagens kapital hade fonden i Svenska Rotor Maskiner och Iro (15 resp. 11,6 % av aktiekapitalet). Nya företag i portföljen för år 1975 är Astra, Billerud, Höganäs och Svenska Rotor Maskiner. Aktieinnehaven i Cementgjuteriet, Bröderna Edstrand, Iggesund och Sydkraft har avvecklats under år 1975. Det tidigare Coronainnehavet har bytts mot nya aktier i AGA, medan Mölnlyckeaktierna har bytts mot nya Cellulosaaktier och konvertibla obligationer. Volvos tidigare dominans har reducerats genom portföljens utökning under året. Vid utgången av år 1975 utgjorde Volvoaktierna 25 % av totalportföljen.

3 Post- och Kreditbankens, PK-banken, verksamhet

Riksdagen har i samband med behandlingen av prop. 1975/76: 26 (NU 1975/76: 4, rskr 1975/76: 60) hemställt om en utvärdering och allmän redovisning av Post- och Kreditbankens (PK-banken) verksamhet. Härvid borde särskilt beröras hur PK-bankens tillkomst och inriktningen av dess rörelse inverkat på kapitalmarknaden samt hur banken uppfyller kraven på förräntning av sitt kapital.

Redan 1969 beslutades (prop. 1969: 158, BaU 1969: 53, rskr 1969: 430) att dåvarande Postbanken skulle få vidgade placeringsmöjligheter av samma slag som redan gällde för affärsbankerna. Det uttalade syftet var att banken skulle få vidgade möjligheter att ge krediter till näringslivet. När beslut om PK-bankens inrättande fattades 1973 (prop. 1973: 145, NU 1973: 63, rskr 1973: 326) uttalade jag att syftet var att banken skulle nå största möjliga slagkraft på kreditmarknaden och effektivt konkurrera med andra banker. Detta har inneburit att PK-bankens placeringsstruktur närmast sig övriga affärsbankers. En likartad utveckling har f. ö. gällt också sparbankerna. PK-bankens placeringar är dock alltså i betydande utsträckning av långfristig natur. Detta framgår bl. a. av bankens verksamhetsberättelse för år 1975.

Kapitalmarknaden har totalt sett ökat i omfattning under 1970-talet. Följande serie (milj. kr.) utvisar det årliga flödet över marknaden i form av nettoköp av långfristiga obligationer och nettoökningen av försäkringsinrättningarnas reverslån.

1972	12 850
1973	17 000
1974	20 200
1975	25 400

Tillväxten beror delvis på den trendmässiga tillväxten hos AP-fonden och försäkringsbolagen, men också på bankernas och övriga placeringsgruppers insatser. Tillväxten har också påverkats av olika ekonomisk-politiska åtgärder.

År 1973 slöts för första gången en överenskommelse mellan bankinstituten och delegationen för bostadsfinansiering angående bankernas bidrag till den långa bostadsfinansieringen, och detta har upprepats under följande år. Det har i dessa sammanhang varit en självklar förutsättning att PK-banken skulle behandlas på samma sätt som de övriga affärsbankerna och sparbankerna.

På våren 1975 vidtogs en serie åtgärder för att vidga kapitalmarknaden, i syfte att tillgodose i första hand industrins upplåningsbehov, men på sikt givetvis även andra låntagargrupper. Den långa räntan höjdes med en procentenhet och riksbanken träffade överenskommelser med

försäkringsinstitutet och affärsbankerna om ökade förvärv av industriobligationer och lån till industrifinansierande mellanhandsinstitut. Åtgärderna har hittills varit framgångsrika och kapitalmarknadsplaceringarna har ökat avsevärt. Det har bl. a. skett en vidgning av marknaden med större bidrag från andra placerare än banker och försäkringsinstitut. Det är uppenbart att behovet av dessa åtgärder för att stimulera till större kapitalmarknadsplaceringar inte kan tillskrivas bortfallet av Postbanken som kapitalmarknadsinstitut och att de har en potentiell effekt som vida överträffar bortfallets.

Som framgår av en särskild skrivelse från PK-banken till vilken har fogats bankens verksamhetsberättelse för 1975, blev bankens första hela verksamhetsår tillfredsställande. Volymutvecklingen blev i stort sett den förväntade och rörelseresultatet översteg den förväntade nivån. Den eftersträlvade strukturuomvandlingen med ökad inriktning mot näringslivet har gått snabbare än väntat. Bankens växande rörelse och den pågående omstruktureringen kräver dock större kapital. För att trygga bankens kapitalförsörjning har bankens aktiekapital ökats från 316,8 milj. kr. till 633,6 milj. kr. (prop. 1975/76: 26, NU 1975/76: 4, rskr 1975/76: 60).

Den stora andelen lågförräntande placeringar — äldre obligationer och räntebundna lån — medför att bankens lönsamhet f. n. är lägre än övriga affärsbankers. Den pågående breddningen av rörelsen samt det faktum att lågförräntande placeringar förfaller och successivt ersätts av mera högförräntande placeringar gör emellertid att banken ser positivt på möjligheterna att förbättra lönsamheten.

Beträffande PK-bankens syn i övrigt på de av riksdagen väckta frågorna får jag hänvisa till den särskilda skrivelsen från banken och till bankens verksamhetsberättelse för 1975, vilka bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (11).

4 Särskilt investeringsavdrag för maskininvesteringar m.m.

I syfte att stimulera näringslivet till investeringar i maskiner och inventarier infördes under hösten 1975 bestämmelser om särskilt investeringsavdrag och statligt investeringsbidrag för inventarieanskaffningar (prop. 1975/76: 61, SkU 1975/76: 26, rskr 1975/76: 101, SFS 1975: 1147, 1149). Bestämmelserna innebär att ett särskilt avdrag kan erhållas vid taxeringen till statlig inkomstskatt för kostnader för maskiner och andra inventarier som har anskaffats eller tillverkats under perioden den 15 oktober 1975—den 31 december 1976. Avdraget medges med 10 % av anskaffningskostnaden. För de näringsidkare som inte helt kan utnyttja avdraget infördes samtidigt ett statligt skattefritt investeringsbidrag motsvarande 4 % av anskaffningskostnaden. Bidraget kan utgå för högst två beskattningsår under anskaffningsperioden och det får inte överstiga 20 000 kr. för varje beskattningsår. Av administrativa skäl har bidraget

begränsats till investeringar för vilka de sammanlagda anskaffnings- eller tillverkningskostnaderna har uppgått till minst 10 000 kr., vilket innebär att bidrag inte utgår med lägre belopp än 400 kr.

Som jag tidigare har berört kan man anta att verkstadsindustrins efterfrågeläge kommer att vara svagt ännu någon tid. För att ytterligare stimulera i första hand industrins maskininvesteringar förordar jag att det nuvarande investeringsavdraget höjs från 10 % till 25 % för maskiner och andra inventarier som beställs och levereras under tiden den 1 maj—den 31 december 1976.

För att samtidigt ge ytterligare stimulans åt de mindre företagens investeringar bör procentsatsen för investeringsbidragen höjas för de investeringar som görs under perioden den 1 maj—den 31 december 1976. För denna tid bör därför bidrag kunna medges med 10 %. Samtidigt bör beloppstaket ändras. Det sker enklast genom en föreskrift att bidraget inte får beräknas på högre anskaffnings- eller tillverkningskostnad än 500 000 kr. varje beskattningsår.

Som jag tidigare har anfört räknar jag med att gällande dispensregel bör kunna tillämpas generöst i det fall leverans av här aktuella maskininvesteringar på grund av leveranssvårigheter sker under första kvartalet 1977.

De av mig förordade stimulansåtgärderna föranleder ändringar i 2 och 3 §§ lagen (1975: 1147) om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt samt i 2 och 3 §§ lagen (1975: 1149) om statligt investeringsbidrag för inventarieanskaffning. Förslag till lagstiftning härom har utarbetats inom finansdepartementet. Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (12).

5 Riktlinjer för totalisatorverksamheten vid trav- och galopptävlingar, m. m.

Genom beslut av 1973 års riksdag (prop. 1973: 113, JoU 1973: 28, rskr 1973: 235) bemyndigades Kungl. Maj:t att träffa avtal med Svenska travsportens centralförbund och Svenska galoppsportens centralförbund i fråga om riktlinjer för hästtävlingar med totalisatorverksamhet, m. m.

I enlighet med avtalet har förbunden bildat ett aktiebolag, Aktiebolaget Trav och Galopp (ATG). Bolaget har bemyndigats anordna eller låta tävlingsarrangerande organisation anordna vadhållning med totalisator vid offentliga trav- och galopptävlingar. Bolaget bestämmer för varje organisation dag och plats för tävlingar med vadhållning.

Av totalisatoromsättningen skall 65—80 % återbetalas till spelarna och resten — vinstavdraget — fördelas mellan tävlingsanordnarna och staten. Vinstavdraget varierar för olika spelformer.

Enligt avtalet skall av vinstavdraget ett belopp motsvarande 12 % av omsättningen levereras in till statsverket. År 1975 uppgick den

totala omsättningen vid totalisatorvadhållning till ca 1 miljard kr. Statens inkomster härav uppgick till ca 120 milj. kr. medan ca 130 milj. kr. tillföll sporten. Bolaget har rätt att föreskriva att tävlingsanordnande organisation skall betala in viss del av återstoden av vinstavdraget till bolaget. Sådana avgifter skall bolaget fördela mellan organisationerna eller fondera för senare disposition. Härvid skall bolaget beakta galoppsportens och de mindre travbanornas särskilda behov. Av disponibla medel får bolaget också täcka erforderliga kostnader för sin egen administration och gemensamma ändamål för sporten. För den fondering som sker åtnjuter bolaget avdrag vid inkomsttaxering enligt lagen (1973: 443) om avdrag vid inkomsttaxering för avgift till Aktiebolaget Trav och Galopp, m. m.

Bolaget skall enligt avtalet pröva budgeten för tävlingsanordnande organisation. Bolaget skall också göra en vidare bedömning av de lokala förutsättningarna för hästsportverksamhet och verka för att de som yrkesmässigt arbetar inom trav- och galoppsport ges tillfredsställande förhållanden i fråga om arbetsmiljö, trygghet i anställningen och utbildning.

Styrelsen för bolaget består av åtta ledamöter, varav regeringen utser fyra, däribland ordföranden. Avtalet gäller t. o. m. den 31 december 1978.

Svenska travsportens centralförbund och Svenska galoppsportens centralförbund har i skrivelse till regeringen den 18 mars 1976 anfört att kostnadsökningarna under hittillsvarande avtalsperiod varit sådana att de inte kunnat täckas av motsvarande inkomstökningar. Vid avtalets ingående fanns enligt förbunden stora uppdämda investeringsbehov. Dessa behov kvarstår. För perioden 1976—1980 redovisar organisationerna investeringsönskemål om sammanlagt drygt 130 milj. kr. Härei ingår bl. a. förbättringar av stallar och banor, förnyelse av totalisatormaskiner samt förbättringar av arbetsmiljön. De inom bolaget fonderade medlen uppgår till drygt 6 milj. kr. Centralförbunden anser att dessa medel är helt otillräckliga för att möta de krav som från olika håll ställs på sporten.

Centralförbunden ser med oro på utvecklingen och anholder om ändring av nu gällande aytal så att den andel av omsättningen som sporten har att leverera in till statsverket sänks från 12 % till 9 % samt att sporten erhåller ett statligt lån om 80 milj. kr.

Med anledning av centralförbundens skrivelse tillkallade chefen för jordbruksdepartementet efter bemyndigande av regeringen den 25 mars 1976 en sakkunnig för att överlägga om avtalet med representanter för Svenska travsportens centralförbund och Svenska galoppsportens centralförbund. Överläggningarna är nu avslutade och ett nytt avtal har träffats under förbehåll av regeringens godkännande. Enligt det nya avtalet skall 10 % av omsättningen på totalisatorn betalas in till statsverket. Bolaget skall årligen, dock minst t. o. m. den 31 december 1977,

fondera ett belopp motsvarande lägst 1 % av omsättningen. I förhållande till det tidigare avtalet har också gjorts vissa kodifieringar av den praxis som har utvecklats inom bolaget avseende t. ex. budgetprövning, prövning av investeringar och andra frågor inom hästsporten som är av väsentlig ekonomisk betydelse. Avtalet träder i kraft den 1 juli 1976 och gäller t. o. m. den 30 juni 1981.

Det har vidare förutsatts vid överläggningarna att ett statligt lån om 20 milj. kr. samt en statlig garanti för lån om 30 milj. kr. skall ställas till förfogande för investeringar av bolaget och organisationerna. Garantin skall också kunna utnyttjas för förbättringar av befintlig lånestruktur. Det har också förutsatts att vinstavdraget vid kombinerad vadhållning vid galopptävlingar sänks från 30 % till 20 %.

För egen del vill jag efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet konstatera att trav- och galoppsporten har en bred förankring hos det svenska folket. Sporten är spridd över hela landet och ger sysselsättning åt många människor. Genom beslut av riksdagen år 1973 skapades ett centralt bolag med statligt inflytande — Aktiebolaget Trav och Galopp. Bolagets hittillsvarande verksamhet har inneburit att intresset för sporten har ökat och att en konsolidering av sportens ekonomi har kunnat inledas. Betydande resurser har avsatts för att förbättra de anställdas situation. Utvecklingen har emellertid visat att flera efter-satta behov återstår. Jag tänker då särskilt på investeringar för en bättre arbetsmiljö, teknisk utrustning på banorna och andra investeringar som möjliggör nödvändiga kostnadsbesparingar. Bolagets strävan att i enlighet med statsmakternas intentioner lokalt förankra sporten runt om i landet ställer också krav på resurser.

Mot denna bakgrund anser jag det motiverat att statens andel av totalisatormedlen något minskas så att bolaget får möjligheter att långsiktigt trygga förutsättningarna för sportens utveckling. En inom bolaget utförd utredning av de ekonomiska utvecklingstendenserna inom sporten visar också att behov föreligger av en ekonomisk konsolidering, som kan ge bolaget en tillfredsställande grund för att verka också mera långsiktigt.

Jag är därför beredd att biträda vad som sålunda har avtalats. Avtalet innebär att sportens andel av totalisatormedlen ökar med ca 20 milj. kr. årligen. De inom bolaget fonderade medlen kan därmed beräknas öka med ca 15 milj. kr. och kommer sålunda att uppgå till minst 21 milj. kr. vid utgången av år 1977. Jag anser att en sådan uppbyggnad av fonden är en väsentlig förutsättning för bolagets möjligheter att för framtiden trygga sportens ekonomi.

Jag finner det också vara motiverat att bolaget och organisationerna ges statliga lån eller statliga garantier för lån. Därmed kan investeringar göras som ger sporten förutsättningar att rationellt bedriva totalisatorverksamheten. Vidare kan erforderliga miljöförbättrande åtgärder ge-

nomföras. Jag förordar därför att staten ikläder sig garanti på högst 30 milj. kr. jämte ränta för lån till bolaget samt att ett anslag av 20 milj. kr. anvisas under fonden för låncunderstöd för lån för vissa investeringar inom trav- och galoppsporten. Det bör ankomma på regeringen att med hänsynstagande till investeringens karaktär bestämma ränta och amorteringstid för lån. Räntan bör dock inte få understiga statens normalränta. Amorteringstiden bör vara längst 15 år för maskininvesteringar och längst 25 år för byggnadsinvesteringar. Regeringen bör därvid ha rätt att medge anstånd med amortering under högst tre år.

Galoppsportens företrädare har vid överläggningarna framfört att en sänkning av vinstavdraget från 30 % till 20 % vid kombinerad vadhållning kan beräknas få så positiva effekter på omsättningen att nettoresultatet för såväl staten som sporten kan beräknas öka. Vid galopptävlingar är antalet startande hästar i varje löpning relativt litet. Den kombinerade vadhållningen är därför av större intresse än vinnare- och platsspelet. Med hänsyn till att totalisatoromsättningen vid galopptävlingar har stagnerat anser jag en sådan sänkning av vinstavdraget vid kombinerad vadhållning vara värd att pröva.

6 Totalbudgeten budgetåren 1975/76 och 1976/77

Totalbudgetens utgiftsanslag budgetåren 1975/76 och 1976/77

I budgetpropositionen 1976 beräknade jag totalbudgetens utgiftsanslag, dvs. bortsett från förändringar av reservationsmedelsbehållningarna och i dispositionen av rörliga krediter, till 96 534 milj. kr. för budgetåret 1975/76. Häri ingick de i prop. 1975/76: 88 och prop. 1975/76: 101 upptagna anslagen på tilläggsbudget. Riksdagen har sedermera beslutat om prop. 1975/76: 101. Riksdagen har vidare anvisat sammanlagt 2 milj. kr. till Riksdagen: Stöd till partigrupperna och kontorshjälp till riksdagsledamöter samt Den inre riksdagsförvaltningen: Fortsatt försöksverksamhet med annonsering (KU 1975/76: 32, rskr 1975/76: 137 samt KU 1975/76: 35, rskr 1975/76: 148). Vidare har i prop. 1975/76: 99 begärts 750 milj. kr. för teckning av aktier i Statsföretag AB.

Till utgången av mars 1976 har härutöver begärts anslag på tilläggsbudget (prop. 1975/76: 121, 125 och 192) till ett sammanlagt belopp om 954 milj. kr. De största anslagen föreslås gå till bl. a. sysselsättningsskapande åtgärder, 477 milj. kr., samt till förvärv av aktier i AB Götaverken, 136 milj. kr. Vidare föreslås att 51 milj. kr. anslås till FN-styrkors verksamhet utomlands.

Totalt har på tilläggsbudget ca 3,9 miljarder kr. anvisats eller föreslagits för budgetåret 1975/76.

Riksrevisionsverket har med skrivelse den 31 mars 1976 överlämnat en approximativ beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår.

Skrivelsen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (4). Verket har beräknat de totala statsutgifterna, exkl. förändringar av reservationsmedelsbehållningar och i dispositionen av rörliga krediter till 98 618 milj. kr. Detta är ett högre belopp än de utgiftsanslag som har upptagits i statsbudgeten jämte tilläggsbudgetar. Skillnaden förklaras av beräknade merutgifter på förslagsanslag, vilka nu beräknas uppgå till ca 400 milj. kr. mer än vad som anvisats. I realiteten är merbelastningen 1 000 milj. kr. större då förslagsanslaget Oförutsedda utgifter, i statsbudgeten upptaget till 1 000 milj. kr. för väntade krav på tilläggsbudget, nu har räknats ned till 1 milj. kr. Verkets beräkning i denna del kan jag ansluta mig till. Härutöver har jag dock lagt på ytterligare 277 milj. kr. för att täcka väntade utbetalningar främst från anslagen Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område samt Stöd till lageruppyggning. Jag räknar därför med att statsutgifterna exkl. förändringar i reservationsmedelsförbrukningen och dispositionen av rörliga krediter kommer att uppgå till 98 895 milj. kr. budgetåret 1975/76.

För budgetåret 1976/77 upptogs de totala statsutgifterna, exkl. förändringar i reservationsmedelsbehållningar och i dispositionen av rörliga krediter i budgetpropositionen till 108 914 milj. kr. För att få erforderlig realism i beräkningarna ingick i detta belopp anslaget till oförutsedda utgifter med 3 000 milj. kr., varav 1 500 milj. kr. avsåg täckande av oförutsedda och ofrånkomliga behov på tilläggsbudget. Resterande 1 500 milj. kr. var avsatta för väntade förslag avseende varvsnäringsen och de statliga företagsinvesteringarna. Dessa förslag har numera förelagts riksdagen. Med anledning härav bör anslaget till oförutsedda utgifter beräknas till 1 500 milj. kr. avseende det behov av medel som erfarenhetsmässigt uppkommer under löpande budgetår. Jag vill hänvisa till vad jag i denna del har anfört i prop. 1975/76: 100 bil. 17.

I propositioner vilka förelagts årets riksmöte före den 1 april 1976 samt riksdagsbeslut fram till nämnda dag har upptagits anslag som innebär en utgiftsökning i förhållande till förslaget till statsbudget med nära 900 milj. kr.

Jag har låtit upprätta en specifikation över anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen. Specifikationen, som bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (7), täcker perioden fram till mars månads utgång år 1976. Förslaget om finansiering av stålverk i Luleå (prop. 1975/76: 207) har dock inräknats. På grundval av dessa uppgifter beräknar jag utgiftsanslagen på totalbudgeten för budgetåret 1976/77 till 109 799 milj. kr. Eventuella förslag och beslut i övrigt efter den 31 mars 1976 torde få beaktas av riksdagens vederbörande utskott.

Avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1976/77

Anslagen till avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1976/77 var i årets budgetproposition i viss omfattning upptagna med

beräknade belopp beroende på att motsvarande investeringsanslag inte hade begärts definitivt.

Jag får nu anmäla de definitiva anslagsförslagen samt förslagen om ytterligare investeringar utöver de i budgetpropositionen beräknade.

Under *statens affärsverksfonder* har anslaget till Järnvägar m. m. numera fastställts till 554,7 milj. kr. (TU 1975/76: 12, rskr 1975/76: 176). Därav utgör 11 milj. kr. investeringar i det ersättningsberättigade nätet utöver regeringens förslag. Till följd härav bör avskrivningsanslaget ökas med motsvarande belopp och föras upp med 61,3 milj. kr.

Under *statens allmänna fastighetsfond* har för byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde definitivt begärts (prop. 1975/76: 117) 140 milj. kr. Avskrivningsanslaget bör föras upp med 70 milj. kr.

Under *fonden för låneunderstöd* har till utbyggnad av oljelagringen definitivt begärts samma belopp som i budgetpropositionen (prop. 1975/76: 152). Anslaget bör skrivas av helt och avskrivningsanslaget föras upp med oförändrat 5,8 milj. kr. I prop. 1975/76: 152 har för anslaget Lån till teko-, sko- och garveriindustrier definitivt begärts 25 milj. kr. Anslaget bör skrivas av helt och avskrivningsanslaget föras upp med 25 milj. kr.

Under *fonden för statens aktier* har i prop. 1975/76: 99 begärts 750 milj. kr. för teckning av aktier i Statsföretag AB. Av aktieteckningen avser 187,5 milj. kr. ett i förhållande till aktiernas nominella värde överskjutande belopp. Jag tar upp ett avskrivningsanslag av 187,5 milj. kr.

Under *diverse kapitalfonder* har till Förrådsfonden för ekonomiskt försvar: Förrådsanläggningar m. m. definitivt begärts 25 025 000 kr. (prop. 1975/76: 152). Anslaget bör skrivas av helt och avskrivningsanslaget föras upp med 25 025 000 kr.

Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling

I årets budgetproposition beräknades medelsbehållningarna på reserver- och investeringsanslag minska med ca 500 milj. kr. under budgetåret 1975/76. I sin beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår har riksrevisionsverket — mot bakgrund av nya uppgifter rörande myndigheternas bedömning av anslagsbehållningarnas utveckling — bedömt att anslagsbehållningarna kommer att minska med ca 330 milj. kr. Som jag har framhållit i årets budgetproposition måste dessa beräkningar anges med betydande osäkerhetsmarginaler. Jag finner därför inte anledning att nämnvärt frånga den bedömning som gjordes i budgetpropositionen (jfr tabell 7).

För budgetåret 1976/77 förutsåg jag i budgetpropositionen en förbrukning av reserveringsmedel om 1 000 milj. kr. Jag finner inte heller anledning att frånga denna bedömning.

Tabell 7 Beräknad förändring i anslagsbehållningarna budgetåren 1975/76 och 1976/77

(Milj. kr., ökning +, minskning —)

	Anslags- behåll- ning 75-06-30	Beräknad förändring 75-06-30 — 76-06-30			Beräknad för- ändring 76-06-30 — 77-06-30	
		Budget- prop. 1976	Riks- rev.- verket	Före- dragan- den	Budget- prop. 1976	Före- dragan- den
Driftbudgeten (exkl. avskrivningar)	4 183	+254	+ 245	+200	— 300	— 300
Investeringsanslag	2 851	—755	—578	—700	— 700	— 700
Summa	7 034	—501	—333	—560	—1 000	—1 000

Beräkning av disposition av rörliga krediter

Budgetutfallet och därmed statens upplåningsbehov påverkas av förändringar i dispositionen av rörliga krediter hos riksgäldskontoret, vilka krediter enligt riksdagens beslut ställits till förfogande för vissa myndigheter och bolag. I budgetpropositionen antogs det disponerade beloppet komma att öka med 450 milj. kr. under *budgetåret 1975/76*. Riksrevisionsverket har i sin skrivelse den 31 mars 1976 tagit upp en ökning av det disponerade beloppet med ca 420 milj. kr.

Det är framför allt Eriksbergs Mekaniska Verkstads AB som beräknas ta i anspråk ökad kredit på 200 milj. kr. Vidare beräknas den till regeringens förfogande ställda rörliga krediten att disponeras vid krig, krigsfara eller annan omständighet av synnerlig vikt för rikets försvarsberedskap att tas i anspråk med ytterligare 145 milj. kr. För egen del räknar jag med att dispositionen av rörliga krediter kommer att öka med 500 milj. kr.

För *budgetåret 1976/77* förutsåg jag i budgetpropositionen en ökning av de ianspråktagna beloppen om 300 milj. kr. Jag finner ingen anledning att frångå denna bedömning. Jag vill dock erinra om den osäkerhet som gäller vid detta slag av beräkningar.

Totalbudgetens inkomster budgetåren 1975/76 och 1976/77 samt investeringsplan för budgetåret 1976/77

Riksrevisionsverket har med särskilda skrivelser den 31 mars 1976 lämnat bl. a. en beräkning av utfallet av budgetens inkomster under budgetåret 1975/76 samt en förnyad inkomstberäkning för budgetåret 1976/77. För en närmare redogörelse för dessa beräkningar får jag hänvisa till verkets skrivelser, vilka bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilagor* (4 och 5).

Avgörande för beräkningen av statsinkomsternas utveckling är de antaganden som görs om inkomstutvecklingen i samhället. Riksrevisionsverket har i sina beräkningar utgått från ett antagande om att lönesum-

man ökar med 18 % under år 1975 och 11,5 % under år 1976. I det inkomstbegrepp som utgör utgångspunkten för beräkningarna, nämligen inkomst av tjänst, ingår även pensioner. Dessa svarar för ungefär en tiondedel av lönesumman och ökade under 1975 med knappt 17 %. För 1976 förutses pensionerna öka med ca 20 %. Den sammanvägda ökningen av inkomst av tjänst beräknas nu till knappt 18 % mellan åren 1974 och 1975 samt drygt 12,5 % mellan åren 1975 och 1976. Detta innebär en uppjustering jämfört med de antaganden, som låg till grund för beräkningarna i finansplanen, med ca 0,5 % för vardera året. För 1977 har ännu inga centrala löneavtal slutits, varför riksrevisionsverket valt att schablonmässigt skriva fram inkomsterna med 7 %. Jag har inte funnit skäl att frångå dessa antaganden.

Som jag tidigare har anfört har jag funnit det lämpligt att höja nu utgående särskilt investeringsavdrag från 10 % till 25 % samt statligt investeringsbidrag från 4 % till 10 % avseende maskininvesteringar gjorda under perioden den 1 maj—den 31 december 1976. Sammantaget kan konsekvenserna av de ändrade avdrags- resp. bidragsreglerna i form av minskade inkomster och ökade utgifter beräknas till 450 milj. kr. budgetåret 1976/77. Av beräkningsmässiga skäl har detta belopp uppförts som minskade inkomster nästa budgetår.

Med utgångspunkt i de angivna förutsättningarna beräknar jag, i likhet med riksrevisionsverket, inkomsterna under titeln *Skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter m. m.* till 39 200 milj. kr. för budgetåret 1975/76, vilket är 1 100 milj. kr. mer än vad som angavs i årets finansplan.

För budgetåret 1976/77 beräknar jag inkomsterna under titeln till 42 450 milj. kr., vilket är 650 milj. kr. mer än vad som upptogs i budgetpropositionen men 450 milj. kr. mindre än enligt riksrevisionsverket. Jag har därvid inte beaktat effekterna av den aviserade skatteomläggningen år 1977.

Beräkningen av inkomsterna på inkomstskatttiteln baseras på förutsättningen om oförändrat procenttal, dvs. 100, för uttagande av preliminärskatt för budgetåret 1976/77. Enligt lagen (1947: 576) om statlig inkomstskatt skall varje år bestämmas med vilka procenttal av grundbeloppen den statliga inkomstskatten skall ingå i preliminärskatten för kommande budgetår. Procenttalet för den första hälften av budgetåret 1976/77 skall vara detsamma som under innevarande budgetårs senare hälft. I lagen (1975: 449) om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1975/76 har detta procenttal satts till 100 för budgetåret 1975/76. För tiden den 1 juli—den 31 december 1976 blir uttagsprocenten densamma. Jag föreslår att uttagsprocenten även för tiden den 1 januari—den 30 juni 1977 fastställs till 100. Förslag till lagstiftning härom har utarbetats inom finansdepartementet. Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (12).

Inkomsterna av *energiskatt* har av riksrevisionsverket budgetåren 1975/76 resp. 1976/77 beräknats till 2 907 milj. kr. resp. 3 664 milj. kr. Med utgångspunkt från medgivna nedsättningar av allmän energiskatt i fråga om industriell tillverkning under tiden den 1 juli 1975—den 30 juni 1976 samt den av mig tidigare aviserade förlängningen av perioden för nedsättning av allmän energiskatt t. o. m. den 31 december 1976 beräknar jag inkomsterna under titeln till 2 807 milj. kr. budgetåret 1975/76 och 3 514 milj. kr. budgetåret 1976/77. Detta innebär en justering med 100 milj. kr. resp. 150 milj. kr. jämfört med riksrevisionsverkets beräkning.

Som jag tidigare har anfört föreslås denna dag att ett nytt avtal träffas mellan regeringen å ena sidan och Svenska travsportens centralförbund samt Svenska galoppsportens centralförbund å den andra sidan. Avtalet innebär bl. a. minskade inkomster på inkomstiteln *Totalisatormedel*. Budgetåret 1976/77 beräknas sålunda inkomsterna på titeln till 105 milj. kr., vilket är 20 milj. kr. mindre än vad riksrevisionsverket har angivit.

Jag övergår nu till att redovisa de avvikelser från riksrevisionsverkets inkomstberäkning jag, efter samråd med chefen för industridepartementet, funnit skäl att göra beträffande *inkomster av statens kapitalfonder* i vad avser *Statens affärsverksfonder: Förenade fabriksverken*.

Förenade fabriksverken har i sitt bokslut för budgetåret 1974/75 avsatt 9,2 milj. kr. till varulagerreserv. Då verket saknar formell rätt att göra sådana avsättningar anser jag, i likhet med riksrevisionsverket, att reserven nu bör upplösas. Reservan bör tillföras verkets resultat för budgetåret 1975/76. Jag delar vidare riksrevisionsverkets uppfattning att den pensionsavsättning på 26,3 milj. kr. som verket i bokslutet för budgetåret 1974/75 redovisat bland övriga långfristiga skulder bör föras till resultatet för budgetåret 1975/76. Tillsammans med det överskott på 42,6 milj. kr. som förenade fabriksverken räknar med för budgetåret 1975/76 uppkommer ett samlat överskott av $(9,2 + 26,3 + 42,6 =)$ 78,1 milj. kr. Av detta belopp bör 45 milj. kr. inlevereras till staten medan övrig del av det uppkomna överskottet — enligt den preliminära beräkningen 33,1 milj. kr. — bör avsättas som värde regleringsreserv för fabriksverkens tvätterier. Jag har i detta sammanhang inte tagit ställning till frågan om bokföringen av uthyrningspersedlar.

I avvaktan på att regeringen kan komma att bestämma nya regler för inleverans av överskott från verket bör inkomsten på titeln för budgetåret 1976/77 föras upp med oförändrat belopp, dvs. 29 milj. kr.

Jämfört med riksrevisionsverkets beräkningar bör sålunda inkomsterna justeras upp med 45 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och räknas ned med 33,5 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Inkl. de av mig förordade avvikelserna från riksrevisionsverkets inkomstberäkningar uppgår totalbudgetens inkomster enligt de förnyade

inkomstberäkningarna till 89 810 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och 99 197 milj. kr. för budgetåret 1976/77 (tabell 8). Detta är 991 milj. kr. resp. 971 milj. kr. mer än vad som angavs i årets budgetproposition.

Min beräkning av de enskilda inkomsttitlarna på driftbudgeten för budgetåret 1976/77 framgår av specifikationen i bilaga 6.

Jag har i det föregående redogjort för förändringarna i förhållande till budgetpropositionen i fråga om begärda investeringsanslag för budgetåret 1976/77. De begärda investeringsanslagen uppgår nu till 9 595 milj. kr. De för finansiering av dessa investeringar beräknade avskrivningsmedlen som bör anvisas på driftbudgeten uppgår till 1 325 milj. kr. De medel som inom resp. kapitalfond är tillgängliga för finansiering av investeringarna, dvs. avskrivningsmedel och övriga kapitalmedel inom fonderna, beräknar jag till 2 555 milj. kr. På grundval härav beräknar jag investeringsbemyndigandena till 5 715 milj. kr. Kapitalbudgetens utgifter och dessas finansiering framgår av tabell 9.

Jag har låtit upprätta förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1976/77 med specifikation av de i planen angivna investeringsbemyndigandena, vilka förslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga* (8).

Beräkning av totalbudgeten för budgetåren 1975/76 och 1976/77

Med beaktande av vad jag har anfört i det föregående beräknar jag totalbudgeten för budgetåren 1975/76 och 1976/77 på sätt som framgår av tabell 10.

Beräkningarna ger ett underskott i totalbudgeten på ca 10,1 miljarder kr. för budgetåret 1975/76 och ett underskott på ca 11,9 miljarder kr. för budgetåret 1976/77. Underskottet för budgetåret 1975/76 är nära 900 milj. kr. mindre än det som angavs i finansplanen. För budgetåret 1976/77 beräknas nu budgetunderskottet bli av ungefär samma storlek som angavs i budgetpropositionen.

Tabell 8 Inkomster på totalbudgeten budgetåret 1974/75—1976/77 (Milj. kr.)

	1974/75	1975/76		1976/77		Förändring från	
	Utfall	Budget-prop. 1976	Ny beräkning	Budget-prop. 1976	Ny beräkning	Utfall 1974/75 till ny beräkning 1975/76	Ny beräkning 1975/76 till ny beräkning 1976/77
Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse samt socialförsäkringsavgifter	29 054	39 177	40 276	42 924	43 573	+11 222	+3 297
Automobilskattemedel	3 685	3 855	3 855	3 980	3 980	+ 170	+ 125
Allmän arbetsgivaravgift	5 360	6 100	6 100	6 750	6 750	+ 740	+ 650
Tullmedel	1 250	1 000	1 020	940	985	— 230	— 35
Mervärdesskatt	14 681	17 400	17 000	20 250	20 500	+ 2 319	+3 500
Övriga tullar och acciser	9 601	11 017	11 163	12 176	12 245	+ 1 562	+1 082
Statens affärsverksfonder	834	1 072	1 090	1 069	1 046	+ 256	— 44
Övriga inkomster på driftbudgeten	5 558	6 617	6 760	7 422	7 540	+ 1 202	+ 780
Beräknad övrig finansiering	2 467	2 581	2 546	2 715	2 578	+ 79	+ 32
Summa	72 490	88 819	89 810	98 226	99 197	+17 320	+9 387

Tabell 9 Kapitalbudgetens utgifter och finansiering budgetåret 1976/77

Fond		Investeringsanslag	Finansiering			
			Avskrivning inom fonderna	Övriga kapitalmedel inom fonderna	Avskrivning från driftbudgeten	Investeringsbemyndigande
I.	Allärsverksfonderna	3 800 801 000	2 071 700 000	19 002 000	67 304 000	1 642 795 000
II.	Statens allmänna fastighetsfond	726 251 000	76 645 000	10 000 000	304 640 000	334 966 000
III.	Försvarets fastighetsfond	370 600 000	28 095 000	19 000 000	239 167 000	84 338 000
IV.	Statens utlåningsfonder	2 331 406 000	—	—	455 338 000	1 876 068 000
V.	Fonden för låneunderstöd	1 043 610 000	—	105 180 000	46 500 000	891 930 000
VI.	Fonden för statens aktier	925 000 000	—	—	187 500 000	737 500 000
VII.	Fonden för förlag till statsverket	20 000 000	—	47 000 000	—	—27 000 000
VIII.	Fonden för beredskapslagring	59 400 000	—	—	—	59 400 000
IX.	Diverse kapitalfonder	317 827 000	174 805 000	3 250 000	25 028 000	114 744 000
	Summa kr.	9 594 895 000	2 351 245 000	203 432 000	1 325 477 000	5 714 741 000
		Avgår kapitalåterbetalning:				
		Oreglerade kapitalmedelsförluster				1 000 000
		Övrig kapitalåterbetalning				22 952 000
		Lånemedel				5 690 789 000

Tabell 10 Totalbudgeten budgetåren 1974/75—1976/77 (Milj. kr.)

	1974/75	1975/76		1976/77		Förändring från	
	Utfall	Budget-prop. 1976	Ny beräkning	Budget-prop. 1976	Ny beräkning	Utfall 1974/75 till ny beräkning 1975/76	Ny beräkning 1975/76 till ny beräkning 1976/77
<i>Inkomster</i>	72 490	88 819	89 810	98 226	99 197	+ 17 320	+ 9 387
varav: inkomster på driftbudgeten	70 022	86 238	87 264	95 511	96 619	+ 17 242	+ 9 355
övrig finansiering	2 468	2 581	2 546	2 715	2 578	+ 78	+ 32
<i>Utgifter</i>	83 187	99 790	99 895	110 214	111 099	+ 16 708	+ 11 204
varav: driftbudgeten (exkl. förändringar i behållningar på reservationsanslag)	73 482	90 211	89 189	100 591	100 204	+ 15 707	+ 11 015
investeringsanslag	9 569	8 628	9 706	8 323	9 595	+ 137	— 111
förändringar i anslagsbehållningar	— 137	501	500	1 000	1 000	+ 637	+ 500
förändring i disposition av rörliga krediter	273	450	500	300	300	+ 227	— 200
<i>Totalbudgetsaldo</i>	— 10 697	— 10 971	— 10 085	— 11 988	— 11 902	+ 612	— 1 817

Till regeringsprotokollet i detta ärende bör fogas som

Bilaga 1: Reviderad nationalbudget 1976

Bilaga 2: Långtidsbudget för perioden 1976/77—1980/81

Bilaga 3: 1975 års långtidsutredning och remissinstanserna

Bilaga 4: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning av budgetutfallet för budgetåret 1975/76

Bilaga 5: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1976/77

Bilaga 6: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1976/77

Bilaga 7: Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1976/77

Bilaga 8: Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1976/77

Bilaga 9: Förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1976/77 sedan budgetpropositionen

Bilaga 10: Allmänna Pensionsfonden, fjärde fondstyrelsen: Årsredovisning för verksamhetsåret 1975

Bilaga 11: Post- och Kreditbanken, PK-banken: Årsredovisning för verksamhetsåret 1975

Bilaga 12: Lagförslag

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken som jag har förordat i det föregående,
2. till *Avskrivning av nya kapitalinvesteringar* för budgetåret 1976/77 anvisa följande förslagsanslag, nämligen

Statens affärsverksfonder**Statens järnvägars fond**

Kommunikationsdepartementet:

Järnvägar m. m. 61 300 000

3. till *Avskrivning av nya kapitalinvesteringar* för budgetåret 1976/77 anvisa följande reservationsanslag, nämligen

Statens allmänna fastighetsfond

Utbildningsdepartementet:

Byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde 70 000 000

Fonden för låneunderstöd

Handelsdepartementet:

Lån till utbyggnad av oljelagringen 5 800 000

Lån till teko-, sko- och garveriindustrier 25 000 000

Fonden för statens aktier

Industridepartementet:

Teckning av aktier i Statsföretag AB 187 500 000

Diverse kapitalfonder

Handelsdepartementet:

Förrådsfonden för ekonomiskt försvar:

Förrådsanläggningar m. m. 25 025 000

4. bemyndiga regeringen att träffa avtal med Svenska travsportens centralförbund och Svenska galoppsportens centralförbund i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag har anfört i det föregående,
5. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti för lån till Aktiebolaget Trav och Galopp med högst 30 000 000 kr. jämte ränta,

6. till *Lån för vissa investeringar inom trav- och galoppsporten* för budgetåret 1976/77 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 20 000 000 kr.,
7. bemyndiga regeringen att meddela föreskrifter om 20 procents vinstavdrag vid kombinerad vadhållning avseende galopp-tävlingar,
8. godkänna min beräkning av förändringarna i anslagsbehållningarna för budgetåret 1976/77,
9. godkänna min beräkning av förändringarna i dispositionen av rörliga krediter för budgetåret 1976/77,
10. antaga inom finansdepartementet upprättat förslag till lag om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1976/77,
11. antaga inom finansdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i lagen (1975: 1147) om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt,
12. antaga inom finansdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i lagen (1975: 1149) om statligt investeringsbidrag för inventaricanskaffning,
13. godkänna min beräkning av driftbudgetens inkomster för budgetåret 1976/77 enligt den vid detta protokoll fogade specifikationen,
14. godkänna förslaget till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1976/77,
15. på kapitalbudgeten beräkna den mot investeringsplanen svarande inkomstiteln *Lånemedel* till 5 690 789 000 kr.,
16. med ändring av förslag i prop. 1975/76: 100 bil. 17, till *Oförutsedda utgifter* för budgetåret 1976/77 anvisa ett förslagsanslag av 1 500 000 000 kr. att stå till regeringens förfogande för de ändamål och på de villkor jag har förordat i det föregående.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder som föredraganden har hemställt om.

Reviderad Nationalbudget 1976

Bilaga I

DEN REVIDERADE NATIONALBUDGETEN 1976

Inledning

Den reviderade nationalbudgeten för 1976 som härmed läggs fram är utarbetad inom finansdepartementets ekonomiska avdelning och konjunkturinstitutet. Nationalbudgeten bygger på material som erhållits från fackdepartement och olika verk och institutioner. Vidare har utredningsrådet hörts. Dess ledamöter bär dock ej något ansvar för nationalbudgetens utformning och bedömningar.

Nationalbudgeten består av två delar. I den första delen, kapitel 1, sammanfattar finansdepartementet det ekonomiska läget och konjunkturutsikterna. Den andra delen, kapitel 2—9, behandlar utvecklingen inom olika områden mera i detalj.

Kapitlen 3 Utrikeshandeln, 6 De enskilda konsumenternas ekonomi, 7 Investeringarna och 9 Kreditmarknaden har sammanställts inom konjunkturinstitutet. Institutet har även sammanställt avsnitten om gruvor, mineralbrott och tillverkningsindustri samt skogsbruk i kapitel 4. Av ett bihang som följer efter kapitel 9 framgår även i tablåform vilka kapitel och avsnitt som sammanställts inom ekonomiska avdelningen resp. konjunkturinstitutet. Vidare redovisas prognostal för olika delsektorer enligt ekonomiska avdelningens och konjunkturinstitutets bedömningar.

Ansvar för bedömningen av Sveriges ekonomi 1976 vilar på finansdepartementets ekonomiska avdelning där arbetet med nationalbudgeten letts av planeringschefen Carl Johan Åberg.

1 Sammanfattande översikt

1.1 Utsikterna för 1976

Tecknen på en vändning i den internationella konjunkturen har blivit allt klarare sedan den preliminära nationalbudgeten för 1976 framlades i början av året. I Förenta staterna inträffade vändningen sannolikt redan före halvårsskiftet 1975. I land efter land bromsades sedan nedgången upp och har under de första månaderna 1976 ersatts med en allt mer markerad uppgång. Denna är nu helt manifest i både Förbundsrepubliken Tyskland och i Frankrike och man kan även ana vissa tecken till en förbättring i Storbritannien. I de mindre länderna, som bl. a. till följd av en mera effektiv ekonomisk politik haft en något gynnsammare utveckling, förväntar man sig emellertid att uppgången skall ske med en viss fördröjning.

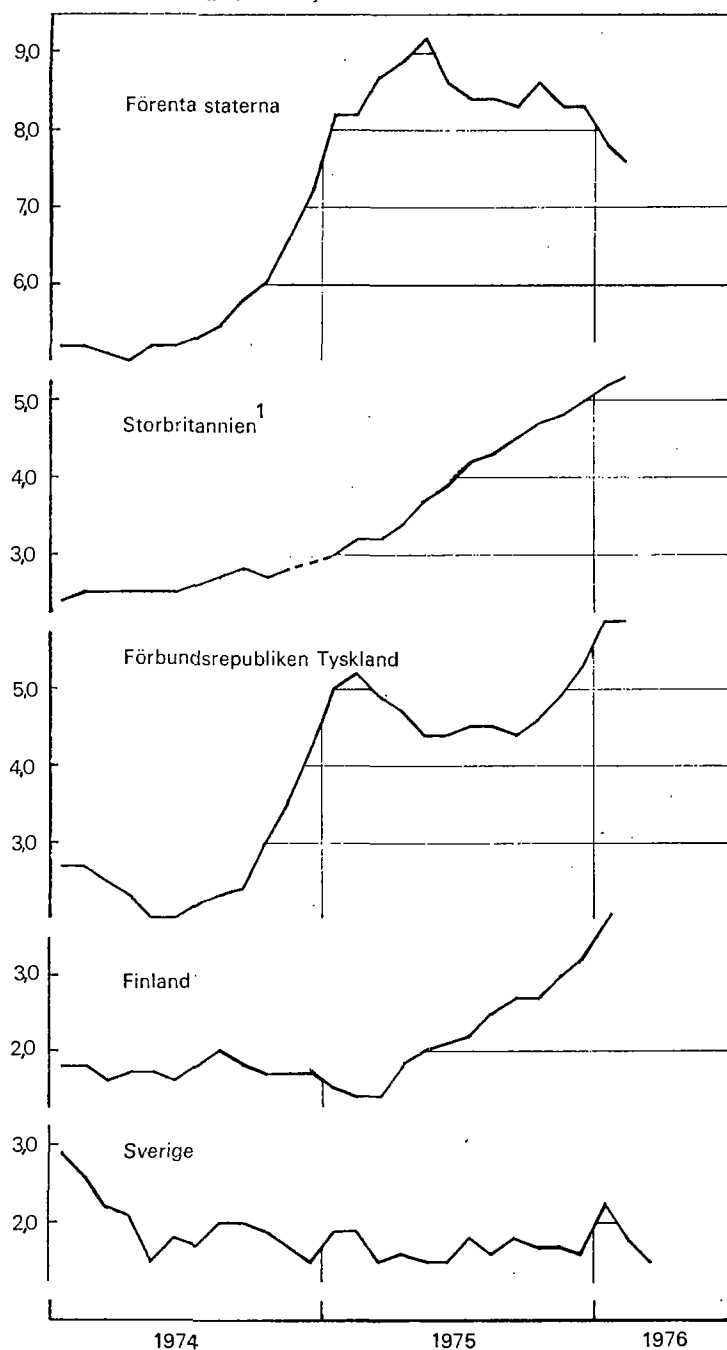
Enligt de nu föreliggande prognoserna kommer den totala produktionen inom OECD-området att öka med 4—5 % mellan 1975 och 1976. Prisökningarna fortsätter att bromsas upp och beräknas i genomsnitt uppgå till 7—8 %. Återhämtningen leder till en på nytt växande världshandel. Efter den kraftiga nedgången 1975 beräknar man att denna skall öka med 7—8 %.

I de stora industriländerna är det i första hand omslaget i lagerinvesteringarna som medfört denna markanta förbättring i aktiviteten. Vi upplever nu spegelbilden av den lagerneddragning som främst skedde under första halvåret 1975 och som då förorsakade den drastiskt minskade aktiviteten under denna period. Enbart det förhållandet att denna lageravveckling upphör innebär ett tillskott till efterfrågan. I flera länder förefaller det dessutom som om lagerinvesteringarna redan kommit in i ett uppbyggnadsskede, vilket i så fall ytterligare förstärker efterfrågeökningen.

Uppgångstendenserna har dessutom på många håll förstärkts av en tillväxt i den privata konsumtionen. Denna gjorde sig först märkbar på bilområdet och för en del andra varaktiga konsumtionsvaror. Nu förefaller emellertid uppgången omfatta ett brett varusortiment och även successivt tillta i styrka. En viktig faktor bakom denna uppgång är den förstärkning av hushållens reellt disponibla inkomster som skapats av kombinationen av ökande sysselsättning och successivt avtagande prisstegringar. Men av ännu större betydelse är förmodligen att tillförsikten och förtroendet nu förefaller att ha återvänt till hushållen. Detta kan bl. a. registreras i en rad opinionsundersökningar men kommer även till uttryck genom en klar sänkning i hushållens sparkvot.

Diagram 1: 1 Arbetslöshet i olika länder 1974—1976

Procent av arbetskraften

¹ Uppgift ej tillgänglig för december 1974.

Anm. På grund av skiljaktiga definitioner och beräkningsmetoder är dessa tal inte helt jämförbara länderna emellan.

Källor: OECD och nationell statistik.

Några helt tydliga tecken på en vändning i fråga om investeringarna förelåg inte vid årsskiftet. Men under de hittills passerade delarna av 1976 har man kunnat observera ett växande antal tecken härpå. I både Förenta staterna och Förbundsrepubliken Tyskland förefaller investeringsviljan nu ha återvänt inom näringslivet. Även bostadsbyggandet börjar skjuta fart i en del länder.

Den växande ekonomiska aktiviteten drar också med sig öknings- i utrikeshandeln. I en rad länder kommer exporten nu på nytt att skjuta fart. Efterfrågans inriktning på lagerökningar och privat konsumtion medför emellertid även relativt snabba uppgångar i importen, vilket för en del länder kan medföra relativt kraftiga försämringar av handels- och bytesbalanserna. De förbättringar som kunde observeras i detta avseende under 1975 var således endast temporära och berodde i första hand på den kraftiga nedgången i den ekonomiska aktiviteten.

Utvecklingen under 1974 och 1975 medförde den djupaste lågkonjunkturen i fredstid sedan 1930-talet. När man nu ser tillbaka på dessa år kan man konstatera att den ekonomiska politiken i de stora länderna i stort sett misslyckades med att stabilisera produktionen och motverka ökningarna i arbetslösheten. I första hand förefaller detta bero på att åtgärderna sattes in för sent. Det var egentligen först under 1975 som politiken lades om i expansiv riktning. Men då hade redan nedgången blivit markant och arbetslösheten nått mycket höga nivåer. Det ekonomiska handlandet inom såväl företags- som hushållssektorn kom i det då rådande läget att kännetecknas av en betydande försiktighet. Lågkonjunkturen hade tillåtit att gå så långt att en utbredd misstro mot den framtida ekonomiska utvecklingen hade skapats. Genom att öka sitt sparande och förbättra sin likviditet ville man gardera sig mot en fortsatt eller kanske förvärrad lågkonjunktur. De olika ekonomisk-politiska åtgärder som sedermera vidtogs räckte inte till för att återställa det förtroende som hade behövts för att motverka nedgången i hushållens och företagens efterfrågan.

Inriktningen och utformningen av den ekonomiska politiken bidrog inte heller härtill. I de stora länderna valde man i en betydande utsträckning att arbeta med generella åtgärder som endast indirekt — via andra sektors utgiftsbeteende — påverkade den ekonomiska utvecklingen. Till följd av den rådande osäkerheten valde emellertid både företag och hushåll att spara stora delar av dessa inkomstförstärkningar i stället för att omvandla dem i en effektiv efterfrågan. I synnerhet under 1975 medförde detta kraftigt ökade budgetunderskott, vilka dock icke fick sin avsedda effekt på aktivitet och sysselsättning utan i första hand endast ledde till en likviditetssuppladdning inom de privata sektorerna av ekonomin.

Man kan inte utesluta möjligheten av att den ekonomiska politik som under lågkonjunkturåren förts i de stora industriländerna — med dess

starka inslag av generella ekonomisk-politiska åtgärder — kan komma att försvåra en effektiv stabiliseringspolitik under åren framöver. Om uppgången skulle hota att gå för snabbt krävs förmodligen utomordentligt kraftiga insatser inom såväl finans- som penningpolitiken innan man når en effektiv dämpning av efterfrågan. För 1976 förefaller emellertid detta inte utgöra något problem. Det tycks snarare som om 1976 kommer att innebära en relativt väl balanserad återgång till mera normala ekonomiska förhållanden. Det i utgångsläget mycket låga kapacitetsutnyttjandet medför att efterfrågan kan tillåtas expandera relativt långt innan detta medför några negativa effekter på pris- och kostnadsutvecklingen. Genom snabba produktivitetstegringar kan också vinstnivån återställas utan att några egentliga prishöjningar behöver vidtagas. Det innebär emellertid samtidigt att antalet arbetslösa kommer att sjunka relativt långsamt.

För vårt eget lands vidkommande innebär den förutsedda internationella utvecklingen en markant uppgång i varuexporten. Efter den kraftiga nedgången under 1975 räknar man nu med att varuexporten skall öka med 10 % under 1976. Det är i första hand råvaruefterfrågan som nu återvänder i takt med att lageravvecklingen upphör och på vissa områden förbyts i en lageruppbyggnad. I fråga om trävarusektorn kun-

Tabell 1: 1 Reviderad försörjningsbalans 1975—1976

	Miljarder kr. 1975	Procentuell volymför- ändring	
		1974—1975	1975—1976
<i>Tillgång</i>			
BNP	287,5	0,6	2,0
Import	74,0	-3,3	1,8
Summa tillgång	361,5	-0,2	2,0
<i>Efterfrågan</i>			
Bruttoinvestering	60,2	-3,1	-0,9
Näringsliv	30,0	-1,6	0,5
därav: industri	14,2	1,3	1,0
Statliga myndigheter och affärsverk	7,0	-0,1	5,0
Kommuner	11,0	-2,2	3,0
Bostäder	12,2	-8,4	-10,2
Lagerinvestering	9,3	(0,7) ¹	(-2,3) ¹
Privat konsumtion	149,4	2,9	3,5
Offentlig konsumtion	71,9	5,6	3,1
Statlig	25,0	5,6	1,8
Kommunal	46,9	5,6	3,8
Tjänstenetto	-1,5		
Export	72,2	-8,6	10,0
Summa efterfrågan	361,5	-0,2	2,0

¹ Lagerinvesteringarnas förändring i procent av föregående års bruttonationalprodukt.

de man observera en klar vändning till det bättre redan under hösten 1975. Enligt den konjunkturbarometer som utförts under mars 1976 har dessutom ordertecknandet skjutit en betydande fart inom såväl massa- och pappers- som järn- och stålsektorerna. Till följd av den i varje fall än så länge jämförelsevis försiktiga uppgången på investeringsområdet kan man emellertid inte räkna med någon mera markant ökning av verkstadsindustrins export. Det är sannolikt först under senare delen av 1976 som den kommer att ta fart.

Vid sidan av exporten förefaller den privata konsumtionen att stå för ett expansivt inslag i efterfrågebilden under 1976. Vi har nu bakom oss flera år med utomordentligt kraftiga ökningar av de reallt disponibla inkomsterna i hushållssektorn — ökningar som inte fullt ut kommit till uttryck i den privata konsumtionen. Hushållssektorns sparkvot har fortsatt att stiga, sannolikt till följd av just snabbheten i de reala inkomsternas ökning. Starka skäl talar nu för att dessa ökningar får en konsumtionsstimulerande effekt under 1976, även om inkomstökningen blir något långsammare under detta år. Den dämpning i konsumentprisernas stegring som man synes ha anledning att räkna med bidrar förmodligen också till att öka konsumtionsviljan. Ökningen för 1976 har beräknats till 3 1/2 %.

Under 1975 bidrog de offentliga sektorernas utgiftsexpansion till att hålla uppe den ekonomiska aktiviteten. Den offentliga konsumtionen beräknas ha stigit med mellan 5 och 6 % under detta år. En viss avsaktnig i ökningen förefaller emellertid nu sannolik. Enligt de före-

Tabell 1: 2 Förändring i BNP-komponenterna i procent av BNP föregående år 1972—1976

1968 års priser

	1972	1973	1974	1975	1976
Privat konsumtion	1,3	1,0	2,3	1,5	1,9
Statlig konsumtion	-0,1	0,2	0,2	0,4	0,1
Kommunal konsumtion	0,7	0,3	0,4	0,8	0,5
Bruttoinvesteringar i näringslivet	0,6	0,8	1,1	-0,2	0,1
Bruttoinvesteringar i statliga myndigheter och affärsverk	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,1
Bruttoinvesteringar i kommuner ¹	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,1
Bruttoinvesteringar i bostäder	0,2	-0,1	-0,4	-0,4	-0,5
Lagerförändring	-0,8	-0,4	2,6	0,7	-2,3
Summa inhemsk efterfrågan	2,4	1,4	5,7	2,7	0,0
Export av varor och tjänster	1,8	4,0	2,6	-2,7	2,6
Import av varor och tjänster	-1,5	-1,9	-4,2	0,6	-0,6
Summa BNP-ökning	2,7	3,5	4,1	0,6	2,0

¹ Exkl. bostäder.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån samt beräkningar utförda inom finansdepartementets ekonomiska avdelning.

liggande planerna skulle den offentliga konsumtionen öka med 3 % under 1976. Det är i första hand den kommunala konsumtionen som fortsätter att öka.

De offentliga investeringarna förväntas däremot få en något annorlunda profil än konsumtionen. Dessa investeringar minskade något under 1975. Det var i första hand de kommunala investeringarna som till följd av det låga bostadsbyggandet hade en klart vikande utveckling. För 1976 förutses emellertid nu en klar uppgång för såväl de statliga som de kommunala investeringarna. För statens vidkommande sammanhänger detta med en rad olika stimulansåtgärder som bl. a. syftat till att öka aktiviteten på byggnadsområdet. Även för kommunerna är utvecklingen i viss utsträckning ett resultat av den statliga sektorns stimulansåtgärder. Men utvecklingen sammanhänger förmodligen också med att de kommunala investeringarna efter flera års nedgångar nått en vändpunkt och nu på nytt är på väg uppåt.

Bostadsinvesteringarna kommer däremot att fortsätta att minska även under 1976. Detta är i första hand ett resultat av den låga igångsättningen under 1975. Man kan emellertid nu konstatera att antalet outhyrda lägenheter börjat minska vilket bör lägga grunden för en viss uppgång i antalet startade projekt under 1976. Men detta hinner inte vända utvecklingen redan i år utan kommer att få sin fulla effekt på investeringsverksamheten först under 1977 och senare. Näringslivsinvesteringarna förutsätts bli i stort sett oförändrade mellan 1975 och 1976. Man förutser där en fortsatt nedgång inom redereinäringen vilken motvägs av utvecklingen inom industrin och varuhandeln. De kraftfulla åtgärder som sätts in för att stimulera näringslivets maskininvesteringar jämte det förhållandet att företagen sannolikt inte kan påräkna vare sig dessa stimulansåtgärder eller fortsatta fondfrisläpp under 1977 understryker det sannolika i en positiv investeringsutveckling inom dessa sektorer under 1976.

Sammantaget innebär den här tecknade utvecklingsbilden att den slutliga efterfrågan som riktar sig mot den svenska produktionen skulle öka med ca 4 % mellan 1975 och 1976, dvs. en relativt kraftig återhämtning. Under både 1974 och 1975 har emellertid efterfrågan hållits uppe genom kraftigt ökade lagerinvesteringar. Man har nu anledning räkna med en markant omsvängning i fråga om dessa investeringar. I takt med att den internationella efterfrågan återvänder kommer inte samma anspråk att ställas på lageruppbyggnaden utan tvärtom får man räkna med att de lager som byggts upp under senare år successivt kommer att säljas ut. Omslaget i lagerinvesteringarna blir sannolikt så kraftigt att det reducerar efterfrågans inverkan på produktionen med drygt 2 procentenheter. BNP skulle således komma att öka med ungefär 2 % under 1976. Härvid har också förutsatts att importen skulle visa en i förhållande till efterfrågeökningen mycket blygsam

Tabell 1: 3 Bytesbalans för 1974–1976

Milj. kr., löpande priser

	1974	1975	1976 prognos
Export, varor	70 514	72 227	82 030
Import, varor	72 758	74 000	79 105
Handelsbalans	- 2 244	- 1 773	2 925
Korrigerig av handelsstatistiken	- 100	- 316	- 360
Sjöfartsnetto	3 877	2 931	3 000
Resevaluta	- 2 232	- 2 542	- 2 800
Övriga tjänster, netto	- 1 652	- 1 971	- 2 450
Korrigeringspost	800	800	800
Transfereringar, netto	- 2 613	- 3 529	- 4 750
Bytesbalans	- 4 164	- 6 400	- 3 635

uppgång. Handelsbalansen skulle förstärkas kraftigt och leda till att bytesbalansunderskottet stannade vid ca 3,5 miljarder kr.

Den fortsatt relativt kraftiga uppgången i fråga om såväl privat som offentlig konsumtion medför en fortsatt ökad efterfrågan på arbetskraft under 1976. Den snabba återhämtningen inom exportindustrin bör även — trots att det förmodligen finns en ganska betydande produktivitetsreserv där — successivt leda till en förstärkt efterfrågan även från detta håll. Den ökade efterfrågan kan i stor utsträckning tillgodoses genom ett fortsatt växande arbetskraftsutbud. Marginalerna på arbetsmarknaden kan dock bli små under det kommande året eftersom utbudsökningen netto kommer att påverkas av bl. a. de pensionsreformer som träder i kraft. Man synes inte någon gång tidigare under efterkrigstiden ha gått in i en internationell högkonjunktur med en så liten rörelsefrihet på arbetsmarknaden som den som nu föreligger. Tendenser till en överhettning kan dock motverkas genom en successiv neddragning eller avveckling av de olika, nu utgående, stödformerna inom arbetsmarknadspolitiken.

I det följande beskrivs utvecklingen inom olika områden mera i detalj.

1.2 Utvecklingen inom olika områden

Det internationella läget

Den samlade bruttonationalprodukten i OECD-länderna minskade med 1,5 % mellan 1974 och 1975. Det var andra året i följd med sjunkande produktion i dessa länder. Efter en mycket kraftig tillbakagång under första halvåret 1975 vände dock produktionskurvan långsamt

uppgåt under den senare delen av året. Förbättringen i konjunkturen inträffade redan under våren i Förenta staterna och Japan och under hösten började produktionen successivt att stiga även i Förbundsrepubliken Tyskland, Frankrike och Nederländerna. 1975 präglades dock allmänt av en omfattande outnyttjad produktionskapacitet och arbetslösheten uppgick som mest till 17 à 18 miljoner i OECD-området.

De viktigaste drivkrafterna bakom konjunkturuppgången är lageromslaget och ökningen i den privata konsumtionen. Under första halvåret 1975 drogs företagens lager ned mycket kraftigt med ett stort bortfall i efterfrågan och minskad produktion som följd. Under andra halvåret minskade lagerneddragningen för att mot slutet av 1975 upphöra, vilket gav en positiv effekt på produktion och efterfrågan. I flera fall tycks denna effekt ha varit något starkare än väntat.

Den privata konsumtionens ökning under andra delen av 1975 kan tillskrivas ett flertal faktorer, bl. a. en sedan flera år uppdämd efterfrågan och ökade realinkomster vid en allt lugnare prisstegringstakt. I Förenta staterna torde den starka ökningen i sysselsättningen under 1975 ha spelat en betydande roll.

De fasta investeringarna sjönk under fjolåret i de flesta OECD-länderna. Den svaga utvecklingen för industriinvesteringarna beror främst på den betydande överkapaciteten och den svaga lönsamheten. Samtidigt sjönk bostadsbyggandet för andra året i rad även om en viss återhämtning under loppet av året kunde noteras i vissa länder. De offentliga investeringarnas bidrag till efterfrågan var allmänt tämligen blygsamt.

Under våren 1975 blev den ekonomiska politiken alltmer expansiv. Man kan emellertid konstatera att de vidtagna åtgärderna sattes in för sent och var av alltför generell natur för att kunna motverka de recessiva tendenserna. Stimulanserna motverkades dessutom av både företagens och hushållens snabbt stigande sparande. Penningpolitiken lätades successivt under 1975. Kreditefterfrågan var emellertid låg under hela året främst beroende på att företagen senarelade investeringar och frigjorde likvida medel som var bundna i de stora lagren.

Trots den intensiva lågkonjunkturen var inflationstakten ännu vid årsskiftet 1975/1976 så hög som 9 % för OECD-området i sin helhet. Takten i prisökningarna sjönk dock påtagligt under 1975, särskilt i Förenta staterna och Japan men även i Förbundsrepubliken Tyskland. De internationella råvarupriserna steg något mot slutet av 1975 — efter att länge i stort sett ha legat kvar på den nivå de hade i början av året. Detta återspeglade sannolikt omsvängningen i lagerinvesteringarna och den ökade efterfrågan. Oljepriset höjdes av OPEC den 1 oktober med 10 % och priset skall gälla t. o. m. första halvåret 1976.

För första gången sedan 1958 minskade världshandels volym 1975 — denna gång med hela 6 %. Som en följd av lågkonjunkturen mins-

kade importen till OECD-länderna. Främst gäller detta olja och andra råvaror. OECD-länderna reducerade därmed sitt samlade bytesbalansunderskott från 33 miljarder dollar 1974 till 6 miljarder 1975. Delvis som en följd härav halverades i stort sett OPEC-staternas överskott och blev ca 36 miljarder dollar 1975. Minskad export och försämrat bytesförhållande ledde till att bytesbalansunderskottet för de icke-oljeproducerande u-länderna ökade från 15 miljarder dollar 1974 till ca 24 miljarder 1975.

Tillgängliga konjunkturdata för första kvartalet 1976 bekräftar i allt väsentligt den prognos för den internationella konjunkturen som gavs i den preliminära nationalbudgeten. Industriproduktionen, orderin-
gången och lagerinvesteringarna pekar samtliga på en fortsatt snabb uppgång av den ekonomiska aktiviteten, speciellt i de stora länderna.

Lagerinvesteringarna tycks i flera länder ha ökat under början av 1976. Starkast har uppbyggnaden av lagren varit i Förenta staterna. Lagerinvesteringarna kommer troligen att bära upp stora delar av efterfrågetillväxten under 1976. Detta får i sin tur betydande spridningseffekter i form av ökad produktion, högre sysselsättning och ökade inkomster för hushåll och företag.

Den privata konsumtionen tycks ha ökat något tidigare och kraftigare än vad som allmänt förväntades. Detta har tydligast kunnat avläsas på efterfrågan för varaktiga konsumtionsvaror. Den privata konsumtionen kommer sannolikt att fortsätta att vara hävdad under 1976 främst mot bakgrund av uppdämda ersättningsbehov och ökade realinkomster.

Den senaste statistiken tyder på att näringslivets fasta investeringar skulle återhämta sig snabbare än vad som tidigare förutsatts. Behovet av nyinvesteringar kan trots det låga kapacitetsutnyttjandet vara relativt stort främst till följd av att den nuvarande produktionsapparaten till stora delar inte är anpassad till de nya energipriserna. Industrins investeringar har dessutom utvecklats svagt under första delen av 1970-talet i flera av de större OECD-länderna, vilket bl. a. ledde till en kännbar kapacitetsbrist 1973. Konjunkturuppgången bör därför utgöra ett starkt incitament i ett flertal länder till att utnyttja den förbättrade lönsamheten och den investeringsvänliga politiken 1976 till att utöka produktionskapaciteten.

Bostadsbyggandet har denna gång inte spelat en lika framträdande roll som i tidigare konjunkturuppgångar. En återhämtning kunde dock noteras i vissa länder under 1975, bl. a. i Förenta staterna, Japan och Storbritannien. Under 1976 kan en fortsatt uppgång väntas. Däremot torde de offentliga investeringarna stagnera till följd av regeringarnas strävan att minska budgetunderskotten.

Finanspolitiken i de större OECD-länderna kan f. n. karakteriseras som avvaktande med begynnande inslag av åtstramning. På flera håll, främst i Förenta staterna, Förbundsrepubliken Tyskland och i Frank-

rike, försöker man minska de nu mycket stora budgetunderskotten. Tanken är att de offentliga utgifterna skall stramas åt under de närmaste åren i takt med återhämtningen av efterfrågan i övrigt. Penningpolitiken har ännu inte blivit speciellt restriktiv. Företagens efterfrågan på krediter är emellertid fortfarande relativt låg.

Produktionstillväxten under 1976 i OECD-området kan nu beräknas till 4—5 %. Man bör då ha i åtanke att tillväxten sker från ett läge som utmärks av stor outnyttjad kapacitet. I Förenta staterna (som svarar för 40 % av OECD:s produktion) är en tillväxt på inemot 7 % sannolik. I och med att uppgången förefaller att ha accelererat i Västeuropa under det senaste halvåret finns det risk för att konjunkturtopparna även denna gång kan komma att sammanfalla. Följden kan bli att stabiliseringspolitiska problem av liknande slag som under 1972—1973 uppstår.

I Västeuropa leds uppgången av Förbundsrepubliken Tyskland och Frankrike där bruttonationalprodukten beräknas öka med 4,5 % 1976. Även i Benelux-länderna och Storbritannien anses vändpunkten ha passerats. De mindre länderna har i allmänhet följt produktionsutvecklingen i de större länderna — dock med en viss fördröjning. Produktionen i dessa länder kan därför väntas öka något långsammare än i de större länderna under 1976.

Inflationstakten fortsätter att sakta av under 1976. Den väntas emellertid ligga kvar på 7—8 % i genomsnitt för OECD-länderna. I flertalet länder kommer kostnadsutvecklingen att förbättras avsevärt till följd av en stigande produktivitet. En viktig faktor för kostnadsutvecklingen i vissa av de ledande länderna är de återhållsamma lönekraven.

De internationella råvarupriserna kan väntas öka långsamt i takt med ökningen i industriproduktionen. Några kraftiga prISRÖrelser förefaller inte sannolika med hänsyn främst till att kapacitetsreserverna lätt torde möta den stigande efterfrågan.

Världshandeln 1976 kommer åter att växa efter 1975 års minskning. En uppgång på 7—8 % torde vara möjlig.

Konjunkturuppgången i OECD-området förutses leda till förändringar både i bytesbalanserna mellan de enskilda OECD-länderna och mellan OECD-länderna som grupp och andra länderområden. De mindre OECD-ländernas saldon torde i stort sett komma att ligga kvar på 1975 års nivå. De större ländernas betydande överskott 1975 — en konsekvens bl. a. av den restriktiva ekonomiska politiken — väntas bli förbytta i mindre underskott 1976. OECD-ländernas samlade bytesbalansunderskott väntas 1976 komma att öka med ca 11 miljarder dollar till i runt tal 17 miljarder.

De icke-oljeproducerande u-länderna beräknas reducera bytesbalansunderskottet från ca 24 miljarder dollar 1975 till 16 miljarder 1976. Många u-länder tvingas därvid att skära ned sin import. OPEC-ländernas överskott väntas ligga kvar på ca 36 miljarder dollar.

Utrikeshandeln

Den djupa internationella konjunkturnedgången har icke kunnat undgå att sätta spår också i efterfrågan på svenska exportprodukter. Första halvåret i fjol låg exportvolymen 6—7 % lägre än 1974 års genomsnittsnivå. Under andra halvåret 1975 sjönk den ytterligare några procent. Förklaringen är naturligtvis till stor del att marknaden i industriländerna försämrades. Den högre aktivitetsnivån i den svenska ekonomin i jämförelse med utlandet har dessutom medfört ett lägre tryck på företagen att samtidigt hålla sina positioner på exportmarknaderna. De utländska företagen ökade också sina ansträngningar att sälja på grund av den svaga efterfrågan de mötte på sina resp. hemmamarknader. Att det svenska relativa exportpriset steg i början av 1975 kan också ha bidragit till denna utveckling.

Konjunkturavmattningen drabbade i första hand råvarorna. Redan under 1973 började exempelvis utlandsförsäljningen av trävaror att försämrast och nedgången fortsatte under hela 1974 och in på 1975. Även för andra råvaror, t. ex. massa, blev exportbortfallet drastiskt under senare delen av 1974 och första delen av 1975. Att exportminskningen blev så kraftig för flera råvaror har att göra med att konsumtionsminskningarna förstärktes av stora utförsäljningar från lagren i importländerna.

Under andra halvåret 1975 började emellertid en förbättring märkas. Efterfrågan på exportvaror ökade igen och råvaruexporten steg med 7 à 8 % andra halvåret 1975. Huvudsakligen beror det på att avvecklingen av råvarulagren i Västeuropa hade upphört. Samtidigt medförde ökningen av den ekonomiska aktiviteten i Förenta staterna att konkurrenstrycket från nordamerikanska producenter på den västeuropeiska marknaden för vissa råvaror lättade i någon mån.

Färdigvaruexporten drabbades senare av den internationella konjunkturförsvagningen än råvarorna. Mot slutet av 1974 blev dock effekterna fullt märkbara. Särskilt drastiskt blev fallet i exportvolymen för papper och järn- och stålprodukter. Även för färdigvarorna spelade de stora lagren hos avnämare på kontinenten en viktig roll för efterfrågeutvecklingen.

De svenska färdigvarorna tycks ha förlorat andelar av OECD-marknaden under 1975. Däremot har statshandelsländerna och OPEC-länderna givit positiva tillskott till efterfrågan. Exporten på statshandelsländerna ökade med 12—13 % i volym medan OPEC-exporten ökade 60 %. I båda fallen tycks den svenska exporten ha vunnit marknadsandelar. De båda områdena svarar nu för närmare 15 % av vår totala färdigvaruexport.

Totalt sett har därmed exporten av råvaror och färdigvaror minskat med 8,5 % i volym 1975. Prisuppgången har varit ca 12 %. De största prisökningarna faller på järnmalm 50 %, massa 30 % och papper 20 %.

Det kan förefalla märkligt att flera varugrupper kan uppvisa så stora prisökningar trots den svaga konjunkturbilden. Till en del sammanhänger emellertid dessa stora prisstegringar på råvaror med att det är fråga om en jämförelse mellan genomsnittsprisnivåerna 1974 och 1975. Priserna steg under loppet av hela 1974 medan prisnivån successivt stabiliserats under loppet av 1975 och för vissa produkter såsom trävaror har leveranspriserna t. o. m. sjunkit. De senaste månaderna har å andra sidan vissa prisstegringar registrerats i de prismätningar som innehåller inslag av noteringspriser.

Även för flera färdigvaror har en dämpning av exportpriserna skett under 1975. För vissa varor såsom papper och järn och stål har det varit fråga om prissänkningar under loppet av året medan det mellan års-genomsnittet varit fråga om prisökningar. Undantaget är verkstadsprodukterna där exportpriserna fortsatte att stiga under loppet av hela 1975.

Förbättringen av den internationella konjunkturen under 1976 kommer att stimulera den svenska exporten. Bedömningen av den internationella utvecklingen är nu mera optimistisk än i den preliminära nationalbudgeten. Redan andra halvåret i fjol kännetecknades av exportökningar för flera råvaror. I konjunkturbarometern för mars 1976 registrerades ökade orderingångar för flera varugrupper. I första hand stimuleras efterfrågan av att avvecklingen av lagren upphör. Senare kommer efterfrågan för konsumtions- och investeringsändamål att växa. Mellan års-genomsnittet 1975 och 1976 bedöms volymökningarna i exporten bli avsevärda. Tillväxttal på ca 20 % förutses för exempelvis järnmalm, trävaror och massa.

Genom att priserna på åtskilliga varor hållits uppe också under den internationella lågkonjunkturen blir exportprisstegringen 1976 inte så stark. Den har beräknats till ca 3 % för råvarorna.

I samband med att kapacitetsutnyttjandet inom OECD-området stiger väntas dessa länders import av färdigvaror öka snabbare än produktionen där. Marknaden för färdigvaror kan beräknas expandera med ca 7 % i volym.

Den svenska färdigvaruexporten till OECD kommer emellertid sannolikt inte att växa lika fort som marknaden. Den svenska exporten innehåller relativt sett mer av investeringsvaror vars uppsving kommer senare i konjunkturuppgången. Vidare ligger vårt relativa exportpris fortfarande högt. Å andra sidan stiger nu efterfrågetrycket i utlandet i jämförelse med det svenska vilket skapar en gynnsammare situation för de svenska exportföretagen än den som gällt under 1975. Exportvolymtillväxten på OECD-länderna kan uppskattas till 3,5—4 %. Statshandelsländernas marknader ger sannolikt inte utrymme för någon tillväxt 1976 medan avsättningen på OPEC fortfarande är hög trots att ökningstakten troligen halveras jämfört med 1975. Den ökning av hela färdigvaruexporten om ca 5 % som förutses för 1976 har en profil som innebär en

måttlig tillväxt första halvåret medan den skjuter fart under andra halvåret. Återhämtningen blir sannolikt snabbast för papper där vändningen inträffade redan i slutet av 1975. Även för järn- och stålprodukterna kan man anta att ett uppsving blir fullt märkbart mot sommaren 1976. Efter den kraftiga volymnedgången i fjol väntas en snabb återgång; volymutvecklingen kan komma att beskriva en V-formad kurva. Gruppen övriga industriprodukter, dvs. kemiska produkter, textil och konfektion, snickerier m. m., uppvisade en avsevärd nedgång under 1975. Eftersom varugruppen har ett starkt inslag av insatsvaror blir återhämtningen relativt snabb i år. Verkstadsprodukterna däremot kommer sannolikt att stagnera ännu en tid. Någon klar vändpunkt har inte kunnat konstateras än och för första halvåret förutses exportnivån bli oförändrad. Under andra halvåret kan man dock vänta en viss tillväxt.

Den totala exporten skulle med dessa antaganden öka med inte mindre än 10 % i volym 1976 och det genomsnittliga exportpriset väntas öka med ca 3 à 4 %.

Den måttliga tillväxten i samhällsekonomin 1975 bidrog till att *importvolymen* minskade. Ytterligare en orsak var att den tillväxt som förekom främst härstammade från områden med ett relativt lågt marginellt importinnehåll. Som exempel kan nämnas att den offentliga konsumtionen ökade snabbt medan investeringarna minskade med ca 3 %. De senare utgörs traditionellt av importvaror i rätt stor utsträckning. Minskningen av industriproduktionen har dessutom lett till ett lägre behov av importerade insatsvaror.

De ökningar som förekommit faller på råolja, jordbruksprodukter och verkstadsvaror. Råoljeimportens ökning på närmare 15 % i volym förklaras av att den svenska raffinaderikapaciteten byggts ut. Spegelbilden är därför en minskning på över 10 % i volym för de färdiga petroleumprodukterna.

Anledningen till att importen av jordbruksprodukter ökat är att ökningen av den privata konsumtionen fortsatt. Konsumtionen är också den främsta bidragande orsaken till att import av verkstadsvaror ökade. Det var nämligen främst konsumtionsvaror som kom in i landet. Därutöver gäller att importen av investeringsvaror ökade trots sjunkande maskininvesteringar.

I år blir det sannolikt fråga om en viss ökning av importvolymen även om den blir mycket blygsam. Anledningen är bl. a. att ett negativt lageromslag förutses. Eftersom importinnehållet normalt är stort i lagerinvesteringarna har detta omslag en avgörande betydelse. De totala maskininvesteringarna kommer troligen att minska något 1976. Detta bidrar till att minska importen förutom att importandelen går tillbaka från 1975 års höga nivå. Konsumtionen är dock fortfarande importstimulerande. Vad gäller utvecklingen för olika varugrupper kan konstateras att omläggningen från import av färdiga petroleumprodukter till råolja fort-

sätter. Verkstadsimporten minskar 1976 i volym. Det är investerings- och insatsvaror som orsakar detta medan importen av verkstadsvaror avsedda för konsumtion ökar. Inom den s. k. övriggruppen kan väntas en viss ökning beroende på konsumtionsökning och efterfrågan på insatsvaror. Totalt beräknas importvolymen stiga ca 2 %, vilket är en något större ökning än enligt konjunkturinstitutets bedömning. Detta är en konsekvens av att de föreslagna stimulansåtgärderna beräknas leda till en kraftigare ökning av den inhemska efterfrågan.

Prisutvecklingen på importvaror präglades under 1975 av i stort sett fallande råvarupriser och dämpad ökningstakt för färdigvarorna. Totalt beräknas prisuppgången till 5 %. Den försiktiga utvecklingen på pris-sidan antas fortsätta även i år. Det gäller både för råvaror och färdigvaror. Därmed skulle importprisökningen även 1976 uppgå till 5 %. Om detta realiseras försämrar relationen mellan export- och importpris, terms-of-trade, med ungefär 1,5 % efter en förbättring 1975 på 5—10 %. 1976 års försämring motsvarar i runt tal 1 miljard kr.

Den utveckling som har beskrivits här innebär att nettot mellan export- och importvärdena, *handelsbalansens* saldo, skulle stanna på ett överskott om 3 miljarder kr. i år, vilket är en förbättring på närmare 5 miljarder kr. gentemot fjolårets underskott om nära nog 2 miljarder kr. (se tabell 1: 3). Konjunkturinstitutet har räknat med ett överskott i handelsbalansen på närmare 4 miljarder kr. 1976. Underskottet i det externa utbytet i fråga om *tjänster* var i fjol mer än 1,5 miljarder kr. större än 1974. En bidragande orsak var de låga nettointäkterna inom sjöfarten. De väntas inte förbättras i år och tillsammans med övriga försämringar på tjänsteposterna blir det en försämring av tjänstebalansen på ca 700 milj. kr.

Transfereringarna uppvisade ett underskott på 3,5 miljarder kr. 1975. Större delen utgjordes av u-landsbistånd och resten i stort sett räntebetalningar på den utländska upplåningen. 1976 ökar u-landsbiståndet med över 500 milj. kr. och räntebetalningarna med ca 800 milj. kr. Underskottet i transfereringsbalansen beräknas uppgå till närmare 4,8 miljarder kr.

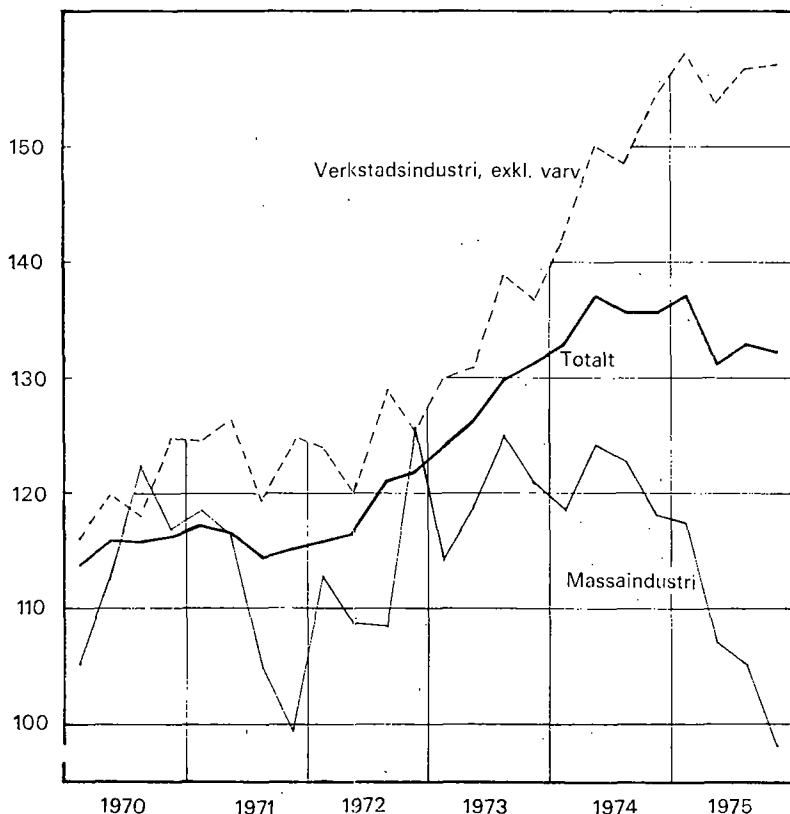
Bytesbalansunderskottet kan som följd av ovan beskrivna utveckling uppskattas till drygt 3,6 miljarder kr. Förbättringen på ca 3 miljarder kr. gentemot 1975 är i sin helhet hänförlig till handelsbalansen.

Produktionen

I det tidigare avsnittet om exporten redovisades hur den internationella lågkonjunkturen inverkat på den svenska exporten. Påverkan var kraftigast på råvarorna där orderingång och leveranser tycks ha minskat successivt redan under loppet av 1974. För färdigvarornas del, och särskilt verkstadsprodukterna, har effekterna blivit ordentligt kännbara först under 1975.

Diagram 1: 2 Industriproduktionen, totalt och inom massa- och verkstadsindustrierna 1970—1975

Säsongrensade kvartalsdata. Index: 1968 = 100

Källa: Statistiska centralbyrån.

Eftersom exporten svarar för 40—50 % av *industriproduktionen* har exportens utveckling satt sina tydliga spår i produktionen. Enligt de beräkningar som nu föreligger skulle *industriproduktionen* ha minskat med ett par procent under fjolåret. Denna minskning är emellertid blygsam vid en internationell jämförelse. Det beror på att den inhemska efterfrågan har fortsatt att öka i betydande omfattning och kompenserat för nedgången i den externa efterfrågan. Den privata konsumtionen har fortsatt att öka kraftigt. Exempelvis har inköpen av nya bilar stigit brant, men även annan varukonsumtion har varit av avsevärd omfattning. Därutöver har en omfattande produktion för lager ägt rum. Man kan uppskatta bidraget därifrån till 3 à 4 %, räknat på *industriproduktionen*. Det statliga lagerstödet har möjliggjort en stor lagerproduktion. I runt tal 1/3 av lageruppbyggnaden har skett med statligt lagerstöd.

Av tabell 1: 4 framgår att det för vissa råvarubranscher varit fråga om en betydande nedpressning av produktionsvolymen under 1975. Däremot har verkstadsindustrin kunnat hålla produktionen igång i oförändrad

Tabell 1: 4 Industriproduktionens utveckling 1974–1976

Procentuell volymförändring från föregående år

	1974	1975	1976
Hela industrin	5,7	−1,8	1
därav: gruvindustri	7,3	−11,6	−2,5
sågverk	−3,4	−24,7	4,5
massaindustri	0,9	−11,8	0
pappers- och pappindustri	5,1	−20,7	−9,5
petroleumraffinaderier	−4,4	2,2	16,5
järn- och stålverk	5,8	−10,4	−4
verkstadsindustri	10,6	4,8	−1
varvsindustri	8,7	4,4	0

omfattning ända fram till senare delen av fjolåret. För den branschen blev försämringen i orderläget fullt märkbar först under loppet av 1975 och då främst på exportmarknaderna.

När det gäller utvecklingen under 1976 kommer vändningen till det bättre först på råvarusidan. I exportavsnittet har vi redovisat att en uppgång har börjat märkas för en del skogsprodukter. De utländska förbrukarna har nu reducerat sina lager så kraftigt att efterfrågeökningen därifrån kan bli relativt betydande. Även från hemmamarknaden väntas en ökad efterfrågan. Produktionsökningen blir därför ganska snabb.

Efterfrågan på järn- och stålprodukter försämrades kraftigt från årsskiftet 1974/1975. Efterfrågeläget förvärrades av att förbrukarnas lager var stora. Detta medförde att stålföretagen var tvungna att dra ner produktionen med ca 10 % 1975. Den förbättring av stålkonjunkturen som nu börjar synas härstammar till stor del från utlandsmarknaderna. De stimulansåtgärder som aviseras i den nu framlagda, reviderade finansplanen får sin största effekt på maskininvesteringarna och därmed produktionsmässigt på verkstadsindustrin. Det ger i sin tur effekt på efterfrågan på järn- och stålvaror. Hemmamarknaden förutses dock inte bli lika expansiv som exportmarknaden. Sammantaget kommer dock produktionen inom järn- och stålverken att öka successivt under 1976. Genom att nedgången var så kraftig under särskilt senare delen av 1975 blir det dock en minskning mellan årsgenomsnitten 1975 och 1976.

Som tidigare nämnts har verkstadsindustrin först på ett sent stadium berörts av konjunkturförsämringen. Även uppgången kommer sannolikt senare i tiden bl. a. beroende på att investeringsverksamheten inom OECD-området fortfarande kommer att ligga på en relativt låg nivå under större delen av 1976.

Utan de nu aktuella stimulansåtgärderna hade maskininvesteringarna troligen minskat med 3 à 4 % 1976. Nu kan man räkna med en mera blygsam nedgång varför den neddragande effekten på produktionen inom verkstadsindustrin reduceras. Lagerinvesteringarna har varit om-

fattande inom branschen under 1975. Bl. a. som en följd av lagerstödet fortsätter uppbyggnaden av färdigvarulager under första halvåret 1976. För branschen som helhet blir det en viss produktionsökning under loppet av året även om genomsnittet för 1976 kommer att ligga något under 1975.

Den s. k. övrigscktor, dvs. kemisk industri, textil och konfektion m. m., ökar sin produktion 2 à 3 % främst som en följd av konsumtionsutvecklingen. Varven fortsätter att arbeta av den stock av order man har ineliggande. Därmed kan man hålla produktionen på samma nivå som i fjol.

Den här diskuterade utvecklingen skulle innebära en produktionstillväxt för hela industrin på ca 1 % 1976. Det är knappt 1 procentenhet mera än enligt konjunkturinstitutet, vilket sammanhänger med de nya stimulansåtgärder som föreslagits i den reviderade finansplanen.

En annan näringsgren som också påverkas kraftigt av stimulansåtgärder är *byggnadssektorn*. Utan de tidigare stimulanserna hade byggandet totalt sett minskat. Nu kan det ligga kvar på en ungefär oförändrad nivå 1976, se tabell 1: 5. Under 1975 minskade byggnadsverksamheten ca 1,5 %. För båda åren verkar bostadsbyggandet kraftigt dämpande.

Produktionsökningen i *energisektorn* kan antas bli kraftig i år, 7 %. Ökningen faller främst på kärnkraftverken. För den övriga varuproduktionen gäller att *jordbruksproduktionen* har antagits öka med 3 % i volym 1976. Animalieproduktionen väntas öka något. För vegetabilierna har en normalskörd antagits. *Skogsbrukets* produktion fortsätter att minska även i år. Minskningen i fjol berodde på att efterfrågan från skogsindustrin var så svag. I år förbättras efterfrågan men skogsbrukets lager är fortfarande stora och fungerar som en buffert innan produktionen kan komma igång.

Inom tjänstesektorerna var ökningen bara 1 % för de *privata tjänster-*

Tabell 1: 5 Produktionen inom olika näringsgrenar 1975—1976

Procentuell volymförändring från föregående år

	1975	1976
Jordbruk	-10,5	3
Skogsbruk	-9,5	-6
Industri	-2	1
El-, gas-, värme- och vattenverk	9,5	7
Byggnadsverksamhet	-1,5	0
Summa varu- och kraftproduktion	-2	1
Privata tjänster	1	2
Offentliga tjänster	5	4
Summa tjänster	2,5	2,5
Total produktion	0,2	1,8

na 1975 trots att den privata konsumtionen ökade med 3 %. Detta har att göra med utvecklingen inom partihandeln och samfärdssektorn. För 1976 är det rimligt att räkna med en ökning på ca 2 %.

Den offentliga tjänsteproduktionen expanderade kraftigt 1975, 5 %. Främst förklaras detta av sysselsättningstillväxten inom kommuner och landsting. Även för 1976 blir ökningen kraftig eller närmare 4 %. Det kan vara befogat att erinra om tjänstesektorernas betydelse för tillväxten i samhället. De svarar för över hälften av den reala produktionen. Innevarande år kommer de med all sannolikhet att bidra med 3/4 av den totala tillväxten.

I fjol ökade *den totala produktionsvolymen*, BNP mätt från produktionssidan, med endast 0,2 %. I år kan man påräkna en tillväxt om 1,8 %.

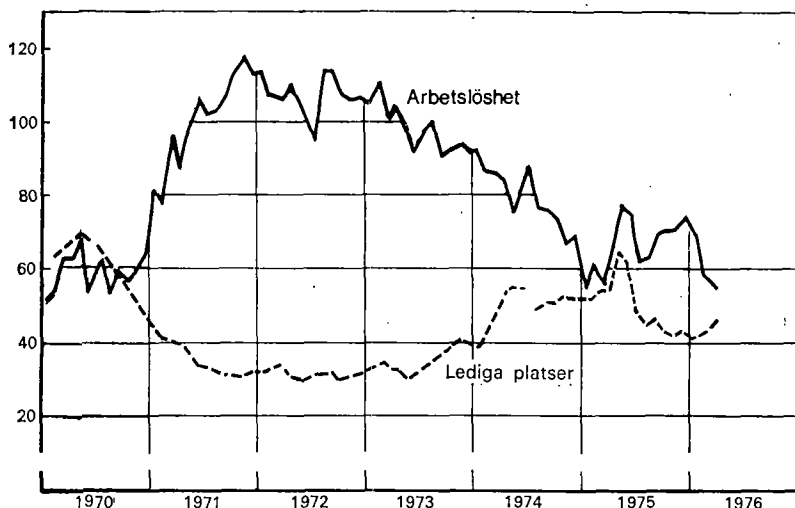
Arbetsmarknaden

Sysselsättningen ökade med 100 000 personer mellan helåren 1974 och 1975. I likhet med tidigare mönster föll ökningen praktiskt taget helt på kvinnorna. Sysselsättningsexpansionen 1975 var i huvudsak koncentrerad till ett par näringsgrenar. Kommuner och landsting ökade sysselsättningen med ungefär 55 000 personer. Inom varuhandeln ökade också sysselsättningen kraftigt, speciellt gällde detta antal deltidssysselsatta. Även inom industrin ökade antalet sysselsatta.

Arbetslösheten låg under hela 1975 på en mycket låg nivå. I genomsnitt var 67 000 personer arbetslösa. Det motsvarar 1,6 % av arbetskraften. Sett i ett internationellt perspektiv finner man att av OECD-länderna var det endast Norge som uppvisade en lika låg arbetslöshet. Ett flertal faktorer förklarar denna utveckling. Den privata och offentliga konsumtionen ökade förhållandevis kraftigt. Även industrins investeringar hölls uppe trots den dåliga exportkonjunkturen. Successivt under 1975 vidtogs ett flertal åtgärder för att industrin skulle kunna hålla kvar arbetskraften i väntan på konjunkturuppgången. Bidrag infördes för såväl lagerproduktion som för utbildningsverksamhet inom företagen. Medel från investeringsfonder och arbetsmiljöfonder fick utnyttjas i full utsträckning och kom att beröra ett stort antal projekt. Trots den låga arbetslösheten har ungdomarna haft vissa svårigheter att få arbete. I genomsnitt var 26 000 ungdomar (16—24 år) arbetslösa under 1975, vilket i och för sig är lägre än under något år sedan 1970. Under hösten 1975 intensificerades åtgärderna mot ungdomsarbetslösheten. Ett stort antal praktikplatser för ungdomar inrättades vid olika verk och myndigheter. Anslagen till kommunala beredskapsarbeten höjdes kraftigt. Dessa åtgärder fick också önskad effekt. Antalet ungdomar sysselsatta i praktik- och beredskapsarbeten steg snabbt under vintermånaderna.

Diagram 1: 3 Arbetslöshet och lediga platser 1970—1976

Tusental. Säsongsgränsade månadsdata

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen, konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Efterfrågan på arbetskraft mattades av successivt under loppet av 1975. Under de första månaderna av 1976 kan emellertid en viss uppgång skönjas. I diagram 1: 3 illustreras utvecklingen av antalet arbetslösa och de lediga platserna sedan 1970. Utvecklingen inom olika branscher var dock delvis olika. Nedgången i antalet lediga platser var mest markerad inom industrin medan efterfrågan på arbetskraft inom tjänstesektorerna höll sig relativt väl uppe. Trots nedgången av lediga platser inom industrin har många företag rapporterat om svårigheter att få tag i yrkesutbildad arbetskraft.

Bedömningen av *arbetsmarknadsläget under 1976* bygger på en prognos över utbudet av arbetskraft och en efterfrågeprognos härledd från de näringsgrensvisa kalkylerna över produktionsutvecklingen.

Ökningen av antalet personer i arbetskraften väntas bli klart lägre än 1975. Mätt mellan genomsnittslägena för 1975 och 1976 förutses en ökning på 20 000—30 000 personer. Bl. a. reformerna inom högskole- och vuxenutbildningen och på pensionsområdet förutses få en neddragande effekt på utbudet de närmaste åren. Utbudet, räknat i timmar, väntas som en följd av den ökande andelen kvinnor i arbetskraften samt vissa smärre arbetstidsförkortningar m. m. bli ungefär oförändrat jämfört med 1976.

Prognoserna över efterfrågan på arbetskraften byggs upp utifrån beräkningarna över produktion och produktivitet. Speciellt den sistnämnda faktorn är svårprognostiserad på grund av att tidigare utvecklingsmöns-

ter bröts under 1975. Som en följd av att sysselsättningen hölls uppe trots den svaga produktionsutvecklingen blev produktiviteten totalt sett nästan oförändrad i förhållande till 1974. Inom industrin t. o. m. sjönk produktiviteten något. Detta kan jämföras med en trendmässig ökning under 1970-talets första del med nästan 6 % per år. Sammantaget pekar efterfrågekalkylerna på en ökning med 10 000—20 000 personer under 1976. Mätt i timmar skulle efterfrågan bli ungefär oförändrad. I antal personer väntas en minskning av antalet sysselsatta inom jordbruk, skogsbruk, industri och byggnadsverksamhet på ungefär 20 000—30 000 personer. Den offentliga sektorn förutses dock komma att öka antalet anställda med 40 000 personer. Merparten av denna ökning väntas falla på kommunerna. Ett fortsatt gott arbetsmarknadsläge kan sålunda förutses för 1976. Arbetslösheten skulle även under 1976 komma att ligga under 2 %. Utvecklingen under loppet av året, liksom inom olika branscher och regioner kan emellertid komma att präglas av vissa obalanser. En eventuell fördröjning av den internationella konjunkturuppgångens genomslag på industriproduktionen kan innebära ytterligare påfrestningar inom en del branscher. Dessa blir dock med största sannolikhet inte större än att de kan mötas med sysselsättningspolitiska åtgärder.

Inkomster, priser och konsumtion

Lönen är för de flesta hushåll den viktigaste inkomstkällan. Alltsedan 1973 har löneutvecklingen påverkats av de skatteomläggningar som skett. Avsikten med dessa omläggningar har varit att kunna ge löntagarna en realinkomstökning utan att det skulle behöva kräva alltför stora löneökningar och därigenom försämra det svenska näringslivets konkurrenskraft internationellt.

1974 var ett år med en mycket kraftig internationell inflation. Enligt EFO¹-modellen skulle löneökningstrymmet ha varit mycket stort. Den faktiska löneökningen blev lägre, än det uppskattade utrymmet, eller ca 18 % inom industrin. Man måste emellertid betänka att löneutrymme och faktisk lönehöjning måste ses i ett längre perspektiv och att skillnader mellan dem ett visst år kan vara motiverade för att kompensera tidigare obalanser. Vinstökningarna blev kraftiga 1974. För att de inte skulle få inflationsdrivande effekter drog staten in, "steriliserade", 35 % av vinsterna till arbetsmiljöfonder och särskilda investeringsfonder. Men vinstökningarna och vinstspridningen medförde ändå att löneök-

¹ Edgren—Faxén—Odhnér: Lönebildning och samhällsekonomi, Stockholm 1970. Modellen beskriver hur ökning av internationella priser och produktivitet ger ett löneökningstrymme i den konkurrensutsatta delen av ekonomin. Via den solidariska lönepolitiken blir löneökningarna lika stora i den från konkurrens skyddade sektorn. Där är möjligheterna till produktivitetsökningar lägre varför en del av kostnadsökningen ger prisstegringar.

Tabell 1: 6 Hushållens inkomster och konsumtion 1974—1976

	Miljarder kr.	Förändring, %	
		1974	1975
1 Löner	154	13,0	18,0
2 Enskilda företagens inkomster m. m.	27	15,4	7,9
3 Inkomstöverföringar	48	32,9	17,2
4 Direkta skatter, avgifter m. m.	66	16,1	17,8
5 Hushållens nettoinbetalningar till det offentliga (4—3)	17	—14,3	19,3
6 Räntor och utdelningar, netto	2	35,4	8,8
7 Disponibel inkomst	166	17,5	15,9
8 Real disponibel inkomst	—	7,5	4,9
9 Real privat konsumtion	—	4,4	2,9

ningarna i de centrala avtalen för 1975 och 1976 blev höga, 13 % 1975 och ca 9 % 1976. Till detta skall läggas den löneglidning som sker utöver avtalen. Den beräknas för 1975 till drygt 3 % för löntagargenomsnittet och 8 % för industriarbetare. Av industriarbetarens löneökning på nästan 7 000 kr. under 1975 var närmare hälften löneglidning. Till den avtalade ökningen på närmare 9 % 1976 skall för genomsnittet läggas en löneglidning som antagits bli 2,5 %. Den totala lönesumman i samhället skulle i så fall öka med drygt 17 miljarder kr.

Till hushållssektorns inkomster räknas också *de enskilda företagens inkomster*. De ökade mycket kraftigt 1974 och det berodde dels på rekordskörden som påverkade jordbrukarinkomsterna, och dels på den goda skogskonjunkturen. Under fjolåret normaliserades jordbrukarinkomsterna medan skogsbruksinkomsterna fortfarande ökade kraftigt. För 1976 har konjunkturinstitutet antagit att inkomsterna från skogsbruket stagnerar medan jordbrukarnas inkomster utvecklas i enlighet med ett antagande om normalskörd. Tillsammans med övriga rörelseinkomster stiger de enskilda företagens intäkter med ca 7 %, dvs. något långsammare än lönesumman. Det är en ökning med 900 milj. kr. att jämföra med lönesummans ökning på 17 miljarder kr.

Av tabell 1: 6 kan man utläsa att näst lönerna är *inkomstöverföringarna från stat och kommun* genomsnittshushållets viktigaste inkomstkälla. De tyngst vägande posterna är pensioner, sjukförsäkring, föräldraförsäkring och barnbidrag, se följande tablå.

Under 1975 ökade ATP-pensionerna mycket kraftigt. Det beror på att allt fler av de personer som går i pension har tjänat in avsevärda ATP-pensioner. Dessutom höjs pensionerna successivt för att deras köpkraft skall bibehållas. Utbetalningarna från försäkringskassan ökade på grund av uppskrivningar av beloppen, utökning av föräldraförsäkringen m. m. I år ökar inkomstöverföringarna ännu kraftigare än 1975 eller med

Inkomstöverföringar till hushållen, miljarder kr.

	1974	1975	1976
Folkpensioner (inkl. kommunalt bostadstillägg)	14	16	18,5
ATP-pensioner	4	5	7
Utbetalningar från försäkringskassor	10,5	13	15
Barnbidrag	3	3	3,5
Bostadsbidrag	1,5	2	2

20 %. Pensionsutbetalningarna ökar med över 20 %, motsvarande 4,5 miljarder kr. Barnbidragen ökades med 300 kr. per barn från oktober 1975. Försäkringskassan beräknas betala ut 2 miljarder kr. mer i år än i fjol. Beloppen följer i viss utsträckning med lönerna.

Från hushållens bruttoinkomster skall *skatterna* dras för att få fram de disponibla inkomsterna. Fjölårets skattereform bestod av en sänkning av den direkta statsskatten och ett borttagande av sjukförsäkringsavgiften. Sänkningen var ungefär 6 miljarder kr. De kraftiga löneökningarna medförde att inbetalningarna av preliminärskatt ändå ökade med 16 %. Till detta bidrog också ökade kommunalskatter.

Som resultat av den s. k. Haga II-överenskommelsen sänks statsskatten med närmare 5 miljarder kr. 1976 eller med ungefär 1 600 kr. för flertalet inkomsttagare. Det innebär en köpkraftsförstärkning som i runt tal motsvarar en 10-procentig löneökning. En viss motvägande effekt får kommunalskattehöjningen på 92 öre i genomsnitt. Skatteinbetalningarna ökar långsammare än 1975 och nettot mellan inkomstöverföringar till hushållen och skatter blir sådant att nettoinbetalningarna till det offentliga minskas.

Om löner, företagarinkomster, inkomstöverföringar och kapitalinkomster summeras och skatterna dras bort får man *den disponibla inkomsten*, se tabell 1: 6. I nominella termer ökade den med 17,5 % 1974. Det var ett år då speciella stimulansåtgärder vidtogs för att hålla köpkraften uppe. I fjol var ökningen 16 % och i år beräknas den till 11,5 %, vilket i runt tal är 19 miljarder kr. räknat för samtliga hushåll.

Hur mycket blir då kvar reallt sett, dvs. efter prisstegringarna? Om man går tillbaka till 1974 finner man att *prisutvecklingen* influerades kraftigt av de internationella råvaruprisstegringarna, speciellt på olja och oljeprodukter. Det medförde att prisstegringen *under loppet av* 1974 (dec. 1973—dec. 1974) blev 10,5 %. Därav svarade de internationella prisernas *direkta* genomslag för över hälften. Till det kom deras indirekta effekter via lönebildningen på den skyddade sektorns priser. Under 1975 begränsade sig det direkta genomslaget på konsumentpriserna till drygt 1 %. I gengäld var de indirekta effekterna kraftigare.

Den internationella inflationen 1974 påverkade lönerna för 1975 på två sätt. Dels förorsakade importprisstegringarna ett behov av att försvara köpkraften, dels gav exportprisstegringen upphov till ett utrymme för avsevärda löncökningar. Av den totala konsumentprisökningen på 10,1 % under loppet av 1975 kan således en betydande del hänföras till de internationella priserna. Mellan årsgenomsnitten 1974 och 1975 var prisstegringen något under 10 %, och av den tidigare nämnda nominella disponibelinkomstökningen på 16 % återstod realt ca 5 %. 1974 steg den reala disponibla inkomsten mycket kraftigt, 7,5 %, på grund av de stimulansåtgärder som då sattes in. 1974 och 1975 har därmed realinkomsten efter skatt ökat med närmare 13 %. En sådan snabb ökning av realinkomsterna har inte inträffat i varje fall sedan krigsslutet. I år kan man inte undgå en viss ökad direkt effekt från de internationella priserna på konsumentprisindex i jämförelse med 1975. Den effekten har beräknats till drygt 1,5 procentenheter. De "indirekta" effekterna via lönebildningen blir fortfarande betydande. Totalt uppskattas prisökningen till 8 % under 1976.

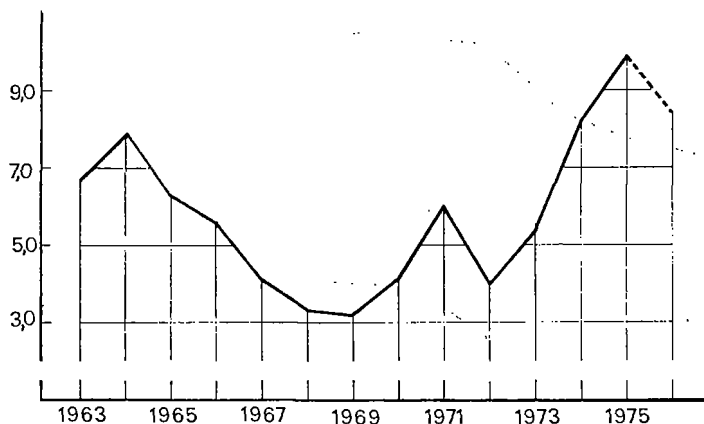
Ökningen mellan årsgenomsnitten 1975 och 1976 blir något större än 8 %. Med hänsyn tagen bl. a. till ändringar i konsumtionens sammansättning har den beräknats till 9—9,5 %. Att det blir en högre siffra räknat på detta sätt förklaras av att en hel del av prisstegringarna faller på första delen av året. Det gäller t. ex. effekten av lönekostnadsökningarna, kostnaderna för jordbruksavtalet och bostadskostnaderna. Det innebär att inflationstakten skulle avta under loppet av året. Med denna prisprognos blir det kvar en ökning av den reala disponibla inkomsten på ca 2 %. Det är lägre än 1974 och 1975 men totalt för treårsperioden 1974—1976 skulle ökningen bli 15 %, dvs. 5 % per år.

Den privata konsumtionens utveckling har en mycket stor betydelse för den årliga produktionstillväxten. Den privata konsumtionen svarar för hälften av den totala resursförbrukningen i landet. Av diagram 1: 4 ser man att hushållen sedan 1969, med undantag för 1972, sparar en allt större andel av inkomsterna. I fjol sparades 10 % av de disponibla inkomsterna. Det finns tecken som tyder på att hushållen i sitt konsumentuppträdande är ganska bundna till föregående års konsumtionsnivå och endast långsamt anpassar sig till inträffade inkomstförändringar. Det skulle kunna förklara varför bara en del av de kraftiga realinkomsttillskotten 1974 och 1975 konsumerades och sparandet i stället steg.

Slutsatserna för 1976 skulle bli att eftersom hushållen anpassar sin konsumtion efter föregående års ökning kan en viss minskning av sparkvoten väntas inträffa, se diagram 1: 4. Här har antagits en real konsumtionsökning på 3,5 %, vilket är en halv procentenhet mera än enligt konjunkturinstitutets bedömning i kapitel 6. Sparkvoten sjunker någon procentenhet. Man bör erinra sig att hushållen genom tidigare

Diagram 1: 4 Sparkvotens utveckling 1963—1976

Sparandet i procent av disponibel inkomst

Källor: Finansdepartementets ekonomiska avdelning och statistiska centralbyrån.

års sparande skapat en latent konsumtionskapacitet som är mycket betydande och som sannolikt kommer att ha en konsumtionsuppdrivande effekt när nu konjunktursituationen successivt förbättras.

Investeringarna

De totala fasta investeringarna minskade med 3 % 1974—1975. Nedgången var störst på maskinsidan, 4,5 %. Om handelsflottan inte medräknas blev minskningen dock obetydlig. För byggnadsinvesteringarna var nedgången 2,5 %.

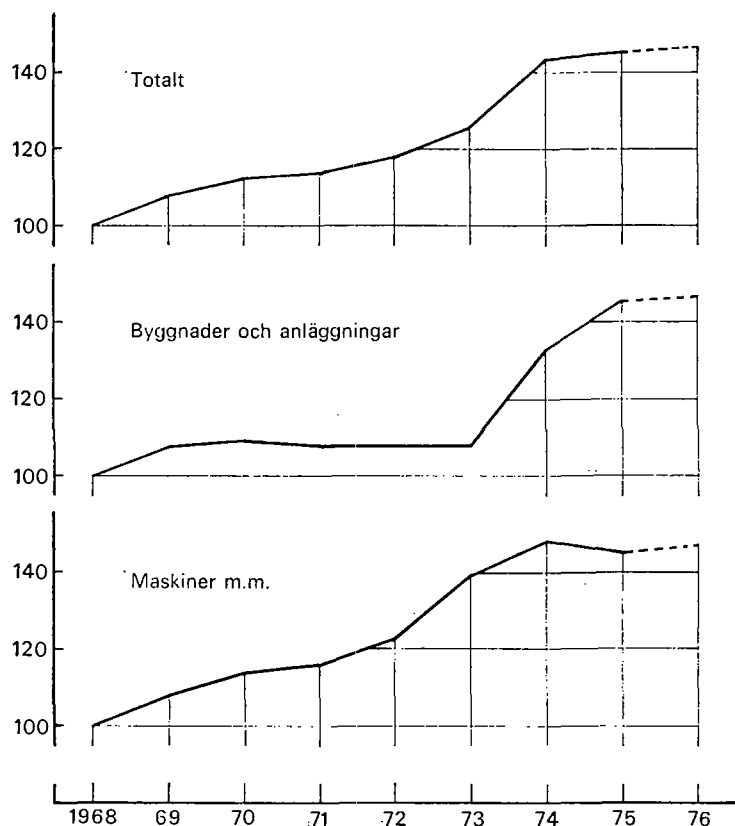
Utvecklingen under 1976 påverkas i hög grad av de stimulanser av näringslivets investeringar som presenteras i den reviderade finansplanen. Även bedömningen av volymutvecklingen för de offentliga investeringarna avviker, fastän endast i obetydlig grad, från konjunkturinstitutets prognos i årets reviderade nationalbudget.

Industriinvesteringarna beräknas ha ökat med 1,5 % i volym 1974—1975. Ökningen faller på byggnadssidan, 9,5 %, medan maskininvesteringarna minskade med 2,0 %. Sedan 1968 har industriinvesteringarna ökat oavbrutet vilket ger en ökning på nästan 50 % över hela perioden, se diagram 1: 5.

Industrins planer för 1976 pekar enligt en enkätundersökning från februari i år på att en minskning av den totala investeringsvolymen med 2—5 % förefaller sannolik. Med hänsyn till de tidigare omtalade nya stimulansåtgärderna, vilka inte kunnat beaktas i kapitel 7, finns det nu anledning att räkna med en gynnsammare utveckling. Både byggnads- och maskininvesteringar kommer sannolikt att öka något i förhållande till 1975.

Diagram 1: 5 Industriinvesteringar 1968—1976

Index: 1968 = 100

Källor: Finansdepartementets ekonomiska avdelning och statistiska centralbyrån.

Den betydande upplåningen under 1975 och den väntade lagerutvecklingen gör att inga allvarigare finansiella hinder torde föreligga för en gynnsam investeringsutveckling för industrin som helhet.

Stimulansåtgärderna medför även att *det övriga näringslivets* investeringar kan hållas på en oförändrad nivå 1976. Handelns och de privata tjänstesektorernas investeringar ökar sannolikt 1976 efter ett par år av svag utveckling. Uppgången förklarades bl. a. av konsumtionens utveckling 1974 och 1975.

Bostadsbyggandets utveckling under senare år har självfallet dragit ned den totala investeringsvolymen i samhället. Antalet påbörjade lägenheter har minskat från 100 000 1970 till 51 000 1975. Neddragningen har helt avsett flerfamiljshusen. Men under 1975 minskade även småhusbyggandet efter en kraftig uppgång under de närmast föregående åren. Minskningen av antalet outhyrda lägenheter under 1975 tyder på att färdigställandet detta år var nere i en nivå som knappt räckte till för

den löpande efterfrågan. En fortsatt reducering av antalet outhyrda lägenheter under loppet av 1976 är därför sannolik.

Bedömningen av den långsiktiga bostadsefterfrågan talar för en återhämtning av bostadsbyggandet totalt sett. Faktorer som bristen på byggnadsarbetare inom vissa orter kan dock verka återhållande på bostadsbyggandet under 1976. Igångsättningen har bedömts öka något 1976 och uppgå till inemot 60 000 lägenheter, varav 40 000 i småhus. Investeringsbeloppet väntas dock minska som en följd av den låga igångsättningen 1975. Produktionstiden för en lägenhet är nämligen omkring ett år. Om man räknar med en viss fortsatt ökning av ombyggnadsverksamheten innebär antagandena att bostadsinvesteringarna skulle minska med ca 10 % 1975—1976.

De statliga myndigheternas och affärsverkens totala investeringar beräknas öka med 5 % i volym 1975—1976 efter att ha varit i stort sett oförändrade 1974—1975. Byggnadsinvesteringarna förväntas öka med 7,5 % medan maskininvesteringarna antas vara oförändrade 1975—1976. En faktor bakom uppgången på byggsidan är det statliga vägbyggandet, som beräknas öka kraftigt. En annan faktor är den fortsatta expansionen av de byggnads- och anläggningsprojekt som luftfartsverket och vattenfallsverket f. n. bedriver.

Prognosen för de *totala kommunala investeringarna* pekar på en ökning med 3 % 1975—1976. Enligt nu tillgängliga uppgifter minskade de kommunala investeringarna med ett par procent 1974—1975. Byggnadsinvesteringarna, vilka minskat alltsedan 1973, beräknas öka med 3 %. Investeringarna i maskiner m. m., som svarar för en mindre andel av de totala kommunala investeringarna, beräknas öka med 3,5 % 1975—1976.

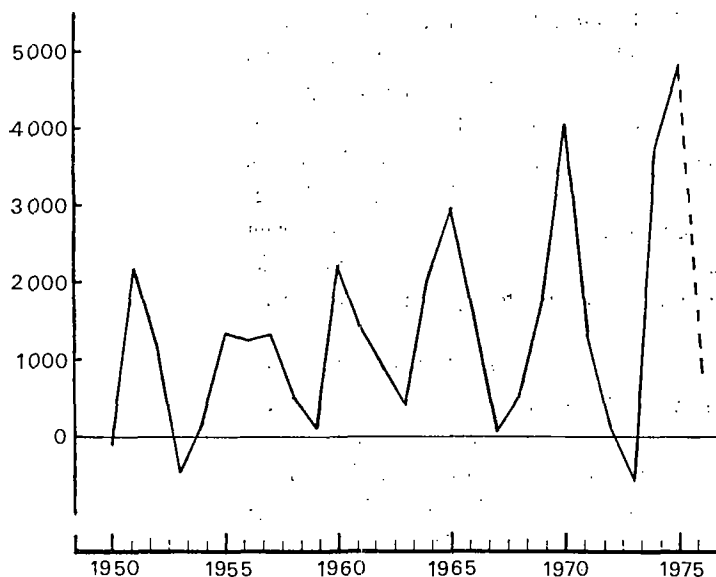
Totalt sett innebär den redovisade bilden att investeringarna minskar med någon procent 1976. Detta förorsakas helt av bostadsinvesteringarna eftersom de statliga och kommunala investeringarna ökar och näringslivets investeringar väntas bli oförändrat stora. Om man räknar bort bostäder och handelsflottan, där förhållandena är speciella skulle investeringarna öka med ett par procent.

Lagerinvesteringarnas utveckling under 1975 var till stor del beroende av den stimulans som lagerstödet gav. Den totala lagerökningen kan beräknas till 9,5 miljarder kr. vilket medfört ett bidrag till den totala tillväxten i ekonomin på drygt 0,5 %. Lagerökningen skedde till större delen inom industrin. Det för denna konjunkturcykel unika är att företagen trots en vikande efterfrågan hållit produktionen uppe och i stället producerat på lager, något som lagerstödet således underrättat. Det innebär också att lageruppbyggnaden varit koncentrerad till färdigvarorna. De branscher där de största ökningarna förekommit är skogsindustrin, järn- och stålverken och verkstadsindustrin.

Skillnaden gentemot föregående lagerkulmination, 1970, är bl. a. att

Diagram 1: 6 Lagerinvesteringar 1950—1976

Milj. kr. 1968 års priser

Källor: Finansdepartementets ekonomiska avdelning och statistiska centralbyrån.

ökningarna då omfattade både råvaror, varor i arbete och färdigvaror. Nu är inriktningen på färdigvaror dominerande. Det tyder på att lageruppbbyggnaden 1970 mera hade samband med överhettningssfenomen i ekonomin. Industrin har successivt fått kännning av omsvängningen i konjunkturen under första halvåret i år. Efterfrågan ökar dock ännu inte snabbare än att lagren fortsätter att öka. En sådan utveckling är betydelsefull för att hålla uppe produktionsnivån tills konjunkturförbättringen får ett kraftigare genomslag. Förlängningen av lagerstödet till att gälla till utgången av 1976 medför att lagernivån under andra halvåret kan hållas ungefär oförändrad. Utan denna förlängning är det troligt att den skulle ha sjunkit.

Totalt sett kan lagerinvesteringarna i år uppskattas till knappt 2 miljarder kr. Jämfört med fjolåret innebär det en reducerande inverkan på tillväxten med mer än 2 %.

Den offentliga verksamheten

Den offentliga sektorns konsumtion beräknas öka med ca 3 % i volym 1976. Det är en långsammare ökning än 1975 då den ökade med 5,5 %. Å andra sidan är ökningen 1976 snabbare än under de tidigaste åren av 1970-talet. Den kommunala konsumtionen väntas 1976 öka något snabbare, 4 %, än den statliga konsumtionen, 2 %.

Investeringarna i den offentliga sektorn minskade 1975. Under hösten

1975 vidtogs en rad åtgärder för att stimulera investeringarna avseende daghem, vägar, statliga byggen m. m. till ett belopp av ca 700 milj. kr. 1976. I januari 1976 fortsattes denna politik med ytterligare stimulanser. Det bidrar till att de offentliga investeringarna väntas öka med 3,5 % 1976 (häri ingår inte investeringar i statliga affärsverk och bolag resp. kommunala bolag).

Sammantaget innebär detta att den offentliga sektorns totala efterfrågan i form av konsumtion och investeringar ökar med 3 % 1976 och att sysselsättningen ökar med nästan 4 %.

Statens totala budgetunderskott ökade kraftigt 1974. Det uppgick till drygt 10 miljarder kr. Det ökade ytterligare 1975 och enligt de nu föreliggande prognoserna kommer det att ligga kvar på denna höga nivå även 1976. Underskottet beräknas bli 11,8 miljarder kr. för detta år.

De kommunala utgifterna översteg 1975 inkomsterna med över 3 miljarder kr. Underskottet beräknas inte bli fullt lika stort 1976. Det kan nu beräknas till 2,3 miljarder kr. De stora utbetalningarna av kommunalskattemedel till kommunerna bidrar till denna förbättring. Kommunernas skatteinkomster beräknas öka med hela 19 % 1976.

Socialförsäkringssektorns utgifter består av folkpensioner, utbetalningar från försäkringskassor m. m. Reformerna på detta område medför en kraftig ökning av transfereringarna till hushållen 1976. De ökar med 18 à 19 % till följd av bl. a. pensionsålderns sänkning till 65 år den 1 juli 1976 och förbättrade folkpensioner. Reformerna har finansierats med ökade socialförsäkringsavgifter. Allmänna pensionsfondens finansiella sparande beräknas uppgå till 13 miljarder kr. 1976. Större delen av denna fondökning placeras i form av utlåning till näringslivet och bostadssektorn. Riksdagen har beslutat att ytterligare 500 milj. kr. får placeras i aktier utöver de 500 milj. kr. som tidigare ställts till förfogande för detta ändamål.

Det totala offentliga upplåningsbehovet, exkl. Allmänna pensionsfonden, var drygt 15 miljarder kr. 1975. Det beräknas bli något lägre 1976, ca 14 miljarder kr. Förbättringen är ungefär densamma som enligt kalkylerna i den preliminära nationalbudgeten.

Den offentliga sektorns inverkan på samhällsekonomin 1975 och 1976 har beräknats med hjälp av en enkel analysmodell. Statens, kommunernas och socialförsäkringssektorns *finanspolitiska effekter* uttrycks i procent av bruttonationalprodukten i fasta priser. Den sammanlagda effekten av de tre delsektorerna var under 1975 närmare 2 % av bruttonationalprodukten, se följande tablå. 1976 är den offentliga sektorn i stort sett neutral. Beräkningarna tyder på en svag positiv effekt på 0,2 % av bruttonationalprodukten. De nya stimulansåtgärder som presenteras i den reviderade finansplanen bidrar härtill. Utan dem hade den offentliga sektorn inte alls haft någon expansiv verkan 1976.

I den preliminära nationalbudgeten beräknades den offentliga sektorn

	1975	1976
Staten	0,4	0,0
Kommunerna	1,1	0,2
Socialförsäkringssektorn inkl. Allmänna pensionsfonden	0,4	0,0
Totalt	1,9	0,2

Anm. I tablan anges effekten av förändringarna från föregående år i delsektorernas inkomster och utgifter. Effekten uttrycks i procent av bruttonationalprodukten i fasta priser.

ha en kraftigare stimulerande effekt på ekonomin 1976 än vad som nu skulle vara fallet. Nedrevideringen beror delvis på att sektorns inverkan 1975 visade sig mer expansiv än vad som kunde förutses vid årsskiftet 1975/76. Utgångsnivån för beräkningarna är därför högre. Nedrevideringen beror också på att bl. a. skatteinkomsterna 1976 beräknas bli något högre än vid föregående beräkningstillfälle.

Kreditmarknaden

Kreditmarknaden kom 1975 att mjukas upp något i förhållande till 1974. I augusti sänkte riksbanken diskontot från 7 % till 6 %, och taket för affärsbankernas utlåning till andra ändamål än bostadsbyggande borttogs. För att något dämpa den kreditexpansion, som kunde följa av den pågående kraftiga ökningen av banklikviditeten, betingad av valutareservens ökning och statsbudgetens underskott, höjdes likviditetskvotkraven för bankerna genom beslut i augusti och oktober 1975 och i februari 1976. Kvoterna höjdes mera för affärsbankerna än för övriga bankinstitut.

En viktig del av kreditpolitiken bestod i att garantera en riklig tillförsel av långfristiga krediter till framför allt industrin. För att nå detta mål höjdes räntesatserna för långfristiga obligations- och reverslån i april 1975. Härigenom kom placeringar i dessa objekt att framstå som mera attraktiva. Differensen till de "korta" räntorna ökades också genom att diskontosänkningen i augusti 1975 inte följdes av någon nedjustering av de "långa" räntorna. Den ökade ytterligare vid sänkningen av diskontot från 6 % till 5 1/2 % i januari 1976. Riksbanken träffade dessutom överenskommelser med olika kreditmarknadsinstitut om ökade satsningar på industriobligationer och annan långfristig kreditgivning till industrin.

Upplåningen på den svenska kreditmarknaden blev betydligt större 1975 än 1974. Härtill kom en omfattande upplåning utomlands.

Statens upplåningsbehov blev emellertid endast obetydligt större 1975 än 1974 efter att ha ökat mycket kraftigt från 1973 till 1974. Det uppgick till 11,5 miljarder kronor 1975 och finansierades, liksom under 1974, till ungefär hälften genom upplåning utanför bankerna och till

hälften inom banksystemet. Under 1975 var en växande del av långfristig karaktär.

Kommunernas finansiella sparande försämrades under 1975. Genom en växande upplåning, på svensk kreditmarknad men också i utlandet, förblev kommunernas likvida tillgångar i stort sett oförändrade.

Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden avtog 1975. Till detta bidrog bl. a. att bostadsinvesteringarna minskade med 8 % i volym 1975.

Näringslivets upplåningsbehov växte kraftig 1975. Detta berodde bl. a. på att de fasta investeringarna ökade värdemässigt. Vidare skedde en omfattande lageruppbbyggnad. Dessutom var företagens möjligheter att bidra till sin egen finansiering genom kvarhållna vinstmedel inte lika goda som 1974. Upplåningen i såväl bankerna som i kapitalmarknadsinstitutet ökade. Industrins emissioner av obligations- och förlagslån nästan fördubblades 1975 till ett belopp av 2,6 miljarder kr. Expansionen av upplåningen i utlandet kom dock att utgöra den kraftigaste förändringen i företagens finansieringsbild. De mest betydande beloppen lånades upp av företagen själva, men kreditaktiebolagen och bankerna kanaliserade också krediter från utlandet till företagen. Den omfattande upplåningen tillsammans med viss ökning av de belopp, som företagen tillfördes genom nyemissioner på aktiemarknaden, gjorde att företagen kraftigt kunde förbättra sin likviditet 1975.

Kreditpolitiken är även under 1976 inriktad på att tillgodose industrins kreditefterfrågan, bl. a. genom ökad långfristig kreditgivning inte minst till små och medelstora företag. Vidare väntas företagens uttag från arbetsmiljö-, särskilda och allmänna investeringsfondskonton fortsätta. Utbetalningar enligt lagerstödsprogrammet får också en positiv likviditetseffekt. Företagens upplåningsbehov beräknas bli mindre 1976 än 1975. Visserligen beräknas näringslivets fasta investeringar öka med ca 3 miljarder kronor men lageruppbbyggnaden minskar sannolikt kraftigt.

Statens upplåningsbehov 1976 blir av ungefär samma storleksordning som 1975. Samtidigt väntas kommunernas finansiella sparande förbättras med nästan 1 miljard kronor. Kommunerna kan därför förbättra sin likviditet detta år utan att öka upplåningen. Bostadsinvesteringarna beräknas i löpande priser öka med ca 400 milj. kr. 1976. Genom att statens bostadslån väntas öka mer blir bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden ändå lägre än 1975.

De olika låntagargruppernas sammanlagda behov av krediter torde sålunda närmast bli mindre 1976 än 1975. Upplåningen på den svenska kreditmarknaden kan likväl komma att öka, medan upplåningen i utlandet avtar.

UTVECKLINGEN INOM OLIKA OMRÅDEN

2 Det internationella läget

2.1 Sammanfattande översikt

Utvecklingen 1975

Under första halvåret 1975 sjönk den samlade produktionen inom OECD-området mycket kraftigt. Under andra halvåret har produktionen visserligen börjat öka men inte mer än att man för helåret erhållit en produktionsnedgång på ca 1,5 %. Detta innebär att den ekonomiska aktiviteten inom OECD-länderna vid årsskiftet 1975/1976 skulle ha legat i runt tal 10 % under den nivå som hade uppnåtts om tillväxten 1974 och 1975 hade skett i en för efterkrigstiden normal takt. Den outnyttjade produktionskapaciteten i området var omfattande under 1975 och antalet arbetslösa uppgick som mest till 17 miljoner.

Industriproduktionen, som under första halvåret 1975 sjönk med 16 % i årstakt, stabiliserades och började öka under andra halvåret. Ökningen var särskilt kraftig i Förenta staterna där konjunkturvändningen inträffade redan under våren. Men även i t. ex. Förbundsrepubliken Tyskland, Frankrike och Nederländerna steg produktionen successivt under hösten. I Japan började industriproduktionen att stiga fr. o. m. april men planade ut mot slutet av hösten 1975.

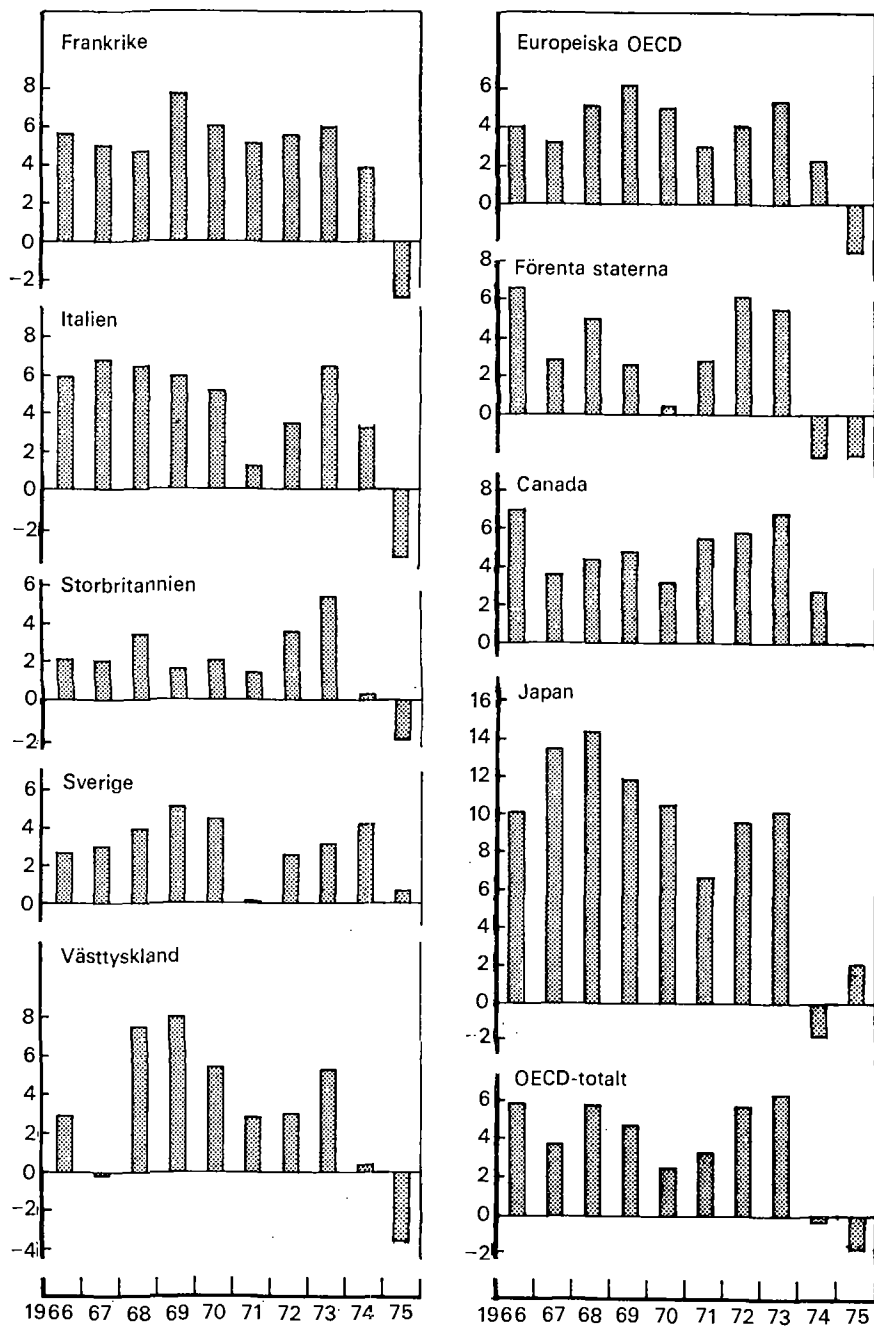
De viktigaste drivkrafterna bakom denna konjunkturuppgång var den upphörande lageravvecklingen och den privata konsumtionens ökning. Under loppet av 1975 drog företagen ned sina lager mycket kraftigt. Denna anpassning svarade för merparten av efterfrågebortfallet och minskningen i produktionen under första halvåret 1975. Under hösten avtog emellertid takten i lagerneddragningen för att mot slutet av året helt upphöra. Den positiva effekten härav på efterfrågan och produktionen synes ha varit starkare än väntat, särskilt i Förenta staterna.

Bakom ökningen i den privata konsumtionen under andra halvåret låg flera faktorer. I Förenta staterna steg t. ex. antalet sysselsatta kraftigt under loppet av året och arbetslösheten som under 1975 nått rekordhöga nivåer började sjunka under andra halvåret. I Västeuropa tycks en alltmer uppdämd efterfrågan och en under 1975 successivt lugnare prisstegring ha varit betydelsefulla faktorer för den privata konsumtionens ökning.

De fasta investeringarna sjönk under 1975 i flertalet OECD-länder. Den svaga lönsamheten liksom den stigande överkapaciteten medförde ett kraftigt fall i industriinvesteringarna. Bostadsbyggandet genomgick samtidigt en strukturell kris vilket ledde till en ytterligare minskning från 1974 års redan låga nivå. En återhämtning i denna sektor kunde dock noteras under loppet av året i bl. a. Förenta staterna och Stor-

Diagram 2: 1 Bruttonationalproduktens utveckling i olika länder och länderområden 1966—1975

Procentuell volymförändring från föregående år. Siffrorna för 1975 är i flertalet fall preliminära

Källor: OECD, nationell statistik och uppskattningar gjorda inom finansdepartementets ekonomiska avdelning.

Tabell 2: 1 Bruttonationalproduktens utveckling i vissa länder och länderområden 1974—1976

Årlig procentuell förändring

	1974	1975	1976
<i>De sju stora länderna</i>			
Förenta staterna	-2,1	-2	6 -7
Japan	-1,8	2	4 -5
Förbundsrepubliken			
Tyskland	0,4	-3,6	4 -5
Frankrike	3,9	-3	4 -5
Storbritannien	0,2	-2	1 -2
Italien	3,2	-3,5	0 -1
Canada	2,8	0	5 -6
<i>Norden</i>			
Norge	3,7	3,3	6 -7
Danmark	1,3	-2	4 -5
Finland	4,2	0	0 -1
Sverige	4,1	0,6	2
<i>Vissa andra OECD-länder</i>			
Belgien	4,0	-2	2 -3
Nederländerna	3,3	-2	3 -4
Österrike	4,4	-2	2 -3
Schweiz	-0,7	-7	1 -2
<i>OECD-Europa</i>	2,1	-2,5	2,5 -3,5
<i>OECD-totalt</i>	0	-1,5	4 -5

Källor: OECD, nationell statistik och uppskattningar gjorda inom finansdepartementets ekonomiska avdelning.

britannien. De offentliga investeringarnas bidrag till efterfrågan var däremot i de flesta länder tämligen blygsamt.

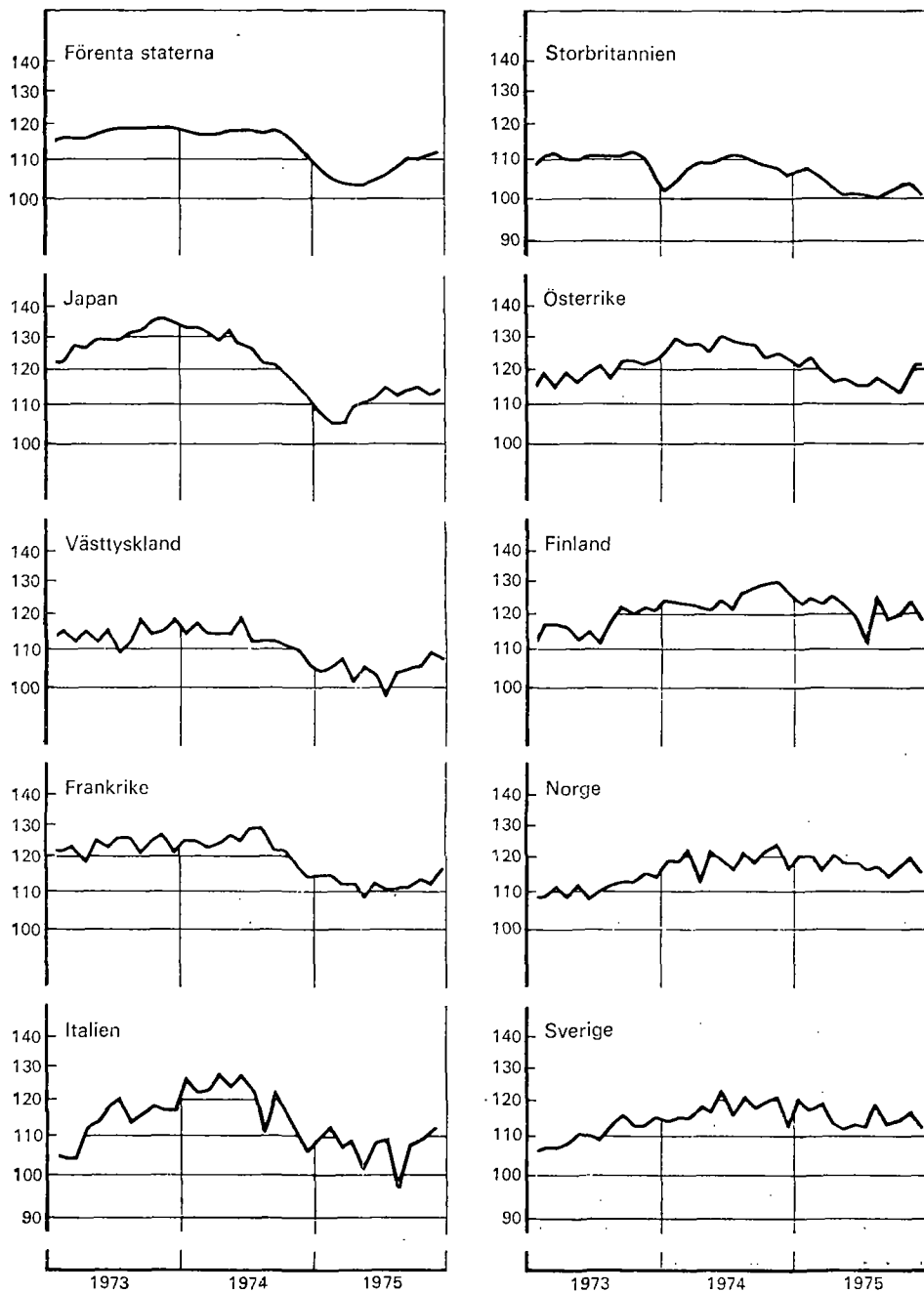
Den ekonomiska politiken hade redan från början av 1975 en expansiv inriktning i Förenta staterna och Förbundsrepubliken Tyskland. Under våren vidtog så regeringarna i en del andra länder, bl. a. i Frankrike och Japan, stimulansåtgärder. Då man ännu vid slutet av sommaren intc kunde se någon vändning i Västeuropa vidtogs ytterligare stimulansåtgärder i vissa EG-länder. I stort sett kan dock konstateras att de vidtagna åtgärderna var av för generell natur, att de sattes in för sent och i för liten omfattning för att kunna motverka de starka kontraktiva krafter som var verksamma. Effekten av stimulanserna försvagades vidare av hushållens höga sparande. Trots att flera av de större länderna har fått kraftigt ökade budgetunderskott — i en del fall har de under 1975 uppgått till inemot 8—9 % av bruttonationalprodukten — har den ekonomiska aktiviteten minskat.

Penningpolitiken i de flesta OECD-länder lättades successivt under året och diskontona sänktes i omgångar. Kreditefterfrågan var trots detta låg under hela året till följd av att företagen senarelade sina investeringar och minskade sin lagerhållning.

Prisstegringstakten sjönk som ovan nämnts påtagligt under loppet av året. Särskilt markant har denna avsaktning varit i Förenta staterna och

Diagram 2: 2 Industriproduktionen i vissa länder 1973—1975

Index: 1970=100. Säsongrensade månadsdata

Källor: OECD och nationell statistik.

Tabell 2: 2 Konsumentprisernas utveckling 1962—1975

Årlig procentuell förändring

	1962—1972 ¹	1973 ¹	1974 ¹	1975 ¹
Belgien	3,8	7,0	12,7	12,7
Danmark	6,0	9,3	15,4	9,6
Finland	5,7	10,7	16,9	17,8
Frankrike	4,4	7,3	13,7	11,7
Förbundsrepubliken				
Tyskland	3,2	6,9	7,0	6,0
Italien	4,3	10,8	19,1	17,0
Nederländerna	5,4	8,0	10,0	10,2
Norge	5,1	7,5	9,4	11,7
Schweiz	4,0	8,7	9,8	6,7
Storbritannien	4,9	9,2	16,0	24,3
Sverige	4,7	6,7	9,9	9,8
Österrike	3,9	7,6	9,5	8,5
Förenta staterna	3,3	6,2	11,0	7,0
Canada	3,3	7,6	10,9	10,8
Japan	5,7	11,7	24,4	11,8
OECD-Europa	4,5	8,6	13,6	13,5
OECD-totalt	3,9	7,9	13,2	10,6

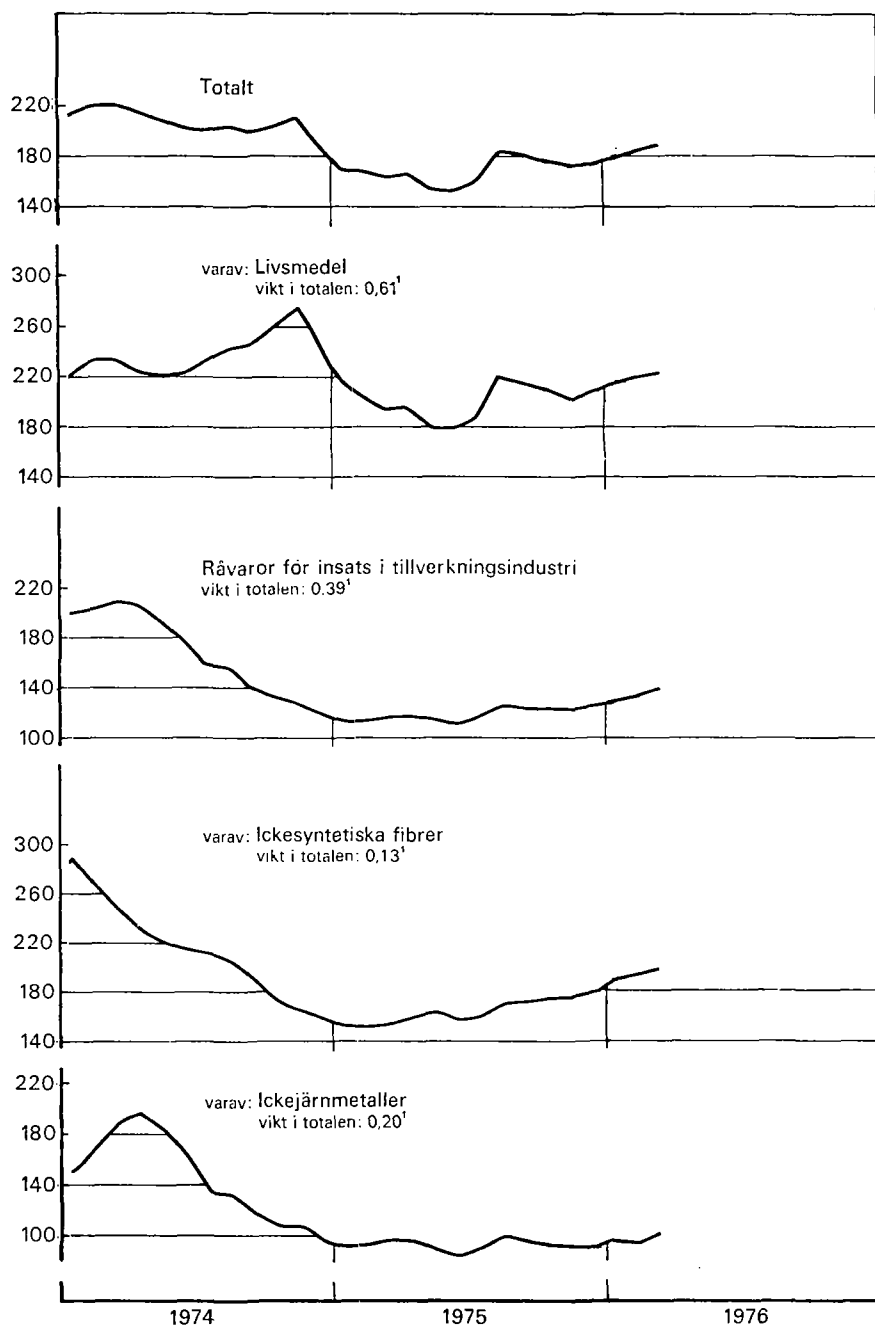
¹ Prisstegringarna mellan genomsnittslägena resp. år.

Källor: OECD och nationell statistik.

Japan. Även i Förbundsrepubliken Tyskland, där inflationstakten redan tidigare var låg vid en internationell jämförelse, har takten i prisstegringarna dämpats. Trots den för efterkrigsförhållanden exceptionellt kraftiga recessionen under 1974 och 1975 var inflationstakten ännu i början av 1976 så hög som 9 % för OECD-området i dess helhet.

De internationella råvarupriserna har i stort sett legat kvar på den lägre nivå till vilken de sjönk i slutet av 1974 och början av 1975. I slutet av sommaren steg dock priserna på jordbruksprodukter tillfälligt som en följd av ovissheten om effekterna på den internationella marknaden av den dåliga sovjetiska spannmålsskörden. Mot slutet av året steg råvarupriserna något vilket sannolikt återspeglade omsvängningen i lagerinvesteringarna och den ökade efterfrågan. Priset på råolja hölls konstant fram till den 1 oktober då OPEC beslutade om en 10-procentig prishöjning. Detta pris skall gälla fram till den sista juni 1976.

Världshandeln minskade med 6 % i volym under 1975. Denna nedgång visar klart lågkonjunkturons djup och omfattning. Endast en gång tidigare under efterkrigstiden har världshandeln minskat — 1958 sjönk den med 1 %. Som en följd av lågkonjunkturon minskade OECD-länderna sin import kraftigare än sin export varför bytesbalansunderskottet för dessa länder som grupp reducerades från drygt 33 miljarder dollar 1974 till 6 miljarder 1975. Det var främst importen av olja och råvaror som minskade. Då samtidigt oljeländerna fortsatte att öka sin import av varor och tjänster från de industrialiserade länderna, sjönk

Diagram 2: 3 Råvaruprisernas utveckling 1974—1976Index: 1970=100. ("New dollar index" omräknad i svenska kronor)²¹ Vikter 1975.² Denna prisindex baserar sig på veckovisa noteringspriser från ett antal internationella varubörser. Veckonoteringarna enligt det s.k. "new dollar index" har sammanräknats till månadsgenomsnitt och därpå omräknats till index i svenska kronor. Vid omräkningen har den genomsnittliga växelkursen under varje månad använts. Genom att räkna om det s.k. "new dollar index" till svenska kronor har man till stor del neutraliserat inverkan av fluktuationerna i dollarkursen.

Källor: "The Economist" och konjunkturinstitutet.

OPEC-staternas överskott från ca 64 miljarder dollar 1974 till ca 36 miljarder dollar 1975. De icke-oljeproducerande u-ländernas export minskade kraftigt till följd av recessionen. Då deras import samtidigt fördyrades ledde detta till en ytterligare försämring av deras samlade bytesbalansunderskott, vilket växte från 15 miljarder dollar 1974 till 24 miljarder dollar 1975.

Utsikter för 1976

Tillgängliga konjunkturdata från första kvartalet 1976 bekräftar i allt väsentligt den prognos för den internationella konjunkturen under 1976 som gavs i den preliminära nationalbudgeten. Industriproduktionen, orderingången och lagerinvesteringarna pekar samtliga på en fortsatt snabb uppgång av den ekonomiska aktiviteten. I synnerhet gäller detta Förenta staterna och de större västeuropeiska ekonomierna.

Lagerinvesteringarna torde nu ha nått ett läge då avvecklingen upphört och gått över i lageruppbyggnad. I Förenta staterna tycks uppbyggnadsfasen ha påbörjats under första kvartalet i år. I Förbundsrepubliken Tyskland och i Frankrike har lageruppbyggnaden kommit igång främst för insatsvaror. Under loppet av 1976 kan därför lagerinvesteringarna väntas bära upp en betydande del av efterfrågeökningen. Detta får i sin tur avsevärda spridningseffekter på den slutliga efterfrågan genom att den ökade produktion, som blir följden av lagerinvesteringarna, leder till ökade inkomster för hushåll och företag och till ett högre kapacitetsutnyttjande.

Den privata konsumtionen visar tecken på att ha ökat något tidigare och snabbare än vad som antogs i den preliminära nationalbudgeten. Inom denna sektor finns ett betydande uppdämt ersättningsbehov för varaktiga konsumtionsvaror. Den fortsatta uppgången i industriproduktionen kommer att öka hushållens inkomster, som till följd av den lägre inflationstakten mer än tidigare kommer att öka i reala termer. Vidare finns klara tecken på en nedgång i sparandet. Allt detta understryker det sannolika i en fortsatt ökning av den privata konsumtionen. Den ökade konsumtionsbenägenheten har särskilt tydligt kunnat avläsas på efterfrågan för varaktiga konsumtionsvaror, främst bilar.

Utvecklingen av de fasta investeringarna utgjorde en osäker faktor i den prognos som presenterades i den preliminära nationalbudgeten. Det låga kapacitetsutnyttjandet, likviditetsbristen inom företagssektorn och den dåliga vinstutvecklingen under första halvåret 1975 ledde till massiva nedjusteringar av företagens investeringsplaner. Mot bakgrund av recessionens rekordartade omfattning fanns anledning att anta att näringslivets investeringar inte skulle återhämtas förrän ganska sent i konjunkturens uppgångsfas, dvs. tidigast i slutet av 1976. De data som blivit tillgängliga under de senaste månaderna tyder emellertid på att dessa

farhågor kan ha varit överdrivet pessimistiska. Företagens likviditetsläge har förbättrats tack vare lageravvecklingen och en förbättrad lönsamhet. Ökningen av produktionen har nämligen skett ifrån ett mycket lågt kapacitetsutnyttjande varför produktionskostnaderna per enhet kunnat hållas nere. I nuvarande situation tillkommer dessutom vissa strukturella faktorer som kan påverka investeringarna i positiv riktning. Exempelvis ledde de förändringar i relativpriserna som åtföljde råvaruprisboomen och den s. k. oljekrisen 1973—1974 till att en del av produktionsapparaten blev föråldrad snabbare än vad som eljest hade varit fallet. Detta leder till ett ökat behov av nyinvesteringar. Därtill kommer att industrins investeringar har utvecklats mycket svagt i flera av de större OECD-länderna under första hälften av 1970-talet. På flera håll torde man dessutom fortfarande ha kapacitetsbristen 1973 i färskt minne. Den internationella konjunkturuppgång som nu har tagit sin början bör därför utgöra ett starkt incitament i ett flertal länder till att utnyttja investeringsstimulanserna 1976 för att bygga ut produktionskapaciteten.

Bostadsbyggandet, som vanligtvis brukar ligga tidigt i uppgångsfasen, har denna gång i stort sett utvecklats svagt. I vissa länder har det dock vänt uppåt redan under 1975, främst i Förenta staterna, Japan och Storbritannien och under loppet av 1976 kan en fortsatt uppgång väntas. De offentliga investeringarna däremot kan förväntas stagnera under loppet av året. Bakom detta ligger regeringarnas strävan att minska budgetunderskotten.

Finanspolitiken i de större OECD-länderna kan f. n. karakteriseras som avvaktande med begynnande inslag av åtstramning. Efter att stimulansåtgärderna sattes in under 1975 har förväntan om en konjunkturuppgång avhållit regeringarna från ytterligare expansiva åtgärder. En viktig ekonomisk-politisk fråga i många länder har varit hur man skall nedbringa de mycket stora budgetunderskott som recessionen lett till genom bortfallet av skatteinkomster och ökningen av sociala utgifter, främst i form av arbetslöshetsersättning. I Förenta staterna, Förbundsrepubliken Tyskland och i Frankrike har man klart uttryckt sin avsikt att lägga om politiken i syfte att under de närmaste åren nedbringa eller eliminera underskotten. Detta skall ske så att åtstramningen av den offentliga sektorns utgifter skall gå i takt med återhämtningen av efterfrågan i övrigt.

Inte heller penningpolitiken har ännu så länge givits någon mera betydande restriktivitet. Till stor del förklaras dock de f. n. lätta kreditmarknaderna av att företagens efterfrågan på krediter varit låg. Till följd av den omfattande lageravvecklingen har likviditeten inom företagen ökat samtidigt som investeringarna i fast kapital och lager ännu inte nått upp till några högre nivåer. Från utbudssidan har centralbankerna i ett flertal länder — som ett led i begränsningen av inflationen

— offentliggjort mål för penningmängdens genomsnittliga expansion. I Förenta staterna och Förbundsrepubliken Tyskland har dock den faktiska tillväxten i penningmängden på grund av den låga kreditefterfrågan från företagens sida legat klart under dessa i och för sig restriktiva mål. Härigenom har kreditexpansionen kunnat ske inom den ram som centralbankerna uppställt.

Konjunkturutvecklingen under 1976 förutses medföra en snabb fortsatt ökning av den ekonomiska aktiviteten. Tillväxten i bruttonationalprodukten för hela OECD-området kan nu beräknas till 4—5 %. Under andra halvåret bör industriproduktionen i de större OECD-länderna åter ha nått över genomsnittet för andra halvåret 1974. Denna relativt snabba tillväxt sker dock från ett läge som alltfjämt utmärks av betydande överkapacitet.

Under recessionen 1975 tycktes den synkronisering av konjunkturer som var ett sådant utmärkande drag för skeendet 1972—1973 ha upphört. Förenta staterna och Japan föreföll att leda konjunkturcykeln med åtminstone ett halvår. I Japan dämpades ökningstakten mot slutet av året, vilket har föranlett en viss nedjustering av prognosen för 1976 jämfört med vår preliminära nationalbudget. Under senare tid har takten i återhämtningen emellertid accelererat i Västeuropa varför risk föreligger för en förnyad synkronisering av konjunktursvängningarna i marknadsekonomierna. Under 1977 kan detta leda till stabiliseringspolitiska problem av liknande slag som under 1972—1973.

I Västeuropa leds uppgången av Förbundsrepubliken Tyskland och Frankrike, men även i Benelux och i Storbritannien anses vändpunkten ha passerats. I de mindre OECD-länderna väntas produktionen visserligen öka, men långsammare än i de större länderna. Detta förklaras av att de mindre länderna fört en mera ambitiös stabiliseringspolitik under recessionen och medvetet accepterat stora utrikeshandelsunderskott i syfte att stödja sysselsättningen. De har därför ett begränsat utrymme för inhemsk expansion och får avvakta att den internationella konjunkturuppgången under andra halvåret 1976 leder till ökad export.

Inflationstakten fortsätter att bromsas in under 1976, men väntas fortfarande ligga kvar på en hög nivå, 7—8 % för hela OECD. Den inhemska kostnadsutvecklingen torde i flertalet länder inte ge några starkare inflationsimpulser. Ökningen i arbetskostnaderna per producerad enhet kommer att ligga klart under inflationstakten. Denna fördelaktiga kostnadsutveckling förklaras av den förbättrade produktiviteten och de återhållsamma lönekraven i flertalet av de större länderna.

De internationella råvarupriserna kan väntas öka långsamt i takt med den fortsatta ökningen i industriproduktionen. Några kraftigare prisuppgångar förefaller inte sannolika bl. a. med hänsyn till de omfattande producentlager som finns f. n. Blir emellertid konjunkturupp-

gången alltför synkroniserad kan kraftigare prisrörelser på de internationella marknaderna inte uteslutas.

För jordbrukspriserna råder sedvanlig osäkerhet. Den omfattande utvidgningen av de odlade arealerna 1973—1975 i Förenta staterna kan dock få en viss återhållande effekt.

Världshandeln under 1976 kommer att återhämtas efter minskningen 1975. Ökningstakten är emellertid mycket svår att förutsäga med hänsyn till att det sedvanliga sambandet mellan produktionstillväxt och expansion i världshandeln kan ha förändrats till följd av det låga kapacitetsutnyttjandet i världsekonomin. En ökning på 7—8 % framstår emellertid inte som osannolik.

Som en följd av konjunkturuppgången i OECD-området kan importen dit väntas öka kraftigt liksom intra-OECD-handeln. Detta kan förutses leda till förändringar i bytesbalanserna. Inom OECD-området har flera av de större länderna haft betydande överskott — en konsekvens bl. a. av den restriktiva ekonomiska politiken. I och med den ekonomiska återhämtningen och den stigande importen förbyts nu dessa överskott i ett mindre sammanlagt underskott. Det är osäkert om den nu förutsedda importökningen i de större länderna kommer att medföra en snar minskning av de mindre OECD-ländernas relativt sett stora underskott. Försiktiga uppskattningar av de mindre OECD-ländernas bytesbalanser för 1976 tyder på i stort sett oförändrade underskott om ca 14 miljarder dollar sammanlagt. För OECD-området som helhet förutses ett bytesbalansunderskott 1976 på 17 miljarder dollar.

Bytesbalansunderskotten i de icke-oljeproducerande u-länderna beräknas under 1976 reduceras med omkring 8 miljarder dollar till 16 miljarder. Det finns risk att många u-länder kan tvingas att skära ned sin import om inte finansiellt bistånd och krediter ges i tillräcklig utsträckning. OPEC-ländernas överskott väntas ligga kvar på 1975 års nivå, dvs. ca 36 miljarder dollar.

Den korta och medelfristiga kreditgivningen på eurovalutamarknaden under 1975 uppgick till drygt 20 miljarder dollar, eller ca 10 miljarder dollar mindre än 1974. Den långsammare tillväxten förklaras av den ekonomiska tillbakagången i OECD-området. Krediterna till låntagare i OECD-länderna blev endast 1/3 jämfört med föregående år. En större andel än tidigare, eller omkring 9 miljarder dollar, gick till finansieringen av de icke-oljeproducerande u-ländernas bytesbalansunderskott.

På de internationella obligationsmarknaderna gick utvecklingen under 1975 i motsatt riktning. Under inflytande av accelererande prisstegringar och vissa bankfalissehang hade placcrarna under 1974 intagit en försiktig hållning till långsiktiga kapitalbindningar med fast ränta. Under 1975 återvände förtroendet till obligationsmarknaderna och emissioner på sammanlagt 19 miljarder dollar kunde genomföras. Jämfört med föregående år var detta nästan en tredubbling. Merparten av lånen

eller nära 15 miljarder dollar emitterades av låntagare i OECD-länderna. Från bytesbalanssynpunkt innebär detta att underskotten för dessa länder kunnat få en långfristig finansiering.

I det följande avsnittet med olika länderöversikter har en viss begränsning i urvalet av länder skett i förhållande till tidigare nationalbudgetar.

2.2 Länderöversikter

Förenta staterna

Återhämtningen i den amerikanska ekonomin började under andra kvartalet 1975. Trots att uppgången vann styrka under året sjönk bruttonationalprodukten med drygt 2 % räknat mellan helåren 1974 och 1975. Därmed låg den på en nivå som var 4 % lägre än högkonjunkturåret 1973. Det var främst lagerutvecklingen och den privata konsumtionen som bestämde konjunkturförloppet under 1975. De vid början av året exceptionellt höga lagren i tillverkningsindustrin och i detalj- och parti-handeln avvecklades i mycket snabb takt de första sex månaderna. Den starkt ökande privata konsumtionen — stimulerad av skatteåterbäring och skattesänkning fr. o. m. andra kvartalet — fick därefter ganska snart direkt effekt på industriproduktionen. Det förhållandet att lageravvecklingen upphörde bäddade sålunda för en snabb tillväxt i totalproduktionen under andra halvåret. Den privata och offentliga konsumtionen var fortsatt förhållandevis hög. Även bostadsbyggandet ökade men har inte spelat samma ledande roll som i tidigare konjunkturuppgångar. De totala privata fasta investeringarna utvecklades svagt och sjönk 1975 med inemot 15 %. Den svaga inhemska efterfrågan under första halvåret 1975 förorsakade en anmärkningsvärt stor nedgång i importen (i synnerhet av olja). Visserligen steg den totala importen något under andra halvåret, men inte mer än att handels- och bytesbalansen båda kunde visa rekordöverskott.

Prisstegringstakten sjönk under 1975 till 7 % (en minskning med fyra procentenheter under året). Detta skedde dock till priset av en mycket stor arbetslöshet. Som mest gick 8,5 miljoner personer utan arbete 1975.

Den väl hävdade ekonomiska utvecklingen under första kvartalet 1976 har minskat en del av den tidigare osäkerheten kring styrkan i konjunkturuppgången. På vissa områden kan man nu därför uttala sig med något större säkerhet än i den preliminära nationalbudgeten. Detta gäller den privata konsumtionen, arbetsmarknaden och i viss mån även industriinvesteringarna.

Den privata konsumtionen stiger snabbare än väntat. En av förklaringarna till detta är att de under 1975 sänkta skatteskalorna gäller även under första halvåret 1976. Starkt bidragande är också den kraftiga

ökningen av sysselsättningen som ägt rum sedan våren förra året. I början av 1976 har över 2 miljoner fler arbete än under motsvarande period i fjol. Detta har givit ett märkbart tillskott till hushållens totala disponibla inkomster. När det gäller prisutvecklingen kan noteras, att bl. a. återhållsamma löneökningar har lett till låga ökningstakter för partipriserna, vilket kommer att slå igenom i detaljhandelsledet successivt under 1976. Man torde därför kunna komma ned till en ökningstakt på under 6 % för konsumentpriserna under 1976.

Många bedömare har satt frågetecken inför återhämtningen av de privata investeringarna. Man har då främst pekat på det låga kapacitetsutnyttjandet och den förmodat relativt långsamma allmänna konjunkturförbättringen. Utvecklingen mot slutet av 1975 och i början av detta år tycks emellertid inte stödja dessa tankar utan investeringsutvecklingen har uppvisat vissa expansiva inslag. Detta kan sammanhålla med kraften i den ekonomiska återhämtningen men kan också förklaras av att en del produktionskapital under senare år föråldrats snabbare på grund av förskjutningarna i relativa kostnader och priser. Nyligen företagna enkäter om företagens investeringsplaner tyder visserligen på en relativt svag utveckling under 1976. Men i början av en konjunkturuppgång brukar dessa regelmässigt underskatta investeringarnas ökningstakt. Det kan därför antas, att investeringsbenägenheten i stort sett kommer att följa mönstret från tidigare amerikanska konjunkturuppgångar. De privata fasta investeringarna har beräknats öka med minst 10 % 1976. Därav kan bostadsbyggandet komma att öka med så mycket som 30 %.

Administrationn har i sitt budgetförslag för budgetåret 1977 (oktober 1976—oktober 1977) satt ett tak på 394 miljarder dollar för de offentliga utgifterna. Presidenten torde dock i kongressen få svårt att vinna gehör för denna restriktiva inriktning. Ytterligare offentliga utgifter blir sannolikt resultatet av behandlingen i kongressen, varför finanspolitiken inte i varje fall under 1976 kommer att få den kontraktiva effekt som eljest vore fallet.

Mot bakgrund av det nu något ljusare perspektivet kan BNP-ökningen jämfört med den preliminära nationalbudgeten justeras upp till 6—7 % för 1976. De ökande lagerinvesteringarna beräknas svara för inmot 2 % av den totala produktionstillväxten. En sådan uppgång i den inhemska efterfrågan drar naturligtvis med sig en ökad import. Bytesbalansöverskottet torde därmed minska till uppskattningsvis 2—3 miljarder dollar 1976.

Storbritannien

Liksom i de flesta andra OECD-länderna fördjupades konjunkturnedgången i Storbritannien avsevärt under första halvåret 1975. Den inhemska efterfrågan var svag och lagren drogs ned kraftigt. Tvärt emot utvecklingen i andra länder fortsatte inflationstakten att accelerera.

Finanspolitiken var förhållandevis restriktiv under året. I och för sig kunde starka stimulansåtgärder motiveras av den allmänt sjunkande aktiviteten och den branta ökningen av arbetslösheten. Under 1975 förlorade i genomsnitt 40 000 personer per månad sitt arbete och vid årets slut var ca 1,25 miljoner utan arbete. Starka generella stimulansåtgärder i denna konjunkturfas skulle emellertid ha riskerat att utrikesbalansens underskott ånyo förvärrades och att man blev tvungen att "tvärbromsa" när konjunkturen väl tagit fart. I stället har selektiva lättnader på vissa speciellt utsatta områden blivit den ekonomiska politikens kännetecken.

Under 1975 startades en stark offensiv mot inflationen. Efter det att tolv månaderstalet under sommaren överskridit 25 % kunde regeringen få arbetsmarknadens parter att på frivillig väg enas om en pris- och löneuppgörelse. I denna fastställs bl. a. att höjningarna av veckolönen inte bör överstiga 6 pund t. o. m. augusti 1976. Därmed beräknar regeringen att inflationstakten skall ha sjunkit till ca 10 % i slutet av 1976. Det torde vara ofrånkomligt att de brittiska löntagarna får vidkännas minskade realinkomster under 1976.

Under hösten 1975 passerades botten i lågkonjunkturen och inflations-takten avtog. Storbritannien hade minimala möjligheter att delta i de koordinerade åtgärderna inom EG för att stimulera konjunkturen i början av hösten. Man inriktade sig i stället på att selektivt stödja sysselsättningen genom rörlighetsstimulerande åtgärder och väsentligt utökade resurser för omskolning, utbildning samt subventionering av företag som temporärt håller personalstyrkan intakt.

Enbart den starka lagerneddragningen beräknas ha minskat bruttonationalprodukten med ca 2,5 % förra året. De expansiva inhemska efterfrågekomponenterna (den offentliga konsumtionen och byggnadsverksamheten) och förbättringen av bytesbalansen kunde inte väga upp effekten från lagercykeln. Bruttonationalprodukten 1975 föll därför med knappt 2 %.

Som konstaterades i den preliminära nationalbudgeten kommer exporten och omslaget i lagerinvesteringarna att få stor betydelse för styrkan i återhämtningen 1976.

Den privata konsumtionen och de fasta investeringarna — tillsammans svarar de för ca 85 % av bruttonationalprodukten — utvecklades svagt under fjolåret. Så kommer sannolikt även att bli fallet 1976. Önskan att få ned den offentliga sektorns upplåningsbehov kommer vidare att begränsa utrymmet för stimulansåtgärder via denna sektor under innevarande år.

Utvecklingen i början av 1976 ger vid handen, att konsumtionen är något starkare än väntat och att en lageruppyggnad påbörjats i detalj- och partihandelsleden. Barometerundersökningarna pekar på en ökad optimism i näringslivet och orderingången har redan vänt uppåt — om än i långsam takt. Exporten, bl. a. stimulerad av den successiva depre-

cieringen av pundet, har även börjat öka. Detta kombinerat med en dämpad import medför att bytesbalansens underskott kommer att minska något och förmodlingen stanna vid 1,5 miljarder pund. Den samlade produktionen, BNP, kommer att sannolikt stiga med drygt 1 % 1976.

Såvitt kan bedömas är inte avståndet mellan bedömningarna hos TUC (brittiska LO) och regeringen så stort att det skulle komma att äventyra en fortsatt framgångsrik lönepolitik. I april presenterade regeringen sin budget. Huvudsyftet med denna är att genom skattelättnader i utbyte mot återhållsamma lönekrav från fackförningarnas sida dämpa inflationstakten. Från efterfrågesynpunkt är budgetförslaget i stort sett neutralt. Om enighet nås om detta förslag, finns utsikter till en fortsatt avsaktnig av inflationstakten. Denna torde kunna minska med 8 procentenheter mellan 1975 och 1976 till ca 13 %.

Arbetslösheten synes ha planat ut under första kvartalet. Den kommer dock inte att kunna nedbringas speciellt mycket under året trots ytterligare betydande arbetsmarknadspolitiska åtgärder i början av 1976. Därtill är efterfråge- och produktionsutvecklingen ännu alltför svag.

Förbundsrepubliken Tyskland

Efter den dramatiska nedgången i efterfrågan och produktionen under första halvåret 1975 vände konjunkturutvecklingen uppåt under tredje kvartalet. Industriproduktionen steg brant fr. o. m. september och under fjärde kvartalet 1975 ökade bruttonationalprodukten med 3 % i förhållande till tredje kvartalet. Denna återhämtning skedde från en låg nivå och kunde inte förhindra att den totala produktionen sjönk med ca 3,5 % för helåret 1975. Höstens återhämtning byggdes upp av de expansiva effekterna av omsvängningen i lagerinvesteringarna. Hushållens konsumtion ökade påtagligt varvid den rekordhöga sparkvoten sjönk med 2 procentenheter mellan halvåren 1975. Likaså aktiverades exportefterfrågan vilket är av särskild betydelse i Förbundsrepubliken med dess stora utrikeshandelsandel.

Mot slutet av 1975 och början av innevarande år har investeringarna börjat stiga. Till en del sammanhänger detta med det särskilda investeringsavdrag som fått göras för order och beställningar utlagda under första delen av 1975. Men detta förklarar inte hela uppgången utan denna har fått en alltmär "spontan" karaktär. Trots att konjunkturklimatet förbättrades under loppet av 1975 fortsatte läget på arbetsmarknaden att försämrats och arbetslösheten låg under större delen av året över miljonstrecket, motsvarande ca 5 % av arbetskraften. Inflationstakten, som redan tidigare var en av de lägsta bland industriländerna sjönk ytterligare och uppgick till 5,4 % under loppet av 1975. För 1976 väntas prisstegringstakten sjunka under 4 %.

Under början av 1976 tycks konjunkturuppgången ha befasts ytter-

ligare. Orderingången i januari pekar brant uppåt såväl för konsumtions- som investeringsvaror och denna efterfrågan kommer från såväl inhemska som utländska beställare. Undersökningar av företagens och hushållens förväntningar och planer visar likaså att en fortsatt konjunkturuppgång är att vänta. För 1976 väntas bruttonationalprodukten stiga med 4—5 %.

Den privata konsumtionens fortsatta utveckling är emellertid f. n. något svårbedömbart. De avgörande faktorerna blir hur stora löneökningarna blir och hur mycket inflationstakten bromsas in. Allmänt väntas dock hushållens konsumtion öka med mellan 2,5 och 3 %. De fasta investeringarna väntas för första gången sedan 1973 visa en uppgång. Industriinvesteringarna beräknas stiga med mellan 5 och 6 %, vilket skulle lyfta investeringsvolymen till 1969 års nivå. Byggandet har stabiliserats på en låg nivå men kommer sannolikt att för helåret uppvisa en nedgång med några procent. Lagerinvesteringarna svängde om redan under slutet av 1975 och kan under 1976 väntas ge efterfrågeimpulser motsvarande 1,5 % av bruttonationalprodukten. Såväl export som import kommer sannolikt att öka snabbare än världshandeln vilket skulle medföra en uppgång med i storleksordningen 8—9 % med en något högre expansionstakt för importen. Bytesbalansens överskott torde därmed komma att minska ytterligare från fjolårets 7 miljarder DM. Trots den här skisserade markerade konjunkturuppgången kommer arbetslösheten — som i mars var 1,2 milj. eller 5,2 % — att förbli hög även om den sannolikt sjunker under loppet av året.

Danmark

Den danska ekonomiska politiken de två senaste åren har karakteriserats av stora kursomläggningar. Efter att ha fört en restriktiv politik 1974 för att bl. a. värna om utrikesbalansen lades den ekonomiska politiken om vid årsskiftet 1974/1975. Bl. a. vidtogs betydande sänkningar av de direkta skatterna. 1974 års politik och den starka internationella recessionen satte sina klara spår i starkt sjunkande fasta investeringar (—15 % i volym från 1974 till 1975). Ett brett upplagt stimulansprogram genomfördes i september 1975. Programmet innehöll bl. a. en fem månaders momssänkning och ett 20-procentigt investeringsavdrag för maskiner och utrustning anskaffade före 1976 års utgång. Den privata och offentliga konsumtionen steg kraftigt 1975 — med 4 resp. 5 % — men kunde inte mer än kompensera fallet i investeringarna. Importen var förhållandevis låg under de tre första kvartalen 1975 men sköt ordentligt i höjden sista kvartalet, som effekt av momssänkningen. Detta medförde, att underskottet i handelsbalansen reducerades med enbart ca 1 miljard från 1975 och stannade kring 9 miljarder Dkr. Bytesbalansen visade ett underskott på 3 miljarder Dkr.

Arbetslösheten minskade länge under 1975 men steg åter kraftigt under hösten och uppgick vid årsskiftet till ca 14 % av de arbetslöshetsförsäkrade. Detta torde motsvara 6—7 % av den totala arbetskraften. Inflationstakten sjönk kraftigt under året och uppgick till 9,6 % mellan 1974 och 1975. Denna avsaktning kan till stor del tillskrivas den dämpade löneutvecklingen och den temporära momssänkningen.

Den konjunkturbild 1976 som tecknades i den preliminära nationalbudgeten står sig fortfarande på de flesta punkter. Det konstaterades då, att de under 1975 vidtagna stimulansåtgärderna dels måste visa sig vara tillräckligt kraftiga för att på kort sikt avvärja en sysselsättningskris under vintern, dels förmå hålla den inhemska efterfrågan uppe även under första halvåret 1976 till dess efterfrågan från utlandet sätter fart på dansk export.

Momssänkningen från oktober förra året t. o. m. februari i år fick större effekt än beräknat på den privata konsumtionen. Det torde vara ofrånkomligt att konsumtionen kommer att visa svaghetstecken en period efter återgången till den högre momsen. Den underliggande styrkan i de inhemska efterfrågekomponenterna (främst bostadsbyggandet och den privata konsumtionen) bedöms dock som så pass stark att den möjliggör den förutsedda tillväxten i bruttonationalprodukten på ca 4 % 1976.

Återhämtningen på de största danska exportmarknaderna kommer sannolikt att gå förhållandevis långsamt. I ljuset av den starkare allmänna konjunkturuppgången är man nu emellertid något mer optimistisk från dansk sida och har justerat upp exportökningen några procentenheter till ca 4 % i volym. Med hänsyn till den extremt stora importen under årets första två månader och till den fortsatt hävdade privata konsumtionen kan bytesbalansunderskottet 1976 bli någon miljard större än de 4—5 miljarder som angavs i preliminär nationalbudget. Det framtida utrymmet för inhemsk efterfrågan skulle därmed komma att begränsas betydligt. En redan nu ökande orderingång på investeringsvaror indikerar att industriinvesteringarna kan komma att öka ett par procent 1976. I kombination med uppsvinget i byggandet skulle därmed de totala fasta investeringarna komma att öka med 8—10 %.

Arbetslösheten är vid ingången av 1976 fortfarande mycket hög. Mycket talar för att den kommer att ligga kvar på en hög nivå under året.

Finland

Den finländska ekonomin 1975 karakteriserades av en relativt hög inhemsk efterfrågan som starkt försämrade utrikesbalansen. Samtidigt var inflationstakten en av de högre inom OECD-området. Regeringen vidtog flera åtgärder under första halvåret för att begränsa den inhemska efterfrågan och slå vakt om utrikesbalansen. Bl. a. sattes ett

tak för den statliga och kommunala konsumtionen under 1975 och 1976. Ett temporärt importdepositionssystem infördes för att dämpa importen och kreditpolitiken stramades successivt åt betydligt. Dessa åtgärder till trots blev importen i volym lika stor som 1974. Den konjunkturkänsliga finska exporten — som till 50 % består av skogsprodukter — föll mycket kraftigt 1975 (med 17 %). Underskottet i handelsbalansen steg därför med närmare 3 miljarder mark och bytesbalansens negativa saldo översteg 8 miljarder. Inflationen dämpades inte utan ökningstakten låg kvar på 1974 års nivå, dvs. ca 17 %. Hushållens reala disponibla inkomster steg förra året, men med konsumenternas försiktiga attityd blev dock ökningen av den privata konsumtionen måttlig. En trots utgiftstaket expansiv offentlig konsumtion och en lageruppbyggnad kunde inte motverka den kontraktiva tendensen från exporten. Bruttonationalprodukten sjönk därför förra året med ca 1 %.

Sysselsättningsläget var länge hävdad under 1975 och arbetslösheten steg jämfört med 1974 med i genomsnitt endast ca 0,5 %. Men under slutet av hösten försämrades läget allvarligt och redan första kvartalet i år uppgick arbetslösheten till över 4 %. Det visade sig också att den nya regeringen som främsta programpunkt satte bekämpandet av arbetslösheten. Det realekonomiska utrymmet för några bredare satsningar är dock på kort sikt begränsade.

En hel del har hänt i finsk ekonomi sedan den preliminära nationalbudgeten publicerades. Regeringen har lyckats få parlamentarisk uppslutning kring ett sysselsättningsprogram på en dryg miljard mark. Vidare har man lyckats klara de långa och svåra förhandlingarna om en inkomstpolitisk helhetsuppgörelse. Denna består av tre delar; ett ett-årigt löncavtal, åtgärder på prissidan och ett jordbruksavtal. Löneavtalet, som löper från 1 februari 1976 till den 31 januari 1977, begränsar löneökningarna (inkl. löneglidning) till 7 à 8 %. Ett totalt prisstopp införts vidare från den 21 januari till den 30 juni 1976. Under resten av avtalsperioden sker en sträng prisövervakning. Enligt officiella källor skulle prisökningarna under avtalsperioden begränsas till 5 à 6 %.

De lägre löneökningarna kommer med all sannolikhet att begränsa tillväxten av den privata konsumtionen under innevarande år. De fasta investeringarna väntas både för industrin och byggnadsverksamheten minska under 1976 varför någon stimulans inte kan väntas från den inhemska efterfrågan. Genom att skogssektorn kommer att få en bättre exportkonjunktur kommer lagren att minska. Samtidigt förbättras utrikesbalansen vilket torde kompensera effekten av lageravvecklingen. Bytesbalansens underskott torde 1976 minska med ca 3 miljarder mark och bli ca 5 miljarder. Bruttonationalprodukten 1976 beräknas öka endast obetydligt. Denna prognos innebär inte någon förändring av prognosen från den preliminära nationalbudgeten.

Norge

Den norska ekonomin uppvisade under 1975 den högsta tillväxttakten i hela OECD-området, 3,3 %. Undantas den expansiva oljesektorn blev dock tillväxten endast 0,7 %. Skillnaden mellan dessa siffror speglar väl den konjunkturutveckling som präglat Norge under 1975. Samtidigt som oljeutvinningen kom igång under andra halvåret och oljeexporten ökade kraftigt, drabbades de traditionella exportsektorerna av den internationella konjunkturedgången. Som en följd härav mattades efterfrågan på arbetskraft och arbetslösheten steg till över 2 %. Att den ekonomiska utvecklingen ändå i stort skiljer sig så fördelaktigt från omvärldens lågkonjunktur får tillskrivas regeringens ambitiösa efterfrågestödjande ekonomiska politik. Den allmänt konsumtionsstimulerande inriktningen i 1975 års budget kompletterades under loppet av året med en rad åtgärder för att stödja produktion och sysselsättning. Härigenom lyckades man hålla sysselsättningen uppe och ökningen i arbetslösheten blev begränsad. Tack vare den betydande ökningen i hushållens reala disponibla inkomster ökade den privata konsumtionen med inemot 5 %, vilket dock var något mindre än väntat. De totala investeringarna i fast kapital ökade däremot kraftigare än förutsett, eller med 11 % och industriinvesteringarna steg med 8,5 %. Försvagningen av inkomsterna från sjöfarten försämrade utrikesbalansen. Men det var främst skillnaden mellan den inhemska och utländska efterfrågan som ledde till ett rekordartat bytesbalansunderskott på drygt 13 miljarder Nkr. Detta ligger dock helt i linje med regeringens politik att redan innan oljeinkomsterna nått sin avsedda omfattning, anpassa landet till en successivt högre aktivitetsnivå.

Utsikterna för 1976 bestäms i stor utsträckning av den fortsatta internationella konjunkturutvecklingen. Den ekonomiska politiken och stimulansåtgärderna är utformade utifrån antagandet att exportefterfrågan åter skall börja stödja produktionstillväxten från andra halvåret. Stimulansåtgärderna är därför utformade så att de expansiva effekterna i stort sett upphör kring halvårsskiftet 1976. Den privata konsumtionen torde komma att öka rätt kraftigt under 1976, eller med drygt 5 %. En förutsättning härför är dock att hushållen minskar sin sparkvot något. Bruttoinvesteringarna exkl. sjöfarten och oljesektorn bromsas visserligen in avsevärt men väntas ändå öka med i storleksordningen 7 %. Industrins investeringar torde öka med mellan 5 och 10 %. Den totala inhemska efterfrågan växer med bortåt 5 %. Den väntade BNP-ökningen under 1976 ligger dock avsevärt högre — 6 à 7 %. Detta kräver emellertid en mycket kraftig exportökning, i synnerhet för olja där en fördubbling av exportvolymen förutses. Trots att exporten går upp och produktionen ökar torde arbetslösheten, i vilket fall under årets första hälft, komma att ligga kvar på en efter norska förhållanden onormalt hög nivå.

3 Utrikeshandeln

Teknik för pris- och volymberäkningarna i utrikeshandeln

Vissa skillnader föreligger mellan pris- och volymutvecklingen i utrikeshandeln som den redovisas i utrikeshandelsstatistiken resp. i nationalräkenskaperna. Beräkningarna i detta kapitel bygger på utrikeshandelsstatistiken medan de tal för export och import som återfinns i försörjningsbalansen i sammanfattningskapitlet följer nationalräkenskapernas beräkningsmetoder. Skillnaderna mellan beräkningssätten har att göra med metoderna för prismätning. I det följande lämnas en kort redogörelse för dessa olikheter.

Information om prisutvecklingen för utrikeshandeln kan hämtas från två skilda källor: enkätinformation från export- och importföretagen (producentpriser), resp. tullstatistiken. I det senare fallet beräknar man pris per enhet för vart och ett av de statistiska numren i tulltaxan med hjälp av tullstatistikens varuvisa uppgifter om värde och kvantitet. Dessa enhetspriser sammanvägs därefter till en prisindex, benämnd *enhetsvärdeindex*. Denna typ av prisindex är den som sedan länge använts för de svenska officiella utrikeshandelsberäkningarna och också den som vanligen återfinns i andra länders utrikeshandelsstatistik och i t. ex. FN:s och OECD:s handelsstatistik. Enhetsvärdeindex har vissa svagheter, främst den att kvalitetsförändringar hos produkter inom ett och samma statistiskt nummer kan komma att registreras som prisförändringar i stället för som — rätteligen — volymförändringar. För färdigvaror, särskilt verkstadsprodukter, betyder detta att volymutvecklingen kan underskattas i den mån kvalitetsförbättringar förekommer. Dessutom kan detta slag av index påverkas av förskjutningar i varusammansättningen inom ett statistiskt nummer. De prisindex som baseras på företagsenkäter å andra sidan, dvs. i första hand producentprisindex, har i stor utsträckning karaktär av noteringsprisindex och avser sålunda de faktiska leveranserna under en kommande period. I varje fall under tider av snabba och oregelbundna prisförändringar nödvändiggör detta en omperiodisering av prisindexen om den skall användas till att deflatera leveranser i löpande priser. Denna omperiodisering kan endast ske med betydande osäkerhet.

I nationalräkenskaperna infördes på hösten 1975 ett nytt system för volymberäkning (deflatering) av utrikeshandeln i vilket man konstruerar en deflator genom en kombination av olika indextyper. Avsikten är bl. a. att härigenom eliminera den nämnda olägenheten med enhetsvärdeindex och att vidare skapa bättre konsistens mellan utrikeshandelsberäkningarna och t. ex. beräkningarna av bruttonationalprodukten från produktionssidan (där producentprisindex utnyttjas). Resultatet har blivit volymförändringstal som rätt påtagligt avviker från vad som på traditionellt sätt erhålls genom deflatering med enhetsvärdeindex.

I de analyser och bedömningar som presenteras i detta kapitel har enhetsvärdeindex och de volymutvecklingstal som framkommer genom deflatering med denna index använts. Detta beror bl. a. på att konjunkturinstitutet för sin prognosverksamhet har behov av ett tidsseriematerial för olika specificerade varugrupper och att detta material är baserat på

enhetsvärdeindex. Vidare spelar, i synnerhet vid exportanalysen, jämförelser med den internationella handels pris- och volymutveckling en betydande roll. Den bästa konsistensen mellan svenska utrikeshandelsdata och data för internationell handel uppnås förmodligen om enhetsvärdeindex används.

En teknisk omräkning görs emellertid av exporten och importen på totalnivå till att avse nationalräkenskapernas beräkningsmetodik. De omräknade utvecklingstakterna redovisas i tabell 3: 4 (exporten) och 3: 5 (importen). Omräkningen i sig utgör ett särskilt osäkerhetsmoment.

3.1 Exporten¹

Utvecklingen 1975

Varuexportens volym sjönk mycket kraftigt 1975. I huvudsak kan detta ses som ett uttryck för den recession som präglade större delen av världsekonomin under året. Den svenska exporten tycks dock ha sjunkit väsentligt kraftigare än de övriga industriländernas samlade export. OECD beräknar sålunda att medlemsländernas exportvolym sjönk med 5,5 %, att jämföra med en nedgång på 12 % för Sveriges export. De svenska exportpriserna steg betydligt mer än världsmarknadspriserna 1975, vilket kan vara en del av förklaringen till att den svenska exportens andel av världshandelsvolymen sjönk. Den starka prisuppgången för Sveriges export medförde att exportvärdet i löpande priser, trots den betydande volymminskningen, steg något 1975. Det förefaller även som om Sveriges andel av världshandeln ökade under 1975 när man räknar i löpande priser; detta således i stark kontrast till vad som gällde den volymmässiga utvecklingen.

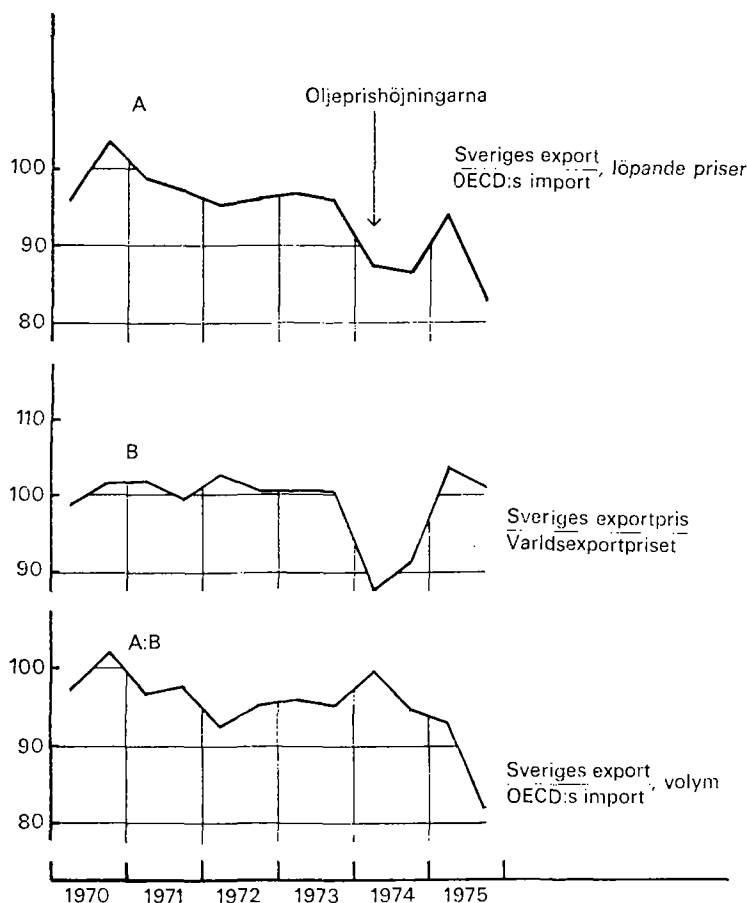
Detta tämligen positiva utlåtande får emellertid lov att modifieras en del om man studerar den halvårsvisa utvecklingen 1975. Höjningen av de relativa exportpriserna 1975 ägde i sin helhet rum under första halvåret. Detta framgår av den mellersta kurvan i diagram 3: 1. Sveriges andel av OECD-ländernas import kom härigenom att kraftigt öka, räknat i löpande priser. Andra halvåret sjönk de relativa priserna något.² Eftersom den volymmässiga andelen av OECD-ländernas import fortsatte att sjunka avsevärt, kom följaktligen andelen i löpande priser att falla kraftigt under andra halvåret.

¹ Den systematiska genomgång av exportutvecklingen för olika varugrupper som i tidigare konjunkturrapporter funnits under rubriken "Exporten på varugrupper" utgår denna gång. Bedömningarna och kalkylerna för de olika varugrupperna redovisas i detalj i produktionskapitlet. Siffermaterialet för de olika varugrupperna är sammanställt i tabell 3:4.

² Utvecklingen av de relativa priserna under 1975 förklaras delvis av valutakursernas fluktuationer. Den västeuropeiska "ormens" valutor (däribland Sveriges) apprecierades kraftigt gentemot bl. a. Förenta staternas, Japans och Storbritanniens valutor under första halvåret 1975 jämfört med andra halvåret 1974. Mellan halvåren 1975 skedde däremot en viss effektiv depreciering av "ormvalutorna" vilket i sig bör ha verkat i riktning mot en viss relativ prisnedgång.

Diagram 3: 1 Sveriges andelar av OECD-ländernas totala import och relativa priser för totalexporten 1970—1975

Index: 1970 = 100

Ovanstående grova analys av den totala exportens utveckling i förhållande till OECD-området totala handel tar ingen hänsyn till att den svenska exporten har en varu- och länderfördelning som i vissa avseenden kraftigt skiljer sig från vad som gäller den övriga internationella handeln. Exempelvis består den svenska råvaruexporten till ungefär 2/3 av trävaror, pappersmassa och järnmalm medan dessa varuslag sammantagna svarar för mindre än 10 % av OECD-områdets import av råvaror. Vidare upptar de övriga nordiska länderna en andel av den svenska exporten som är mycket större än deras andel av OECD-områdets totala import.

Ungefär 75 % av exporten utgörs av färdigvaror exkl. fartyg. Sammansättningen av varugrupper inom denna kategori är i högre grad än för råvaruexporten överensstämmande med den internationella han-

Tabell 3: 1 Sveriges export av färdigvaror (exkl. fartyg)¹ till OECD-området² 1972--1976

Procentuell volymförändring

	1972 — 1973	1973 — 1974	1974 -- 1975 prel.	1975 -- 1976 prognos
Marknad	16,1	4,1	-6,1	7
Export	16,9	4,6	-13,3	3,5
Marknadsandelar	0,7	0,5	-7,7	-3,5

¹ SITC 5-8, exkl. 68 och 735.² Utom Australien, Nya Zeeland, Grekland, Irland, Island, Portugal, Spanien och Turkiet.*Anm.* Prognoserna är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

deln.¹ Om de olika OECD-ländernas färdigvaruimport vägs samman med deras andelar i Sveriges färdigvaruexport erhålls ett "marknadsindex", vars procentuella förändringar anges på översta raden i tabell 3: 1. Skillnaden mellan tillväxten i Sveriges färdigvaruexport till OECD-området och "marknadstillväxten" utgör ett mått på marknadsandelarnas förändring. Även efter denna "förfining" av analysen kvarstår som framgår av tabellen intrycket av att de volymmässiga marknadsandelarna för Sveriges export till OECD-området sjönk påtagligt 1975.

Till en del torde marknadsandelsförlusten 1975 kunna förklaras av att de relativa exportpriserna steg kraftigt från andra halvåret 1974 till första halvåret 1975. En annan viktig orsak består troligen i det förhållandet att avsättningsläget på den svenska hemmamarknaden varit relativt gott medan efterfrågan i övriga industriländer försvagades kraftigt under loppet av 1974 och en stor del av 1975. Härigenom blev säljtrycket på exportmarknaderna från konkurrentländernas sida förhållandevis starkare.

Att nedgången i den internationella importefterfrågan blev så kraftig 1975 stod med all säkerhet i samband med att mycket kraftiga lagerminskningar ägde rum under första halvåret i flertalet OECD-länder, i anslutning till den försvagade utvecklingen av konsumtion och investeringar.² Särskilt drabbade lagerneddragningarna importefterfrågan på råvaror och de mera stapelvarubetonade delarna av färdigvaruhandeln. Det är mot denna bakgrund betecknande att i den svenska färdigvaruexporten delgrupperna stål och papper uppvisade vida större nedgångstal

¹ En del "disproportioner" finns dock. Sålunda upptar papper och investeringsvaror från verkstadsindustrin större andelar i Sveriges färdigvaruexport än i den totala internationella färdigvaruhandeln.

² Den vägda minskningen i OECD-ländernas färdigvaruimport uppgick enligt tabell 3:1 till 6,1 %. Den på motsvarande sätt sammanvägda BNP-minskningen kan beräknas till 1,8 %, vilket skulle implicera en inkomstelasticitet på 3,4.

Tabell 3: 2 Sveriges export av färdigvaror (exkl. fartyg)¹ 1968–1976

Export till	Årlig volymförändring, %					Andel av totalsumman, %		
	1968 – 1973	1972 – 1973	1973 – 1974	1974 – 1975	1975 – 1976 prognos	1968	1973	1976 prognos
OECD-länderna ²	11,2	16,9	4,6	–13,3	3,5	76,1	78,4	72
Övriga länder	8,3	15,6	27,8	1,7	3,5	23,9	21,6	28
därav: Östeuropa och								
Kina	6,2	29,1	34,6	12,4	0	5,9	4,8	7
OPEC-								
länderna ³	12,3	21,7	39,6	60,2	30	2,0	2,1	6
Andra länder	8,6	10,9	23,8	–11,6	–3	16,0	14,7	15
Summa	10,5	16,6	9,6	–9,5	3,5 ⁴	100,0	100,0	100

¹ SITC 5–8, exkl. 68 och 735.

² Utom Australien, Nya Zeeland, Grekland, Irland, Island, Portugal, Spanien och Turkiet.

³ Qatar, Abu Dhabi, Saudi-Arabien, Kuwait, Irak, Iran, Indonesien, Venezuela, Libyen, Algeriet och Nigeria.

⁴ Enligt kalkylen från varugruppssidan, som ingår i tabellen över totalexporten (tabell 3: 4), blir förändringen 4 %.

Anm. Prognoserna för volymförändringarna är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

än t. ex. verkstadsprodukter¹ (jfr tabell 3: 4). Under andra halvåret skedde uppenbarligen ett omslag i lagerutvecklingen och en smärre uppgång i OECD-ländernas färdigvaruimport synes ha ägt rum. Trots detta föll den svenska färdigvaruexporten även under andra halvåret; dvs. marknadsandelarna fortsatte att sjunka.

Om sålunda färdigvaruexporten till OECD-länderna förlorade marknadsandelar 1975, är det å andra sidan tydligt att Sverige i stället vann andelar på de östeuropeiska marknaderna. OECD-området totala export dit steg mycket obetydligt 1975 trots att beräkningarna av exporten inbegriper de stora veteleveranser till Sovjetunionen som påbörjades under senare delen av året. Sveriges export till öststaterna expanderade däremot kraftigt, om än i försvagad takt jämfört med 1974 (se tabell 3: 2). Det är känt att de östeuropeiska länderna har brist på internationella betalningsmedel till följd av stora underskott i handeln med västvärlden under de senaste åren. Sverige hade emellertid ett underskott i handeln med öststaterna 1974 och var ungefär i balans 1975. Möjligen har detta gjort det lättare för Sverige att öka sin export jämfört med det flertal av OECD-länderna som i motsats till Sverige har stora över-skott i handeln med öststatsländerna.

Också exporten till OPEC-länderna synes ha hävdat sig väl i konkurrensen med de övriga industriländerna. Den svenska färdigvaruexporten dit beräknas ha vuxit med inte mindre än ca 60 % i volym —

¹ Eftersom papper och i någon mån även stål upptar en större andel i Sveriges färdigvaruexport än i OECD-ländernas genomsnittliga färdigvaruimport är det troligt att en del (uppskattningsvis ett par procentenheter) av den i tabell 3: 1 redovisade andelsförlusten kan förklaras av en sålunda under 1975 oförnimlig varusammansättning i den svenska färdigvaruexporten.

Tabell 3: 3 Prisutvecklingen för färdigvaror 1960—1976

Årlig procentuell förändring

	1960— 1969	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972	1972— 1973	1973— 1974	1974— 1975 prel.	1975— 1976 prognos
Världsexportpriset ¹								
(1) i nationella valutor	1,4	4,7	3,2	2,4	8,4	23,5	10,8	5
(2) i US dollar	1,1	5,9	5,6	8,6	17,7	21,8	13,5	0,5
(3) i svenska kronor	1,1	5,9	3,7	1,5	7,4	23,8	5,6	6,5
Sveriges exportpris i svenska kronor	2,0	7,6	5,7	5,4	6,7	19,2 ²	17,9 ²	7 ²
Sveriges relativa exportpris	0,9	1,6	1,9	3,8	—0,7	—3,7	11,6	0,5

¹ Exportprisindex för "manufactured goods" för de elva i världshandeln största OECD-länderna sammanvägt med deras andelar i världsexporten.

² Räknat exkl. papper. Inkl. papper erhålls 21,7 %, 18,3 % resp. 6,5 %.

Anm. Prognoserna är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

mer än vad som torde ha gällt för det övriga OECD-områdets export. Exporten till de icke-oljeproducerande u-länderna sjönk däremot kraftigt. Dessa länders bytesbalanser, som redan 1974 visade synnerligen stora underskott till följd av oljeprishöjningarna och en starkt växande import, försvagades ytterligare 1975 — nu mest ett resultat av ett försämrat bytesförhållande mot industriländerna.

Exporten av råvaror har en avsättningsmarknad som är betydligt mer begränsad än färdigvaruexporten: endast omkring 15 % av råvaruexporten hamnar utanför Västeuropa. Lagerneddragningar i köparländerna medförde synnerligen starka volymminskningar för exporten 1975; som tidigare nämnts påverkades råvaruhandeln betydligt starkare av lagerminskningarna än färdigvaruhandeln. De tre viktigaste exportråvarorna — järnmalm, trävaror och massa — noterades alla för volymminskningar på omkring 30 %. Däremot kom två tämligen "otraditionella" svenska exportvaror, nämligen jordbruksprodukter och petroleumprodukter, att svara för mycket kraftigt stigande exportvolymer. De bidrog därmed verksamt till att bromsa fallet i den totala råvaruexporten.

Botten i exportkonjunkturen för råvarorna synes tämligen entydigt ha inträffat vid eller strax efter mitten av 1975. Mellan tredje och fjärde kvartalet ägde en markant uppgång rum, vilket troligen återspeglar att lageravvecklingarna i köparländerna generellt sett upphörde.

Även råvaruexporten förlorade delvis marknadsandelar 1975. Detta kan främst beläggas för massa och järnmalm. Massaelexportens andelar minskade mycket kraftigt i Västeuropa till förmån för de nordamerikanska massaproducenterna, vilka prismässigt gynnades till följd av dollarkursens fall i början av året. Marknadsandelarna för järnmalms-

exporten minskade av flera skäl, bl. a. att de under året låga sjöfrakterna gjorde malm från utomeuropeiska gruvor mer konkurrenskraftig. För trävaruexporten synes däremot andelarna i den västeuropeiska importen ha varit ungefär oförändrade 1975 efter ett mer betydande fall 1974.

Leveranspriserna för råvaruexporten uppvisade en stagnerande eller svagt fallande tendens under loppet av 1975. Till följd av att stegringen under loppet av 1974 var mycket kraftig blev emellertid ändå prisnivån för 1975 väsentligt högre än genomsnittet för 1974. Det kan dock noteras att för utförseln av trävaror en ganska kraftig prissänkning ägde rum.

Utsikterna för 1976

Den förbättring av den internationella konjunkturen som ägde rum andra halvåret 1975 väntas fortsätta och utmynna i en relativt god ekonomisk tillväxt 1976. Detta har bedömts kunna utgöra förutsättning för en exportökning 1975—1976 på ca 7,5 %.¹

För den samlade färdigvaruexporten till OECD-området har kalkylerats med en marknadstillväxt (se tabell 3: 1) som innebär en importelasticitet med avseende på BNP av en storlek som inte fullt motsvarar den långsiktiga historiska trenden. Lagerinvesteringarnas väntade starka bidrag till tillväxten i området kunde i och för sig motivera en högre elasticitet. Försiktigheten i bedömningen har närmast motiverats av det i utgångsläget mycket låga kapacitetsutnyttjandet, vilket väntas verka dämpande på importens expansion. För ett par länder med stor vikt i exportkalkylerna, Finland och Norge, kan nämnas att lagerinvesteringarna snarast väntas utgöra negativa komponenter i tillväxten.

Marknadsandelarna för den svenska färdigvaruexporten till OECD-länderna beräknas sjunka ytterligare något, sett mellan genomsnitten för 1975 och 1976. Under loppet av 1976 innebär emellertid den gjorda prognosen att marknadsandelarna ökar. Denna bedömning grundas på att efterfrågetrycket i världsekonomin successivt väntas stiga i förhållande till det svenska och medföra en viss normalisering av marknadsföringsintensiteten för Sverige i förhållande till konkurrentländerna.² Däremot förutses inte någon sänkning i det svenska relativa exportpriset för färdigvaror (se tabell 3: 3).³

¹ Motsvarande 10 % enligt nationalräkenskapsdefinitionen (se tabell 3: 4 och försörjningsbalansen i sammanfattningskapitlet).

² Tillväxten i OECD-områdets import av papper beräknas bli betydligt snabbare än tillväxten i den totala färdigvaruimporten. Härigenom erhålls en rätt stor positiv "varusammansättningseffekt" av det slag som nämnts i fotnot 1 på sid. 57. Storleken av denna kan skattas till någon procentenhet och innefattas i andelsprognosen.

³ Denna bedömning bygger i sin tur på ett antagande om oförändrade växelkurser från mitten av mars 1976.

Exporten till Östeuropa torde inte komma att visa någon volymökning 1976, till följd av ländernas brist på västvaluta. Prognosen innebär ändå en något mer gynnsam utveckling än vad som väntas för det övriga OECD-områdets totala export till området.

OPEC-ländernas importefterfrågan väntas stiga mycket starkt även 1976, dock inte i samma höga takt som tidigare. Dels har ökningstakten i deras oljeinkomster minskat i samband med den internationella recessionen, dels synes också vissa svårigheter ha börjat uppstå att fysiskt hantera den starka strömmen av importvaror.

Utvecklingen av de övriga u-ländernas import bedöms bli fortsatt svag under åtminstone första hälften av 1976. Mot slutet av året kan dock en återhämtning av importen inträda som resultat av de inkomstförstärkningar via deras export som det emotsedda uppsvinget i industriländerna medför.

Den totala färdigvaruexporten skulle enligt de redovisade bedömningarna stiga med ca 3,5 % 1975—1976 (se tabell 3: 2). Av den varugrupsvisa redovisningen i tabell 3: 4 framgår dock att verkstadsprodukterna inte beräknas komma att uppvisa någon ökning. Detta beror dels på att tillväxten i investeringsvaruexporten inte väntas bli speciellt stark, dels på att det förväntade lageromslaget sannolikt har mindre betydelse för denna typ av produkter. Pappersexporten väntas däremot stiga avsevärt under intryck av ett starkt lageromslag i avnämrländerna. Stålexporten beräknas likaledes växa kraftigt under loppet av 1976, men beroende på det betydande fallet mellan halvåren 1975 blir förändringen mellan helårsgenomsnitten 1975 och 1976 måttligt stor.

Exporten av råvaror 1976 har beräknats bli betydligt mer expansiv än exporten av färdigvaror. Volymökningar på 20 % och däröver förutses sålunda för järnmalm, trävaror och massa. Vad beträffar järnmalm är det mera en förväntad kraftig produktionsuppgång i den västeuropeiska stålindustrin än ett omslag i malmlagren som motiverar den höga exporttillväxten. Prognosen innebär därutöver en viss ökning av de svenska marknadsandelarna. Trävaruexporten beräknas stiga mycket starkt till följd av ett betydande omslag i lagercykeln jämte en ökning av byggandet i Västeuropa. En osäkerhetsfaktor är dock utvecklingen av marknadsandelarna 1976. Det kan sålunda tänkas att en betydande ökning av trävaruutbudet till Västeuropa från Canada kan äga rum även vid en avsevärd efterfrågeökning på den nordamerikanska marknaden.

Utsikterna för fartygsexporten slutligen ter sig på längre sikt inte särskilt ljusa till följd av att ett överskott på tankfartygstonnage väntas prägla återstoden av 1970-talet. Under 1976 beräknas emellertid exporten av fartyg öka kraftigt, beroende på att leveransutvecklingen för varvsindustrin speglar orderingångens utveckling med lång eftersläpning.

Tabell 3: 4 Exportutvecklingen för olika varugrupper 1974–1976

	Exportvärde, milj. kr.			Årlig procentuell förändring					
	1974	1975	1976	Volym			Pris (enhetsvärde)		
				1974	1975	1976	1974	1975	1976
Jordbruksprodukter och fisk	1 129	1 274	1 210	5,7	30,0	-14	78,3	-13,2	10,5
Skogsbruksprodukter	234	261	255	-24,1	-11,5	-10	34,0	26,1	9
Mineraliska produkter	2 475	2 421	2 695	2,5	-29,5	18	23,8	38,7	-5,5
därav: järnmalm	1 965	2 002	2 280	5,1	-32,0	20	19,9	49,8	-5
Industriprodukter exkl. fartyg	63 151	64 600	72 505	4,5	-12,1	6	28,0	16,4	6
därav:									
livsmedelsprodukter	1 247	1 146	1 150	-7,7	-13,2	-1	22,5	5,9	1,5
trävaror	4 171	2 642	3 600	-21,1	-28,3	26	58,7	-11,7	8
massa	5 829	5 526	6 685	-3,8	-29,1	21	51,4	33,7	0
papper och papp	5 388	4 704	5 890	5,1	-27,4	24	46,2	20,3	1
petroleumprodukter	692	904	1 020	-6,1	30,8	3	160,5	-0,1	9,5
järn och stål	5 891	5 584	5 520	8,7	-19,6	1,5	29,2	17,9	-2,5
ickejärnmetaller	1 517	1 166	1 160	-1,3	-9,8	-2	36,7	-14,7	1,5
verkstadsprodukter exkl. fartyg	27 021	31 719	34 895	12,4	-2,4	0	12,9	20,3	10
övriga industriprodukter inkl. elektrisk ström	11 395	11 209	12 585	5,1	-12,5	9	29,6	12,6	3
Export exkl. fartyg	66 988	68 556	76 665	4,4	-12,4	6	28,4	16,8	5,5
Fartyg	3 525	3 672	5 365	-4,3	1,3	31,5	15,9	2,9	11
Totalt	70 514	72 228	82 030	3,9	-11,8	7,5	27,7	16,1	6
Färdigvaror exkl. fartyg ¹	49 468	53 010	58 655	9,4	-9,4	4	21,7	18,3	6,5
Råvaror ²	17 521	15 546	18 010	-7,6	-21,1	13	48,1	12,7	2,5
Total export enligt nationalräkenskapernas beräkningsmetoder ³	70 514	72 228	82 030	6,9	-8,6	10	24,1	12,1	3,5

¹ Papper och papp, järn och stål, verkstadsprodukter samt övriga industriprodukter, utom elektrisk ström.

² Export exkl. fartyg *minus* de i not 1 nämnda varugrupperna.

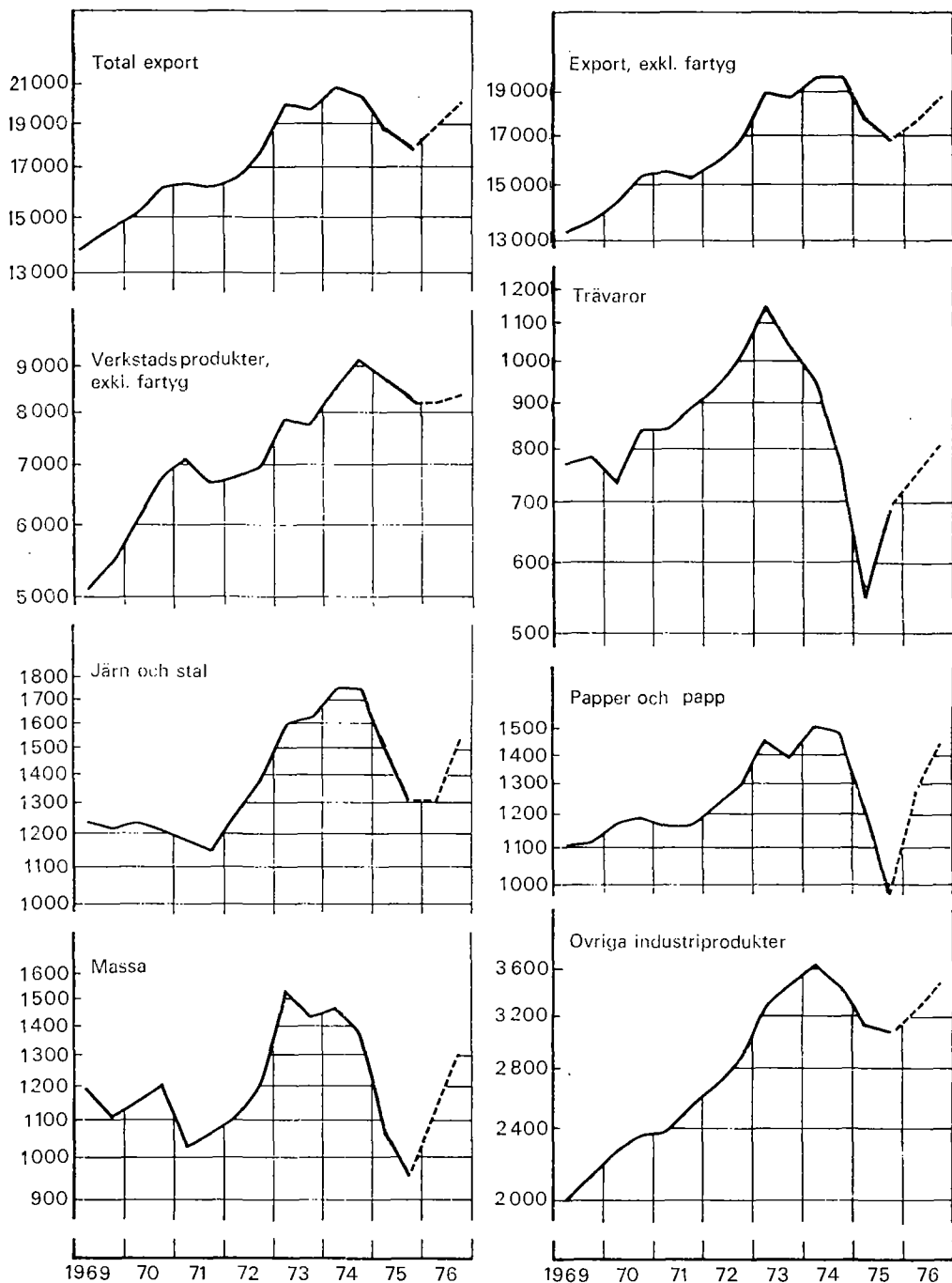
³ Se kapitlets inledande avsnitt.

Anm. 1974 och 1975 års exportvärden enligt utrikeshandelsstatistiken. Samtliga uppgifter för 1976 avser prognoser. I prognoser är värdeuppgifterna avrundade till närmaste 5- resp. 10-tal milj. kr. och de procentuella förändringarna till närmaste hela resp. halva tal.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Diagram 3: 2 Exportutvecklingen, totalt och för vissa varugrupper 1969—1976

Milj. kr., 1968 års priser. Säsongrensade halvårsdata. Log. skala

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

3.2 Importen

För importen registrerades en volymmässig tillbakagång på 3 % mellan 1974 och 1975. Denna utveckling kom till stånd trots att efterfrågan och produktion ökade. Tillbakagången följde emellertid på ett år med mycket stark tillväxt i importen — närmare 15 % 1973—1974. Konjunkturförloppets normala förskjutningar i efterfrågans sammansättning samt olika stora importbenägenheter vad gäller de olika användningsgrupperna har här givetvis spelat en roll. Samtidigt har också strukturella förändringar ägt rum inom landet vilket fått en hämmande effekt på importen.

En av de faktorer som i första hand bidrog till att hålla tillbaka importen under 1975 var den nedåtriktade utvecklingen av industriproduktionen — något som medförde en minskad förbrukning av insatsvaror. Sannolikt har även ett lågt kapacitetsutnyttjande inom den svenska industrin medverkat till att inhemsk produktion trängt ut import från vissa användningsområden. Likaså medförde utvecklingen av handelns lager en starkt kontraktiv effekt. Främst gäller detta partihandeln som uppvisade ett mycket starkt negativt lageromslag. Även utvecklingen av detalj- och bilhandelns lager verkade i denna riktning. Utvecklingen av industrins lager av insatsvaror och halvfabrikat torde däremot ha utövat en viss positiv effekt på importen då uppbyggnaden av sådana varulager alltså fortgick 1975. I samma riktning verkade likaså den privata konsumtionen som uppvisade en god tillväxt även 1975.

Inom skilda varu- och användningsgrupper har införseln haft en mycket olikartad utveckling 1974—1975. Användningsgruppen med den kraftigaste tillbakagången var importen av insatsvaror. Två betydande undantag kan emellertid noteras — råoljeförseln och importen av sådana insatsvaror som utgör verkstadsprodukter. Råoljeförseln ökade kraftigt mellan 1974 och 1975. Detta förklaras av utbyggnaden av den svenska raffinaderikapaciteten vilken medförde en omfördelning från import av konsumtionsfärdiga petroleumprodukter till import av råolja under 1975. Den mycket kraftiga nedgången i importen av petroleumprodukter som ägde rum har delvis även sin förklaring i en minskad förbrukning av sådana varor. Här kan nämnas bl. a. en kraftig reduktion av den oljebaserade kraftproduktionen som en följd av den snabbt ökande kärnkraftproduktionen. Vidare har också tillkommit en ökad sparsamhet med energi som en effekt av de kraftigt höjda priserna.

Det andra undantaget avsåg importen av insatsvaror av verkstadstyp, där införseln 1975 hölls uppe på en jämfört med 1974 oförändrad nivå. Denna grupp av varor finner huvudsakligen sin avsättning inom verkstadsindustrin vars produktionsutveckling 1975 också var betydligt gynnsammare än för industrin i övrigt. För övriga insatsvaror föll im-

porten — en kraftig minskning registrerades för gruppen övriga industriprodukter.

Importen av investeringsvaror blev i volym räknat ca 5 % högre 1975 än 1974. Detta står i kontrast mot den stagnation i maskininvesteringarna som ägde rum. Importandelen ökade sålunda ytterligare mellan 1974 och 1975.

Införseln av konsumtionsvaror ökade också väsentligt 1975 främst som en följd av en för andra året i rad stark ökning i införseln av personbilar. Vad gäller övriga varaktiga konsumtionsvaror stagnerade importen mellan 1974 och 1975 trots att den privata konsumtionen för dessa varor uppvisade en fortsatt ökning. Detta tyder på att en del av den mycket kraftiga uppgången 1974 av dessa varor kan ha hamnat i lager och därmed utövat en kontraktiv effekt på importen 1975. Vad gäller övriga konsumtionsvaror ökade importen av dessa med varierande styrka. Noteras kan emellertid en mycket kraftig importökning av kläder.

För 1976 beräknas flertalet av de komponenter i den inhemska efterfrågan som har nämnvärd betydelse för importen utvecklas relativt svagt. Främst bidragande härtill är ett förutsatt kraftigt negativt lageromslag inom industrin samt fallande maskininvesteringar. Samtidigt väntas industriproduktionen bli i stort sett oförändrad jämfört med 1975. Däremot beräknas konsumtionen uppvisa en fortsatt god tillväxt. Beräkningar över importen 1976 ger med föreliggande prognoser över efterfrågan en tillbakagång på 1/2 à 1 %.

Den minskning som sålunda förutses kan i synnerhet återföras på importen av investeringsvaror. För denna förutses ett omslag till ett relativt kraftigt fall 1975—1976. Här har då räknats med att leveranskapaciteten inom den svenska verkstadsindustrin ökar påtagligt och att importandelen för dessa varor som en följd härav faller tillbaka. Kostnadstrycket i den svenska industrin torde dock bli starkare än i konkurrentländerna, vilket verkar i motsatt riktning.

Även mellan 1975 och 1976 beräknas importen av insatsvaror minska om än i klart lägre takt än året innan. Under 1976 — i motsats till 1975 — är det importen av insatsvaror av verkstadstyp som väntas falla relativt kraftigt. Däremot förutses en viss uppgång i importen för flertalet övriga insatsvaror.

Importen av konsumtionsvaror beräknas fortsätta att öka i nära nog samma takt 1975—1976 som året innan. Inriktningen av den privata konsumtionen väntas emellertid bli sådan att importökningen huvudsakligen faller på icke-varaktiga och delvis varaktiga konsumtionsvaror exempelvis livsmedel, kläder etc.

På energiförsörjningens område fortgår och förstärks den under 1975 inledda omfördelningen mellan råolja och petroleumprodukter. Således förutses en fortsatt kraftig ökning av råoljeförseln samt en be-

Tabell 3:5 Importutvecklingen för olika varugrupper 1974 – 1976

	Importvärde, milj. kr.		Årlig procentuell förändring					
	1975	1976	Volym			Pris (enhetsvärde)		
			1974 ¹	1975 ¹	1976	1974	1975	1976
Jordbruks-, skogsbruksprodukter och fisk	3 397	3 885	6,2	3,9	4	21,0	1,2	10
Mineraliska produkter	6 064	7 765	2,0	10,1	15	142,8	11,2	11
Industriprodukter exkl. fartyg	63 814	66 255	13,7	-3,0	-2	33,9	5,1	6
därav:								
livsmedelsprodukter	3 819	3 930	2,7	0,6	4,5	27,1	-1,1	-1,5
trävaror, massa samt papper och papp	355	385	-0,1	-23,0	11	46,7	8,7	-3
petroleumprodukter	7 796	7 770	3,3	-10,9	-12,5	131,5	-4,6	14
järn och stål	4 843	4 700	13,7	-9,3	2	39,1	10,1	-5
ickejärnmetaller	2 199	2 195	16,8	-2,7	-5	39,5	-13,6	5
verkstadsprodukter exkl. fartyg	26 091	27 020	22,6	3,0	-4	14,6 ²	9,8 ²	8 ²
övriga industriprodukter inkl. elektrisk ström	18 711	20 255	11,6	-6,8	3,5	28,8	6,6	4,5
Import exkl. fartyg	73 275	77 905	12,5	-1,8	-0,5	37,9	5,4	6,5
Fartyg	1 576	1 275	114,6	-39,6	-21,5	4,1	-5,4	3
Total import	74 851 ³	79 180 ³	14,5	-3,1	-0,5	37,1	5,0	6,5
Total import enligt nationalräkenskapernas beräkningsmetoder ⁴	74 000 ⁴	78 275 ⁴	17,9	-3,3	1	33,1	5,1	5,0

¹ De volymmässiga förändringarna är baserade på korrigerade importvärden för 1974 och 1975.

² Se kapitlets inledande avsnitt.

³ Okorrigerat importvärde.

⁴ Importvärde för 1975 enligt korrigerade importvärden för jämförbarhet med tidigare perioder. Se not 1 kapitel 3.2 den reviderade nationalbudgeten 1975.

Anm. 1975 års värden enligt utrikeshandelsstatistiken. Samtliga uppgifter för 1976 avser prognoser. I prognoserna är värdeuppgifterna avrundade till närmast hela 5- resp. 10-tal milj. kr. och de procentuella förändringarna till närmaste hela resp. halva tal.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

tydande tillbakagång i importen av petroleumprodukter.

Efter en markerad uppbromsning i *prisstegringstakten för den totala importen* under första halvåret 1975 började priserna åter att stiga i något snabbare takt mot slutet av året. Därmed blev prisökningen 1974—1975 5 % efter en uppgång på 37 % året innan. Den dämpning som inträdde var till stor del en följd av fallande priser på ett betydande antal råvaror. Kopparpriserna började falla redan 1974 medan importpriserna på övriga metaller, främst då järn och stål, vände nedåt en bit in på 1975. Även råolja- och bränslepriserna föll tillbaka under första halvåret. Prisutvecklingen för dessa varor blev emellertid starkt uppåtriktad mot slutet av året i anslutning till den överenskommelse om höjda oljepriser som OPEC-länderna träffade i september. Utvecklingen för oljeprodukter bidrog starkt till den förstärkning av prisökningstakten som registrerades för totalimporten mot slutet av året.

För övriga råvaror var den internationella prisutvecklingen 1975 synnerligen lugn. Efter en vikande tendens första halvåret 1975 bottnade priskurvan vid halvårsskiftet. Denna utveckling återspeglar huvudsakligen prisutvecklingen för livsmedelsråvaror. Den prisuppgång som noterades efter halvårsskiftet var en följd av rapporter om betydande frostsador i Brasilien och skördebakslag främst i Sovjetunionen. En viss nedgång och stabilisering skedde senare då de prisuppdrivande effekterna av dessa faktorer tydligen överskattats på de internationella marknaderna. Under slutet av 1975 och de tre första månaderna av 1976 har priserna för livsmedelsråvaror åter stigit. Pristendensen för olika varor är emellertid varierande.

För industriella basråvaror bibehölls den fallande pristendensen praktiskt taget hela 1975. För färdigvarorna dämpades prisstegringen successivt över året.

För flertalet råvaror bedöms de svenska importpriserna komma att öka under loppet av 1976. Man kan emellertid sannolikt räkna med att prisuppgången blir relativt lugn under åtminstone första hälften av året. Den betydande lagerhållning i metallbranschen som föreligger gör att den industriella efterfrågan måste öka väsentligt innan prisökningen för metaller kan väntas bli av mer betydande omfattning. För textilråvaror synes pristendenserna bli relativt fast. Också för färdigvaror beräknas prisutvecklingen bli relativt lugn under 1976. Det låga kapacitetsutnyttjandet i industrivärlden som rådde under 1975 tyder på att det finns betydande produktivetsreserver som åtminstone till en del bör kunna tas ut under 1976. Dessutom kan man för färdigvarorna räkna med vissa fördröjda effekter av råvaruprisernas svaga utveckling under 1975. Sammanfattningsvis beräknas importpriserna öka med 6 å 7 % 1975—1976.

3.3 Bytes- och betalningsbalansen

Handelsbalansen uppvisade 1975 ett underskott på närmare 1,8 miljarder kr. och förbättrades därigenom något från 1974. En gynnsam utveckling av bytesförhållandet — ca 10 % 1974—1975 — lade grunden härför. Ändå försvagades bytesbalansen med i runt tal 2,2 miljarder kr. på grund av fortsatt försämring i tjänste- och transfereringsbalansen. Bytesbalansens underskott 1975 kom därmed att uppgå till 6,4 miljarder kr.

Främst till följd av den omfattande upplåning som ägde rum under 1975 förstärktes kapitalbalansen högst avsevärt. De kända kapitaltransaktionerna, netto, resulterade i en kapitalimport på ca 7,5 miljarder kr. och därmed en förbättring av kapitalbalansen 1974—1975 med ca 7 miljarder kr. Det är mot denna bakgrund man skall se valutareservens tillväxt med drygt 5 miljarder kr. under loppet av 1975. Denna ökning översteg emellertid i betydande grad värdet av de statistiskt re-

gistrerade transaktionerna, vilket kom till uttryck i en positiv restpost på ca 4 miljarder kr. Restposten är ett utslag av de svagheter som vidlåder den statistiska registreringen av transaktionerna med utlandet. Bl. a. är den kortfristiga upplåningen i form av handelskrediter ytterst bristfälligt belyst. Förändringar i dessa torde emellertid ibland uppgå till ansevärda belopp.

Enligt de prognoser och antaganden som gjorts för 1976 kommer bytesbalansen att undergå en väsentlig förbättring gentemot 1975, eller med 3,6 miljarder kr. Grundläggande härför är handelsbalansens väntade omslag i positiv riktning med ca 5,5 miljarder kr., vilket i sin helhet är hänförligt till en starkare volymutveckling för exporten än importen. Detta motvägs emellertid av en fortsatt stark försämring av tjänste- och transfereringsbalansen.

Handelsbalansen

Underskottet i handelsbalansen 1975 blev ca 1,8 miljarder kr., vilket är en försämring i förhållande till 1974 på närmare 1/2 miljard kr. En väsentlig förklaring till detta var att exportpriserna steg betydligt snabbare än importpriserna. Denna förbättring av det svenska bytesförhållandet åstadkoms delvis på råvarusidan, mycket beroende på olikheterna i varusammansättning mellan råvaruexporten och -importen, men också i ovanligt hög grad på färdigvarusidan, t. ex. för verkstadsprodukterna. Räknat i volym däremot blev handelsbalansen kraftigt försvagad då exportvolymen sjönk betydligt mer än importvolymen (se vidare avsnitt 3.1 och 3.2).

Som närmare framgått av redovisningen tidigare i detta kapitel emottas för 1976 en ganska kraftig ökning av exportvolymen medan importvolymen utvecklas relativt svagt. Samtidigt beräknas bytesförhållandet bli endast obetydligt försämrat 1975—1976. Försämringen kan främst ses som ett uttryck för att importpriserna för vissa råvaror återigen torde komma att stiga 1976. De gjorda bedömningarna av handelsbalansens pris- och volymsida resulterar sammantagna i en påtaglig förbättring av balansen: underskottet från 1975 väntas bli förbytt i ett överskott på närmare 4 miljarder kr. 1976.

Tjänste- och transfereringsbalansen

Den allmänna konjunkturedgången med kraftig minskning av världshandeln 1974—1975 fick som naturlig följd ett avtagande transportbehov. Fraktraterna sjönk drastiskt och inom vissa sektorer så djupt att omfattande fartygsuppläggningar blev följden. Svårast drabbades *oljetransportsektorn* där uppläggningarna runt om i världen ökade successivt för att i början av mars i år uppgå till mer än 50 miljoner ton dw, ca 18 % av världens tankflotta. För svenskt vidkommande blev uppläggningarna betydligt mera omfattande. Vid årsskiftet låg drygt 4 mil-

joner ton dw, i huvudsak oljebärande tonnage, upplagt. Det motsvarade ungefär 32 % av det totala handelstonnaget och ca 41 % av det oljebärande. För att dessa fartyg skall kunna återinsättas i trafik krävs en uppgång i fraktraterna tillräckligt stor för att åtminstone täcka driftskostnaderna.¹ Tankrederiernas förväntningar om en sådan förbättring 1976 är emellertid små. En uppgång kan komma först under höstmånaderna, men troligen för sent för att nämnvärt påverka årets resultat. För *torrlasttonnaget* i trampfart var läget under 1975 bättre och en viss uppgång i fraktsatserna noterades under hösten. Varaktigheten blev emellertid kort och i januari och februari i år sjönk raterna åter till mycket låga nivåer. En viss återhämtning rapporteras dock under de första marsveckorna. Den inom svensk sjönäring tungt vägande *linjetrafiken* rapporterades 1975 ha givit ett betydligt sämre resultat än 1974. Utnyttjandet av lastkapaciteten var relativt högt under första hälften av 1975 men minskade avsevärt under andra.

Vad som kan förbättra den pressade situationen är den väntade konjunkturuppgången med åtföljande tillväxt i världshandeln. Internationella prognoser pekar mot en tillväxt i volym 1975—1976 med 7—8 %, vilket efter hand torde resultera i en aktivering av marknaderna med ökad tonnageefterfrågan och bättre fraktsatser. Rederiernas bruttointäkter sjönk 1974—1975 med 9 %. Då samtidigt kostnaderna ökade med ca 4 % kom nettoutflödet av utländsk valuta därigenom att minska med drygt 800 milj. kr. *Sjöfartsnettot* som utöver dessa poster också inkluderar utländska fartygs utgifter i Sverige gick ned med ca 950 milj. kr. Mot bakgrund av den växande världshandeln 1975—1976 har antagits en svag förbättring av sjöfartsnettot. Därvid har förutsatts en större relativ ökning av kostnaderna än intäkterna. Sjöfartsnettot för 1976 har sålunda beräknats till ca 3 miljarder kr.

Nettoutflödet av *resevaluta* ökade 1975 jämfört med 1974 med 310 milj. kr. Utflödet och inflödet ökade i ungefär samma takt, ca 14 %. Inflödesökningen bestod till nära 80 % av finsk och norsk valuta medan utflödesökningen fördelade sig på ett flertal utländska valutor. Utflödet av resevaluta till Spanien blev obetydligt större än 1974 och torde reellt ha inneburit en minskning. Det är uppenbart att händelseutvecklingen i Spanien under hösten medverkade till en betydande reducering av antalet resenärer dit. Tillgängliga uppgifter om antalet charterresenärer till Spanien andra halvåret 1975 visar att antalet sjönk med inemot 14 % från andra halvåret 1974. Det framgår också att landet visserligen behöll sin ledarställning som turistland men att dess marknadsandel med avscende på svensk utlandsturism och vid denna periodjämförelse minskade från 56 % till 44 %. Under 1976 torde den svenska turismen i

¹ Dagens rater ger i allmänhet täckning för endast bunkerkostnader och hamnumgälder samt en mindre del av övriga driftskostnader, men ger inget till täckning av kapitalkostnaderna.

Spanien knappast komma att nå upp till 1975 års nivå. Totalt sett väntas inte turistresorna avta 1976, varför nedgången i de svenska spanien-resorna sannolikt får till effekt en ökad efterfrågan på andra resor. För 1976 har antagits en obetydlig volymökning totalt sett av såväl utflödet som inflödet, vilket, räknat i löpande priser, skulle komma att medföra ett nettoutflöde av resevaluta på ca 2 800 milj. kr.

Det negativa saldot av *övriga tjänstebetalningar* uppgick 1975 till ca 2 miljarder kr. En trendmässig framskrivning av transaktionerna under denna post ger för 1976 ett underskott på ca 2 450 milj. kr.

Transfereringarna till och från utlandet resulterade 1975 i ett 900 milj. kr. större nettoutflöde än 1974. I likhet med tidigare år svarade det växande gåvobiståndet till u-länder för huvudparten av förändringen (600 milj. kr.). Återstoden, ca 300 milj. kr., kunde nästan i sin helhet lokaliseras till undergruppen "räntor och utdelningar", vilket skall sättas i samband med den omfattande svenska upplåningen utomlands som ägde rum under 1975. För 1976 förutses en fortsatt tillväxt av gåvobiståndet med ytterligare ca 600 milj. kr., vilket därmed beräknas uppgå till ca 2,5 miljarder kr. Räntebetalningarna från Sverige beräknas 1976 få ett kraftigare genomslag och öka med i runt tal 800 milj. kr. Totalt väntas transfereringarna öka med 1,2 miljarder kr.

Kapitalbalansen

Statistiskt registrerades 1975 kapitaltransaktioner mellan Sverige och utlandet som netto gav upphov till en betydande kapitalimport, ca 7,5 miljarder kr. Därigenom förstärktes kapitalbalansen 1974—1975 med ca 7 miljarder kr. Till denna utveckling medverkade i främsta rummet den omfattande svenska upplåning utomlands, av såväl kort- som långfristig karaktär, som ägde rum 1975. Sålunda registrerades exempelvis långfristig upplåning till ett belopp på ca 10,5 miljarder kr. Såsom framgår av tablån nedan verkade i motsatt riktning i stort sett endast omslaget i posten "övriga kapitaltransaktioner". Denna styrs i huvudsak av förändringar i varvens samt fartygs- och flygplansimportörernas kreditförhållanden gentemot utlandet. Omslaget 1974—1975 var främst betingad av nedgången i fartygs- och flygplansimporten.

Beträffande kapitaltransaktionerna 1975 kan vidare konstateras att den nettokapitalimport dessa ledde till väl täckte underskottet i bytesbalansen samt dessutom bidrog till en förstärkning av *valutareserven*. Denna ökade 1974—1975 med 5 262 milj. kr. och uppgick vid utgången av 1975 till 13 585 milj. kr. Valutainflödet fortsatte även in på 1976 och vid utgången av februari hade valutareserven ökat med ytterligare 554 milj. kr. och uppgick till 14 139 milj. kr.

Följande tablå visar hur kapitaltransaktionerna med utlandet utföll och fördelade sig 1974—1975.

Kapitaltransaktioner, netto
Milj. kr.

	1974	1975	Förändring 1974—1975
Bankerna	-1 502	1 229	2 731
Statliga	-450	-459	-9
Kommunala	—	1 234	1 234
Värdepapperstransaktioner	97	1 734	1 637
Emissioner och amorteringar	309	1 783	1 474
Övriga transaktioner	-212	-49	163
Övriga privata långfristiga lån	1 821	3 593	1 772
Direkta investeringar	-1 550	-1 380	170
Kortfristig upplåning utomlands för finansiering av export och import	398	1 635	1 237
Övriga kapitaltransaktioner	1 660	-55	-1 715
Kapitalbalans	474	7 531	7 057

Tabell 3:6 Bytes- och betalningsbalans 1973—1976

Milj. kr., löpande priser

	1973	1974	1975	1976 prognos
Export av varor, fob ¹	53 153	70 514	72 227	82 030
Import av varor, cif ¹	46 336	72 758	74 000	78 275
Handelsbalans	6 817	-2 244	-1 773	3 755
Korrigerig av handelsstatistiken ²	-111	-100	-316	-360
Sjöfartsnetto	2 991	3 877	2 931	3 000
Rescvaluta	-2 253	-2 232	-2 542	-2 800
Övriga tjänster, netto	-1 184	-1 652	-1 971	-2 450
Korrigeringspost	800	800	800	800
Bytesbalans för varor och tjänster ³	7 060	-1 551	-2 871	1 945
Transfereringar, netto	-1 748	-2 613	-3 529	-4 750
därav:				
räntor och utdelningar	35	-80	-350	-1 100
Bytesbalans för varor, tjänster och transfereringar ⁴	5 312	-4 164	-6 400	-2 805
Kapitalbalans	-1 362	474	7 531	..
Restpost	-66	398	4 131	..
Valutareservens förändring	3 884	-3 292	5 262	..

¹ Enligt handelsstatistiken.

² Nettot av återutförelse och återinförelse, korrigerig av SAS' flygplansimport, i utlandet direktlandad fisk, nettoimport av icke-monetärt guld samt rabatter och koncernbidrag i samband med oljeimport.

³ Överensstämmer med saldot mellan import och export av varor och tjänster i nationalräkenskapernas försörjningsbalans bortsett från att korrigeringsposten endast med halva beloppet ingår i försörjningsbalansen. Resterande hälften av korrigeringsposten räknas i nationalräkenskaperna till transferringsnettot.

⁴ Överensstämmer med riksbankens bytesbalansbegrepp.

Källor: Konjunkturinstitutet och riksbanken.

4 Produktionen

4.1 Sammanfattning av produktionsutvecklingen inom industrin

Den svenska industrins efterfrågeläge försvagades mycket snabbt under loppet av 1975. I första hand präglades utvecklingen av exportorderingen. Denna började sjunka redan i början av 1974 under intryck av en nedgång i aktiviteten i världsekonomin. Den internationella nedgången accentuerades kraftigt under första delen av 1975 och den utlösande faktorn utgjordes framför allt av ett dramatiskt omslag till minskning av lagerinvesteringarna. Fallet i efterfrågan för de svenska exportindustrierna — med dess starka inslag av produkter av rå- och stapelvarukaraktär — blev under dessa omständigheter betydande. Exportefterfrågan föll ytterligare något under andra halvåret 1975. Orderingen från hemmamarknaden började avta först andra kvartalet 1975 och då i en klart svagare takt än exportorderingen. Industrins orderstockar totalt sett synes ha kulminerat vid årsskiftet 1974/1975 och har sedan reducerats påtagligt under loppet av 1975. Särskilt starkt föll orderstockarna i basindustrierna. För verkstadsindustrin kom kulminationspunkten något senare och minskningen därefter blev mindre markerad.

Produktionen inom industrin bromsades upp påtagligt mot slutet av 1974 för att under första halvåret 1975 falla inte obetydligt. En viss ytterligare tillbakagång skedde andra halvåret och minskningen 1974—1975 kom att bli omkring 2 %.

Eftersom fallet i den slutliga efterfrågan 1974—1975 blev avsevärt starkare resulterade denna produktionsutveckling i en mycket betydande lagerökning i industrin. Den uppgick 1975 till närmare 9 miljarder kr. (i 1975 års priser) vilket i volym är mer än en fördubbling jämfört med 1974. Samtidigt skedde en förskjutning av lageruppbyggnaden mot färdigvaror. Dessa svarade 1975 för mer än hälften av lagerinvesteringarna.

De expansiva komponenterna i efterfrågeutvecklingen 1976 förutses bli exporten och den privata konsumtionen. Lageruppbyggnaden beräknas fortsätta men bara under första halvåret. Lagerutvecklingen 1976 förutses sålunda, trots att lagerstödet utövar en viss effekt i motsatt riktning, komma att utgöra en starkt kontraktiv faktor för produktionen 1976. Mot denna bakgrund beräknas industriproduktionen förbli svag första halvåret 1976 medan en viss tillväxt förutses ske andra halvåret då takten i lageranpassningen avtar.

Produktionsökningar 1975—1976 förutses främst inom delar av skogsindustrierna samt konsumtionsvarubranscherna. Produktionen inom verkstadsindustrin, järn- och stålverken och gruvindustrin beräknas falla mellan helåren 1975 och 1976. För de två sistnämnda branscherna väntas dock en uppgång under loppet av 1976.

4.2 Gruvor och mineralbrott samt tillverkningsindustri

Malmutvinningen i de svenska *järnmalmgruvorna* minskade 12 % 1974—1975 till följd av kraftigt försämrade avsättningsmöjligheter på exportmarknaderna. De internationella stålkonjunkturerna började försvagas mot slutet av 1974 och nedgången under loppet av 1975 kom att bli mycket brant. Stålproduktionen i Västeuropa skars sålunda ned kraftigt 1974—1975 och stålproducenternas malmlager byggdes upp. Därmed kom malmköparna under 1975 i allt större utsträckning att uppskjuta hemtagningen av inbokade malmkvantiteter. Detta innebar en kraftig nedskärning av de svenska exportskeppningarna under de tre första kvartalen 1975 och exportvolymen minskade 32 % 1974—1975. De inhemska malmleveranserna steg 1974—1975 genom en ökning av tackjärnsproduktionen. Trots neddragen malmproduktion skedde en mycket kraftig uppbyggnad av gruvornas malmlager 1974—1975. Försäljningspriserna höjdes utomordentligt kraftigt i 1975 års leveranskontrakt och exportpriserna ökade 50 % 1974—1975.

Avsättningsläget för järnmalm kommer sannolikt att förbättras avsevärt under 1976. Lagersituationen inom den västeuropeiska stålindustrin, både vad beträffar järnmalm och stål, torde dock vara sådan att effekterna av den förväntat expansiva stålefterfrågan fördröjs något för malmskeppningarnas del. Marknadsandelarna för svensk järnmalm un-

Tabell 4:1 Industriproduktionens utveckling 1973—1976

Procentuell volymförändring från föregående år

SNI		1973 def.	1974 prel.	1975 prel.	1976 prognos
2	<i>Gruvor och mineralbrott</i>	10,2	7,3	-11,6	-2,6
2301	Järnmalmgruvor	8,2	6,2	-11,7	-2,0
2302	Ickejärnmalmgruvor	22,9	14,3	-5,9	-5,5
210, 220, 290	Övriga gruvor och mineralbrott	2,3	0,2	-24,2	-0,9
3	<i>Tillverkningsindustrin</i>	6,8	5,6	-1,5	0,3
33111	Sågverk ¹	6,7	-3,4	-24,7	4,6
34111	Massaindustri	4,8	0,9	-11,8	0,0
34112, 34113	Pappers- och pappindustri m. m. ²	13,3	5,1	-20,7	9,5
353, 354	Petroleumraffinaderier m. m. ³	1,5	-4,4	2,2	16,7
371	Järn- och stålverk ⁴	9,1	5,8	-10,4	-4,0
372	Ickejärnmetallverk	10,2	-0,2	-8,9	0,5
38 ./ 3841	Verkstadsindustri exkl. varv	6,8	10,6	4,8	-2,0
3841	Varv ⁵	4,7	8,7	4,4	0,0
31	Livsmedelsindustri m. m. ⁶	1,5	0,8	0,7	2,0
3 resterande	Övrig industrisektor	7,7	2,2	-4,7	2,5
2, 3	Hela industrin	6,9	5,7	-1,8	0,2

¹ Inkl. hyvlrier och träimpregneringsverk.

² Inkl. träfiberplattindustri.

³ Inkl. smörjmedels-, asfalt- och kolproduktindustri.

⁴ Inkl. ferrolegeringsverk.

⁵ Inkl. båtbyggerier.

⁶ Inkl. dryckesvaru- och tobaksindustri.

Källor: Statistiska centralbyrån 1973—1975 och konjunkturinstitutet 1976.

der 1976 är starkt beroende av utfallet av prispförhandlingarna på den internationella malmmarknaden. Efterfrågeutvecklingen under 1976 beräknas — vid någorlunda oförändrade prisrelationer mellan svensk och utländsk järnmalm — ge utrymme för en exportvolymökning på ca 20 % 1975—1976. Priserna på de svenska exportleveranserna beräknas falla 5 % 1975—1976. Hemmaleveranserna förutses minska 1975—1976. Brytningstakten torde inte ändras nämnvärt 1975—1976 och en ytterligare påfyllnad av malmproducenternas lager är därför sannolik.

Exportorderingången till *sågverken* som fallit kraftigt i nära två års tid vände till en uppgång under hösten 1975. Orderingången har där- efter fortsatt att stiga liksom också priserna. Därmed har bottenpunkten i den djupaste efterfrågesvacka som drabbat sågverken under efterkrigs- tiden passerats. Fallet i efterfrågan i slutet av 1973 orsakades primärt av ett drastiskt omslag till en minskning av byggandet i Västeuropa där hu- vuddelen av de svenska trävarorna avsätts. Byggandet upphörde emeller- tid att falla i några länder under andra halvåret 1975 samtidigt som minskningen begränsades eller upphörde i andra. Under hösten upp- hörde också den tidigare mycket starka lageravvecklingen i importör- och förbrukarleden och inköpen drogs upp i paritet med förbrukningen. Trots uppgången mot slutet av 1975 sjönk exporten ca 30 % i förhål- lande till 1974 eller med inemot hälften i förhållande till 1973.

Den inhemska efterfrågeutvecklingen har under denna tid utgjort en stabiliserande faktor i sågverkens efterfrågeutveckling. En viss minskning av leveranserna skedde dock 1974—1975. Förbrukningen inom bygg- nadsverksamheten samt inom de träkonsumerande delarna av industrin sjönk samtidigt som lagren drogs ned inte bara i förbrukarledet utan också i handeln.

Produktionen inom sågverken skars ned väsentligt först under hösten 1974 varför trävarulagren vid sågverken steg markant under året. Trots mycket betydande inskränkningar under hela 1975 fortsatte lagerupp- byggnaden — om än i väsentligt lägre takt — fram till hösten då en viss avtappning kunde skc. Produktionen kom därmed att bli ca 25 % lägre än 1974. Att produktionsbegränsningarna inte blev än mer omfattande torde till en del kunna tillskrivas det statliga stödet för lagerproduktion. Till skillnad från övriga delar av industrin fick sågverken möjlighet att kunna utnyttja lagerstödet redan från ingången av 1975.

Byggandet i Västeuropa torde i flertalet länder stiga under loppet av 1976 men till följd av det kraftiga fallet under första halvåret 1975 torde ökningen mellan årsgenomsnittet 1975 och 1976 bli måttlig. Om sålunda förbrukningstillväxten beräknas bli begränsad kommer ändå importbehovet att öka kraftigt. Detta till följd av det tidigare nämnda betydande omslaget i lagercykeln i förbrukar- och importörleden. Mot denna bakgrund beräknas den svenska trävaruexporten kunna öka ca 26 % 1975—1976. Prognosen baseras på ett antagande om en viss ök-

Tabell 4:2 Försörjningsbalans för sågade och hyvlade trävaror 1974–1976
(barr- och lövträ)

	1 000 m ³	Förändring från föregående år, % resp. 1 000 m ³	
	1974	1975	1976 prognos
Produktion	13 590	–24,7	4,6
Import	160	–29,9	–9,1
Summa tillgång	13 750	–24,7	4,5
Export	7 410	–28,4	26,0
Varuinsats	6 590	–2,8	–0,6
industri	4 330	–3,7	0,3
byggnadsverksamhet	2 260	–1,1	–2,3
Lagerförändring	1 400	–1 110	–890
Saldo-post	–1 650	0	0
Summa användning	13 750	–24,7	4,5

Källa: Konjunkturinstitutet.

ning av de svenska marknadsandelarna. Detta bl. a. då de kanadensiska skeppningarna till Västeuropa begränsas av den emotsedda starka ökningen av bostadsbyggandet i Nordamerika och Japan. Leveranspriserna torde stiga tämligen kraftigt under loppet av 1976 men till följd av det snabba fallet under 1975 beräknas ökningen mellan årsgenomsnittet 1975 och 1976 stanna vid ca 8 %.

Hemmamarknadsleveranserna 1976 förutses bli i stort sett oförändrade jämfört med 1975. Förbrukningen beräknas visserligen minska något men också här torde man kunna räkna med ett lageromslag i handeln och förbrukarledet.

De mycket stora producentlagren sjönk ytterligare något under första kvartalet 1976. För året som helhet förutses lagerminskningen komma att bli betydande dels på grund av likviditetsskäl, dels på grund av att lagerstödet upphör vid halvårsskiftet. Här har kalkylerats med en lagerminskning av omkring 1/2 miljon m³. En sådan lagerminskning i förening med den ovan antagna leveransutvecklingen beräknas komma att medföra en endast obetydlig höjning av produktionen 1975–1976. En förutsättning för att produktionen över huvud taget skall kunna vidmakthållas och kanske ökas är emellertid att de svårigheter med tillförseln av sågtimmer som gjorde sig gällande redan mot slutet av 1975 upphör under 1976.

Orderingången till *massaindustrin* sjönk kraftigt mot slutet av 1974. Främst exportleveranserna föll hastigt och de fortsatte att falla in mot senare delen av 1975. Att så skedde berodde främst på att papperskonsumtionen och sedermera pappersproduktionen i Västeuropa hade sjunkit. Dessutom sjönk de svenska marknadsandelarna. Utbudet av nord-

amerikansk massa till Västeuropa var stort, då betydande mängder inte kunde avsättas på de inhemska marknaderna. De nordamerikanska massasäljarna fick dessutom fördelar i konkurrensen på grund av valuta-kursutvecklingen. Den svenska massan för försäljning 1975 hade åsatts ett pris i kronor jämbördigt med priset i dollar på nordamerikansk massa. Prisomräkningen skedde efter den dollarkurs som gällde hösten 1974. Dollarn sjönk senare i värde i förhållande till kronan. Det blev då fördelaktigare för pappersproducenterna i Västeuropa att köpa nordamerikansk massa i stället för svensk. Så småningom vände kursutvecklingen. Frammot hösten 1975 hade läget i det närmaste normaliserats. Detta påverkade positivt de svenska marknadsandelarna. Åt samma håll verka-de strejker inom de kanadensiska skogsindustrierna.

Under senhösten 1975 kunde en viss återhämtning av massaefterfrågan iakttas. Slutresultatet för 1975 blev dock en stor nedgång i exportvolymen jämfört med 1974. Priserna för massaleveranser till exportmarknaderna var i stort sett oförändrade under 1975.

Även på hemmamarknaden sjönk behovet av massa och leveranserna minskade betydligt. Produktionen sänktes men var ändå betydligt större än vad som motsvarade leveransbehovet. Följden blev att producent-lagren av avsalumassa byggdes upp i mycket stor omfattning.

Under 1976 beräknas exportmöjligheterna för massa fortsätta att för-bättras. Pappersproduktionen i Västeuropa förefaller nu ha börjat röra sig upp mot en mer normal nivå. Produktionsuppgången är betydligt mer markerad i Förenta staterna. Därmed skulle det möjliga utbudet av massa från Nordamerika komma att reduceras då nu större kvantiteter behövs för att tillfredsställa det ökande inhemska behovet.

För att undvika ett upprepanande av besvärigheterna under 1975 har de svenska massasäljarna övergått till att bestämma priset på pappers-cellulosa i dollar. Leveranspriserna för massa till exportmarknaderna väntas bli oförändrade 1975—1976, räknat mellan helårsgenomsnittet.

En kraftig volymtillväxt av massaexporten förefaller vara trolig att vänta 1975—1976. Leveranserna av massa till hemmamarknaden väntas stiga. Produktionen förutses bli i stort sett av samma storlek som 1975. Detta innebär att lagren av färdiga varor hos producenterna till en början byggs upp under 1976. Den uppgången förmodas tas tillbaka under senare delen av 1976.

För *pappersindustrin* var efterfrågeläget bekymmersamt under större delen av 1975. Redan innan utgången av 1974 hade ordertillströmningen — i synnerhet från exportmarknaderna — minskat kraftigt. Pappersförbrukningen hade sjunkit i Västeuropa till följd av det svaga konjunkturläget. Stora lager av papper hade dessförinnan byggts upp av förbrukare och mellanhänder. Då pappersbehovet minskade hämtades en stor andel av det papper som förbrukades från lager. Förbrukarnas behov att beställa papper, sjönk därmed mer än vad som i och för sig

motiverades av nedgången i papperskonsumtionen. Detta drabbade den svenska pappersindustrin hårt.

Mot slutet av 1975 visade pappersefterfrågan tecken på att ha vänt uppåt igen. Uppgången understöddes sannolikt av att papperslagren i Västeuropa då rimligen bör ha kommit ner till en låg nivå. Därmed kunde inte det ökade pappersbehovet tillgodoses med ytterligare lagerneddragningar. Nedgången i den svenska pappersexporten blev ändå högst avsevärd 1974—1975.

Leveranserna till hemmamarknaden sjönk även de under 1975. Produktionen av papper sänktes betydligt. Produktionen var trots detta större än de sammantagna leveranserna. Detta medförde att papperslagren hos tillverkarna ökade under året. Exportpriserna för papper steg fortfarande under första delen av 1975 samt sjönk därefter under senare delen av året — men förhållandevis måttligt. Genomsnittspriserna 1975 blev därigenom betydligt högre än genomsnittspriserna 1974.

Den uppgång i pappersefterfrågan som började mot slutet av 1975 väntas bli förstärkt under loppet av 1976. Uppgången väntas följa av den uppåtriktade utveckling av den ekonomiska situationen i Västeuropa som förutses. I ett skede då bl. a. industriproduktionen stiger, ökar efterfrågan på förpackningsmaterial. Som nämnts torde papperslagren i Västeuropa vara så små att de inte bör verka återhållande på efterfrågan.

Förmodligen begränsas också det nordamerikanska utbudet av papper till Västeuropa. En ökande andel av det papper som produceras i Nordamerika väntas åtgå till att täcka det växande inhemska behovet. Därmed förutses konkurrensen på den västeuropeiska pappersmarknaden minska. Den svenska pappersexporten beräknas följaktligen få utrymme att öka högst väsentligt 1975—1976. Ökningen inleds emellertid från en låg nivå och exportvolymen väntas därmed inte nå upp till 1973 års nivå. Exportpriserna förutses i det närmaste ligga stilla under första halvåret 1976. Under senare delen av 1976 väntas de därefter öka något. Räknat mellan årsgenomsnitten 1975 och 1976 blir uppgången mycket liten.

Hemmamarknadsleveranserna väntas även de öka under 1976. Då fallet 1975 inte var så kraftigt — i jämförelse med exportleveranserna — antas nu inte heller uppgången bli lika uttalad som för exportleveransernas del. Produktionen väntas stiga 1976. Till en början beräknas detta innebära att lagren hos producenterna fylls på. Denna lageruppbyggnad förutses dock avvecklas igen under senare delen av året. Vid utgången av 1976 väntas lagren vara av något mindre omfattning än de var vid utgången av 1975.

Produktionen inom *petroleumraffinaderier m. m.*, som föll tillbaka under loppet av 1974, fortsatte att minska i snabb takt även under första halvåret 1975. Från första till andra halvåret 1975 skedde emellertid en mycket kraftig produktionsuppdragning och produktionen ökade med ett par procent mellan 1974 och 1975. Denna utveckling var en

följd av att betydande kapacitetstillskott togs i bruk under sensommaren 1975. Tillförseln till den svenska marknaden av raffinerade produkter minskade emellertid 1975 jämfört med 1974. De inhemska leveranserna kom därmed att uppvisa den lägsta nivån sedan ingången av 1970-talet. Den svaga inhemska efterfrågan 1975 var till mycket stor del en följd av att den konjunkturbetingade efterfrågenedgången hårt kom att drabba den oljebaserade kraftproduktionen eftersom man samtidigt fick stora tillskott av kärnkraftskapacitet. Även industrins förbrukning av eldningsolja minskade ytterligare mellan 1974 och 1975. Hushållens förbrukning av bensin och tunna eldningsolja ökade däremot från 1974 års låga nivå. Vad gäller tunna eldningsolja var nivån 1975 emellertid fortfarande lägre än 1973.

Även för 1976 synes en relativt svag förbrukningsutveckling av raffinerade produkter vara att vänta. Främst utgör detta ett resultat av att den oljebaserade kraftproduktionen väntas fortsätta att avta. Industrins förbrukning av eldningsolja förutses däremot komma att öka något mellan 1975 och 1976. Beträffande förbrukningen av tunna eldningsolja och bensin väntas denna uppvisa en fortsatt uppgång — om än i något lägre takt än året innan.

De kapacitetstillskott som togs i bruk under 1975 får betydande effekter även på produktionsutvecklingen 1975—1976. Produktionsuppgången för branschen som helhet har beräknats uppgå till knappt 17 % 1975—1976. Som en följd härav har importen av petroleumprodukter beräknats minska med ca 12 % 1975—1976.

Efterfrågeläget för *järn- och stålverken* försämrades kraftigt under första halvåret 1975. Orderstockarna reducerades då mycket snabbt. Mellan halvåren 1975 skedde en viss förstärkning av efterfrågan huvudsakligen som en följd av ökade exportorder. Orderstockarna fortsatte dock att minska under senare delen av året även om takten reducerades påtagligt.

Produktionen inom stålverken, som började dras ned under senare delen av 1974, minskade i mycket snabb takt under loppet av 1975. Produktionsminskningen 1974—1975 uppgick till drygt 10 %. Leveranserna föll emellertid påtagligt snabbare än produktionen och färdigvarulagren ökade i betydande utsträckning.

Till exportmarknaderna reducerades leveranserna med ca 1/5 mellan 1974 och 1975. Det mycket kraftiga fallet i exporten har sin förklaring i den extremt svaga internationella efterfrågan på stålprodukter under 1975. Stålförbrukningen, som var vikande redan under 1974, försvagades ytterligare under 1975 samtidigt som den låga aktivitetsnivån hos stålkonsumenterna föranledde dessa att reducera sina lager. Prisutvecklingen för exporterade produkter kan med hänsyn till det mycket svaga avsattningsläget uppfattas som påfallande positiv. Ännu under första halvåret 1975 steg leveranspriserna. Under senare delen av året föll

emellertid priserna i viss utsträckning varför prisökningen 1974—1975 stannade vid 18 %. Exporten minskade kraftigt framför allt till Nordamerika och råvaruländerna medan tillbakagången på den västeuropeiska marknaden och på statshandelsländerna ej blev fullt lika kraftig.

Även leveranserna till hemmamarknaden kom att uppvisa en betydande tillbakagång under 1975. Produktionen inom de stålkonsumerande branscherna — verkstadsindustrin och varven — ökade visserligen 1975 men ställagren hos förbrukare och mellanhänder drogs ned kraftigt. Den svaga stål efterfrågan från hemmamarknaden drabbade också importen som minskade med ca 10 % mellan 1974 och 1975.

Bottenpunkten i konjunktursvackan för stålverken torde nu ha passerats. Enligt konjunkturbarometern fortsatte orderingången att öka under första kvartalet 1976. Förstärkningen i efterfrågan visade sig mot slutet av fjolåret och kunde huvudsakligen härledas från exportmarknaderna. Enligt den av statistiska centralbyrån insamlade exportenkäten för järn och stål räknar företagen med en värdemässig ökning av exporten 1975—1976 på ca 8 %, innefattande en relativt kraftig uppgång redan första halvåret 1976. Framför allt räknar företagen med en kraftig uppgång i exporten till Nordamerika men även utvecklingen av stål exporten till råvaruländerna väntas bli relativt snabb. Däremot räknar man med en svagare tillväxt i exportleveranserna till den västeuropeiska marknaden. Som en följd av en förväntad uppgång i den faktiska stålförbrukningen under 1976 samtidigt som lageruttömningen hos förbrukare torde ha upphört omkring årsskiftet 1975/1976 beräknas exporten av järn och stål komma att öka påtagligt under loppet av 1976 — främst under senare delen av året. Uppgången mellan helåren 1975 och 1976 torde dock komma att stanna vid ett par procent, vilket är en något långsammare ökning än vad enkäten tyder på. Leveranspriserna beräknas falla tillbaka något ytterligare en bit in på 1976 för att därefter vända uppåt under loppet av året. Den genomsnittliga prisnivån för 1976 beräknas sålunda ligga ett par procent lägre än för 1975.

Leveransutvecklingen till hemmamarknaden torde utvecklas relativt svagt även 1976. Främst förutses detta som en följd av en produktionsminskning inom verkstadsindustrin, men även en stagnerande produktion inom varven och en försvagning inom byggnadsverksamheten bidrar här till. Efter den mycket kraftiga lageruttömningen av järn och stål inom handeln under 1975 förutses dessa lager komma att byggas upp i viss utsträckning under 1976. Det är främst detta lageromslag som väntas medföra en importökning med ett par procent mellan 1975 och 1976.

Enligt den senaste konjunkturbarometern upphörde produktionen att falla under första kvartalet 1976 och för andra kvartalet 1976 räknar företagen med produktionsökningar. Här har räknats med att produktionen dras upp successivt under resten av året. Takten i produktions-

tillväxten väntas dock ej bli snabbare än att produktionsnivån för helåret 1976 förutses ligga ca 4 % lägre än för 1975. Ovan relaterade efterfråge- och produktionsutveckling 1976 innefattar en fortsatt lageruppbbyggnad i producentledet — om än av mindre omfattning än 1975.

Huvuddelen av *ickejärnmetallverkens* produktion går i form av insatsvaruleveranser till den inhemska industrin, men omkring 1/3 av produktionsresultatet finner avsättning i utlandet. Under 1975 stagnerade den inhemska industrins förbrukning av ickejärnmetaller. Vikande internationell efterfrågan medförde en kraftig minskning av exportvolymen 1974—1975 och ett kraftigt prisfall på exportprodukterna noterades. Till följd av den svaga inhemska efterfrågan minskade även importvolymen 1974—1975. Produktionen kom att dras ned avsevärt men lagren av ickejärnmetaller byggdes ändå upp kraftigt.

Varken hemmamarknadsefterfrågan eller exportefterfrågan väntas förbättras förrän mot slutet av 1976. Volymminskningar förutses för såväl exporten som importen 1975—1976 och prisutvecklingen förutses bli förhållandevis lugn. Produktionen torde inte komma att öka nämnvärt.

Läget för den svenska *verkstadsindustrin exkl. varv* karakteriserades under 1975 av

- fallande orderingång
- försvagad leveransutveckling
- upphörande produktionsökning
- hastigt växande färdigvarulager

Den djupa och långvariga konjunktursvackan inom OECD-länderna i kombination med osedvanligt starka prishöjningar på svenska verkstadsprodukter ledde till sjunkande verkstadsexport 1975. Fjärde kvartalet 1975 låg exportleveranserna 8 % under toppnivån från tredje kvartalet 1974. Totalt för hela 1975 sjönk exportvolymen med drygt 2 %. Den starkaste nedgången inträffade på Västeuropa, medan exporten till Nordamerika tog upp sig mot slutet av året. Liksom under 1974 utgjorde efterfrågan från länderna utanför OECD en stödjande faktor. Exporten till OPEC-länderna steg för andra året i följd mycket starkt. Även till Östeuropa ökade exportleveranserna kraftigt. Exportpriserna steg med 20 % mellan årsgenomsnitten 1974 och 1975. Prisuppgången var starkast i början av året.

Efterfrågan från hemmamarknaden hävdade sig bättre än den utländska efterfrågan. Framför allt berodde detta på den starka efterfrågan för privat konsumtion — i synnerhet då personbilar — och offentlig konsumtion. Maskininvesteringarna var i det närmaste lika höga 1975 som 1974. Däremot sjönk förbrukningen av verkstadsprodukter som insatsvaror inom såväl industrin som byggnadsverksamheten. Hemmamarknadsefterfrågan kom under 1975 att i ökad utsträckning rikta sig mot utlandet och importen av verkstadsprodukter ökade med 3 % 1974—1975. Uppgången var helt hänförlig till konsumtionsvaror och

Tabell 4:3 Försörjningsbalans för verkstadsprodukter (exkl. fartyg) 1974–1976
1968 års producentpriser

	Milj. kr. 1974	Förändring från föregående år, % resp. milj. kr.	
		1975	1976 prognos
Produktion ¹	28 780	−0,6	−3,4
Import	15 180	3,0	−4,0
Summa tillgång	43 960	0,7	−3,6
Offentlig konsumtion	1 940	18,8	−9,8
Privat konsumtion	4 610	7,2	3,5
Investeringar	10 240	−0,3	−2,8
Export	18 170	−2,5	0,0
Lagerförändring i industrin (milj. kr.)	1 160	520	−1 250
Lagerförändring i handeln (milj. kr.)	310	−380	30
Varuinsats	7 530	−1,0	−0,4
industri	2 780	−1,9	0,7
byggnadsverksamhet	3 400	−1,1	−2,3
övrigt	1 350	1,1	2,1
Summa användning	43 960	0,7	−3,6

¹ Produktionen framkommer som saldot i balansen och avviker från statistiska centralbyråns årsberäkningar över produktionsutvecklingen. Försörjningsbalansens produktionsökning för prognosperioden korrigeras därför i enlighet med mönstret för tidigare konstaterade avvikelser.

Källa: Konjunkturinstitutet.

investeringsvaror. Importen av insatsvaror till industrin drogs ned kraftigt under senare delen av 1975 och blev därmed ej större än 1974 års import.

Under inverkan av den vikande efterfrågan började produktionsökningen dämpas mot slutet av 1974, men först under senare delen av 1975 upphörde produktionen att öka. Produktionen 1975 blev därmed några procent högre än 1974. Denna kombination av leverans- och produktionsutveckling ledde till mycket snabbt växande färdigvarulager under 1975.

Enligt den senaste konjunkturbarometern minskade orderingsgången ytterligare från såväl hemma- som exportmarknaderna under första kvartalet 1976. Orderstockarna, som successivt dragits ned under 1975, bedömdes även i mars av en mycket betydande andel företag som för små. Under andra kvartalet räknar företagen med en viss ökning av beställningarna från utlandet. Orderingsgången från hemmamarknaden väntas däremot bli i det närmaste oförändrad gentemot första kvartalet.

Exportleveranserna under 1976 har bedömts med hjälp av en enkät till verkstadsindustrin insamlad i februari av statistiska centralbyrån. Företagen i denna enkät räknar med en värdemässig uppgång 1975—1976 på 17 % och en prisuppgång på 10 1/2 %. För att förverkliga den volymuppgång 1975—1976 på 5 à 6 % som detta innebär, fordras en snabb och stark uppgång av exportleveranserna under 1976. En återhämtning inom OECD-länderna kommer säkerligen till stånd. Denna beräknas emellertid först mot slutet av året få en sådan inriktning att en uppgång av verkstadsexporten kan ske. Med undantag av OPEC-länderna får man dessutom för 1976 räkna med tämligen begränsade exportökningar till länderna utanför OECD. Med hänsyn till dessa faktorer har exportvolymen mellan helåren 1975 och 1976 beräknats bli oförändrad. Under 1976 förutses en avsaktande prisutveckling — exportprisindex beräknas stiga 10 % 1975—1976.

Den inhemska efterfrågan på verkstadsprodukter beräknas minska 1975—1976, framför allt beroende på en förutsedd neddragning av maskininvesteringarna. Hushållens inköp av verkstadsprodukter beräknas stiga med endast några procent 1975—1976 — beroende på att bilinköpen förutses sjunka 1976. Förbrukningen av verkstadsprodukter som insatsvaror torde bli i stort sett oförändrad från 1975 till 1976, men förbrukarna inom industrin väntas till viss del tillgodose sina behov genom lagernedskärningar.

Den vikande efterfrågan på verkstadsprodukter inom Sverige 1976 väntas få större effekt på importen än på de inhemska leveranserna. Framför allt är det för investeringsvarorna som importandelen förutses minska i samband med de förkortade leveranstiderna inom Sverige. Även importen av insatsvaror beräknas minska relativt kraftigt 1975—1976.

Lagren av varor i arbete och färdigvaror var mycket stora vid utgången av 1975. Företagen torde göra starka ansträngningar att begränsa lagertillväxten under 1976 — även om det statliga lagerstödet för flertalet företag underlättar produktion på lager. Enligt senaste konjunkturbarmetern drog verkstadsföretagen ned sin produktion första kvartalet 1976 och planerar ytterligare sänkt produktion andra kvartalet. Här har räknats med en produktionsminskning första halvåret 1976 och oförändrad produktion andra halvåret 1976. Detta innebär en produktionsminskning på 2 % 1975—1976. Med den utveckling av efterfrågan på verkstadsprodukter 1976, som skisserats ovan, skulle då lagerökningen av varor i arbete och färdigvaror dämpas starkt första halvåret 1976 och i det närmaste upphöra andra halvåret.

Varvens orderstockar byggdes upp mycket kraftigt under 1972 och 1973. Stora leveranser i förening med mycket få beställningar reducerade orderstockarna avsevärt 1974 och 1975. Enligt den i februari av statistiska centralbyrån insamlade varvsenkäten, beräknades av vär-

det av de inläggande beställningarna närmare hälften komma att levereras 1976 och 1/3 1977.

Exporten av nybyggda fartyg uppgick 1975 till 2,8 miljarder kr. — en värdemässig uppgång på drygt 2 % från 1974. Volymmässigt synes detta innebära någon nedgång jämfört med 1974. Samtidigt ökade emellertid leveranserna till de svenska rederierna, vilket tillsammans med en uppbyggnad av varvens lager av varor i arbete resulterade i en produktionsökning på 4 à 5 %.

Leveranserna av nybyggda fartyg under 1976 har bedömts med ledning av den ovan nämnda varvsenkäten. Exporten av nybyggda fartyg beräknas uppgå till 4,4 miljarder kr. — dvs. en mycket stark uppgång i löpande priser jämfört med 1975. Samtidigt synes man på många håll räkna med kraftigt höjda leveranspriser 1975—1976. De inhemska leveranserna av nybyggda fartyg beräknas minska i volym jämfört med 1975. Med tanke på de avsevärt färre beställningarna för 1977 och på att varven på sikt räknar med att minska sin produktionsvolym har här antagits en kraftig reducering av varvens lagerinvesteringar i varor i arbete under 1976. Produktionen skulle då bli oförändrad 1975—1976, trots en relativt stark uppgång av leveranserna.

Produktionen inom den heterogena övrigsektorn¹ består till övervägande delen av färdigvaror vilka huvudsakligen finner avsättning inom landet. Dessa varor går främst till privat konsumtion och — i form av insatsvaror — till industrin och byggnadsverksamheten. En trendmässigt växande andel av sektorns produktionsresultat finner avsättning på exportmarknaderna.

Den snabba produktionstillväxten inom övrigvarusektorn 1972—1973 möjliggjordes bl. a. av kraftigt förstärkt exportefterfrågan. Exportefterfrågans betydelse som expansionsfaktor avtog 1973—1974 då exporten ökade knappt 5 %. I stället kom den inhemska efterfrågan på övrigvaror för privat konsumtion att expandera kraftigt. Industrins inköp av övrigvaror för löpande förbrukning ökade märkbart 1973—1974. Uppbyggnaden av industrins övrigvarulager som påbörjats 1973 blev omfattande 1974 samtidigt som handelns lager av övrigvaror visade ett kraftigt positivt omslag 1973—1974. Den starka inhemska efterfrågan på övrigvaror under 1974 kom att i ökad omfattning rikta sig mot utlandet med en importvolymökning på drygt 10 % 1973—1974 som resultat.

Det ökade inhemska anspråktandet av övrigvaror kunde dock inte

¹ Sektorn omfattar textil-, beklädnads-, läder- och lädervaruindustri (SNI 32), trähus- och byggnadssnickeriindustri, möbelindustri samt övrig trävaruindustri utom sågverk (SNI 33 exkl. 33111), pappers- och pappförpackningsindustri (SNI 3412), övrig pappers- och pappvaruindustri (SNI 3419), grafisk industri (SNI 342), kemisk industri, gummivaru-, plast- och plastvaruindustri (SNI 351, 352, 355, 356), jord- och stenvaruindustri (SNI 36) samt annan tillverkningsindustri (SNI 39).

Tabell 4:4 Försörjningsbalans för övrig industrisektor 1974—1976
1968 års producentpriser

	Milj. kr., 1974	Förändring från föregående år, % resp. milj. kr.	
		1975	1976 prognos
Produktion ¹	21 270	—2,4	1,8
Import	11 410	—5,2	3,4
Summa tillgång	32 680	—3,4	2,3
Offentlig konsumtion	2 220	7,2	5,8
Privat konsumtion	9 740	1,5	4,9
Investeringar	660	—0,3	—2,8
Export	6 360	—12,5	9,0
Lagerförändring i industrin (milj. kr.)	300	—20	—360
Lagerförändring i handeln (milj. kr.)	370	—440	40
Varuinsats	13 030	—1,1	—0,5
industri	4 590	—3,5	0,4
byggnadsverksamhet	4 860	—1,1	—2,3
övriga sektorer	3 580	0,9	0,9
Summa användning	32 680	—3,4	2,3

¹ Produktionen framkommer som saldo i balansen och avviker från statistiska centralbyråns årsberäkningar över produktionsutvecklingen. Försörjningsbalansens produktionsförändring för prognosperioden korrigeras därför i enlighet med mönstret för tidigare avvikelser.

Källa: Konjunkturinstitutet.

helt kompensera exportens svagare volymtillväxt och produktionstillväxten kom att dämpas under 1974. Även med beaktande av den höga importökningen 1973—1974 synes efterfrågetillskottet 1973—1974 dock ha medgett en kraftigare produktionsökning än de drygt 2 % som anges i statistiska centralbyråns produktionsberäkningar.

Avsättningsläget för övrigvaror på utlandsmarknaderna förblev svagt under 1975 och exportvolymen kom att ligga kvar på den låga nivå som nåddes under senare delen av 1974. Detta resulterade i en minskning av exportvolymen med drygt 12 % 1974—1975. Exportpriserna upphörde att öka redan i början av 1975 men prisökningen mellan helårsgenomsnitten 1974 och 1975 kom att uppgå till nästan 13 %.

Den inhemska efterfrågan på övrigsektorns produkter minskade likaledes 1974—1975. En måttligt ökad efterfrågan för privat konsumtion och expanderande efterfrågan för offentlig konsumtion synes ha varit de enda stödjande faktorerna. Industrin skar ned sina inköp av övrigvaror och i likhet med de två föregående åren minskade leveranserna till byggnadsverksamheten 1974—1975. Inom såväl parti- som detaljhandel noterades kraftigt negativa lageromslag. Uppbyggnaden av industrins öv-

rigvarulager 1975 synes dock totalt sett ha varit av ungefär samma omfång som 1974. Lagertillväxten 1975 var emellertid i huvudsak hänförlig till en ökning av färdigvarulagren inom övrigsektorn.

Totalt sett minskade således den interna efterfrågan på övrigvaror 1974—1975. Det inhemska efterfrågebortfallet synes dock sammantagget endast ha varit ungefär hälften så stort som bortfallet på exportmarknaderna.

Den vikande inhemska efterfrågeutvecklingen 1974—1975 medförde en markant neddragning av importen av insatsvaror och totalt minskade övrigvaruimporten drygt 5 % i volym 1974—1975. Utvecklingen av utrikeshandel och inhemsk efterfrågan framtvingade en neddragning av produktionen inom övrigsektorn på omkring 5 % 1974—1975.

Efterfrågeläget förutses bli avsevärt förbättrat under 1976 till följd av gynnsammare avsättningsmöjligheter på exportmarknaderna liksom en förstärkning av den inhemska efterfrågan för privat konsumtion. Den förväntade återhämtningen i de västeuropeiska ekonomierna väntas medföra en exportvolymökning med 9 % 1975—1976. Exportpriserna förutses stiga i ett måttligt tempo under loppet av 1976 och prisökningen 1975—1976 beräknas stanna vid 3 %. Den förväntat expansiva efterfrågan för inhemsk privat konsumtion torde leda till ett efterfrågetillskott av ungefär samma storlek som det beräknade tillskottet i utlandsefterfrågan. Insatsvaruleveranserna till industrin torde inte ändras nämnvärt 1975—1976. Efter en massiv uppbyggnad av färdigvarulagren under två år förutses nu ett kraftigt negativt lageromslag 1975—1976. Handelns lager av övrigvaror torde dras nedåt även 1976. Byggnadsverksamhetens behov av insatsvaruleveranser beräknas minska även 1975—1976.

Det inhemska efterfrågetrycket beräknas inte bli kraftigare än att importvolymökningen kan väntas stanna vid drygt 3 % 1975—1976. Den ovan skisserade efterfråge- och lagerutvecklingen beräknas bereda rum för en produktionstillväxt på 2 à 3 % 1975—1976 inom övrigsektorn.

Den helt övervägande delen av produktionen inom *livsmedelsindustrin inkl. dryckesvaru- och tobaksindustrin* går till privat konsumtion inom landet. Konsumtionen av livsmedel ökade förhållandevis måttligt 1974—1975 samtidigt som ett kraftigt negativt lageromslag noterades för livsmedelsprodukternas del inom handeln. Importvolymen kom ej att öka nämnvärt. Minskningen av livsmedelsexporten 1974 vände i en uppgång i början av 1975 men exportvolymen minskade dock kraftigt mellan helåren 1974 och 1975. I likhet med importvarorna fick exportsortimentet vidkännas en vikande prisutveckling under loppet av 1975 men helårsvis registrerades dock en måttlig exportprisökning 1974—1975. Den svaga efterfrågeutvecklingen ledde till en blygsam produktionstillväxt 1974—1975.

Livsmedelskonsumtionen väntas fortsätta att stiga 1975—1976 i nästan samma takt som 1974—1975. Exportvolymen beräknas bli i stort sett oförändrad och importen förutses öka. För såväl importens som exportens del räknas med måttliga prisökningar 1975—1976. Livsmedelsindustrins egna lager steg 1975. En minskning av dem syns trolig 1976 medan livsmedelslagren i handeln närmast torde hållas oförändrade. Denna efterfrågeutveckling beräknas endast ge utrymme för en begränsad produktionstillväxt 1975—1976.

4.3 Skogsbruket

Rundvirkesavverkningarna minskade totalt sett 1974—1975. Massavedsavverkningarna steg dock under det att avverkningarna av sågtimmer sjönk tillbaka mycket kraftigt. Importen av massaved mer än fördubblades 1974—1975. Sågtimmerimporten minskade däremot avsevärt. Förbrukningen av rundvirke avtog starkt, då produktionsaktiviteten snabbt avtog under loppet av 1975 inom såväl trävaruindustrin som massa- och pappersindustrin. Lagren av massaved steg mycket kraftigt till följd av den låga förbrukningen i kombination med höjda avverkningar. Sågtimmerlagren drogs ned.

1976 väntas förbrukningen av såväl sågtimmer som massaved öka till följd av förbättrade avsättningsmöjligheter för slutprodukterna. Exporten av rundvirke beräknas minska. En fortsatt uppgång i importen av rundvirke — främst massaved — förutses. Lagren av rundvirke väntas bli avtappade. Mest omfattande förutses neddragningarna av

Tabell 4:5 Försörjningsbalans för rundvirke 1974–1976

Fast mått utan bark (barr- och lövträ)

	1 000 m ³	Förändring från föregående år, % resp. 1 000 m ³	
		1975	1976 prognos
Produktion	62 390	–8,8	–7,7
sågtimmer	27 710	–26,5	7,9
massa- och boardved	30 800	6,0	–18,1
övrigt rundvirke	3 880	0	–2,1
Import	1 340	124,8	18,0
Summa tillgång	63 730	–6,0	–6,4
Export	2 160	–9,0	–10,0
Lagerförändring	–4 300	8 220	–5 320
Förbrukning	65 870	–18,0	3,1
sågtimmer	28 020	–24,7	4,6
massa- och boardved	34 050	–14,5	2,7
övrigt rundvirke	3 800	0,5	–1,9
Summa användning	63 730	–6,0	–6,4

Källa: Konjunkturinstitutet.

massavedslagren bli. Ytterligare någon minskning av de redan vid ingången av året mycket små sågtimmerlagren torde dock ske. Sammantaget ger det ovanstående att rundvirkesavverkningarna minskar även 1975—1976. I detta innefattas en tämligen markerad nedgång i avverkningarna av massaved medan sågtimmeravverkningarna beräknas öka. Den kalkylerade ökningen förutsätter att den tröghet i anpassningen av avverkningarna av sågtimmer till sågverkens efterfrågan som fanns under 1975 upphävs under loppet av 1976.

4.4 Övriga näringsgrenar och den totala produktionen

Den totala produktionstillväxten i ekonomin under 1975 var låg enligt statistiska centralbyråns kalkyler. Ökningen i bruttonationalproduktionen, mätt från produktionssidan, ligger — delvis av beräkningstekniska orsaker — lägre än motsvarande tal från användningssidan. Prognosen för den totala produktionen 1976 bygger på finansdepartementets sammanfattande bedömning av utvecklingen (se kapitel 1). I nedanstående tabell redovisas förändringstalen för de olika näringsgrenarnas produktionsvolym 1974—1975 samt prognoser för 1975—1976.

	Förändring i produktionsvolym, %		Bidrag till ökningen i den totala produktionen, % 1975—1976
	1974—1975	1975—1976	
Jordbruk	-10,5	3	4
Skogsbruk	-9,5	-6	-6
Industri	-2	1	17
Elkraftproduktion m.m.	9,5	7	10
Byggnadsverksamhet	-1,5	0	1
Summa varu- och kraftproduktion	-2	1	26
Privata tjänster	1	2	36
Offentliga tjänster	5	4	38
Summa tjänstesektorer	2,5	2,5	74
Total produktion	0,2	1,8	100

Jordbrukets produktionsvolym minskade kraftigt 1974—1975. Efter rekordskördarna 1974 blev skördeutfallet mera normalt under 1975. Animalieproduktionen beräknas ha varit i stort sett oförändrad. Sammantaget skulle minskningen i jordbrukets produktionsvolym ha uppgått till drygt 10 %. Under förutsättning om normalskörd 1976 väntas vegetabilieproduktionen enligt statens jordbruksnämnd minska ytterligare något. Genom en ökning i animalieproduktionen väntas jordbrukets förädlingsvärde dock öka med 3 % 1975—1976.

Skogsbrukets förädlingsvärde beräknas ha minskat med 9,5 % i vo-

lym 1974—1975. Under 1976 väntas produktionsvolymen enligt konjunkturinstitutets kalkyler minska med 6 %.

Som framgår av avsnitt 1 i detta kapitel beräknas *industriproduktionen* ha minskat med ca 2 % i volym 1974—1975. För 1976 förutser konjunkturinstitutet en oförändrad produktionsvolym inom industrin jämfört med 1975. Den annorlunda bedömningen i finansdepartementets kalkyler har beräknats resultera i en ökning på ca 1 % 1975—1976.

Produktionen inom *elsektorn* ökade kraftigt 1975 efter en minskning under oljekrisåret 1974. Produktionsvolymen beräknas sålunda enligt statistiska centralbyrån ha ökat med ca 9,5 % 1974—1975. Ökningen faller främst på värmekraftproduktionen till följd av att flera nya kärnkraftaggregat har tagits i bruk under 1975. Dessa har främst ersatt oljebaserade kondenskraftverk, vilka därför har utnyttjats i betydligt mindre utsträckning än tidigare. Den totala elförbrukningen beräknas ha ökat med ca 4 % från 1974 till 1975. Förbrukningsökningen inom hushåll, handel m. m. var mycket kraftig, ca 15 %, medan förbrukningen inom industrin minskade med ca 4 %. Att den totalt sett relativt måttliga förbrukningsökningen lett till så kraftig produktionsökning beror främst på att nettoimporten av elkraft blev avsevärt mindre 1975 än 1974. Under 1976 bedöms produktionsvolymen inom elkraftsektorn öka med ca 7 %. Även under 1976 faller ökningen främst på kärnkraftproduktionen.

Inom *byggnadsverksamheten* beräknas produktionsvolymen ha minskat med drygt 1,5 % 1974—1975. Som framgår av kapitel 7 förutses enligt konjunkturinstitutet en minskning av bruttoinvesteringarna i byggnader och anläggningar med ca 3 % från 1975 till 1976. Med hänsyn till bl. a. en ökad reparations- och underhållsverksamhet skulle minskningen av produktionsvolymen inom byggnadssektorn dock komma att stanna på 2,5 %. Mot bakgrund av den i sammanfattningskapitlet antagna investeringsutvecklingen för 1976 torde emellertid byggnadssektorns produktion vara i stort sett oförändrad från 1975 till 1976.

De ovan redovisade förändringstalen innebär att *varu- och kraftproduktionen* skulle ha minskat med 2 % 1974—1975 och beräknas öka med 1 % 1975—1976.

Produktionsvolymen för de *privata tjänstesektorerna* ökade med ca 1 % 1974—1975. Enligt statistiska centralbyråns beräkningar har produktionsutvecklingen för varuhandeln dämpats betydligt under loppet av 1975. Ökningen i produktionsvolymen beräknas till 2 % 1974—1975. För samfärdseln minskade produktionen med 8 %. Under 1976 antas den totala privata tjänsteproduktionen öka i snabbare takt än under 1975; produktionsökningen från 1975 till 1976 har beräknats till knappt 2 %.

Den *offentliga tjänsteproduktionen* beräknas ha stigit med ca 5 % 1974—1975. Det är framför allt ökningen i den kommunala verksam-

heten som bidragit till produktionsuppgången. Kommunernas tjänsteproduktion ökade med drygt 5,5 % jämfört med en ökning på 3 % i den statliga sektorn. Från 1975 till 1976 väntas den utveckling som redovisas i kapitel 8 leda till en ökning i den totala offentliga tjänsteproduktionen på nära 4 %.

Den *totala tjänsteproduktionen* ökade enligt ovanstående beräkningar med 2,5 % 1974—1975. Även för 1975—1976 förutses ökningen bli ca 2,5 %.

Bruttonationalproduktens volymtillväxt, mätt från produktionssidan, blir enligt de redovisade beräkningarna 1,8 % 1975—1976. Därvid bidrar tjänstesektorerna med ungefär 3/4 av ökningen i totalproduktionen.

Av kapitel 1 framgår att ökningen av bruttonationalprodukten, mätt från användningssidan, uppgår till 2 % 1975—1976.

5 Arbetsmarknaden

5.1 Arbetsmarknaden under 1975 och början av 1976

Sammanfattning

Den beskrivning av arbetsmarknaden 1975 som gavs i den preliminära nationalbudgeten står sig i allt väsentligt fortfarande. Utmärkande för 1975 var att såväl arbetskraftsutbudet som sysselsättningen ökade kraftigt och att arbetslösheten bibehölls på en låg nivå. I genomsnitt under året var 67 000 personer, motsvarande 1,6 % av arbetskraften, arbetslösa.

Sysselsättningen ökade med 2,5 % eller 100 000 personer. Av dessa var 75 000 kvinnor. De sektorer som framför allt expanderade var kommunerna, landstingen och varuhandeln. Inom varuhandeln ökade främst deltidssysselsättningen.

Efterfrågan på arbetskraft föll under loppet av året inom flera sektorer. Speciellt markerat var detta inom tillverkningsindustrin. Industrin kunde dock i stort utsträckning hålla kvar sin arbetsstyrka trots den internationella lågkonjunktursens utdragna förlopp. Bidragande till detta har varit de stödåtgärder som vidtagits i form av lagerstöd, utbildningsbidrag m. m.

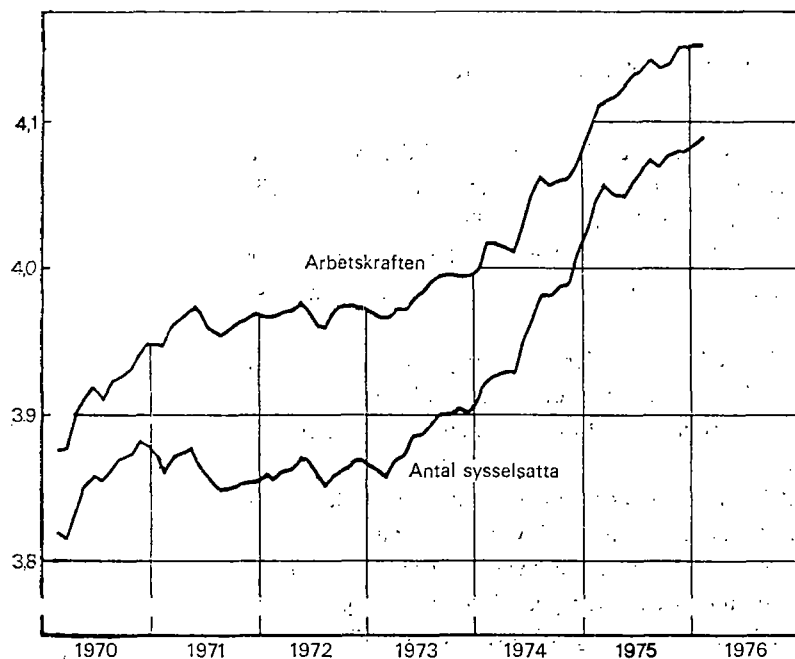
Befolkningsutveckling och arbetskraftsutbud

Tre faktorer bestämmer utbudet av arbetskraft: den inhemska befolkningsutvecklingen, in- och utvandringen samt förvärvsfrekvensen. Förvärvsfrekvensen (det relativa arbetskraftstalet) anger den andel av befolkningen i en viss åldersgrupp som står till arbetsmarknadens förfogande. Den helt avgörande faktorn bakom ökningen av arbetskraftsutbudet hittills under 1970-talet har varit kvinnornas ökade förvärvsbenägenhet.

Under 1975 ökade folkmängden i Sverige med 31 000 personer (0,4 %). Det var en lika stor ökning som 1974, men lägre än genomsnittet för perioden 1970—1975. Det mest anmärkningsvärda vad gäller befolkningsförändringen 1975 var det rekordlåga födelseöverskottet. Nettot uppgick till endast 14 000 mot 24 000 året innan. Det är det lägsta födelseöverskott som noterats sedan mitten av 1930-talet. Detta kompenserades emellertid av ett relativt stort invandraröverskott. Antalet invandrare uppgick brutto till 44 000. Samtidigt minskade utvandringen något under 1975, till 27 000 personer. Invandringsöverskottet blev sålunda 17 000 personer, vilket nästan innebar en fördubbling jämfört med 1974. Två länder, Danmark och Finland, svarade för 2/3 av denna nettoinvandring. Från Danmark kom, netto, 6 700 invandrare vilket innebar en ökning med 2 000 jämfört med 1974. Invandringen från

Diagram 5: 1 Arbetskraft och sysselsättning 1970—1976

Miljoner personer. Säsongrensade månadsdata

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Danmark mattades dock av mot slutet av 1975. Invandringen från Finland visade ett något annat mönster. Nettoinvandringen stannade vid 4 400 personer (1974 noterades ett utvandringsöverskott på 1 100); men ökningen var koncentrerad till andra halvåret 1975. Totala nettoinvandringen hittills under 1976 (januari—mars) har varit väsentligt lägre än under motsvarande period förra året.

Medelfolkmängden i åldrarna 16—74 år ökade 1975 med 16 000 personer eller knappt 0,3 %. Det var, beroende på den större invandringen, en kraftigare ökning än 1974. Antalet personer i arbetskraften, dvs. summan av sysselsatta och arbetslösa ökade mycket kraftigt 1975, eller med 85 000 personer. Även året innan ökade arbetskraftsutbudet kraftigt; med 65 000 personer jämfört med 1973. Tillväxten av personer i arbetskraften 1974 och 1975 kom alltså, vilket framgår av diagram 5: 1, att bli ovanligt stark.

Som nämnts tidigare förklaras den kraftiga utbudsökningen till helt övervägande del av kvinnornas ökade förvärvsbenägenhet. Totalt ökade deras relativa arbetskraftstal under 1975 med 2,1 procentenheter till 59,2 %. Även männens förvärvsfrekvens steg något, med 0,3 procentenheter så att nu 80 % av männen i åldern 16—74 år befinner sig på arbetsmarknaden.

Efterfrågan på arbetskraft

Ett flertal indikatorer kan användas för att belysa efterfrågeutvecklingen på arbetskraft. Arbetsförmedlingsstatistiken över lediga platser, kompletterad med kvalitativa omdömen i länsarbetsnämndernas rapporter är väsentlig vid bedömningen av efterfrågeläget. En viktig roll spelar också konjunkturinstitutets kvartalsvisa barometerundersökningar för industrin i vilka man bl. a. frågar om företagens uppfattning om tillgången på arbetskraft.

Statistiken vid arbetsförmedlingarna över nyanmälda och kvarstående lediga platser täcker dock inte hela arbetsmarknaden. Uppskattningar tyder på att i genomsnitt endast omkring 60 % av samtliga lediga platser på marknaden anmäls till arbetsförmedlingarna¹. Detta medför vissa svårigheter vid jämförelser över tiden då exempelvis benägenheten att söka arbetskraft via förmedlingarna kan variera med konjunkturläget. Dessa reservationer till trots bör emellertid förändringarna i serierna över de lediga platserna kunna användas som indikatorer på hur efterfrågan på arbetskraft utvecklas.

Hos arbetsförmedlingarna registreras varje månad tillströmningen av *nyanmälda lediga platser*. Tillflödet av nyanmälda platser ökade under 1973 och fram t. o. m. halvårsskiftet 1974 men har därefter varit vikande. Säsongrensat låg nivån fjärde kvartalet 1975 4 % under första kvartalet. Under februari och mars 1976 noterades emellertid en markerad uppgång, främst beroende på en ökning av antalet anmälda korttidsarbeten. Nedgången i de nyanmälda platserna under 1975 var mest markerad inom tillverkningsindustrin. Nivån fjärde kvartalet låg 25 % under första kvartalet. Trots detta har en del industriföretag fortfarande svårt att få tag i yrkesutbildad arbetskraft. Även inom byggnadsverksamheten minskade de nyanmälda platserna kraftigt under 1975.

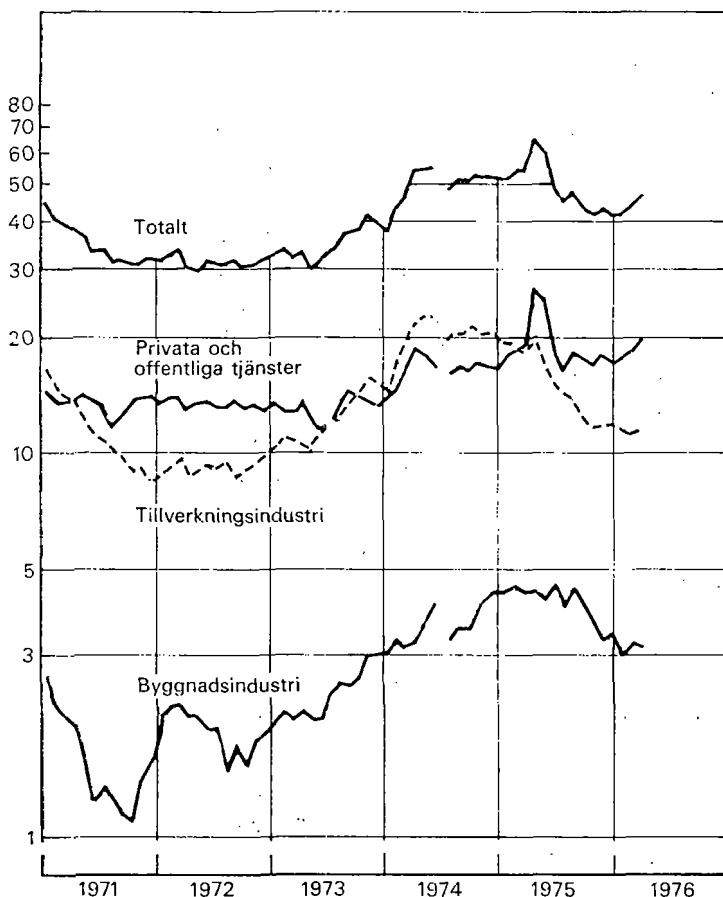
Beståndet av kvarstående lediga platser är en indikator på den icke tillgodosedda efterfrågan på arbetskraft. Utvecklingen av de lediga platserna illustreras i diagram 5: 2. På grund av en statistikomläggning i juli 1974 är inte serierna helt jämförbara bakåt i tiden. En snabb ökning skedde från mitten av 1973 och också under 1974 även om en viss avmattning märktes mot slutet av detta år. En markerad uppgång registrerades andra kvartalet 1975 beroende på en ökning inom sektorerna offentlig förvaltning och privata tjänster² (främst inom vårdområdet och varuhandeln). De lediga platserna sjönk därefter under återstoden av 1975 med 20 %. Nivån vid årsskiftet 1975/76 låg dock fortfarande i paritet med nivån vid slutet av 1973. Under loppet av 1975 och bör-

¹ I prop. 1975/76: 84 har regeringen föreslagit att man på försök inför skyldighet för privata arbetsgivare att anmäla lediga platser till arbetsförmedlingarna. Försöksverksamheten avses att starta 1 juli 1976 och skall omfatta Malmöhus, Blekinge och Kristianstads län.

² Privata tjänster: varuhandel, post- och telekommunikationer, samfärdsel, hotell- och restaurangverksamhet, bank- och försäkringsverksamhet.

Diagram 5: 2 Kvarstående lediga platser 1971—feb/mars 1976

Tusental. Säsongrensade månadsdata. Log. skala

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen och konjunkturinstitutet.

jan av 1976 sjönk de lediga platserna inom de flesta branscherna med tillverkningsarbete. För metall- och verkstadsindustri och massapapperstillverkning var antalet lediga platser fjärde kvartalet 41 % resp. 28 % lägre än första kvartalet 1975. Som framgår av diagram 5: 2 visade dock tjänstesektorerna en tendens till ökning av de lediga platserna under början av 1976.

I konjunkturinstitutets barometerundersökningar har andelen företag som uppgivit brist på arbetskraft sjunkit successivt sedan junibarometern 1974. Detta gäller alla kategorier anställda, såväl arbetare som tjänstemän. Trots denna nedgång rapporterar dock fortfarande 1/3 av företagen att det råder brist på yrkesarbetare.

Sysselsättningsutvecklingen

Som framgår av diagram 5: 1 steg sysselsättningen kraftigt mellan 1973 och 1974. Denna utveckling fortsatte under 1975 även om en avmattning skedde mot slutet av året. Under dessa två år, 1974 och 1975, ökade sysselsättningen med inalles 200 000 personer. Sysselsättningsexpansionen har fortsatt även under början av 1976.

Medan antalet sysselsatta steg med 2,5 % mellan 1974 och 1975 ökade antalet personer i arbete något mindre, med 2,1 %. Detta berodde på en ökning av frånvaron under 1975. Antalet arbetade timmar, enligt arbetskraftsundersökningarna steg klart lägre än antalet personer, med 1,4 % jämfört med 2,5 %. Ett flertal faktorer förklarar denna skillnad, bl. a. den ökade kvinnliga sysselsättningen (dessa har genomsnittligt lägre medelarbetstid än männen), vissa arbetstidsförkortningar och ett minskat övertidsuttag.

Ökningen av sysselsättningen under 1975 var i huvudsak koncentrerad till ett par sektorer. Särskilt starkt ökade sysselsättningen i den offentliga sektorn och där främst i kommuner och landsting som ökade antalet sysselsatta med 7,5 %. Även varuhandelns sysselsättning expanderade kraftigt under 1975. Till övervägande del är denna ökning hänförlig till en stark ökning av antalet deltidssysselsatta. Det är inte ovanligt att vissa varuhus och stormarknader kan ha ända upp till 80 % av arbetsstyrkan i form av deltidsanställda. Denna ökning inom varuhandeln förklarar i sin tur en del av kvinnornas ökade sysselsättning.

I tabell 5: 1 redovisas förändringarna i sysselsättningen räknat i tim-

Tabell 5: 1 Sysselsättningen inom olika näringsgrenar 1973—1975

	Antal syssel- satta 1 000-tal 1974	Procentuell förändring av antalet sysselsatta		Procentuell förändring av antalet utförda arbetstimmar	
		1973 — 1974	1974 — 1975	1973 — 1974	1974 — 1975
Jordbruk, fiske	217	-1,9	-2,5	-1,9	-3,3
Skogsbruk	63	4,5	0	4,0	-4,7
Gruvor, tillverkningsindustri	1 037	1,4	1,3	0,6	-1,4
El-, gas- och vattenverk	28	0,7	0,7	-1,0	1,3
Byggnadsverksamhet	334	-1,5	-1,6	-2,3	-2,6
Privata tjänster ¹	1 305	-0,3	1,6	-0,7	0
Staten	278	4,0	2,7	2,8	1,8
Staten exkl. värnpliktiga	232	3,9	3,3	2,4	2,5
Kommunerna	717	7,0	7,5	5,1	6,4
Summa	3 979	1,6	2,1	0,6	0,2
Korrigeringspost		0,4	0,4	0,5	0,4
Totalt		2,0	2,5	1,0	0,6

¹ Varuhandel, restaurang- och hotellrörelse, samfärdsel, bank- och försäkringsinstitut m. m.

Källa: Statistiska centralbyrån.

mar och personer mer detaljerat för olika sektorer av samhällsekonomin. Denna redovisning bygger på material från nationalräkenskapernas statistik över sysselsättningsutvecklingen. Jämfört med arbetskraftsundersökningarna brukar vissa skillnader föreligga. I nationalräkenskaperna arbetar man med en delvis annan åldersindelning samt justerar för vissa kalendariska effekter. Av tabellen framgår expansionen inom den offentliga sektorn liksom den trendmässiga tillbakagången inom jordbruket och byggnadsverksamheten.

Arbetslöshet, arbetsmarknadspolitiska åtgärder m. m.

Sysselsättningen kunde under 1975 mer än väl hålla jämna steg med den kraftiga ökningen av arbetskraftsutbudet vilket medförde att arbetslösheten hela året kunde hållas nere på en låg nivå. Ett flertal faktorer bidrog till denna utveckling. Den privata och offentliga konsumtionen ökade kraftigt. Industrins investeringar fortsatte att öka, vilket i kombination med olika sysselsättningsstödjande åtgärder minskade effekterna av den internationella lågkonjunkturen. Avmattningen kom också sent inom den arbetsintensiva verkstadsindustrin. Uppenbarligen har också företagen, av lärdom från tidigare avmattningar, försökt hålla kvar arbetskraften i väntan på utlandskonjunkturs uppgång. Utbildningsverksamhet, underhålls- och reparationsarbeten inom företagen ökade markant under 1975.

För 1975 noterades ett arbetslöshetsgenomsnitt på 67 000 personer enligt arbetskraftsundersökningarna. Detta motsvarade 1,6 % av arbetskraften (se tabell 5:2). Som framgår av diagram 5:3 tenderade arbetslösheten att stiga något under loppet av 1975, men har nu i början av 1976 åter minskat. I mars 1976 uppskattades antalet ar-

Tabell 5:2 Arbetslösheten 1970—1975

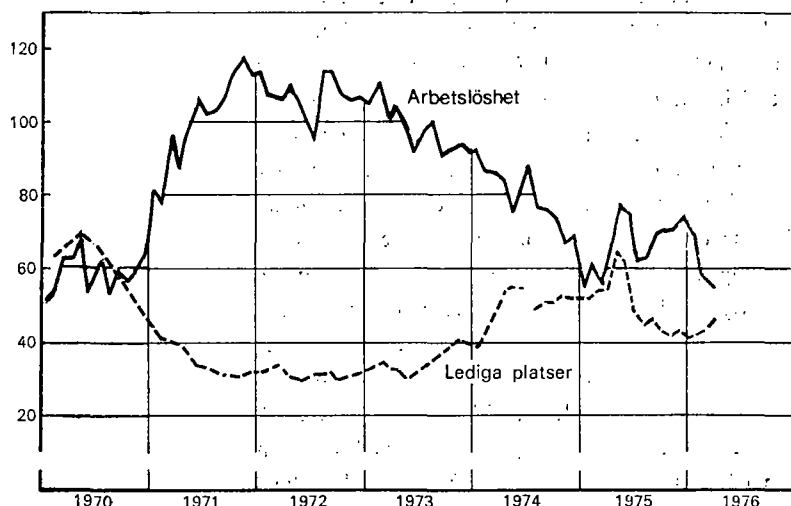
1 000-tal årsmedeltal

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Arbetskraft	3 913	3 961	3 970	3 977	4 043	4 129
Sysselsatta	3 854	3 860	3 862	3 879	3 962	4 062
Arbetslösa	59	100	107	98	80	67
därav: storstadslän	18	33	36	30	25	18
skogslän	18	29	31	31	25	22
övriga län	23	39	40	36	30	27
<i>Relativa arbetslöshetstal (arbetslösa i procent av arbetskraften)</i>						
Totalt	1,5	2,5	2,7	2,5	2,0	1,6
Män	1,3	2,4	2,5	2,2	1,7	1,3
Kvinnor	1,8	2,8	3,0	2,8	2,4	2,0
Storstadslän	1,2	2,2	2,4	2,0	1,6	1,2
Skogslän	2,3	3,6	3,8	3,9	3,0	2,7
Övriga län	1,4	2,4	2,4	2,2	1,8	1,5

Källa: Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar.

Diagram 5:3 Arbetslöshet och kvarstående lediga platser 1970—feb/mars 1976

Tusental. Säsonggrensade månadsdata

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen, konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

betslösa till 62 000 (1,5 %). Av dessa var 42 000 medlemmar i någon arbetslöshetskassa. I likhet med tidigare mönster har vissa grupper, främst ungdomar, drabbats av en något högre arbetslöshet än genomsnittet. Under de tre första kvartalen 1975 låg emellertid antalet arbetslösa ungdomar (16—24 år) under 1974 års nivå. Mot slutet av året steg ungdomsarbetslösheten något. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna intensifierades emellertid under hösten och vintern för dessa grupper. Praktikplatser inrättades vid statliga verk och myndigheter. Anslagen till kommunala beredskapsarbeten höjdes. Vidare utgår, med speciellt sikte på ungdomarna, stöd till företag som nyanställer personal. Dessa åtgärder har fått avsedd effekt. I mitten av mars 1976 var totalt 29 000 personer sysselsatta i beredskapsarbeten. Av dessa var drygt 11 000 under 25 år, en fördubbling jämfört med december 1975. Antalet praktikplatser vid verk och myndigheter har nu ökat kraftigt, från drygt 1 000 platser i november 1975 till drygt 4 000 i mars 1976.

Ett flertal åtgärder har vidtagits under 1975 och början av 1976 för att förmå företagen att hålla kvar arbetskraften. Preliminära beslut om stöd för lagerproduktion beviljades under 1975 och första kvartalet 1976 motsvarande en lagerökning på 4,4 miljarder kr. Bidrag för utbildning av permitteringshotad personal beviljades under 1975 i en sådan omfattning att 8 000 personer berördes. Användandet av investeringsfondsmedel medgavs för ett stort antal projekt. Många av dessa kommer att färdigställas eller igångsättas under första hälften av 1976.

Bland kassamedlemmarna, dvs. de på arbetsmarknaden som är för-

säkrade i någon arbetslöshetskassa, utvecklade sig arbetslösheten i stort sett efter samma mönster som AKU-serien. Dock förefaller uppgången under loppet av 1975 vara något mer markerad i denna serie. I mars 1976 var som nämnts tidigare 42 000 kassamedlemmar arbetslösa. Detta motsvarade 1,5 % av medlemsantalet. I *industrikassorna* har en måttlig uppgång i arbetslösheten (säsongrensat) kunnat noteras under 1975. Vid slutet av mars 1976 var 2 % arbetslösa i dessa kassor, motsvarande 15 000 personer. I *byggnadskassorna* låg arbetslösheten under hela 1975 under 1974 års nivå. I början av 1976 steg den dock. I mars var drygt 5 % av medlemmarna arbetslösa mot 4,0 % för ett år sedan. Den förhållandevis goda byggarbetsmarknaden kan förefalla märklig mot bakgrund av den kraftiga nedgången i bostadsbyggandet på senare år. Förklaringen ligger delvis i att andelen småhusbyggen ökat (mer arbetsintensiv produktion än flerfamiljshus) samtidigt som ombyggnads- och reparationsverksamheten expanderat. Främst förklaras dock den förhållandevis låga arbetslösheten av en avgång av arbetskraft från byggnadsbranschen. Arbetslösheten i *tjänstemannakassorna* låg hela 1975 under 1974 års nivå. I mars 1976 var arbetslöshetsprocenten 0,5.

Som framgår av tabell 5:3 ökade antal varsel om driftsinskränkningar under 1975. Speciellt kraftig var ökningen av varsel om nedläggningar. Bland de branscher som noterade de kraftigaste ökningarna märks verkstadsindustrin, trävaru-, samt textil- och beklädnadsindustrin. I en del fall har dock utfärdade varsel återtagits. Även antalet berörda av förkortad arbetsvecka ökade under 1975, 7 200 personer mot 3 000 året innan. Den kraftiga ökningen under januari—mars 1976 jämfört med motsvarande månader 1975 beror bl. a. på varsel från ett par stora industrier. Dessa inskränkningar/nedläggningar har varit kända sedan länge och kommer att effektueras under 1977. Bl. a. berörs vattenfallsverkets anläggningar på Väröhalvön.

Antalet personer i arbetsmarknadsutbildning låg hela 1975 under 1974 års nivå. I början av 1976 kunde en ökning noteras. I mars var antalet 50 000 personer mot 44 000 ett år tidigare. En liknande upp-

Tabell 5:3 Varsel om personalinskränkningar 1970—1976

	Totalt antal berörda	Därav antal ned- läggningar
1970	20 975	13 378
1971	36 966	13 773
1972	23 745	10 519
1973	15 102	8 048
1974	14 228	6 984
1975	23 793	13 202
1975 jan.—mars	4 956	2 505
1976 jan.—mars	9 652	5 460

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

gång registrerades också för antalet sysselsatta i beredskapsarbeten. Dessa ökningar är, som beskrivits tidigare, bl. a. betingade av de ökade åtgärderna mot ungdomsarbetslösheten.

5.2 Arbetsmarknaden under 1976

I detta avsnitt sammanfattas prognoserna över utbud och efterfrågan av arbetskraft under 1976. Först görs en prognos över arbetskraftsutbudet mätt i personer och timmar. I ett andra steg härleds efterfrågan på arbetskraft utifrån de sektorvisa produktionskalkylerna (se avsnitt 4.4) och en uppskattning av produktivitetsutvecklingen. Genom att sedan ställa utbuds- och efterfrågekalkylen mot varandra kan en uppfattning om sysselsättningsläget för 1976 erhållas.

Arbetskraftsutbud

Utbudskalkylen tar sin början i en befolkningsprognos. Medelfolkmängden i åldrarna 16—74 år beräknas bli ungefär oförändrad jämfört med 1975. I denna bedömning ligger ett antagande om ett lägre invandringsöverskott än 1975. Sålunda väntas en nettoinvandring på 5 000—10 000 personer under 1976. Konjunkturutvecklingen i Finland spelar en avgörande roll för invandringens omfattning. Här har antagits en nettoinvandring från Finland av samma omfattning som 1975, dvs. ungefär 4 000 personer.

Av större betydelse för arbetskraftsutbudet än befolkningsutvecklingen är förändringarna i de relativa arbetskraftstalen för olika grupper. Förvärvsbenägenheten påverkas av ett flertal faktorer såsom val mellan arbete och studier, konjunkturläget, möjligheterna att ordna barntillsyn etc. Sedan lång tid är det i första hand kvinnornas ökade deltagande i förvärvslivet som bidragit till arbetskraftsresursernas ökning. Mellan 1965 och 1975 ökade antalet kvinnor i arbetskraften med 380 000. Ökningen för männen var under samma period helt obetydlig, endast 10 000 personer. Utvecklingen av de relativa arbetskraftstalen under 1970-talet framgår av nedanstående tablå. Kvinnornas förvärvsfrekvens ökade med drygt 6 procentenheter, medan männens trendmässiga nedgång fortsatte (med undantag för 1974—1975).

I utbudsprognosen för 1976 har antagits att männens relativa arbetskraftstal kommer att minska med 0,3 procentenheter medan en ökning

Relativa arbetskraftstalen 1970—1975

Årsmedeltal

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Män	80,7	80,3	79,7	79,6	79,7	80,0
Kvinnor	52,9	54,0	54,7	55,2	57,0	59,2

med 1,0 procentenhet väntas för kvinnorna. Detta innebär en svagare ökning än 1974—1975. Förändringarna under dessa båda år låg dock klart över den långsiktiga trenden.

Flera reformer inom högskole- och vuxenutbildningen och på pensionsområdet har genomförts som kan antas få en neddragande effekt på arbetskraftsutbudet de närmaste åren. På litet längre sikt torde dock exempelvis ökad utbildning innebära att fler personer söker sig ut på arbetsmarknaden. Reformerna på pensionsområdet träder i kraft 1 juli 1976. Den allmänna pensionsåldern sänks till 65 år. Ett system med deltidspension införs samtidigt som möjligheterna till förtida pensionsuttag vidgas. Möjligheten till delpension sänker arbetskraftsutbudet räknat i timmar. Effekten under 1976 bedöms dock bli förhållandevis begränsad. Det kommer att ta viss tid innan arbetslivet anpassat sig till de ökade kraven på deltidarbeten. Sammantaget innebär kalkylerna att den prognos som gjordes i den preliminära nationalbudgeten ligger kvar. Således väntas en utbudsökning på omkring 20 000—30 000 personer mellan genomsnittslägena 1975 och 1976. Arbetskraftsutbudet mätt i timmar blir däremot praktiskt taget oförändrat jämfört med 1975. Detta beror på flera faktorer. Kvinnornas ökande andel av arbetskraften sänker det totala timutbudet eftersom de har kortare medelarbetstid än männen. Vidare genomförs en del smärre arbetstidsförkortningar för vissa skiftarbetare i industrin och inom en del statliga verk, bl. a. SJ.

Produktion och sysselsättning 1976

I kapitel 4 har närmare redovisats de bedömningar som gjorts över produktionsutvecklingen inom olika sektorer av ekonomin. Med vissa antaganden om produktivitetsutvecklingen kan arbetskraftsbehovet totalt och inom de olika näringsgrenarna beräknas.

Som framhölls redan i den preliminära nationalbudgeten är produktivitetsutvecklingen speciellt svårprognostiserad med hänsyn till de drastiska förändringarna under senare år. Sålunda noterades för hela samhällsekonomin 1975 endast en mycket obetydlig produktivitetsökning mot en genomsnittlig ökning för perioden 1970—1975 på drygt 4 %. Inom gruvor och tillverkningsindustri sjönk produktiviteten något jämfört med 1974. Detta förklaras av att sysselsättningen i industrin hölls uppe trots den svaga produktionsutvecklingen. I stället för att permitteras har arbetsstyrkan i ökad omfattning sysselsatts med reparations- och underhållsarbeten, utbildning av olika slag m. m. Den ekonomiska politiken har bl. a. syftat till att hålla kvar de anställda i företagen, vilket bör ha medfört att de nu står väl rustade inför konjunkturuppgången.

Med hänsyn till osäkerheten om produktivitetsutvecklingen under det framförliggande året redovisas denna i intervall om halva procentenheter. Därmed redovisas också sysselsättningsförändringen i timmar i intervall. Resultaten sammanfattas i tabell 5: 4. Sammantaget skulle be-

høvet av arbetskraft inom de varuproducerande näringsgrenarna minska något under 1976. Översatt till personer innebär kalkylerna att minskningar förutses för jordbruk, skogsbruk och tillverkningsindustri med ungefär 15 000—20 000 personer. För den offentliga tjänstesektorn förutses däremot en fortsatt ökning av sysselsättningen med ungefär 40 000 personer. Huvuddelen av denna ökning kommer att falla på kommuner och landsting. I detta sammanhang kommer åtgärderna som satts in för att stimulera anställningar av ungdomar att bli betydelsefulla.

De presenterade kalkylerna pekar på ett totalt sett väl hävdad sysselsättningsläge sett mellan genomsnittet av 1975 och 1976. Arbetslösheten skulle också för 1976 stanna under 2 %. Osäkerheten i prognoserna bör dock understrykas. Utbudet av arbetskraft kan skifta snabbt på grund av förändrade attityder bland de potentiella arbetskraftsresurserna, dvs. kvinnor och ungdomar. Likaså kan den alltid förhandenvarande osäkerheten om den ekonomiska utvecklingen skapa en motsvarande osäkerhet i fråga om läget på arbetsmarknaden. Förväntningarna inom industrin förefaller dock nu på de flesta håll att vara klart optimistiska. Enligt konjunkturinstitutets barometerundersökning i mars 1976 har företagen klart positiva omdömen om produktionsvolym och orderingång andra kvartalet 1976. För första gången sedan sommaren 1974 noteras i barometern också en ökning av antalet företag som uppger brist på yrkesarbetare.

Trots att konjunkturen vänder uppåt kan vissa grupper möta svårigheter på arbetsmarknaden. Detta gäller särskilt ungdomar och kvinnor utan yrkesutbildning och praktik. En fortsatt satsning på en rörlighetsfrämjande arbetsmarknadspolitik med inriktning på utbildnings- och omskolningsverksamhet bör medverka till att den ömsesidiga anpassningen mellan arbetssökande och lediga platser sker allt snabbare och mer effektivt.

Tabell 5:4 Produktion, produktivitet och sysselsättning 1976

Procentuella förändringstal

	Produktion	Produktivitet	Sysselsättning (timmar)
Jordbruk, fiske	3	4,5—5,0	—1,5——2,0
Skogsbruk	—6	—1,5——0,5	—4,5——5,5
Gruvor och tillverkningsindustri	1	2,0—2,5	—1,0——1,5
El-, gas-, värme- och vattenverk	7	6,0—6,5	1,0—0,5
Byggnadsverksamhet	0	2,5—3,0	—2,0——3,0
Privata tjänster	2	2,0—2,5	0——0,5
Offentliga tjänster ¹	4	0	4
Totalt	2	2	0

¹ I enlighet med tillämpade schabloner har produktiviten i den offentliga sektorn kalkylmässigt satts lika med noll.

Anm. Siffrorna har avrundats till hela resp. halva procent.

6 De enskilda konsumenternas ekonomi

6.1 Sammanfattning

Hushållens disponibla inkomster beräknas ha stigit med 22,8 miljarder kr., eller med 15,9 %, från 1974 till 1975. Detta är drygt en procentenhet mindre än vad som redovisades i den preliminära nationalbudgeten. Nedrevideringen beror främst på att inbetalningarna av direkta skatter under 1975 i osedvanligt stor utsträckning förskjutits till sista uppbördsterminen, något som inte bedömdes sannolikt vid prognostillfället. Inbetalningarna av direkta skatter visar efter denna uppjustering av skatteberäkningen ungefär lika stor ökningstakt 1974—1975 som 1973—1974. Effekterna av de ändrade skattereglerna vid årsskiftet 1974/1975 motverkas av kraftigt ökat skatteunderlag och höjd kommunal utdebitering. Den sammanlagda effekten av skattereformen vid årsskiftet 1974/1975 och den höjda kommunala utdebiteringen 1975 uppskattas ha blivit en minskning av uttaget av preliminär A-skatt med 4,4 miljarder kr. Effekten av enbart de ändrade reglerna för statlig beskattning motsvarar ca 25 % av disponibelinkomstökningen.¹

I reala termer ökade den disponibla inkomsten 4,9 % 1974—1975. Hushållens konsumtion var under första och fjärde kvartalen avsevärt större än motsvarande kvartal 1974 (5 resp. 5,7 %). För sommarhalvåret 1975 registreras emellertid betydligt lägre ändringstal från den höga konsumtionsnivån andra och tredje kvartalen 1974. Volymuppgången för helåret 1975 beräknas till 2,9 %. Kalkylerna innebär en fortsatt ökning av sparkvoten med 1,8 procentenheter till 10 %.

I prognosen över inkomstutfallet 1976 förutses faktorinkomsterna stiga betydligt mindre än de närmast föregående åren. Den avtalsmässiga löneökningen är beräknad med utgångspunkt från de uppgörelser som träffades under första halvåret 1975. Förutsatt oförändrat sysselsättningsläge och dämpad löneglidning beräknas den utbetalda lönesumman öka med 11,3 % 1975—1976. Någon effekt av kontrollstationsförhandlingar ligger inte i detta tal. Inkomstöverföringarna till hushållen från den offentliga sektorn väntas stiga något mer 1975—1976 än 1974—1975. Vad gäller skatteprognosen har den för den totala lönesummeförändringen tillämpliga marginalskattekvoten höjts något jämfört med tidigare beräkning till följd av skatteutfallet för 1975.

¹ Detta tillskott till hushållens nominella inkomster har inte sin fulla motsvarighet i en ökning av deras reala disponibla inkomster. Skattereformen innebar nämligen även en ökning av arbetsgivaravgifterna med viss återverkan uppåt på konsumentpriserna. Å andra sidan utökades även vissa sociala förmåner bl. a. folkpensionerna. Inberäknat dessa effekter kan det ifrågavarande reformpaketet uppskattas ha gett ett tillskott om ca 3 procentenheter till 1975 års disponibla realinkomster.

Utvecklingen mellan åren av hushållens inbetalningar av skatter, avgifter m. m. ändras emellertid inte nämnvärt jämfört med prognosen i den preliminära nationalbudgeten. Ökningstalet för 1975—1976 beräknas sålunda bli något lägre än 1974—1975, vartill kommer att transfereringarna till hushållen som ovan framhållits stiger i något snabbare takt. Nettoinbetalningarna från hushållen till den offentliga sektorn skulle därmed minska något från 1975 till 1976.

Hushållens disponibla inkomster beräknas öka med 11,6 % 1975—1976. Den genomsnittliga prisnivån för privat konsumtion förutses stiga med 9,4 % mellan åren. Realinkomstökningen skulle då bli 2 %. Volymtillväxten i den privata konsumtionen har uppskattats till 3 %, varvid förutsätts en lägre sparkvot 1976 än 1975.

6.2 De disponibla inkomsterna

Från 1974 till 1975 beräknas lönesumman för samtliga anställda ha ökat med 18 %. Härav svarade den avtalsmässiga löneökningen för 13,1 procentenheter medan löneglidningen beräknas ha bidragit med 3,1. Sysselsättningskomponenten gav ett positivt bidrag till lönesummeutvecklingen på 1,5 procentenheter.

För industriarbetarnas del visar statistiska centralbyråns förtjänststatistik, korrigerad för retroaktiva löneutbetalningar, en timlöneökning från 1974 till 1975 på 18,5 %. Därav beräknas avtalen ha svarat för 10,5 procentenheter och löneglidningen för 8. Som en följd av ökade sociala avgifter steg timkostnaderna med drygt 4 procentenheter utöver timlöneökningen. Här ligger ökade kostnader för sjukförsäkringen, folkpensioneringen och ATP samt smärre höjningar av avgifterna till avtalsgruppsjukförsäkringen och trygghetsförsäkringen.

Mellan 1975 och 1976 förutses den totala utbetalda lönesumman öka med 11,3 %. Den avtalsmässiga löneglidningen beräknas därvid till 8,8 %, medan löneglidningen kalkyleras till 2,5 %. Sysselsättningskomponenten har satts till 0. Avtalskomponenten på 8,8 % är beräknad med utgångspunkt från de uppgörelser som träffades under 1975 och kan således, i den mån kontrollstationsförhandlingar leder till ytterligare lönepåslag, komma att upjusteras.

Industriarbetarlönerna beräknas avtalsmässigt öka med knappt 7,5 % från 1975 till 1976. Förutsatt en löneglidning på 4,5 % skulle därmed en timlöneökning på omkring 12 % vara att vänta. 1976 höjdes folkpensionsavgiften och sjukförsäkringsavgiften ytterligare bl. a. till följd av ökade folkpensionsförmåner och höjd sjukfrekvens. Även ATP-avgiften höjdes något. Dessutom tillkom 1976 tre nya sociala avgifter för resp. arbetsmarknadsutbildning, vuxenutbildning och delpensionering. De höjda sociala avgifterna kan beräknas medföra att timkostnaden för

Tabell 6:1 De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1974—1976^{1, 2}

	Milj. kr.		Procentuell förändring från föregående år		
	1974	1975	1974	1975	1976 prognos
<i>Löpande priser</i>					
1 Faktorinkomster ³	156 002	181 529	13,4	16,4	10,5
Egentliga löner ⁴	130 836	154 373	13,0	18,0	11,3
Enskilda företagares inkomster	11 671	12 562	23,7	7,6	7,3
Övriga faktorinkomster	13 495	14 594	9,0	8,1	3,9
2 Inkomstöverföringar till hushåll	41 197	48 297	32,9	17,2	20,3
3 Direkta skatter, avgifter m. m.	55 840	65 763	16,1	17,8	14,1
därav: prel. A-skatt	48 485	56 318	14,9	16,2	12,2
4 Nettoinbetalningar till det offentliga (3—2)	14 643	17 466	—14,3	19,3	—2,9
5 Räntor och utdelningar, netto ⁵	1 995	2 171	35,4	8,8	—3,7
6 Övriga transfereringsinkomster och -utgifter, netto	—259	—367	—	—	—
7 Disponibel inkomst	143 095	165 867	17,5	15,9	11,6
8 Privat konsumtion	131 325	149 363	14,0	13,7	12,7
9 Sparande (7—8) ⁶	11 770	16 504	77,4	40,2	2,2
10 Sparkvot (9:7) ⁷	8,2	10,0	2,8	1,8	—0,9
<i>1968 års priser</i>					
11 Disponibel inkomst	99 173	104 044	7,5	4,9	2,0
12 Privat konsumtion	91 016	93 692	4,4	2,9	3,0

¹ Hushållssektorn inkluderar, förutom hushållen, de s. k. ideella organisationerna som betjänar hushållen och som inte helt eller huvudsakligen finansieras och kontrolleras av offentliga sektorn. Hit räknas fackföreningarna, folkbildningsverksamheten, nykterhetsrörelsen, idrottsorganisationerna, tjänstemannaorganisationerna, Röda korset m. m. samt ej statsbidragsberättigade privata sjukhem, barnhem, barnkolonier, semesterhem. Utöver löntagarhusåll ingår hushåll som äger personliga företag, dvs. som erhåller sin huvudsakliga inkomst från rörelse.

² Uppdelningen av de disponibla inkomsterna följer samma principer som tillämpades i konjunkturinstitutets höstrapport.

³ Arbetsgivaravgifter till socialförsäkring, tillräknade pensionsavgifter för statliga och kommunala myndigheter, för kommunala affärsverk samt för icke-finansiella företag är ej medtagna som löneförmåner i denna post.

⁴ Egentliga löner motsvarar kontant utbetald lönesumma, direkt utbetalda pensioner från industri, handel och statliga affärsverk samt arbetsgivaravgifter till privat försäkring.

⁵ Inkl. räntor på privata försäkringsfonder (exkl. skadeförsäkring).

⁶ Inkl. privat försäkringssparande. Detta uppgick 1974 till 4 715 milj. kr. och 1975 till 5 282 milj. kr. Det beräknas 1976 uppgå till 5 741 milj. kr.

⁷ Förändring mätt i procentenheter.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

industriarbetare stiger med 3,5 procentenheter utöver kontantlönehöjningen.

De enskilda företagarnas inkomster återgick 1975 till mera normal ökningstakt efter den kraftiga ökningen 1974, se tabell 6: 1. Bakom siffran 7,6 % döljer sig olikartad utveckling för olika typer av företagare. Jordbrukarinkomsterna nådde t. ex. inte upp till 1974 års rekordnivå, medan däremot skogsbrukarinkomsterna fortsatte att öka kraftigt, om än något långsammare än 1974.

I tabell 6: 2 återfinns en detaljredovisning av inkomstöverföringarna till hushållen. Utbetalningarna av barnbidrag var lägre 1975 än 1974 då

Tabell 6:2 Inkomstöverföringar till hushåll 1974–1976

Milj. kr., löpande priser

	1974	1975	1976 prognos
Egentliga inkomstöverföringar	12 019	13 396	16 026
därav: barnbidrag	3 038	2 832	3 257
bostadsbidrag, statligt och statskommunalt ¹	1 447	1 861	1 942
studiebidrag	497	578	737
arbetsmarknadsutbildning	492	438	851
pensioner från stat och kommun	2 103	2 354	2 532
övrigt	4 442	5 333	6 707
Socialförsäkringsutfall	29 178	34 901	42 059
därav: folkpensioner ¹	13 841	15 916	18 720
ATP	3 884	5 008	6 750
utbetalningar från försäkringskassor ²	10 342	12 773	14 921
utbetalningar från arbetslöshetskassor	758	779	1 117
övrigt	353	425	551
Inkomstöverföringar till hushåll	41 197	48 297	58 085

¹ Kommunala bostadstillägg till pensionärer redovisas under posten folkpensioner.

² Inkl. apotekarrabatter.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

ett extra barnbidrag betalades ut. Bostadstilläggen och studiebidragen ökade däremot ganska kraftigt. ATP-utbetalningarna hade liksom tidigare år en ökningstakt på ca 30 %. Den snabba utvecklingen där hänger samman med att allt fler av dem som pensioneras hunnit meritera sig för ATP-pensioner av väsentlig storlek.

Skattereformen 1975 verkade sänkande på inbetalningarna av preliminär A-skatt. De stora löneökningarna medförde att inbetalningarna ändå ökade relativt kraftigt, som framgår av tabell 6:3. Nettot av fyllnadsskatt, kvarskatt och överskjutande skatt förändrades betydligt och blev från statskassans synpunkt sett positivt. Samtidigt reducerades emellertid socialförsäkringspremierna till drygt 1/3 av 1974 års nivå i och med slopandet av hushållens sjukförsäkringsavgift.

Sammantagna resulterar beräkningarna för 1975 i en disponibelinkomstökning på 15,9 % i löpande priser. Med en genomsnittlig prisuppgång på 10,5 % ger detta en realinkomstökning på 4,9 %.

Ökningen av de totala faktorinkomsterna beräknas 1976 bli lägre än de två senaste åren. Lönerna har redovisats i det föregående. Av företagargrupperna väntas jordbrukarna åter öka sina inkomster efter nedgången 1975. I prognosen antas normalt skördeutfall. Skogsbrukarnas inkomster, som de tre senaste åren ökat kraftigt i samband med höjda virkespriser, väntas ligga kvar på 1975 års nivå. För övriga rörelseidkare antas inkomsterna öka med drygt 7 %.

Inkomstöverföringarna till hushållen beräknas stiga något mera 1976

Tabell 6:3 Hushållens direkta skatter och avgifter 1971–1976

Milj. kr., löpande priser

	1971	1972	1973	1974	1975	1976 prognos
1 Prel. A-skatt	34 954	40 480	42 180	48 485	56 318	63 199
2 Prel. B-skatt	3 644	3 939	3 973	4 349	4 890	5 890
3 Fyllnadsskatt	1 334	1 325	1 369	1 734	2 676	2 951
4 Kvarskatt ¹	2 023	2 222	1 401	1 562	1 786	2 285
5 Överskjutande skatt	-2 836	-4 265	-4 410	-4 266	-3 964	-3 676
6 Slutskattereglering (3+4+5)	521	-718	-1 640	-970	498	1 560
7 Övriga skatter och avgifter	2 622	3 082	3 569	3 976	4 057	4 404
8 Summa (1+2+6+7)	41 741	46 783	48 082	55 840	65 763	75 053
därav: socialförsäkringspremier	5 400	6 067	6 443	4 122	1 560	1 995

¹ Influtna delen.

Anm. Kvarskatten avser inkomsten två år tidigare, medan fyllnadsskatten och överskjutande skatten avser inkomsten ett år tidigare.

Källor: Konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

än 1975. Till uppgången bidrar det från oktober 1975 höjda barnbidraget, reformer på det studiesociala området, ändrade ersättningsvillkor för personer i arbetsmarknadsutbildning, den allmänna pensionsålderns sänkning från juli i år och högre utbetalningar från arbetslöshetskassorna.

Även 1976 års skattereform verkar sänkande på inbetalningarna av preliminär A-skatt, medan höjningen av den kommunala utdebiteringen verkar i motsatt riktning. Den höjda fastighetstaxeringen 1975 och den maximering av sjukförsäkringsavdraget som infördes vid deklarationen av detta års inkomster påverkar för 1976 fyllnadsskatten uppåt och den överskjutande skatten nedåt. Samtidigt beräknas kvarskatten öka, bl. a. som en följd av underuttaget av preliminärskatt 1974 på de socialförsäkringsförmåner som då blev beskattningsbara. Totalt beräknas direkta skatter, avgifter m. m. stiga med 14 %. Samtidigt stiger emellertid inkomstöverföringarna till hushållen så mycket kraftigare att effekten beräknas bli en liten minskning av hushållens nettoinbetalningar till det offentliga.

Nettot av räntor och utdelningar väntas minska något under 1976. Detta sammanhänger med att diskontot, som antas förbli oförändrat 5,5 % under resten av året, ligger lägre än under 1975.

Beräkningarna av hushållens disponibla inkomster 1976 ger till resultat en ökning från 1975 med 11,6 % i löpande priser. Prisuppgången kalkyleras till 9,4 % och realinkomsten skulle således öka med 2 %.

6.3 Konsumentpriserna

Från december 1974 till december 1975 steg konsumentprisnivån 10,1 % enligt långtidsindex (se tabell 6:4). Detta var mindre än pris-

Tabell 6:4 Konsumentprisindex december 1974—december 1975

	Vägnings- tal ¹	Procentuell förändring dec. 1974— dec. 1975	Inverkan på total- index	Procen- tuell andel av totala ökningen
Totalt	1 000,0	10,1	10,1	100,0
Samtliga varor	672,5	10,9	7,3	72,8
Livsmedel	220,0	11,5	2,5	25,1
Alkoholhaltiga drycker och tobak	80,0	13,3	1,1	10,6
Bränsle och drivmedel ²	57,0	10,6	0,6	6,0
Kläder och skor	77,5	9,2	0,7	7,1
Övriga icke varaktiga varor	66,0	10,6	0,7	7,0
Varaktiga varor	172,0	9,9	1,7	17,0
Samtliga tjänster	327,5	8,4	2,8	27,2
Bostad	177,0	5,2	0,9	9,1
Övriga privata tjänster	82,5	15,3	1,3	12,6
Offentliga tjänster	68,0	8,2	0,6	5,5

¹ Förändringar i vägningsstalen sedan den preliminära nationalbudgeten beror dels på att SCB ändrar vägningsstalen i långtidsindex, dels på smärre ändringar i konjunkturinstitutets indelning.

² Exkl. kokgas och elström, vilka ingår i offentliga tjänster.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

uppgången under loppet av 1974. Varupriserna fortsatte att öka snabbare än priserna på tjänster, men bland varugrupperna noteras en ändrad rollfördelning i jämförelse med 1974. De varugrupper som under 1974 uppvisade den svagaste indexökningen är de som 1975 uppvisar den starkaste. Sålunda steg (under perioden december 1974 till december 1975) priserna mest på alkohol och tobak, drygt 13 %, och på livsmedel, 11,5 %. Däremot avtog prisstegringstakten för gruppen bränsle och drivmedel men var fortfarande något högre än prisökningen i genomsnitt. Denna grupp steg under 1975 med 10,5 % efter att under 1973 och 1974 ha stigit med 40 % resp. 20 %.

Priserna på tjänster steg lika mycket som under 1974, men som nämnts ovan, mindre än varupriserna. Det sistnämnda kan främst återföras på bostadspostens ringa ökning, 5,2 %. Starkt bidragande till den svaga ökningstakten har varit utvecklingen av egnahemsposten, som påverkats av diskontosänkningen i augusti 1975.

I tabell 6: 5 redovisas indexhöjningen under 1975 liksom den prognoserade prishöjningen för 1976 med uppdelning på olika prisstegringskomponenter. Av den totala ökningen av konsumentpriserna på 10,1 % under loppet av 12-månadersperioden december 1974—december 1975 beräknas restfaktorn, som innefattar lönekostnadsstegringarnas genomslag inom de från internationell konkurrens skyddade näringsgrenarna, ha svarat för drygt hälften, 5,1 procentenheter. Detta värde på restfaktorn är avsevärt högre än vad som gäller både för 1974 och för genomsnittet.

Tabell 6:5 Konsumentprisförändringen 1965—1976 uppdelad på komponenter
(Längttidsindex dec—dec)

	1965—1970		1970—1975		1974	1975	1976
	To- talt	Per år	To- talt	Per år			Prog- nos
Konsumentprisnivåns procentuella uppgång, totalt	23,5	4,3	48,6	8,3	10,5	10,1	8,2
därav hänförs till:							
ändring i indirekta skatter	4,2	0,8	6,0	1,2	0,3	0,9	—
automatiska effekter av indirekta värdeskatter	0,9	0,2	3,8	0,8	0,8	1,0	0,7
ändring av internationellt bestämda priser	2,3	0,4	14,6	2,8	5,7	1,1	1,7
ändring av jordbrukspriser	1,0	0,2	2,2	0,4	-0,4	0,6	0,7
ändring av bostadspris-sättning	5,0	1,0	6,0	1,2	2,0	0,9	1,2
ändring av diverse taxor	1,6	0,3	2,0	0,4	0,2	0,4	0,3
trendavvikelse i priserna på färskvaror	0,0	0,0	0,8	0,2	0,3	0,1	0,1
restfaktor	8,5	1,6	13,2	2,5	1,6	5,1	3,5

under den senaste 10-årsperioden. Det förklaras främst av den osedvanligt kraftiga höjningen av lönekostnaderna, men får också ses mot bakgrund av den svaga utvecklingen av denna beräknade komponent under 1973 och 1974. I det höga värdet för restfaktorn 1975 döljer sig sålunda en eftersläpningseffekt, vilken uppkommit i och med att starkt ökade importkostnader inte omedelbart slagit igenom eller tillåtit slå igenom i prisbildningen i senare led inom landet.

Restfaktorn innefattar huvuddelen av de prisförändringar som försigår utan omedelbar påverkan av den internationella prisutvecklingen. Lika fullt står denna del av prisbildningen under stark inverkan av utifrån kommande impulser, låt vara att påverkan förmedlas genom indirekta överföringsled. Den internationella prisutvecklingen styr nämligen prissättningen inom de konkurrensutsatta sektorerna. Dessa utövar i sin tur ett starkt inflytande på lönekostnadernas utveckling inom hela den svenska ekonomin, däribland även de näringsgrenar som är skyddade från internationell priskonkurrens.

Den internationella pridfaktorn — i tabellen benämnd ändring av internationellt bestämda priser — innefattar även prissättningen på sådana svensktillverkade varor som från konkurrensutsatta näringsgrenar levereras till hemmamarknaden. Sålunda förutsätts — med den analysmetod som tillämpas — att dylika varor nära följer den internationella prisutvecklingen sådan denna i första hand representeras av priserna vid import till Sverige. Exportpriserna steg emellertid 1975 väsentligt mera än importpriserna, vilket bl. a. kom till uttryck i en stark positiv förändring av bytesvilkoren för bearbetade färdigvaror. I den mån priserna på svensktillverkade varor även vid avsättning inom landet kunnat höjas

mera än importpriserna finns anledning att beakta detta i den uppdelning som redovisas av prisstegringskomponenterna. Detta har sålunda motiverat ett särskilt tillägg om 0,2 procentenheter till den internationella pridfaktor, varigenom denna i tabellen upptagits till 1,1 procentenheter för 1975. Det angivna värdet för restfaktor är likaledes avstämt med hänsyn till detta.

Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1974 och 1975 blev ökningen av konsumentindex 9,9 %. Vid implicitprisindexberäkning framträder en starkare genomsnittlig prisökning, 10,5 %.

Prisutsikter för 1976

Från december 1975 till februari 1976 har konsumentprisindex stigit 2,4 %, varav höjda hyres- och egnahemskostnader svarar för 0,4 procentenheter och höjda priser på eldningsolja och bensin för 0,4 procentenheter. Den totala indexökningen mellan februari 1975 och februari 1976 är 10,7 %.¹

Bedömningen av prisutsikterna för 1976 har utgått från tillgängliga prognoser och antaganden angående arbetskraftskostnader och importpriser m. m. Med utgångspunkt från löneprognosen har arbetsgivarnas genomsnittliga kostnader för samtliga anställda beräknats öka med 15 %. Lönekostnadernas genomslag inom de från internationell konkurrens skyddade områdena antas få ett normalt värde. Härutöver räknas emellertid liksom 1975 med ytterligare ökning för restfaktor. Uppjusteringen för 1976 har gjorts med hänsyn till troliga eftersläpande effekter av tidigare års — däribland även 1973 och 1974 års — importpris- och/eller lönekostnadsstegringar. Restfaktorns inverkan på konsumentprisuppgången väntas bli 3,8 procentenheter varav 0,3 procentenheter faller på ändring av diverse taxor.

De internationellt bestämda prisernas ökningstakt antas bli måttlig men jämfört med 1975 ändå i det närmaste fördubblad. Det är främst vissa råvaror och stapelprodukter som väntas visa en tilltagande pris-

¹ Enligt en presskommuniké utgiven från statistiska centralbyrån har konsumentprisnivån stigit 10,8 % från februari 1975 till februari 1976. Härvid bortses från den inverkan på indextalen som följer av långtidsindex för december 1975. I den särskilda långtidsberäkning av index som företas för december varje år ingår revideringar som i vissa fall innebär ett hänsynstagande till utvecklingen under tidigare kalenderår. Nämnvärda inslag av denna art förekom dock inte i långtidsindex för december 1975. Härutöver insätts regelbundet nya vägningstal avsedda för en årslänk räknat från föregående december. Införandet av sådana nya vägningstal kan påverka index; i det aktuella fallet medförde det en sänkning med 0,15 procentenheter. För en 12-månadersjämförelse av priserna december—december innebär detta inte någon komplikation. Däremot skulle kunna hävdas att 12-månadersjämförelser mellan okorrigerade indextal för övriga månader i princip skulle vara behäftade med ett periodiseringsfel som kan befaras tillta allteftersom utgångspunkten för jämförelsen förskjuts från december. Den lösning som valts i den ovan nämnda presskommunikén har varit att vid angivelse av prisutvecklingen för senaste 12-månadersperiod eliminera inverkan av långtidsindex och därmed även risken för detta speciella periodiseringsfel.

stegringstakt. Effekten på konsumentprisindex av fortsatt uppgång i de internationellt bestämda priserna har under sådana omständigheter satts till 1,7 procentenheter.

Jordbruksprisernas utveckling har både under 1974 och 1975 hållits tillbaka genom subventioner. Bedömningen för 1976 utgår från att subventioneringen inte ökas ytterligare. Inverkan på totalindex av höjda jordbrukspriser har därför satts till 0,7 procentenheter.

Bostadspriserna beräknas bidra till uppgången i konsumentprisnivån med 1,2 procentenheter. Skillnaden gentemot 1975 kan huvudsakligen hänföras till egna hemsposten. Prognosen förutsätter oförändrat diskonto under återstoden av 1976. Diskontot sänktes emellertid 1 procentenhet i augusti 1975 och 1/2 procentenhet i januari 1976. Räntekostnaderna har därigenom i större utsträckning verkat återhållande på egna hemspostens utveckling under loppet av 1975 än de beräknas göra under 1976.

Totalprognosen ger en konsumentprisstegring under loppet av 1976 på 8,2 % (se tabell 6: 5). Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1975 och 1976 uppskattas förändringen till 9,6 %. Ökningen i implicitprisindex för den privata konsumtionen antas bli något mindre, 9,4 %.

6.4 Den privata konsumtionen

I oförändrad prisnivå räknat ökade den privata konsumtionen 1975 med 2,9 % (se tabell 6: 6) enligt statistiska centralbyrån. Konsumtionsutgifterna i löpande priser ökade 13,7 % (se tabell 6: 1). Tillväxten i

Tabell 6:6 Hushållens konsumtionsutveckling 1963 -1975
1968 års priser

	Milj. kr. 1974	Procentuell årlig förändring			
		1963— 1968 ¹	1968— 1973 ¹	1973— 1974	1974— 1975
1 Varaktiga varor	9 994	5,1	3,4	13,4	6,9
1.1 Bilar	3 211	2,4	1,4	12,2	8,9
1.2 Övriga	6 783	6,8	4,4	14,1	5,9
2 Delvis varaktiga varor	13 874	3,7	1,5	9,9	2,8
3 Icke varaktiga varor	36 876	3,9	1,4	2,2	2,4
3.1 Livsmedel	23 880	2,8	0,6	4,3	1,7
3.2 Övriga	12 996	6,0	2,7	-1,5	3,6
4 Tjänster	28 575	2,7	2,2	3,1	3,0
4.1 Bostäder	15 693	2,8	2,6	2,2	1,8
4.2 Övriga	12 882	2,5	1,7	4,2	4,6
5 Summa inhemsk konsumtion	89 319	3,6	1,8	4,8	3,2
6 Turistnetto	1 697	13,1	8,2	-13,2	-9,3
7 Hushållens totala konsumtion	91 016	3,7	2,0	4,4	2,9
8 Hushållens disponibla inkomster	99 173	3,0	2,4	7,5	4,9

¹ Per år.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

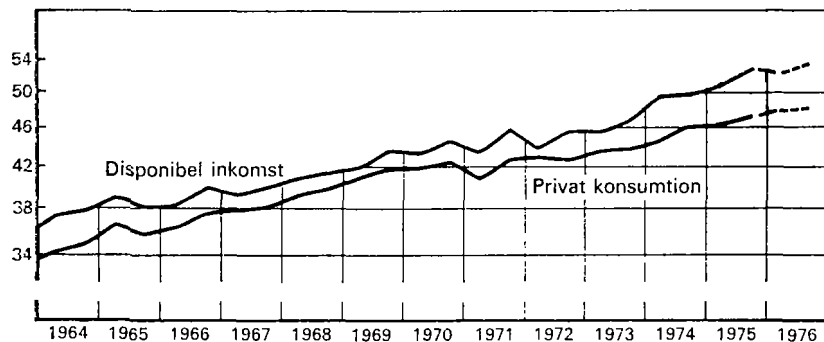
de inkomster som hushållen kunde disponera för konsumtion och sparande under 1975 beräknas nu till 15,9 %, vilket är drygt en procentenhet lägre än vad som förutsattes i den preliminära nationalbudgeten 1976. Uppgången i sparandets andel av de disponibla inkomsterna blev sålunda något mindre än enligt PNB-prognosen. Sparandet ligger likafullt på en mycket hög nivå och sparkvoten uppgår enligt beräkningarna till 10 %. Beräkningar av hushållssparandet med utgångspunkt från statistik över finansiella tillgångar och skulder ger emellertid inte belägg för fullt så kraftig sparökning som den ovan redovisade. Det statistiska underlaget är ofullständigt och svårtolkat, men skulle möjligen kunna tyda på en underskattning av konsumtionsutgifterna 1975. Det kan heller inte uteslutas att inkomstutvecklingen 1974—1975 blivit något över-skattad, kanske närmast vad gäller företagarhushållen.

Den volymmässiga konsumtionsutvecklingen 1974 och 1975 för olika grupper av varor och tjänster framgår av tabell 6:6. Inköpen av varaktiga varor ökade mer än trendmässigt även under 1975, om än i mindre grad än 1974 då konsumtionen av sådana varor stimulerades genom den tillfälliga momsnedläggningen. Konsumtionen av livsmedel och drycker steg i långsammare takt efter den kraftiga uppgången 1974. Förbrukningen av övriga icke varaktiga varor har ökat icke obetydligt 1975. I varugruppen ingår bl. a. flytande bränslen, elström och bensin, som minskade kraftigt 1974. Sett över helåret 1975 försiggick emellertid säsongrensat sett en nedgång av konsumtionen av övriga icke varaktiga varor. Nedgången mellan första och andra halvåret 1975 beror främst på att bränsleåtgången blivit lägre. Väderleken var relativt mild och de energibesparande åtgärder som började vidtagas under 1974 kan nu ha fått en synbar effekt på förbrukningen.

För 1975—1976 har hushållens disponibla inkomster beräknats öka med 11,6 %. Med en genomsnittlig prisökning mellan åren på 9,4 % för

Diagram 6:1 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter 1964—1976

Miljarder kr., 1968 års priser. Säsongrensade halvårsdata. Log. skala

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

privat konsumtion skulle realinkomstökningen bli 2 %. Prognosen för konsumtionsutvecklingen utgår bl. a. från antagandet att hushållen successivt anpassar sig till en viss konsumtionsstandard efter de betydande realinkomstökningarna de närmast föregående åren. Det utgiftsutrymme som den inträffade sparandeökningen skapat skulle med andra ord till en del komma att tas i anspråk av konsumenterna 1976. Detaljhandelsförsäljningen de första månaderna 1976 tycks inte heller motsäga en sådan utveckling. För 1976 antas konsumtionen komma att öka med i runt tal 3 %.

7 Investeringarna

7.1 Sammanfattning

De totala fasta investeringarna beräknas ha minskat med 3 % i volym från 1974 till 1975. Byggnadsinvesteringarna fortsatte att minska med ett par procentenheter främst till följd av ett kraftigt minskat bostadsbyggande och en avtagande byggnadsaktivitet bland kommunerna. Ett ökat byggande redovisas däremot bl. a. för industrin och de statliga affärsverken.

För de totala investeringarna i maskiner m. m. anger kalkylerna en minskning med 4,5 % 1975. Exkluderas de starkt fluktuerande investeringarna i handelsflottan inskränker sig nedgången till 0,5 %. Såväl de privata som de statliga maskininvesteringarna beräknas ha minskat, däribland inom handeln och de statliga affärsverken, medan kommunernas anskaffning tycks ha ökat.

Prognoserna för 1976 pekar på en fortsatt minskad investeringsaktivitet. För de totala investeringarna förutses en nedgång av samma storlek som 1975 eller med 3 %. Minskningen fördelar sig jämnt på byggnads- resp. maskininvesteringar.

En viktig faktor bakom den förutsedda nedgången på byggnadssidan är den fortsatt kraftiga minskningen av bostadsbyggandet. Den senast registrerade utvecklingen av bostadsreserven talar emellertid för att lägenhetstillskottet inte längre överstiger efterfrågan på nyproducerade lägenheter. Den långsiktiga efterfrågan på bostäder motiverar en vändning uppåt i bostadsbyggandet under de närmaste åren. Den fortsatta nedgången i nyproduktionen 1976 får i hög grad ses som en konsekvens av utvecklingen under de närmast föregående åren.

Även industriinvesteringarna förutses minska under 1976. Prognosen på en minskning med 5 % utgår ifrån att det nu låga kapacitetsutnyttjandet i industrin inte kommer att höjas i sådan omfattning under 1976 att det får någon nämnvärd effekt på investeringsaktiviteten. Några finansiella hinder för de aktuella investeringsplanernas genomförande har inte bedömts föreligga bl. a. med hänsyn till industriföretagens goda likviditetsläge i början av 1976.

Kommunernas totala investeringar (exkl. bostäder) har minskat med 20 % i volym de senaste tre åren. Denna utveckling kan till en stor del återföras på det samband som existerar mellan kommunal investeringsverksamhet och byggandet av bostäder. En viss återhållsamhet har sannolikt även förorsakats av de senaste årens anspänning av kommunernas finansiella läge som bl. a. haft sin grund i en snabb expansion av de kommunala driftsutgifterna. Kommunernas investeringsplaner för 1976 har tolkats så att en ökning med 2 % nu skulle vara att vänta. Av

Tabell 7:1 Bruttoinvesteringarnas utveckling 1971 — 1975 samt prognos för 1976
1968 års priser

	1975 i milj. kr. löpande priser	Procentuell förändring från föregående år					
		1971	1972	1973	1974	1975	1976
<i>Byggnader och anläggningar</i>							
Permanent bostäder	12 176	0,5	3,5	-2,0	-7,0	-8,5	-10,0
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	644	7,0	-1,5	-2,0	2,5	12,5	0,5
Egentlig industri	4 234	-1,0	-0,5	0,0	23,0	9,5	-7,0
Handel m. m. ¹	2 088	-9,5	16,5	5,0	-13,0	-4,0	4,0
Statliga affärsverk exkl. industri	2 324	-6,0	20,5	10,0	-4,0	17,0	8,5
Statliga myndigheter inkl. militära ²	2 196	-2,0	18,5	1,0	-5,5	-10,5	4,5
Kommunala investeringar exkl. bostäder och industri	9 491	-7,0	4,5	-11,0	-7,0	-3,0	2,0
Övriga investeringar ³	2 729	8,0	-1,5	9,0	13,5	9,0	0,5
Summa	35 882	-2,5	5,5	-2,5	-3,5	-2,5	-3,0
<i>Maskiner m. m.</i>							
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	2 179	10,0	4,5	8,0	12,5	17,0	-6,5
Egentlig industri	9 948	2,0	6,0	13,5	6,5	-2,0	-4,0
Handel m. m. ¹	2 359	-6,5	21,0	7,5	13,5	-10,5	6,0
Statliga affärsverk exkl. industri	1 878	5,0	-9,5	5,0	-7,5	-5,5	-3,0
Statliga myndigheter	588	-4,0	-8,0	9,5	8,0	5,5	9,0
Kommunala investeringar exkl. industri	1 546	-13,5	2,5	0,0	-1,0	4,0	3,5
Övriga investeringar ³	5 887	-2,0	12,5	10,5	21,5	-14,5	-10,0
därav: handelsflottan	1 594	38,5	98,0	16,0	45,0	-49,5	-21,0
Summa	24 385	-0,5	6,5	9,5	9,5	-4,5	-3,5
Summa, exkl. handelsflottan	22 791	-1,5	3,5	9,5	7,0	-0,5	-3,0
<i>Totalt</i>							
Permanent bostäder	12 176	0,5	3,5	-2,0	-7,0	-8,5	-10,0
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske ⁴	2 768	15,5	8,5	2,5	8,0	15,5	-3,5
Egentlig industri	14 182	1,0	4,0	9,5	11,0	1,5	-5,0
Handel m. m. ¹	4 447	-8,0	18,5	6,5	0,5	-7,5	5,0
Statliga affärsverk exkl. industri	4 202	0,0	3,0	7,0	-5,5	6,0	3,5
Statliga myndigheter inkl. militära ²	2 784	-2,5	13,5	2,5	-3,5	-7,5	5,5
Kommunala investeringar exkl. bostä- der och industri	11 037	-8,0	4,0	-10,0	-6,5	-2,0	2,0
Övriga investeringar ³	8 616	1,5	8,5	9,5	19,0	-7,5	-6,5
Summa ⁴	60 212	-1,5	6,0	1,5	1,0	-3,0	-3,0
Summa, exkl. handelsflottan ⁴	58 618	-2,0	5,0	1,0	0,0	-1,5	-2,5

¹ Här i innefattas bl. a. flertalet fristående kontorsbyggnader.

² Inkl. statliga väginvesteringar.

³ Inkl. vissa statliga aktiebolags investeringar.

⁴ Här i innefattas investeringar i avelsdjur m. m. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

central beydelse för denna prognos är antagandet att kommunerna i sina redovisade planer endast i begränsad omfattning hunnit beakta de ekonomisk-politiska åtgärder som beslutats sedan hösten 1975. Framför allt gäller dessa en förhöjning av anordningsbidraget för dag- och fritidshem samt en utvidgad skolbyggnadsram.

Tabell 7:2 Bruttoinvesteringarnas utveckling 1971–1975 samt prognos för 1976 för privat, statlig och kommunal sektor
1968 års priser

	1975 i milj. kr. löpande priser	Procentuell förändring från föregående år					
		1971	1972	1973	1974	1975	1976
<i>Byggnader och anläggningar</i>							
<i>Privata</i>							
inkl. bostäder	18 500	-2,0	5,5	6,0	3,0	-1,5	-7,0
exkl. bostäder	9 030	-2,0	2,0	5,0	6,5	6,5	-2,5
<i>Statliga</i>							
inkl. bostäder	5 181	-1,5	21,0	2,0	-0,5	2,0	6,0
exkl. bostäder	5 181	-1,5	21,0	2,0	-0,5	2,0	6,0
<i>Kommunala</i>							
inkl. bostäder	12 201	-3,5	1,0	-13,5	-13,0	-5,0	0,0
exkl. bostäder	9 495	-7,0	4,5	-11,0	-7,0	-3,5	2,0
<i>Summa</i>							
inkl. bostäder	35 882	-2,5	5,5	-2,5	-3,5	-2,5	-3,0
exkl. bostäder	23 706	-4,5	6,5	-3,5	-1,0	1,5	1,0
<i>Maskiner m. m.</i>							
<i>Privata</i>							
	19 304	-1,0	8,5	12,0	12,5	-5,5	-6,0
<i>Statliga</i>							
	3 526	9,5	-2,0	3,0	-1,5	-2,0	5,5
<i>Kommunala</i>							
	1 555	-13,5	3,0	-0,5	-1,0	4,0	3,0
<i>Summa</i>							
	24 385	-0,5	6,5	9,5	9,5	-4,5	-3,5
<i>Totalt</i>							
<i>Privata¹</i>							
inkl. bostäder	37 749	-1,0	7,5	9,0	7,5	-3,5	-6,5
exkl. bostäder	28 279	-1,0	7,0	9,5	10,5	-2,0	-4,5
<i>Statliga</i>							
inkl. bostäder	8 707	3,5	10,5	2,5	-1,0	0,5	6,0
exkl. bostäder	8 707	3,5	10,5	2,5	-1,0	0,5	6,0
<i>Kommunala</i>							
inkl. bostäder	13 756	-4,5	1,5	-12,5	-12,0	-4,0	0,5
exkl. bostäder	11 050	-8,0	4,0	-9,5	-6,5	-2,5	2,0
<i>Summa¹</i>							
inkl. bostäder	60 212	-1,5	6,0	1,5	1,0	-3,0	-3,0
exkl. bostäder	48 036	-2,5	6,5	2,5	4,0	-1,5	-1,0

¹ Här i innefattas investeringar i avelsdjur. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.

Anm. Procentalen är avrundade till hela resp. halva procent.

Nedan redovisas byggnadsunderhållets procentuella förändring i 1968 års priser.

1969–1970	1970–1971	1971–1972	1972–1973	1973–1974	1974–1975
5,0	2,5	1,0	–1,0	–3,5	1,0

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

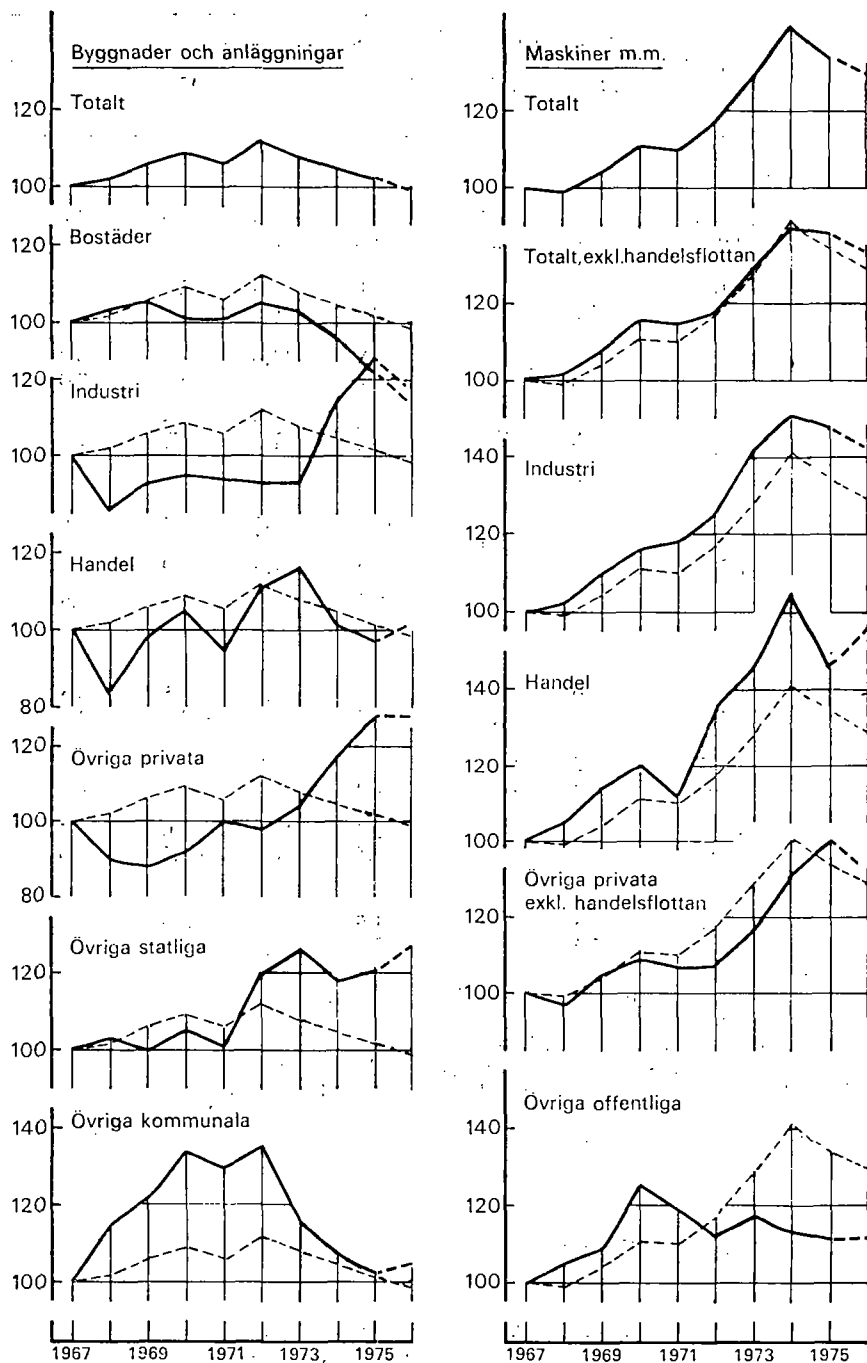
7.2 Investeringsutvecklingen inom olika områden

Bostäder

Mellan 1974 och 1975 beräknas investeringarna i bostäder ha minskat med 8,5 % i volym. Därav har investeringarna i flerfamiljshus minskat med 32,5 % och investeringarna i småhus med 4 %. Investeringarna i ombyggnad beräknas däremot ha ökat med ca 20,5 % i volym.

Diagram 7: 1 Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på sektorer 1967—1976

Index: 1967=100. 1968 års priser

Anm. I varje deldiagram är respektive total inlagd som en tunt streckad kurva.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Tabell 7:3 Lägenheter i påbörjade och inflyttningsfärdiga bostadsbyggen 1970—1975

	Totalt		Därav flerfamiljshus		Därav småhus	
	På-började	Inflyttn.färdiga	På-började	Inflyttn.färdiga	På-började	Inflyttn.färdiga
1970	100 100	109 850	69 250	72 250	30 850	34 600
1971 ¹	104 600	107 200	68 900	75 250	35 700	31 950
1972	98 600	104 050	55 800	66 900	42 800	37 150
1973	80 200	97 500	36 950	53 750	43 250	43 750
1974	81 050	85 300	27 600	38 750	53 450	46 550
1975	51 050	74 500	15 200	27 450	35 850	47 050
1976	(57 000)	(55 500)	(17 000)	(16 300)	(40 000)	(39 200)
1973:1	17 000	24 350	9 950	14 450	7 050	9 900
2	19 250	28 900	8 650	16 300	10 600	12 600
3	20 250	19 800	8 450	10 950	11 800	8 850
4	23 700	24 450	9 900	12 050	13 800	12 400
1974:1	13 700	22 300	4 850	11 400	8 850	10 900
2	18 500	23 900	7 250	10 100	11 250	13 800
3	15 750	16 100	5 050	6 700	10 700	9 400
4	33 100	23 000	10 450	10 550	22 650	12 450
1975:1	8 550	16 150	3 350	5 800	5 200	10 350
2	11 200	21 600	3 400	6 700	7 800	14 900
3	12 100	14 550	3 050	5 650	9 050	8 900
4	19 200	22 200	5 400	9 300	13 800	12 900

¹ Med påbörjandemånad avses fr. o. m. 1971 månad för grundbottenbesiktning och/eller de egentliga byggnadsarbetenas påbörjande. Fram t. o. m. 1970 avses den månad då schaktning, sprängning eller utfyllnadsarbetena påbörjas.

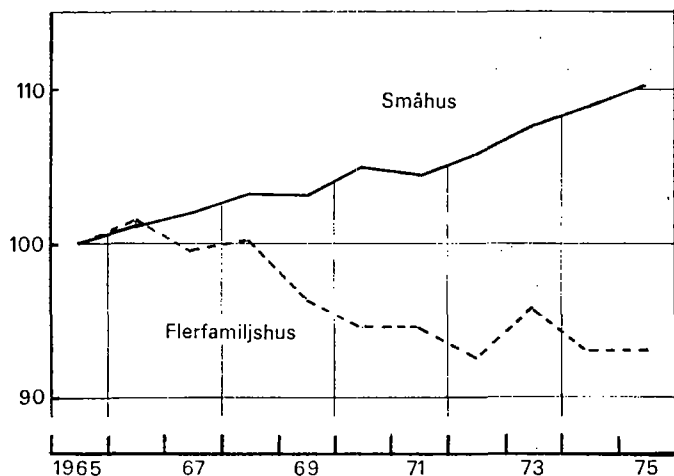
Anm. Samtliga inom parentes angivna uppgifter är prognoserade. Alla siffror är avrundade till närmast hela femtiotal.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Investeringsminskningen under 1975 förklaras främst av ett kraftigt minskat påbörjande under året. Även antalet färdigställda lägenheter, som fortgående minskat under 1970-talet, sjönk ytterligare (se tabell 7:3). Detta har i sin tur återverkat på antalet outhyrda lägenheter. Mellan beräkningstillfällena 1 september 1974 och 1 september 1975 sjönk antalet outhyrda lägenheter med ca 3 350 lägenheter till 23 050 lägenheter. Den nedåtgående tendensen i antalet outhyrda lägenheter tyder på att färdigställandet 1975 var nere på en nivå som i stort motsvarar den löpande efterfrågan. Utvecklingen under loppet av 1976 kan under sådana förhållanden komma att medföra att antalet lediga lägenheter reduceras starkt. En mycket snabb absorbering av lägenhetsreserven kan emellertid komma att försvåras med hänsyn till dess speciella sammansättning. De lägenheter som nu är outhyrda består främst av tre rum och kök. Enligt SABO-företagen, som undersöker samtliga outhyrda lägenheter inom sitt bestånd, bestod drygt 50 % av antalet outhyrda lägenheter av tre rum och kök och inemot 30 % av två rum och kök. Diagram 7:2 visar det genomsnittliga antalet rumsenheter per lägenhet i nyproduktionen under 1965—1975. Av diagrammet framgår

Diagram 7: 2 Genomsnittligt antal rumsenheter per lägenhet i nyproduktionen 1965—1975 uppdelat på småhus och flerfamiljshus

Index: 1965 = 100

Ann. År 1965 var det genomsnittliga antalet rumsenheter per lägenhet 3,31 för flerfamiljshus och 5,18 för småhus.

Källa: Statistiska centralbyrån.

att den genomsnittliga lägenhetsstorleken i flerfamiljshus fortlöpande minskat sedan 1965 medan tendensen varit den motsatta för småhus. Av nyproduktionen de senaste åren har endast omkring 10 % av flerfamiljshuslägenheterna varit större än tre rum och kök. Detta tyder på en obalans i lägenhetsutbudet vad gäller flerfamiljshusen och kan ha haft en viss betydelse för den kraftigt ökade efterfrågan på småhus under första hälften av 1970-talet.

Bedömningen av den mera långsiktiga bostadsefterfrågan talar för en återhämtning av bostadsbyggandet totalt sett. Hur snabbt återhämtningen kan ske blir beroende av kommunernas planering och arbetskraftsutbudet. Mycket tyder på att kommunernas planering försämrats under senare år — samtidigt som planeringsproblemen komplicerats genom det ökade småhusbyggandet. Arbetskraftsutbudet har minskat under en följd av år, vilket har medfört brist på vissa byggnadsarbetare inom en del orter. Även detta kan verka återhållande på bostadsbyggandet under 1976. Igångsättningen under 1976 har därför antagits uppgå till 57 000 lägenheter varav 40 000 i småhus — en bedömning som ligger i linje med länsbostadsnämndernas.

Antalet lägenheter för vilka preliminära beslut om bostadslån till ombyggnad meddelats, som nästan fördubblades under 1974, fortsatte att öka under 1975 från 22 400 lägenheter till 24 800 lägenheter (se tabell 7: 4). Denna ökning under 1974 och 1975 sammanhänger med de ekonomisk-politiska åtgärder som vidtagits under senare år. För 1976

Tabell 7:4 Antal lägenheter för vilka preliminära beslut om bostadslån till ombyggnad meddelats 1970—1975

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Ombyggnad	3 800	3 450	3 200	5 600	15 750	18 500
därav: flerfamiljshus	1 900	1 500	1 150	3 100	12 250	12 800
småhus	1 900	1 950	2 050	2 500	3 500	5 700
Förbättring	12 350	10 500	8 400	9 300	6 650	6 300
Totalt	16 150	13 950	11 600	14 900	22 400	24 800

Anm. Alla siffror är avrundade till närmast hela femtiotal.

Källa: Bostadsstyrelsen.

väntas investeringarna i ombyggnad öka ytterligare, främst till följd av de moderniseringsarbeten som påbörjades under 1975 och slutförs under 1976. I antal lägenheter räknat väntas dock ett i stort sett oförändrat påbörjande. Investeringarna i ombyggnad har antagits öka med 5 % från 1975 till 1976.

Tillsammans taget skulle ovanstående antaganden resultera i en minskning av bostadsinvesteringarna med 10,5 % i volym 1975—1976. Flerfamiljshusinvesteringarna beräknas härvid minska med 24 % och investeringarna i småhus med 9,5 %.

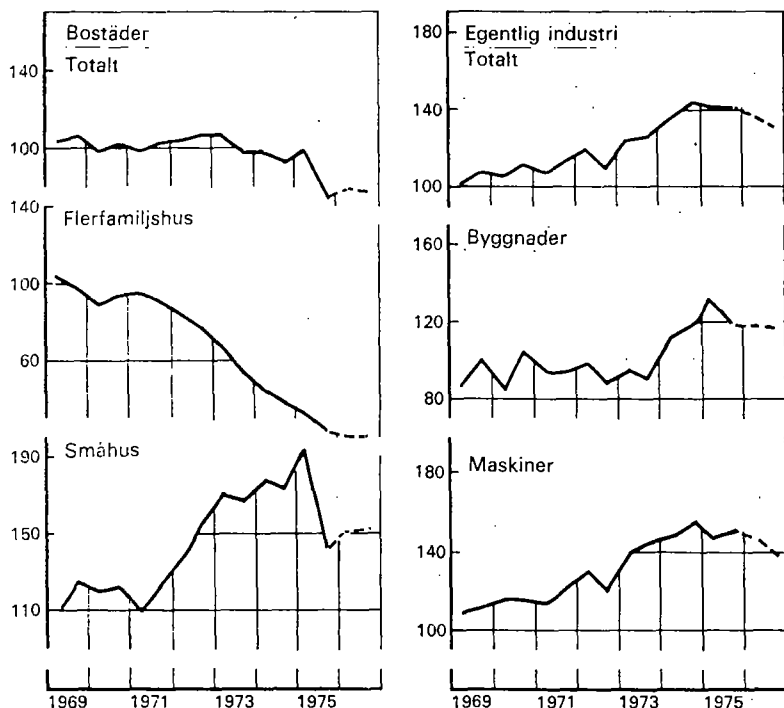
Egentlig industri

De totala fasta investeringarna inom den egentliga industrin beräknas enligt statistiska centralbyråns februarienkät ha blivit endast obetydligt större 1975 jämfört med 1974. Ökningen inskränker sig sålunda till 1,5 % i volym totalt sett; för byggnadsinvesteringarna redovisas en ökning med 9,5 % medan maskininvesteringarna beräknas ha minskat med 2 %. Enkätuppgifterna har före dessa kalkyler uppjusterats med någon procentenhet med hänsyn till den systematiska underskattning som observerats mellan preliminära och definitiva uppgifter.

Den snabba ökning av industriinvesteringarna som kunnat registreras från 1972 till 1974 skulle sålunda åtminstone temporärt ha brutits. Ännu våren 1975 angav industrin relativt optimistiska investeringsplaner för 1975 men dessa skars successivt ned under hösten samtidigt som kapacitetsutnyttjandet sjönk ned till en låg nivå. Under samma tid kunde industrin stärka sina finansiella resurser, bl. a. ökade de likvida medlen betydligt under andra halvåret 1975. Detta kunde genomföras med en betydande upplåning såväl på den inhemska kreditmarknaden som på vissa utländska. Utgångsläget inför 1976 torde därigenom, finansiellt sett, ha varit relativt gott. En upphörande lageruppbyggnad som i vissa branscher övergår i lageravveckling kommer att frigöra ytterligare finansiella resurser under 1976. Till detta kan också läggas de avsevärda nettoutbetalningar till industrin som kommer att genomföras från de särskilda investeringsfonderna resp. arbetsmiljöfonderna.

Diagram 7: 3 Investeringar i bostäder och egentlig industri 1969—1976

Index: 1967=100. 1968 års priser. Säsongrensade halvårsdata

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Trots detta finns det vissa hinder för en expansiv investeringsutveckling. Dessa torde främst ha sin grund i den fortsatt svaga produktionsaktivitet som är att vänta. Ett ökat ianspråktagande av kapacitetsresurserna kan sålunda inte beräknas komma till stånd förrän lageravvecklingen hunnit genomföras mer allmänt i industrin. Det är mot denna bakgrund som de relativt pessimistiska planerna för 1976 får ses.

I tabell 7: 5 redovisas — förutom den nu aktuella februarienkätens planer för byggnads- resp. maskininvesteringar omräknade till procentuella volymtal — även motsvarande planer och utfall för några tidigare år. Industrins planer för 1976 har totalt sett accepterats som en rimlig prognos på investeringsaktiviteten; byggnadsinvesteringarna har dock uppkorrigerats något medan maskininvesteringarna nedkorrigerats. Dessa justeringar har tagit sin utgångspunkt i tidigare års differenser mellan planer och utfall. Inflytandet från ekonomisk-politiska åtgärder har därvid i görligaste mån beaktats. I bedömningen av 1976 års investeringar har antagits att effekterna av det 10-procentiga investeringsavdraget samt möjligheterna att utnyttja de reguljära investeringsfonderna redan har inarbetats i företagens planer.

Tabell 7:5 Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1966–1976
Procentuell förändring från föregående år. 1968 års priser

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
<i>Byggnader och anläggningar</i>											
Planerat i februari samma år ¹	33	-24	-29	-12	6	0	-7	-1	9	4	-10
Faktiskt inträffad förändring	24	7	-15	8	1	-1	0	0	23	9	(-7)
Differens	-9	31	14	20	-5	-1	7	1	14	5	(3)
<i>Maskiner m. m.</i>											
Planerat i februari samma år ¹	12	-10	-6	16	9	5	-3	2	-1	1	-3
Faktiskt inträffad förändring	4	0	2	8	6	3	5	14	7	-2	(-4)
Differens	-8	10	8	-8	-3	-2	8	12	8	-3	(-1)

¹ Planerna är beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och föregående års utfall. För planförändringen 1975–1976 har använts det preliminära utfallet för 1975.

Anm. Redovisningen innefattar på maskinsidan investeringar i bilar. Uppgifterna inom parentes är prognoserade värden.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån

Med dessa förutsättningar beräknas industrins totala investeringar minska med 5 % i volym 1975–1976. Nedgången på byggnadssidan förutses bli 7 % och på maskinsidan 4 %.

I diagram 7:4 redovisas investeringsutvecklingen för de ur investeringshänseende tyngst vägande branscherna. Branschuppgifterna för 1975 och 1976 från februarienkäten har schablonmässigt korrigerats på samma sätt som ovan angivits för industrin som helhet. En dylik prognosmetod fångar endast grovt de enskilda branschernas utveckling. Investeringarna inom järn- och stålverk beräknas efter en minskning 1974 stiga kraftig både 1975 och 1976. Inom verkstadsindustrin ökade investeringarna måttligt 1975 och planerna för 1976 pekar på en oförändrad nivå. Investeringarna i massa- och pappersindustrin beräknas öka i begränsad omfattning såväl 1975 som 1976. För industrin i övrigt pekar enkäten på fallande investeringar 1975 och 1976.

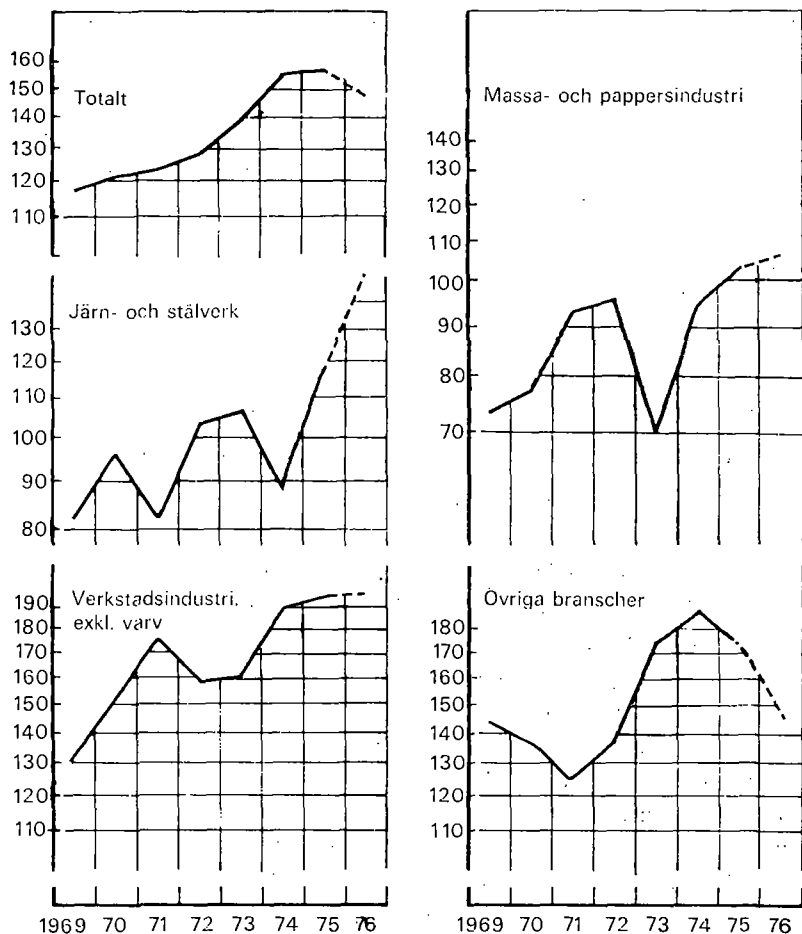
Handel m. m.

Investeringarna inom gruppen handel m. m.¹ redovisas nu ha minskat med 7,5 % i volym från 1974 till 1975. Detta innebär en uppjustering av 1975 års nivå med fyra procentenheter jämfört med den preliminära nationalbudgeten för 1976. Till underlag för denna bedömning ligger dels en av statistiska centralbyrån i februari 1976 insamlad enkät över handels-, bank- och försäkringsföretag, dels en beräkning baserad på upp-

¹ Med investeringar inom gruppen handel m. m. avses investeringar i varuhandel, bank- och försäkringsverksamhet, teatrar, hotell, restauranger, lagerbyggnader samt fastighetsförvaltning.

Diagram 7:4 Investeringar inom egentlig industri, totalt och uppdelat på branscher 1969—1976

Index: 1962=100. 1968 års priser. Log. skala

Anm. De branschvisa prognoserna är något osäkrare än prognosen för totala industrin. Investeringarna i bilar är inkluderade.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

gifter över totala kostnader och byggnadstider för påbörjade byggnadsprojekt inom hela sektorn. De nu aktuella uppgifterna tyder på en minskning av byggnadsinvesteringarna med 4 % och av maskininvesteringarna med 10,5 %. På maskinsidan redovisar framför allt handelsföretagen en kraftig minskning av maskininköpen.

Företagens planer för den enkättäckta delen anger för 1976 totalt sett en ökning av investeringarna. På byggnadssidan pekar företagens planer mot en ökning på ca 5 % i volym — en utveckling som överensstämmer med resultatet från de beräkningar som gjorts över påbörjade projekt och byggnadstider under 1976 för hela den privata delen av handel

m. m. Härvid har igångsättningen antagits öka med 10 % i volym 1975—1976. Den av statistiska centralbyrån i november 1975 genomförda byggnadsinventeringen över planerade projekt under 1976 tyder på att ökningen t. o. m. kan bli större. Uppgifterna är emellertid osäkra varför igångsättningsantagandet hållits på en försiktig nivå. Inkluderas även de statligt ägda företagen inom restaurang-, hotell- och bankrörelser skulle byggnadsinventeringarna öka med 4,5 % i volym 1975—1976.

På maskinsidan pekar företagens planer mot en mindre minskning av maskininköpen under 1976. Företagen tenderar emellertid att underskatta utfallet för det innevarande året varför enkätuppgifterna uppkorrigerats. Maskininköpen beräknas efter denna uppkorrigerings öka med 6 % från 1975 till 1976. Därmed skulle de totala investeringarna inom handel m. m. öka med 5 % i volym 1975—1976.

Handelsflottan

Investeringarna i handelsflottan, dvs. inköp av nybyggda fartyg från svenska och utländska varv minus nettoutförseln av begagnade fartyg, mer än fyrdubblades under perioden 1970—1974. 1975 uppgick däremot dessa investeringar till endast 620 milj. kr. i 1968 års priser — en halvering jämfört med 1974 års investeringar. Nedgången förklaras huvudsakligen av en mycket stark minskning av importen av nybyggda fartyg — leveranserna av svenskbyggda fartyg ökade däremot.

Beräkningarna över investeringarna i nybyggda fartyg 1976 baseras på två enkäter, en till svenska redare angående deras nyinköp av utländska fartyg och en till de svenska varven. Med ledning av dessa enkäter beräknas investeringarna i handelsflottan minska med ytterligare 20 % — hänförligt till neddragna leveranser från såväl svenska som utländska varv.

Statliga investeringar

De totala statliga investeringarna beräknas 1975 ha varit i stort sett oförändrade jämfört med 1974. De statliga myndigheternas investeringar, som till övervägande del består av vägbyggen samt byggnadsarbeten administrerade av byggnadsstyrelsen, sjönk med 7,5 %. Affärsverkens investeringsverksamhet ökade däremot med 6 %. Det är framför allt vattenfallsverket samt luftfartsverket som redovisar en ökad investeringsverksamhet. De statliga företagens investeringar steg med 13 %.¹

Beräkningarna över den statliga investeringsverksamheten 1976 bygger på en enkät till myndigheter, affärsverk och företag. Enkätsvaren från myndigheter och affärsverk bygger i sin tur på budgetpropositionen 1975/76: 100, vilket innebär att hänsyn tagits till de ekonomisk-politiska åtgärder som vidtogs under hösten 1975 samt i januari 1976.

¹ De statliga företagens investeringar redovisas i tabell 7:1 under Egentlig industri.

De totala statliga investeringarna beräknas öka med 6 % från 1975 till 1976.

Byggnadsinvesteringarna förväntas öka med 6 %. Vägbyggena beräknas 1976 öka kraftigt. Ökningen förklaras av de åtgärder som under slutet av 1975 vidtagits i syfte att stimulera sysselsättningen. Luftfartsverkets byggnadsverksamhet, som domineras av en ny utrikesterminal på Arlanda samt en ny flygplats i Göteborgs-regionen, och som nära nog fördubblades från 1974 till 1975, kommer att öka ytterligare under 1976. Även vattenfallsverkets byggnadsarbeten förväntas fortsätta öka.

De statliga maskininvesteringarna beräknas öka med 5,5 % efter att ha minskat med 2 % från 1974 till 1975. Det är framför allt de statliga företagen som rapporterar en kraftig investeringsuppgång men även myndigheternas maskininköp beräknas öka. Inom affärsverken är det huvudsakligen statens järnvägars inköp av lok och godsvagnar som ökar medan de övriga affärsverkens maskininköp förväntas minska.

Kommunala investeringar

De totala kommunala investeringarna beräknas ha minskat med 2 % från 1974 till 1975. Landstingens investeringar ökade härvid med 4 % medan primärkommunernas samt de kommunägda bolagens investeringar sjönk.

Beräkningarna över 1976 års investeringar har huvudsakligen baserats på två enkäter. Den ena omfattar primärkommunerna och landstingen

Tabell 7:6 Planerade och faktiska förändringar i de borgerliga primärkommunernas och landstingens investeringar 1969–1976
Procentuell förändring från föregående år. 1968 års priser

	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
<i>Byggnadsinvesteringar</i>								
Planerat i februari samma år ¹	8	9	—	—4	—8	—6	—1	—1
Faktiskt inträffad förändring	4	5	—6	0	—10	—9	—2	(1)
Differens	—4	—4	—	4	—2	—3	—1	(2)
<i>Maskininvesteringar</i>								
Planerat i februari samma år ¹	12	21	—	7	0	18	8	10
Faktiskt inträffad förändring	—1	27	—19	0	—10	10	6	(5)
Differens	—13	6	—	—7	—10	—8	—2	(—5)

¹ Planerna är beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och föregående års utfall. För planförändringen 1974–1976 har använts det preliminära utfallet för 1975. Uppgifterna inom parentes är prognoserade.

Anm. Uppgifterna avser kommunala myndigheter och affärsverk men ej kommunägda bolag och stiftelser.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

medan den andra, som är förhållandevis ny, redovisar de kommunägda företagens planer.

Tabell 7: 6 redovisar primärkommunernas samt landstingens investeringsplaner för 1976 omräknade till förändringstal i fasta priser. Enligt planerna förväntas det totala byggandet minska med 1 % från 1975 till 1976. Vid korrigering av planerna i november 1975 antogs att de selsättningsstimulerande åtgärder som regeringen vidtog under hösten 1975 endast till en mindre del inkluderats i enkäten. Att döma av de planuppgifter som lämnats i februarienkäten tycks detta förhållande fortfarande gälla. De åtgärder som här avses är förhöjt anordningsbidrag för daghem och fritidshem, utvidgade skolbyggnadsramar samt utökat anslag för beredskapsarbeten.

Utifrån grova kalkyler beräknas den kommunala byggnadsverksamheten öka med 5 procentenheter som en följd av de vidtagna åtgärderna. Vid korrigering av planerna har liksom i novemberberäkningen antagits att kommunerna tagit viss hänsyn till åtgärderna varför planerna har uppkorrigerats med 4 procentenheter. Samtidigt har en nedkorrigering på 2 procentenheter gjorts med ledning av mönstret i avvikelserna mellan planer och utfall enligt tabellen. Därmed skulle primärkommunernas och landstingens byggnadsverksamhet komma att öka med 1 % från 1975 till 1976.

De kommunägda företagens byggnadsverksamhet som minskade med 5 % från 1974 till 1975 förväntas enligt planerna åter öka 1976. Den totala kommunala byggnadsverksamheten som minskat alltsedan 1973, skulle därmed öka med 2 % från 1975 till 1976.

De planerade maskininköpen har med ledning av mönstret i avvikelserna mellan planer och utfall enligt tabellen nedkorrigerats med 5 procentenheter. Därmed skulle maskininvesteringarna öka med 5 % från 1975 till 1976, dvs. en i stort sett oförändrad ökningstakt jämfört med 1974—1975. Inkl. de kommunägda bolagen som förväntas minska något har ökningstakten beräknats till 3,5 %.

Totalt skulle de kommunala investeringarna därmed öka med 2 %.

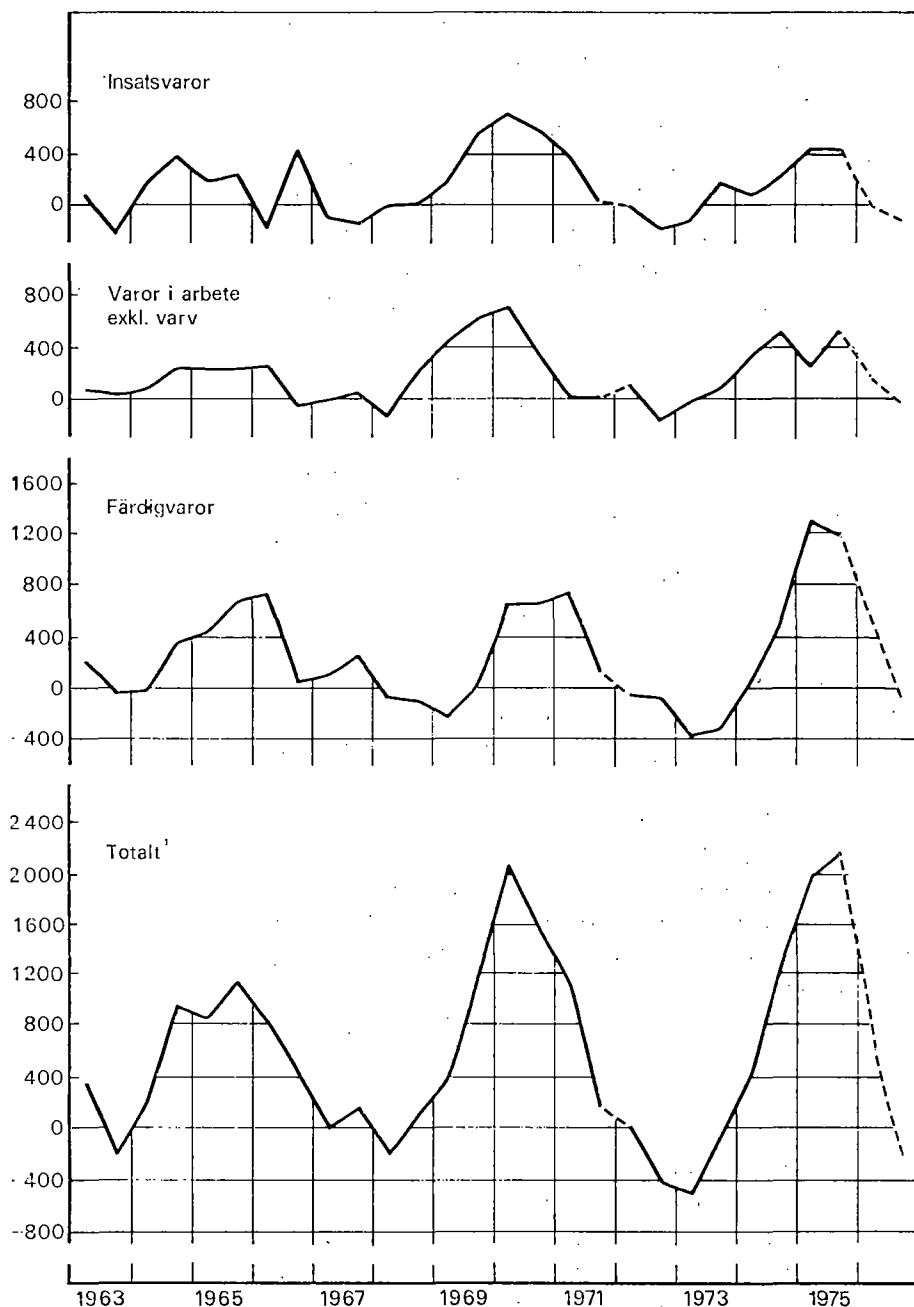
7.3 Lagerinvesteringarna

Lagerökningen inom samtliga näringsgrenar uppgick 1975 till närmare 5 miljarder kr. i 1968 års priser. Under 1974 ökade lagren med närmare 4 miljarder kr. Därmed gav lagerutvecklingen 1974—1975 ett inte obetydligt tillskott till den totala inhemska efterfrågans fortsatta tillväxt. I löpande priser uppgick lagerökningen 1975 till 9 1/2 miljarder kr., att jämföra med en ökning på 5 1/2 miljarder kr. 1974.

Den starka lageruppbbyggnaden 1975 är praktiskt taget helt hänförlig till industrin samt i någon mån också till skogsbruket. Lagren inom handelen minskade däremot något efter den kraftiga expansionen 1974.

Diagram 7: 5 Totala industrins lagervolymförändringar 1963—1976¹

Milj. kr. 1968 års priser. Säsongsrensade halvårsdata

¹ Exkl. varvens lagervolymförändringar av varor i arbete.

Ann. Fr. o. m. första kvartalet 1972 redovisas lagerinvesteringarna enligt en ny metod, vilket stör jämförelser med tidigare perioder i obestämd omfattning.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Lageruppbyggnaden inom industrin, som inleddes första halvåret 1974, fortgick i snabbt ökande takt under andra halvåret 1974 och första halvåret 1975. Lagertillväxten andra halvåret 1975 blev obetydligt större än under första halvåret. För hela året 1975 innebar detta en lagerökning inom industrin som var dubbelt så stor som 1974.

Lageruppbyggnaden 1975 var i hög grad koncentrerad till *färdigvarulagren*. Tillväxten var väsentligt starkare än under föregående uppbyggnadsfas 1970—1971 (se diagram 7: 5). Lagerökningen tilltog markant första halvåret, då industriproduktionen visserligen anpassades nedåt, men ej i en omfattning som svarade mot den kraftiga försämringen av exportefterfrågan. Lagerökningen under andra halvåret blev inom skogsindustrierna i det närmaste lika hög som under första halvåret — trots fortsatta driftsinskränkningar och en viss ökning av exportefterfrågan. Inom verkstadsindustrin tilltog lagertillväxten något, då produktionen där under andra halvåret alltjämt upprätthölls på oförändrad nivå. Inom övriga delar av industrin skedde en relativt markerad uppbromsning av lageruppbyggnaden.

Det statliga lagerstödet torde få störst effekt på utvecklingen av produktion och lager inom basindustrierna. Under inverkan av lagerstödet beräknas produktionsutvecklingen inom skogsindustrierna bli sådan att en minskning av färdigvarulagren kommer till stånd först andra halvåret 1976. För övriga delar av industrin beräknas lagertillväxten bromsas upp under första halvåret för att sedan upphöra under andra halvåret.

Lageruppbyggnaden av *varor i arbete* (exkl. varv) var stark under 1974, men blev av lägre omfattning 1975. Denna utveckling sammanhänger med det höga resursutnyttjandet inom industrin 1974 och nedgången i detta 1975. För 1976 förutses en relativt måttlig uppbyggnad av dessa lager, koncentrerad till första halvåret.

Varvens lager av varor i arbete ökade starkt under 1974 och 1975. För 1976 förutses denna uppbyggnad bli väsentligt lägre.

Insatsvarulagren började enligt konjunkturbarometern anses för stora mot slutet av 1974. Råvaruinköpen minskade kraftigt under första halvåret 1975, men till följd av redan utlagda beställningar accelererade lagertillväxten under detta halvår. I samband med driftsinskränkningarna inom skogsindustrierna fick dessa en kraftig påspädning av sina råvarulager andra halvåret 1975. Inom övriga delar av industrin bromsades lagertillväxten markant. För industrin som helhet blev lagerökningen under andra halvåret därigenom ej större än under första. Uppbyggnadsfasen för insatsvarulagren beräknas därmed vara avslutad. Jämfört med föregående konjunkturcykel inleddes denna väsentligt senare och kännetecknades också av jämförelsevis måttliga lagerökningar (se diagram 7: 5). Insatsvarulagren förutses minska under loppet av 1976.

För industrilagren totalt innebär detta att lageruppbyggnaden beräk-

nas ha kulminerat andra halvåret 1975 — på ungefär samma nivå som toppnivån första halvåret 1970 i föregående lagercykel, men i ett väsentligt senare skede av konjunkturförloppet. För första halvåret 1976 förutses en stark uppbromsning av lagertillväxten och för andra halvåret en nedgång av industrins lager.

Handelns lager förutses minska ytterligare något 1976, men i lägre takt än året dessförinnan. Lagren inom *skogsbruket* beräknas stiga även 1976, dock i mindre omfattning än 1975.

Sammantaget för alla näringsgrenar beräknas lagren därmed stiga med endast 650 milj. kr. 1976 (1968 års priser) — dvs. en minskning av lagerinvesteringarna på drygt 4 miljarder kr. Detta innebär ett väsentligt efterfrågebortfall 1976 för den totala inhemska efterfrågan. I löpande priser beräknas lagerinvesteringarna vara 8 miljarder kr. lägre än 1975.

Tabell 7:7 Lagervolymförändringar totalt och efter näringsgrenar 1972—1976

Milj. kr., 1968 års priser

	1972	1973	1974	1975	1976 prognos
Industri (inkl. el-, gas-, värme- och vattenverk)	- 20	- 435	2 331	4 766	580
därav: verkstadsindustri					
exkl. varv	- 284	- 160	1 275	1 746	390
Detaljhandel (inkl. bilar)	238	- 2	319	- 111	- 50
Partihandel	- 118	- 35	963	- 109	- 50
Jord- och skogsbruk	16	- 100	96	326	170
Summa	116	- 572	3 709	4 872	650

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

8 Den offentliga verksamheten

8.1 Allmänt

Verksamheten inom den offentliga sektorn diskuteras i detta kapitel med utgångspunkt från inkomst- och utgiftsöversikter för delsektorerna staten, kommunerna och socialförsäkringssektorn samt för sektorn i dess helhet. I avsnittet om socialförsäkringssektorn har Allmänna pensionsfonden särredovisats. Statliga affärsverk och aktiebolag, t. ex. SJ och Statsföretag AB, samt kommunala bolag, t. ex. Storstockholms Lokaltrafik AB, räknas inte till den offentliga sektorn.

Översikterna över inkomster och utgifter ger en viss, om än partiell, belysning av den offentliga sektorns inverkan på samhällsekonomin. De offentliga utgifter som avser konsumtion och investeringar påverkar direkt den totala efterfrågan i ekonomin. Transfereringar och skatter påverkar inkomsterna för hushåll och företag. Den offentliga sektorns inkomster och utgifter har därför en stor betydelse för efterfrågeutvecklingen också inom den privata delen av ekonomin.

Den offentliga sektorn har också ett inflytande på ekonomin via kreditmarknaden. De samband som här gäller är emellertid svåra att klarlägga och kan inte heller analyseras fristående från förhållandena på kreditmarknaden i stort. Effekterna via kreditmarknaden kommer därför endast att beröras resonemangsvis i det följande. Det bör observeras att riksbanken inte ingår i begreppet offentlig sektor.

Avslutningsvis presenteras i kapitlet vissa beräkningar av finanspolitikens effekter på samhällsekonomin under 1975 och 1976. Dessa beräkningar är baserade på den modell som presenterades och tillämpades första gången i nationalbudgeten 1974.

De redovisningsprinciper som ligger till grund för presentationen är oförändrade jämfört med den preliminära nationalbudgeten 1976.

8.2 Staten

Den bild över utvecklingen i den statliga sektorn som presenteras i detta avsnitt bygger på redovisade utfallssiffror fram t. o. m. budgetåret 1974/75. För innevarande budgetår grundas bedömningarna i huvudsak på riksrevisionsverkets budgetprognoser. För andra halvåret 1976 har utgiftskalkylerna gjorts med utgångspunkt från statsbudgeten avseende budgetåret 1976/77. Vid bedömningen av statens inkomster har riksrevisionsverkets inkomstberäkningar legat till grund. I beräkningarna har hänsyn tagits till tilläggsbudget I, II och III för budgetåret 1975/76.

Tabell 8: 1 Statens inkomster och utgifter 1974—1976
Exkl. statens affärsverk och aktiebolag

	Milj. kr.			Förändring, %	
	1974	1975	1976	1974— 1975	1975— 1976
<i>Löpande priser</i>					
1 Inkomster	61 974	72 800	83 860	17,5	15,0
1.1 Direkta skatter	23 267	28 860	34 170	24,0	18,5
1.2 Indirekta skatter	33 210	37 300	42 480	12,5	14,0
1.3 Övriga inkomster	5 497	6 640	7 210	21,0	8,5
2 Utgifter	68 587	79 760	90 340	16,5	13,5
2.1 Transfereringar	46 202	53 840	60 500	16,5	12,5
2.1.1 Till hushåll m. m.	6 985	7 420	8 890	6,0	20,0
2.1.2 Till socialförsäkrings- sektorn	13 963	15 210	12 430	9,0	-18,5
2.1.3 Till kommuner	16 110	18 380	21 470	14,0	17,0
2.1.4 Till företag inkl. livs- medels- och bostads- subventioner	4 504	6 670	10 510	48,0	57,5
2.1.5 Till internationell verk- samhet	1 494	2 100	2 700	40,5	28,5
2.1.6 Ränteutgifter	3 146	4 060	4 500	29,0	11,0
2.2 Konsumtion	20 098	23 920	27 020	19,0	13,0
2.3 Realinvesteringar	2 696	2 780	3 220	3,0	16,0
2.4 Korrigeringspost	-409	-770	-400		
3 Finansiellt sparande (1—2)	-6 613	-6 970	-6 480		
4 Utlåning och andra finansiella transaktioner	3 678	4 710	5 350	28,0	13,5
5 Totalsaldo (3—4)	-10 291	-11 680	-11 830		
6 Netto av transaktioner vid sidan av riksstaten (utgiftsoverskott: —)	-430	220			
7 Av riksgäldskontoret redovisat budgetutfall	-10 721	-11 460			
<i>1974 års priser</i>					
Konsumtion	20 098	21 200	21 620	5,5	2,0
Realinvestering	2 696	2 490	2 640	-7,5	6,5

Anm. 1 Procenttalen är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

Anm. 2 Beloppen för skatter avser normalt uppbörd av skatt och inte som i nationalräkenskaperna upplupen skatt.

Anm. 3 Investeringsuppgifterna avser endast statliga myndigheter; investeringar i statliga affärsverk och aktiebolag ingår ej.

Källor: Finansdepartementet, konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

Hänsyn har också tagits till de stimulansåtgärder för 1976 som vidtagits sedan den preliminära nationalbudgeten presenterades. Uppgifterna i tabell 8: 1 avser de statliga myndigheternas verksamhet. Den del av de statliga affärsverkens investeringar som finansieras över statsbudgeten redovisas i tabell 8: 1 som transfereringar till företag.

Den statliga totalbudgetens underskott för kalenderåret 1974 uppgick

till drygt 10 miljarder kr., vilket motsvarar 4 % av bruttonationalprodukten. Detta innebar en kraftig ökning av underskottet jämfört med 1972 och 1973 då de negativa budgetsaldona låg kring 6 miljarder kr. per år eller ca 3 % av bruttonationalprodukten. Under perioden 1969—1971 uppgick budgetunderskotten till ca 2 % av bruttonationalprodukten per år. Det statliga upplåningsbehovet uttryckt som andel av bruttonationalprodukten kom således att mer än fördubblas från 1971 till 1974. Totalbudgeten beräknas 1975 visa ett underskott på 11,7 miljarder kr., ett något större underskott än det som kunde beräknas i den preliminära nationalbudgeten. Bedömningarna för 1976 tyder inte på att det är möjligt att krympa det statliga upplåningsbehovet jämfört med de närmast föregående åren. Budgetunderskottet väntas bli 11,8 miljarder kr. 1976.

Av tabell 8: 1 framgår att både inkomster och utgifter beräknas öka i långsammare takt 1976 än 1975. Vad gäller inkomsterna förklaras den snabbare ökningstakten 1975 av utvecklingen för direkta skatter och övriga inkomster. Att de direkta skatterna ökade snabbare 1975 än vad som förutses för 1976 beror bl. a. på skatteunderlagets tillväxt. Den totala lönesumman beräknas öka med 11,5 % jämfört med 18 % 1975. Vidare växer utbetalningarna av kommunalskattemedel till kommunerna snabbt 1976, vilket begränsar tillväxttakten för de statliga skatteinkomsterna.

De statliga transfereringarna till socialförsäkringssektorn minskar 1976. Det beror på att finansieringen av kostnaderna för sjukförsäkringen ändrades fr. o. m. den 1 januari 1976. Statsbidragsandelen minskade från 25 till 15 %. Transfereringarna till hushållen påverkas främst av de höjda barnbidragen fr. o. m. den 1 oktober 1975 samt av det förbättrade stödet till studerande i arbetsmarknadsutbildning och vuxenutbildning fr. o. m. årsskiftet 1975/1976. Den snabba ökningen av statsbidragen till kommunerna beror bl. a. på det extra bidraget om 600 milj. kr. 1976 som ingick i överenskommelsen mellan regeringen och kommunförbunden om en begränsning av den kommunala utdebiteringen 1976 och 1977.

Subventioneringen över statsbudgeten av livsmedelspriserna samt av bostadsräntorna förklarar en stor del av den kraftiga ökningen av transfereringarna till företag 1975 och 1976. Företagstransfereringarna påverkas 1976 också av utbetalningar avseende stödet till lageruppbyggnad samt av det utökade stödet till energibesparande åtgärder i näringslivet och inom bostadsbeståndet.

Uppgifterna om den statliga konsumtionen 1974 och 1975 i tabell 8: 1 överensstämmer helt med nationalräkenskapernas senaste bedömning. Konsumtionen beräknas ha ökat med 5,5 % i volym 1975. Den kraftiga ökningen förklaras bl. a. av att de statliga inköpen av materiel m. m. blev ovanligt stora 1975. Det medför i sin tur att konsumtions-

ökningen 1976 beräknas stanna vid 2 %. Det statliga stödet på beklädnadsområdet i form av tidigareläggning av industribeställningar och ökad statlig lagerhållning beräknas tillsammans med de utökade beredskapsarbetena stimulera statens konsumtionsefterfrågan 1976. De statliga myndigheternas sysselsättningsökning beräknas till 3 % 1976. De statliga investeringarnas utveckling har redovisats och kommenterats i kapitel 7 samt i sammanfattningen av den reviderade nationalbudgeten.

8.3 Kommunerna

Sedan den preliminära nationalbudgeten för 1976 presenterades har statistiska centralbyrån genomfört två enkäter till kommunerna. Svaren på dessa enkäter ger underlag för en förnyad bedömning av den kommunala utvecklingen för 1975 och 1976. Den ena enkäten som tidigare rörde personal- och investeringsutgifterna har fr. o. m. 1976 utvecklats till att omfatta kommunernas totala inkomster och utgifter. Den andra enkäten behandlar kommunernas finansiella tillgångar och skulder andra halvåret 1975. Det i tabell 8: 2 redovisade utfallet för 1974 och den nya bedömningen för 1975 överensstämmer, förutom en korrigering för vissa pensionsavgifter, i stort med nationalräkenskaperna.

Kalkylerna över den kommunala sektorns utveckling 1975 är obetydligt annorlunda än vad som presenterades i den preliminära nationalbudgeten för 1976. Kommunernas finansiella sparande beräknas från 1974 till 1975 ha försvagats med ca 2,5 miljarder kr. till ca 3,2 miljarder kr. Det finansiella sparandet så som det framkommer enligt den kommunala finansstatistiken visar ett underskott på 2,7 miljarder kr. Differensen mellan de båda statistikseriernas finansiella sparande är fortfarande betydande, om än inte så stort som för 1974.

Utgiftsoverskottet väntas 1976 bli i storleksordningen 2,3 miljarder kr., vilket skulle motsvara en förbättring av kommunernas finansiella sparande mellan 1975 och 1976 med 900 milj. kr. En ännu kraftigare förbättring förutsågs i den preliminära nationalbudgeten. Den ändrade bedömningen av kommunernas finansiella sparande beror främst på att inkomstökningen 1975—1976 beräknas bli något mindre än enligt de preliminära kalkylerna. Den kraftigare sysselsättningsökningen 1976 bidrar dessutom till att utgifterna ökar mer än förutsatt.

Kommunernas *inkomster* beräknas under 1975 ha ökat med 14,5 % och 1976 väntas en ökning med 17 %. Skatteintäkterna som utgör drygt hälften av de kommunala inkomsterna väntas under 1976 stiga med hela 19 %. Skatternas höga tillväxttakt förklaras bl. a. av att den genomsnittliga kommunala utdebiteringen ökade från 25.23 kr. 1975 till 26.15 kr. 1976.

De totala *statsbidragen* beräknas 1975 och 1976 öka med 14 resp. 17 %. Den höga ökningstakten under 1976 beror bl. a. på väsentligt ökade statsbidrag till den kommunala barnomsorgen samt de i februari

Tabell 8: 2 Kommunernas inkomster och utgifter 1974—1976

Exkl. kommunala aktiebolag och stiftelser

	Milj. kr.			Förändring, %	
	1974	1975	1976	1974— 1975	1975— 1976
<i>Löpande priser</i>					
1 Inkomster	56 759	64 920	75 910	14,5	17,0
1.1 Skatter	30 153	34 500	41 110	14,5	19,0
1.2 Statsbidrag	16 110	18 380	21 470	14,0	17,0
1.2.1 Allmänna statsbidrag	3 935	4 020	4 450	2,0	10,5
1.2.2 Speciella statsbidrag	12 175	14 360	17 020	18,0	18,5
1.3 Övriga inkomster	10 496	12 040	13 320	14,5	10,5
2 Utgifter	57 267	68 030	78 110	18,5	15,0
2.1 Transfereringar	9 637	11 310	13 100	17,0	16,0
2.1.1 Till hushåll	5 034	5 990	7 120	19,0	19,0
2.1.2 Till socialförsäkringssektorn	1 160	1 340	1 480	12,0	10,5
2.1.3 Till företag	736	850	970	15,5	14,0
2.1.4 Ofördelat	2 707	3 140	3 530	16,0	12,5
2.2 Konsumtion	38 637	46 940	54 000	21,5	15,0
2.3 Realinvesteringar	8 993	9 780	11 010	9,0	12,5
3 Saldo (1—2)	—508	—3 110	—2 200	.	.
4 Netto av mark- och fastighetsköp	197	100	100	.	.
5 Finansiellt sparande enligt nationalräkenskaper (3—4)	—705	—3 210	—2 310	.	.
6 Finansiellt sparande enligt kreditmarknadsstatistiska uppgifter	—1 696	—2 735	..	.	.
7 Likviditetsförändring	—987	66			
8 Utläning	517	284			
9 Uppläning	1 226	3 085			
<i>1974 års priser</i>					
Konsumtion	38 637	40 800	42 350	5,5	4,0
Realinvestering	8 993	8 820	9 080	—2,0	3,0

Ann. 1 Procenttalen är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

Ann. 2 Investeringsuppgifterna avser kommunala myndigheter och affärsverk (inkl. affärsverkens bostadsinvesteringar); investeringar i kommunala bolag och stiftelser ingår ej.

Ann. 3 Allmänna statsbidrag omfattar skattebortfallsbidrag, skatteutjämningsbidrag, särskilt bidrag till kommunerna samt för 1976 ett extra bidrag till kommuner och landstingskommuner med 600 milj. kr. Speciella statsbidrag utgår till bestämda verksamhetsområden.

Källor: Finansdepartementet, konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

införda nya stimulansbidragen till kommunerna för sysselsättningsskapande åtgärder. Vidare har kommunförbunden enligt överenskommelse med regeringen rekommenderat primär- och landstingskommuner att under 1976 och 1977 begränsa höjningen av den genomsnittliga kommunala utdebiteringen till sammantaget högst 1 kr. Kommunerna erhåller som kompensation ett extra bidrag på 600 milj. kr. under vart

och ett av åren 1976 och 1977.

Den kommunala *konsumtionen* som utgör den övervägande delen av de samlade kommunala utgifterna beräknas under 1975 ha ökat med hela 21,5 %. Detta är bl. a. betingat av den snabba sysselsättningsökningen. Under 1976 förväntas en lugnare tillväxt i pris- och löneutvecklingen men en fortsatt betydande uppgång i sysselsättningen. Landsingen väntas även under 1976 få en kraftigare sysselsättningsutveckling än primärkommunerna.

Enligt kommunenkäten beräknas de kommunala myndigheternas och affärsverkens *investeringsvolym* under 1976 öka efter flera års svag utveckling. Inräknat effekterna av den planerade utbyggnaden inom barnomsorgen, de stimulanspolitiska satsningarna i form av bl. a. kommunala beredskapsarbeten, tidigareläggning av kommunala industribeställningar och ökade anslag för skolbyggen beräknas investeringsvolymen under 1976 öka med 3 %. Detta är en något mera positiv utveckling än vad som antagits av konjunkturinstitutet i kapitel 7.

8.4 Socialförsäkringssektorn

Socialförsäkringssektorn är egentligen inte en självständig ekonomisk delsektor. Den är snarare en statistisk konstruktion som svarar mot internationell praxis. Socialförsäkringssektorn består av ett antal försäkringsformer inom det sociala området. Sektorn omfattar allmän sjukförsäkring, föräldraförsäkring, yrkesskadeförsäkring, arbetslöshetsförsäkring, folkpensionering inkl. kommunala bostadstillägg till folkpensionärer, allmän tilläggspensionering och frivillig pensionsförsäkring. Alla dessa försäkringar finansieras helt eller delvis med avgifter. En del avgifter erläggs av de enskilda hushållen. Men arbetsgivarna svarar numera för den övervägande delen av avgifterna. Sjukförsäkringen, föräldraförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och folkpensionerna finansieras också i betydande utsträckning över statsbudgeten. För de kommunala bostadstilläggen till folkpensionärer bär dock kommunerna hela kostnadsansvaret.

Riksdagen beslutade 1974 om förbättrade folkpensionsförmåner. Folkpensionens grundbelopp höjdes från 90 till 95 % av basbeloppet för ensam pensionär och från 140 till 155 % av basbeloppet för pensionärspär fr. o. m. den 1 januari 1975. Basbeloppet är f. n. 10 000 kr. Folkpensionsförmåner för handikappade i form av handikappersättning och vårdbidrag förbättrades den 1 juli 1975. Som en del av 1975 års skatteomläggning ingick att hushållens sjukförsäkringsavgift slopades. Reformerna på pensions- och skatteområdena finansierades genom höjningar av arbetsgivarnas socialförsäkringsavgifter till folkpensionering och sjukförsäkring.

En lagstadgad sänkning av den allmänna pensionsåldern till 65 år genomförs den 1 juli 1976. Samtidigt förbättras pensionsförmånerna för

Tabell 8: 3 Socialförsäkringssektorns (exkl. Allmänna pensionsfonden) inkomster och utgifter 1974—1976
 Löpande priser

	Milj. kr.			Förändring, %	
	1974	1975	1976	1974— 1975	1975— 1976
1 Inkomster	26 836	31 180	37 350	16,0	20,0
1.1 Avgifter	11 423	14 330	23 130	25,5	61,5
1.2 Bidrag från staten och kommunerna	14 602	14 720	12 210	9,5	—16,0
1.3 Förskott från statsbudgeten avseende sjukförsäkring	521	1 830	1 700		
1.4 Ränteinkomster m. m.	290	300	310	3,5	3,5
2 Utgifter	26 619	31 450	37 330	18,0	18,5
2.1 Transfereringar till hushåll	25 294	29 960	35 440	18,5	18,5
2.2 Övriga transfereringar	566	570	840	0,5	47,5
2.3 Konsumtion	759	920	1 050	21,0	14,0
3 Finansiellt sparande	217	—270	20	..	..

Anm. Procenttalen är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

Källor: Finansdepartementet, konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

folkpensionärer som saknar ATP eller har låga ATP-belopp. 1976 års skatteomläggning samt de ovan redovisade reformerna på pensions- och sjukförsäkringsområdet inkl. kompensation för ökad sjukfrånvaro finansieras till betydande del genom höjda arbetsgivaravgifter. Folkpensionsavgiften höjdes med 2 % till 6,2 % och sjukförsäkringsavgiften med 1 % till 8 % från årsskiftet 1975/1976. Vidare slopades den nuvarande begränsningen av avgiftsunderlaget till 7,5 gånger basbeloppet för dessa socialförsäkringsavgifter. ATP-avgiften höjs även 1976, med 0,25 % till 11 %.

Utvecklingen i socialförsäkringssektorn (exkl. Allmänna pensionsfonden) redovisas i tabell 8: 3. Det finansiella sparandet, dvs. skillnaden mellan inkomster och utgifter, beräknas uppgå till obetydliga positiva eller negativa tal hela perioden 1974—1976. De smärre över- resp. underskott som redovisas i tabellen utgörs huvudsakligen av saldoförändringar i försäkringskassorna och arbetslöshetskassorna.

Den allmänna tilläggspensioneringen (ATP) har en särställning inom socialförsäkringssektorn. Allmänna pensionsfonden utgör nämligen en helt självständig förvaltningsenhet. Den stora årliga fonduppyggnaden inom Allmänna pensionsfonden bidrar också till att skilja ut ATP från de övriga trygghetsförsäkringarna. Allmänna pensionsfonden särredovisas därför i detta avsnitt. Fondens inkomster och utgifter framgår av tabell 8: 4. Redovisningen avser verksamheten under samtliga fyra fondstyrelser. Inkomstöverskottet i Allmänna pensionsfonden beräknas öka både 1975 och 1976 bl. a. till följd av den successiva höjningen av ATP-

Tabell 8: 4 Allmänna pensionsfondens inkomster, utgifter och placeringar 1974–1976

Löpande priser

	Milj. kr.			Förändring, %	
	1974	1975	1976	1974– 1975	1975– 1976
1 Inkomster	14 625	16 740	19 820	14,5	18,5
1.1 Avgifter	9 765	10 950	13 100	12,0	19,5
1.2 Räntor m. m.	4 860	5 790	6 720	19,0	16,0
2 Utgifter	4 000	5 140	6 860	28,5	33,5
2.1 Transfereringar till hushåll	3 884	5 010	6 720	29,0	34,0
2.2 Konsumtion	116	130	140	..	..
3 Finansiellt sparande	10 633	11 600	12 960	9,0	11,5
4 Placeringar under året	10 085	11 005	..	9,0	..
4.1 Utlåning till staten och kommunerna	2 070	3 237	..	56,5	..
4.2 Utlåning till övriga sektorer	7 783	7 566	..	–3,0	..
4.3 Aktier	232	202	..	..	..

Anm. Procenttalen är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

Källor: Allmänna pensionsfonden, finansdepartementet, konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

avgiften dessa år. 1976 beräknas fondtillväxten uppgå till ca 13 miljarder kr. Allmänna pensionsfondens finansiella sparande kan även ses som fondens nettoutlåningsmöjligheter. Fondökningen utbjuds till allra största delen på kreditmarknaden. Av tabellen framgår att 1975 placerades närmare 30 % av fondökningen som utlåning till staten och kommunerna. Återstående del av fondens utlåning placerades i bostadssektorn och näringslivet med i stort sett jämn fördelning mellan dessa sektorer. Det är således den större delen av fondens årliga inkomstöverskott som används för utlåning till sektorer vid sidan av den offentliga sektorn.

Allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse startade sin verksamhet 1974. Riksdagen har i år beslutat att ställa ytterligare 500 milj. kr. till fondstyrelsens förfogande för placering i aktier. Vid utgången av 1975 hade drygt 430 milj. kr. av de 500 milj. kr. som tidigare ställts till fondstyrelsens förfogande disponerats för aktieköp.

8.5 Den konsoliderade offentliga sektorn

Som en sammanfattning av de tidigare avsnitten redovisas i detta avsnitt verksamheten i hela den offentliga sektorn. Sektorns sammanlagda efterfrågan på reala resurser för konsumtion och investering beräknas öka med 3 % 1976, se tabell 8: 5. Det är en något långsammare ökning än 1975.

Den offentliga sektorns konsumtion beräknas öka med 3 % i volym 1976. Det är en något långsammare ökning än 1975. Då ökade den med

Tabell 8:5 Den offentliga sektorns konsumtion och investeringar 1974—1976

	Milj. kr. 1976	Volymförändring, %		Värdeförändring, %	
		1974 - 1975	1975 - 1976	1974 - 1975	1975 - 1976
Statlig konsumtion	27 020	5,5	2,0	19,0	13,0
Statlig investering	3 220	-7,5	6,5	3,0	16,0
Totalt staten	30 240	4,0	2,5	17,0	13,5
Kommunal konsumtion	54 000	5,5	4,0	21,5	15,0
Kommunal investering	11 010	-2,0	3,0	9,0	12,5
Totalt kommunerna	65 010	4,0	3,5	19,0	14,5
Socialförsäkringssektorns konsumtion (inkl. Allmänna pensionsfonden)	1 190	5,5	2,0	20,0	13,5
Summa offentlig sektor	96 440	4,0	3,0	18,5	14,0
Summa offentlig konsumtion	82 210	5,5	3,0	20,5	14,5
Summa offentlig investering	14 230	-3,5	3,5	7,5	13,5

Anm. 1 Procenttalen är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

Anm. 2 Sektoravgränsningarna överensstämmer med dem som tillämpas i tabell 8:1—4. I överensstämmelse med nationalräkenskapernas institutionella sektorindelning ingår således inte investeringar i statliga affärsverk och aktiebolag samt kommunala aktiebolag och stiftelser. Dessa ingår däremot i de offentliga investeringarna sådana de vanligen presenteras i försörjningsbalansen. Vidare gäller att begreppet statlig konsumtion i försörjningsbalansen även inkluderar socialförsäkringssektorns konsumtion, vilken i detta kapitel särskiljs.

Källor: Finansdepartementet, konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

hela 5,5 %. Å andra sidan är ökningen 1976 snabbare än under början av 1970-talet.

Investeringarna minskade i volym 1975. Under hösten 1975 vidtogs flera åtgärder för att stimulera investeringarna i den offentliga sektorn. Daghem, fritidshem, skolor, vägar, tidigarcanläggning av statliga byggen och industribeställningar, arbetsmiljöinsatser inom statliga affärsverk och upprustning av samlingslokaler ingick bland investeringsprojekten. Den sammanlagda effekten på de offentliga investeringarna 1976 har beräknats till ca 700 milj. kr. I samband med att budgetpropositionen presenterades i januari 1976 fullföljdes detta med ytterligare stimulanser. Statliga byggnadsinvesteringar för ca 300 milj. kr. tidigare lades. Ytterligare 300 milj. kr. anvisades för beredskapsarbeten, bl. a. för vägbyggande. Skolbyggnadsramen höjdes med 100 milj. kr. Dessa åtgärder har bidragit till den omsvängning i de offentliga investeringarna som förutses för 1976. En volymuppgång på 3,5 % framstår nu som trolig. Detta är emellertid en något lägre ökning än den som beräknades i den preliminära nationalbudgeten. Denna nedrevidering av volymutvecklingen beror huvudsakligen på att prisökningen på byggnadsinvesteringar under slutet av 1975 blev större än väntat.

Den offentliga sektorn svarar för en betydande del av den totala efterfrågan. Sektorns konsumtion och investeringar motsvarar närmare 1/3 av bruttonationalprodukten. Förändringar i konsumtionen och investeringarna har därför stor betydelse för produktionens och sysselsättningens utveckling. Den offentliga verksamhetens betydelse förstärks av att importinnehållet i den offentliga konsumtionen är lågt. Stimulanser och åtstramningar kommer därmed att i särskilt stor utsträckning påverka den inhemska utvecklingen. I avsnitt 8.6 redovisas en beräkning av de effekter på ekonomin som bl. a. förändringarna i den offentliga sektorns efterfrågan har.

För att få en samlad bild av den offentliga sektorns inverkan på ekonomin måste man även ta hänsyn till skatter, transfereringar m. m. I tabell 8: 6 redovisas inkomsterna och utgifterna för den *konsoliderade* offentliga sektorn. Konsolideringen innebär att alla transaktioner mellan de tre sektorerna har eliminerats. Tabellen visar alltså bara transaktioner mellan den offentliga sektorn som helhet och resten av ekonomin. Allmänna pensionsfonden ingår inte i tabell 8: 6. Huvuddelen av fondens stora årliga fonduppbyggnad lånas ut igen till den

Tabell 8: 6 Den konsoliderade offentliga sektorns (exkl. Allmänna pensionsfonden) inkomster och utgifter 1974–1976
Löpande priser

	Milj. kr.			Förändring, %	
	1974	1975	1976	1974— 1975	1975— 1976
1 Inkomster	114 336	133 970	161 740	17,0	20,5
1.1 Skatter	86 630	100 660	117 770	16,0	17,0
1.2 Avgifter	11 423	14 330	23 130	25,5	61,5
1.3 Övriga inkomster	16 283	18 980	20 840	16,5	10,0
2 Utgifter	121 437	144 420	170 500	19,0	18,0
2.1 Transfereringar	50 466	60 760	74 500	20,5	22,5
2.1.1 Till hushåll m. m.	37 313	43 370	51 450	16,0	18,5
2.1.2 Till företag inkl. livs- medels- och bostads- subventioner	5 240	7 520	11 480	43,5	52,5
2.1.3 Till internationell verk- samhet	1 494	2 100	2 700	40,5	28,5
2.1.4 Ofördelat	6 419	7 770	8 870	21,0	14,0
2.2 Konsumtion	59 494	71 780	82 070	20,5	14,5
2.3 Realinvestering	11 689	12 560	14 230	7,5	13,5
2.4 Korrigeringspost m. m.	—212	—680	—300	.	.
3 Finansiellt sparande	—7 101	—10 450	—8 760	.	.
4 Över statsbudgeten finansierad utlåning m. m.	3 678	4 710	5 350	28,0	13,5

Ann. 1 Procenttalen är avrundade till närmaste hela resp. halva procent.

Ann. 2 Korrigeringspost m. m. innefattar korrigeringsposten i tabell 8: 1 samt kommunernas nettoköp av mark och fastigheter.

Källa: Finansdepartementet.

privata sektorn. Allmänna pensionsfondens finansiella överskott avräknas därför inte mot underskottet i finansiellt sparande hos den övriga delen av den offentliga sektorn.

Inkomsterna för den konsoliderade sektorn beräknas öka mer än utgifterna 1976. Därmed minskar underskottet i det finansiella sparandet med 2 miljarder kr. Det är en något större minskning än den som kunde beräknas i den preliminära nationalbudgeten. Både statens och kommunernas underskott väntas minska något 1976. Underskottet för den offentliga sektorn kan beräknas till 8,8 miljarder kr. 1976.

Vid en bedömning av den offentliga sektorns upplåningsbehov bör förutom det negativa finansiella sparandet även statens utlåning beaktas. Upplåningsbehovet påverkas på samma sätt av en utlåningsökning, t. ex. i form av bostadslån och studiestöd, som av en försämring av det finansiella sparandet. Den utlåning som finansieras över statsbudgeten beräknas 1976 överstiga 5 miljarder kr.

Vilka effekter på ekonomin sektorns upplåning kan få via kreditmarknaden är svårt att precisera. Sambanden mellan kreditmarknaden och den reala ekonomin är mycket svåröverskådliga. Tillgången på finansiella resurser kan emellertid utgöra en restriktion för den ekonomiska politiken. Det sammanhänger bl. a. med institutionella förhållanden på marknaden för långfristiga krediter. Ett stort underskott i det finansiella sparandet kan, vid bl. a. givet behov av långfristig bostadsfinansiering, leda till oönskade balansbrister mellan olika lånemarknader. De kan i vissa lägen inverka negativt på bl. a. konjunkturutvecklingen.

8.6 Beräkning av finanspolitiska effekter

Metod

Under de senaste åren har en enkel modell använts i nationalbudgetarbetet för att belysa de samlade finanspolitiska effekterna inte bara av statsbudgetens förändringar, utan även av förändringar i kommunernas och socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter. Fr. o. m. nationalbudgeten 1974 beräknas de finanspolitiska effekterna med hjälp av en i förhållande till tidigare år något modifierad modell.¹ Analysen tar sin utgångspunkt i *förändringarna* från föregående år i konsumtion, investeringar, transfereringar, skatter samt övriga inkomster i de tre delsektorer som ingår i den totala offentliga sektorn. Beräkningarna visar dessa förändringars effekter på bruttonationalprodukten. I kalkylerna tas endast hänsyn till de effekter som kommer till uttryck under prognosåret. Kvarstående effekter av förändringar i den offentliga sektorns verksamhet under föregående år beaktas inte heller.

Modellen är en *real* modell i den meningen att utgångspunkten ut-

¹ Modellen är statisk och liknar i sina huvuddrag den som redovisats av Bent Hansen i *Fiscal Policy in Seven Countries 1955—1965* (OECD).

görs av förändringar uttryckta i fasta priser, vilka ställs i relation till bruttonationalprodukten i fasta priser. Modellen kan således inte användas för exempelvis en bedömning av de effekter på bruttonationalprodukten som de nominella förändringarna i den offentliga sektorns inkomster och utgifter kan ha via kreditmarknaden. Den offentliga sektorns direkta efterfrågan i form av konsumtion och investering betraktas i modellen som en *direkt* effekt på bruttonationalprodukten. Med *indirekta* effekter avses de effekter som förändringarna i de olika delposterna i den offentliga sektorns inkomster och utgifter ger upphov till via hushållens och företagens efterfrågan. Exempelvis betraktas den stimulerande effekt som ökade transfereringar till hushållen har på bruttonationalprodukten som en indirekt effekt. Likaså är den åtstramande effekt som ökade skatter har en indirekt effekt.

De sektoravgränsningar som har valts för modellberäkningarna skiljer sig något från redovisningen i tidigare avsnitt i detta kapitel. Investeringar i statliga affärsverk samt i statliga och kommunala bolag och stiftelser betraktas i detta sammanhang som ingående i den offentliga sektorns utgifter. Däremot inräknas inte bostadsbyggandet i den offentliga sektorn, eftersom bostadsinvesteringarna inte längre kan sägas utgöra ett styrmedel i den ekonomiska politiken på samma sätt som var fallet under 1960-talet. Även investeringsfonderna har hållits utanför modellen. Ekonomisk-politiska åtgärder, som direkt inriktas mot den privata sektorns konsumtion och investeringar, registreras i effektberäkningarna endast med utgångspunkt från i vilken utsträckning åtgärderna påverkar den offentliga sektorns inkomster och utgifter.

Förändringar i olika delposter av de offentliga inkomsterna och utgifterna ger skilda effekter på samhällsekonomin. Genom att göra antaganden om bl. a. de marginella konsumtions- och importbenägenheterna tas i modellen hänsyn till detta förhållande. Till grund för effektberäkningarna ligger således bedömningar av dels importbenägenheterna för privat konsumtion samt för offentlig konsumtion och investering, dels hushållens konsumtionsbenägenhet vid olika slags inkomster. Det aktuella konjunkturläget liksom även efterfrågeökningarnas sammansättning påverkar de marginella importbenägenheternas storlek. För 1975 och 1976 har det bedömts rimligt att räkna med en marginell importbenägenhet för privat konsumtion på 0,35. Importbenägenheterna för offentlig konsumtion och investering har uppskattats till lägre tal än för privat konsumtion. Hushållens marginella konsumtionsbenägenhet har för både 1975 och 1976 förutsatts vara 0,7. Det har emellertid ansetts befogat att räkna med en lägre marginell konsumtionsbenägenhet (0,6) för inkomster som härrör från tillfälliga transfereringar och en något högre (0,8) för inkomster från permanenta transfereringar. De marginella konsumtionsbenägenheter hos hushållen som ingår i modellen avser, som tidigare framhållits, endast att avspegla den konsum-

tionsökning som inträffar under prognosåret. Bedömningarna av konsumtions- och importbenägenheter är desamma som vid beräkningarna i den preliminära nationalbudgeten.

Med de antaganden om import- och konsumtionsbenägenheter som redovisas ovan erhålls ur modellen värden på ett antal multiplikatorer. Med tillämpning av dessa multiplikatorer kan den totala effekten på bruttonationalprodukten av förändringar i den offentliga sektorns verksamhet räknas fram. För några av de viktigaste variablerna redovisas multiplikatorerna nedan.

Byggnadsinvesteringar	1,5
Maskininvesteringar	1,2
Offentliga löner	1,7
Övrig offentlig konsumtion	1,4
Permanenta transfereringar till hushåll	0,9
Tillfälliga transfereringar till hushåll	0,7
Direkta skatter	-0,8
Indirekta skatter	-0,9

Resultat

I tabell 8: 7 redovisas effekten på bruttonationalprodukten av förändringar i den offentliga sektorns inkomster och utgifter. Den offentliga sektorns inverkan på samhällsekonomin var kraftigt stimulerande 1975. Inemot 2 % av bruttonationalprodukten 1975 förklaras av förändringar av den offentliga verksamheten 1974—1975. Statens direkta efterfrågan i form av konsumtion och investeringar svarade därvid för 0,3 %. De statliga inköpen förklarar huvuddelen av denna effekt. De indirekta skatterna svarade sammanlagt för 0,1 %. Kommunernas positiva effekter på ekonomin har beräknats till drygt 1 % av bruttonationalprodukten. Det är framför allt den kraftiga ökningen av kommunernas sysselsättning 1975 som ger denna stimulerande effekt.

I den preliminära nationalbudgeten beräknades den samlade effekten av verksamheten i den offentliga sektorn 1976 till 0,7 % av bruttonationalprodukten. De nya beräkningar som presenteras här antyder att stimulansen blir svagare. Nedrevideringen förklaras bl. a. av att den offentliga konsumtionen och de offentliga investeringarna blev större 1975 än vad som då kunde beräknas. Utgångsnivån för förändringarna 1975—1976 är därför högre och förändringarnas storlek följaktligen mindre enbart av detta skäl. Andra faktorer som bidragit till nedrevideringen är att skatteinkomsterna 1976 nu beräknas bli högre och att investeringsvolymens ökning 1975—1976 nu beräknas bli något lägre till följd av bl. a. en snabbare prisutveckling på byggnadsinvesteringarna under andra halvåret 1975.

Den kommunala konsumtionen och de kommunala investeringarna ökar med sammanlagt 3,5 % 1976. Den stimulerande effekt detta har motvägs till största delen av de åtstramande indirekta effekter som

Tabell 8: 7 Finanspolitiska effekter 1975 och 1976
 Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser

	1975	1976
Staten: direkt efterfrågan	0,3	0,2
indirekt effekt	0,1	-0,2
totalt	0,4	0,0
Kommunerna: direkt efterfrågan	0,5	0,6
indirekt effekt	0,6	-0,4
totalt	1,1	0,2
Socialförsäkringssektorn inkl. Allmänna pensionsfonden	0,4	0,0
Totalt	1,9	0,2

Källa: Finansdepartementet.

följer bl. a. av de kraftiga kommunala skattehöjningarna. Kommunernas stimulerande inverkan på ekonomin blir därför avsevärt mindre 1976 än 1975. Kommunernas finansiella sparande förbättras nämligen med ungefär 1 miljard kr. 1976. Det försvagades med 2,5 miljarder kr. 1975.

Statens direkta efterfrågan svarar för en svag positiv effekt 1976. De kraftigt ökade transfereringarna i form av bl. a. subventioner av bostadsrätor och lagerstöd har en kraftigt stimulerande inverkan 1976. Denna positiva effekt motvägs emellertid av bl. a. ökade skatteinkomster. Socialförsäkringssektorn beräknas ha en positiv inverkan på samhällsekonomin 1975 men vara neutral 1976.

Effekterna av investeringsfonderna ingår inte i beräkningarna. 1974 kompletterades investeringsfonderna för konjunkturutjämning med arbetsmiljöfonder och särskilda investeringsfonder. Anspråktagandet av dessa fonder bör ha en klart stimulerande effekt 1976. Inte heller har effekten av investeringsavdraget för maskininvesteringar fullt ut kunnat beaktas. Statens skatteinkomster påverkas först fr. o. m. 1977 av detta avdrag. Det innebär att den statliga finanspolitikens totala effekter på bruttonationalprodukten 1976 underskattas i beräkningarna.

Vid tolkningen av resultaten för 1975 och 1976 bör man dessutom ha i minnet att sparandet ökade kraftigt inom den privata sektorn under 1975. Vid beräkningarna har däremot förutsatts konstanta sparbenägenheter under de båda åren, vilket kan innebära att en del av den kraftiga effekt som redovisats för 1975 inte materialiserats i form av en effektiv efterfrågan under detta år utan i stället fångats upp av ett ökat sparande. Det ligger då nära till hands att förutsätta att dessa effekter — helt eller delvis — i stället kommer till uttryck under 1976.

9 Kreditmarknaden

Kreditpolitiken måste 1975, liksom under 1974, utformas med tillbörlig hänsyn till obalansen i varu- och tjänstetransaktionerna med utlandet. Så länge de expansiva tendenserna inom produktion och sysselsättning bibehöll tillräcklig styrka var kreditpolitiken entydigt inriktad på inhemsk kreditbegränsning samt relativt hög räntenivå. Syftet med denna politik var att på kort sikt genom utländsk upplåning täcka bytesbalansunderskottet samt möjliggöra en viss återuppbyggnad av landets valutareserv. På längre sikt var syftet att kreditpolitiken skulle ge industrin möjligheter att finansiera sin fortsatta utbyggnad av produktionskapaciteten. I och med att produktionens tillväxttakt avtog under loppet av 1975 fick kreditpolitiken även till uppgift att skapa utrymme för en kreditgivning, som gav möjligheter till produktion på lager. Kreditpolitiken kom utifrån dessa förutsättningar att hållas relativt stram samtidigt som den i ökad utsträckning inriktades på att tillgodose industrins finansieringsbehov genom upplåning både utomlands och på den svenska kreditmarknaden.

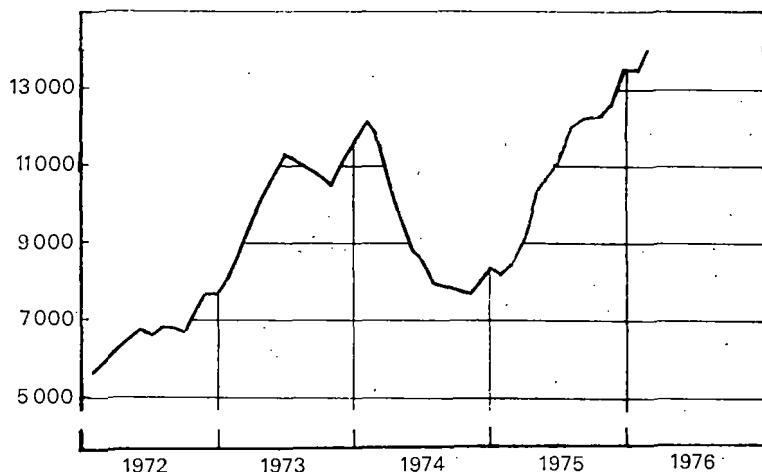
I linje med denna omsorg om kredittillförseln till näringslivet vidtog i april 1975 åtgärder för att vidga den svenska kapitalmarknaden. Räntesatserna vid emission av bostads-, kommun- och industriobligationer höjdes då med en procentenhet vid oförändrat diskonto varigenom placeringar i obligationer och långfristiga lån kom att framstå som mer attraktiva. I augusti 1975 sänktes diskontot från 7 till 6 %. Den långa räntan hölls därvid oförändrad, vilket således ytterligare vidgade marginalen mellan korta och långa räntan och innebar ett fortsatt stöd till den förda kapitalmarknadspolitiken. Denna diskontosänkning kunde komma till stånd tack vare en nedgång i räntenivåerna utomlands samt en förbättrad valutaställning.

För banksystemet innebar kreditpolitiken krav på återhållsamhet. Inom det utrymme, som erbjöds uppmanades bankerna att tillgodose industrins behov. Under året uppjusterades visserligen affärsbankernas tak för övrig utlåning och i augusti slopades detta helt, men kreditpolitiken innehöll ett selektivt inslag. Det ökade utrymmet var sålunda avsett för industriföretagens utbyggnad av produktionskapacitet samt produktion på lager.

Den förda kreditpolitiken ledde bl. a. till ett kraftigt överskott i kapitalbalansen, som mer än väl täckte underskottet i bytesbalansen. Valutareserven kom härigenom att öka med 5,3 miljarder kr. under 1975 (diagram 9: 1). Även åtgärderna att vidga den svenska kapitalmarknaden skapade ökat utrymme för framför allt industrins finansiering. Industrins obligations- och förlagslåneemissioner uppgick 1975 till 2,6 miljarder kr., vilket var ungefär dubbelt så mycket som året innan. Också

Diagram 9: 1 Valutareserven 1972—1976

Milj. kr. Stockuppgifter vid slutet av varje månad

Källa: Riksbanken.

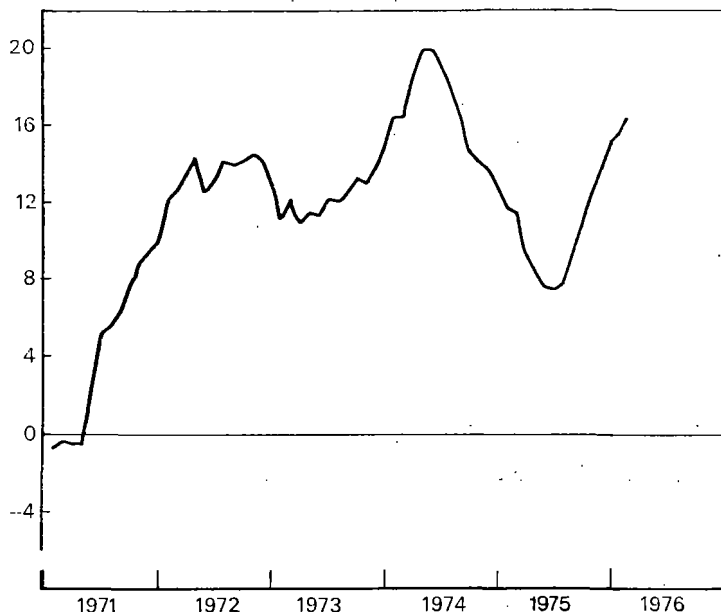
upplåningen via de industrifinansierande mellanhandsinstituterna ökade markant. Privatpersoner, företag och fonder visade ett ökat intresse för placeringar i obligationer och förlagslån. Utlåningstaket för affärsbankerna resulterade fram till sommaren 1975 i en dämpad tillväxt i affärsbankernas utestående krediter. Efter hävandet av utlåningstaket i augusti blev affärsbankernas övrigutlåning mycket expansiv under senare delen av året (diagram 9: 2). Denna utlåningsexpansion gick dock trots riksbankens rekommendationer till större del till andra låntagare än industrin.

Inriktningen av kreditpolitiken från senare delen av 1975 bibehölls i början av 1976 och kännetecknades sålunda av diskontosänkning, övervakning av bankernas utlåningsexpansion samt selektiva inslag. Bankerna uppmanades att dämpa sin utlåningstakt, som blivit mycket hög i slutet av 1975. Försvagningen i det svenska konjunkturläget motiverade en ytterligare diskontosänkning från 6 till 5 1/2 % med verkan fr. o. m. den 30 januari 1976. Nedgången av räntenivån utomlands och det fortsatta valutainflödet skapade utrymme för denna åtgärd. Genom att den långa räntan ej sänktes vidgades ytterligare marginalen mellan den korta och långa räntan. Detta var ett fortsatt led i politiken att öka tillförseln av långa krediter, i första hand till industrin.

Inflödet av utländska valutor samt ett stort statligt budgetunderskott bidrog till en likviditetssökning i banksystemet. I enlighet härmed anpassades fr. o. m. mars likviditetskraven för samtliga bankinstitut utom Sparbankernas Bank och Föreningsbankernas Bank. För de tre största affärsbankerna höjdes kravet från 36 till 37 %, för Götabanken från 32 till 33 % och för provinsbankerna från 28 till 29 % att gälla fr. o. m. mars 1976. För sparbanker och föreningsbanker höjdes kravet från 24

Diagram 9:2 Affärsbankernas utestående krediter till övriga ändamål exkl. bostadsbyggnadskrediter 1971—1976

Procentuella 12-månadersförändringar

Källa: Riksbanken.

till 25 % att gälla först fr. o. m. december 1976. Kraven beräknas för hela banksystemet ge utrymme för en utlåningsexpansion på 12 % under 1976, dvs. något lägre än som uppnåddes under loppet av 1975. Utbudet på kapitalmarknaden väntas emellertid växa.

9.1 Likviditetsutvecklingen

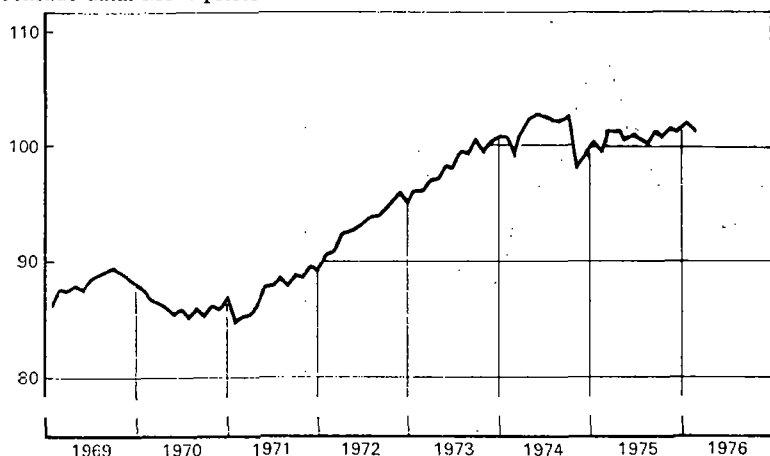
Penningmängden

Penningmängden, omräknad med hänsyn till prisutvecklingen ökade i en relativt svag takt under 1975 (diagram 9:3). Denna tillväxt hade under 1974 föregåtts av en viss reducering i samhällsekonomin totala likviditet omräknad i fasta priser.

Nominellt ökade penningmängden med 19,2 miljarder kr. 1975 mot 13,8 miljarder kr. året dessförinnan (tabell 9: 1). Den kraftiga stegringen i penningmängdens tillväxt berodde framför allt på valutareservens kraftiga omsvängning från ett utflöde på 3,3 miljarder kr. 1974 till ett inflöde på 5,3 miljarder kr. 1975. Även bankernas utlåning till allmänheten samt deras värdepappersförvärv bidrog till den större penningmängdsökningen 1975 än 1974. Stora utbetalningar från investerings- och arbetsmiljökonton i riksbanken fick en utökande effekt på penningmängden under senare delen av 1975, men dessförinnan hade än större inbetalningar på dessa konton skett under tidigare delen av 1975. Den indragande effekten blev sålunda större 1975 än 1974. Påverkan från

Diagram 9: 3 Penningmängden hos allmänheten 1969—1976

Miljarder kr. Stockuppgifter vid slutet av varje månad i fasta priser, säsongrensade data. Medelpriser 1968=100

Anm. Penningmängden definieras som allmänhetens sedelinnehav samt inlåning i bankinstituten.

Källa: Konjunkturinstitutet.

statens budgetpolitik var ungefär densamma under 1974 och 1975.

Sätts den totala penningmängden i relation till bruttonationalprodukten i löpande priser erhålls en kvot, som kallas för real likviditet. Beräknad som årsmedeltal blev den lägre 1975 än 1974, men den hade en fallande trend en stor del av 1974 och en stigande hösten 1975.

Likviditetsutvecklingen inom vissa sektorer

Den ovan beskrivna utvecklingen av penningmängden kan analyseras sektorvis. Under framför allt andra halvåret 1975 byggdes en betydande

Tabell 9:1 Penningmängden hos allmänheten 1973—1975

Milj. kr.

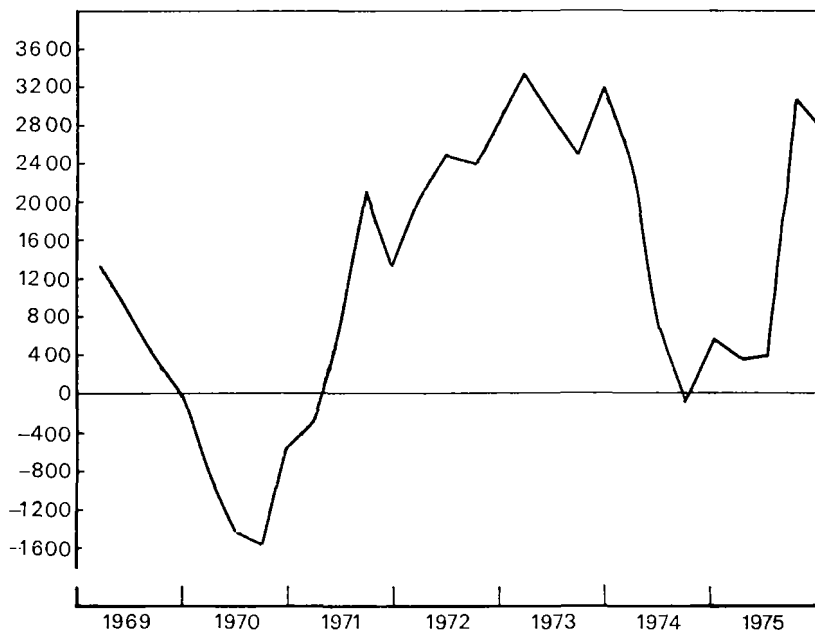
	1973	1974	1975
Penningmängden hos allmänheten, ökning	17 783	13 777	19 255
Tillskott genom:			
Valutareservens förändring	3 884	-3 292	5 262
Statens utgiftsoverskott	6 150	10 721	11 461
Statens upplåning utanför bankerna (--) ¹	-4 729	-4 862	-5 783
Medel på investerings- och arbetsmiljö-konto i riksbanken (-) ¹	-194	-1 040	-2 186
Övriga riksbankstransaktioner	-705	-670	-724
Bankernas utlåning till allmänheten	10 003	11 917	13 509
Bankernas nettoförvärv av hypoteksobligationer och mellankrediter	3 899	3 178	4 214
Bankerna, diverse	-525	2 175	-6 498
Summa	17 783	13 777	19 255

¹ Tecknet (-) innebär, att förändringen i posten i fråga har erhållit omvänt tecken.

Källa: Riksbanken.

Diagram 9: 4 Industrins likviditetsutveckling 1969—1975

Milj. kr. 12-månadersflöde

Anm. Med likvida medel menas kassa-, bank-, postgirotillgodohavanden, kortfristiga penningplaceringar samt icke-utnyttjad checkräkningskredit. Uppgifterna avser industriföretag med fler än 200 anställda.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

likviditet inom ekonomin upp. Likviditetsökningen återfanns inom hushålls- och företagssektorerna. Företagens likvida tillgångar i form av banktillgodohavanden växte mycket påtagligt under senare delen av 1975. Detta bestyrks av statistiska centralbyråns statistik över utvecklingen av de större industriföretagens likvida medel (diagram 9: 4). Denna kraftiga likviditetsökning kunde komma till stånd tack vare en omfattande upplåning både i Sverige och utomlands. Betydande inkomstökningar tillsammans med hög sparkvot innebär en fortsatt stark ökning av hushållens banktillgodohavanden.

Bankernas likviditet

Affärsbankernas likviditet kom att öka väsentligt under 1975 (tabell 9: 2). Affärsbankernas likvida tillgångar i form av nettofordringar mot staten, riksbanken (exkl. kassakravsmedel) och utländska banker kom under 1975 att öka med 7,6 miljarder kr. mot en nedgång på 5,3 miljarder kr. 1974. Dessa bankers förvärv av bostadsobligationer uppgick till 2,6 miljarder kr. 1975 mot 2,3 miljarder kr. 1974. Särskilt under andra halvåret kom likviditetssituationen i banksystemet att lätta vä-

Tabell 9:2 Bankernas likvida tillgångar 1973 -- 1975
Milj. kr., nettobelopp

	1973	1974	1975
<i>Påverkande faktorer</i>			
Total valutareserv	3 884	- 3 292	5 262
Statens utgiftsöverskott	6 150	10 721	11 461
Statens upplåning utanför bankerna (-) ¹	- 4 729	- 4 862	- 5 783
Allmänhetens innehav av sedlar och mynt (-) ¹	- 1 227	- 1 939	- 2 807
Medel på investeringskonto i riksbanken (-) ¹	- 194	- 214	- 104
Medel på arbetsmiljökonto i riksbanken (-) ¹	.	- 826	- 949
Medel på särskilda investeringskonton i riksbanken (-) ¹			- 1 133
Kassakvotsmedel i riksbanken (-) ¹	- 106	- 3 795	2 496
Övriga riksbankstransaktioner	- 705	- 670	- 724
Summa (1) + (2)	3 073	- 4 877	7 719
<i>Affärsbankernas likvida tillgångar</i>			
Korta nettofordringar på riksbanken	- 62	- 2 640	2 194
Korta nettofordringar på riksgäldskontoret	- 850	- 3 515	3 073
Korta nettofordringar på utländska banker	79	192	250
Statsobligationer	3 661	638	2 039
Summa (1)	2 828	- 5 325	7 556
Korta nettofordringar på övriga kreditinstitut	- 3 481	376	- 475
Summa	- 653	- 4 949	7 081
<i>Sparbankernas och föreningsbankernas likvida tillgångar</i>			
Korta nettofordringar på riksbanken	98	63	9
Korta nettofordringar på riksgäldskontoret	- 8	212	- 114
Statsobligationer	155	173	268
Summa (2)	245	448	163
Korta nettofordringar på övriga kreditinstitut	925	- 246	664
Summa	1 170	202	827

¹ Tecknet (-) innebär, att förändringarna ifråga har erhållit omvänt tecken.

Anm. Affärsbankernas kassakvotsmedel är ej medräknade i deras likvida tillgångar.

Källa: Riksbanken.

sentligt. Bakom denna utveckling 1975 låg till övervägande delen de snabba kastningarna i valutaflödena. Under första halvåret ägde dock en påtaglig likviditetsindragning rum i samband med stora inbetalningar på investeringsfonds- och arbetsmiljökonton i riksbanken samt genom statens upplåningspolitik. Under andra halvåret började utbetalningarna från dessa konton, vilket innebar stora likviditetstillskott detta halvår. Dessa utbetalningar kom dock för året som helhet att understiga inbetalningarna.

I början av november 1975 sänktes kassakravet för affärsbankerna från 5 till 2 % samtidigt som likviditetskraven skärptes. Härigenom

föranleddes bankerna att öka sina obligationsinnehav. Redan tidigare under hösten hade de gjort relativt stora placeringar i statsobligationer. I samband med sänkningen av kassakravet emitterades två korta statsobligationslån, som till mycket stor del placerades hos affärsbankerna.

Vid utgången av december 1975 uppgick den genomsnittliga likviditetskvoten för samtliga affärsbanker till 43,1 %, vilket var flera procentenheter över kravet.

9.2 Kreditinstitutens utlåning

Kreditströmmarna på den inhemska organiserade kreditmarknaden växte jämfört med 1974 med 5,2 miljarder kr. under 1975 till 43,5 miljarder kr. (tabell 9: 3). Ökningen föll på näringslivet (som i kreditmarknadsstatistiken inkluderar även hushållen) medan kreditgivningen till staten, kommunerna och bostadssektorn var i stort oförändrad 1975. *Affärsbankernas kreditgivning* expanderade 1975 med 9,6 miljarder kr. till 15,6 miljarder kr. Under första halvåret var kassalikviditeten ansträngd, varför statsobligationer avyttrades. Affärsbankernas kassamässiga beredskap upprätthölls under denna del av året i stället av ett växande skattkamarväxelinnehav. Detta fortsatte att tillta i snabb takt under andra halvåret och kom tillsammans med ett ökat statsobligationsinnehav — till följd av ett minskat riksbanksberoende och en förbättrad likviditetsställning — att svara för den kraftiga tillväxten i kreditgivningen till staten 1975.

Affärsbankernas kreditgivning till bostadssektorn var endast några hundra milj. kr. lägre 1975 än 1974. Avlyften ökade avsevärt 1975 och blev lika stora som utbetalningarna detta år. De utestående bostadsbyggnadskrediterna blev i det närmaste oförändrade 1975 jämfört med en ökning med 1,2 miljarder kr. 1974.

Inte bara affärsbankernas kreditgivning till staten utan även till näringslivet växte påtagligt under 1975. För näringslivets del låg ökningen helt under andra halvåret, medan första halvåret uppvisade en nedgång i kreditgivningen. Denna tendens speglar utvecklingen av affärsbankernas direkta lån till näringslivet. Diagram 9: 2 över procentuella 12-månadersförändringar i affärsbankernas utestående krediter visar också denna utvecklingslinje. Slopandet av utlåningstaket i augusti 1975 följdes av en mycket kraftig expansion i affärsbankernas direkta lån, trots den höjning som samtidigt vidtogs av likviditetskvoten, en åtgärd som syftade till att binda en del av bankernas ökade likvida tillgångar. Av den stora kreditgivningen under andra halvåret torde en icke oväsentlig del ha gått till privatpersoner, vilket Svenska Bankföreningens kreditanalys tyder på. Av kreditgivningen under första halvåret utgjorde en förhållandevis stor del krediter till industrin.

Sparbankernas totala kreditgivning ökade med 400 milj. kr. 1975.

Tabell 9:3 Kreditmarknaden under 1974 och 1975
Milj. kr., nettobelopp

Långgivare	Låntagare				
	Staten	Kommuner	Bostäder	Näringsliv	Summa
1974					
Riksbanken	8 341	6	—	71	8 418
Affärsbanker	— 2 880	260	2 750	5 935	6 065
Sparbanker och föreningsbanker	385	— 111	1 800	3 899	5 973
Enskilda försäkringsinrättningar	1 176	47	2 172	2 046	5 441
Offentliga försäkringsinrättningar ¹	1 525	645	3 594	3 050	8 814
Allmänheten ²	2 174	91	188	1 084	3 537
Summa	10 721	938	10 504	16 085	38 248
1975					
Riksbanken	333	—	—	45	378
Affärsbanker	5 198	— 73	2 394	8 115	15 634
Sparbanker och föreningsbanker	154	104	1 455	5 194	6 907
Enskilda försäkringsinrättningar	663	91	2 528	2 450	5 732
Offentliga försäkringsinrättningar ¹	2 506	709	3 220	3 360	9 795
Allmänheten ²	2 607	218	224	1 979	5 028
Summa	11 461	1 049	9 821	21 143	43 474

¹ Exkl. återlån samt exkl. förvärv av utländska obligationer och bankers förlagsbevis.

² Inkl. investeringsbankens kortfristiga placeringar.

Källa: Riksbanken.

Det var framför allt deras reverslån till näringslivet som växte i snabb takt under andra halvåret. *Föreningsbankernas* kreditgivning 1975 var ca 1/2 miljard kr. större än 1974, varav merparten gick till jordbruket.

De enskilda *försäkringsinrättningarnas* totala nettoplaceringar på den svenska kreditmarknaden belöpte sig till 5,7 miljarder kr. 1975, vilket var 300 milj. kr. mer än 1974. Det var särskilt deras kreditgivning i form av obligationer till bostadssektorn och näringslivet som ökade. Däremot blev placeringarna i statsobligationer mindre 1975 än 1974.

Kreditgivningen från *Allmänna pensionsfondens* tre första fonder växte med drygt 1 miljard kr. 1975 till 9,6 miljarder kr. Denna ökning kunde helt hänföras till en snabbare fondtillväxt detta år jämfört med 1974. Fondens återlån, lån till banker och upplåning i banker utvecklades i sådan takt att kreditgivningen ökade i samma takt som tillväxten i fondökningen. Det var framför allt fondens placeringar i statsobligationer som tilltog 1975, men även fondens kreditgivning till näringslivet. Däremot avtog placeringarna hos bostadssektorn. Den fjärde fondens aktieförvärv skilde sig 1975 ej markant jämfört med 1974.

9.3 Den sektorvisa upplåningen

Statens budgetunderskott uppgick 1975 till 11,5 miljarder kr., vilket var 740 milj. kr. mer än 1974 (tabell 9: 4). Statens upplåning på marknaden utanför bankerna ökade med ungefär samma belopp, innebärande att i stort sett hälften av det statliga upplåningsbehovet täcktes genom upplåning på denna marknad. Den tidigare förskjutningen av statsskuldspolitiken i långfristig riktning accentuerades väsentligt 1975. Statens nettoupplåning i form av räntebärande långa obligationer, premie- och sparobligationer växte från 5,6 miljarder kr. 1974 till 8,9 miljarder kr. 1975. I slutet av året emitterade staten två korta obligationslån. Då samtidigt ett tidigare emitterat kortfristigt obligationslån förföll till betalning kom statens nettoupplåning genom korta obligationslån att öka endast obetydligt 1975.

Kommunernas finansiella sparande beräknat dels från sektorns inkomster och utgifter, dels från dess finansiella tillgångar och skulder skiljer sig markant åt för 1974 och 1975. Detta avsnitt bygger på uppgifter från kreditmarknadsstatistiken. Under 1975 försämrades kommunernas finansiella sparande med drygt 1 miljard kr. (tabell 9: 5). Ökningen i kommunernas utgiftsöverskott möttes 1975 helt med en ökad upplåning. Kommunerna lånade så mycket 1975 att likviditeten ej drogs ned detta år. Kommunernas totala upplåning blev närmare 2 miljarder kr. större 1975 än 1974 och uppgick till ca 3 miljarder kr., varav 1,2 miljarder kr. utgjordes av upplåning utomlands.

Kommunernas upplåning på den inhemska kreditmarknaden var 1975 lika stor som 1974 och stannade runt 1 miljard kr. Upplåningsmönstret skiftade dock något. Kommunernas upplåning på kapitalmarknaden växte 1975, medan deras bankkrediter ökade i en lägre takt detta år jämfört med 1974. Dessutom förekom upplåning på marknaden utanför den organiserade kreditmarknaden.

Tabell 9:4 Statens budgetutfall samt upplåningsformer 1973—1975

Milj. kr., nettobelopp

	1973	1974	1975
<i>Budgetutfall (nettoutgift —)</i>	—6 150	—10 721	—11 461
<i>Upplåning (ökning +)</i>			
Skattkamarväxlar och kortfristig upplåning	—3 411	3 969	1 199
Korta obligationer	3 989	950	1 105
Långa obligationer	3 162	3 645	6 703
Premieobligationer	800	1 450	1 575
Sparobligationer	671	469	630
Övrigt	939	238	249
Summa	6 150	10 721	11 461

Anm. För att få överensstämmelse mellan budgetutfallet och förändringen i statsskulden har statsverkets och riksgäldskontorets kassatransaktioner dragits bort från skattkamarväxlar och kortfristig upplåning.

Källor: Riksbanken och riksgäldskontoret.

Tabell 9:5 Kommunernas upplåning, utlåning, förändring av likvida tillgångar samt finansiella sparande 1973–1975

Milj. kr.

	1973	1974	1975
Likviditetsförändring	2 374	–987	97
Utlåning	309	516	253
Upplåning totalt	1 925	1 224	3 086
på svensk kreditmarknad	1 337	938	1 049
övrig inhemsk upplåning	588	286	803
i utlandet	—	—	1 234
Finansiellt sparande	758	–1 695	–2 736

Källor: Riksbanken och statistiska centralbyrån.

Bostadsinvesteringarna minskade med drygt 8 % i volym under 1975. Den värdemässiga förändringen uppgick till en ökning på närmare 1/2 miljard kr. Utbetalningar av nya bostadsbyggnadskrediter ökade samtidigt i ungefär samma utsträckning.

Nettoutbetalningarna av de statliga bostadslånen var av ungefär samma storleksordning 1975 som 1974. Däremot var bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden närmare 700 milj. kr. lägre 1975 än 1974 (tabell 9: 6). Upplåningen på obligationsmarknaden växte med 1/2 miljard kr. 1975.

Näringslivets investeringar i byggnader och maskiner minskade i volym med ca 1 % mellan 1974 och 1975, medan den värdemässiga ökningen uppgick till ca 3,5 miljarder kr. 1975. Industrins investeringar fortsatte däremot att växa både i volym och värde. Näringslivets lageruppbyggnad, som hade varit mycket stor 1974 fortsatte att uppgå till mycket stora belopp 1975 och kom att kräva finansieringsinsatser, som var 3,6 miljarder kr. större 1975 än 1974. Samtidigt härmed minskade företagets vinster och vinstmarginaler. Investerings- och vinstutvecklingen 1975 ledde således till en påtaglig försämring av det finansiella sparandet detta år.

Näringslivets totala upplåning ökade i hög grad 1975. Mer än hälften av upplåningsökningen härrörde från utlandet. Av den totala ök-

Tabell 9:6 Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden 1974 och 1975

Milj. kr., nettobelopp

	1974	1975
Obligationer	8 871	9 416
Direkta lån i affärsbanker	651	38
därav: bostadsbyggnadskrediter	1 237	–24
mellankrediter	–586	62
Bostadslån från andra kreditinstitut	982	367
Summa	10 504	9 821

Källa: Riksbanken.

ningen av kreditgivningen på kreditmarknaden gick så gott som allt till näringslivet. Särskilt upplåningen på den inhemska kapitalmarknaden växte i en hög takt 1975.

Näringslivet började under sista kvartalet 1974 märkbart att utnyttja de utländska kreditmarknaderna. Denna utveckling accentuerades under 1975. Särskilt under andra kvartalet blev den utländska långfristiga upplåningen mycket omfattande. Därtill kommer kortfristiga lån i utländska banker för finansiering av import och export. För helåret 1975 uppgick den registrerade utländska upplåningen i form av värdepapper, långfristiga lån, direkta investeringar, kortfristiga lån samt övriga lån till 5,5 miljarder kr., vilket var drygt 3 miljarder kr. mer än 1974. Inkluderas betalningsbalansens "restpost" blev sektorns utländska upplåning 9,6 miljarder kr., eller närmare 7 miljarder kr. mer än 1974. Härtill kommer bankernas upplåning utomlands för vidareutlåning till företagen. Under året gav bankerna till näringslivet lån refinansierade utomlands till en omfattning av 1,4 miljarder kr.

Näringslivets nettoupplåning på den inhemska obligationsmarknaden ökade till 3,6 miljarder kr. 1975 (tabell 9: 7). Denna expansion berodde framför allt på satsningen på obligationer emitterade av industrin samt av företagsinstitut. Industrin emitterade 1975 till ett belopp av 2,6 miljarder kr., vilket var 1,2 miljarder kr. mer än 1974. Företagsinstitutens långfristiga obligationsemissioner växte påtagligt 1975 och uppgick till 562 milj. kr. Allmänhetens vidgade nettoplaceringar i företagsobligationer vittnar om att näringslivets obligationsemissioner har nått placerares utanför de traditionella (tabell 9: 7). Samtliga kreditinstitut samt allmänheten ökade sina nettoförvärv av näringslivsobligationer i högre takt 1975 än 1974.

Näringslivets totala upplåning på kapitalmarknaden, där förutom upplåning mot långfristiga obligationer även kapitalanskaffning genom aktier samt utlåning från enskilda och offentliga försäkringsinrättningar ingår, växte med 1,8 miljarder kr. 1975 till 8,4 miljarder kr.

Näringslivets bankupplåning blev mycket mer omfattande 1975 än 1974. Merparten av ökningen ägde dock rum under fjärde kvartalet och har väsentligen tillfallit övriga låntagarkategorier och inte industrin.

Under andra halvåret 1975 skedde stora utbetalningar från olika investeringsfonds- och arbetsmiljökonton i riksbanken. För helåret 1975 belastade dock nettoavsättningarna på dessa konton företagens likviditet.

Den kraftiga upplåningsökningen 1975 från näringslivets sida täckte mer än väl försämringen av dess finansiella sparande och likviditeten förbättrades såväl inom näringslivet som industrin. Inom industri och handel växte de likvida tillgångarna med 3,5 miljarder kr. 1975 mot 1,2 miljarder kr. 1974.

Tabell 9:7 Näringslivets upplåning på kreditmarknaden 1974 och 1975
Milj. kr., nettobelopp

	1974	1975
Obligationer och förlagslån	2 195	3 646
Aktier	1 492	2 127
Upplåning hos affärsbankerna	5 704	7 661
Upplåning hos andra kreditinstitut	6 694	7 709
Summa	16 085	21 143

Källa: Riksbanken.

9.4 Utblick mot 1976

Utifrån de inkomst- och utgiftsprognoser för de olika sektorerna, som presenteras i de övriga kapitlen, framläggs i det följande vissa skattningar för dessa sektors finansiella utfall 1976.

Statens anspråk på kreditmarknaden 1976 beräknas uppgå till 11,8 miljarder kr.

Kommunernas finansiella sparande väntas förbättras 1976 med runt 900 milj. kr. Detta skulle innebära en lägre total upplåning 1976 än 1975 och/eller en förstärkning av kommunernas likviditetsställning.

Bostadsinvesteringarna beräknas minska med 10,2 % i volym, vilket emellertid torde motsvara en värdemässig ökning på ca 400 milj. kr. De statliga bostadslånen väntas öka i högre takt än investeringarna, vilket indikerar att bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden i och för sig skulle kunna bli lägre 1976 än 1975.

Näringslivets fasta investeringar förväntas öka med 2,4 miljarder kr. i värde 1976. Samtidigt räknas med en väsentligt lägre lageruppbyggnad 1976 jämfört med 1975. Skillnaden i lageruppbyggnadsstakten förefaller bli av sådan storleksordning att näringslivets finansiella sparande skulle kunna förbättras, trots tillväxten i de fasta investeringarna.

Uttagen från de olika fondkontona i riksbanken kan förväntas fortsätta 1976. Ytterligare uttag från fonder, såväl från arbetsmiljöfonder som från särskilda och traditionella investeringsfonder, beräknas uppgå till drygt 2 miljarder kr.

Med tanke på effekterna av uttagen från fonderna i riksbanken samt en förbättring av det finansiella sparandet skulle företagens anspråk på inhemsk och internationell kreditmarknad kunna väntas bli lägre 1976 än 1975. Till en sådan utveckling kommer också utbetalningar enligt lagerstödsprogrammet att bidra.

BIHANG

Delprognoser och arbetsfördelning rörande den reviderade nationalbudgeten 1976

Av inledningen framgår vilka kapitel och avsnitt som sammanställts inom finansdepartementets ekonomiska avdelning (EA) resp. konjunkturinstitutet (KI). Nedan redovisas detta i tablåform. Härutöver framgår EA:s och KI:s bedömningar av utvecklingen inom olika delsektorer.

Sektor	Avsnittet utformat inom	Prognos, %	
		EA	KI
Privat konsumtion	KI	3,5	3
Offentlig konsumtion	EA	3	—
Bruttoinvesteringar	KI	-1	-3
Lagerinvesteringar	KI	825 ¹	650 ¹
Export av varor och tjänster	KI	9	9
Import av varor och tjänster	KI	2	1,5
Bruttonationalprodukt	EA	2,0	—
Internationell bedömning	EA		
Produktion inom gruvor, mineralbrott, tillverkningsindustri och skogsbruk	KI		
Övrig produktion	EA		
Arbetsmarknad	EA		
De enskilda konsumenternas ekonomi	KI		
Kreditmarknad	KI		
Sammanfattning	EA		

¹ Milj. kr. i 1968 års priser.

Innehåll

1	<i>Sammanfattande översikt</i>	2
1.1	Utsikterna för 1976	2
1.2	Utvecklingen inom olika områden	8
2	<i>Det internationella läget</i>	35
2.1	Sammanfattande översikt	35
2.2	Länderöversikter	45
3	<i>Utrikeshandeln</i>	53
3.1	Exporten	54
3.2	Importen	63
3.3	Bytes- och betalningsbalansen	66
4	<i>Produktionen</i>	71
4.1	Sammanfattning av produktionsutvecklingen inom industrin	71
4.2	Gruvor och mineralbrott samt tillverkningsindustri	72
4.3	Skogsbruket	85
4.4	Övriga näringsgrenar och den totala produktionen	86
5	<i>Arbetsmarknaden</i>	89
5.1	Arbetsmarknaden under 1975 och början av 1976	89
5.2	Arbetsmarknaden under 1976	97
6	<i>De enskilda konsumenternas ekonomi</i>	100
6.1	Sammanfattning	100
6.2	De disponibla inkomsterna	101
6.3	Konsumentpriserna	104
6.4	Den privata konsumtionen	108
7	<i>Investeringarna</i>	111
7.1	Sammanfattning	111
7.2	Investeringsutvecklingen inom olika områden	113
7.3	Lagerinvesteringarna	123
8	<i>Den offentliga verksamheten</i>	127
8.1	Allmänt	127
8.2	Staten	127
8.3	Kommunerna	130
8.4	Socialförsäkringssektorn	132
8.5	Den konsoliderade offentliga sektorn	134
8.6	Beräkning av finanspolitiska effekter	137

Bil. 1 Reviderad nationalbudget 1976	155
9 <i>Kreditmarknaden</i>	141
9.1 Likviditetsutvecklingen	143
9.2 Kreditinstitutens utlåning	147
9.3 Den sektorvisa upplåningen	149
9.4 Utblick mot 1976	152
<i>BIHANG</i>	
Delprognoser och arbetsfördelning	153

Tabellförteckning

1: 1	Reviderad försörjningsbalans 1975—1976	5
2	Förändring i BNP-komponenterna i procent av BNP föregående år 1972—1976	6
3	Bytesbalans för 1974—1976	8
4	Industriproduktionens utveckling 1974—1976	17
5	Produktionen inom olika näringsgrenar 1975—1976	18
6	Hushållens inkomster och konsumtion 1974—1976	22
2: 1	Bruttonationalproduktens utveckling i vissa länder och länderområden 1974—1976	37
2	Konsumentprisernas utveckling 1962—1975	39
3: 1	Sveriges export av färdigvaror (exkl. fartyg) till OECD-området 1972—1976	56
2	Sveriges export av färdigvaror (exkl. fartyg) 1968—1976	57
3	Prisutvecklingen för färdigvaror 1960—1976	58
4	Exportutvecklingen för olika varugrupper 1974—1976	61
5	Importutvecklingen för olika varugrupper 1974—1976	65
6	Bytes- och betalningsbalans 1973—1976	70
4: 1	Industriproduktionens utveckling 1973—1976	72
2	Försörjningsbalans för sågade och hyvlade trävaror 1974—1976	74
3	Försörjningsbalans för verkstadsprodukter (exkl. fartyg) 1974—1976	80
4	Försörjningsbalans för övrig industrisektor 1974—1976	83
5	Försörjningsbalans för rundvirke 1974—1976	85
5: 1	Sysselsättningen inom olika näringsgrenar 1973—1975	93
2	Arbetslösheten 1970—1975	94
3	Varsel om personalinskränkningar 1970—1976	96
4	Produktion, produktivitet och sysselsättning 1976	99
6: 1	De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1974—1976	102
2	Inkomstöverföringar till hushåll 1974—1976	103
3	Hushållens direkta skatter och avgifter 1971—1976	104
4	Konsumentprisindex december 1974—december 1975	105
5	Konsumentprisförändringen 1965—1976 uppdelad på komponenter	106
6	Hushållens konsumtionsutveckling 1963—1975	108

Bil. 1 Reviderad nationalbudget 1976 157

7: 1	Bruttoinvesteringarnas utveckling 1971—1975 samt prognos för 1976	112
2	Bruttoinvesteringarnas utveckling 1971—1975 samt prognos för 1976 för privat, statlig och kommunal sektor	113
3	Lägenheter i påbörjade och inflyttningsfärdiga bostadsbyggen 1970—1975	115
4	Antal lägenheter för vilka preliminära beslut om bostadslån till ombyggnad meddelats 1970—1975	117
5	Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1966—1976	119
6	Planerade och faktiska förändringar i de borgerliga primärkommunernas och landstingens investeringar 1969—1976	122
7	Lagervolymförändringar totalt och efter näringsgrenar 1972—1976	126
8: 1	Statens inkomster och utgifter 1974—1976	128
2	Kommunernas inkomster och utgifter 1974—1976	131
3	Socialförsäkringssektorns (exkl. Allmänna pensionsfonden) inkomster och utgifter 1974—1976	133
4	Allmänna pensionsfondens inkomster, utgifter och placeringar 1974—1976	134
5	Den offentliga sektorns konsumtion och investeringar 1974—1976	135
6	Den konsoliderade offentliga sektorns (exkl. Allmänna pensionsfonden) inkomster och utgifter 1974—1976	136
7	Finanspolitiska effekter 1975 och 1976	140
9: 1	Penningmängden hos allmänheten 1973—1975	144
2	Bankernas likvida tillgångar 1973—1975	146
3	Kreditmarknaden under 1974 och 1975	148
4	Statens budgetutfall samt upplåningsformer 1973—1975	149
5	Kommunernas upplåning, utlåning, förändring av likvida tillgångar samt finansiella sparande 1973—1975	150
6	Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden 1974 och 1975	150
7	Näringslivets upplåning på kreditmarknaden 1974 och 1975	152

Diagramförteckning

1: 1 Arbetslöshet i olika länder 1974—1976	3
2 Industriproduktionen, totalt och inom massa- och verkstads-industrierna 1970—1975	16
3 Arbetslöshet och lediga platser 1970—1976	20
4 Sparkvotens utveckling 1963—1976	25
5 Industriinvesteringar 1968—1976	26
6 Lagrinvesteringar 1950—1976	28
2: 1 Bruttonationalproduktens utveckling i olika länder och länder-områden 1966—1975	36
2 Industriproduktionen i vissa länder 1973—1975	38
3 Råvaruprisernas utveckling 1974—1976	40
3: 1 Sveriges andelar av OECD-ländernas totala import och rela-tiva priser för totalexporten 1970—1975	55
2 Exportutvecklingen, totalt och för vissa varugrupper 1969—1976	62
5: 1 Arbetskraft och sysselsättning 1970—1976	90
2 Kvarstående lediga platser 1971—febr/mars 1976	92
3 Arbetslöshet och kvarstående lediga platser 1970—febr/mars 1976	95
6: 1 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter 1964—1976	109
7: 1 Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på sek-torer 1967—1976	114
2 Genomsnittligt antal rumsenheter per lägenhet i nyproduk-tionen 1965—1975 uppdelat på småhus och flerfamiljshus	116
3 Investeringar i bostäder och egentlig industri 1969—1976	118
4 Investeringar inom egentlig industri, totalt och uppdelat på branscher 1969—1976	120
5 Totala industrins lagervolymförändringar 1963—1976	124
9: 1 Valutareserven 1972—1976	142
2 Affärsbankernas utestående krediter till övriga ändamål exkl. bostadsbyggnadskrediter 1971—1976	143
3 Penningmängden hos allmänheten 1969—1976	144
4 Industrins likviditetsutveckling 1969—1975	145

Långtidsbudget för perioden 1976/77—1980/81

LÅNGTIDSBUDGET FÖR PERIODEN 1976/77—1980/81

1 Inledning

1.1 Långtidsbudgetens syfte och allmänna uppläggning

Långtidsbudgetens syfte är att kartlägga de statsfinansiella konsekvenserna på längre sikt av redan fattade beslut och gjorda åtaganden. Den har utarbetats inom finansdepartementets budgetavdelning.

På *utgiftssidan* utgör långtidsbudgeten en kalkyl över omfattningen av de finansiella och reala resurser som krävs för att av statsmakterna uppställda mål skall kunna uppfyllas och gjorda åtaganden infrias. På *inkomstsidan* där tidsperspektivet är kortare än på utgiftssidan har en schablonmässig framräkning gjorts efter budgetåret 1976/77.

Inga försök görs att förutse vilka nya beslut som kan komma att fattas under perioden eller effekterna härav. Långtidsbudgeten är således varken en plan eller ett program för den önskvärda utvecklingen och ej heller en prognos för den mest sannolika utvecklingen. I själva verket brukar regelmässigt den faktiska utgiftsutvecklingen i icke oväsentlig grad överstiga långtidsbudgetens belopp. Långtidsbudgetens syfte är att ange de in-teckningar i det framtida resursutrymmet som gjorts genom redan fattade beslut. Mot denna bakgrund kan förslag om nya aktiviteter bedömas och omprövningar av redan gällande program aktualiseras.

1.2 Principerna för utgiftsbedömningarna

De beräkningar av den framtida utgiftsutvecklingen som redovisas i det följande syftar endast till att ange *konsekvenserna* av redan fattade beslut. Beroende på beslutets eller åtagandets karaktär kan dessa konsekvensberäkningar göras på olika sätt. Följande typfall belyser hur beräkningarna utformats i några olika situationer.

1. I vissa fall har statsmakterna *beloppsmässigt kvantifierat* en utgiftsnorm. Detta gäller i allmänhet utgifter av transfereringskaraktär. De på så sätt kvantifierade programmen kan vara av olika slag:

a) För vissa aktiviteter föreligger mål som gäller t. v. och som inte innefattar standardhöjningar. Detta gäller t. ex. de allmänna barnbidragen som utgår med fastställt belopp för alla barn under 16 år. Här kommer den beräknade anslagsutvecklingen att helt styras av antagandena om befolkningsutvecklingen.

b) För vissa verksamheter innefattar det kvantifierade målet även *standardhöjningar* under hela eller en del av den tid som omfattas av långtidsbudgeten. Vid beräkningarna har hänsyn tagits till detta genom att utgifterna successivt höjts i enlighet med det beslutade åtagandet. Ett exempel härpå är anslaget till folkpensioner där utgifterna för den årliga standardstegringen i form av pensionstillskott medtagits i kalkylerna.

c) Slutligen finns på några områden *tidsbegränsade* program. I dessa fall har i allmänhet utgifterna antagits falla bort i och med att programmet upphör. Exempel på detta är det extra bidraget till kommuner och landstingskommuner som beslöts i samband med överenskommelsen i februari 1975 rörande begränsningen av kommunalskatternas höjning under åren 1976 och 1977.

I den mån det är klart orealistiskt att räkna med att anslagen kommer att falla bort efter programperiodens slut underskattas givetvis omfattningen av de framtida resursanspråken. I en del fall har statsmakterna även låtit förstå att tidsbegränsade program avses bli förlängda i en eller annan form utan att formella beslut ännu fattats härom. Utgifterna för program av denna karaktär förutsätts ligga kvar på oförändrad nivå. Likaså har i fråga om vissa avtal, vilka löper ut under långtidsbudgetperioden men avses bli förnyade, schablonmässigt antagits oförändrad anslagsnivå. Detta gäller t. ex. avtalen med landstingskommunerna avseende mentalsjukvården.

2. I andra fall har statsmakterna *kvantifierat målen* men inte preciserat de finansiella konsekvenserna härav. Sådana kvantifieringar återfinns exempelvis på den spärrade utbildningens område. I dessa fall har i långtidsbudgeten tagits upp de resurser som beräknats vara nödvändiga för att uppnå de fastställda målen. Eftersom beräkningarna avser de erforderliga resursinsatserna utgår de från vissa antaganden om rationalisering och produktivitetsutveckling.

3. I de fall statsmakterna fattat principbeslut eller gjort principuttalanden i viss fråga utan att ställning ännu tagits till närmare regler eller tidpunkten för ikraftträdandet m. m. har utgifter för detta inte medräknats i långtidsbudgeten.

4. För de flesta anslag *saknas* av statsmakterna *kvantifierade mål* för den framtida verksamheten. I dessa fall har konsekvensbedömningen gjorts från andra och i allmänhet mer skönsmässiga utgångspunkter.

a) En i vissa fall användbar metod är att utgå från oförändrad kvalitet hos den statliga tjänsteproduktionen. Detta innebär att produktionen får anpassas till förändringar i efterfrågan. Insatsen av resurser påverkas emellertid av produktivitetsutvecklingen, som i allmänhet måste förutsättas vara sådan att en över tiden oförändrad efterfrågan kan tillgodoses med successivt minskade resursinsatser. Det bör understrykas att stora svårigheter föreligger att rätt bedöma efterfråge- och produk-

tivitetsutvecklingen. Antagandena måste göras mycket schablonartade.

b) För de statliga verksamhetsgrenar som förekommer på statsbudgetens utgiftssida i huvudsak som *investering*, bl. a. kommunikationsverken och vägbyggandet, föreligger särskilda svårigheter att avgöra vilken anslagsutveckling som på längre sikt krävs för att anpassa produktionen till förändringar i efterfrågan. Detta sammanhänger främst med svårigheterna att precisera sambandet mellan investeringar och efterfrågan. Principen i beräkningarna har här varit att investeringarna antagits öka i takt med efterfrågan sedan hänsyn tagits till en förväntad produktivtetsutveckling. För de närmast framförliggande åren domineras dock investeringsverksamheten ofta av att redan fattade investeringsbeslut genomförs.

c) Inom vissa områden saknas kontinuerlig investeringsverksamhet av större omfattning. Däremot aktualiseras punktvis vissa större projekt utan att dessa i och för sig innebär höjd ambitionsnivå för verksamheten. I den mån en utbyggnad inte följer av fastlagda program har en allmän skälighetsbedömning fått göras.

1.3 Beräkningsunderlag

Långtidsbudgeten omfattar endast i statsbudgeten ingående utgifter och inkomster. Härav följer att affärsverkens driftutgifter och andra utgifter för de statliga bolagen än tillskott av kapital inte ingår i beräkningarna. Detsamma gäller en stor del av socialförsäkringssystemet, bl. a. AP-fondens utgifter och inkomster.

Grundvalen för långtidsbudgeten utgörs av långtidsbedömningar som utförts av myndigheterna. Den slutliga bedömningen av anslagsutvecklingen har gjorts inom finansdepartementets budgetavdelning efter samråd med vederbörande fackdepartement.

Vid en diskussion av den statliga utgiftsutvecklingen under de framförliggande budgetåren är det naturligt att göra jämförelser med utvecklingen under tidigare år. Sådana jämförelser kan visa bl. a. i vilken mån nya tendenser i den totala utgiftsutvecklingen eller i utvecklingen på skilda delområden gör sig gällande.

Som jämförelsematerial kommer i det följande att användas statistiken över budgetutfallen för budgetåren 1970/71—1974/75. För budgetåret 1975/76 föreligger slutredovisning först hösten 1976. Detta budgetår har därför inte tagits med i kalkylerna.

Beräkningarna av den framtida utgiftsutvecklingen utgår från anslagsbeloppen för budgetåret 1976/77 enligt 1976 års reviderade finansplan. Två olika beräkningar har utförts, dels en i fasta priser och löner för perioden t. o. m. budgetåret 1980/81, dels en i löpande priser och löner avseende perioden t. o. m. budgetåret 1978/79.

Även för den historiska perioden redovisas en beräkning av utgifts-

förändringarna i fasta priser. Omräkningen av utgifterna från löpande priser till fasta priser har gjorts med hjälp av olika indexserier. För vissa utgiftsgrupper finns direkt användbara indextal. Detta gäller t. ex. de kvantitativt viktiga direkta inkomstöverföringarna. Dessa har omräknats efter konsumentprisindex. För andra grupper saknas direkt tillämpbara indexserier. Detta gäller t. ex. de anslag som innehåller omkostnader. För dessa komponenter har använts konsumentprisindex sedan denna rensats från varugrupper som inte är relevanta för den statliga konsumtionen.

Den angivna metoden för volymläknning innebär således att för de utgiftsgrupper som består av transfereringar (inkomstöverföringar) och finansiella transaktioner (utlåning) anges den nytta i reala termer som resursöverföringen representerar för mottagaren. För de utgifter som innebär statlig konsumtion eller investering anger volymläknningarna statens efterfrågan på reala resurser.

2 Samhällsekonomisk bakgrund

2.1 Inledning

Den offentliga sektorn tar i dag i anspråk ca 1/3 av de totala ekonomiska resurserna. Detta sker i form av statliga och kommunala konsumtions- och investeringsutgifter, varav de statliga utgifterna endast motsvarar knappt hälften av kommunernas. Den offentliga sektorn kan användas som ett instrument i den ekonomiska politiken. Sålunda kan statsmakterna direkt påverka resursfördelningen i samhället genom att låta offentlig konsumtion och offentliga investeringar växa snabbare eller långsammare än övriga delar av ekonomin. Därutöver kan statsmakterna indirekt genom t. ex. inkomstöverföringar och utlåning påverka fördelningen av de disponibla inkomsterna och förmögenhetsförhållandena inom andra sektorer.

Sambandet mellan den offentliga sektorn och övriga sektorer kan sägas vara dubbelsidigt. Å ena sidan är tillväxten inom den offentliga sektorn och efterfrågan på offentliga tjänster beroende av resurstillgången och den ekonomiska utvecklingen i samhället i övrigt. Å andra sidan förutsätter en allmän ekonomisk tillväxt att insatser görs inom den offentliga sektorn, exempelvis inom utbildningen, barnomsorgen och genom en aktiv näringspolitik. En väsentlig uppgift för den ekonomiska politiken är att åstadkomma en avvägning mellan olika sektorer. Härvid måste den offentliga efterfrågan på varor och tjänster och övriga ekonomisk-politiska åtgärder utvecklas så att balans mellan tillgängliga resurser och totala anspråk upprätthålls.

Redovisningen i detta avsnitt bygger på långtidsutredningen 1975 (SOU 1975: 89), som behandlar den svenska ekonomin 1975—1980.

Den har utarbetats inom ekonomiska avdelningen vid finansdepartementet. Den första långtidsutredningen gjordes 1948. Sedan 1950 har långtidsutredningar gjorts vart femte år. Numera brukar de dessutom avstämmas och uppdateras sedan ungefär hälften av den mellanliggande perioden förflutit. Det huvudsakliga syftet med utredningarna är att ge underlag för ekonomisk-politiska beslut. De utgör dessutom en informationskälla för allmänheten, företagen och de offentliga myndigheterna om de långsiktiga tendenserna i ekonomin.

2.2 Utvecklingen av resurserna 1975—1980

Produktionskapaciteten bestäms av insatserna av olika typer av produktionsresurser, i första hand arbetskraft och realkapital. Våra kunskaper om sambanden mellan insatserna av produktionsresurser och den resulterande produktionen är dock osäkra. Av detta skäl har bedömningarna av den fortsatta utvecklingen av produktionskapaciteten i första hand baserats på uppskattningar av hur arbetskraften och dess produktivitet — dvs. produktion per arbetstimme — kommer att utvecklas.

Utvecklingen av *arbetskraften* fram till år 1980 har beräknats med utgångspunkt från en befolkningsprognos. Invandringen har antagits vara lika stor som utvandringen. Befolkningen beräknas öka med 0,2 % per år 1975—1980. Antalet äldre personer kommer att öka betydligt kraftigare än befolkningen i dess helhet. Beroende på åldersfördelningen och till följd av att den lagstadgade pensionsåldern sänks från 67 till 65 år under prognosperioden kommer antalet folkpensionärer att öka med drygt 300 000 personer eller med nästan 30 %. Antalet skolbarn och yngre barn beräknas vara i stort sett oförändrat. Antalet personer i förvärvsarbete kommer däremot att minska med 200 000 personer. Det har emellertid förutsatts att förvärvsintensiteten bland kvinnorna kommer att fortsätta att öka i samma takt som under perioden 1965—1974. Detta innebär att den exempelvis i åldersgruppen 25—54 år väntas öka från 74 % till 83 % mellan 1975 och 1980. För män i denna åldersgrupp beräknas förvärvsintensiteten under samma period uppgå till oförändrat 95 %. Totalt väntas härmed antalet sysselsatta öka med drygt 120 000 personer 1975—1980, vilket är samma ökning som 1970—1975. Den beräknade ökningen av antalet förvärvsarbete förutsätter en fortsatt satsning på arbetsmarknadspolitiken, utbyggnaden av daghem och fritidshem m. m.

För att bedöma produktionskapacitetens utveckling är det nödvändigt att göra en kalkyl över arbetskraftsvolymen mätt i timmar. Långtidsutredningen har härvid antagit att en femte lagstadgad semestervecka kommer att införas före år 1980. I två av utredningens alternativ förutsätts veckoarbetstiden förbli oförändrad. Arbetsvolymen i timmar

skulle dock i dessa fall minska något. Utredningen har också studerat effekterna av en förkortning av den lagstadgade veckoarbetstiden från nuvarande 40 timmar till 37 1/2 timmar. I dessa alternativ skulle arbetsvolymen mätt i antal timmar minska med 1,1 % per år 1975—1980. De beskrivs endast kortfattat i det följande.

Produktivitetens utveckling var såväl historiskt sett som i internationell belysning mycket snabb under 1960-talet. Orsakerna var bl. a. liberaliseringen av den internationella handeln, den höga kapitalbildningstakten och den snabba strukturomvandlingen såväl vad gäller den regionala som den branschmässiga sammansättningen av näringslivet. Under 1970-talet beräknas produktivetsökningen bli lägre, bl. a. till följd av att strukturomvandlingen väntas gå betydligt långsammare. Flera faktorer bidrar ändå till att bibehålla en viss ökningstakt för produktiviteten 1975—1980. Här kan nämnas en hög investeringstakt, tekniska framsteg och en fortsatt satsning på utbildning. Produktivetsökningen beräknas vid oförändrad veckoarbetstid bli ca 3 % per år.

Den beräknade utvecklingen av arbetskraften och produktiviteten medger en ökning av *produktionskapaciteten* med ca 3 % per år 1975—1980 om veckoarbetstiden inte förkortas. Vid en förkortning av arbetstiden till 37 1/2 timmar per vecka beräknas produktionskapaciteten öka med 2 à 2 1/2 % per år. Som jämförelse kan nämnas att ökningen 1970—1975 uppskattas till ca 3 % per år.

2.3 Resursernas användning

I långtidsutredningen redovisas olika alternativ vad gäller fördelningen av produktionsökningen på olika användningsområden. För att långsiktigt åstadkomma en balanserad samhällsutveckling med full sysselsättning av arbetskraften krävs emellertid att underskottet i utrikesbalansen avlägsnas. Underskottet i bytesbalansen för år 1975 beräknas nu ha uppgått till 6 à 7 miljarder kr., dvs. 2 à 2 1/2 % av bruttonationalprodukten. Utsikterna för år 1976 tyder inte på någon mer betydande förbättring. Tillsammans med det underskott som uppstod år 1974 skulle därmed det totala underskottet för dessa tre år uppgå till ca 15 miljarder kr. En del av detta underskott kan tillskrivas den nu rådande internationella lågkonjunkturen. Denna del av underskottet kan väntas bli avveklad när det f. n. mycket låga kapacitetsutnyttjandet i exportindustrin i samband med den väntade internationella konjunkturuppgången återgår till en mer normal nivå. Återstoden av underskottet är däremot strukturellt betingad — huvudsakligen beroende på de kraftiga oljeprishöjningarna 1973—1974 — och kan år 1975 uppskattas till ca 4 miljarder kr. I utredningen har man utgått från att strukturell jämvikt i bytesbalansen skall uppnås år 1980. Då måste bl. a. en förutsedd kraftig försämring av tjänste- och transfereringsnettot kompenseras med

en ökad export av varor. Kraftigt ökande räntekostnader för den utländska upplåningen 1974—1976 måste betalas. För att uppnå balans i de utrikes betalningarna krävs att exporten av varor och tjänster ökar inemot 1 1/2 procentenheter snabbare än importen.

Avvägningen mellan offentliga insatser och annan resursanvändning är i hög grad föremål för politiska överväganden. I utredningen har därför konsekvenserna av olika alternativ studerats för det tillgängliga konsumtionsutrymmets fördelning på *privat resp. offentlig konsumtion*. Olika antaganden om den privata konsumtionens årliga ökningstakt har kombinerats med de båda alternativ för veckoarbetstiden som ovan berörts. Härvid har fyra olika alternativ erhållits:

	Veckoarbetstid, timmar	Privat konsumtion, årlig procentuell ökning
Alt. I	40	3
Alt. II	40	2
Alt. III	37 1/2	2
Alt. IV	37 1/2	1 1/2

De lägre utvecklingstakterna för den privata konsumtionen, 2 resp. 1 1/2 % per år, ligger under de tre föregående femårsgenomsnitten. Det högre alternativet, 3 % per år, ligger åtminstone över ökningstakten för 1970—1975 (tabell 1). Utvecklingen av den offentliga konsumtionen bestäms i långtidsutredningen av det utrymme som ges av kraven på full sysselsättning och en balanserad ekonomisk utveckling samt av de ovan angivna antagandena om veckoarbetstiden och den privata konsumtionen. I de olika alternativen beräknas den offentliga konsumtionen öka med 1—3 % per år. Dessa olika utvecklingstakter måste ställas mot kraven på den offentliga verksamhetens tillväxt. Den lägsta tänkbara utvecklingstakt för den offentliga sektorn, som är förenlig med redan gjorda åtaganden, har beräknats till nära 2 % per år. Långtidsbudgeten för perioden 1975/76—1979/80 (prop. 1975: 100 bil. 2) har använts som underlag för denna s. k. baskalkyl när det gäller den statliga konsumtionen. Det kan i sammanhanget konstateras att innevarande års långtidsbudget ger ungefär samma utgångsvärden. En liknande baskalkyl har gjorts för den kommunala sektorn. En sammanställning av den reformverksamhet som kommunerna och landstingen bedömt som trolig för den framförliggande perioden tyder dock på en högre ambitionsnivå för den kommunala konsumtionen än vad som följer av baskalkylen.

Investeringarna beräknas öka med ungefär 2 1/2 % per år 1975—1980. De långtgående krav på en industriell expansion — inte minst för att uppnå jämvikt i bytesbalansen — som ligger i utredningens beräkningar förutsätter att industrins investeringar ökar i snabbare takt,

nämligen med 5—6 % per år. En enkätundersökning till större företag tyder på att denna ökningstakt är möjlig. Även för energiförsörjningen förutses en kraftig ökning av investeringarna. Bostadsinvesteringarna beräknas öka med 2 % per år.

För *importen* av varor och tjänster beräknas i de olika alternativen en ökningstakt varierande mellan knappt 5 % och drygt 6 % per år. En högre ökningstakt för den privata konsumtionen medför en högre ökningstakt för importen. Därmed kommer det att krävas en större ökning också av *exporten* för att balans i de utrikes betalningarna skall kunna uppnås. De ökningstakter som krävs för exporten av varor och tjänster varierar i de olika alternativen mellan drygt 6 % och knappt 8 % per år. En studie av efterfrågan på svensk export tyder på att det finns marknadsmässiga förutsättningar för en ökning av exporten av denna storlek. För det högsta exportökningsalternativet skulle dock förmodligen krävas en viss ökning av Sveriges internationella marknadsandel.

Försörjningsbalansens utveckling i de olika alternativen redovisas i tabell 1.

Tabell 1 Försörjningsbalans 1960 – 1980
Årlig procentuell volymförändring

	1960 – 1965	1965 – 1970	1970 – 1975	1975 – 1980			
				Alt. I	Alt. II	Alt. III	Alt. IV
BNP	5,1	4,0	2,9	3,2	2,9	2,5	2,3
Import	6,9	8,5	5,7	6,4	5,3	5,2	4,7
Privat konsumtion	4,1	3,2	2,3	3,0	2,0	2,0	1,5
Offentlig konsumtion	5,4	5,7	3,3	1,5	2,9	1,2	1,9
därav:							
statlig	5,9	1,6	2,2	0,8	2,0	0,5	1,1
Fasta brutto- investeringar	6,9	3,7	1,0	2,6	2,7	2,2	2,2
därav:							
statliga investeringar ¹	7,3	0,6	0,4	–1,2	1,6	–1,2	–0,1
Export	7,6	9,0	8,2	7,7	6,7	6,6	6,2

¹ Endast statliga myndigheter. Statliga affärsverk och aktiebolag ingår ej.

Anm. Beräkningarna baseras på en nivå för utrikeshandeln 1975 som är uppjusterad med hänsyn till den onormalt låga handeln detta år.

2.4 Avvägningsfrågor

Gemensamt för de olika alternativen är att nödvändiga resurser avsätts för att uppnå balans i de utrikes betalningarna år 1980 och för att åstadkomma erforderliga investeringar. Gemensamt för de olika alternativen är också förutsättningen om full sysselsättning och fullt kapacitetsutnyttjande. En viktig förutsättning för att detta skall kunna upp-

nås är att den internationella ekonomiska utvecklingen återgår till ett i jämförelse med perioden 1974—1975 mera normalt mönster. Alternativen skiljer sig emellertid åt när det gäller hur en fortsatt möjlig standardökning tas ut genom olika avvägningar mellan en ökad privat konsumtion, en ökad offentlig konsumtion och, eventuellt, en förkortad arbetstid.

De olika alternativen är vart och ett förenade med problem och det kan ifrågasättas om det är möjligt att genomföra något av dem renodlat. Alternativ I med en årlig ökning på 3 % av den privata konsumtionen ger ett så knappt utrymme för den offentliga verksamheten att man kan behöva ompröva redan gjorda åtaganden inom detta område. Alternativ II ger en högre ökningstakt för den offentliga konsumtionen med tyngdpunkt på den kommunala sektorn. Den privata konsumtionen kan dock i detta alternativ bara öka med 2 % per år. Vid en arbetstidsförkortning skulle avvägningsproblemen ytterligare accentueras.

3 Utgiftsutvecklingen

I detta avsnitt redovisas statsutgifternas utveckling i fasta priser under perioden t. o. m. budgetåret 1980/81. Redovisningen omfattar de totala utgifterna över statsbudgeten. Dessa redovisas grupperade efter ändamål. Elva av de största ändamålsgrupperna särredovisas. De svarar tillsammans för drygt 82 % av utgifterna under budgetåret 1976/77. En redovisning av de totala utgifternas utveckling lämnas i tabell 18. Beräkningarna utgår från de anslagsbelopp för budgetåret 1976/77 som redovisas i den reviderade finansplanen. För vissa anslag som är direkt knutna till prisindex redovisas också utgifternas utveckling i löpande priser. Till grund för dessa beräkningar ligger ett antagande om att priserna skall stiga med 4 % per år för perioden 1977—1981.

Beräkningarna i 1976 års långtidsbudget styrs i hög grad av de omfattande reformer som beslutats av riksdagen under de senaste åren eller föreslagits av regeringen vid nu pågående riksmöte. Dessa reformer föranleder betydande utgiftsökningar inom sina resp. utgiftsområden och svarar därigenom för en stor del av budgetens utgiftsökningar. Mest märkbara är utgiftsökningarna budgetåret 1977/78 men även fortsättningsvis ställer reformerna krav på ökande reala resurser. Exempel på sådana reformer är förbättrade folkpensionsförmåner och utbyggd barnomsorg.

3.1 Folkpensioner m. m.

Ändamålsgruppen domineras av utgifterna för folkpensioneringen och statens bidrag till sjukförsäkringen. Med undantag för vissa administra-

Tabell 2 Folkpensioner m. m.
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71—1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring				Procentuell förändring 1976/77—1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77—1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter</i>	+ 9,7	20 917	+1 001	+642	+591	+546	+4,8	+3,2
därav								
folkpensioneringen	+ 5,8	18 637	+ 886	+560	+515	+465	+4,8	+3,1
sjukförsäkringen	+37,3	2 226	+ 110	+ 80	+ 78	+ 80	+4,9	+3,7

tionskostnader utgörs hela ändamålsgruppen av transfereringar till hushållen.

Utgifterna för *folkpensionerna* har under perioden 1970/71—1974/75 stigit med i genomsnitt 5,8 % per år räknat i fasta priser. Ökningen beror dels på att antalet pensionärer stigit under denna tid, dels på att standardförbättringar genomförts.

Den 1 januari 1975 höjdes folkpensionens grundbelopp för ensam pensionär från 90 till 95 % av basbeloppet och för pensionärspar från 140 till 155 % av basbeloppet. Den 1 juli 1975 förbättrades handikappförmånerna inom folkpensioneringen. Den 1 juli 1976 genomförs en lagstadgad sänkning av den allmänna pensionsåldern från 67 till 65 år. Vid samma tidpunkt förbättras möjligheterna till rörlig pensionsålder mellan 60 och 70 år. Den viktigaste nyheten i systemet för en rörlig pensionsålder är införandet av delpension, som möjliggör en stegvis minskad arbetsinsats mellan 60 och 65 års ålder.

Samtidigt med pensionsålderssänkningen och de nya reglerna för rörlig pensionsålder den 1 juli 1976 genomförs ytterligare förbättringar i det system för en successiv standardhöjning av folkpensionen vilket infördes år 1969. Enligt systemet utgår s. k. pensionstillskott till de folkpensionärer som inte uppbär ATP eller har låg ATP. Pensionstillskotten höjs årligen — fr. o. m. den 1 juli 1976 med 4 % av basbeloppet — för att pensionstillskottet i det fullt utbyggda systemet den 1 juli 1981 skall utgöra 45 % av basbeloppet. Inkl. pensionstillskott kommer därmed folkpensionen år 1981 att för ensamstående pensionär utgöra 140 % av basbeloppet och för makar 245 % av basbeloppet. De förtidspensionärer som saknar ATP eller har låga ATP-belopp får en kraftig pensionshöjning genom att pensionstillskotten fr. o. m. den 1 juli 1976 kommer att utgå med fördubblade belopp till dessa pensionärer.

Kostnaderna för sänkningen av den allmänna pensionsåldern och för höjningen av pensionstillskotten beräknas för budgetåret 1976/77 till ca 1 500 milj. kr. för folkpensioneringen och till ca 775 milj. kr. för ATP

räknat i nuvarande prisläge. Kostnaderna för delpensioneringen beräknas för de första åren till ca 400 milj. kr. om året. För att täcka kostnadsökningen för den allmänna pensionsålderssänkningen m. m. kommer socialförsäkringsavgiften till folkpensioneringen att höjas med 0,6 procentenheter till sammanlagt 6,8 % av avgiftsunderlaget för år 1977.

Det totala antalet pensionärer beräknas bl. a. till följd av förändringar i befolkningens ålderssammansättning under långtidsbudgetperioden årligen öka med i genomsnitt 27 000 pensionärer, varav 23 000 ålderspensionärer. Antalet folkpensionärer beräknas år 1976 överstiga 1,6 miljoner, varav knappt 1,1 miljoner ålderspensionärer. Ca 620 000 pensionärer erhåller ålderspension från ATP.

Beräkningen av utgifterna för folkpensioneringen i *fasta priser* fram t. o. m. budgetåret 1980/81 har gjorts med utgångspunkt i beräknade basbelopp under budgetåret 1976/77. Beräkningarna omfattar därefter endast sådana utgiftshöjningar som följer av ett ökat antal folkpensionärer och de lagstadgade förändringarna av pensionsförmånerna. I fasta priser ökar utgifterna för folkpensioneringen med ca 886 milj. kr. budgetåret 1977/78. Däri ingår ca 270 milj. kr. som följer av tidigare basbeloppshöjningar. Effekterna av andra utgiftspåverkande faktorer framgår av nedanstående tabell.

Tabell 3 Folkpensioner, utgiftspåverkande faktorer
(Milj. kr., fasta priser)

	Utgiftsförändring till			
	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
Ökat antal pensionärer	+ 295	+ 275	+ 255	+ 240
Årlig höjning av pensions- tillskotten m. m.	+ 320	+ 285	+ 265	+ 225
Summa	+ 615	+ 560	+ 520	+ 465

Folkpensionens årsbelopp inkl. pensionstillskott vid nuvarande (april 1976) basbelopp om 10 000 kr. uppgår till 11 600 kr. för ensamstående och 19 700 för pensionärspär.

Med en antagen prisstegring om 4 % årligen skulle utvecklingen av utgifterna för folkpensioneringen i *löpande priser* bli följande.

Tabell 4 Folkpensioner
(Milj. kr., löpande priser)

Genom- snittlig procentuell förändring 1970/71 – 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till		Procentuell förändring	
		1977/78	1978/79	1976/77 – 1977/78	1977/78 – 1978/79
+ 14,0	18 575	+ 1 336	+ 1 295	+ 7,2	+ 6,5

Vid sidan av folkpensionerna utgår till pensionärerna stora belopp i form av dels ATP, dels kommunala bostadstillägg. Under budgetåret 1976/77 beräknas de sammanlagda ATP-beloppen uppgå till ca 6,8 miljarder kr. och de kommunala bostadstilläggen till ca 2 miljarder kr.

Inom den allmänna *sjukförsäkringen* höjdes sjukpenningen kraftigt den 1 januari 1974 och blev samtidigt beskattad och pensionsgrundande för ATP. Ersättningen till den försäkrade vid sjukdom utgår med 90 % av den ersättningsgrundande inkomsten upp till 7 1/2 basbelopp (f. n. 75 000 kr.). Sjukpenningen är genom dessa regler jämförbar med sjuklön från arbetsgivaren. Vidare omvandlades moderskapsförsäkringen vid samma tidpunkt till en föräldraförsäkring med samma ersättningsregler som inom sjukförsäkringen, men med en lägsta garantinivå om 25 kr. per dag. Samtidigt infördes rätt till sjukpenning vid vård av sjukt barn. Statens utgifter för föräldraförsäkringen inom sjukförsäkringen redovisas under ändamålsgruppen stöd till barnfamiljer. Vidare infördes den 1 januari 1974 den allmänna tandvårdsförsäkringen som ger ersättning med i regel 50 % av tandvårdskostnaderna för alla personer över 19 års ålder. I ett inledningsskede gäller detta även åldersgruppen 17—19 år. Barn och ungdom under 17 år skall ges kostnadsfri tandvård genom landstingens folktandvård. Försäkringen gäller både för folktandvårdens vuxentandvård och för de privatpraktiserande tandläkare som är anslutna till försäkringen.

Fr. o. m. den 1 januari 1975 gäller nya ersättningsregler för läkarvård som lämnas av privatpraktiserande läkare. Ersättningen från sjukförsäkringen utgår nu direkt till läkaren och patienten betalar endast ett enhetligt belopp på normalt 25 kr. eller i vissa fall 30—35 kr. per besök. De privatpraktiserande läkare som är anslutna till försäkringssystemet är genom taxebindning skyldiga att hålla sig inom ramen för den av regeringen fastställda läkarvårdstaxan.

Fr. o. m. den 1 januari 1976 gäller nya regler för den allmänna försäkringens ersättning för läkarvård och sjukvårdande behandlingar inom den offentliga öppna sjukvården. Härigenom höjdes ersättningen till sjukvårdshuvudmännen för läkarvård från 48 kr. till 70 kr. per läkarbesök. Samtidigt höjdes patientavgiften från 12 kr. till 15 kr. Sjukförsäkringens läkemedelsrabatt ändrades också. Vidare infördes ersättning till huvudmännen även för behandlingar som utförs av annan personal än läkare och höjd ersättning för sjukhusvård m. m. Huvudmännen har också övertagit ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedel till handikappade, varvid ersättning utgår från försäkringen till huvudmännen. De ändrade ersättningsreglerna beräknas totalt medföra en kostnadsökning för sjukförsäkringen uppgående till drygt 630 milj. kr.

Nya finansieringsregler gäller fr. o. m. år 1976 för hela den obligatoriska sjukförsäkringen. Statsbidrag utgår med 15 % av sjukförsäkringens totala kostnader, medan resterande del täcks av arbetsgivaravgifter.

Anslagsberäkningen för perioden t. o. m. budgetåret 1980/81 utgår från gällande bestämmelser, taxor och statsbidragsregler. Den ökande andelen äldre medför att utgifterna ökar något under perioden.

3.2 Utbildning och forskning

Denna ändamålsgrupp omfattar de statliga utgifterna för utbildningsväsendet och för den civila forskning som bedrivs av staten eller med statligt stöd. Ändamålsgruppen omfattar bl. a. grundskolan, gymnasiala skolor, högre utbildning och forskning samt studiesociala ändamål. Till högre utbildning och forskning förs bl. a. anslagen till universitet och högskolor, undervisningssjukhusen, lärarutbildningen samt de statliga forskningsråden och styrelsen för teknisk utveckling. I gruppen ingår även de statliga utgifterna för forsknings- och utvecklingsverksamhet på energiområdet. Studiesociala ändamål omfattar det statliga studiestödet till samtliga kategorier av studerande.

Av tabell 5 framgår att utgifterna under den framförliggande perioden beräknas öka något snabbare än under jämförelseperioden.

Utgiftsutvecklingen för *grundskolans* del styrs i betydande utsträckning av befolkningsutvecklingen. Elevantalet i grundskolan beräknas läsåret 1976/77 uppgå till ca 1 028 000 och läsåret 1980/81 uppgå till ca 1 035 000. Under perioden kommer utgiftsutvecklingen att påverkas av förslagen i en särskild proposition (prop. 1975/76: 39) till riksdagen om skolans inre arbete (SIA). De sammanlagda årliga kostnaderna för denna reform stiger under perioden och kan för budgetåret 1980/81 beräknas till ca 200 milj. kr.

Anslagsutvecklingen påverkas även av klasstorlekarna. På låg- och högstadierna ligger klasstorlekarna väl i nivå med de beräkningar som

Tabell 5 Utbildning och forskning
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71–1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77–1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77–1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter därav</i>	+ 0,2	15 456	+380	+66	+194	+38	+ 2,5	+1,1
<i>grundskolan</i>	+ 1,8	6 679	– 6	+ 9	+ 99	– 7	– 0,1	+0,4
<i>gymnasiala skolor</i>	+ 0,6	2 353	+ 90	+42	+ 42	–15	+ 3,8	+1,7
<i>högre utbildning och forskning</i>	+ 3,2	4 321	+ 70	– 2	+ 30	+30	+ 1,7	+0,7
<i>studiesociala ändamål</i>	–13,2	1 137	+164	–36	– 35	–30	+14,4	+1,4

låg till grund för 1962 års grundskolebeslut, medan de på mellanstadiet fortfarande ligger under denna nivå.

Läsåret 1976/77 beräknas antalet intagningsplatser i den direkt grundskoleanknutna delen av *gymnasieskolan* motsvara ca 97 % av årskullen 16-åringar. Andelen elever som omedelbart efter grundskolan fortsätter till gymnasieskolan är dock lägre. Antalet sökande till de mer utpräglat yrkesinriktade linjerna har ökat. Däremot har intresset för de tvååriga sociala och tekniska linjerna minskat. I långtidsbudgeten har — bl. a. mot bakgrund av det stigande antalet 16-åringar — beräknats en fortsatt ökning av antalet intagningsplatser i gymnasieskolan.

Den snabba utbyggnaden av skolväsendet under 1960-talet ledde till en betydande utbyggnad av *lärarutbildningen*. Den tidigare bristen på lärare är dock numera till största delen hävd och antalet intagningsplatser för bl. a. klasslärare och ämneslärare har dragits ned under flera budgetår. Regeringen har mot bakgrund av detta i en särskild proposition (prop. 1975/76: 89) föreslagit att klasslärarutbildningen och ämneslärarutbildningen på vissa orter avvecklas för att utbildningsorganisationen skall bli mer ändamålsenlig. Samtidigt föreslås att utbildningen av förskollärare och fritidspedagoger utökas väsentligt och förläggs till bl. a. de orter där annan lärarutbildning avvecklas.

Inom *vuxenutbildningen* har en kraftig utbyggnad skett av såväl utbildningen i studieförbundens regi som de kommunala skolorna för vuxna. Fr. o. m. 1976 utgår ett särskilt vuxenstudiestöd för längre studier samt timstudiestöd och dagstudiestöd för kortare kurser. Det särskilda vuxenstudiestödet ansluter till stödet för arbetsmarknadsutbildning men består till skillnad från detta till en del av återbetalningspliktiga medel. I samband med de nya stödformerna för vuxenstudier har införts ett statligt stöd för studierekryterande uppgifter bl. a. uppsökande verksamhet på arbetsplatser. De direkta kostnaderna för uppsökande verksamhet och för det särskilda vuxenstudiestödet finansieras emellertid med arbetsgivaravgifter och belastar inte hithörande anslag. Statens kostnader för vuxenutbildningen — exkl. studiestöd — beräknas för budgetåret 1976/77 till över 950 milj. kr. För långtidsbudgetperioden förutses en fortsatt kraftig ökning av antalet studiecirklar. Även efterfrågan på kommunal vuxenutbildning beräknas öka något under perioden. I tabell 5 har utgifterna för vuxenutbildningen fördelats efter skolform och ingår i de där redovisade ändamålsgrupperna.

Riksdagen fattade under våren 1975 beslut med anledning av regeringens proposition om reformering av *högskoleutbildningen*. Besluten innebär i huvudsak följande. All eftergymnasial utbildning — högskoleutbildning — sammanförs i en ny högskoleorganisation. Reglerna för behörighet och urval förändras så att rekryteringen kan breddas till andra studerandegrupper än de traditionella. Återkommande utbildning främjas. Nyttillkommande utbildning förläggs i första hand till vissa

orter utanför nuvarande universitetssorter. Ett ökat lokalt och regionalt ansvar för högskolan liksom nya former för samspel mellan högskolan och samhället i övrigt skall ge grunden för en fortlöpande förnyelse av högskoleutbildningen. Högskolereformen kommer i sina huvuddelar att träda i kraft budgetåret 1977/78.

Uppskattningen av anslagsutvecklingen inom *högre utbildning* bygger i vad avser universiteten och högskolorna i huvudsak på den beräknade närvaron. Medelsbehovet för de nu spärrade utbildningarna har beräknats med utgångspunkt i de beslutade förändringarna i intagningskapaciteten. För övriga utbildningar har t. v. förutsatts att närvaron i stort sett kommer att ligga kvar på den nivå som prognostiserats för budgetåret 1976/77. Sammantaget innebär detta att kostnaderna för den högre utbildningen stiger obetydligt under perioden.

Det statliga stödet till *forskning och utveckling* utgår dels genom de statliga forskningsråden, styrelsen för teknisk utveckling m. fl., dels genom universiteten och högskolorna. Ökningen av anslagen till direkta forsknings- och utvecklingsändamål har under de senaste åren varit betydande och för femårsperioden förutses en fortsatt ökning. Till gruppen forskning och utveckling har förts utgifterna för det program för ökad satsning på energiforskning som riksdagen beslutade våren 1975. Programmet omfattar olika forskningsåtgärder med syfte att minska energikonsumtionen och omvandlingsförlusterna i energiproduktionen samt forskning kring alternativa energikällor. Under en treårsperiod beräknas satsningen rymmas inom en total utgiftsram av ca 365 milj. kr. Ett fortsatt deltagande i det europeiska forskningssamarbetet, bl. a. inom europeiska rymdforskningsorganisationen (ESRO) och europeiska kärnforskningsorganisationen (CERN), har förutsatts vid anslagsberäkningarna.

Utgifterna för *studiesociala ändamål* omfattar såväl bidrag som återbetalningspliktiga studiemedel till studerande. Fr. o. m. budgetåret 1973/74 har alla elever över 20 år i gymnasieskolan, den kommunala och statliga vuxenutbildningen samt folkhögskolan överförts till studiemedelssystemet. Studiekredit till elever under 20 år i dessa skolformer utgår fr. o. m. samma budgetår i form av återbetalningspliktiga studiemedel.

Antalet studiemedelstagare har bedömts förbli i stort sett oförändrat. Samtidigt väntas återbetalningarna av studiemedel och studielån stiga successivt under de tre sista åren i perioden. Hänsyn har därvid tagits till de nya reglerna för återbetalning av studiemedel. Detta påverkar återbetalningarnas storlek fr. o. m. år 1975. Förändringssiffran till budgetåret 1977/78 för studiesociala ändamål i tabell 5 återspeglar ingen reell förändring i omfattningen av de studiemedel som verkligen utbetalas utan beror huvudsakligen av anslagstekniska förhållanden.

3.3 Totalförsvaret

Utgifterna inom ändamålsgruppen totalförsvaret avser till helt övervägande del det militära försvaret. Därutöver ingår civilförsvaret, det ekonomiska försvaret samt övriga delar av totalförsvaret. Utgifterna för totalförsvarsändamål uppgår budgetåret 1976/77 till ca 10 % av de beräknade totala statsutgifterna. Deras andel av de sammanlagda statliga konsumtions- och investeringsutgifterna är däremot avsevärt högre och uppgår till nästan 31 %.

Genom 1972 års försvarsbeslut har statsmakterna mot bakgrund av en säkerhetspolitisk bedömning tagit ställning till inriktningen av det militära försvaret, civilförsvaret, det ekonomiska försvaret samt totalförsvaret i övrigt. Budgetåret 1976/77 utgör det sista budgetåret som omfattas av 1972 års försvarsbeslut. Den nu gällande planeringsramen för det militära försvaret och för civilförsvaret för perioden fr. o. m. budgetåret 1977/78 t. o. m. budgetåret 1981/82 utgår, bortsett från vissa skyddsrumskostnader, horisontellt från de ramar som fastställdes i 1972 års försvarsbeslut. Långtidsbudgetens beräkningar utgår från denna förutsättning. Totalförsvarets fortsatta utveckling övervägs av 1974 års försvarsutredning. På grundval av utredningens överväganden avser statsmakterna komma att fatta beslut våren 1977 om totalförsvarets fortsatta inriktning.

Härutöver har riksdagen år 1975 beslutat om ett nytt system för planering och finansiering av skyddsrumbyggandet. Systemet innebär bl. a. att staten kommer att svara för kostnaderna för skyddsrum i bostadsfastigheter fr. o. m. budgetåret 1979/80. Regeringen har i budgetpropositionen 1976 emellertid föreslagit att staten redan nu tar över skyddsrumskostnaderna för flerfamiljshus i sådana fall där byggnadsprojektet erhåller preliminärt beslut om bostadslån efter den 1 januari 1976. De härav föranledda utgifterna har beaktats.

Tabell 6 Totalförsvaret
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77 — 1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77 — 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter därav</i>	+1,8	11 155	+124	+47	+58	— 2	+ 1,1	+0,5
militärt försvar	+1,8	10 389	+73	+37	—20	—15	+ 0,7	+0,2
civilförsvaret	+0,9	194	+22	0	+67	0	+11,3	+9,9
ekonomiskt försvar	+3,0	304	+15	+ 9	+10	+11	+ 4,9	+3,5

Beträffande det *militära försvaret* har i 1972 års försvarsbeslut fastslagits att resurserna skall användas på sådant sätt att en framtida styrketillväxt underlättas även om detta medför en lägre operativ styrka under de närmaste åren än vad som annars vore möjligt. Försvaret skall bygga på den allmänna värnpliktens grund. Om valet står mellan olika vapensystem skall hellre anskaffas ett större antal tekniskt mindre kvalificerade vapensystem än ett fåtal kvalificerade. Fjärrstridsförbanden, vilka bl. a. innehåller attackflyg och ubåtar, ges på sikt en lägre prioritet än andra system.

I syfte att inom den givna ramen skapa så stort utrymme som möjligt för sådan materielanskaffning och utbildning, som ger direkt effekt i krigsorganisationen, har överbefälhavaren fått i uppdrag att minska antalet anställda inom försvaret med 3 900 under perioden september 1972—september 1979.

För budgetåret 1972/73 bestämdes genom försvarsbeslutet år 1972 en utgiftsram grundad på ett s. k. basbelopp om 6 470 milj. kr. uttryckt i prisläget februari 1971. För budgetåret 1976/77 har i budgetpropositionen föreslagits militära försvarsutgifter om 10 372,7 milj. kr. Härav utgörs 1 380 milj. kr. av priskompensation enligt nettoprisindex, räknat från prisläget februari 1975. Basbeloppet är, bortsett från tekniska justeringar, oförändrat i förhållande till försvarsbeslutet. Utgiftsförändringarna under långtidsbudgetperioden beror i allt väsentligt på investeringsutgifter utanför utgiftsramen till följd av omlokalisering av militär verksamhet.

För att belysa utvecklingen av de militära försvarsutgifterna även i löpande priser har beräkningar gjorts på grundval av de prisantaganden som tillämpas vid beräkningar i långtidsbudgeten i övrigt (tabell 7).

Tabell 7 Utveckling av de militära försvarsutgifterna 1976/77—1978/79
(Milj. kr., löpande priser)

	1976/77	1977/78	1978/79
Militära försvarsutgifter	10 373	10 982	11 422
varav priskompensation	(1 380)	(1 930)	(2 370)
Förändring från föregående budgetår		+ 609	— 440

Planeringsramen medger att betydande belopp årligen kan användas för forskning och materielanskaffning. Till de större anskaffningsprogrammen hör artilleri, terrängbilar och luftvärnsrobotar för armén, ubåtar, patrullbåtar och kustartilleribatterier för marinen samt anskaffning av attack- och jaktversionen av flygplanet Viggen för flygvapnet.

Beträffande *civilförsvaret* innebär 1972 års försvarsbeslut att planeringen bl. a. skall utgå från att befolkningen kan komma att beröras av

biverkningar vid anfall mot militära mål i samband med en invasion eller vid markstrid varvid i första hand konventionella stridsmedel används. Liksom i fråga om det militära försvaret bör civilförsvarsåtgärderna ges långsiktig inriktning. Vissa begränsningar i den operativa styrkan kan godtas under de närmaste åren. Exempel härpå är att manskapsutbildningen något begränsas. Civilförsvarets utbildnings- och övningssystem förändras f. n. En ny organisation för civilförsvarets regionala skol- och förrådsanläggningar träder i kraft med början den 1 juli 1976.

För budgetåret 1972/73 bestämdes genom försvarsbeslutet 1972 en utgiftsram grundad på ett s. k. basbelopp om 118 milj. kr., uttryckt i prisläget februari 1971. I budgetpropositionen har för budgetåret 1976/77 föreslagits utgifter för civilförsvaret om 194,1 milj. kr. Härav utgörs 25,6 milj. kr. av priskompensation enligt nettoprisindex, räknat från prisläget februari 1975. Basbeloppet är, bortsett från tekniska justeringar, oförändrat i förhållande till försvarsbeslutet. Planeringen de närmaste fem åren bör enligt budgetpropositionen 1976 utgå horisontellt från det nämnda basbeloppet. Härtill kommer kompensation för prisstegringar enligt nettoprisindex. Utgiftsförändringarna under perioden beror på den ändrade finansieringsformen för skyddsrumbyggande.

Det ekonomiska försvaret omfattar beredskapsåtgärder inom bl. a. industriproduktionen, livsmedelsförsörjningen, energiförsörjningen och kommunikationerna.

För att skydda samhället mot skadeverkningar som beror på avbrott i oljetillförseln sker en betydande beredskapslagring hos säljare och storförbrukare av oljeprodukter. Investeringskostnaderna för denna beredskapslagring av oljeprodukter enligt beslutat program för perioden 1970—1976 beräknas i 1969 års priser till 760 milj. kr., varav staten bidrar med ca 80 milj. kr. och återstoden täcks genom prissättningen på oljeprodukter. Regeringen har föreslagit riksdagen att oljelagringsprogrammet förlängs till år 1977. För att begränsa sårbarhet bl. a. vid s. k. fredskriser pågår härutöver en betydande statlig beredskapslagring av råolja. Utgifterna härför kommer att till övervägande del falla på budgetåren 1977/78 och 1978/79. Vidare är ett lagringsprogram för eldningsolja under genomförande. F. n. pågår utbyggnad av sju lagringsanläggningar för eldningsolja. Riksdagen har dessutom beslutat att pågående utbyggnad av den statliga beredskapslagringen för främst fredskrisbehov till år 1985 skall ytterligare utökas med en lagring av råolja och oljeprodukter motsvarande 3 milj. m³ råolja i den mån detta är praktiskt möjligt och ekonomiskt rimligt. Under perioden 1976/77—1979/80 har vidare medel beräknats för en beslutad utökad statlig lagring av gasol och flygdrivmedel till en kostnad av ca 70 milj. kr. Regeringen har föreslagit riksdagen uppbyggnad av beredskapslagring för främst fredskrisbehov av petrokemiska insatsvaror under perioden 1976/77—1980/81.

Kostnaden härför beräknas till ca 480 milj. kr. inkl. kostnader för lagringsutrymmen.

Kostnaderna för lagring, främst avsedd för fredskriser, av råolja, petrokemiska insatsvaror samt eldningsolja finansieras av en särskild beredskapsavgift för oljeprodukter. Intäkterna från beredskapsavgiften tillförs en fond i riksgäldskontoret — oljelagringsfonden. Från oljelagringsfonden bestrids kostnaderna för nämnda program efter regeringens beslut.

För att en tillfredsställande beredskap beträffande försörjningen med beklädnadsvaror skall kunna upprätthållas beviljas ränte- och amorteringsfria avskrivningslån till investeringar inom teko-, sko- och garveriindustrin. För detta ändamål har beslutats en investeringsram av 160 milj. kr.

F. n. pågår försök med att samordna långsiktplaneringen inom det ekonomiska försvaret med planeringen inom totalförsvarets övriga grenar. I anvisningar för försök med programplanering har ekonomiska ramar angivits av regeringen för planeringen av åtgärder som finansieras av anslag över statsbudgeten. Beräkningarna i långtidsbudgeten ansluter till dessa ramar. En kraftig ökning av de kostnader för ekonomiskt försvar som finansieras från oljelagringsfonden kan förväntas under periodens första år. En sammanställning av totala statliga kostnader för långtidsbudgetperioden fördelade på finansieringsform ges i tabell 8.

Tabell 8 Uppskattade statliga utgifter inom det ekonomiska försvaret (Milj. kr., fasta priser)

	1976/77	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
<i>Totalt</i>	<i>554</i>	<i>1 098</i>	<i>572</i>	<i>1 027</i>	<i>988</i>
därav					
finansierade över statsbudgeten	304	319	328	338	349
finansierade från oljelagringsfonden	250	779	244	689	639

Övrigt totalförsvaret omfattar åtgärder inom en rad skilda funktioner. Aktiviteterna inom hälso- och sjukvården, polisverksamheten och det psykologiska försvaret förutsätts i långtidsbudgeten fortlöpa på i huvudsak oförändrad nivå. Verksamheten inom övrigt totalförsvaret bygger i krig och krigssituationer i stor utsträckning på den bas som det fredstida samhället utgör. Behovet av beredskapsåtgärder blir därför beroende av samhällets utveckling i övrigt.

3.4 Kommunikationer och energiförsörjning

Denna ändamålsgrupp omfattar huvudsakligen utgifterna för vägväsendet, kommunikationsverken — dvs. postverket, televerket, statens

järnvägar, luftfartsverket och sjöfartsverket — vissa investeringsutgifter för Sveriges Radio samt vattenfallsverket.

I tabell 9 anges den anslagsutveckling som förutses för perioden fram t. o. m. 1980/81. Dessa anslagsbelopp avser att jämte tidigare behållningar täcka den förutsedda medelsförbrukningen och därutöver — såvitt avser bl. a. de affärsdrivande verken — ge en marginal om ca 10 % för att möjliggöra ökade investeringar om det skulle påkallas av konjunkturmässiga eller andra skäl.

Vid bedömningen av den framtida utvecklingen har hänsyn i första hand tagits till den väntade efterfrågeutvecklingen. Som nämnts i avsnitt 1.2 föreligger vissa svårigheter att avgöra vilken investeringsutveckling som krävs för att anpassa produktionen till efterfrågan. För att få en praktiskt användbar beräkningsmetod har investeringarna, efter reduktion med väntad produktivitetstegring, förändrats i takt med den beräknade efterfrågeökningen. Vidare har vissa beslutade program och engångsprojekt beaktats.

Inom *vägväsendet* beräknas trafikvolymen öka i långsammare takt än vad som varit fallet under 1960-talet. Det även vid en oförändrad nivå av vägbyggnadsanslagen stigande vägkapitalet kräver emellertid en viss uppräknings av driftanslagen för att det ökade underhållsbehovet skall kunna tillgodoses.

Televerkets investeringar omfattar dels telenätet, dels rundradioanläggningar för distribution av radio- och TV-programmen. Medelsförbrukningen för dessa ändamål beräknas uppgå till 875 milj. kr. under budgetåret 1976/77, varav 50 milj. kr. för rundradioanläggningar. Investeringarna i telenätet har bedömts mot bakgrund av den väntade teletrafikutvecklingen.

Medelsförbrukningen för *statens järnvägars* investeringar beräknas uppgå till 555 milj. kr. under budgetåret 1976/77. Investeringarna har

Tabell 9 Kommunikationer och energiförsörjning
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77 — 1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77 — 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter</i>	÷ 2,5	8 406	÷ 56	— 231	— 34	÷ 111	+0,7	—0,3
därav								
väganslag,								
trafiksäkerhet								
m. m.	+ 0,2	3 429	+ 15	+ 27	+ 27	+ 27	+0,4	+0,7
kommunikationsverken	+ 0,1	2 856	— 88	— 125	— 43	+ 32	— 3,1	— 2,0
energiförsörjning	+11,9	2 020	÷ 110	— 135	— 20	÷ 50	+ 5,9	÷ 0,1

för de följande budgetåren räknats upp med hänsyn till den förväntade trafik- och produktivitetsutvecklingen.

Utvecklingen av *luftfartsverkets* investeringar domineras av ett fåtal stora projekt vilka avslutas under långtidsbudgetperioden. Medel har beräknats för färdigställande av Göteborg-Landvetter flygplats. Övriga investeringsbehov har bedömts mot bakgrund av den förväntade trafikutvecklingen.

Medelsbehovet för *postverkets* investeringar har beräknats med utgångspunkt i att den totala postvolymen kommer att ligga på i stort sett oförändrad nivå under perioden. Hänsyn har tagits till vissa större pågående byggnadsprojekt, bl. a. postgirohuset i Stockholm, och en ny postterminal i Göteborg.

I fråga om *sjöfarten* förutses under den framförliggande perioden en fortsatt rationalisering av lots- och fyrväsendet. Under senare år har två statsisbrytare av större och maskinstarkare typ varit i operativ verksamhet. I medelsförbrukningen har beaktats att ytterligare en isbrytare av samma typ levereras under perioden.

En utgångspunkt för långtidsbudgetens beräkningar avseende *energiförsörjning* har varit den föresats som ställts upp i prop. 1975: 30 om energihushållning. Denna föresats innebär en i genomsnitt tvåprocentig årlig tillväxt av energikonsumtionen för perioden fram till år 1985. I detta syfte föreslås i fråga om energikonsumtionen insatser för att spara energi i bostäder och inom näringslivet. På produktionssidan redovisas åtgärder för att förstärka elkraftproduktionssystemet. Till detta kommer åtgärder för att trygga vår tillgång till olja. Utgifterna för de ökade insatserna redovisas inom de ändamålsgrupper som svarar mot åtgärderna. Under ändamålsgruppen kommunikationer och energiförsörjning har sålunda medel beräknats enbart för utbyggnad av produktions- och distributionsanläggningar för elkraft.

I avsnittet bostäder har bidragen till förbättrad energihushållning inom bostadssektorn beaktats.

Utgiftskonsekvenserna av stödprogrammet för förbättrad energihushållning inom industrin tas upp i avsnitt 3.12.

3.5 Arbetsmarknad och regionalpolitik

Denna ändamålsgrupp omfattar statens utgifter för olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder såsom arbetsförmedling, sysselsättningsskapande åtgärder, arbetsmarknadsutbildning, kontant stöd vid arbetslöshet och arbetarskydd.

Sedan 1960-talets början har utgifterna för arbetsmarknads- och regionalpolitiken ökat mycket kraftigt. Under de senaste fyra budgetåren har utgifterna i fasta priser inom denna ändamålsgrupp stigit med i genomsnitt 7,3 % per år. De snabbt ökande anslagen är ett uttryck för en

höjning av ambitionsnivån, bl. a. i form av ökade insatser i anslutning till näringslivets strukturuomvandling. Det kan i sammanhanget nämnas att arbetsmarknadsverket hittills under 1970-talet tillförts ca 1 300 nya tjänster.

Arbetsmarknadspolitiken torde även i framtiden i första hand komma att inriktas på åtgärder som syftar till att hjälpa de grupper som har särskilda problem att få eller behålla ett arbete. För att uppfylla målet om en jämnare fördelning av sysselsättningsmöjligheterna mellan olika regioner krävs även fortsättningsvis insatser såväl i fråga om åtgärder som syftar till ökad yrkesmässig och geografisk rörlighet som i fråga om regionalpolitiskt stöd i de delar av landet som har svårt att uppnå en tillfredsställande sysselsättningsnivå. För att öka effektiviteten hos arbetsförmedlingarna har stora belopp satsats på ADB under senare år. Under nästa budgetår kommer ca 90 % av de lediga platserna att presenteras i platslistor som framställts med hjälp av ADB. Arbetet med rationalisering med hjälp av ADB kommer under perioden att fortsätta.

Att de totala utgifterna för ändamålsgruppen beräknas minska under budgetåren 1977/78 och 1978/79 beror på att statsbidragen för lagerstöd successivt kommer att upphöra. Långtidsbedömningarna inkluderar inte kostnader för eventuella särskilda insatser i stabiliseringspolitiskt syfte.

Riksdagen har beslutat om nya riktlinjer för *arbetsmarknadsutbildningen*. Det innebär bl. a. att utbildningsbidragen höjdes väsentligt från den 1 januari 1976. Bidragen utgår med 90—130 kr. per dag för elever över 20 år. Reformen finansieras via en särskild arbetsgivaravgift. Statens bidrag förs tillsammans med arbetsgivaravgifterna till en särskild arbetsmarknadsutbildningsfond. Utbetalningarna från denna fond redovisas inte på budgetens utgiftssida.

De sysselsättningsskapande åtgärderna i form av *beredskapsarbeten* har beräknats få en i huvudsak oförändrad omfattning jämfört med vad som motsvarar de medel som tagits upp för budgetåret 1976/77.

Tabell 10 Arbetsmarknad och regionalpolitik
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71—1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77—1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77—1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter</i>	+ 7,3	6 665	—69	—42	+93	+63	—1,0	+0,1
därav								
<i>arbetsmarknads-</i>								
<i>politik</i>	+ 3,8	5 277	—45	—71	+79	+79	—0,9	+0,2
<i>regionalpolitik</i>	+23,4	1 388	—24	+29	+14	—16	—1,7	+0,0

Utbetalningar för *stöd till lageruppbyggnad* kommer att utgå så sent som budgetåret 1977/78. Det sammanlagda statsbidraget beräknas f. n. uppgå till ca 1 miljard kr. för treårsperioden 1975/76—1977/78. Genom möjligheten att få förskott kommer en stor del av utbetalningarna att belasta budgetåret 1975/76.

I arbetsmarknadspolitiken ingår vidare strävanden att med hjälp av anpassningsgrupperna bereda arbete på den reguljära arbetsmarknaden för personer med nedsatt arbetsförmåga. Medel har beräknats för en fortsatt utbyggnad i första hand av den *halvskyddade* men också av den *skyddade sysselsättningen*.

I fråga om *regional utveckling* har 1975/76 års riksmöte beslutat att utöka ramen för regionalpolitiskt stöd med 1 500 milj. kr. till 4 000 milj. kr. under det femårsprogram som upphör budgetåret 1977/78. I långtidsbudgeten har verksamheten antagits ligga kvar på oförändrad nivå även de efterföljande budgetåren.

I ändamålsgruppen ingår även kostnader för *arbetarskydd*. Sedan budgetåret 1971/72 har arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen erhållit närmare 400 nya tjänster, varav 80 för budgetåret 1976/77. En stor del av de ökade resurserna syftar till att intensifiera insatserna mot de kemiska hälsoriskerna. Resurserna skall också användas för det omfattande arbetet med nya tillämpningsföreskrifter och andra anvisningar inför den nya lagstiftningen om arbetsmiljön. Medel beräknas för en fortsatt anpassning av organisationen till utvecklingen på området.

3.6 Stöd till barnfamiljer

Utgifterna under denna ändamålsgrupp avser till stor del inkomstöverföringar till hushållen i form av allmänna barnbidrag, föräldrapenning och bostadsbidrag för barnfamiljer. Den kraftigast växande delen av ändamålsgruppen utgörs dock av statsbidrag till kommunernas barnomsorg. Vidare ingår statens utgifter för bidragsförskott (utgifter för underhållsbidrag vilka förskottas till barn i avvaktan på att ersättning kan tas ut av den underhållsskyldige) och den del av statens bidrag till social hemhjälp som avser hjälp till barnfamiljer.

Utgiftsutvecklingen för *barnbidragen* bestäms av bidragsnivån och befolkningsutvecklingen. Enligt riksdagens beslut höjdes barnbidragsbeloppet fr. o. m. den 1 oktober 1975 från 1 500 till 1 800 kr. per barn och år. Bidragen utgår till omkring 1 miljon barnfamiljer med ca 1,8 miljoner barn. Antalet barn i bidragsberättigad ålder beräknas sjunka något under senare delen av perioden.

Den nya *föräldraförsäkringen* inom sjukförsäkringen trädde i kraft den 1 januari 1974. Ersättningstiden vid barns födelse förlängdes den 1 januari 1975 från sex till sju månader. Föräldrapenning, som är ATP-grundande, utgår med en garantinivå på 25 kr. per dag. För dem som

Tabell 11 Stöd till barnfamiljer
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77 — 1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77 — 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter därav</i>	+ 9,7	6 417	+ 831	+ 306	+ 412	+ 375	+ 12,9	+ 6,8
allmänna barnbidrag	+ 1,8	3 260	+ 10	+ 5	— 10	— 25	+ 0,3	— 0,2
bostadsbidrag m. m.	+ 14,7	1 178	+ 126	+ 15	+ 15	± 0	+ 10,7	+ 3,2
bidrag till barnomsorg	+ 35,5	1 245	+ 412	+ 403	+ 521	+ 387	+ 33,1	+ 24,3

har sjukpenning över garantinivån utgår föräldrapenningen med samma belopp som sjukpenningen, dvs. med 90 % av inkomsten. Föräldrapenningen utgår till den av föräldrarna — modern eller fadern — som stannar hemma och vårdar barnet. Till följd av riksdagens beslut i enlighet med regeringens prop. 1975/76: 133 kommer föräldraförsäkringen att byggas ut fr. o. m. den 1 januari 1977. Utbyggnaden innefattar bl. a. en utökning av ersättningstiden vid vård av sjukt barn från 10 dagar per år och familj till 12, 15 och 18 dagar per år för resp. en-, två- och flerbarnsfamiljer. Vidare utvidgas ersättningsrätten till att gälla även vård av barn när ordinarie vårdare är sjuk samt för besök hos barnhälsovården m. m. Från samma tid förlängs ersättningstiden för adoptivföräldrar från 20 dagar till 90 dagar om barnet är yngre än sex år och 45 dagar om barnet fyllt sex men inte tio år.

De statliga och statskommunala *bostadsbidragen* till barnfamiljer utgår till ca en halv miljon familjer med omkring en miljon barn. I en särskild proposition till riksdagen föreslås bl. a. vissa förbättringar av bostadsbidragen. Sålunda föreslås att inkomstgränserna höjs för oreducerade tillägg. Den nedre hyresgränsen föreslås bli satt vid 350 kr. och bli lika för alla samtidigt som de övre hyresgränserna föreslås bli höjda. Stödet till låginkomsttagare utan barn har i långtidsbudgeten inräknats i ändamålsgruppen bostäder.

De barn under 18 år vilkas föräldrar lever åtskilda är genom *bidragsförskotten* garanterade ett särskilt ekonomiskt grundskydd. Bidragsförskottens årsbelopp är 40 % av basbeloppet eller f. n. 4 000 kr per år. Fr. o. m. den 1 juli 1976 utgår bidragsförskott även till invandrabarn enligt grunder liknande dem som gäller för barnbidrag. Kommunerna erhåller statsbidrag med 75 % av nettokostnaderna för bidragsförskotten för varje kalenderår i efterskott. Fr. o. m. den 1 oktober 1977 skall administrationen av bidragsförskotten föras över från kommunerna till

riksförsäkringsverket och försäkringskassorna. I samband med omläggningen ökar statens kostnader övergångsvis med ca 250 milj. kr. budgetåret 1977/78.

Vårdbidraget till förälder med svårt handikappade barn i hemmet uppgår till samma nivå som förtidspension inkl. pensionstillskott. Fr. o. m. den 1 juli 1975 har möjligheterna att få vårdbidrag utvidgats. Vidare kommer vårdbidragens nivå att höjas den 1 juli 1976 i anslutning till att förtidspensionerna höjs. Utgifterna för vårdbidrag har inräknats i ändamålsgruppen folkpensioner m. m.

På grundval av en överenskommelse mellan regeringen och kommunförbundet genomförs en kraftig utbyggnad av samhällets *barnomsorg*. Utbyggnadsprogrammet för åren 1976—1980 omfattar 100 000 nya daghemsplatser och 50 000 nya platser i fritidshem jämte en ökning av antalet platser i kommunala familjedaghem.

För att ge kommunerna ekonomiska möjligheter att genomföra utbyggnaden av barnomsorgen införs ett nytt statsbidragssystem med väsentligt höjda värdebeständiga statsbidrag. Driftbidraget för daghem höjs fr. o. m. den 1 januari 1977 från 7 500 kr. till 14 000 kr. per år för nya platser. För befintliga platser höjs bidraget successivt till samma belopp. Bidraget till nya platser i fritidshem uppgår till hälften av nämnda belopp. För familjedaghemmen införs utöver nuvarande statsbidrag ett nytt grundbelopp i bidragssystemet.

Det nya statsbidragssystemet finansieras genom en socialavgift. Socialavgiften till barnomsorgen uppgår för år 1977 till 1 % av avgiftsunderlaget och beräknas senare höjas successivt till 2,2 % år 1981.

3.7 Bostadspolitik

Denna ändamålsgrupp domineras av räntebidrag och långivning till bostadsbyggandet, vilka för budgetåret 1976/77 föreslås uppgå till sammanlagt drygt 4,1 miljarder kr. Bland andra ändamål inom gruppen märks lån till kommunala markförvärv, vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet samt bostadsbidrag för låginkomsttagare.

Tabell 12 Bostadspolitik
(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71—1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77—1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77—1980/81
		1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
—5,5	5 470	+1 435	+344	—180	+55	+26,2	+6,8

Under senare år har antalet påbörjade lägenheter understigit det utrymme som lämnats inom de särskilda bostadsbyggnadsramarna. Småhusens andel av nyproduktionen har ökat och uppgick år 1975 till ca 70 %. Investeringskostnaderna per rumsenhet är i genomsnitt drygt 15 % högre i småhus än i flerfamiljshus. Härav följer att investeringsvolymen inte har minskat lika mycket som antalet påbörjade lägenheter.

En stor del av statens stöd till bostadsbyggandet utgår i form av räntebidrag och långivning. För statligt belånade hus gäller att räntekostnaden över vissa garanterade nivåer betalas av staten. Nyproducerade hyres- och bostadsrättslägenheter har en garanterad låneränta på 3,9 % under det första året av lånetiden. För nyproducerade småhus som bebos av låntagaren är motsvarande ränta 6 %. De garanterade räntenivåerna höjs därefter årligen för att slutligen nå upp till bostadslåneräntans nivå (f. n. 9,25 %). Systemet med garanterade räntenivåer berör även stora delar av det befintliga beståndet av fastigheter som har finansierats med statliga lån.

Ramen för beslut om bostadslån till nybyggnad under 1976 föreslås i 1976 års budgetproposition bli fastställd till 8 375 000 m² våningsyta. Detta beräknas motsvara 71 500 lägenheter samt därtill anknutna lokaler, såsom daghem och fritidshem. För åren 1977 och 1978 föreslås ramen få samma omfattning.

Bostadsbyggandet har under senare år i ökad omfattning inriktats mot ombyggnad av befintliga äldre fastigheter. Ombyggnadsverksamheten väntas framdeles beröra ca 10 000 lägenheter per år. En annan expansiv sektor utgörs av daghem och fritidshem där under de närmaste åren ett avsevärt ökat byggande kan förväntas.

De i långtidsbudgeten angivna anslagsförändringarna har beräknats med utgångspunkt från den ovan angivna ramen. Härvid har beaktats att riksdagen har beslutat att slopa den tidigare gällande särskilda begränsningen av låneunderlaget i fråga om bostadslån för nybyggnad av småhus. Vidare har hänsyn tagits till de år 1975 beslutade förbättringarna avseende finansieringen av byggnadskreditkostnaderna. De nya reglerna innebär att byggnadskreditkostnaderna får beaktas till fullo vid beräkningen av låncunderlaget.

Vid anslagsberäkningen har även beaktats de av regeringen föreslagna förbättringarna av lånebestämmelserna vid ombyggnad av flerfamiljshus. Förslaget syftar bl. a. till att skapa ökad kostnadsneutralitet mellan ny- och ombyggnadsverksamhet. Av betydelse är också att låneunderlags- och pantvärdenivåerna höjdes den 1 januari 1976.

Hänsyn har också tagits till att hyresförlustlån, enligt förslag i 1976 års budgetproposition, skall utsträckas till att omfatta hyresförluster t. o. m. år 1977. Utgifterna härför kan antas belasta bostadslånefonden under budgetåren 1977/78 och 1978/79.

Den kraftiga anslagsförändringen mellan budgetåren 1976/77 och 1977/78 kan bl. a. hänföras till de ovan nämnda antagandena. En annan faktor av betydelse i detta sammanhang är den förväntade stora förbrukningen under budgetåret 1976/77 av reservationsmedel på bostadslånefonden. Därefter blir en betydande anslagsökning nödvändig för budgetåret 1977/78.

3.8 Skattebidrag till kommuner

I denna ändamålsgrupp ingår skatteutjämningsbidrag, skattebortfallsbidrag i anledning av 1970 års skattereform, särskilt bidrag till kommunerna i samband med den skatteomläggning som trädde i kraft den 1 januari 1973 samt de extra bidrag som utgår i enlighet med överenskommelsen om begränsning av den kommunala utdebiteringen under åren 1976 och 1977. Vidare ingår kompensation till kommunerna för minskat skatteunderlag i anledning av den skattereform som trädde i kraft den 1 januari 1975.

Skatteutjämningsbidragen utgör huvuddelen av ändamålsgruppen. De syftar huvudsakligen till att stödja kommuner, landstingskommuner och kyrkliga kommuner med svag skattekraft. Enligt de bidragsbestämmelser som gäller fr. o. m. år 1974 utgår bidrag till kommuner och landstingskommuner för att tillförsäkra dessa ett visst skatteunderlag, som relateras till medelskattekraften i landet. Skattekraftsgarantin varierar med det geografiska läget. Skatteutjämningsbidrag utgår f. n. till 250 av 278 kommuner och till samtliga 24 landstingskommuner. De kyrkliga kommunerna får samma skatteutjämningsbidrag som år 1973 med en årlig femprocentig uppräknings av föregående års bidragsbelopp.

I särskilda fall utgår extra skatteutjämningsbidrag till kommuner som befinner sig i en besvärlig ekonomisk situation. Vidare utgår t. o. m. år 1978 en successivt minskande övergångskompensation till sådana kommuner och landstingskommuner som till följd av nya bidragsbestämmelser skulle ha fått sänkt bidrag år 1974 jämfört med bidraget för år 1973.

Skatteutjämningsbidragen svarar för en betydande del av kommunernas samlade inkomster. Bidragen betyder mest för Gotland och norrlandslänen. De lägsta bidragen per invånare får storstadslänen. Skatteutjämningsbidragen räknat i kronor per invånare uppgår för hela landet till 324 kr. för år 1976. För Jämtlands och Gotlands län uppgår bidragen till 1 715 resp. 1 684 kr. per invånare. Närmast följer Norrbottens och Västerbottens län, där bidragen uppgår till 1 421 resp. 1 177 kr. per invånare. För länen i övrigt varierar beloppen mellan 20 och 857 kr. per invånare.

Anslagsbehovet påverkas främst av skatteunderlaget och utdebiteringen. Utvecklingen av dessa faktorer har medfört att statens utgifter

för skatteutjämningsbidrag har ökat under de senaste åren. Härutöver medförde övergången till de nya bidragsbestämmelserna den 1 januari 1974 ett ökat utgiftsbehov om ca 370 milj. kr.

Skattebortfallsbidragen är avsedda att kompensera kommunerna för det inkomstbortfall som uppstår till följd av 1970 års skattereform. Detta bortfall har beräknats till 1 250 milj. kr. för år 1971. Bidragsgivningen minskar härefter i takt med att den skattekraft som kommunerna förlorade i anledning av 1970 års skattereform återvinns genom att skatteunderlaget per inkomsttagare ökar. För inkomståret 1975 beräknas skattebortfallet till ca 850 milj. kr.

Det *särskilda bidraget* till kommunerna utgår med 122 milj. kr. per år. Bidraget ger kommuner och landstingskommuner kompensation för den skatteomläggning som trädde i kraft den 1 januari 1973.

Som en följd av den överenskommelse som träffades mellan företrädare för regeringen samt Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet i februari 1975 rörande begränsning av kommunalskatternas höjning under åren 1976 och 1977 utgår av statsmedel ett *extra bidrag* till kommuner och landstingskommuner. Bidraget utgår med 600 milj. kr. under vart och ett av åren 1976 och 1977. För de därefter följande åren utgår inte detta bidrag, vilket förklarar minskningen för ändamålsgruppens totala utgifter budgetåret 1978/79.

Genom den skattereform som trädde i kraft den 1 januari 1975 får kommuner och landstingskommuner m. fl. ett minskat skatteunderlag på grund av ändrade avdragsregler m. m. Riksdagens beslut innebär att *kompensation* skall utgå för detta. I prop. 1975/76:147 har förslagits närmare bestämmelser för denna kompensation som börjar utbetalas under år 1977. Kompensationen beräknas för kalenderåret 1977 till ca 1 500 milj. kr. Detta kommer till uttryck på statsbudgeten i ett anslagsbehov som för budgetåret 1976/77 uppgår till 750 milj. kr. Anslagsbehovet fördubblas därefter genom helårseffekten till budgetåret 1977/78.

Tabell 13 Skattebidrag till kommuner
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71—1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77—1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77—1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter därav</i>								
skatteutjämningsbidrag	+ 12,1	5 293	+ 532	—255	+ 88	+ 118	+ 10,1	+ 2,2
	+ 1,4	2 870	+ 301	+ 155	+ 52	+ 70	+ 10,5	+ 4,7

3.9 Hälso-, sjuk- och socialvård

Denna ändamålsgrupp omfattar utgifter för statliga och statsunderstödda vårdområden. Huvudparten av här redovisade utgifter avser statsbidrag till vårdområden under kommunalt huvudmannaskap, varav statsbidrag till den psykiatriska sjukvården utgör den största posten. Betydande statsbidrag utgår också till annan hälso- och sjukvård, social hemhjälp och samhällets åtgärder för handikappade. I direkt statlig regi drivs dock bl. a. vissa sjukhus, ungdomsvårdsskolor samt vissa vårdanstalter för alkoholmissbrukare.

Överenskommelser om ändrade bidragsregler för den *psykiatriska sjukvården* och regler för finansieringen av vissa provinsialläkares pensionering godkändes av riksdagen år 1972. Genom avtal har parterna träffat överenskommelse om driftbidragen för den psykiatriska sjukvården för tiden t. o. m. år 1976. För perioden därefter har driftbidragen schablonmässigt tagits upp med samma belopp som för budgetåret 1976/77.

De statliga utgifterna för *kroppssjukvård och allmän hälsovård* avser en rad myndigheter på detta område, statliga sjukhus, statsbidrag till olika former av hälso- och sjukvård samt bidrag till kostnaderna för de kommunala undervisningssjukhusen. Utgiftsminskningarna fram till innevarande budgetår beror till största delen på att ersättning för sjukvårdskostnader i ökad utsträckning under senare år utgår från sjukförsäkringen. Beräkningarna av statens utgifter för sjukhus har skett med utgångspunkt i nuvarande grunder för samarbetet med övriga finansierare. Vissa pågående byggnadsarbeten kommer att avslutas under perioden.

Den öppna *åldringsvården* har fått allt större betydelse. Bl. a. har den sociala hemhjälpen, som främst är inriktad på äldre, handi-

Tabell 14 Hälso-, sjuk- och socialvård
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1976/77 — 1977/78	Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77 — 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter därav</i>	+1,9	4 359	+38	+14	+11	+26	+0,9	+0,5
<i>psykiatrisk sjukvård m. m.</i>	+4,1	2 339	+2	-8	-1	0	+0,1	-0,1
<i>kroppssjukvård och allmän hälsovård</i>	-3,2	686	+8	-8	-1	+3	+1,2	+0,0
<i>åldringsvård</i>	+5,2	318	+17	+17	+17	+17	+5,3	+5,0

kappade och barnfamiljer, expanderat mycket kraftigt. Fr. o. m. år 1975 utgår statsbidrag enligt beslut av riksdagen med 35 % av kommunernas bruttokostnader för färdtjänst för handikappade. Samtidigt ändrades tidigare bidragsregler för social hemhjälp till att omfatta 35 % av kommunernas bruttokostnader för hemhjälp, varvid statsbidrag lämnas inte bara för hemvårdare och hemsamariter utan även för att täcka kostnader för vissa andra serviceåtgärder. Ungefär 350 000 åldringar och handikappade beräknas få social hemhjälp år 1976. Utgiftsökningen under budgetåren 1977/78—1980/81 beror bl. a. på fortsatt ökning av antalet ålderspensionärer.

I ändamålsgruppen redovisas även bl. a. utgifterna för nykterhetsvård, ungdomsvård och åtgärder för handikappade.

Nykterhetsvårdens utveckling kännetecknas av att de frivilliga och öppna vårdformerna ökat kraftigt under senare år medan antalet tvångsintagningar minskat. De kommunala nykterhetsnämndernas verksamhet med frivilliga och öppna vårdformer för alkohol- och narkotikamissbrukare ges fortsatt stöd.

Anslagen till *ungdomsvården* avser främst de statliga ungdomsvårdsskolorna. De senaste åren har antalet platser minskat kraftigt och beräknas under 1976 i princip svara mot behovet.

Samhällets *åtgärder för handikappade* spänner över en rad områden. Den större delen av utgifterna — t. ex. förtidspensioner och handikappersättningar inom folkpensioneringen — redovisas under andra ändamålsgrupper. Här redovisas utgifterna för bidrag till särskolor, bidrag till organisationer m. m. Enligt riksdagens beslut år 1975 övertog landstingen hjälpmedelsverksamheten för handikappade fr. o. m. år 1976. Ett enhetligt bidrag för landstingens kostnader utgår från sjukförsäkringen med 22 kr. per invånare och år. Ersättningen från sjukförsäkringen omfattar även förhöjd ersättning till de sjukvårdshuvudmän som medverkar vid anskaffning av kostnadsfria eller prisnedsatta glasögon till barn och ungdom.

3.10 Rätts- och polisväsende

Till ändamålsgruppen hör polisväsendet, åklagarväsendet, domstolsväsendet, kriminalvården samt exekutionsväsendet.

Över hälften av utgifterna inom ändamålsgruppen hänförs till *polisväsendet* som också svarar för ca 60 % av personalen. Polisväsendet har under budgetåren 1973/74—1975/76 tillförts drygt 1 700 tjänster i huvudsak i enlighet med brottskommissionens förslag. För budgetåret 1976/77 tillförs organisationen ytterligare 450 tjänster.

Den s. k. kriminalitetsgruppen har försökt bedöma utvecklingen av brott som kan komma till polisens kännedom under åren 1975—1979. Gruppens bedömning är intagen i brottsförebyggande rådets rapport

Tabell 15 Rätts- och polisväsende
(Milj. kr., fasta priser)

	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1970/71— 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procen- tuell föränd- ring 1976/77— 1977/78	Genom- snittlig procen- tuell föränd- ring 1976/77— 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter</i>	+ 6,1	4 013	+28	+16	+23	+18	+0,7	+0,5
därav								
polisväsende	+ 7,5	2 353	+ 2	+19	+18	+13	+0,1	+0,5
domstolar m. m.	+10,7	700	+12	— 2	+ 4	+ 4	+1,7	+0,6
kriminalvård	+ 6,3	668	+11	— 2	+ 0	+ 0	+1,6	+0,3

1974: 2. Gruppen har framhållit att dess bedömning är mycket osäker. Prognoserna är därför inte ägnade att ligga till grund för bedömningar av resursbehovet inom rättsväsendet. Den förväntade ökningen av biltrafiken kommer i viss utsträckning att medföra ett ökat övervakningsarbete för polisens del. Bl. a. mot denna bakgrund förutses vissa resursökningar under perioden.

Investeringarna i nya polishus har legat på en mycket hög nivå under senare år. De beräknas minska under perioden medan statens inlösen av i kommunal regi uppförda polishus väntas fortgå i oförändrad takt.

Domstolsväsendet svarar för ca 15 % av antalet sysselsatta inom sektorn. Rättshjälpskostnaderna förväntas öka under periodens första år. I övrigt förutses vissa smärre personalökningar.

Kriminalvården svarar för ca 15 % av antalet anställda inom rättsväsendet. Beläggningen vid anstalterna har sjunkit under senare år och förväntas sjunka ytterligare. Den sjunkande beläggningen gör det nödvändigt att reducera platsantalet vid anstalterna. Beslut om reduktion av platsantalet har fattats dels den 13 december 1974 dels den 18 december 1975. Enligt beslutet den 13 december 1974 skall antalet platser successivt minska med omkring 290 fram till den 30 juni 1976. I beslutet den 18 december 1975 föreskrevs att platsantalet fram till den 30 juni 1977 skall ha nedbringats med ytterligare 115. Ytterligare minskningar väntas därefter komma till stånd. Resursberäkningarna i övrigt har skett utifrån den plan för reformering av kriminalvårdens organisation och verksamhet som redovisades i 1973 års statsverksproposition. Planen innebär bl. a. en ny regional indelning, ett nytt anstalts-system och en ökad satsning på frivård.

3.11 Internationellt utvecklingsbistånd m. m.

Denna utgiftsgrupp innefattar anslagen till internationellt utvecklings-samarbete, bidrag till internationella organisationer och anslag till andra

Tabell 16 Internationellt utvecklingsbistånd m. m.
(Milj. kr., fasta priser)

	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procen- tuell för- ändring 1976/77 — 1977/78	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1976/77 — 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter</i>	21,3	3 359	+94	+92	+ 20	+103	+2,8	+2,2
därav utvecklings- bistånd	25,5	3 122	+94	+96	+100	+102	+3,0	+3,0

internationella ändamål. Anslagsgruppen domineras av utgifterna för utvecklingssamarbetet.

Det av riksdagen fastställda målet för utvecklingsbiståndet om 1 % av bruttonationalprodukten till marknadspris har uppnåtts budgetåret 1975/76. Biståndsanslagen beräknas nu öka i samma takt som den förväntade ökningen i bruttonationalprodukten.

I ändamålsgruppen ingår också Sveriges andel i finansieringen av Nordiska investeringsbanken. Denna andel beräknas till ca 240 milj. kr., som skall inbetalas under tre år. Den sista inbetalningen har beräknats ske budgetåret 1978/79.

3.12 Övrigt

Under denna rubrik har sammanförts utgifter som inte har hänförs till någon av de tidigare behandlade ändamålsgrupperna. Här återfinns bl. a. anslag för att främja utvecklingen inom näringslivet, prisstöd för livsmedel, miljövard, kyrkliga och kulturella ändamål, idrotts- och fritidsverksamhet, central och regional förvaltning samt oförutsedda utgifter. Vidare har här beaktats räntor på statsskulden, förändringar i reservationsmedelsbehållningar och utnyttjande av rörliga krediter.

Till utgifter för *näringsars främjande*, som för budgetåret 1976/77 upp-

Tabell 17 Övrigt
(Milj. kr., fasta priser)

	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Procen- tuell för- ändring 1976/77 — 1977/78	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1976/77 — 1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81		
<i>Totala utgifter</i>	+8,4	19 589	-232	+551	+225	+561	-1,2	+1,4

går till drygt 1,7 miljarder kr., har förts en rad anslag för stöd till jordbruk, fiske, skogsbruk, hantverk, handel och industri. Till de större anslagen hör stödet till dagspressen samt energibesparande åtgärder inom näringslivet. Under perioden kommer en rad engångsupprustningar av utrustning till vissa myndigheter att slutföras.

Vidare ingår utgifter för *statsskuldräntor* vilka bestäms av förändringarna i statsskulden samt av räntenivån på den statliga upplåningen. Ökningar av ränteutgifterna ett visst budgetår beror i huvudsak på statens upplåning under närmast föregående budgetår. För denna utgiftspost, som för budgetåret 1976/77 upptagits till drygt 5,1 miljarder kr., har endast schablonmässiga framskrivningar kunnat göras.

I ändamålsgruppen ingår vidare bl. a. utgifterna för *prisstöd till livsmedel m. m.* som för budgetåret 1976/77 väntas uppgå till 2 866 milj. kr.

Vidare utgör *skatteadministrationen* en betydande delpost. Sammanlagt uppgår kostnaderna under budgetåret 1976/77 för riksskatteverket, länsstyrelsernas skatteavdelningar och de lokala skattemyndigheterna till drygt 800 milj. kr. Under långtidsbudgetperiodens första hälft ökar denna sektor till följd av beslutade reformer för effektivisering av skatteadministrationen.

3.13 Totala utgifter

I tabell 18 sammanfattas utgiftsutvecklingen för samtliga utgiftsgrupper som behandlats i det föregående. Enligt de redovisade beräkningarna skulle utgifterna i fasta priser under den framförliggande fyraårsperioden öka med i genomsnitt 2 % per år att jämföra med en ökning på 6,1 % per år under perioden 1970/71—1974/75. Den lägre ökningstakten åren framöver beror framför allt på att beräkningarna har beaktat endast sådana utgiftskrav som följer av redan gjorda åtaganden. Ökningstalen under den gångna perioden avser däremot verkställda utgifter. Tillväxten av statsutgifterna visar till följd av beräkningsmetodiken i allmänhet en fallande tendens. Detta är en följd bl. a. av att vissa utgiftskrävande verksamheter och program upphör.

4 Statsutgifternas realekonomiska utveckling

4.1 Inledning

Tidigare har redovisats en bedömning av statsutgifternas utveckling fördelade på olika ändamål. För att ytterligare belysa utgiftsutvecklingen i ett samhällsekonomiskt perspektiv krävs en uppdelning av statsutgifterna i realekonomiska termer. Härmed avses en uppdelning i konsumtion, investeringar, transfereringar och finansiella transaktioner.

Vid en analys av den statliga utgiftsutvecklingen i dessa termer är det i första hand av intresse att skilja mellan å ena sidan sådana utgifter

Tabell 18 Utgiftsutvecklingen 1970/71—1980/81
(Milj. kr., fasta priser)

Ändamål	Genomsnittlig procentuell förändring 1970/71—1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1976/77—1980/81
			1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	
1. Folkpensioner m. m.	+ 9,7	20 917	+1 001	+ 642	+ 591	+ 546	+3,2
2. Utbildning och forskning	+ 0,2	15 456	+ 380	+ 66	+ 194	+ 38	+1,1
3. Totalförsvär	+ 1,8	11 155	+ 124	+ 47	+ 58	— 2	+0,5
4. Kommunikationer och energiförsörjning	+ 2,5	8 406	+ 56	— 231	— 34	+ 111	—0,3
5. Arbetsmarknad och regionalpolitik	+ 7,3	6 665	— 69	— 42	+ 93	+ 63	+0,1
6. Stöd till barnfamiljer	+ 9,7	6 417	+ 831	+ 306	+ 412	+ 375	+6,8
7. Bostadspolitik	— 5,5	5 470	+1 435	+ 344	— 180	+ 55	+6,8
8. Skattebidrag till kommuner	+12,1	5 293	+ 532	— 255	+ 88	+ 118	+2,2
9. Hälso-, sjuk- och socialvård	+ 1,9	4 359	+ 38	+ 14	+ 11	+ 26	+0,5
10. Rätts- och polisväsende	+ 6,1	4 013	+ 28	+ 16	+ 23	+ 18	+0,5
11. Internationellt utvecklingsbistånd m. m.	+21,3	3 359	+ 94	+ 92	+ 20	+ 103	+2,2
12. Övrigt	+ 8,4	19 589	— 232	+ 551	+ 225	+ 561	+1,4
Totalt	+ 6,1	111 099	+4 218	+1 550	+1 501	+2 012	+2,0

som innebär att staten direkt efterfrågar produktionsresurser i form av varor och tjänster och å andra sidan sådana utgifter som påverkar den samhällsekonomiska utvecklingen indirekt genom sina effekter på de disponibla inkomsterna inom andra sektorer av ekonomin.

Den redovisning av anslagsbeloppens utveckling i realekonomiska kategorier som lämnas i det följande bygger i huvudsak på det inom nationalräkenskaperna tillämpade SNA-systemet (System of National Accounts).

De statliga konsumtions- och investeringsutgifterna anger statens direkta efterfrågan på reala resurser. Som *konsumtionsutgifter* betraktas utgifter för statliga myndigheters produktion av tjänster inom t. ex. undervisningssektorn, rättsväsendet och försvaret. Av konsumtionsutgifterna består nära 60 % av löner och pensionskostnader. Återstoden är omkostnader i den löpande verksamheten, hyror, försvarets materielinköp samt reparationer och underhåll.

I princip skiljer sig inte det investeringsbegrepp som används i beräkningarna för den statliga sektorn från det som används för den privata sektorn. Som statliga *investeringar* betraktas här utgifter för byggnader och anläggningar samt materielinköp för civila ändamål. Till skillnad mot vad som följer vid en strikt tillämpning av SNA-systemet räk-

nas dock även affärsverkens investeringar som direkta statliga investeringar.

Det bör understrykas att avgränsningen mellan konsumtion och investering från vissa synpunkter kan te sig missvisande. Det kan sålunda hävdas att delar av de som konsumtion betraktade utgifterna för t. ex. utbildning och forskning utgör produktiva investeringar i lika hög grad som exempelvis inköp av maskiner. Det bör också erinras om att utgifterna för försvarsmateriel och militära befästningar i nationalräkenskapssystemet betraktas som konsumtion och inte som investeringar.

Den del av statens utgifter som endast indirekt påverkar samhälls ekonomin indelas i transfereringar och finansiella transaktioner.

Transfereringarna indelas i undergrupper med utgångspunkt i olika mottagare av inkomstöverföringen. Den dominerande gruppen är transfereringar till hushållen. I denna grupp ingår de från fördelningssynpunkt viktiga utgifterna för folkpensioner, bostadstillägg, barnbidrag, m. m. Som transfereringar räknas också statens bidrag till kommuner, företag och organisationer samt utgifter för utvecklingsbistånd och för statsskuldräntor.

Till gruppen *finansiella transaktioner* hänförs utgifter för utlåning, aktieteckning, markinköp, m. m. Denna utgiftskategori kan närmast uppfattas som en del av kreditmarknaden.

4.2 Konsumtions- och investeringsutgifter

I tabell 19 redovisas statens utgifter för konsumtion och investeringar tillsammans med bidrag till kommuner för motsvarande ändamål. Effek-

Tabell 19 Konsumtions- och investeringsutgifternas utveckling
(Volymförändring)

	Genom- snittlig procent- uell för- ändring 1970/71 – 1974/75	Anslag 1976/77 milj. kr.	Procen- tuell för- ändring till 1977/78	Genom- snittlig procentuell för- ändring 1976/77 – 1980/81
<i>Konsumtionsutgifter</i>	+ 4,5	42 912	+ 2,5	+ 1,5
Statliga	+ 3,8	28 097	+ 0,7	+ 0,5
Driftbidrag till kommuner	+ 6,2	14 815	+ 5,8	+ 3,5
<i>Investeringsutgifter</i>	+ 3,5	9 846	+ 0,9	– 0,4
Statliga	+ 3,5	8 324	+ 0,7	– 0,6
Investeringsbidrag till kommuner	+ 3,7	1 522	+ 2,0	+ 0,8
Summa konsumtions- och investeringsutgifter	+ 4,3	52 758	+ 2,2	+ 1,2

terna på den totala efterfrågan kan sägas vara i stort sett desamma, oavsett om staten svarar för verksamheten eller om kommunerna driver den med statsbidrag.

Dessa utgifter för konsumtion och investeringar, vilka representerar statens och den statsunderstödda verksamhetens direkta efterfrågan på varor och tjänster, utgör knappt 50 % av de totala statsutgifterna. Utgifterna beräknas stiga med 1,2 % per år under den framförliggande femårsperioden, vilket är en avsevärt lägre ökningstakt än för jämförelseperioden 1970/71—1974/75. Detta beror framför allt på att utgifterna under den förflutna perioden inbegriper reformer medan beräkningarna för perioden framåt enbart avser konsekvenserna av redan fattade beslut.

Konsumtionsutgifterna stiger med 1,5 % genomsnittligt under den framförliggande perioden. De statliga konsumtionsutgifterna ökar i väsentligt långsammare takt än driftbidragen till kommunerna. De senares ökningstakt uppgår genomsnittligt till 3,5 %.

För periodens första år, dvs. budgetåret 1977/78, redovisar långtidsbudgeten regelmässigt en snabbare tillväxt av konsumtionen än under de påföljande åren, vilket beror på bindningar till de föregående årens utgiftsbeslut. Detta gäller framför allt utvecklingen av driftbidragen till kommunerna, t. ex. inom barnomsorgens område.

Investeringarna visar en nedgång med 0,4 % sett över hela perioden. Detta torde i första hand sammanhålla med att bedömningen av investeringsutvecklingen än mer än konsumtionsutvecklingen påverkas av långtidsbudgetens karaktär. Detta gäller framför allt på den statliga sidan. Investeringsbidragen till kommunerna uppvisar däremot en svag ökning under den framförliggande perioden. Fattade beslut om bidrag till kommunerna har oftast karaktär av långsiktiga åtaganden.

De statliga investeringarna ökar något till budgetåret 1977/78 för att därefter minska. Detta sammanhänger med att nu beslutade investeringar avslutas. Vid bedömningen av förändringarna i investeringsvolymen måste också beaktas att investeringarna budgetåret 1976/77 ligger på en betydligt högre nivå än vad som förutsattes i förra årets långtidsbudget. Detta är en konsekvens av de beslut om tidigareläggningar i sysselsättningsfrämjande syfte som har fattats.

4.3 Övriga realgrupper

Utvecklingen av transfereringar och finansiella transaktioner m.m. framgår av tabell 20. Dessa utgiftskategorier beräknas visa en betydligt snabbare tillväxt än konsumtions- och investeringsutgifterna, något som har varit ett genomgående drag även under den historiska jämförelse-

Tabell 20 Utvecklingen av transfereringarna m. m.
(Volymförändring)

	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1970/71 — 1974/75	Anslag 1976/77 milj. kr.	Procen- tuell för- ändring till 1977/78	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1976/77 — 1980/81
<i>Transfereringar</i>	+ 8,9	52 421	+ 3,8	+ 3,3
Till hushåll (inkl. socialförsäkringar)	+ 9,7	31 470	+ 3,4	+ 2,0
Internationella	+ 24,7	3 169	+ 2,9	+ 2,3
Skattebidrag till kom- muner m. m.	+ 12,1	5 293	+ 10,1	+ 2,2
Övrigt	+ 3,5	12 489	+ 3,7	+ 6,5
<i>Finansiella transaktioner</i>	+ 4,7	5 920	+ 13,3	- 4,7

perioden. Sammantaget beräknas transfereringarna öka med i genom-
snitt 3,3 % per år.

Transfereringarna till hushållen beräknas växa med i genomsnitt drygt
2 % per år. Folkpensionerna, som beloppsmässigt dominerar denna
realgrupp, ökar med drygt 3 % per år. Utöver folkpensioner ingår i
denna utgiftsgrupp bidragen till sjukförsäkringen och det kontanta stö-
det vid arbetslöshet. Skattebidrag till kommuner m. m. ökar kraftigt mel-
lan budgetåren 1976/77 och 1977/78 framför allt beroende på det nya
skattebortfallsbidraget i anledning av 1974 års skattereform. För den
resterande delen av långtidsbudgetperioden beräknas ökningstakten bli
väsentligt lugnare. Detta beror bl. a. på att den kompensation bortfal-
ler som utgår till landsting och kommuner åren 1976 och 1977 enligt
överenskommelsen om begränsning av utdebiteringshöjningen.

Gruppen övriga transfereringar i tabell 20 beräknas också öka täm-
ligen kraftigt. Här ingår bl.a. ränteutgifterna för den statliga upplå-
ningen liksom transfereringar till statliga och privata företag.

I posten finansiella transaktioner ingår förutom den statliga utlåningen
till bostadsbyggande, studiesociala ändamål m. m. även förändringarna i
reservationsmedelsförbrukningen och de rörliga krediterna. För den
framförliggande perioden förutses för hela utgiftsposten en relativt
kraftig minskning med ca 4,7 % om året. Om utvecklingen av de re-
serverade medlen och de rörliga krediterna exkluderas, kommer denna
realgrupp volymmässigt att bli av ungefär samma storleksordning 1980/
81 som 1976/77. Den beloppsmässigt mest betydande komponenten ut-
gör utlåningen till bostadsändamål.

5 Personalutvecklingen

Redovisningen avser personal inom statlig verksamhet samt inom det statsunderstödda kommunala skolväsendet. Redovisningen avser inte bara personal som avlönas från myndighetsanslag utan även anställda som avlönas t. ex. av forskningsråden och personal sysselsatt i uppdragsverksamhet. Statliga bolag ingår inte i redovisningen. AB Atomenergis personal har dock inräknats, eftersom bolagets utgifter i stort sett bestrids genom anslag över budgeten. De statliga affärsverken ingår inte i långtidsbudgetens personalkalkyl utan redovisas separat i det följande. Personalredovisningen avser den personalorganisation som myndigheterna beräknas ha enligt anvisade anslag, varför även vakanta tjänster ingår. Redovisningen sker i hela årstjänster. Det bör framhållas att statistiken har många svagheter och uppgifterna får betraktas som osäkra.

5.1 Långtidsbudgetens personalkalkyl

Den personalutveckling som följer av redovisade utgiftsberäkningar framgår av tabell 21. En uppdelning har skett på de områden som personalmässigt väger tungt.

Under långtidsbudgetperiodens två första år beräknas personalen öka med ca 1 000 per år. Därefter beräknas personalbehovet minska något.

Inom ändamålsgruppen *högre utbildning och forskning* väntas en viss personalökning. Personalbehovet vid lärarhögskolorna förväntas successivt minska.

Till följd av elevutvecklingen inom grundskolans och gymnasiesko-

Tabell 21 Personalutvecklingen 1973/74—1980/81

	Genomsnittlig förändring 1973/74—1975/76	Förändring 1975/76—1976/77	Totalt 1976/77	Förändring till			
				1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
Högre utbildning och forskning	— 155	+ 289	24 991	+ 115	+ 103	+ 83	+ 81
Skolväsendet och vuxenutbildning	+ 423	+ 797	99 290	+1 015	+1 012	+372	+227
Totalförsvär	— 2	— 362	48 538	— 482	— 431	—463	—424
Kommunikationer och energiförsörjning	— 300	— 124	13 178	— 305	— 295	—277	—288
Arbetsmarknadspolitik	+ 396	+ 330	10 529	+ 120	+ 70	+ 70	+ 70
Hälsa-, sjuk- och socialvård	+ 26	+ 37	6 274	+ 17	+ 17	+ 17	+ 17
Rätts- och polisväsende	+1 367	+ 589	34 408	+ 347	+ 218	+235	+235
Övrigt	+1 434	— 56	42 622	+ 156	+ 304	—171	—204
Summa	+3 189	+1 500	279 830	+ 983	+ 998	—134	—286

lans område förutses vissa personalökningar inom *skolväsendet*. Även inom *vuxenutbildningen* väntas en personalökning.

Nedskärningen av personalbehovet inom *totalförsvaret* fortsätter under långtidsbudgetperioden. Personalstyrkan inom försvarsmakten beräknas minska med 3 900 personer under perioden september 1972—september 1979.

Inom ändamålsgruppen *kommunikationer och energiförsörjning* förutses fortsatta minskningar främst inom *vägväsendet*. Här inräknas som tidigare nämnts inte affärsverken. En viss personalminskning väntas vidare på grund av den fortsatta rationaliseringen inom lots- och fyrväsendet.

Ändamålsgruppen *arbetsmarknadspolitik* förutses få en viss ökning av personalbehovet framför allt för arbetsförmedlingen och för arbetarskyddet.

Inom *rätts- och polisväsendet* beräknas vissa personalökningar främst inom polisväsendet och domstolsväsendet.

Som en följd av beräkningsmetodiken förutses personalökningarna, liksom utgiftsökningarna, under den framförliggande perioden bli väsentligt lägre än under jämförelseperioden. Det bör vidare understrykas att långtidsbudgetens personalredovisning inte återspeglar den statliga totala efterfrågan på arbetskraft.

5.2 Affärsverken

Personalutvecklingen inom affärsverken framgår av tabell 22. Totalt sett väntas affärsverkens personalantal fortsätta att minska.

Inom *postverket* bedrivs sedan flera år en omfattande rationaliseringsverksamhet med bl. a. ökad användning av ADB. Personalökningen har därför kunnat begränsas.

Det minskade personalbehovet hos *televerket* och *statens järnvägar* beror i stor utsträckning på rationaliseringar. Den nedgång i personal-

Tabell 22 Personalutvecklingen vid affärsverken 1973/74—1980/81

	Genomsnittlig förändring 1973/74—1975/76	Förändring 1975/76—1976/77	Totalt 1976/77	Förändring till			
				1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
Postverket	+283	+ 500	43 200	+ 250	+ 200	+ 150	+ 200
Televerket	—380	+ 386	41 900	— 250	— 400	— 400	— 200
Statens järnvägar	—871	— 850	38 850	— 900	—1 000	—1 100	—1 200
Luftfartsverket	+129	+ 416	2 250	+ 171	+ 38	+ 40	+ 6
Förenade fabriksverken	+460	+ 111	8 400	—2 400	— 100	— 100	— 200
Statens vattenfallsverk	+ 93	+ 500	11 663	— 353	— 275	— 225	— 200
Domänverket	—333	+ 23	7 958	— 135	— 135	— 135	— 135
Summa	—619	+1 086	154 221	—3 617	—1 672	—1 770	—1 729

antalet hos SJ som förväntas — trots en viss nyrekrytering — förklaras av de ökade pensionsavgångarna under senare delen av 1970-talet.

Den något ökade efterfrågan på personal inom *luftfartsverket* motiveras bl. a. av behovet av driftpersonal vid Arlanda och Göteborg—Landvetter flygplatser. Vidare sker en viss personalöverföring från flygvapnet.

Den kraftiga nedgången av personalbehovet hos *förenade fabriksverken* till 1977/78 motiveras av att tvätteriverksamheten överförs till landstingen.

För *statens vattenfallsverk* förutses en viss personalminskning, vilken bl. a. beror på en minskad utbyggnadstakt av vattenkraften.

Även för *domänverket* förutses en viss personalminskning av personalbehovet till följd av skogsbrukets mekanisering.

6 Sammanfattande analys

6.1 Inledning

Som inledningsvis framhölls är syftet med långtidsbudgeten att ange konsekvenserna för den statliga budgetutvecklingen av de beslut statsmakterna redan har fattat och de åtaganden som gjorts för framtiden. Långtidsbudgeten innefattar en beräkning av de resurser som krävs för att den statliga och statsunderstödda verksamheten skall kunna bedrivas i enlighet med dessa beslut och åtaganden. Här görs alltså inga försök att förutse beslut som statsmakterna kan komma att fatta under perioden. Den får därför inte uppfattas som en prognos över statsutgifternas sannolika förändringar. I själva verket överstiger den faktiska utgiftsutvecklingen regelmässigt långtidsbudgetens kalkyler med avsevärda belopp. Däremot kan långtidsbudgeten genom att ange de inteckningar i resursutrymmet som redan skett utgöra en del av statsmakternas beslutsunderlag. På grundval av långtidsbudgeten kan en bedömning göras av utrymmet för nya aktiviteter och behovet av omprövningar av existerande program. Utgiftsutvecklingen i 1976 års långtidsbudget påverkas i hög grad av de omfattande reformer som har beslutats åren 1975 och 1976 eller har föreslagits av regeringen under 1975/76 års riksmöte.

Beräkningarna utgår från anslagsbeloppen enligt kompletteringspropositionen för budgetåret 1976/77 och omfattar perioden t. o. m. budgetåret 1980/81.

6.2 Realekonomisk utveckling

De totala statsutgifterna ökade med i genomsnitt drygt 6 % om året i fasta priser under perioden 1970/71—1974/75. Enligt de beräkningar som har redovisats i avsnitt 3 skulle utgifternas stegringstakt bli lägre

under de kommande budgetåren. Den genomsnittliga tillväxten beräknas till 2 %. En sådan lägre utgiftsexpansion är emellertid en naturlig följd av de förutsättningar som gäller för långtidsbudgetarbetet. Med den utgångspunkt som gäller för kalkylerna, nämligen att endast effekterna av redan fattade beslut skall beaktas, blir följden att utgifterna för tidsbegränsade program som utlöper under perioden faller bort och att resursinsatserna i övrigt begränsas till vad som krävs för att infria och vidmakthålla gjorda åtaganden. Hänsyn har däremot inte tagits till eventuella kommande beslut av statsmakterna.

De relativt sett mest expansiva utgiftsområdena under jämförelseperioden var skatteutjämningsbidragen till kommunerna och det internationella utvecklingsbiståndet. Även på det socialpolitiska området, för folkpensioner m. m. samt för stöd till barnfamiljer, har utgifterna stigit snabbt. Dessa sistnämnda utgiftsområden beräknas öka starkt också under den framförliggande perioden. Betydande ökningar framkommer även för skattebidragen till kommuner och vårt internationella utvecklingsbistånd. De nu nämnda ändamålsgrupperna svarar för den övervägande delen av budgetens expansion under långtidsbudgetperioden.

För att belysa på vilka olika sätt som de statliga utgifterna kommer att ställa *anspråk på samhällets reala resurser* är det av intresse att studera utvecklingen av de statliga konsumtions- och investeringsutgifterna. Dessa innebär nämligen en direkt efterfrågan på resurser. Effekten av transfereringarna på den totala efterfrågans utveckling är däremot indirekt på så sätt att dessa påverkar de disponibla inkomsterna hos mottagarna.

De statliga utgifterna för konsumtion och investeringar, inkl. bidragen till kommunerna för dessa ändamål, ökade i fasta priser med 4,3 % per år under perioden 1970/71—1974/75, medan den årliga ökningen under långtidsbudgetperioden enligt beräkningarna blir 1,2 %. För såväl den förflutna som den framförliggande perioden utgör driftbidragen till kommunal konsumtion den mest expansiva komponenten.

Enligt kalkylerna skulle ökningstakten för de totala konsumtionsutgifterna sjunka från 4,5 % per år under jämförelseperioden till 1,5 % per år under den framförliggande perioden. Detta motsvarar ungefär den tillväxttakt som enligt långtidsutredningen erfordras för den offentliga konsumtionen för att fullfölja redan gjorda åtaganden. För periodens första år — budgetåret 1977/78 — framkommer i långtidsbudgeten avsevärt högre anspråk på resurser för konsumtion. Endast för att fullfölja redan fattade beslut skulle sålunda konsumtionen behöva öka med 2,5 %. Denna tillväxt ligger väsentligt högre än vad som förutsetts för statlig konsumtion i långtidsutredningens högre alternativ för offentlig konsumtion. Till detta får läggas de krav på kraftigt ökade resurser som den kommunala ekonomiska långtidsplaneringen innebär.

Jämfört med den historiska perioden visar investeringsutgifterna en

svagare utveckling. Vid bedömningen måste dock beaktas att utgångsåret — budgetåret 1976/77 — ligger på en osedvanligt hög nivå till följd av att investeringar i sysselsättningsfrämjande syfte tidigare lagts.

De utgifter som innebär transfereringar beräknas växa betydligt snabbare än utgifterna för konsumtion och investeringar. Detta sammanhänger främst med ökningen av skattebidragen till kommunerna och med sänkningen av pensionsåldern.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de utgiftsbindningar som långtidsbudgeten redovisar i första hand avser inkomstöverföringar från den statliga sektorn till andra sektorer, dvs. sådana utgifter som har en indirekt effekt på ekonomin via dessa andra sektors efterfrågan. Men också sådana utgiftsbindningar som hänför sig till konsumtions- och investeringsutgifter innebär, särskilt för periodens första år, en betydande inteckning i det resursutrymme som enligt långtidsutredningen kan bedömas vara tillgängligt för hela vår ekonomi.

6.3 Budgetkalkyl i löpande priser

Den hittills redovisade analysen har belyst de inteckningar i det framtida reala resursutrymme som följer av fattade beslut och gjorda åtaganden. En sådan analys har givetvis sitt värde som underlag för budgetpolitiska beslut beträffande eventuella förslag om nya åtaganden och omprövningar av redan gällande program. Det är å andra sidan klart att ett mera fullständigt underlag för en budgetpolitisk diskussion ställer vissa krav på en helhetsbild över budgetutvecklingen innefattande en framräkning även av statsinkomsterna samt av utgiftsutvecklingen i löpande priser.

Det ligger emellertid i sakens natur att framräkningar av detta slag måste bli mycket schablonmässiga, särskilt om de utsträcks över längre tidsperioder än ett å två år. Detta gäller i dagens läge i särskilt hög grad framskrivningar av statsinkomsternas utveckling. Av detta skäl har redovisningen av budgetutvecklingen i det följande närmast karaktär av räkneexempel och har begränsats till att avse budgetåren 1976/77—1978/79.

Beträffande *statsutgifternas* utveckling har en omräkning gjorts från fasta till löpande priser i överensstämmelse med de prognoser för pris- och löneutvecklingen år 1976 som redovisas i den reviderade finansplanen och i övrigt med utgångspunkt i den prismodell som utnyttjats i långtidsutredningen. Denna modell tar hänsyn till den relativa kostnadsstegring som äger rum inom den offentliga tjänsteproduktionen. Denna sammanhänger bl. a. med att produktiviteten på detta område stiger långsammare än inom varuproduktionen. Löneökningar och andra prisökningar inom offentlig verksamhet får härigenom ett starkare genomslag på kostnaderna. En i stort sett enhetlig lönestegring i alla sektorer inom samhällsekonomin medför för områden med oförmånligare produk-

Tabell 23 Utgiftsutvecklingen 1970/71 – 1978/79
(Milj. kr.)

	Genom- snittlig procen- tuell för- ändring 1970/71 – 1974/75	Anslag 1976/77	Anslagsförändring till		Procen- tuell för- ändring 1976/77 – 1977/78	Procen- tuell för- ändring 1977/78 – 1978/79
			1977/78	1978/79		
Totala utgifter i fasta priser	+ 6,1	111 099	+4 218	+1 550	+3,8	+1,3
Löne- och priseffekter	—	—	+5 390	+4 143	—	—
Totala utgifter i löpande priser	+14,6	111 099	+9 608	+5 693	+8,6	+4,7

tivitetsutveckling en relativt sett större kostnadsstegring än för andra sektorer. I sådana fall där utgifternas storlek är direkt knuten till något prisindex, t. ex. försvarsutgifterna och folkpensionerna har omräkning till löpande priser skett i enlighet med den antagna utvecklingen av dessa index.

Enligt kalkylen skulle statsutgifterna i löpande priser öka med nära 9 % till budgetåret 1977/78 och med inemot 5 % till budgetåret 1978/79 (tabell 23).

En beräkning av *statsinkomsternas* utveckling med utgångspunkt i nu gällande skatteregler är förenad med särskilda problem med hänsyn till den osäkerhet som råder för de närmaste åren beträffande skattesystemets utformning. Sålunda föreligger ännu inte något beslut av riksdagen beträffande en provisorisk skattemöjlighet för år 1977. Vidare pågår ett utredningsarbete om det framtida skattesystemets utformning på såväl det statliga som det kommunala området. Statsmakternas beslut i dessa frågor kommer med all säkerhet att påverka den faktiska utvecklingen av statens inkomster under långtidsbudgetperioden. Mot denna bakgrund är det uppenbart att försök att nu mera exakt beräkna statsinkomsternas utveckling under denna period ter sig föga meningsfulla. För att få ett underlag mot vilket den redovisade utgiftsutvecklingen kan ställas, har likväl en rent schablonmässig framskrivning av de totala statsinkomsterna gjorts i takt med den antagna allmänna inkomstutvecklingen i samhället, dvs. med 7 %. Framskrivningen utgår från de statsinkomster för budgetåret 1976/77 som anges i den reviderade finansplanen.

De överslagsmässiga budgetkalkyler, vilkas bakgrund nu har presenterats, sammanfattas i tabell 24.

För budgetåret 1976/77 beräknas budgetunderskottet i den reviderade finansplanen uppgå till ca 11,9 miljarder kr. Kalkylen ger till resultat en markant budgetförsvagning för budgetåret 1977/78. Budgetsaldot skulle sålunda försämrats med nära 2,7 miljarder kr. Även för budgetåret 1978/79 ligger budgetunderskottet på en högre nivå än för budgetåret

Tabell 24 Budgetsaldots utveckling 1975/76 – 1978/79
(Milj. kr., löpande priser)

	1975/76	1976/77	1977/78	1978/79
Inkomster	89 810	99 197	106 141	113 571
Utgifter	99 895	111 099	120 707	126 400
Saldo	–10 085	–11 902	–14 566	–12 829

1976/77. Denna utveckling bör ställas mot de resultat som framkommer i långtidsutredningens beräkningar över den finansiella utvecklingen i samhällsekonomin. I samtliga de alternativ som utredningen redovisar ställs nämligen krav på ökad stramhet i den offentliga sektorns finanser. Det kan alltså konstateras att redan ett fullföljande av gjorda åtaganden på det statliga området innebär problem för finanspolitiken.

1975 års långtidsutredning och remissinstanserna

1975 ÅRS LÅNGTIDSUTREDNING OCH REMISSINSTANSERNA

1975 års långtidsutrednings huvudrapport (SOU 1975: 89), som avlämnades den 4 december 1975, har remissbehandlats. En förteckning över de myndigheter och organisationer m. m. som inkommit med yttranden återfinns i ett appendix till denna bilaga. I det följande presenteras ett sammandrag av huvudrapporten tillsammans med en sammanfattning av remissyttrandena. Med hänsyn till att utredningen täcker ett så vidsträckt område och att remissinstanserna lämnat en mångfald synpunkter har det inte varit möjligt att ge en fullständig översikt över remissinstansernas åsikter. Avsikten har i stället varit att lämna en redogörelse för de centrala tankarna i remissvaren. Den inledande redogörelsen för långtidsutredningen (LU 75) har i stort sett begränsats till de avsnitt som kommenterats av remissinstanserna. Remissvaren kommenteras inte i detta sammanhang.

Långtidsutredningens ställning och politiska utgångspunkter

Långtidsutredningen

Den ekonomiska politikens uppgift är att söka förverkliga en rad centrala och politiska mål: full sysselsättning, extern balans, ekonomisk tillväxt, rimlig prisstabilitet samt en rättvis fördelning av produktionsresultatet mellan individer och regioner. För att dessa mål skall kunna nås krävs en fortgående anpassning av den ekonomiska politiken till förutsättningar som ständigt förändras. Den ekonomiska politiken kan inte utformas som en bindande utvecklingsplan för en något längre period. Den svenska ekonomins öppenhet och dess beroende av en svårförutsägbar internationell utveckling är huvudskälet härtill. Det ständigt återkommande valet av kortsiktsåtgärder måste emellertid göras mot bakgrunden av en mera långsiktig utvecklingsbild för ekonomin. Långtidsutredningarna utgör ett underlag för de bedömningar som därvid krävs.

Utvecklingen sedan andra världskriget har givit många exempel på situationer och händelseförlopp som krävt en bestämd inriktning av politiken under en följd av år. Som exempel kan nämnas förändringar i ekonomins externa balans samt åtgärder i syfte att påverka den ekonomiska tillväxten. I sådana fall väljer man stabiliseringspolitiska åtgärder inte endast med hänsyn till den aktuella situationen utan också med beaktande av mera långsiktiga mål. En sådan långsiktig inriktning av

politiken måste emellertid få karaktären av en flexibel "strategi" där den närmare utformningen av de konkreta åtgärderna får ske med ständigt hänsynstagande till den aktuella konjunktursituationen.

Utredningen ger ett sammanhållet informationsmaterial om den ekonomiska utvecklingen vilket kan användas som utgångspunkt inom andra former av samhällsplaneringen, t. ex. länsplanering, fysisk riksplanering, utredningar inom kommittéväsendet m. m. Information från dessa planeringsformer ingår emellertid också som ett viktigt underlag för långtidsutredningen.

Det har vid diskussionen av långtidsutredningsarbetet ibland hävdats att utredningarna borde innehålla mera av ifrågasättande av givna mål och mer av programmatiska uttalanden och ställningstaganden till den politik som kommer att föras. Emellertid är utredningarna endast det första steget i en politisk process vars senare led omfattar en debatt om dess resultat, bl. a. genom remissbehandlingen, och slutligen regeringens ställningstaganden till avvägningsproblemen. Det är således först i det sista steget i planeringsprocessen som de nya politiska ställningstagandena redovisas.

Målet avseende *full sysselsättning* är primärt och styrande även för vissa andra mål. Detta mål har varit föremål för en ständig ambitionshöjning och en successiv differentiering. Som exempel härpå kan nämnas delmålen avseende kvinnornas förvärvsarbete, den regionala fördelningen av sysselsättningen samt möjligheten för sysselsättning åt t. ex. handikappade.

Med hänsyn till den brist på *extern balans* som kännetecknat den svenska ekonomin under senare år spelar diskussionerna om hur man under prognosperioden skall kunna etablera jämvikt i utrikesbetalningarna en stor roll i utredningens överväganden. Utredningen räknar i första hand med ett alternativ som innebär att jämvikt i bytesbalansen skall uppnås 1980. Valet av denna tidpunkt sammanhänger med att OECD-området som helhet anses komma att uppnå balans gentemot OPEC-området mot slutet av 1970-talet. Det är då naturligt att räkna med ett alternativ där utvecklingen för vårt vidkommande blir i huvudsak parallell med denna.

Flera skäl kan anföras för att man borde försöka avveckla underskottet i en snabbare takt. En tidigare balans tidpunkt skulle dock enligt de överslagsvisa kalkyler som utredningen utfört innebära alltför snabb omställning av ekonomin. En senare balans tidpunkt skulle å andra sidan innebära kraftigt växande ränte- och amorteringsutgifter till utlandet.

Den kraftiga ökningen av *konsumentpriserna* under 1970-talets första hälft sammanhänger praktiskt taget helt med ökningen i den internationella prisnivån. Den stora vikt som prisstabiliteten ges i den ekonomiska politiken i framför allt de stora länderna bör medföra en klar dämpning av den internationella inflationstakten under de närmaste åren. För den

inhemska politiken bör det även fortsättningsvis vara ett centralt mål att stabilisera prisnivån.

Målet om en *jämnare inkomstfördelning* kvarstår med oförändrad vikt vid utformningen av den ekonomiska politiken. Liksom föregående långtidsutredning konstaterar utredningen att en betydande utjämning skett. Denna kan sättas i samband med den ökade sysselsättningsgraden.

Målet *snabb ekonomisk tillväxt* har diskuterats och i viss mån ifrågasatts i samband med tidigare utredningar. En anledning härtill kan vara att man i Sverige sedan åtskilliga decennier varit inriktad på just de problem som först under senare år fått aktualitet i vissa andra länder, nämligen frågorna kring tillväxtens innehåll och fördelning. Inte minst de arbetstidsförkortningar som genomförts under senare år är ett uttryck för att tillväxtmålet vägts mot andra målsättningar. Det tillväxtmål som gäller den ekonomiska politiken avser en socialt och miljömässigt välbalanserad framstegstakt.

Utöver de övergripande målen har samhället en rad andra mål för olika delsektorer av samhället eller ekonomin, exempelvis inom jordbrukspolitiken, bostadspolitiken, undervisningen och sjukvården. De mål som ställs upp för utvecklingen inom sådana områden kan i vissa fall innebära mycket viktiga restriktioner för hur de övergripande målen skall nås.

Utredningens arbetsområde är i första hand de *ekonomiska* förhållandena i samhället. De slutsatser man kommer fram till kan inte utan vidare generaliseras till ett totalt välfärdsperspektiv. Å andra sidan gäller de problem som utredningen analyserar en för de flesta människor mycket central del av välfärdsupplevelsen. Bakom de ekonomiska kalkylerna ligger centrala frågor om möjligheterna att i framtiden tillförsäkra alla rätt till arbete, inkomstrygghet, ökad offentlig verksamhet och bevarad ekonomisk integritet.

Remissinstanserna

Utredningens uppläggning. Remissinstansernas allmänna inställning till uppläggnings av analyserna av samhällsutvecklingen i LU 75 är överlag mycket positiv. *Kommerskollegium*, som erhållit synpunkter från handelskamrarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Sundsvall och Skellefteå, finner det mycket värdefullt att man i första kapitlet lämnar en ingående och klagörande beskrivning av syftet med utredningen och tillvägagångssättet vid dess utarbetande. Detta avsnitt underlättar förståelsen av det problemkomplex som utredningen behandlar. Flera remissinstanser kommenterar särskilt långtidsutredningens ställning i planeringsprocessen samt de politiska utgångspunkterna för utredningens arbete. *Riksrevisionsverket (RRV)* menar att utredningen på ett konkret och pedagogiskt sätt redovisat samspelet mellan olika ekonomiska variabler. Utredningen borde därmed väl fylla sitt syfte att som ett steg

i den politiska processen ligga till grund för saklig och öppen debatt om alternativa utvecklingsvägar. Liknande synpunkter framför av bl. a. *Centralorganisationen SACO/SR*, *Svenska landstingsförbundet* och *Sveriges grossistförbund*.

Kooperativa förbundet (KF), *Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)* och *Sveriges industriförbund (SI)*, *Svenska bankföreningen m. fl.* remissorgan framhåller det värdefulla i att utredningen analyserar den framförliggande perioden i form av alternativa utvecklingsvägar utan inbördes rangordning. Genom att utredningsrapporten renodlas som en alternativdiskussion kan den på ett meningsfullt sätt fylla funktionen som ett beslutsunderlag i den politiska processen. *Skolöverstyrelsen (SÖ)* framhåller att de sammanhållna kalkyler över tänkbara alternativ för samhällets utveckling som utredningen redovisar är av värde som utgångspunkt för planeringen av skolväsendets framtida inriktning. Inget remissorgan anför kritiska synpunkter på denna uppläggning av utredningens analyser.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet uttrycker sin tillfredsställelse med det sätt som arbetet med långtidsutredningen nu bedrivs på och den strävan att åskådliggöra alternativa utvecklingsmöjligheter som präglar utredningen. Den ger ett bra underlag för den politiska debatten om den framtida utvecklingen.

Landsorganisationen i Sverige (LO) anser i sitt yttrande att bristen på politisk förankring av målsättningar och val mellan alternativa utvecklingslinjer är en svaghet i utredningens arbetsmetod. LO har tidigare framfört dessa synpunkter, bl. a. i remissvaret över den förra långtidsutredningen. Även om bristen enligt LO:s uppfattning denna gång mildras av att sysselsättningsutredningen delvis fyller de funktioner som avses, anser LO att de synpunkter som tidigare framfördes fortfarande är aktuella. LO betonar vikten av att en mer utvecklad samordning mellan långtidsutredningen och sysselsättningsutredningen kommer till stånd inför sysselsättningsutredningens slutbetänkande och avstämningen av 1975 års långtidsutredning.

Statskontoret förordar ett utbyggt samarbete med vissa andra forsknings- och utredningsorgan beträffande analyserna av de mer långsiktiga utvecklingstendenserna. Kommande långtidsutredningar skulle på ett systematiskt sätt presentera alternativa, "breda" beskrivningar över framtiden i Sverige och utlandet. Utredningens insats skulle dock inskränkas till en redigering av olika tillgängliga bilder av alternativa utvecklingslinjer vilka tagits fram av andra institutioner, t. ex. sekretariatet för framtidsstudier, kommittéväsendet och olika internationella forskningsorgan. Ett sådant komplement till LU:s femåriga och rent ekonomiska bedömningar skulle enligt statskontoret stärka utredningens roll som katalysator för en omfattande diskussion av alternativa utvecklingsvägar.

Målet full sysselsättning. Svenska fabriksarbetareförbundet har av LO beretts tillfälle att inkomma med synpunkter på LU 75. Beträffande sysselsättningsmålet har förbundet med tillfredsställelse noterat att utredningen understryker att förutsättningen är full sysselsättning och fullt kapacitetsutnyttjande och att det uttryckligt sägs ifrån att man inte studerat något alternativ där problemet med utrikesbalansen löses genom en deflationistisk, efterfrågedämpande politik.

Riksbanksfullmäktige betonar att den ekonomiska politiken måste inriktas på att förbättra våra kostnadsrelationer gentemot omvärlden för att inte målet om full sysselsättning skall komma i fara.

KF betonar starkt nödvändigheten av att samhället fortsätter att vidta åtgärder för att underlätta för dem som så önskar att söka sig till förvärvslivet. Detta ger förutom höjd levnadsstandard en socialt önskad valfrihet. I konsekvens härmed betonar *KF* vikten av uppställda delmål inom den fulla sysselsättningens ram bl. a. avseende kvinnornas förvärsarbete och den regionala fördelningen av sysselsättningen.

Socialstyrelsen anser att innehållet i utredningens mål full sysselsättning inte är helt preciserat. Detta mål har analyserats och preciserats längre i sysselsättningsutredningen där det övergripande målet är arbete åt alla. Långtidsutredningen har, enligt vad socialstyrelsen anför, en i huvudsak passiv inställning till det sysselsättningsmål som är dess utgångspunkt. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* hävdar att långtidsutredningen ser sysselsättningen som en resurs eller produktionsfaktor vars tillgång bestämmer möjligheterna att uppnå ett visst produktionsresultat. Denna typ av i och för sig intressanta beräkningar kan dock ej tas som utgångspunkt för en bedömning av den ekonomiska utvecklingens sociala innehåll, där sysselsättningsfrågorna spelar en central roll. Sysselsättningsutredningen t. ex., vill främst se sysselsättningsfrågorna från den enskildes synvinkel och framhåller inte bara arbetet som ett sätt att uppnå en viss materiell standard utan också att arbetet har ett egenvärde i det att det formar och bestämmer en stor del av individens livsbetingelser. Det kan dock enligt *TCO*:s mening vara motiverat att se utredningarna som kompletterande varandra.

Den externa balansen. Utredningens målsättning att balans i transaktionerna med omvärlden skall vara uppnådd 1980 stöds uttalat av flera remissinstanser. *Riksbanksfullmäktige* understryker vikten av att balans-tidpunkten vid planläggningen av den långsiktiga politiken inte förläggs till efter 1980. En senareläggning skulle starkt försämra den framtida beredskapen inför oförutsedda händelser på det internationella planet av den typ som inträffade under hösten 1973. Om problemlösningen hänskjuts till 1980-talet kan detta medföra att det valutapolitiska handlingsutrymmet vid oförutsedda händelser begränsas så att målet om den fulla sysselsättningen äventyras.

Enligt *TCO* innebär främst den utländska skuldsättningen ett allvar-

ligt problem för den svenska ekonomin och den ekonomiska politiken bör inriktas på en nedtrappning av denna skuld.

KF anser att strävan att nå balans 1980 bör uppfattas som ett riktmärke för det ekonomisk-politiska handlandet och inte som ett ovillkorligt krav. KF betonar vidare det angelägna i att politiken för att nå extern balans utformas så att ingrepp av typ kvantitativa regleringar eller devalveringar kan undvikas. Enligt LO:s mening kan vissa antaganden i utredningens kalkyler av bytesbalansens utveckling ifrågasättas. Totalt blir dock de krav som kommer att ställas på exporten av den storleksordning som utredningen anger. Följaktligen finns det enligt LO:s mening ändå goda skäl för utredningens rekommendation att exportkapaciteten bör byggas ut så att långsiktig balans skall kunna uppnås. Om det sker med något års förskjutning i ena eller andra riktningen har föga betydelse om bara utvecklingstendenserna är de eftersträvade.

Bankföreningen anser det ingalunda självklart att jämvikt i utrikesbetalningarna skall uppnås så snart som möjligt eller att Sverige snarast måste amortera sin utlandsskuld. Det synes i stället naturligt att göra balansmålet (och därmed den utländska upplåningen) beroende av konjunkturutvecklingen och dess inverkan på den yttre balansen och sysselsättningen. Liknande synpunkter anför SAF/SI i sitt gemensamma yttrande. De senare organisationerna tillägger vidare att, i den mån konjunkturutvecklingen innebär otillräcklig efterfrågan för att upprätthålla ett rimligt högt kapacitetsutnyttjande och en låg arbetslöshet, utrymmet för utländsk upplåning bör kunna tänjas högst betydligt.

Svenska försäkringsbolags riksförbund anser att det vore önskvärt om balans i utrikesbetalningarna kunde uppnås 1980 men delar inte vad man uppfattar som utredningens optimism om att så skulle kunna bli fallet. SACO/SR redovisar i sitt yttrande vissa beräkningar av ett senareläggande till 1985 av tidpunkten för uppnåendet av extern balans. Utredningen har enligt SACO/SR överdrivit farhågorna av en sådan förskjutning av tidpunkten för extern balans.

Statskontoret anser att mot bakgrund av den centrala betydelse som bytesbalansmålet givits i långtidsutredningens bedömningar borde ett eller flera alternativ för ett senare återställande av bytesbalansen ha prövats. En sådan känslighetsanalys vore motiverad inte bara från principiella synpunkter utan skulle sannolikt även ha stor betydelse i den allmänna ekonomisk-politiska debatten.

Prisutvecklingen. I fråga om prisutvecklingen understryker Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och KF betydelsen av att en låg prisökningstakt är ett centralt mål för den ekonomiska politiken. KF framhåller att en rimlig prisutveckling är en förutsättning för en realistisk framtidsplanering för såväl företag som enskilda hushåll. Även från

sociala synpunkter är det viktigt att prispolitiken förhindrar mer betydande överflyttningar av realvärden från sparare till låntagare. KF anser att LU:s antagande om en årlig prisökning om ca 4 % under perioden 1976—1980 ställer mycket stora krav på den ekonomiska politiken för att vara realistiskt. En långsiktig ekonomisk politik måste i första hand verka genom åtgärder som syftar till att dämpa kostnadsutvecklingen. KF anser att prisregleringar av olika slag bör undvikas. Om de ändå måste tillgripas bör de utgöra kortvariga punktinsatser.

SACO/SR är mer pessimistisk än långtidsutredningen i fråga om den inhemska prisutvecklingen. Vid övergången till en lägre prisstegringstakt har man att kämpa mot alla eftersläpningseffekter som ligger kvar sedan tidigare perioder och som via kompensationskrav eller förväntningar tenderar att konservera inflationstakten. När denna övergång dessutom sammanfaller med en relativt långsam tillväxt i produktiviteten skärps dessa problem ytterligare. Därigenom framstår utredningens antagande om en inhemsk prisstegringstakt på ca 4 % per år som alltför optimistiskt. Samma bedömning beträffande utredningens antagande om prisutvecklingen görs också av bl. a. *kommerskollegium*, *Kommunförbundet*, *Landstingsförbundet* och *TCO*. Ytterligare synpunkter på utredningens antaganden om prisutvecklingen redovisas i avsnittet om den finansiella utvecklingen.

Inkomstfördelning och tillväxt. *Socialstyrelsen* anser att LU:s definition av målet jämnare inkomstfördelning är alltför opreciserad. I utredningen diskuteras sysselsättningens utjämnande effekt på inkomstfördelningen. Någon ambitionsnivå för detta mål anges emellertid inte. Inte heller belyses vilken strukturomdaning som krävs för att nå utredningens mål. Den jämnare inkomstfördelningen bör enligt socialstyrelsen också gälla dem som lämnat produktionen. Successiva standardförbättringar bör ske genom bl. a. folkpensionen.

Även tillväxtmålet behandlas av vissa remissinstanser. KF finner det väsentligt att diskussionen i LU 75 kring målet ekonomisk tillväxt har vidgats till att avse en socialt och miljömässigt balanserad framstegstakt, som undviker att skapa de negativa effekter man förknippar med tillväxtprocessen. KF anser även att en ekonomisk politik som syftar till att stimulera den ekonomiska tillväxten måste inriktas på att fördela de ekonomiska resurserna så att en jämnare inkomstfördelning uppnås.

LO menar att ekonomisk tillväxt är nödvändig för att lösa de många olika problem vi nu står inför, inte minst de av stabiliserings- och fördelningsspolitisk natur. Men dessa problem kan och får inte lösas med en tillväxt vilken som helst. De växande behoven i de rika samhällena är i stort sett socialt bestämda. Den snedhet i behovsstrukturen som uppstår genom reklamens inverkan måste motverkas. En starkare opinion måste enligt LO:s mening skapas för den kollektiva produktionen som tillgo-

doser behov av kultur, service, utbildning och vård m. m. Liknande synpunkter framför *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* i sitt yttrande.

Målsamband m. m. Flera remissinstanser kommenterar utredningens analyser av målsambanden. *RRV* menar att utredningen särskilt framhåller hur uppfyllandet av de ekonomisk-politiska målen kan samverka. Det kan emellertid uppstå situationer då en strävan att uppfylla ett eller flera mål direkt motverkar möjligheterna att uppnå andra mål. Eftersom det sannolikt är graden av måluppfyllelse snarare än valet av mål som kan ge upphov till meningsmotsättningar hade det varit värdefullt om utredningen något utförligare kunnat redovisa målkonflikterna. *SAF/SI* framför i sitt gemensamma yttrande att det finns viktiga inbördes samband mellan problem som gäller arbetsmarknad, produktivitet m. m. och som bör tas fram i en öppen analys när utredningen genomförs som en alternativdiskussion. Detsamma gäller exempelvis de skillnader som kan finnas i investeringsbehov mellan de olika alternativen. Utredningens synpunkter på svårigheterna att ange tillförlitliga samband mellan olika variabler gäller inte med samma tyngd när problemet är att analysera skillnader mellan alternativa utvecklingsförlopp.

SACO/SR delar utredningens bedömning att de problem som den analyserar gäller en för flertalet människor central del av välfärdsupplevelsen även om dessa kalkyler för den ekonomiska utvecklingen inte utan vidare kan generaliseras till ett mera totalt välfärdsperspektiv. *Landsförbundets* kommentar till denna aspekt av utredningens analyser är att begränsningen av analysen till de ekonomiska förhållandena i samhället leder till motsvarande begränsningar i räckvidden hos de resultat och slutsatser utredningen kommer fram till. *Socialstyrelsen* anser att utredningens målformulering och avgränsning av planeringsproblemen utesluter viktiga frågor som rör välfärden och fördelningen av denna. Exempelvis framstår avvägningarna mellan tillväxtmålet och målet om balanserad social och miljömässig framstegstakt som oklara. En mer fullständig analys krävs av konflikter mellan dels de olika övergripande målen för den ekonomiska politiken, dels de ekonomisk-politiska målen och andra välfärds mål. Härigenom skulle man kunna pröva förutsättningarna att förverkliga målen i de fall de står i konflikt med varandra.

LO anser att betoningen av de övergripande ekonomisk-politiska målen och medlen i analyserna innebär att en lång rad av andra politiskt och socialt viktiga frågor kommer att ligga utanför utredningens arbetsområde. I de fall dessa återverkar på den ekonomiska utvecklingen har visserligen särskilda förutsättningar och antaganden gjorts av utredningen men de är enligt *LO*:s mening tämligen löst påklustrade och blir därför inte operativa i grundanalysen. Även om den nu föreliggande utredningen liksom den närmast föregående i hög grad ställer tillväxtpöjligh-

heterna och bytesbalansproblemen i centrum så har dock diskussionerna om olika alternativ för resursfördelningen fått en centralare plats. Därmed ges ett visst utrymme för en diskussion i kvalitativa termer. I den mån utredningens antagande om en lägre produktivitetstegringstakt framöver är ett uttryck för omställningar som de omfattande arbetslivsreformerna nödvändiggör är den ett uttryck för hänsyn till kvalitativa målsättningar.

TCO, socialstyrelsen m. fl. remissorgan anser att LU 75 mycket litet diskuterar förutsättningarna att åstadkomma de olika ekonomisk-politiska helhetslösningar som redovisas i utredningen. Sålunda behandlas exempelvis förutsättningarna för olika handlingslinjers förenlighet med full sysselsättning mycket litet. Ett annat område som diskuteras förhållandevis knapphändigt är skattepolitiken. Också *SACO/SR* anser att skatteutvecklingen borde kunnat diskuteras i mer konkreta termer. Detta gäller även investeringarnas självfinansiering och andra känsliga frågeställningar såsom reallöneutvecklingen för de nu aktiva löntagarna.

Den grundläggande metoden

Långtidsutredningen

Den metod som använts i 1975 års långtidsutredning innebär i korthet att man för varje kombination av givna ekonomisk-politiska mål erhåller en konsistent utvecklingsbild för samhällsekonomin. Med utgångspunkt i de övergripande ekonomisk-politiska målen har i LU 75 perioden 1975—1980 analyserats i form av fyra alternativa utvecklingslinjer utan inbördes rangordning. Syftet med denna uppläggning har varit att åskådliggöra de valmöjligheter samhället har då det gäller utformningen av den ekonomiska politiken. Den ekonomiska modell som ursprungligen utarbetades i samband med LU 70 är ett viktigt hjälpmedel i dessa beräkningar. I två väsentliga avseenden har modellen förändrats i jämförelse med den som tillämpades vid LU 70. I den nu föreliggande versionen läggs i förväg beräknade alternativ för den privata konsumtionen in i modellen, varefter modellen beräknar utrymmet för de offentliga verksamheterna under förutsättning av bl. a. full sysselsättning och extern balans. I den tidigare versionen lade man i stället in vissa på förhand givna värden för de offentliga verksamheterna. I gengäld fick då den privata konsumtionen anpassa sig så att de angivna målen uppfylldes.

Den andra större förändring som genomförts är att den ursprungligen reala modellen kompletterats med en modell för beräkning av utvecklingen i löpande priser. Man kan härigenom få ett visst grepp om den pris- och kostnadsutveckling som följer av en viss utveckling för den

reala ekonomin. Vidare kan en mera fullständig finansiell analys utföras.

Bristerna i det statistiska underlaget och den allmänna prognososäkerheten medför att de siffermässiga preciseringarna har en betydande osäkerhet. De begränsningar som följer av de statistiska konventionerna för mätning av BNP, t. ex. beträffande antagandet om oförändrad produktivitet inom offentlig tjänsteproduktion, kvarstår givetvis oförändrade. Även om utredningen haft ambitionen att så långt som möjligt precisera innebörd och konsekvenser av olika utvecklingsalternativ måste prognosernas osäkerhet anses vara minst lika stor som i tidigare utredningar.

Remissinstanserna

Som påpekas i avsnittet om långtidsutredningens ställning och politiska utgångspunkter frambär många remissorgan det värdefulla i att LU 75 redovisar alternativ för ekonomins utveckling fram till 1980. KF betonar önskvärdheten av att det inför kommande långtidsutredningar sker en ytterligare utveckling vad gäller alternativa kalkyler. Samtliga alternativ behöver dock ej vara så genomarbetade som utredningens fyra kalkyler. I många fall kan det enligt förbundets mening vara tillräckligt med grövre känslighetsanalyser av effekterna av förändringar i olika antaganden.

Långtidsutredningens modellutvecklingsarbete kommenteras av vissa remissinstanser. KF framhåller värdet av att de reala modellerna kompletterats med beräkningar i löpande priser, varigenom kunskapen om effekterna av olika pris- och kostnadsutvecklingar ökats.

Landstingsförbundet menar att det är betänkligt att som i LU 75 bestämman utrymmet för den offentliga sektorn residualt. Inom flera av sektorns verksamhetsområden arbetar man med relativt fasta planer som kan sträcka sig flera år framåt i tiden. Förbundsstyrelsen anser dock att tillvägagångssättet av beräkningstekniska skäl får anses godtagbart när det gäller att forma alternativ för resursfördelningen i stort mellan privat och offentlig konsumtion. Göteborgs universitet har av universitetskanslersämbetet (UKÄ) beretts tillfälle yttra sig över LU 75. Universitetet anser det otillfredsställande att lägga givna värden för den privata konsumtionen som utgångspunkt för beräkningarna. Utvecklingen för denna variabel borde komma fram som ett resultat av modellkalkylerna. Universitetet hävdar i yttrandet också att bl. a. en klar distinktion mellan vad som är endogena och exogena storheter i beräkningarna saknas.

Försäkringsbolagens riksförbund hävdar att omständigheten att man av "statistiska skäl" mäter den offentliga sektorns produktion via kostnaderna är av mindre betydelse om denna produktion utgör en begrän-

sad del av totalproduktionen. När den offentliga konsumtionen växer leder förfaringsättet emellertid till allvarliga cirkelresonemang. Förbundet menar att t. ex. de av brottslighetens ökning orsakade lönekostnadsökningarna inte utgör något välkommet bidrag till bruttonationalprodukten. UKÄ anför att enligt utredningens alternativa kalkyler är totalproduktionens (BNP:s) utveckling beroende av om man lägger tonvikten på tillväxt av den privata konsumtionen eller på den offentliga sektorn. Utredningens kalkyler bygger emellertid på förutsättningen att den offentliga tjänsteproduktionen skulle ha en låg produktivitet utveckling, något som enligt UKÄ inte nödvändigtvis måste vara fallet. *Lantbrukarnas riksförbund (LRF)* framhåller vikten av att frågor om bl. a. den offentliga konsumtionens fördelningseffekter bör ägnas ökad uppmärksamhet inom forskning och utredningsarbete. LRF understryker vikten av att beslut om offentlig konsumtionsökning ej fattas utan ett kritiskt granskande av bl. a. fördelningseffekterna.

Vissa remissinstanser anger preciserade önskemål beträffande framtida långtidsutredningar. *KF* framhåller att det skulle vara av stort värde bl. a. för näringslivets planering om långtidsutredningarna fortsättningsvis kunde utarbetas årligen. Av arbetsmässiga skäl är det dock förståeligt om utredningarna ej varje år genomförs i full utsträckning. Med hjälp av den ekonometriska modellen borde dock en mer översiktlig avstämning och framräkning årligen kunna göras. Också *LO* framför att LU bör göras till en rullande femårsbedömning. *Statens naturvårdsverk* framhåller att ambitionsnivån i kommande långtidsutredningar måste höjas bl. a. när det gäller analyser av miljöpåverkan och konsekvenser i miljöförbättrande hänseende av olika stora satsningar på miljövard. Det kan ifrågasättas om inte vissa begränsade studier i detta hänseende med anknytning till de olika alternativen i LU 75 bör genomföras redan i samband med revideringen av utredningen. Verket anser att utredningens inriktning på att enbart analysera de ekonomiska förhållandena i samhället bör vidgas till att i kommande långtidsutredningar omfatta bl. a. samband mellan produktionssystemet och det ekologiska systemet.

Flera remissinstanser kommenterar behandlingen av konjunkturförhållandena i LU 75. *Bankföreningen* anser, att det faktum att utredningen arbetat med normalårsbegrepp som bas för kalkylerna och vidare bortsett från konjunkturförloppet under perioden, försvårar en praktisk tillämpning av modellen. Konjunkturförloppet är av stor betydelse för att bedöma möjligheterna att uppnå bytesbalansmålet och de krav som kommer att ställas på kreditmarknaden och de internationella kapitalrörelserna. *SAF/SI* framhåller i sitt gemensamma yttrande att den period på fem år som analysen omspannar är så kort att man inte utan att förlora ganska mycket av realism kan bortse från den förväntade konjunkturutvecklingen. En önskvärd vidareutveckling av utredningarna

vore därför att konjunkturanpassade prognoser infördes som komplement till de trendinriktade alternativen. Också *KF* framhåller det angelägna i att kommande långtidsutredningar utarbetar bedömningar av konjunkturutvecklingen på fem års sikt. Ett sådant underlag förbättrar möjligheterna att på företagsnivå styra investeringarna så att produktionskapaciteten över tiden utvecklas och utnyttjas optimalt. Över huvud taget skulle enligt *KF*:s mening analyser av den långsiktiga konjunkturutvecklingen medverka till att företagens — och därmed hela ekonomins — konjunktürkänslighet minskar. Handlingsberedskapen i den ekonomiska politiken skulle också ökas.

LO kommenterar den justering av export- och produktionsvärden för 1975 till en normal nivå som gjorts i *LU 75*. *LO* menar att dessa kalkyler i sina förgreningar blir mycket svårgenomskådliga. Denna justering medför att det blir svårt att på ett rättvisande sätt jämföra utredningens resultat med den faktiska utvecklingen. *LO* anser vidare att en annan, mera lättbegriplig presentationsform, bör väljas vid ett kommande tillfälle, t. ex. genom valet av alternativa konjunkturantaganden för slutåret. *Kommerskollegium* inser att starka beräkningstekniska skäl talar för att korrigerade värden för 1975 bör användas i *LU*:s beräkningar. Kollegiet finner dock samtidigt att detta tillvägagångssätt kan innebära viss risk för feltolkningar. Faktiska ökningstal behövs bl. a. när det gäller att bedöma rimligheten i de resultat utredningen kommit fram till.

Vissa remissinstanser diskuterar statistikfrågor i anslutning till utredningens arbete. *Kommerskollegium* finner det klagande att utredningen pekar på den osäkerhet som vidlåder det statistiska underlaget för beräkningarna. *RRV* kommenterar utredningens analyser av inkomstfördelningens utveckling och framhåller att det mot bakgrund av det mycket bristfälliga underlag som använts är särskilt väsentligt att instrument skapas för att löpande mäta den ekonomiska levnadsstandardens fördelning.

Statistiska centralbyrån (SCB), som svarat för en betydande del av bakgrundsmaterialet för utredningens analyser, pekar i sitt yttrande på aktuella förslag till årlig uppföljning och utvärdering av länsplaneringen med avstämning mot förkommande prognosarbete på central nivå samt statens industriverks planer på att utarbeta planer över industribranschernas utveckling på riksnivå vilka rullas årligen. Ett genomförande av sådana förslag och planer ställer delvis nya krav på informationsunderlaget, särskilt beträffande kopplingen av innehållet i löpande och intermittenta undersökningar. Enligt *SCB* bör ett utredningsarbete påbörjas med syfte att klargöra hur aktualisering av underlaget skall ske för dels sådana nya planerings- och utredningsformer som skall stämmas av mot långtidsutredningen, dels långtidsutredningen i sig. En andra uppgift för en sådan utredning bör vara att behandla de metodfrågor som sammanhänger med inhämtandet av planinformation på medellång sikt

från företagen och försöken att stämma av resultaten mellan långtidsutredningen och länsplaneringen.

Den internationella utvecklingen

Långtidsutredningen

Utredningen skiljer mellan utvecklingen av potentiell och faktisk bruttonationalprodukt. Tillväxten i potentiell bruttonationalprodukt förefaller ha minskat något inom OECD-länderna under 1970-talets första hälft. Den snabbare utvecklingen under 1960-talet berodde på snabb sektoriell och regional struktumvandling betingad bl. a. av den höga takten i den internationella ekonomiska integrationen.

Den faktiska BNP-tillväxten inom OECD-området har varierat kraftigt sedan 1960. Under 1960-talet uppehöll länderna ett genomsnittligt högt kapacitetsutnyttjande. För perioden 1970—1975 framträder däremot starka tendenser till en fallande faktisk BNP-tillväxt. Under 1974 och 1975 noteras för flera länder stagnation eller t. o. m. minskningar i bruttonationalprodukten.

Under både 1960- och 1970-talen har den internationella utvecklingen utmärkts av en snabbt växande handel i varor och tjänster och av omfattande faktorrörelser. Tillväxten i handeln har varit volymmässigt snabbare än BNP-tillväxten. Under 1973 och 1974 ökade värdet av råvaruhandeln explosionsartat på grund av de prishöjningar som genomfördes.

För perioden 1975—1980 förutses att ökade satsningar på exportindustri och åtgärder som medför ökad självförsörjning på energiområdet kommer att få stor betydelse inom OECD-området. Den ökning av industriinvesteringar och export som då skulle erfordras skulle nödvändiggöra en återhållsamhet i fråga om privat konsumtion. De oförändrat starka kraven på expansion av den offentliga sektorn skärper ytterligare den ekonomiska politikens avvägningsproblem. Utredningen räknar med att den ekonomiska politiken i OECD-länderna under de närmaste åren i första hand kommer att inriktas på att lösa de mera iögonfallande bristerna på ekonomisk balans, dvs. de som kommer till uttryck i arbetslöshet, inflation och brist på utrikesbalans. En viss prioritering av prisstabilitet och externbalans synes komma att känneteckna politiken. Arbetskraftsresursernas utveckling kommer inte att utgöra något hinder för den potentiella tillväxten 1975—1980. Den i flera länder vikande investeringsviljan och effekterna på kapitalstockens effektivitet av oljeprishöjningarna kan däremot vara en sådan restriktion. Det är dock inte sannolikt att man kommer att tillåta en kapacitetsförlust av detta skäl. Man bör räkna med en påtaglig acceleration i investeringsutvecklingen inom flera viktiga länder. Totalt sett får man dock räkna med att ökningstakten i potentiell bruttonationalprodukt, som under 1970—1975

var ca 4,5 % för hela OECD-området, skulle sjunka till ca 4 % 1975—1980.

Den faktiska produktionsutvecklingen beräknas gå betydligt snabbare än den potentiella. Utgångsläget 1975 kännetecknas allmänt av ett mycket lågt kapacitetsutnyttjande. Man kan förutsätta att kapacitetsgapet inom OECD-området successivt kommer att reduceras under prognosperioden. Som huvudalternativ räknas med en faktisk BNP-tillväxt om ca 5 % per år 1975—1980. En sådan utveckling skulle visserligen medföra att kapacitetsutnyttjandet förbättrades under perioden men fortfarande skulle en betydande outnyttjad kapacitet föreligga 1980. Härigenom och genom den förutsatta prioriteringen av prisstabiliseringspolitiken, kan man också räkna med att den internationella prisutvecklingen kommer att sakta av. Vid en genomsnittlig ökning av BNP-deflatorn med 5 % per år 1975—1980 skulle prisnivån i den samlade internationella handeln komma att stiga med ungefär 3 % per år. En sådan utveckling skulle innebära en mycket kraftig uppbromsning av prisstegringstakten jämfört med perioden 1970—1975 men fortfarande en snabbare prisutveckling i världshandeln än under 1960-talet.

Det förhållandet att många stora länder kommer att försöka förbättra sin externa balans genom att hålla ett genomsnittligt sett relativt lågt kapacitetsutnyttjande 1975—1980 kommer i viss utsträckning att dämpa världshandeln volymtillväxt och öka konkurrensen på världsmarknaden. Världshandeln tillväxt begränsas till ca 7 % per år. Detta skulle i så fall innebära en återgång till de tillväxttal som rådde i början av 1960-talet.

Remissinstanserna

I fråga om den allmänna internationella bedömningen instämmer LO i stort med utredningen. I yttrandet betonas att 1970-talet hittills har visat sig vara en väsentligt stormigare epok i den internationella utvecklingen än 1950- och 1960-talen. Enligt LO:s uppfattning talar mycket för att så blir fallet även i fortsättningen. Det internationella samarbetet och biståndet till de fattiga länderna har mer och mer trängts ut av den ekonomiska maktpolitiken mellan de olika storspolitiska blocken. Ett annat viktigt element är de multinationella företagens växande inflytande. Öron på valutamarknaden bidrar väsentligt till den internationella inflationen och betalningsbalanssvårigheter uppstår för än det ena, än det andra landet. Detta föranleder regeringarna att föra en långt mera restriktiv ekonomisk politik än tidigare. Den avgörande vändpunkten var dock enligt LO de oljeproducerande ländernas samverkan i OPEC från årsskiftet 1973/1974. Detta förändrade i ett slag atmosfären i den internationella ekonomin och har lett till en växande ekonomisk konfrontation.

En av konsekvenserna av de senaste årens internationella utveckling

är att de ekonomiska prognoserna mer och mer måste grundas på en politisk bedömning. LO vill i det sammanhanget särskilt framhålla den rädsla för ökad inflation som tycks finnas i nyckelländer som Förenta staterna, Förbundsrepubliken Tyskland och i viss mån Japan. Likaledes finns en rädsla för de konsekvenser som en isolerad ekonomisk expansion och efterfrågeökning i ett enskilt land kan få på dess bytes- och betalningsbalans. Vidare pekar LO på en betydande rädsla för att en konjunkturuppgång skulle stärka OPEC-ländernas ställning och föranleda svårhanterliga krav från dem. Den politiska pressen på regeringarna i de stora länderna att vidta konjunkturstimulerande åtgärder synes hittills ha varit mycket måttlig. Bl. a. tycks det i många länder finnas ett starkt politiskt motstånd mot den expansion av den offentliga sektorn som blir nödvändig vid en fullsysselsättningspolitik.

Riksbanksfullmäktige framhåller att utredningen räknar med en förhållandevis gynnsam produktionsutveckling i andra länder. Utredningen förutsätter vidare en tämligen modest prisstegringstakt på världsmarknaden. Detta innebär, mot bakgrund av det mönster som utvecklats under senare år, att målkonflikten mellan prisstabilitet å den ena sidan och produktion och sysselsättning å den andra skulle bli mindre än tidigare. Fullmäktige utesluter emellertid inte att den av utredningen skisserade internationella produktions- och prisutvecklingen kan komma att visa sig svår att förena.

Flera remissinstanser är tveksamma mot utredningens förutsättning att världsmarknadspriserna kommer att öka med 3 % per år 1975—1980. Att den genomsnittliga prisstegringen skall kunna begränsas så starkt är enligt LO en ganska djärv bedömning. Man utesluter inte inflationschocker av olika slag från t. ex. råvaru- och livsmedelssidan. Frånvaron av buffertlager gör livsmedelspriserna ytterst känsliga för skörde-minskningar i de större produktionsområdena. Även SACO/SR anser det osannolikt att ökningen i världshandelspriserna sjunker till en så låg nivå som 3 % per år. Vid övergången till en lägre prisstegringstakt ligger eftersläpningseffekter kvar sedan tidigare perioder. Via kompensationskrav och förväntningar tenderar inflationstakten att konserveras. När denna övergångsperiod dessutom sammanfaller med en relativt långsam produktivitetstillväxt skärps problemen ytterligare. TCO framför liknande synpunkter och vill starkt ifrågasätta utredningens antagande om den internationella prisstegringstakten. Enligt TCO torde den internationella inflationstakten snarare komma att ligga på en nivå som ansluter till den tidigare utvecklingen under 1970-talet.

Även *kommerskollegium* antyder mot bakgrund av aktuella prisprognoser för 1976 en viss tveksamhet mot prisantagandet. I anslutning till vad utredningen i det internationella avsnittet anför om handelssystemet framhåller kollegiet att GATT-länderna i de pågående multilaterala handelsförhandlingarna (MTN) engagerat sig för en ambitiösare han-

delsliberalisering än någonsin tidigare. Flertalet industriländer har talat för relativt kraftiga tullreduktioner. De icke-tariffära handelshindren behandlas också inom ramen för MTN på ett mer inträngande sätt än tidigare. Kollegiet antar att om den internationella konjunkturen förbättras under MTN kommer detta att inverka positivt på de deltagande ländernas möjligheter att liberalisera handeln.

Enligt styrelsen för internationell utveckling (SIDA) hade det varit befogat att utredningen i sin diskussion om den svenska ekonomiska politiken under de kommande fem åren sökt närmare belysa konsekvenserna av en svensk anpassning till en ny ekonomisk världsordning. Denna fråga får sannolikt stor vikt i folkrörelsernas opinionsarbete i internationella frågor samt för utformningen av en samlad svensk u-landspolitik. Utredningen har inte berört frågan om kostnader för t. ex. en u-landsanpassad strukturuomvandling av svenskt näringsliv eller ett integrerat råvaruprogram i form av bidrag till fonder och andra arrangemang i syfte att stabilisera priser och exportintäkter. När det gäller dessa och andra kostnadskrävande reformer av det internationella systemet gör utredningen den bedömningen, att de inte på något avgörande sätt kommer att hinna påverka marknadsstrukturen fram till 1980. Detta förefaller enligt SIDA vara ett vågat antagande. Vid FN:s sjunde extrasession rådde en anda av samförstånd om vikten att snabbt åstadkomma konkreta resultat. Vidare har den svenska regeringen uttalat ambitioner att delta i och föreslå konkreta åtgärder i de pågående internationella diskussionerna.

Ännu har inte något samlat grepp tagits vad gäller den svenska u-landspolitiken och de opinionsmässiga förutsättningarna för och de ekonomiska konsekvenserna av en sådan politik. SIDA föreslår därför att någon form av studiegrupp eller beredning får i uppdrag att ansvara för och samordna de aktiviteter, som ryms inom begreppet anpassning till en ny ekonomisk världsordning. SIDA förklarar sig beredd att medverka i genomförandet av ett sådant uppdrag.

Befolkning och arbetskraft

Långtidsutredningen

Sveriges befolkning uppgick 1975 till ca 8,2 milj. Enligt den prognos som statistiska centralbyrån utarbetat beräknas folkmängden öka med knappt 95 000 under perioden 1975—1980 eller med ca 0,2 % per år. Denna ökningstakt är avsevärt lägre än den som genomsnittligt gällt under den hittills förflutna tiden sedan andra världskriget.

Vid utarbetandet av befolkningsprognosen har en viss nedgång i fruktsamheten förutsatts medan dödligheten väntas ligga kvar på ungefär samma nivå som under 1971—1974. Vidare har antagits att nettomigrationen 1976—1980 kommer att vara 0. Nettoinvandringen 1975 be-

döms ha uppgått till ca 10 000 personer. Som jämförelse kan nämnas att nettoinvandringen till Sverige under 1960-talet utgjorde i genomsnitt drygt 23 000 personer per år. Under 1971—1974 har en viss nettoutvandring skett, vilket främst torde förklaras av konjunktursituationen under de första åren av perioden. I flera utvandrarländer har under senare år åtgärder vidtagits för att minska utvandringen eller stimulera de som arbetar utomlands att återvända till hemlandet. Också i invandrarländerna har en mer restriktiv syn på invandringen uppkommit. I Sverige har lagstiftning om rätt till svenskundervisning på betald arbetstid för invandrare införts 1973. Sammantaget talar dessa faktorer för att ut- och invandring under 1970-talets senare del över perioden som helhet kommer att balansera. Ett alternativ med en nettoinvandring på 10 000 personer per år 1975—1980 redovisas emellertid också.

Tabell 1 Befolkningen 1960—1980 fördelad på åldersgrupper
Procent

Åldersgrupp	1960	1965	1970	1975	1980
0—15	24,2	22,6	22,1	22,0	21,7
16—64	64,1	64,7	64,3	62,9	62,1
65—w	11,7	12,7	13,6	15,1	16,2
Totalt	100	100	100	100	100

Beräkningarna av befolkningsutvecklingen redovisas i tabell 1. Den förutsedda utvecklingen innebär en fortsatt ökning av andelen personer över 64 år samt en minskning av den andel som är yngre än 16 år. Huvuddelen av de förvärsarbetande tillhör åldersgruppen 16—64 år. Som framgår av tabellen väntas denna åldersgrupps andel av totalbefolkningen fortsätta att minska under prognosperioden. Antalet personer i denna åldersgrupp beräknas minska med drygt 10 000. Antalet personer i pensionsåldern väntas däremot öka med omkring 290 000 1975—1980.

Ökningen av antalet personer i arbetskraften 1975—1980 beräknas bli svagare än ökningen 1970—1975. En orsak till denna skillnad i utvecklingstakt är den något långsammare befolkningsökning som förutses för prognosperioden jämfört med perioden 1970—1975. En viktig orsak är också den kraftiga sänkning av andelen studerande som ägde rum 1970—1975 men som väntas upphöra 1975—1980. En annan orsak är den kraftiga förändring i kvinnornas relativa arbetskraftstal som ägde rum mellan 1974 och 1975. Hela arbetskraftsökningen 1975—1980 beräknas liksom var fallet under perioden 1970—1975 komma att utgöras av kvinnor. Denna ökning bland kvinnorna beräknas i sin tur till 40 % bestå av kvinnor med barn under 7 år. Den ökning av behovet av barn-tillsyn som denna utveckling förutsätter kan anses ligga inom ramen för den mellan regeringen och Kommunförbundet överenskomna utbyggnadstakten av barndaghem m. m.

Vid beräkningarna av medelarbetstidens utveckling har beaktats den förkortning av veckoarbetstiden för personer i treskifts- och underjordsarbete som beslutades i 1974 års avtal. I alternativ III och IV har dessutom ett antagande om att den lagstadgade veckoarbetstiden förkortas till 37,5 timmar lagts in. Vad gäller fördelningen på olika arbetstidsgrupper har för männens del antagits en viss övergång från heltidsarbete till s. k. lång deltid (20—34 tim/vecka). För kvinnor med barn under 7 år väntas en minskning ske i andelen personer med kort deltid, medan andelarna med lång deltid resp. heltid beräknas öka något.

De ovan redovisade antagandena beträffande andelen personer i olika arbetstidsgrupper innebär att medelarbetstiden i alternativ I och II väntas sjunka från 41,0 till 40,6 tim/vecka för männen och från 31,5 till 31,1 tim/vecka för kvinnorna. Antagandet i alternativen III och IV om en förkortning av arbetstiden för de heltidsarbetande till 37,5 timmar sänker medelarbetstiden för samtliga män med 2 timmar och för samtliga kvinnor med 1 timme. I beräkningarna har vidare lagts in ett antagande om att fem veckors semester kommer att gälla för alla före 1980.

Sammantaget visar beräkningarna över arbetskraftstillgångarna, mätt i timmar, på en minskning med ca 0,2 % per år 1975—1980 i alternativ I och II, medan en arbetstidsförkortning enligt alternativ III och IV innebär en minskning med 1,1 % per år under samma period. Antal sysselsatta väntas under samma tid öka med ca 122 000 personer 1975—1980, vilket kan jämföras med en ökning på ca 126 000 under 1970-talets första hälft.

Remissinstanserna

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) framför den uppfattningen att LU:s kalkyler över arbetskraftstillgångarnas utveckling snarare bör ses som ett räkneexempel än som en prognos av den mest sannolika utvecklingen. Utvecklingen av arbetskraftsutbudet är i hög grad beroende av hur efterfrågan på arbetskraft kommer att utvecklas, bl. a. med avseende på fördelningen på olika näringsgrenar och regioner. Det finns enligt AMS uppfattning anledning att t. ex. räkna med att en ändrad fördelning av arbetstillfällen på varu- resp. tjänsteproduktion medför en ändring av arbetskraftsutbudets utveckling. Utbudet sammanhänger självfallet också starkt med vilka åtgärder från samhällets sida som vidtas, bl. a. när det gäller att undanröja förvärvshinder av olika slag. Också *Kommunförbundet* hävdar att utredningens sysselsättningsberäkningar skall betraktas endast som ett räkneexempel som i stort sett visar en framskrivning av de senaste årens utveckling. Det kan enligt förbundets mening också ifrågasättas om utredningens beräkningsmetoder tillräckligt beaktar att en utbyggnad av samhällets service utgör en förutsättning för den ökning av totalsysselsättningen som man räknar med. Den senare kommentaren görs även i *Landstingsförbundets* och *socialstyrelsens* yttranden.

Socialstyrelsen anför vidare att prognoser för arbetskraftsutbudets utveckling under så lång tid som fem år är behäftad med stora osäkerhetsmarginaler, bl. a. med hänsyn till komplexiteten i sambandet mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Utredningen borde därför ha presenterat ett antal alternativa kalkyler över arbetskraftstillgångarnas utveckling. LO anser det anmärkningsvärt att alla alternativen i långtidsutredningen utgår från samma antagande beträffande arbetskraftsutbudet. Utvecklingen under senare år har enligt LO:s mening klart visat att utbudet i hög grad är beroende av vilka villkor för sysselsättningen som kan skapas. Dessa villkor kan inte bli lika i de olika alternativen.

SACO/SR menar att utredningen varit ganska försiktig när det gäller att uppskatta förändringarna i arbetskraften. Således har man t. ex. utgått från att förvärvsintensiteten hos kvinnor med barn under 7 år kommer att utveckla sig i enlighet med trenden under den senaste tioårsperioden. Eftersom utvecklingen under 1970-talet hittills visat en accelererande benägenhet för dessa grupper att börja förvärvsarbete, får nog enligt SACO/SR utredningens antagande på denna punkt sägas vara försiktigt. Om man i stället utgått från att förvärvsintensiteten ökar i takt med trenden 1970—1975 finner man att arbetsvolymen och därmed totalproduktionen kan öka något mer än vad långtidsutredningen angivit. Utredningen har i sina kalkyler utgått från oförändrad skattepolitik. Med ett antagande om en dämpad progression är det enligt SACO/SR högst rimligt att anta att benägenheten att göra en extra arbetsinsats skulle öka, vilket skulle stimulera tillväxten.

Statens invandrarverk framhåller i sitt yttrande att även om bestämmelserna om den reglerade invandringen möjliggör en anpassning av den icke-nordiska arbetskraftsinvandringen, så finns det stora grupper som inte omfattas av den reglerade invandringen. Hit hör i första hand medborgare i övriga nordiska länder. Verket utesluter inte en betydande arbetskraftsinvandring från dessa länder — särskilt då Finland — under prognosperioden. Politiska flyktingar, anhöriga till härvarande utlänning m. fl. kategorier står utanför den reglerade invandringen. Åtskilliga faktorer utöver förhållandena på arbetsmarknaden i Sverige och andra länder påverkar således invandringen. Invandrarverket ansluter sig därför närmast till utredningens alternativa antagande om en större invandring än utvandring under 1976—1980. Det kan enligt verkets mening bli ett ännu större invandrarnetto under denna period än det antal på 10 000 personer som utredningen alternativt antagit.

Produktivitet och produktionskapacitet

Långtidsutredningen

Under 1960-talet präglades den svenska ekonomin av en i såväl historisk som internationell belysning mycket snabb produktivitetsökning. Den genomsnittliga produktivitetstegringen 1960—1970 för ekonomin

som helhet var ca 4,8 %. 1970—1975 kan motsvarande tal bedömas ha uppgått till 3,6 % per år. Det är framför allt den ogynnsamma utvecklingen under 1975 som drar ned genomsnittet för hela perioden. En kalkyl, baserad på det produktionsvärde för 1975 som erhålls om man justerar för den konjunkturbetingade exportminskningen detta år, ger en något snabbare produktivitetsökning, 4,1 % per år, 1970—1975. Även efter denna justering kvarstår alltså en tydlig tendens till uppbromsning i produktivitetsens ökningstakt för hela ekonomin. I viss utsträckning återfinns denna tendens även i de enskilda sektorernas utveckling.

Den trendmässiga sänkning av produktivitetsens stegringstakt som skett under 1970-talets första hälft har bedömts komma att bestå under återstoden av 1970-talet. Detta gäller såväl flertalet enskilda sektorer som ekonomin som helhet.

I alternativ I och II, där arbetstiden antagits vara oförändrad 40 tim per vecka, har utredningen gjort samma förutsättningar om produktivitetens utvecklingen 1975—1980 inom de enskilda sektorerna. Totalproduktiviteten blir dock beroende av efterfrågestrukturen 1980. Beräkningarna anger en produktivitetsökning för ekonomin som helhet om 3,3 % per år i alternativ I samt om 3,1 % per år i alternativ II.

I alternativ III och IV med en allmän förkortning av den lagstadgade veckoarbetstiden med 2,5 timmar förutsätts det produktionsbortfall som en sådan förkortning medför till viss del bli kompenserat av en snabbare produktivitetsökning. Totalproduktiviteten i ekonomin beräknas öka med 3,5 % per år 1975—1980 i alternativ III och med 3,4 % i alternativ IV.

Vad gäller de varu- och kraftproducerande sektorerna sammantagna bedöms för dessa produktiviteten i samtliga alternativ öka i något långsammare takt 1975—1980 än under 1970-talets första hälft. För flertalet tjänsteproducerande sektorer anger tabell 2 en påtaglig dämpning i produktivitetens stegringen 1975—1980. Den redovisade dämpningen av produktivitetstillväxten för ekonomin som helhet förklaras till viss del också av den statistiska missvisning av produktivitetens utvecklingen som en ökande andel för den offentliga sektorn innebär.

Uppskattningarna av den framtida produktionsutvecklingen baseras på analyser av arbetskraftsresursernas och arbetsproduktivitetsens utveckling. Skillnader mellan sektorerna vad gäller produktivitetsförhållandena medför emellertid att totalproduktionens utveckling 1975—1980 även kommer att bero på hur de samlade resurserna i framtiden kommer att fördelas på olika användningsområden.

Den framtida produktionstillväxten sammanhänger även med förändringar av kapacitetsutnyttjandet. Detta, som utgångsåret 1975 var onormalt lågt, har i kalkylerna korrigerats till normal nivå, varför långtidsutredningens bedömning endast gäller den produktionstillväxt som följer av produktionskapacitetens utveckling.

Tabell 2 Produktiviteten inom olika näringsgrenar 1960–1980
Förädlingsvärde per arbetstimme. Årlig procentuell förändring

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975–1980			
				Alt. I	Alt. II	Alt. III	Alt. IV
Jordbruk och fiske	5,9	7,6	7,3	5,0	5,0	5,0	5,0
Skogsbruk	4,6	11,8	9,8	6,5	6,5	6,5	6,5
Industri	7,1	7,3	5,9	5,9	5,8	6,3	6,3
El-, gas-, värme- och vattenverk	7,1	6,5	7,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Byggnadsverksamhet	4,5	3,5	4,9	3,0	3,0	3,0	3,0
Summa varu- och kraftproduktion	7,1	7,2	6,2	5,5	5,4	5,7	5,7
Varuhandel	4,3	3,8	3,4	3,9	3,9	4,1	4,1
Samfärdsl	5,4	2,8	7,1	2,0	2,0	2,0	2,0
Bostadsförvaltning	–2,5	2,1	1,6	2,0	2,0	2,0	2,0
Privata tjänster	3,9	2,1	2,3	2,1	2,1	2,3	2,3
Offentliga tjänster	1,5	–0,2	0,2	–0,3	–0,4	–0,3	–0,3
Summa tjänste- produktion	3,2	1,9	2,3	1,5	1,3	1,7	1,6
Totalt	5,1	4,5	4,1	3,3	3,1	3,5	3,4

Den totala produktionen ökar snabbare i kalkylalternativ I än i de övriga alternativen. Totalproduktionen kan i detta alternativ beräknas öka i volym med 3,1 % per år. Detta sammanhänger med att sektorssammansättningen här förskjuts i en från produktivitetssynpunkt förmånlig riktning. I detta alternativ, där en ökningstakt på 3 % förutsätts för den privata konsumtionen, kommer en relativt stor andel av den totala efterfrågan att riktas mot industrisektorn, vilken har en klart snabbare produktivitetstveckling än ekonomin som helhet. I alternativ II, där den privata konsumtionens ökningstakt förutsätts bli förhållandevis låg (2 % per år), kan tillväxten i totalproduktionen beräknas uppgå till 2,9 % per år. Den offentliga sektorn får i detta alternativ en relativt snabb tillväxt. En orsak till att totalproduktionens ökningstakt blir klart lägre i detta alternativ är att man i nationalräkenskaperna inte registrerar någon produktivitetstegring för de offentliga verksamheterna.

Den lägre tillväxttakten i ekonomin som helhet i alternativ III, 2,4 % per år, förklaras främst av att den minskning i de totala arbetskraftsresurserna, som arbetstidsförkortningen innebär, inte helt kompenseras av den högre produktivitetsökningstakt som förutsetts i detta alternativ. I alternativ IV, där arbetstidsförkortningen kombinerats med en mycket låg ökningstakt för den privata konsumtionen (1,5 % per år), beräknas totalproduktionen öka med 2,3 % årligen.

Remissinstanserna

De flesta remissinstanserna har inte funnit anledning att ifrågasätta utredningens bedömning om en sänkt produktivitets- och produktions-tillväxt under perioden 1975—1980. TCO delar således utredningens uppfattning att det finns skäl att räkna med en sänkt produktivitetsstegringstakt fram till 1980. Möjligheterna att utvinna ytterligare produktivitetsvinster i viktiga näringar såsom jordbruk och skogsbruk är tämligen begränsade. Vidare medför en trendmässig ökning av tjänstesektorerna i samhällsekonomin en sänkning av produktivitsutvecklingstakten statistiskt sett. Utvecklingstakten påverkas också av vissa inte direkt kapacitetshöjande insatser på t. ex. miljöområdet. Den centrala frågan är dock hur stor sänkningen kommer att bli. TCO betonar i sammanhanget dels de vanskligheter som är förenade med att bedöma den framtida produktivitsutvecklingen, dels den strategiska betydelse som den antagna produktivitsutvecklingen har för de ekonomisk-politiska bedömningarna och avvägningarna.

SAF/SI anför för sin del i sitt gemensamma yttrande att utredningen har överskattat de produktivitsökningar som kan påräknas inom industrin, vilket i så fall slår mycket hårt på det konsumtionsutrymme som finns att fördela. Osäkerheten ökas ytterligare av att effekterna på produktivitsutvecklingen av den nya arbetsrätten är okända. Det är enligt dessa remissorgans mening fullt möjligt att produktivitsutvecklingen under de kommande åren inte tillåter mer än ett lågalternativ för såväl offentlig som privat konsumtion. UKÄ har motsatt uppfattning och hävdar att utredningen förefaller vara alltför pessimistisk i sin bedömning av produktivitsutvecklingen under den närmaste femårsperioden. Utbildningens och forskningens betydelse för produktivitsutvecklingen har enligt UKÄ:s mening inte uppmärksamats tillräckligt vid bedömningarna av utvecklingen på detta område. Uppsala universitet, som av UKÄ beretts tillfälle att yttra sig, anför att de motiv för den nedåtgående trend i produktivitetstillväxten som utredningen räknat med knappast är övertygande. Det förefaller enligt universitetets mening ingalunda osannolikt att produktivitsutvecklingen under de kommande fem åren blir väl så snabb som under innevarande decenniums första hälft. Skulle så bli fallet, blir också resurstillgången givetvis väsentligt större än vad utredningen räknat med.

LO anser att utredningen något underskattat de inhemska expansionsmöjligheterna. BNP-ökningen kan med hänsyn till det exceptionellt låga kapacitetsutnyttjandet i utgångsläget och de alltför pessimistiska produktivitsantagandena för den skyddade sektorn förväntas bli något högre än 3 %. LO:s bedömning är att den svaga utvecklingen under de senaste åren beror på avsättningssvårigheter. Enligt LO blir produktionsutvecklingen under de närmaste åren inte så mycket en kapacitetsfråga utan mera ett avsättningsproblem. Tillväxten kommer att bestäm-

mas från efterfrågesidan. Den kan enligt LO beräknas till 3—5 % per år, beroende på hur väl vi lyckas förena en inhemsk expansion med en förbättrad bytesbalans.

LO tar också i sammanhanget upp den justering av den konjunkturbetingade export- och produktionsminskningen för 1975 som utredningen genomfört. Enligt LO:s tolkning förutsätter LU att skillnaden mellan den faktiska och den potentiella produktionen under hela perioden blir densamma som i utgångsläget. Detta skulle då innebära att också kapacitetsutnyttjandet bortsett från konjunkturbetingade svängningar fortsättningsvis blir lika lågt som det är i utgångsläget. LO:s kommentarer till kalkylerna för produktivitets- och produktionsutvecklingen i LU 75 skall ses mot bakgrund av denna tolkning av utredningens analyser.

Enligt *kommerskollegiums* mening måste produktivitsutvecklingen i näringslivet tillmätas största betydelse. Kapitalförsörjningen och förmågan att snabbt och smidigt anpassa sig till den tekniska utvecklingen och förändringarna i efterfrågan är av stor vikt. Kollegiet betonar att detta inte endast gäller exportnäringarna utan lika mycket de branscher som arbetar under importkonkurrens. Produktivitsökningen kan väntas avta som följd av att förändringarna i branschstrukturen kommer att ske i avsaktande tempö. Enligt kollegiets mening borde ändå förutsättningar finnas för en förstärkning av strukturförändringarna inom branscher och delbranscher genom en ökande specialisering och med satsningar på produktområden som inte minst på exportmarknaderna visat en expansiv utveckling.

Resursanspråk och avvägningsfrågor

Långtidsutredningen

Frågorna kring resursernas användning intar en central ställning i långtidsutredningarna. I 1975 års LU har man i större utsträckning än tidigare lagt upp diskussionen kring alternativa beräkningar. Denna diskussion har begränsats till de problem som bedömts komma att bli centrala under de närmaste åren, dvs. frågorna om utrymmet för den privata resp. offentliga konsumtionen, frågorna om den framtida utrikesbalansen samt möjligheterna att genomföra en arbetstidsförkortning.

Vad först utrikesbalansen beträffar har regering och riksdag senast under våren 1975 slagit fast att balans i de utrikes betalningarna skall vara ett av de centrala målen för den ekonomiska politiken. LU har arbetat utifrån den grundläggande förutsättningen att jämvikt i bytesbalansen skall åstadkommas till 1980. Underskottet i bytesbalansen för 1975 beräknades uppgå till 8 à 9 miljarder kr. Vid en närmare precisering av vilka resurskrav målet om jämvikt 1980 leder till måste man emellertid ta hänsyn till att underskottet för 1975 och för de kringliggande åren består av två delar. Den ena delen sammanhänger med den

rådande konjunkturella situationen och torde komma att avvecklas i samband med att kapacitetsutnyttjandet inom exportindustrin återgår till mera normala nivåer. Den andra delen återspeglar däremot en strukturell obalans. För att eliminera denna del av underskottet krävs insatser som mera långsiktigt förändrar resursanvändningen i ekonomin. Ca 5 miljarder kr. av det totala underskottet för 1975 kan hänföras till denna strukturella obalans.

Vid bedömningen av resurskraven för att återställa den externa balansen måste man även ta hänsyn till den förväntade utvecklingen av transfereringsnettot. Detta skulle vid förutsättning bl. a. om oförändrad biståndspolitisk målsättning ge ett underskott på totalt ca 7,9 miljarder kr. 1980. I detta belopp ingår, förutom beräknade kostnader för u-landsbistånd på drygt 4 miljarder kr., också ca 2,5 miljarder kr. avseende räntekostnader 1980 för den utländska upplåning som gjorts efter 1974.

Beträffande den volymmässiga ökningen i den privata konsumtionen presenteras olika alternativ. I alternativ I antas den privata konsumtionen öka med 3 % per år 1975—1980, vilket ligger något över den takt som observerats 1970—1975. I alternativ II antas den privata konsumtionens ökningstakt bli 2 % per år. Det senare alternativet försöker fånga upp en lägsta möjliga utveckling av den privata konsumtionen med hänsyn till redan gjorda åtaganden till i första hand pensionärsgrupperna och till önskemålet om en fortsatt utjämning av standardskillnaderna.

De ovan nämnda alternativen för den privata konsumtionens ökning har kombinerats med ett antagande om en i förhållande till 1975 oförändrad veckoarbetstid 1980. Effekterna av en arbetstidsförkortning har också studerats. Veckoarbetstiden antas i utredningens alternativ III minska från nuvarande 40 till 37 1/2 timmar 1980 samtidigt som den privata konsumtionen ökar med 2 % per år 1975—1980. Eftersom en arbetstidsförkortning måste uppfattas som ett alternativt sätt att ta ut en standardökning, har därför ytterligare ett alternativ för den privata konsumtionsökningen studerats, nämligen 1,5 % om året. I samtliga alternativ ingår den gemensamma förutsättningen att en femte semestervecka skall genomföras under åren fram till 1980.

Om man kombinerar de båda alternativen för arbetstidens längd med förutsättningarna för den privata konsumtionens ökningstakt erhålls sammanlagt fyra olika alternativ. Förutsättningarna i dessa framgår av följande tabell.

	Veckoarbetstid, timmar	Ökning av privat konsumtion, % per år (volym)
Alt. I	40	3
Alt. II	40	2
Alt. III	37 1/2	2
Alt. IV	37 1/2	1 1/2

Den offentliga konsumtionen har i LU modellmässigt bestämts av det utrymme som ges av kraven på full sysselsättning och en balanserad ekonomisk utveckling. Analystekniken innebär således att den offentliga konsumtionen anpassas till de krav som i övrigt kommer att ställas på de ekonomiska resurserna. Men en på detta sätt beräknad utveckling måste jämföras med de krav som kommer att ställas på sektorn. Därför har utredningen utfört en s. k. baskalkyl som avser att belysa den utvecklingstakt för den offentliga verksamheten, som är förenlig med ett fullföljande av redan gjorda åtaganden.

För statens del utgår beräkningarna i baskalkylen från långtidsbudgetens material. Detta siktar till att ange vilka resursanspråk som följer genom redan gjorda åtaganden, fattade reformbeslut osv. För kommunerna har använts ett material från kommunalekonomiska utredningen som visar vilken kommunal konsumtionsutveckling som skulle följa om man behöll 1972 års standardnivå per kommuninvånare. Dessa två material tar emellertid inte hänsyn till de automatiska utgiftskrav som kommer att resas mot den offentliga verksamheten till följd av att denna måste visa en viss följsamhet i förhållande till den allmänna standardstegringen. Om hänsyn tas här till samt till resurskraven från den planerade barnstugeutbyggnaden erhålls ett lägsta ökningstal för den offentliga konsumtionens volym på 1,8 % per år fram till 1980.

Näringslivets investeringar har till stor del uppskattats med utgångspunkt från utförda sektorsstudier. De resursanspråk som härrör från offentliga investeringar har beräknats bl. a. med hjälp av relationen mellan offentlig sysselsättning och kapitalinsats i den offentliga tjänsteproduktionen. De tal för lagerinvesteringar som använts i kalkylerna bör endast betraktas som beräkningstekniska antaganden. Det har förutsatts att den regelbundna lagercykel om fem år som kunnat avläsas sedan 1950-talets början kommer att fortsätta också 1975—1980.

Resultaten av LU-kalkylerna för utvecklingen 1975—1980 enligt de fyra beräkningsalternativen framgår av tabell 3.

Tabell 3 Sammandrag av försörjningsbalansen 1970—1980

Årlig procentuell volymförändring

	1970— 1975	1975—1980			
		Alt. I	Alt. II	Alt. III	Alt. IV
BNP	2,9	3,2	2,9	2,5	2,3
Import	5,7	6,4	5,3	5,2	4,7
Privat konsumtion	2,3	3,0	2,0	2,0	1,5
Offentlig konsumtion	3,3	1,5	2,9	1,2	1,9
Investeringar	1,0	2,6	2,7	2,2	2,2
Lager*	(+250)	(+500)	(+50)	(+50)	(-200)
Export	8,2	7,7	6,7	6,6	6,2

* Förändring i milj. kr. 1968 års priser.

Bruttonationalproduktens utveckling blir klart olika i de redovisade alternativen. Ökningstakten (uttryckt i mottagarpriser) varierar mellan 2,3 % i alternativ IV och 3,2 % i alternativ I. En snabb ökning av den privata konsumtionen eller av exporten och ingen ytterligare arbetstidsförkortning tenderar att höja upp ökningstakten medan motsatsen gäller för en snabb ökning av den offentliga konsumtionen, en låg exportökning och arbetstidsförkortning. En sänkning av den privata konsumtionens ökningstakt från 3 till 2 % per år reducerar BNP-tillväxten med 0,3 procentenheter. Den arbetstidsförkortning som antagits reducerar tillväxttakten med 0,4 procentenheter.

Exportens volymökningstakt är via bytesbalanskravet direkt kopplad till importens. Den årliga ökningen varierar i de olika alternativen mellan 6,2 och 7,7 %. Det kan vidare noteras att både i alternativen I och III kommer utrymmet för offentlig konsumtion att vara mindre än vad som förutsatts i baskalkylen.

Den dämpning av den inhemska förbrukningen som ett återställande av den externa balansen kräver kan självfallet åstadkommas på en lång rad olika sätt. Alla dessa ställer speciella krav på den ekonomiska politiken.

Alternativ I innebär en ökning av den privata konsumtionen som ligger i linje med de senaste årens snabba uppgångar. En sådan situation kan förmodas underlätta överenskommelser på arbetsmarknaden och även lämna ett betydande utrymme för en fortsatt inkomstutjämning. I gengäld måste då den offentliga konsumtionens ökningstakt nedbringas kraftigt. Man skulle behöva sänka ambitionsnivån och på vissa punkter även ompröva gjorda åtaganden. I fråga om sektorsutvecklingen skulle detta alternativ kräva en jämförelsevis kraftig expansion av industrisektorn.

De största ekonomisk-politiska problem som man skulle möta vid förverkligandet av en utveckling enligt alternativ II skulle sannolikt ligga i svårigheterna att begränsa den privata konsumtionens ökningstakt till 2 % om året. Med hänsyn till befolkningsutvecklingen blir ökningen per capita 1,8 %. En beaktansvärd andel av detta utrymme kommer att tas i anspråk av pensionärerna till följd av garanterade inkomstförbättringar och en betydande antalsmässig ökning av gruppen. Det utrymme som står kvar för den förvärvsarbetande befolkningen blir således i detta alternativ mycket begränsat. Detta kan få konsekvenser för såväl den allmänna prisstegringstakten som möjligheterna att avtalsvägen bedriva en fortsatt inkomstutjämning.

Å andra sidan bereds i detta fall utrymme för en i förhållande till baskalkylen klart snabbare ökning av den offentliga konsumtionen. Den industriella expansionen blir lägre, likaså ökningarna inom varuhandeln och de privata tjänstesektorerna. Den lägre ökningstakten i privat kon-

sumtion drar ner ökningstalen för importen, vilket också leder till lägre exportkrav.

Många av de avvägningsproblem som aktualiseras av alternativen I och II kommer att tillspejas om man under åren fram till 1980 genomför en arbetstidsförkortning. BNP:s volymmässiga ökningstakt reduceras i alternativ III och IV till 2,3 à 2,5 % om året. Huvuddelen av den lägre produktionsökningen måste komma att påverka konsumtionen. I alternativ III får den offentliga konsumtionen bära huvudansvaret för den nödvändiga anpassningen. Detta alternativ måste innebära att en allmän omprövning av ambitionsnivån inom den offentliga verksamheten blir ofrånkomlig. I alternativ IV blir i stället den privata konsumtionens ökning så låg att de problem som berördes i anslutning till alternativ II blir till ytterlighet accentuerade.

De olika alternativen har medvetet profilerats genom relativt kraftiga variationer i förutsättningarna. Man kan därför ifrågasätta om det är möjligt att fullständigt genomföra något av alternativen. Den faktiska utvecklingen kommer sannolikt att ligga närmare mittfältet i denna struktur av olika alternativ. Tillvägagångssättet motiveras av att man härigenom mera effektivt klargör en valsituation i den ekonomiska politiken.

Remissinstanserna

För remissinstansernas synpunkter på frågan om den externa balansen redogjordes redan i avsnittet om de politiska utgångspunkterna för LU:s arbete. Beträffande de resurskrav som följer av målsättningen om balans 1980 framförs i många fall från LU avvikande meningar. Dessa går i allmänhet ut på att LU har överdrivit resurskraven delvis som följd av att underskottets storlek i utgångsläget blivit överskattat.

LO framför att alternativet II med en snabbare utbyggnadstakt för den offentliga sektorn ligger mest i linje med fackföreningsrörelsens mål. Beträffande alternativen III och IV med 2,5 timmars förkortning av veckoarbetstiden anför LO att i dessa fall tillväxten i samhällsekonomin skulle bli så svag att det skulle innebära total stagnation i löneutvecklingen och/eller en socialpolitisk nedrustning. Detta torde enligt LO:s mening inte vara acceptabelt och knappast heller praktiskt genomförbart. LO påpekar också att vi heller aldrig tidigare samtidigt genomfört förlängd semester och generellt minskad veckoarbetstid.

Valet mellan LU:s olika alternativ behandlas inte explicit i TCO:s yttrande. Enligt organisationens uppfattning har dock LU överbetonat bytesbalansproblemen. TCO anser att grundvalen för de ekonomisk-politiska avvägningarna blir helt annorlunda om bytesbalansproblemet ges en vikt som svarar mot dess faktiska betydelse. Återställandet av balansen i de utrikes betalningarna med omvärlden — som LU definierat

problemet — skulle således inte vara ett problem av den storleksordningen att det t. ex. kan tas till intäkt för att motivera en alltför stram ekonomisk politik eller för att hävda att de fackliga organisationerna skulle avstå från rimliga lönepolitiska strävanden. I fråga om resurstilldelningen till den offentliga sektorn erinrar TCO om sina tidigare ställningstaganden. Sålunda har TCO vid olika tillfällen förordat betydande insatser på bl. a. barnomsorgens, vuxenutbildningens, bostadspolitikens och hälso- och sjukvårdens områden. Man vill också understryka riskerna med en alltför skarp gränsdragning mellan den offentliga sektorn och övriga delar av ekonomin. Mycket av den tjänsteproduktion som sker inom den offentliga sektorn kommer också andra sektorer till godo.

Kommunförbundet konstaterar att samtliga LU:s alternativ innebär en, jämfört med perioden 1965—1975, mycket kraftig neddragning av ökningstakten för den kommunala konsumtionen. Eftersom alternativen I och III för den kommunala konsumtionens del klart understiger den lägsta möjliga nivå som följer av befolkningsförändringar och redan fattade politiska beslut, är ett så begränsat konsumtionsutrymme enligt kommunförbundets uppfattning helt otillräckligt.

Kommunförbundet påpekar att det fortfarande finns ett tryck på kommunerna att förbättra den sociala standarden vad beträffar vård och service för de äldre och de handikappade. På undervisningens område kan som exempel på förutsebara volymökningar nämnas reformeringen av skolans inre arbete och utbyggnaden av vuxenutbildningen. Även inom fritidsområdet kan man på sikt räkna med väsentligt ökade kommunala insatser. Det ställs vidare stora förväntningar på kommunerna i fråga om de framtida sysselsättningsmöjligheterna, utbyggnaden av kollektivtrafiken, miljövården m. m. Beträffande vissa av dessa områden är det sannolikt att resursanspråken ökar ytterligare om en generell arbetstidsförkortning genomförs. Det är därför Kommunförbundets bestämda uppfattning att den kommunala konsumtionen måste ges ett utrymme som minst motsvarar utredningens beräkningar för alternativ II. Detta alternativ skulle för primärkommunernas del innebära en volymmässig ökning av konsumtionen med ca 3,6 % per år. Även denna ökningstakt bedömer styrelsen som låg, med tanke på att den kommunala konsumtionsökningen hittills under 1970-talet begränsats av kommunernas finansiella problem.

Landstingsförbundet anser att såväl LU:s tolkning av landstingens planer som dess bedömning av vad som är en rimlig baskalkyl innebär underskattningar av hälso- och sjukvårdens krav både då det gäller ekonomiska resurser och personal. Landstingens planer är redan hårt nedbantade till följd av finansieringssvårigheterna. Trots att betydande resurser krävs för att upprätthålla den nuvarande standarden bibehålls i landstingens egna planer den utvecklingstakt som rått hittills under 1970-talet. Denna har i sig medfört en starkt begränsad utveckling i för-

hållande till tidigare år. Landstingsförbundet anser att utvecklingstakten enligt landstingens egna planer därför måste betraktas som en miniminivå för den framtida utbyggnaden. En stagnerande utveckling för sjukvårdssektorn kan inte accepteras samtidigt som betydande förbättringar genomförs på andra håll. Det går inte att ge ökade resurser för privat konsumtion och samtidigt skjuta vårdsektorns standardökning på framtiden. Landstingsförbundet hävdar mot denna bakgrund att det beräknade resursutrymmet för hälso- och sjukvården måste omprövas. I bästa fall skulle en snabbare utveckling av våra resurser, än den LU räknat med, ge utrymme för den resursförstärkning som erfordras. Men det kan också bli nödvändigt att inskränka på resursutrymmet inom övriga sektorer.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet vill prioritera den offentliga konsumtionen framför den privata. Man anser också att arbetstidsförkortningen kan och skall påbörjas under den kommande femårsperioden, även om den eventuellt inte kan genomföras fullt ut med 2,5 timmar. Kvinnoförbundet förespråkar därför en utveckling som kan beskrivas som liggande mellan alternativen II och IV.

Enligt *KF:s* mening kan — med den av LU beräknade resursutvecklingen — en väl avvägd ekonomisk politik inriktas mot ett mål som ligger mellan alternativen I och II. Detta skulle medge en ökning av den privata konsumtionen i ungefär samma takt som under 1970-talets första hälft samtidigt som utrymme skulle finnas för en fortsatt reformpolitik.

Enligt *SACO/SR:s* bedömning bör man inte välja ett alternativ som innebär att de aktiva löntagarna inte får någon reallöneökning alls under femårsperioden. En sådan utveckling skulle ha alltför negativa verkningar inte endast på den privata behovstillfredsställelsen i allmänhet utan även ifråga om skattehöjningar, inflation och tendenser till desorganisation på arbetsmarknaden m. m. *SACO/SR* anser det för övrigt vara ytterst tveksamt om det överhuvudtaget är möjligt att hålla tillbaka löntagarnas konsumtion på det sätt som förutsatts i alternativ II—IV. Det finns risk att den proklamerade politiken "saboteras" genom att medborgarna minskar sitt sparande. *SACO/SR* anser att de nämnda alternativen av dessa skäl torde vara uteslutna.

Enligt *SACO/SR* är det dock därmed inte sagt att man helt bör avsluta sig till alternativ I. En utveckling som innebär att man inte genomför några nya reformer inom den offentliga sektorn under femårsperioden framstår inte som önskvärd. Man bör således lägga sig någonstans mellan alternativ I och II, men sannolikt närmare det förra alternativet än det senare. Eftersom LU bedöms sannolikt vara något för pessimistisk i sina grundantaganden, skulle man kunna hoppas att valsituationen ej blir fullt så komplicerad som i LU:s kalkyler. Om BNP-utvecklingen exempelvis har underskattats med 1/2 % per år skulle man kunna

uppnå både en privat konsumtionsökning enligt alternativ I och en offentlig konsumtionsökning enligt alternativ II.

SACO/SR framhåller också att avvägningsproblemen skulle väsentligen underlättas om tidpunkten för extern balans uppskjuts till 1985. Även om räntekostnaderna blir större skulle man därigenom överslagsmässigt uppnå ett ökat utrymme på netto ca 0,15 % av BNP. Om detta i sin helhet läggs på offentlig konsumtion skulle dennas tillväxttakt kunna öka med ca 0,6 % per år. För privat konsumtion blir motsvarande siffra 0,3 % per år.

En mer förmånlig utveckling än den som LU förutsatt skulle givetvis också öka möjligheterna att förkorta arbetstiden i enlighet med alternativ III och IV. SACO/SR är dock medvetet om att dess ställningstagande innebär att en generell arbetstidsförkortning sannolikt måste skjutas på framtiden. Man påpekar dock i detta sammanhang att förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar, till skillnad från en generell arbetstidsförkortning, är en jämförelsevis billig reform som enligt SACO/SR:s mening under alla omständigheter bör kunna genomföras.

SAF/SI anser i motsats till vad som ovan anförts att det konsumtionsutrymme som finns att fördela kan bli mindre än vad LU beräknat. Osäkerheten ökas ytterligare av att effekterna på produktivitetsutvecklingen av den nya arbetsrätten är okända. Det skulle enligt SAF/SI:s mening vara fullt möjligt att produktivitetsutvecklingen under de kommande fem åren inte tillåter mer än ett lågalternativ för såväl offentlig som privat konsumtion. Under sådana omständigheter skulle det ligga en betydande fara i att planera för en expansiv offentlig konsumtions-tillväxt eftersom konsekvenserna på den privata konsumtionen för den förvärvsarbetsande delen av befolkningen skulle bli mycket stora.

Man påpekar också att den samlade offentliga konsumtionen inte är en enhetlig handlingsparameter. Den kommunala konsumtionen kan komma att ta ett så stort resursutrymme i anspråk att detta inte kan kompenseras med variationer i den statliga konsumtionen.

En ekonomisk politik som däremot stimulerar den privata konsumtionens tillväxt kan när som helst förändras om det faktiskt skulle visa sig att produktivitetstillväxten blir mera gynnsam än vad LU har räknat med. Då skulle också den offentliga konsumtionen kunna öka snabbare.

SAF/SI framför vidare att den avvägningsdiskussion som LU behandlat inte kan bedömas utan klagörande ställningstagande till hur en ökad offentlig konsumtion skall finansieras. Enligt SAF/SI:s uppfattning blir behoven av skattehöjningar vid ett högalternativ för den offentliga konsumtionen så stora att man vill ifrågasätta om det är möjligt att realisera.

Enligt LRF ställs med de i LU redovisade alternativen frågan om prioritering mellan total privat och offentlig konsumtion i blickpunkten. I och för sig torde detta inte vara avsikten och det vore enligt förbun-

dets mening också olyckligt om prioriteringarna skedde på denna grova nivå. Avgörande måste vara vilket innehåll som ges åt resp. slag av konsumtion och hur den fördelas. LRF vill framhålla att det för den närmast förestående femårsperioden synes vara nödvändigt med stark återhållsamhet med den offentliga konsumtionsökningen. Utrymme bör i stället ges åt den privata konsumtionen i sådan utsträckning att det blir praktiskt möjligt att uppnå kompenserande konsumtionsförbättringar för eftersläpande grupper. Förbundet framhåller att en ökning av den offentliga konsumtionen, bortsett från att den minskar utrymmet för utjämning av privat konsumtion, inte alltid i sig själv är neutral eller utjämnande ur fördelningssynvinkel. Förbundet understryker vikten av att beslut om offentlig konsumtionsökning inte fattas utan ett kritiskt granskande av bl. a. fördelningseffekterna. LRF ställer sig dock inte negativt till all ökning av offentlig konsumtion. Som angelägna exempel framförs långtidssjukvården och vissa andra vårdområden.

Svenska handelskammareförbundet framför som sin uppfattning att den ekonomiska politiken måste ges en uppläggning som mer ansluter till LU:s alternativ I än alternativ II. Förbundet anför att relativt sett större tyngd åt den privata konsumtionsökningen skapar förutsättningar för avtalsrörelser som kan ligga inom den samhällsekonomiska ramen utan att man får en reaktion från stora löntagargrupper mot en utebliven privat standardstegring. Den offentliga sektorns utbyggnad måste då begränsas till de områden som utgör uppenbara stödfunktioner till ansträngningarna inom industrin och exportnäringarna.

En politik i huvudsak grundad på alternativ II skulle däremot sannolikt få till följd att inflationen på grund av utfallet i lönerörelserna skulle gå utöver den av LU uppsatta ramen med omedelbara effekter på den internationella konkurrenskraften som följd. Eventuellt skulle det bli svårt att upprätthålla arbetsfreden utan relativt hårdhanta statliga ingripanden på arbetsmarknaden.

Både *LO* och *SAF/SI* tar i sina yttranden upp frågan om avvägningen mellan omedelbar och framtida konsumtion. Den utveckling för investeringskvoten under 1970-talet som utredningen förutser får inga nämnvärda effekter på konsumtionsmöjligheterna under den närmaste femårsperioden men kommer att begränsa tillväxten i efterfrågeutrymmet på längre sikt.

Enligt *LO* förefaller det rimligt att investeringskvoten åter måste höjas någon gång under 1980-talet. Trots kalkylernas stora osäkerhet förefaller det för *LO* helt klart att om vi under 1980- och 1990-talen vill öka vår privata konsumtion och samtidigt öka överföringarna till u-länderna och minska ökningstakten i energitillförseln så måste kapitalbildningen öka. Investeringskvoten måste således enligt *LO*:s mening åter höjas från den nivå som den kommer att ligga på under 1970-talet. *SAF/SI* drar i stort sett samma slutsatser som *LO* av den förutsedda utveck-

lingen för investeringskvoten och påpekar därutöver att dessa frågor borde ha analyserats mer ingående i utredningen.

Utrikeshandel och bytesbalans

Långtidsutredningen

Med hänsyn till den brist på extern balans som kännetecknade den svenska ekonomin under 1975 och till den förutsedda försvagningen av tjänste- och transfereringsbalansen har den externa balansens utveckling tillmätts stor betydelse i långtidsutredningens avvägningsdiskussioner. En utgångspunkt i samtliga alternativ är att jämvikt i bytesbalansen skall vara uppnådd 1980.

I avstämningen av 1970 års långtidsutredning beräknades att "strukturell" balans i stort sett har uppnåtts 1972. 1973 års goda exportkonjunktur innebar en förstärkning av nettoställningen gentemot utlandet. De prishöjningar på råvaror och framför allt olja som genomfördes 1973 och 1974 medförde emellertid en drastisk omsvängning. 1974 registrerades ett underskott i bytesbalansen som nu uppskattas till dryga 4 miljarder kr. Effekterna av denna terms-of-trade försämring består också 1975 och troligen lång tid framåt. 1975 förvärras bytesbalanssituationen ytterligare genom den konjunkturmässigt betingade kraftiga minskningen av vår export. Underskottet på bytesbalansen 1975 beräknades av utredningen till 8 à 9 miljarder kr.

Utredningen anför att man för överskådlig framtid måste räkna med ett strukturellt underskott i transfereringsbalansen. Främst beror detta på att u-landsbiståndet (inkl. biståndskrediter) bokförs här. För denna post har antagits att man under 1975 uppnådde det s. k. 1-procentsmålet, dvs. att anslagen till u-landsbistånd uppgick till 1 % av bruttonationalprodukten i löpande marknadspriser. Det har vidare antagits att målet kommer att ligga fast under prognosperioden. Utbetalningarna för u-landsbistånd skulle komma att uppgå till drygt 4 miljarder kr. 1980.

Posten räntor blir av särskild betydelse under prognosperioden beroende på att våra nuvarande bytesbalansunderskott leder till en betydande upplåning i utlandet. Även om vi skulle uppnå jämvikt i bytesbalansen 1980 kommer vi givetvis att ha betydande räntekostnader för de lån som tagits upp fram till detta år. Dessa har beräknats uppgå till ca 2 500 milj. kr. 1980. En summering av ovan nämnda och övriga transfereringsposter ger vid handen att det negativa transfereringsnettot skulle öka från ca 3 200 milj. kr. 1975 till inemot 8 000 milj. kr. 1980. Någon nettoamortering av den utländska skuldsättningen före 1980 ingår inte i LU:s kalkyler.

Tjänstenettot bestäms huvudsakligen av sjöfartsnettot och resenettot. Sjöfartsnettot antas inte stiga mycket över 1975 års nivå fram till 1980. Trots att skillnader i kostnadsnivån mellan Sverige och turistländerna

torde komma att reduceras ytterligare under prognosperioden måste man räkna med att resenettots underskott kommer att fortsätta att öka. En ytterligare försämring från —3,4 miljarder kr. 1975 till —3,5 miljarder 1980 förefaller trolig. Totalt skulle tjänstenettots underskott öka från —1,3 miljarder kr. 1975 till —3,7 miljarder 1980.

Den utveckling för transfereringar och tjänster som skisserats ställer självfallet stora krav på handelsbalansen om bytesbalansjämvikten skall återställas. Utredningens beräkningar sammanfattas i följande tablå.

Milj. kr., löpande priser

	1974	1980		
		Alt. I	Alt. II	Alt. III
Handelsbalans	-2 344	+13 000	+11 950	+11 950
Tjänstenetto	+376	-5 350	-3 650	-3 550
Transfereringar	-2 210	-7 900	-7 900	-7 900
Bytesbalansen	-4 178	(-250)	(+400)	(+1 500)

Importen av varor och tjänster har under 1950- och 1960-talen liksom under första hälften av 1970-talet ökat i stort sett dubbelt så snabbt som bruttonationalprodukten. Hur importen av varor och tjänster kommer att öka 1975—1980 blir beroende av vilket av utredningens huvudalternativ som närmast kommer att förverkligas. En fortsatt hög importelasticitet med avseende på BNP förutsätts dock i alla alternativ. Totalt sett beräknas importvolymen 1975—1980 öka med 4,7 % per år i alternativ IV och med 6,4 % per år i alternativ I.

Exporten av varor och tjänster måste fortsätta att öka förhållandevis kraftigt 1975—1980 för att täcka den antydda importutvecklingen jämte underskotten på transfererings- och tjänstebalanserna. Särskilt stora exportkrav riktas mot gruvindustrin, skogsindustrierna, kemisk industri, järn-, stål- och metallverk samt verkstadsindustri. Varvsexporten väntas däremot sjunka under prognosperioden. Konjunkturinstitutet har i en särskild studie beräknat tillväxten i de svenska exportmarknaderna under perioden. Det framgår där att dessa sannolikt kommer att växa med ca 7 % per år 1975—1980. Detta skulle innebära att långtidsutredningens alternativ I ställer krav på en viss ökning av de svenska marknadsandelarna medan övriga alternativ skulle innebära ungefär oförändrade marknadsandelar.

Remissinstanserna

Utgångsläget 1975. Det av utredningen beräknade underskottet i bytesbalansen 1975 på ca 9 miljarder kr. har i senare beräkningar uppskattats till drygt 6 miljarder kr. Denna överskattning av bytesbalansunderskottet med 2 à 3 miljarder kr. har påpekats av flera remissinstanser, bl. a. riksbanksfullmäktige som konstaterar att förändringen främst

beror på att varubalansen utvecklats betydligt gynnsammare än väntat. Mot den bakgrunden anser riksbanksfullmäktige att utredningens uppskattning av det strukturella underskottet är något för pessimistisk.

LO och TCO ställer sig tveksamma till utredningens analys och förklaring av bytesbalanssituationen 1975. Terms-of-trade-försämringen genom oljeprishöjningen har tillmätts alltför stor betydelse. I stället är det transfereringarnas och tjänstenettots förutsedda utveckling under kommande år som utgör problemet. LO anser att effekterna på bytesbalansen av de ökade kostnaderna för olja har kompenserats av höjda priser för de råvaror Sverige exporterar. Terms-of-trade för varor skulle med andra ord vara i stort sett oförändrade mellan 1973 och 1974—1975. Även om varaktigheten i prisstegringen på de svenska råvarorna inte är garanterad på samma sätt som för oljeprodukterna är det osannolikt att de skulle falla tillbaka under en kommande konjunkturuppgång.

Slutligen anser såväl LO som TCO i motsats till utredningen att bytesbalansunderskottet i utgångsläget mycket väl kan vara konjunkturbetingat. För första halvåret 1974 förelåg alltså en betydande arbetslöshet och redan under det andra föll produktionen tillbaka på grund av vikande internationell efterfrågan. Det finns med andra ord enligt LO:s och TCO:s uppfattning knappast några klara indikationer på att ett strukturellt underskott i bytesbalansen föreligger för detta år.

Transfererings- och tjänstenetto. SIDA anser att u-landsbiståndets valutaanspråk har överdrivits. Biståndets belastning på bytesbalansen blir omotiverat stort om man räknar biståndets bruttoanspråk av valuta. Ett flertal undersökningar visar att nettoanspråket av valuta överslagsmässigt kan beräknas uppgå till ca 40 % av biståndsanslaget. De verkliga valutaanspråken bestäms av benägenheten hos mottagarländerna och de internationella organisationerna att göra upphandlingar i Sverige, varubiståndets andel av biståndet samt inte minst konjunkturläget i Sverige. Således bör beräkningen av biståndets belastning enligt SIDA reduceras med drygt hälften, vilket innebär att transfereringsunderskottet minskas med nästan 30 %.

SACO/SR påpekar att exportanspråken blir lägre om man förlänger anpassningstiden för att nå extern balans till 1985. Visserligen skulle då räntebördan 1980 bli ca 50 % större än i utredningens kalkyler men det förefaller pessimistiskt att utgå från att ökningen skulle väsentligt försämra vår kreditvärdighet. SACO/SR påpekar dessutom att utredningens antagande om att utlandsskulden skall förräntas till 9,5 % innebär en historiskt sett mycket hög realavkastning för långivarna speciellt med tanke på den internationella prisstegringstakt som antagits.

LO delar utredningens bedömning att ett växande underskott är att vänta för tjänste- och transfereringsnettona även om räntenettot kanske inte blir fullt så oförmånligt som utredningen tänkt sig.

I fråga om sjöfartsnettots utveckling konstaterar *sjöfartsverket* att utredningens relativt pessimistiska uppfattning får anses vara välgrundad och realistisk.

Exportutvecklingen. Av de remissinstanser som tar upp frågan om exportkravet instämmer de flesta i att de nödvändiga exportökningarna bör bli av den storleksordning som utredningen anger. Enligt *LO* finns således goda skäl för utredningens rekommendation att exportkapaciteten bör byggas ut så att långsiktig balans i utrikestransaktionerna skall kunna vidmakthållas under perioden.

Riksbanksfullmäktige anser ett antagande om möjligheter att realisera en exportökning med 7,2—8,8 % per år alltför optimistiskt. Både med hänsyn till riskerna för en relativt långsam expansion av exportmarknaderna och med hänsyn till svensk industris möjligheter att i ett sannolikt skärpt konkurrensläge bibehålla eller öka sina marknadsandelar föreligger det, enligt fullmäktige, risk för att den faktiska exporttillväxten kan komma att ligga under det exportkrav som bytesbalansmålsättningen ställer.

Även *kommerskollegium*, *LO*, *Bankföreningen* och *Försäkringsbolagens riksförbund* påpekar de risker för en utomordentligt hård konkurrens som svenska produkter kan komma att möta på de internationella marknaderna. Enligt *Bankföreningen* kräver de uppsatta exportmålen att exportkreditgivningen ökar, både totalt och i form av större enskilda belopp. Det är därför synnerligen viktigt att även finansieringen av exporten prioriteras så att den inte vid en penningpolitisk åtstramning reduceras och hämmar den önskade exportutvecklingen.

Jordbruk

Långtidsutredningen

Långtidsutredningens bedömningar har skett mot bakgrund av de riktlinjer för jordbrukspolitiken som riksdagen beslutade om 1967. Enligt dessa riktlinjer skall jordbruket åstadkomma en produktion av önskad storlek till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad. Samtidigt skall de som är sysselsatta inom jordbruket få del av den allmänna standardstegringen. Åtskilliga frågor på jordbrukspolitikens område diskuteras f. n. inom 1972 års jordbruksutredning. Det gäller t. ex. produktionsmålsättning, rationaliseringspolitik och jordbruksstödet tekniska utformning. Jordbruksutredningens förslag kan leda till ändrade förutsättningar för jordbrukets utveckling.

Material för en bedömning av jordbrukets utveckling under perioden 1975—1980 har för långtidsutredningens räkning sammanställts av jordbruksdepartementet.¹ Framtidsbedömningarna styrs dels av antaganden

¹ *Ds Jo* 1975:3 "Jordbruk, trädgårdsodling och fiske".

om åkerarealens och mjölkproduktionens utveckling, dels av antaganden om avkastningen inom vegetabilie- och animalieproduktionen. Vad gäller åkerarealen beräknas denna fortsätta att minska, men i klart långsammare takt än under 1960-talet. 1980 väntas den komma att uppgå till 2,9 milj. hektar mot 3 milj. hektar 1970. Förskjutningen mot större brukningsenheter väntas fortsätta under de närmaste åren. Totalt väntas antalet brukningsenheter vara 110 000 år 1980 mot ca 140 000 år 1973 och mer än 230 000 år 1961.

Jordbrukets bruttoproduktionsvolym beräknas öka med 4,5 % 1975—1980. Samtidigt förutses endast en obetydlig ökning av inköpen av produktionsmedel och tjänster från andra sektorer, varför jordbrukets samlade förädlingsvärde väntas öka med 7 % under perioden, dvs. drygt 1 % per år. Vegetabilieproduktionen beräknas stiga med 8,5 % 1975—1980. För brödsäden antas arealen bli av i stort sett samma omfattning som i genomsnitt sedan början av 1960-talet. Avkastningsökningen per hektar inom vegetabilieproduktionen har antagits bli långsammare än under den senast tioårsperioden. Detta sammanhänger med en bedömning om att handelsgödselutnyttjandet inte kommer att öka på samma sätt som tidigare. Av vikt är också att växtförädlingsarbetet allt mer inriktas på kvalitativa egenskaper. Animalieproduktionen väntas öka med 4 % 1975—1980. Mjölkproduktionen väntas bli av ungefär samma omfattning 1980 som år 1975. Med antagande om en fortsatt snabb avkastningsökning skulle det totala antalet mjölkkor minska till 600 000 år 1980. Nötköttproduktionen 1975—1980 väntas innebära en obetydlig nedgång från nuvarande läge. För fläskproduktionen förutses en fortsatt snabb uppgång om än något långsammare än under den senaste tioårsperioden.

Under 1960-talet och första hälften av 1970-talet har produktivitetstegringarna i jordbruket varit stora. Den fortsatta ökningen i arbetsproduktiviteten bedöms bli långsammare (ca 5 % per år fram till 1980). Arbetskraftsvolymen i jordbruket fortsätter att minska, även om minskningstakten torde bli avsevärt lägre än under 1960-talet. År 1980 väntas knappt 120 000 vara sysselsatta inom jordbruket mot 190 000 år 1970. Andelen av samtliga förvärvsarbetande som är sysselsatta med jordbruk skulle därmed uppgå till 3,3 % 1980 mot 5,3 % 1970.

Investeringsverksamheten har varit omfattande under senare år, både vad gäller investeringar i ekonomibyggnader och i maskiner och redskap. Fortsatt stora investeringar fram till 1980 väntas bl. a. för ekonomibyggnader för mjölkproduktion. Däremot väntas en viss nedgång i volym 1975—1980 för maskininvesteringarna. Likaså minskar beståndet av mjölkkor under de närmaste åren. De totala bruttoinvesteringarna inom jordbruket väntas därmed minska med ca 2 % per år 1975—1980.

Remissinstanserna

Statens jordbruksnämnd har inget att erinra mot utredningens bedömning av utvecklingen inom jordbruket.

Lantbruksstyrelsen framhåller inledningsvis att 1967 års jordbrukspolitik redan nu har tillförts vissa nya moment. Sålunda skedde en övergång till mellanprislinje 1973. Vidare har stöd till begränsat utvecklingsbara företag i norra Sverige samt s. k. mjölkstöd införts. Styrelsen har inget att erinra mot långtidsutredningens beskrivning av den hittillsvarande utvecklingen inom jordbruket. Man kan också i huvudsak ansluta sig till framtidsbedömningarna om åkerarealens utveckling, mjölkproduktionens storlek samt antagandena om avkastningen inom vegetabilie- och animalieproduktionen.

Styrelsen betonar emellertid de svårigheter och osäkerheter som är förknippade med framtidsbedömningarna. Den statistik över sysselsättningen inom jordbruket som grundas på folk- och bostadsräkningens definitioner ger ett otillfredsställande mått på den verkliga arbetsvolymen inom jordbruksnäringen. Detta sammanhänger bl. a. med svårigheten att avgränsa familj jordbrukens arbetsinsatser mellan jord- resp. skogsbruk. Dessutom föreligger stor osäkerhet om redovisningen av det växande antalet deltidslantbrukare. Styrelsen vill framhålla betydelsen av att dessa brister i statistiken kan avhjälpas inför kommande långtidsutredningar.

Ett långsiktigt bibehållande av den nuvarande mjölkproduktionen torde trots ett minskat antal mjölkkor komma att kräva omfattande investeringar. Enligt lantbruksstyrelsen bör man därför bl.a. mot bakgrund av de i långtidsutredningen presenterade prognoserna över produktion och sysselsättning kunna räkna med en åtminstone oförändrad investeringstakt fram till 1980.

Även *LRF* understryker den osäkerhet som omger de av utredningen redovisade prognoserna. Vidare framhåller man — i likhet med lantbruksstyrelsen — att en fortsatt snabb höjning av arbetsproduktiviteten kräver omfattande investeringar. Även om mekaniseringen, mätt med antalet traktorer och maskiner, i stort kan anses avslutad, medför den tekniska utvecklingen att varje traktor och maskin blir större och mera komplicerad. De största produktivitetsvinsterna kan väntas uppstå inom nötkötts- och mjölkproduktion. Detta förutsätter storleksrationaliseringar och investeringar i byggnader och anläggningar. Enligt *LRF* krävs också garantier för att vid den större driften upprätthålla den erforderliga grovfoderproduktionen, vilket i sin tur förutsätter möjlighet att förvärva den erforderliga marken. Man vill mot bakgrund av detta starkt betona att kapitalfrågorna för jordbruket uppmärksammas. För att den produktivitetstegring som utredningen räknar med skall uppnås, är det av största betydelse att jordbrukets långsiktiga kapitalförsörjning tillgodoses.

Sedan föreningsbankens förbund har tagit del av LRF:s remissyttrande och instämmer i detta. Förbundet finner det angeläget att lantbrukets och de mindre och medelstora företagens betydelse för sysselsättningen utanför storstadsområdena beaktas vid utformningen av den ekonomiska politiken.

Skogsbruk

Långtidsutredningen

För bedömningarna av denna sektor har en studie utförts av skogsstyrelsen. Vidare har material som redovisats av 1973 års skogsutredning utnyttjats.

Det totala virkesförrådet av rå skog uppgick enligt den senaste uppskattningen under femårsperioden 1968—1972 till 2,3 miljarder skogskubikmeter (m³sk). Detta är 40 milj. m³sk mindre än närmast föregående femårsperiod.

Den ojämna åldersfördelningen i skogsbeståndet medför att skogstillväxten är mindre än vad den skulle vara vid en jämn åldersfördelning. Bristen på medelålders skog är vidare avgörande för den framtida möjliga avverkningsnivåns läge.

Den årliga tillväxten i landets skogar ökade fram t. o. m. 1950-talet relativt kraftigt. De senaste beräkningarna som hänför sig till perioden 1968—1972 visar emellertid att tillväxten minskat med ca 5 milj. m³sk. Den totala tillväxten uppgick under denna period till 76 milj. m³sk per år. Nedgången i skogstillväxten förklaras bl. a. av att virkesförrådet minskat genom stora slutavverkningar, att slutavverkningarna gjorts i bestånd med hög tillväxt och att storm och insekter skadat skogarna.

Skogsindustrins förbrukning av rundvirke ökade med 65 % mellan perioderna 1953—1958 och 1969—1973 medan avverkningarna ökade med närmare 50 %. Massaindustrins ökade råvarubehov kunde till stor del täckas genom minskad förbrukning av ved och sågverksavfall för uppvärmningsändamål samt av bättre utnyttjande av skogsråvaran.

Skogsutredningens undersökningar visar att industrins virkesbehov 1973 svarade mot en bruttoavverkning på 84 milj. m³sk. I en bedömning för 1980 angav skogsindustriföretagen ett virkesbehov som svarar mot en bruttoavverkning av 106 milj. m³sk. Skogsutredningen beräknade flera alternativ till detta. I en sådan kalkyl beräknades industriutbyggnaden komma att begränsas till de projekt som redan fått utbyggnadstillstånd. Vidare räknades med en rationaliseringseffekt, dvs. ett bättre utnyttjande av skogsråvaran, på 1 % per år. Bruttoavverkningen 1980 skulle då uppgå till 94 milj. m³sk.

Inget av de båda alternativen svarar mot gällande riktlinjer för skogspolitiken. Det lägre avverkningsbehovet skulle enligt skogsutredningen kunna tillgodoses endast i 20 år. Skogsutredningen har ännu inte redo-

visat effekterna av ökad virkesproduktion genom gödsling, helträdsutnyttjande och andra åtgärder. Uppenbart är emellertid att kraftfulla åtgärder erfordras för att det antagna virkesbehovet mer långsiktigt skall kunna tillgodoses. LU utgår emellertid från det alternativ som ger en bruttoavverkning 1980 av 94 milj. m³sk, vilket får ses som ett maximalalternativ.

Produktivitetsutvecklingen inom skogsbruket har gått mycket snabbt. Skogsstyrelsen räknar med endast en obetydlig avsaktning av produktivitetsökningen 1975—1980 jämfört med 1970—1975. Flera skäl talar för en viss uppbromsning av produktivitetsutvecklingen under resten av 1970-talet. Effekterna av mekanisering och koncentration kan knappast bli lika kraftiga som tidigare. De nya löneformer för skogsbruket om vilka avtal slöts våren 1975 kan komma att påverka produktivitetsutvecklingen. Det är emellertid också möjligt att kapitalintensiteten kommer att öka i ett försök att höja produktiviteten.

Sortimentsförskjutningar mellan sågtimmer och massaved påverkar också produktivitetsutvecklingen. Totalt sett räknar utredningen med en produktivitetsökning med 6,5 % per år 1975—1980. Under perioden 1970—1974 beräknas produktivitetsökningen ha uppgått till 9,8 % per år.

Investeringarna i skogsvägar ökade 0,9 % per år 1970—1975. För 1975—1980 förutses ingen ökning då vägnätet inom stora delar av landet redan vid början av denna period är väl utbyggt. Insatserna av skogsvårdsåtgärder beräknas emellertid komma att öka lika kraftigt 1975—1980 som 1970—1975. Skogsbrukets maskininvesteringar som ökade ca 6 % 1970—1975 väntas öka med ca 7 % 1975—1980.

Sysselsättningsvolymen beräknas fortsätta att minska i ganska snabb takt. Antalet utförda arbetstimmar beräknas sjunka med mellan 4,7 och 5,8 % per år att jämföra med 6,5 % 1970—1975 och 7,8 % 1965—1970.

Remissinstanserna

Skogsstyrelsen understryker — liksom utredningen — att antagandet om en bruttoavverkning 1980 på 94 milj. m³sk inte är förenligt med riktlinjerna för den gällande skogspolitiken. 1973 års skogsutredning har i ett av sina avverkningsalternativ räknat med en lägre bruttoavverkning 1980 (90 milj. m³sk). Inte heller denna lägre avverkning kommer emellertid att vara möjlig att uppnå utan ändring av statsmakternas skogspolitik. Situationen kunde bli ännu svårare om den nu pågående fysiska riksplaneringen medför att stora arealer avsätts för rekreation och naturvård. Styrelsen har emellertid utgått från att statsmakternas markanvändningspolitik inte skall leda till produktionsförluster för skogsbruket.

Styrelsen betonar vikten av stora insatser för ett förbättrat virkesutnyttjande inom såväl skogsbruk som skogsindustri. Dessutom är det

nödvändigt med åtgärder som ökar virkesproduktionen både på kort och lång sikt.

För att på lång sikt upprätthålla den av långtidsutredningen förutsatta avverkningsnivån 1980 krävs att virkesproduktionen ökas till 4 m³sk per hektar. Detta är ca 24 % högre än den beräknade tillväxten under perioden 1968—1972. En ökning av den konventionella virkesproduktionen, dvs. virke av samma slag som produceras idag, torde enligt *domänverket* inte vara rimlig på kort sikt.

Förbättringar i skogsindustrins produktionsprocesser och övergång till nya metoder vid massaframställning kan dock minska vedförbrukningen per producerad enhet. Nya råvaror och returpapper kan i ökad utsträckning komma att utnyttjas inom cellulosa- och spånskiveindustrin. Enligt verkets bedömning skulle ett bättre råvaruutnyttjande inom industrin tillsammans med ökat utnyttjande av det virke som idag lämnas i skogen kunna medge ett expansionsutrymme motsvarande en tillvaratagen vedvolym på 5—7 milj. m³. Import av virkesråvara kan på kort sikt bidra till virkesförsörjningen. På längre sikt kan dock dessa möjligheter försvåras av att de exporterande länderna själva kommer att vilja förädla sin råvara.

Domänverket utesluter inte att produktivitetsökningen 1975—1980 blir väsentligt lägre än den som LU antagit. Detta sammanhänger bl. a. med att de enskilda avverkningsobjekten kommer att bli mindre, vilket innebär ökad tidsåtgång mellan olika objekt. Vidare kommer strävan att öka virkesproduktionen och råvaruutnyttjandet samt en intensivare skogsvård att kräva betydande personella resurser.

Svenska skogsarbetareförbundet har beretts tillfälle att till LO yttra sig över långtidsutredningen. Enligt förbundet bör de politiska besluten för skogsnäringsens del ständigt inriktas på att ge förutsättningar för en intensifierad primärproduktion inom skogsbruket. Detta kan åstadkommas dels genom en skärpt skogsvårdslag, dels genom skilda slag av stimulansåtgärder till skogsbruket. För att förhindra störningar i råvaruförsörjningen synes det nödvändigt att det kommer till stånd en övergripande samhällelig styrning av virkesflödet till förädlingsindustrierna. Ett bättre utnyttjande av fiberråvaran vid avverkningarna är också angeläget.

Förbundet betonar också skogsbrukets roll för sysselsättningen inom skogslänen. Mekaniseringen och rationaliseringen inom skogsnäringen har under de senast 20 åren medfört att antalet arbetare i skogen minskat i mycket hög grad. Om man emellertid satsar mera på reproduktionsarbeten och skogsvård kommer detta att få stor betydelse för sysselsättningen. Dessutom kommer sådana satsningar att ge möjligheter till ökade skogsuttag på lång sikt.

Industri

Långtidsutredningen

I underlagsmaterialet för utredningens bedömning av utvecklingstendenserna inom industrin under återstoden av 1970-talet ingår bl. a. en enkätundersökning av ca 400 större industriföretag. Industrienkäten genomfördes under perioden november 1974—januari 1975. Enligt storföretagens planer skulle produktionstillväxten fram till 1980 bli av samma storleksordning som under början av 1960-talet. De sammanräknade produktionsplanerna innebär en tillväxt på nära 7,5 % per år. Antalet anställda skulle enligt planerna öka med 2,8 % per år, vilket kontrasterar starkt mot utvecklingen under 1960- och 1970-talen. Mätt i antalet arbetade timmar skulle sysselsättningen öka med 2,4 % per år. För exporten anger planerna en ökning på ca 9,5 % per år. Enkätresultatet antyder vidare att investeringsviljan är större än vid något tidigare enkät-tillfälle.

Enkätresultaten har endast varit en första utgångspunkt för framtidsbedömningen av industrisektorn. De mindre företagens utveckling i förhållande till storföretagen har särskilt studerats. Hearings med branschorganisationer och branschexperter har också genomförts.

Mot bakgrund av detta underlagsmaterial har prognoser över produktivtets- och investeringsutvecklingen utarbetats och införts vid kalkylerna i LU-modellen.

Utredningens kalkyler av efterfrågan på industrivaror pekar mot ett avsättningsutrymme på den inhemska marknaden med 3,8, 3,1, 2,9 och 2,5 % per år 1975—1980 i alternativ I, II, III resp. IV. Om extern balans skall åstadkommas till 1980 krävs att industrivaruexporten ökar med 9 % per år i alternativ I, 8 % per år i alternativ II och III samt 7,5 % per år i alternativ IV. Enligt konjunkturinstitutets fristående exportbedömning skulle det finnas marknadsmässiga förutsättningar för en ökning av industrivaruexporten med ca 8,5 % per år.

Som framgår av nedanstående tablå anger utredningens kalkyler en ökning av industriproduktionen med 3,7 à 5,2 % per år 1975—1980 i de olika alternativen.

	Årlig procentuell förändring 1975—1980			
	Alt. I	Alt. II	Alt. III	Alt. IV
Produktionsvolym	5,2	4,4	4,2	3,7
Produktion per arbetad timme	5,8	5,8	6,3	6,3
Antal arbetade timmar	-0,7	-1,4	-2,0	-2,4

Bland industrins delbranscher beräknas den snabbaste produktionstillväxten ske inom järn-, stål- och metallverk, verkstadsindustri och kemisk industri, medan den svagaste produktionsutvecklingen förutses för

skyddad livsmedelsindustri, textil- och beklädnadsindustri och varvsindustri.

Strukturomvandlingen tycks ha bromsats upp under första hälften av 1970-talet. Den ändrade inriktningen av sysselsättnings- och lokaliseringspolitiken och den lagstiftning på arbetslivets område som införts under senare år har sannolikt bidragit till denna utveckling. Den produktivetsbedömning 1975—1980 som utredningen stannat för innebär fortsatt uppbromsning av produktivitetstillväxten. I alternativ I och II, där den lagstadgade arbetstiden förutsätts vara oförändrat 40 timmar per vecka, anger beräkningarna en produktivetsstegring på 5,8 % per år. I alternativ III och IV, med en allmän arbetstidsförkortning till 37,5 timmar per vecka, beräknas produktivetsökningen bli 6,3 % per år. Det produktionsbortfall som en sådan arbetstidsförkortning medför har således förutsatts delvis bli kompenserat av en snabbare produktivetsstegring.

Sysselsättningen, räknat i antal arbetade timmar, skulle enligt kalkylen minska med 0,7 till 2,4 % per år 1975—1980. Mätt i antal sysselsatta innebär detta en ökning med ca 24 000 personer i alternativ I och en minskning med drygt 29 000 personer i alternativ II. Den förutsatta arbetstidsförkortningen i alternativ III beräknas leda till en minskning med endast 2 500 personer. Minskningen av industrisysselsättningen i alternativ IV har kalkylerats till nära 24 000 personer.

De olika beräkningsalternativen I—IV har förutsatts ställa olika långt gående krav på industrins investeringsutveckling. Beräkningarna har i flertalet branscher utgått från enkätundersökningen. Efter en justering för den underskattningseffekt som traditionellt uppstått i LU:s industrienkäter, har prognosantaganden om investeringsutvecklingen i de olika alternativen konstruerats med hjälp av förutsättningar om sambandet mellan kapitalinsats och produktion. I vissa branscher har dock antagits att investeringarna inte kommer att påverkas av den variation i den privata konsumtionen som utredningen räknat med. Detta gäller t. ex. gruvor, skogsindustri, petroleum- och kolindustri, järn-, stål- och metallverk samt varv. Däremot har variationer i investeringsutvecklingen lagts in inom t. ex. livsmedelsindustri, textil- och beklädnadsindustri, grafisk industri, jord- och stenindustri samt delvis i kemisk industri och verkstadsindustri. Beräkningarna har givit följande resultat vad avser den genomsnittliga årliga ökningen av hela industrins investeringsvolym 1975—1980.

Alt. I	Alt. II och III	Alt. IV
6,2	5,5	5,2

Remissinstanserna

SAF/SI hänvisar i sitt gemensamma yttrande till den granskning av utredningen som industriförbundets ekonomisk-politiska avdelning utfört i den publicerade skriften "Problem i LU — sänkt tillväxt" samt till den långtidsbedömning för den svenska ekonomin som utarbetats inom Industriens utredningsinstitut.

SAF/SI konstaterar att utredningen övertygande visar att den svenska ekonomin står inför behovet av en betydande industritillväxt. Utredarna utgår emellertid från en ekonomi med en mycket hög grad av resursutnyttjande. Detta sammanhänger med den normalårsjustering som gjorts för år 1975. Speciellt vad gäller industriproduktionen har man i kalkylerna kommit att utgå från en situation med närmast extrema högkonjunkturförhållanden.

För att kunna realisera industritillväxten är det enligt SAF/SI nödvändigt att lönsamheten väsentligt förbättras. Företagens soliditet har försämrats under de senaste decennierna. Med rådande lönsamhet kan man därför inte räkna med att en ytterligare skuldsättning skall kunna bidra till finansieringen av investeringarna i samma utsträckning som tidigare. En förbättrad lönsamhet skulle dels möjliggöra extern kapitaltillförsel i form av upplåning och nyemissioner, dels generera ytterligare finansiella resurser inom företagen.

SAF/SI understryker också att selektivt inriktade kapitaltillskott inte utgör ett fullvärdigt alternativ till en generell förbättring av lönsamhetsnivån. Punktvisa insatser kan inte heller förväntas kompensera en bred investeringsexpansion. Därtill kommer att en generell investeringsökning sannolikt ger en mer effektiv kapitalanvändning. För att den nödvändiga förbättringen av lönsamheten skall förverkligas krävs enligt SAF/SI en långsammare kostnadsökning än vad utredningen räknat med. Det förefaller enligt SAF/SI realistiskt att räkna med att en dämpning av ökningstakten i de totala arbetskraftskostnaderna lättast kan uppnås genom att uttagen av arbetsgivaravgifter begränsas.

Enligt SAF/SI har utredningen överskattat de produktivitetsökningar som kan påräknas inom industrin. Osäkerheten vid beräkningarna över konsumtionsutrymmet ökas av att effekterna på produktivitetsutvecklingen av den nya arbetsrätten är okända. Man anser det fullt möjligt att produktivitetsutvecklingen under de kommande fem åren inte tillåter mer än ett lågalternativ för såväl offentlig som privat konsumtion. Även *Bankföreningen* antyder i sitt yttrande en viss tveksamhet om den av utredningen förutsedda produktivitetsutvecklingen inom industrin kan realiseras. Föreningen anser det som sannolikt att en betydande del av den förväntade investeringsexpansionen kommer att inträffa under prognosperiodens senare del och därigenom blott till mindre del påverka produktivitet och kapacitet före 1980. Härigenom uppstår ett direkt behov att påskynda investeringarna. Utredningens krav på extern balans

1980 innebär att varuexporten — framför allt industriexporten — är den huvudsakliga målvariabeln. Inriktningen på ökad export är enligt föreningen i och för sig positiv, men uppmärksamhet måste också ägnas den inhemska industrins konkurrensförmåga gentemot importen.

Enligt LO är det väsentligt att ta ställning till på vilket sätt en expansion av industrin skall komma till stånd och hur den skall finansieras. Traditionellt får man till stånd en investeringsökning genom att öka företagens lönsamhet. Enligt LO har denna metod två nackdelar. Dels är den inte särskilt effektiv när efterfrågan och kapacitetsutnyttjande är svagt, dels har den vissa icke önskvärda fördelningspolitiska effekter. Regeringen har gjort omfattande insatser genom generella och för olika syften specialutformade skattelättnader för att stimulera investeringarna, särskilt inom industrin. I vissa fall har det emellertid visat sig att företag med stora vinster gått helt fria från vinstbeskattning.

Då den internationella efterfrågan kan förväntas bli relativt svag under kommande år är det osäkert om rimlig lönsamhet ger tillräcklig stimulans för att investeringsmålet skall nås. LO anser att även om investeringsviljan tenderar att bli svag de närmaste åren bör man vara försiktig med skattelättnader som investeringsstimulans. Enligt LO:s uppfattning är det bättre att vidareutveckla näringspolitiken genom kapitalinsatser från fjärde AP-fonden och genom utbyggnad av det statliga företagandet inom ramen för statsföretag i samarbete med kooperationen och i andra former.

Energiförsörjning

Långtidsutredningen

Genom det energipolitiska program som antogs av riksdagen 1975 har den tidigare i huvudsak försörjningsorienterade energipolitiken vidgats till att omfatta även energianvändningen. En rad energibesparande åtgärder har beslutats. Åtgärds paketet i det energipolitiska programmet ingår i förutsättningarna för den studie över energihushållningen som statens industriverk gjort för LU 75.

Energikonsumtionen hos de slutliga förbrukarna kommer enligt industriverkets prognoser inte att öka i samma snabba takt som under 1950- och 1960-talen. Som framgår av nedanstående tablå beräknas

	Årlig procentuell förändring i slutlig energiförbrukning 1975—1980		
	Alt. I	Alt. II	Alt. III
Industri	3,5	2,8	2,6
Samfärdsel	2,5	2,3	2,1
Övrigt	1,2	1,2	1,2
Total slutlig förbrukning	2,5	2,1	2,0

energiförbrukningen öka med 2,5 % per år 1975—1980 i alternativ I, där den totala privata konsumtionen förutsätts öka med 3 % per år. Vid den lägre privata konsumtionsökningen i alternativ II och III väntas energiförbrukningen öka med ca 2 % per år. Några beräkningar som svarar mot alternativ IV har inte utförts.

Trots antaganden om en nedgång i de specifika åtgångstalen och trots en uppbromsad industritillväxt jämfört med 1960-talet, kommer energiförbrukningen inom industrin att fortsätta att öka relativt snabbt. Ett återställande av jämvikten i den externa balansen ställer stora krav på tillförsel av energi till industrin. För att ge plats för detta inom ramen för en totalt sett dämpad energiförbrukning kommer starka krav på en effektiviserad energihushållning att ställas på övriga förbrukningssektorer.

Oljans andel av den totala energitillförseln kommer enligt industriverkets studie att minska under prognosperioden. Tillförseln av oljeprodukter beräknas vara i stort sett oförändrad mellan 1975 och 1980. Detta förklaras dels av den förutsatta övergången från enskild uppvärmning till elvärme och fjärrvärme inom bostadsbeståndet, dels genom att de stora kapacitetstillskott som tillkommer från kärnkraftverken främst ersätter de oljekondensanläggningar som har den lägsta verkningsgraden.

Den kraftiga utbyggnaden inom järn- och stålindustrin medför ett väsentligt ökat importbehov av kol och koks. Tillförseln av de inhemska fasta bränslena väntas däremot minska något. Sammantaget innebär industriverkets kalkyler att den totala energitillförseln skulle komma att öka med 2,1 % per år 1975—1980 i alternativ I och i något lägre takt i alternativen II och III.

Med utgångspunkt från den sammansättning av elproduktionssystemet som förutsätts i det energipolitiska programmet har statens vattenfallsverk för utredningens räkning utfört beräkningar över kraftindustrins investeringsbehov. Enligt dessa beräkningar skulle investeringarna komma att öka med 6,2 % per år 1975—1980. Under dessa sex år beräknas Sveriges kraftindustri investera drygt 26 miljarder kr. mätt i 1974 års prisnivå. Ungefär 2/3 av investeringarna avser produktionsanläggningar och återstoden distributionsanläggningar och elkraftnät. Investeringarna i de beslutade kärnkraftverken beräknas uppgå till nära 11 miljarder kr., dvs. ca 40 % av de totala kraftinvesteringarna under prognosperioden.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans har i sina yttranden haft några synpunkter på utredningens energikalkyler. *Naturvårdsverket* har i sitt yttrande tagit upp energiförsörjningens miljövårdsaspekter. Man framhåller att det är angeläget att energiefterfrågan inte ökar så mycket att av statsmakterna uppställda mål för energihushållningen äventyras. Verket anser att kärn-

kraften är den energikälla som från olika miljövårdssynpunkter är att föredra under förutsättning att säkerhetsfrågor av olika slag i samband med kärnkraften kan lösas. Erforderligt tillskott av basproduktion av elkraft bör därför baseras på kärnenergi. Verket anser vidare att vattenkraften är det från miljösynpunkt mest negativa kraftslaget och har också — bl. a. från luftvårdssynpunkt — starka invändningar mot oljekondenskraft. Verket vill peka på att även om energitillskottet från olika kontinuerliga energikällor såsom geotermisk energi, solenergi och vindkraft under den närmaste framtiden endast kan bli marginellt, så finns det ändå anledning att satsa på forsknings- och utvecklingsarbete om praktiskt utnyttjande av sådana energikällor, vilka kan få betydelse i ett längre tidsperspektiv. I samband med sådant forsknings- och utvecklingsarbete måste givetvis även miljöpåverkan från såväl produktion som användning av de alternativa energislagen analyseras närmare. Bl. a. i den nyligen tillkallade utredningen om hälso- och miljöeffekter av energiutnyttjande kommer användningen av olika energikällor, främst olja, kärnkraft, vattenkraft och kol, att analyseras ingående.

Naturvårdsverket framhåller även att miljövårdens direkta förbrukning av energiråvaror är relativt blygsam. Eftersom vissa miljövårdsåtgärder avser minskning av emissionerna från olika slag av energiförbrukning och energiomvandling, främst förbränning av fossila bränslen, kommer en minskad total förbrukning att även minska behovet av energi för detta ändamål. Verket framhåller emellertid att energikonsumtion för miljövårdsåtgärder är mycket angelägen och måste ges hög prioritet.

Byggnadsverksamhet

Långtidsutredningen

Byggnadssektorn genomgick en dramatisk omställning under 1970-talets första år. Det omfattande bostadsbyggandet under 1960-talets senare del medförde att bostadsinvesteringarna minskade under 1970-talet. Samtidigt försköts inriktningen mot ökad småhusproduktion. Som följd av det lägre bostadsbyggandet hölls också kommunernas byggnads- och anläggningsverksamhet tillbaka. Å andra sidan var industrins byggande en kompenserande faktor. Totalt sett kan byggnadsproduktionen beräknas ha ökat med någon procent per år 1970—1975. Den fortgående produktivitetökningen har haft som konsekvens att denna produktion kunnat komma till stånd med färre antal sysselsatta. Den totala sysselsättningsminskningen torde ha uppgått till mellan 35 000 och 40 000 personer under denna tid.

För 1975—1980 kan man räkna med en ökad aktivitet inom byggnadsverksamheten. I samtliga alternativ ligger tillväxttakten på 1,5 à 2 % per år 1975—1980.

En bidragande orsak till produktionsökningen är att bostadsbyggandet åter förväntas bli av större omfattning. Igångsättningen uppskattas något överstiga 55 000 lägenheter 1975, medan en efterfrågan på i genomsnitt ca 70 000 lägenheter per år bedöms som trolig för perioden 1975—1980. Detta innebär en ökning av investeringsvolymen på ca 2 % per år.

En annan expansiv faktor utgör byggnads- och anläggningsverksamheten på energiområdet, där investeringarna beräknas öka med ca 4 % per år. Utvecklingen för el- och värmeverksinvesteringarna, främst kärnkraftutbyggnaden, bidrar till den snabba tillväxten. En fortsatt betydande utbyggnad av den industriella kapaciteten stimulerar byggnadsaktiviteten medan däremot byggnadsinvesteringarna inom varuhandel och samfärdslösning väntas minska. För varuhandelns del förklaras detta bl. a. av att investeringarna tidigare legat på en hög nivå. För samfärdslösning, som *inte* inkluderar vägbyggandet, bestäms utvecklingen av att vissa större projekt inom luftfarten och kollektivtrafiken avslutas under perioden.

Skillnaderna mellan de olika alternativen i utredningen ger inte några större utslag på den totala byggnadsvolymen, eftersom bostadsinvesteringarna inte har antagits variera mellan alternativen. I alternativ I äger en förskjutning rum mot ökat byggande inom industri, handel och privata tjänster, medan de offentliga byggnadsinvesteringarna minskar något. Prioriteringen av offentlig sektor enligt alternativ II kräver en ökning av det offentliga byggandet med närmare 3 % per år. I båda alternativen förutses vägbyggandet minska något.

Underhållsverksamheten har beräknats i stort sett följa den totala byggnadsaktiviteten.

En prognos för byggnadssektorns produktivitetsutveckling har gjorts inom Svenska byggnadsentreprenörföreningen. Denna studie anger en betydligt lägre produktivitetsökning än tidigare. Om denna bedömning läggs till grund för en kalkyl över arbetskraftsbehovet 1975—1980 framstår en minskning med 1 000—1 500 personer per år som trolig. Vid en arbetstidsförkortning skulle å andra sidan ett nettorekryteringsbehov på ca 3 000 personer uppstå, räknat över hela perioden.

Remissinstanserna

SAF/SI tar i sitt gemensamma yttrande upp situationen inom byggnadsindustrin. Utredningens bedömning av efterfrågan på bostäder under resten av 1970-talet innebär en jämfört med början av 1970-talet kraftig neddragning av bostadsinvesteringarna. Detta kan medföra att byggbranschen 1980 kommer att ha en produktionskapacitet som är otillräcklig i förhållande till den långsiktiga efterfrågenivån. Även *LO* framför liknande synpunkter.

Svenska byggnadsarbetareförbundet har av *LO* beretts tillfälle att yttra sig över *LU 75*. Förbundet understryker vikten av ett högt och

jämnt bostadsbyggande, som svarar mot det långsiktiga behovet. Ökningen av byggnadsverksamheten enligt alternativ II där det kommunala byggandets stagnation vänds och ersätts av den relativt sett snabbaste ökningen av byggnadsverksamhetens olika delsektorer svarar emellertid enligt förbundets uppfattning mot de behov, som finns inom denna sektor. Att byggandet inom jordbruket och varuhandeln skulle minska överensstämmer också med förbundets uppfattning. Dock förefaller utredningen ha underskattat reparations- och underhållssidans expansion, vilken i LU 75 förutses bli lägre än nybyggnationens ökning. Det är enligt förbundet mindre troligt.

Varuhandel

Långtidsutredningen

En särskild studie av handelns utveckling har utförts av Handelns utredningsinstitut under medverkan av KF och SCB. Strukturrationaliseringarna inom varuhandeln bedöms komma att fortgå i något snabbare takt under senare delen av 1970-talet än under decenniets första hälft. En faktor som talat härför är de snabba kostnadsstegringarna under 1975 och 1976. En viss nedgång i etablerandet av större butiksenheter kan förväntas under återstoden av 1970-talet. Särskilt gäller detta stormarknader och andra former av varuhus. Butiksnedläggningar kommer liksom hittills att ske främst bland de mindre enheterna. Enligt särskilda kalkyler kommer antalet butiksenheter inom dagligvaruhandeln att minska med netto 400 per år, vilket motsvarar en årlig minskning på 3,5 %.

Varuhandelns utveckling under återstoden av 1970-talet är starkt beroende av vilket av utredningens olika alternativ som den faktiska utvecklingen närmast kommer att ansluta sig till. Beräkningarna för de olika alternativen anger en ökning i omsättningsvolymen med 3,4 till 2,1 % per år 1975—1980. En betydligt snabbare utveckling väntas för parti- än för detaljhandeln, vilket kännetecknade även den föregående femårsperioden. Av enkätresultaten att döma tycks detaljhandelsföretagens planer utgå från en försäljningsökning som klart överstiger de här angivna talen.

Beräkningarna för samtliga alternativ anger en minskning i sysselsättningen inom varuhandeln under återstoden av 1970-talet. Produktiviteten inom sektorn beräknas öka med 3,9 % per år i alternativen utan arbetstidsförkortning och med 4,1 % per år i alternativen med arbetstidsförkortning. Under den första hälften av 1970-talet ökade produktiviteten inom varuhandeln med 3,4 % per år.

En minskning i varuhandelns investeringar förutses under återstoden av 1970-talet. En utveckling enligt alternativ I beräknas innebära en minskning i varuhandelns investeringsvolym med 2,4 % per år 1975—

1980. Om utvecklingen i stället kommer att ske enligt alternativ II eller III kan man räkna med en betydligt snabbare investeringsminskning, 5,0 % per år 1975—1980. Alternativ IV har bedömts innebära en investeringsminskning med 6,4 % per år 1975—1980. De angivna talen för varuhandels investeringsutveckling innebär en betydande uppjustering av företagens egna bedömningar enligt enkätundersökningen.

Remissinstanserna

Köpmannaförbundet anför inte några synpunkter på den del av LU 75 som närmast berör varudistributionen utöver den som kunnat lämnas i samband med sektorstudiens genomförande.

Grossistförbundet framhåller att en låg volymutveckling för omsättningen minskar handelsn möjligheter att absorbera inträffade kostnadsökningar och leder därmed till höjda priser. Denna utveckling förstärks också av de avtagande möjligheterna att öka produktiviteten inom handeln. De stora produktivetsförbättringar som hittills noterats inom handeln kan troligen inte förväntas i framtiden. En väsentlig del av den hittillsvarande produktivetsökningen har berott på effekterna av den omvittnat kraftiga strukturrationaliseringen inom handeln. Enligt förbundets mening talar mycket för att takten i strukturomvandlingen kommer att dämpas. Därtill bidrar inte minst den förändrade syn på hit-hörande frågor som präglar distributionsutredningens betänkande "Samhället och distributionen" (SOU 1975: 69—70). Förbundet påpekar i samband härmed att en produktivetsförbättring, som beror på strukturrationalisering inom branschen, inte nämnvärt påverkar det enskilda företags möjligheter att rationalisera sin verksamhet.

Beträffande utredningens bedömningar av partihandels utveckling konstaterar förbundet att denna påverkas av flera olika faktorer som måste beaktas när man bedömer investeringsbehovet inom partihandeln. Man kan således för partihandels del inte automatiskt utgå från att ett samband mellan utvecklingen för den privata konsumtionen och investeringsbehovet föreligger. Investeringsbehovet måste hela tiden ses mot bakgrunden av förhållandena inom varje sektor för sig samt — givetvis — mot bakgrunden av det aktuella rationaliseringsbehovet inom varje företag.

Samfärdsel

Långtidsutredningen

Bedömningarna av utvecklingen inom samfärdselsektorn bygger i stor utsträckning på planer och material som insamlats och bearbetats i samarbete med kommunikationsdepartementet.

Det totala persontransportarbetet uttryckt i personkm väntas öka i betydligt lägre takt fram till 1980 än under 1960-talet. Dämpningen för-

klaras främst av personbilsresornas utveckling. Även det kollektiva resandet beräknas fortsätta att öka i något lägre takt än under 1960-talet. Tillgängliga prognoser för det totala godstransportarbetet mätt i tonkm 1973—1980 tyder på en ökning i ungefär samma takt som under perioden 1960—1973. Vad gäller lastbilstransporterna pekar beräkningarna på en påtaglig dämpning i ökningstakten. Järnvägstransporterna väntas öka i ungefär samma takt som under perioden 1960—1973 eller möjligen något snabbare.

Såväl produktionsvärdet som produktiviteten inom samfärdssektorn väntas öka i påtagligt lägre takt 1975—1980 än under decenniets första hälft. Till större delen förklaras denna dämpning av utvecklingen för sjöfarten.

Investeringarna inom samfärdssektorn förutses minska under perioden 1975—1980. Resultatet förklaras främst av investeringsutvecklingen inom sjöfarten. Dessutom var investeringarna inom sektorn vid prognosperiodens början särskilt omfattande. Nedgången i den totala investeringsvolymen varierar mellan 3,6 % per år i alternativ I och 4,7 % per år 1975—1980 i alternativ IV. Undantas sjöfartssektorn så blir i samtliga alternativ de angivna minskningstalen betydligt mindre.

Antalet sysselsatta inom sektorn beräknas i alternativ I öka med totalt ca 6 000 personer 1975—1980. En utveckling enligt alternativ II skulle innebära en viss minskning i antalet sysselsatta. Enligt kalkylerna för alternativen III och IV ökar antalet sysselsatta inom sektorn med ca 7 000 resp. ca 3 000 personer.

Remissinstanserna

Televerket anför i sitt yttrande att stora resursbesparingar kan göras inom näringsliv och administration genom att teletjänster i ökande utsträckning får tillgodose skiftande samhälleliga kommunikationsbehov. Enligt verkets uppfattning skulle det sålunda vara bättre för både företagens och samhällets ekonomi om en större del av BNP och de totala bruttoinvesteringarna avsattes till telekommunikationer än vad som enligt nu föreliggande efterfrågeprognoser synes bli fallet. De uppgifter som televerket redovisat i sitt bidrag till LU 75 anger att verkets bruttoinvesteringar i förhållande till BNP sjunker. Förklaringarna härtill är bl. a. den tekniska utvecklingen samt satsningar för att nå ett mer effektivt utnyttjande av telenätet. Dessa investeringsreducerande ågärder ger besparingsvinster under 1970-talet, men under 1980-talet blir behovet av moderniseringsinvesteringar stort.

Televerket framför vidare att den ökning av antalet telexanslutningar, ca 7 % per år 1975—1980, som anges i LU 75 får betraktas som ett minimalalternativ. Abonnentökningen torde komma att variera mellan ca 7 % per år vid alternativ IV och ca 15 % per år vid alternativ I. Beträffande sysselsättningen anför verket att den angivna minskningen av an-

talet anställda fram till 1980, ca 1 000 personer, torde bli något mindre med hänsyn till att verksamhetens omfattning tenderar att öka mer än enligt tidigare prognoser.

Postverket konstaterar i sitt yttrande att betydligt mer än hälften av den personal som verket nyanställer är män samt att mer än 3/4 av nyrekryteringen sker i åldersgrupperna under 35 år. Man bedömer postverkets nyrekryteringsbehov till 1 200 årsarbetare varje år fram till 1980. Även om karaktären av de arbetskraftsförändringar som utredningen förutser inte står i direkt samklang med verkets eget behov bedömer man inte detta som oroande när det gäller möjligheterna att skaffa och behålla erforderlig personal.

En tendens som bedöms som mer oroande för postverkets del är de stora kostnadsökningarna under den förflutna femårsperioden. Dessa kostnadsökningar har framtvingat avsevärda portohöjningar. Verkets karaktär av serviceföretag med obekväma arbetstider och begränsade möjligheter att minska kostnaderna genom mekanisering accentuerar kostnads- och prisproblemen.

Även *sjöfartsverket* har bidragit med material till LU:s kalkyler. En genomgång av vad som inträffat sedan materialet lämnades ger på det hela taget ej anledning till invändningar mot de slutsatser som utredningen stannat för. LU:s uppfattning om sjöfartsnettots utveckling bedöms som välgrundad och realistisk.

Bostäder

Långtidsutredningen

Under 1970-talets första år dämpades bostadsefterfrågan samtidigt som en miljonprogrammet i fråga om nybyggnad avslutades. En förskjutning i bostadsproduktionens sammansättning från flerfamiljshus till småhus inträdde. Totalt sett minskade bostadsinvesteringarna med ca 2,5 % per år 1970—1975 trots att ombyggnadsverksamheten ökade. Eftersom varje års nyproduktion bara utgör ca 2 % av det totala bostadsbeståndet medförde investeringsminskningen endast en begränsad dämpning av bostadskonsumtionens ökningstakt.

Som underlag för långtidsutredningens bedömning har boendeutredningens prognos tjänat. Enligt denna skulle nytillskottet av hushåll bli lägre under den kommande tioårsperioden än tidigare. Detta beror dels på en förändrad befolkningssammansättning, dels på att "mättnadsnivåer" för hushållsbildningen uppnås i vissa åldersgrupper. Boendeutredningen räknar med att den nyproduktion som ersätter avgången behöver öka. Motivet är av bostadspolitisk art, nämligen att öka utrymmesstandarden.

Boendeutredningens kalkyl slutar på en nyproduktion om ca 75 000 lägenheter per år under tioårsperioden 1975—1985. Det innebär en ök-

ning av nybyggnadsinvesteringarna om 3,5—4,5 % per år. Därmed skulle trångboddheten kunna elimineras.

LU 75 har genomfört kalkyler över bostadsefterfrågan baserade på nationalräkenskapsmaterial. I alternativ I med den högre tillväxten för privat konsumtion, kan konsumtionen av bostadstjänster beräknas öka 2,5 % per år 1975—1980. Det kräver en ungefär lika snabb ökning av det totala bostadsbeståndet. Nyproduktionsbehovet blir då bestämt av det antal lägenheter som av olika anledningar, rivning, kontorisering etc., lämnar beståndet. Vidare föreligger ett val mellan att åstadkomma de erforderliga investeringarna genom nybyggnad eller ombyggnad.

I alternativet med lägre privat konsumtionstillväxt, alternativ II, sänks tillväxten av bostadskonsumtionen till något över 2 % per år. Bostadskonsumtionen förändras inte i samma utsträckning som den totala privata konsumtionen i de olika alternativen, bl. a. genom det särskilda stöd som av sociala skäl riktas mot boendet. Bostadsbeståndets ökning följer bostadskonsumtionens och blir lägre i alternativ II.

Olika alternativ för avgången av äldre lägenheter liksom för avvägningen mellan nybyggnad och ombyggnad diskuteras i LU 75. En relativt låg avgång av äldre lägenheter har ansetts trolig, särskilt vid den lägre bostadskonsumtionen. Samtidigt torde ombyggnadsverksamheten öka. Den årliga nyproduktionen kan uppskattas ligga inom intervallet 54 000—75 000 lägenheter. Av beräkningstekniska skäl har endast ett alternativ använts, varför en nyproduktion om ca 70 000 lägenheter per år antagits. Detta ger en ökning av bostadsinvesteringarna om ca 2 % per år för 1970-talets senare del. Investeringarna i fritidshus har förutsatts inte komma att öka lika snabbt som tidigare, bl. a. beroende på strävandena att prioritera det rörliga friluftslivet. Inräknas fritidshusinvesteringarna kan investeringstakten anges till 2,5—3 % per år.

Remissinstanserna

Bostadsstyrelsen har ingen erinran mot utredningens bedömning av bostadsinvesteringarnas utveckling under den närmaste femårsperioden. Styrelsen vill dock starkt understryka osäkerheten i investeringsberäkningarna. Det av utredningen angivna antalet nybyggda lägenheter är troligen osäkrare än investeringsnivån.

Utredningens bedömning om ca 70 000 nybyggda lägenheter per år kan jämföras med sammanställningen av kommunernas bostadsbyggnadsprogram. Den upptar en årlig nyproduktion av omkring 60 000 lägenheter under perioden 1975—1979. Differensen mellan kommunernas planer och utredningens uppskattning kan synas stor. Den kan dock enligt styrelsen knappast betecknas som annat än ett uttryck för osäkerheten i bedömningarna. Förändringen på bostadsmarknaden kan ha medfört att kommunerna skurit ned planeringen till en nivå som på längre sikt visar sig för låg.

Statens planverk konstaterar att utredningen presenterar basfakta av stort intresse för statliga och kommunala myndigheters långsiktspianering. Vad gäller bedömningarna av bostadsbyggandets omfattning har verket i annat sammanhang framhållit osäkerheten i boendeutredningens antaganden, vilka även långtidsutredningen utgått ifrån.

LO vill fästa uppmärksamheten på den balansbrist som f. n. föreligger inom bostadsbyggandet. Detta har av olika skäl pressats ned under den produktionsnivå som på lång sikt kan beräknas motsvara behovet. På detta sätt skapas tendenser till produktionsminskning även inom andra näringar. En viktig slutsats blir enligt LO att den stabiliseringsinriktade utbudspolitikens måste samordnas med den långsiktiga näringspolitiken.

Offentliga tjänster

Långtidsutredningen

Produktionssektorn offentliga tjänster omfattar i LU all verksamhet vid statliga och kommunala myndigheter. Däremot ingår inte affärsverken och de offentligt ägda aktiebolagen. Sektorns produktion mäts via kostnaderna eftersom marknadsprisbildning i stort sett saknas för offentliga tjänster. Någon hänsyn till de produktivitetstegringar som säkerligen förekommer tas inte i nationalräkenskaperna. Detta innebär att volymen av den offentliga tjänsteproduktionen systematiskt underskattas. Det är emellertid mycket svårt att finna ett produktionsmått med anknytning till målen för verksamheten och för snävt avgränsade delområden. Att få fram ett enda målrelaterat produktionsmått för hela den offentliga sektorn är med stor sannolikhet omöjligt.

Begreppsmässigt är offentlig produktion och konsumtion inte liktydiga men står i ett mycket nära samband med varandra. I LU:s ekonomiska modell har den offentliga tjänstesektorns utveckling bestämts via det utrymme som i kalkylerna kommit fram för den offentliga konsumtionen.

Den offentliga konsumtionens ökning under prognosperioden kan tänkas bestå av två delar: en som framstår som näst intill nödvändig med hänsyn till samhällsutvecklingen och tidigare politiska bindningar och en som kan varieras och påverkas av nya politiska ställningstaganden under perioden. I en s. k. baskalkyl har LU försökt beräkna den "nödvändiga" delen av denna ökning. Baskalkylen skall således tjäna till att ange en lägsta möjliga nivå för den offentliga konsumtionen.

Som underlag för baskalkylen avseende statlig konsumtion har använts den statliga långtidsbudgeten för perioden 1975/76—1979/80. De beräkningar av den framtida utgiftsutvecklingen som anges i långtidsbudgeten avser endast konsekvenser av redan fattade beslut och gjorda åtaganden. Inga försök görs att förutse nya beslut som kan komma att fattas under perioden.

Baskalkylen för den kommunala sektorn har baserats på ett material från kommunalekonomiska utredningen (KEU). Detta material utgörs av beräkningar av de resurskrav som uppkommer enbart genom förändringar i befolkningens storlek och åldersfördelning. För primärkommunerna utgörs beräkningen av en kommunvis framskrivning av 1972 års prestationsnivå. Beräkningarna för sjukvårdssektorn har baserats på ett material från Landstingsförbundet.

Inget av dessa material tar dock hänsyn till den successiva standardhöjning i det offentliga tjänsteutbudet som kommer mer eller mindre automatiskt av att den offentliga konsumtionen måste visa en viss följsamhet till den allmänna standardstegringen. Därför har de ökningstakter som anges i långtidsbudget- och KEU-materialen dragits upp med ett schablon tillägg på 1 % per år. Detta har gjorts för vart och ett av ändamålen utom försvaret. Baskalkylen för kommunerna har dessutom kompletterats med särskilda beräkningar för behovet av barn tillsyn. I baskalkylen ingår således den barnstugeutbyggnad som i oktober 1975 överenskommits mellan regeringen och Kommunförbundet.

Den offentliga konsumtionens volymökning enligt baskalkylen har i LU beräknats till 1,8 % per år 1975—1980. Den statliga konsumtionen skulle öka med 1,0 % per år och den kommunala med 2,3 % per år. Skillnaden förklaras dels av att försvaret, som ökar mycket långsamt, är ett rent statligt verksamhetsområde, dels av att den nämnda barnstugeutbyggnaden i sin helhet faller på den kommunala socialvården. För övriga ändamål ger baskalkylen ganska likartade ökningstal för stat och kommun.

De alternativ för den privata konsumtionen och den ordinarie veckoarbetstiden som presenteras i LU har resulterat i fyra olika alternativ även för den offentliga sektorns utveckling. De genomsnittliga volymökningstakterna i de olika fallen, uttryckta i procent per år, redovisas i nedanstående tablå.

	Bas- kalkyl	Alt. I	Alt. II	Alt. III	Alt. IV
Privat konsumtion		3,0	2,0	2,0	1,5
Arbets tid, tim/vecka		40,0	40,0	37,5	37,5
Offentlig konsumtion	1,8	1,5	2,9	1,2	1,9
därav: statlig	1,0	0,8	2,0	0,5	1,1
kommunal	2,3	1,9	3,4	1,5	2,4

Den offentliga konsumtionen kan också fördelas på olika delområden (ändamål). En sådan uppdelning krävs av modelltekniska skäl, men har dessutom intresse då man härigenom får en mera nyanserad bild av den offentliga sektorns utveckling. De ändamålsfördelningar som tillämpats är emellertid av rent beräkningsteknisk natur. Någon efterfrågeanalys

har inte kunnat utföras och resultaten har självfallet inte heller någon politisk förankring. Den offentliga konsumtionens ändamålsvisa förändringar anges i tabell 4.

Tabell 4 Offentlig konsumtion 1975—1980

	Milj. kr. 1968 års priser 1975	Årlig procentuell volymförändring 1975—1980			
		Bas- kalkyl	Alt. I	Alt. II	Alt. III
Försvar	5 350	0,2	0,2	0,2	0,2
Rättsväsen	2 020	1,5	1,2	3,2	0,8
Utbildning	9 660	1,6	1,2	2,3	0,8
Hälsö- och sjukvård	8 340	1,7	1,3	3,1	1,0
Socialvård	5 170	4,6	4,2	6,5	3,8
Väg- och gatuväsen	1 440	1,3	0,9	3,2	0,5
Övriga tjänster	6 610	1,6	1,2	2,6	0,8
Offentlig konsumtion, totalt	38 590	1,8	1,5	2,9	1,2
därav: statlig	14 000	1,0	0,8	2,0	0,5
kommunal	24 590	2,3	1,9	3,4	1,5

Ändamålsfördelningarna i alternativen I och III har i hög grad kommit att präglas av baskalkylen. Då utrymmet för offentlig konsumtion i dessa fall inte räckte upp till baskalkylens nivå har en likformig proportionell neddragning av baskalkylens resultat gjorts för samtliga ändamålsgrupper (exkl. försvaret).

I alternativ II är utrymmet för offentlig konsumtion större än vad som beräknats vara erforderligt enligt baskalkylen. För staten har den del av konsumtionen som kommer utöver baskalkylen fördelats enligt ett mönster som avspeglar skillnaden mellan den faktiska fördelningen av den statliga konsumtionsökningen 1970—1975 och den fördelning som normalt gällde i långtidsbudgeten under dessa år. Härigenom skulle den statliga konsumtionens ökning per ändamål 1975—1980 komma att i stora drag ansluta sig till det ändamålsmonster som gällde under den tidigare femårsperioden 1970—1975.

Den kommunala konsumtionens ändamålsfördelning har i alternativ II anpassats efter den fördelning som kunnat beräknas ur kommunernas egna långtidsplaner. Det kommunala planmaterialet och LU:s tolkning av detta redovisas utförligt i LU:s bilaga 5.¹

Remissinstanserna

I avsnittet om resursanspråk och avvägningsfrågor redogjordes för remissinstansernas ställningstaganden till avvägningen mellan LU:s olika

¹) Ds Fi 1976:1 "Den offentliga sektorn 1975—1980".

alternativ. De synpunkter som framfördes där avsåg i allmänhet tillväxten i offentlig konsumtion som helhet kontra privat konsumtion. I föreliggande avsnitt sammanfattas remissinstansernas syn på mera specifika problem som är förbundna med offentlig verksamhet och dess olika delområden.

Frågan om produktivitetshöjningar inom den offentliga sektorn har tagits upp av statskontoret och riksrevisionsverket. Båda remissinstanserna delar LU:s bedömning att det inte är möjligt att få fram ett målrelaterat produktionsmått för den offentliga sektorn. RRV vill understryka att en produktionsökning eller kvalitetshöjning av offentliga tjänster orsakad av produktivitetshöjningar självfallet är lika värdefull som den förändring som orsakas av en ökad resursinsats. En utvärdering av olika tillväxtalternativ bör således göras med stor försiktighet och framför allt med hänsynstagande till tillväxtens innehåll. RRV vill i detta sammanhang också peka på det positiva samband som kan väntas existera mellan en utbyggnad av den offentliga sektorn och produktivitetshöjningen inom den privata sektorn.

Också statskontoret anser att det hade varit av värde om LU:s icke-kvantitativa diskussioner om den offentliga sektorns produktivitetshöjning hade fördjupats. Statskontoret berör vidare den långsiktiga planeringen vid statliga myndigheter. Denna karakteriseras av snabba och svårförutsägbara förändringar av myndigheternas omgivning, vilket kommer till uttryck i mycket stora variationer i den statliga konsumtionens procentuella volymförändringar mellan olika år. Det påpekas också att oavsett valet av alternativ så kommer utrymmet för den statliga expansionen under planperioden att vara jämförelsevis begränsat. Flera sektorer inom den statliga sektorn — och därmed verksamhetsvolymen för flera statliga myndigheter — kommer att öka mycket litet eller rent av minska under perioden. Planeringen för icke-tillväxt ställer emellertid andra krav än planering i tillväxtsituationer. Statskontoret anser att ökad kunskap om myndigheternas anpassning till icke-tillväxt är av central betydelse inom området administrativ utveckling.

Enligt universitetskanslersämbetet (UKÄ) har den kvalitativa sidan av den offentliga tjänsteproduktionen kommit något i bakgrunden. Redan en ökning av antalet sysselsatta kan innebära en kvalitetsförbättring. Detta är emellertid inte alltid tillräckligt för att de tjänster den offentliga sektorn erbjuder skall framstå som en väsentlig tillgång och ett stöd för den enskilde individen. Som exempel på kvalitetshöjande insatser nämner UKÄ bättre utbildning för de personer som arbetar inom sektorn och större möjlighet för dem att aktivt påverka utvecklingen inom arbetsfältet. På samma sätt måste nyttjarna av offentliga tjänster kunna påverka utformningen av sektorns service. Som exempel kan nämnas barnomsorgen, där inte bara kvantitativa utan även kvalitativa krav har framförts och där både personal och föräldrar bör få möjlighet att ge

mensamt utforma verksamhetens inriktning. Ett annat belysande exempel i det sammanhanget är äldreomsorgen och omsorgen om i vid mening handikappade människor.

Enligt UKÄ:s uppfattning kan det vara skäl att ompröva nuvarande, ofta restriktiva, inställning till ökade krav på kvalitet och differentiering i fråga om den offentliga sektorns kapacitet och tjänsteutbud. Man borde också fördjupa diskussionen kring frågan om viss avgiftsfinansiering av offentliga tjänster ovanför den baskostnad som samhället står för och rimligen måste stå för.

Kommunförbundet påpekar i sitt yttrande att den redovisning som görs i LU inte skiljer mellan primärkommuner, landsting och församlingar. Det är därför svårt att göra direkta jämförelser mellan LU och primärkommunernas planer. Förutom allmänna synpunkter om kommunernas resurskrav (se avsnittet om resurskrav och avvägningsfrågor) har Kommunförbundet utförligare behandlat den kommunala sektorns finansieringsproblem. De senare frågorna tas upp i avsnittet om finansiell utveckling.

Beträffande olika delområden av offentlig tjänsteproduktion har remissinstanserna framfört synpunkter endast avseende utbildning, hälso- och sjukvård och socialvård.

SÖ framför att behovet av kvantitativ utbyggnad av skolväsendet är ännu inte helt tillgodosett. Därtill är det enligt *SÖ*:s uppfattning angeläget med kvalitativa förbättringar. Detta gäller exempelvis utrustning av lokaler för framför allt den yrkesinriktade utbildningen. *SÖ* berör i detta sammanhang några förhållanden som skapar behov av resurser, men som i första hand inte har med den kvantitativa utvecklingen att göra.

Den fortlöpande befolkningsomflyttningen medför — även om den f. n. sker inom begränsade regioner och tätortsområden, vilket bl. a. arbetsmarknadsdepartementets sammanställning av länsplanering 74 visar — ett stort behov av nya skolor. Detta gäller i första hand ungdomsutbildningen, men även vuxenutbildningen behöver lokaler i närheten av bostadsområdena. Förhållandet att grundskolan fr. o. m. läsåret 1972/73 genomförts i alla årskurser i landets samtliga kommuner och att befolkningsökningen i åldrarna 7—15 år beräknas bli mycket låg innebär således inte att investeringsbehovet beträffande lokaler för grundskolan minskat i motsvarande grad. Den av *SÖ* under hösten 1975 genomförda inventeringen av investeringsbehovet visar att detta för grundskolans vidkommande uppgår till ca 1 000 milj. kr. enbart för budgetåret 1976/77.

Inte heller gymnasieskolan får enligt *SÖ*:s uppfattning betraktas som färdigutbyggd. För att fler ungdomar skall kunna erbjudas önskad utbildning, dvs. i första hand yrkesinriktad utbildning, fordras ett bredare utbud och en större andel yrkesinriktade utbildningsplatser. Detta är viktigt för att stärka ungdomens ställning på arbetsmarknaden och för att

trygga näringslivets behov av yrkeskunnig arbetskraft. En förskjutning mot yrkesinriktad utbildning kräver till stor del nya lokaler och ny utrustning.

Mot denna bakgrund finner SÖ troligt att de av LU framtagna alternativen I och III svårigen kan förenas med de krav som ställs på utbildningsväsendet. SÖ vill också understryka ungdoms- och vuxenutbildningens dubbla roller. Utbildningen ingår således både som komponent i individens välfärd och som en av förutsättningarna för den samhällsekonomiska utvecklingen. Vad gäller utbildningens roll i samhällsekonomin har LU konstaterat att det även under lågkonjunkturer råder brist på yrkeskunnig arbetskraft inom industrisektorn. Utbildning är i mycket stor utsträckning en förutsättning för ökad produktivitet och därmed en basresurs för genomförande av olika samhällsekonomiska alternativ. Utbildningens roll måste därför ägnas stor uppmärksamhet i långtidsplaneringen.

Hälsö- och sjukvårdens problem diskuteras utförligt av *Landstingsförbundet*. Även om den i LU redovisade konsumtionsökningen inom olika områden enbart är att betrakta som räkneexempel så vill Landstingsförbundet framhålla att såväl LU:s tolkning av landstingens planer som dess bedömning av vad som är en rimlig baskalkyl, innebär underskattningar av hälso- och sjukvårdens framtida resursbehov.

I LU:s baskalkyl anges konsumtionsvolymökningen för hälso- och sjukvård 1975—1980 till 1,7 % per år. Tar man bort standardtillägget (1 %) och det utrymme som krävs för befolkningsökningen (0,3 %) skulle endast 0,4 % återstå att täcka utbyggnadsbehoven till följd av åldersförändringarna. Landstingsförbundet anser detta utrymme vara klart otillräckligt och inte ens täcka hälften av det verkliga resursbehovet. Ytterligare automatiska utbyggnadskrav skulle dessutom tillkomma bl. a. som en följd av att människor flyttar till tätorter och att kvinnor förvärvsarbetar i större utsträckning än tidigare. Baskalkylen skulle inte heller ge något utrymme för att täcka konsekvenserna av redan fattade beslut. Driften vid de enheter, där investeringar redan påbörjats, skulle kunna äventyras. En utveckling enligt baskalkylen skulle enligt Landstingsförbundet innebära en klart försämrad standard inom hälso- och sjukvården.

Också den tolkning av landstingens planer som LU gjort innebär enligt Landstingsförbundet en viss underskattning. Dessa planer, hämtade från LKELP-undersökningen, har i LU använts vid fördelningen av konsumtionsutrymmet enligt alternativ II på olika ändamålsområden.

Enligt Landstingsförbundets mening har inte tillräcklig hänsyn tagits till att planerna för de senare åren av planperioden måste betraktas som ofullständiga. Också besättandet av utgångsårets vakanta tjänster skulle kräva ytterligare resurser. Landstingsförbundet anser att den genomsnittliga ökningen per år enligt planerna bör justeras upp med ca 1 pro-

centenhet för att hänsyn skall tas till de nämnda ofullständigheterna. Inbyggd i de planer landstingen redovisar i LKELP 75 torde således ligga en expansionstakt på mellan 4 och 5 % per år, dvs. i stort sett samma takt som under första delen av 1970-talet.

Enligt Landstingsförbundet är landstingens planer redan hårt nedbantade till följd av finansieringssvårigheterna. Trots att betydande resurser krävs för att upprätthålla den nuvarande standarden bibehålls i planerna den utvecklingstakt som rått hittills under 1970-talet. Denna har i sig medfört en starkt begränsad utveckling i förhållande till tidigare år. Landstingsförbundet anser att utvecklingstakten enligt landstingens planer därför måste betraktas som en miniminivå för den framtida utbyggnaden. En stagnerande utveckling för sjukvårdssektorn kan inte accepteras.

Också *socialstyrelsen* anser att hälso- och sjukvårdens behov av expansionsutrymme torde vara större än vad som LU antagit i beräkningen av sina alternativ.

Socialstyrelsen framför vidare att socialvårdens utveckling i LU huvudsakligen har beskrivits i termer av barnomsorg och stöd till de äldre. De behovsberäkningar LU gjort anses inte avse full behovstäckning vare sig det gäller barnomsorg eller service till de äldre. Även andra verksamheter inom socialvården kan antas innebära omfattande anspråk på resurser och personal, vilka sannolikt kommer att öka om socialutredningens principer skulle genomföras.

Finansiell utveckling

Långtidsutredningen

I utredningen har den realekonomiska analysen kompletterats med beräkningar av dess finansiella innebörd och konsekvenser. I den reala analysen anges fyra alternativ för utvecklingen 1975—1980. För att överföra dessa kalkyler till beräkningar i löpande priser har en särskild *prismodell* använts. Modellen bygger i stort sett på samma antaganden beträffande pris- och lönebildningen som den s. k. EFO-modellen. Prisutvecklingen i konkurrensutsatta sektorer bestäms i modellen av den internationella prisutvecklingen. Prisförändringarna inom de skyddade sektorerna bestäms av utvecklingen inom de konkurrensutsatta delarna av ekonomin via antaganden om bl. a. produktivitets- och löneandelsutvecklingen.

Beräkningarna utgår från att den internationella prisökningen kommer att uppgå till i genomsnitt 3 % per år 1975—1980. Vid modellkalkylerna framkommer härvid en ökning i konsumentpriserna på ca 4,3 % per år. För den offentliga konsumtionen framkommer väsentligt högre prisökningstakter; den kommunala konsumtionen beräknas stiga 8,1 % i pris per år och den statliga 7,2 % per år.

Den genomsnittliga prisstegringen 1975—1980

Årlig procentuell förändring

Privat konsumtion	4,0
Statlig konsumtion	7,2
Kommunal konsumtion	8,1
Bruttoinvesteringar	5,0
Export (varor och tjänster)	3,2
Summa efterfrågan	4,5
Import (varor och tjänster)	3,2
BNP till marknadspris	4,9

Anm. De redovisade prisförändringarna anknyter i första hand till viktfordelningen i alternativet I. Prisökningarna blir till följd av förändringen i sektorsammansättningen några tiondelar högre i alternativen II och III.

Att export- och importprisstegringen blir något högre än den internationella förklaras av olikheter i sammansättningen mellan världshandeln och den svenska utrikeshandeln.

Omräkningen till löpande priser påverkar i hög grad relationerna mellan privat och offentlig konsumtion. Genom den relativt sett snabba kostnadsstegringen inom den offentliga verksamheten svarar dess volymutveckling mot en ökning i löpande priser som ligger klart över den privata konsumtionens ökningstakt. Detta får bl. a. konsekvenser för skatteutvecklingen vilket skall beröras längre fram.

Försörjningsbalansen 1970—1980

Årlig procentuell förändring, löpande priser

	1970—1975	1975—1980		
		Alt. I	Alt. II	Alt. III
Privat konsumtion	10,3	7,1	6,4	6,4
Statlig konsumtion	12,3	8,0	9,3	7,8
Kommunal konsumtion	15,3	10,1	11,8	9,7
Bruttoinvesteringar	9,3	7,7	7,8	7,3
Export (varor och tjänster)	16,4	11,1	10,2	10,0
Summa efterfrågan	12,1	8,6	8,4	7,9
Import (varor och tjänster)	16,1	9,8	8,7	8,6
BNP till marknadspris	11,0	8,2	8,3	7,7

Anm. 1 Som framhållits tidigare har inte några detaljberäkningar genomförts för alternativet IV.

Anm. 2 Kalkylerna i tablan grundas på de justerade beräkningarna för 1975.

Beräkningen av försörjningsbalansen i löpande priser är en viktig komponent i den kalkyl över de olika sektorernas finansiella sparande som redovisas nedan. Dessutom fördras för denna kalkyl ytterligare ett antal viktiga antaganden. Löneandelen har förutsatts ligga kvar på genomsnittsnivån för de senaste åren. Särskilda beräkningar av transferringar mellan sektorerna har gjorts varvid hänsyn tagits till redan fattade beslut, t. ex. i form av avgiftshöjningar för folkpension och ATP.

För att renodla problemställningen har vidare kommunernas finansiella sparande satts till noll 1980. Härigenom kommer diskussionen främst att gälla avvägningen mellan statens och hushållens finansiella sparande inom ramen för det totala finansiella sparandet. Det totalt erforderliga sparandet bestäms av bytesbalansmålet vilket betraktas som givet.

Vid olika antaganden om hushållens sparkvot kan det nödvändiga skatteuttaget från dessa framräknas. Vid en hög sparkvot i hushållssektorn kan beskattningen hållas på en lägre nivå än vid en låg sparkvot. Skulle sparkvoten i hushållssektorn sjunka måste i stället statens finansiella ställning förstärkas. Detta är en nödvändig följd av målsättningen rörande den externa balansen. Förutsättningen om hushållens sparkvot är sålunda central för beräkningarna av det finansiella sparandet i ekonomin. Samtidigt måste man emellertid konstatera att denna kvot under senare år förändrats på ett mycket svåröversäglbart sätt. Utvecklingen under 1960-talet innebar en ganska regelbunden minskning. Från ett toppläge på omkring 7,5 % 1964 föll den till drygt 3 % 1968 och 1969. Därefter har den på ett oregelbundet sätt stigit till ca 10 % 1975. Vid kalkylerna har som ett huvudalternativ antagits att sparkvoten ligger på den förhållandevis höga nivån 8 % 1980.

Det finansiella sparandets fördelning på olika sektorer

Milj. kr., löpande priser

	1970	1975	1980		
			Alt. I	Alt. II	Alt. III
Staten	3 132	-7 552	-1 979	-3 332	-1 446
Kommunerna	-2 226	-2 633	0	0	0
AP-fonden	7 074	11 121	15 890	15 890	15 420
Hushåll	3 976	15 037	18 398	17 785	17 785
Bostäder	-6 508	-6 682	-9 822	-9 663	-9 663
Företag	-6 815	-18 026	-22 487	-20 680	-22 096
Summa	-1 367	-8 735	0	0	0

Anm. 1 Gemensamt för de tre alternativen för 1980 är att löneandelen förutsatts vara 71 % och hushållens sparkvot 8 %.

Anm. 2 I förhållande till bytesbalansberäkningarna har företagens finansiella sparande anpassats så att totalsumman blir exakt lika med noll.

Anm. 3 Uppgifterna för 1975 bygger på den faktiska utvecklingen för detta år.

Det bytesbalansunderskott för 1975 som utredningen utgick från registreras i tablån som ett negativt totalt finansiellt sparande — summerat för alla sektorer — på 8,7 miljarder kr. Den grundläggande frågeställning som tablån illustrerar är vilka finansiella krav som etablerande av jämvikt i bytesbalansen 1980 medför. För att ytterligare belysa denna fråga visas i tablån nedan utvecklingen av de totala offentliga skatterna och avgifterna.

Offentliga skatter och avgifter samt skatteelasticitet 1960—1980

Årlig procentuell förändring, löpande priser

	BNP till marknadspris (1)	Offentliga skatter och avgifter (2)	Skatte- elasticitet (2:1) (3)
1960—1965	9,4	14,0	1,49
1965—1970	8,6	11,8	1,37
<i>Faktiskt utfall 1975</i>			
1970—1975	10,7	12,8	1,20
1975—1980 alt. I	8,6	10,7	1,24
alt. II	8,7	11,6	1,33
alt. III	8,0	10,4	1,30

Anm. 1 Offentliga skatter och avgifter inkluderar direkta och indirekta skatter samt socialförsäkringsavgifter inkl. ATP-avgifter.

Anm. 2 I samtliga alternativ 1975—1980 har förutsatts att löncandelen är 71 % och hushållens sparkvot 8 %.

Det framgår att skatterna och avgifterna med de här gjorda förutsättningarna skulle komma att öka något långsammare 1975—1980 än under närmast föregående femårsperiod. Men satt i relation till BNP:s ökningstakt, vilket åskådliggörs genom den s. k. skatteelasticiteten, innebär resultaten en skärpning av finanspolitiken i förhållande till utvecklingen under perioden 1970—1975. Skatteelasticiteten ligger i samtliga tre alternativ över den som gällde för senaste femårsperiod. I alternativet I är ökningen visserligen inte lika accentuerad som i de två övriga fallen, men detta sammanhänger med att den finanspolitiska restriktiviteten i detta fall främst åstadkommes genom en mycket låg ökningstakt på utgiftssidan (1,5 % om året i fasta priser).

Den högsta skatteelasticiteten uppvisar alternativet II. Finanspolitiken står i detta fall inför den dubbla uppgiften att både åstadkomma en med hänsyn till externbalansen nödvändig åtstramning av efterfrågan och att finansiera en jämförelsevis snabb ökning av de offentliga utgifterna.

Den skärpning i finanspolitiken som illustreras i tablan är en konsekvens av bl. a. omsvängningen i statens finansiella sparande. Under 1970—1975 ökade det statliga budgetunderskottet relativt kraftigt. Ökningen av statsutgifterna kunde ske vid en lägre genomsnittlig skatte- och avgiftsfinansiering än under tidigare år. Den nu förutsedda utvecklingen fram till 1980 ställer krav på att staten minskar sitt budgetunderskott, vilket måste få konsekvenser för skatte- och avgiftsutvecklingen även vid den antagna höga sparkvoten i hushållssektorn.

Vad beträffar företagens spartäckning bör observeras att utgångsläget för företagens soliditet är historiskt sett lågt och kan försämrats ytterligare genom en spartäckning som ligger klart under det historiskt sett låga genomsnittet 1971—1975. För det andra är finansieringsbilden förmodligen mer än vanligt splittrad inom företagssektorn. Genomsnittsta-

len kan således dölja problem inom vissa delsektorer. Bl. a. varierar den för exportökningen behövliga investeringstakten starkt mellan olika industribranscher, som dessutom kan ha olika förutsättningar för att avlasta kostnadsstegringar och självfinansiera sina investeringar.

Remissinstanserna

Flera remissinstanser uttalar sig om LU:s prisantaganden. *Kommunförbundet* ställer sig tveksam till om prisstegringstakten snabbt kan minskas ned till den nivå som utredningen förutsätter. Förbundet redovisar därför ett eget alternativ som utgår från en ökning av konsumentprisindex på 7—8 % per år, vilket bl. a. leder till en årlig prisstegringstakt fr. o. m. 1977 av 11 % för kommunala nettokostnader och 9 % för kommunala investeringar. Även *Landstingsförbundet* och *Svenska handelskammareförbundet* ifrågasätter realismen i LU:s antaganden mot bakgrund av att löne- och prisstegringarna 1976 och sannolikt även 1977 kommer att ligga betydligt över utredningens genomsnittsantaganden.

LO påpekar att den svaga konjunkturen inte utesluter inflationschocker av olika slag från t. ex. livsmedels- och råvarusidan. Frånvaron av buffertlager gör livsmedelspriserna ytterst känsliga för skördeminskningar i de större produktionsområdena. Att den genomsnittliga internationella prisstegringen skall kunna begränsas till 3 % per år är därför enligt *LO* en ganska djärv bedömning.

TCO räknar med att de faktorer som bidragit till den uppdrivna internationella inflationstakten under 1970-talets första hälft, framför allt den mycket snabba ansvällningen av världspenningmängden, kommer att bestå. Den internationella inflationstakten under 1975—1980 kommer därför enligt *TCO*:s bedömning snarare att ligga på en nivå som ansluter till än avviker från den tidigare utvecklingen under 1970-talet.

SACO/SR anser det rimligt att vara mer pessimistisk än *LU* i fråga om prisutvecklingen mot bakgrund av den allmänt spridda inflationspsykologin med alla eftersläpningseffekter som via kompensationskrav och förväntningar tenderar att konservera inflationstakten.

Även beträffande den offentliga sektorns finansiering har flera remissinstanser yttrat sig. *Landstingsförbundet* anser att utredningens analys av det kommunala skatteunderlagets utveckling och den kommunala utdebiteringen är otillräcklig. Förbundet uppskattar ökningstakten för det kommunala skatteunderlaget vid LU:s förutsättningar till i genomsnitt ca 11 % per år. Om det kommunala finansiella sparandet skall bli noll 1980 måste landstingen höja sin utdebitering med knappt 25 öre per år i alternativet med snabbare offentlig konsumtionsökning. Förbundsstyrelsen anser emellertid att utredningen underskattat landstingens resursbehov. De årliga utdebiteringshöjningarna beräknas därför till 40 öre per år. Om en del av det givna utrymmet för löneökningar tas ut via

arbetsgivareavgifter blir behovet av landstingskommunal utdebiteringshöjning större. I den mån omläggningen av den statliga beskattningen från direkt skatt på inkomster till arbetsgivaravgifter bidrar till att dämpa inflationstakten stöds de av Landstingsförbundet, men den negativa effekt som en sådan omläggning innebär för relationen mellan den kommunala sektorns automatiska inkomst- och utgiftsutveckling borde enligt styrelsen ha belysts utförligt.

Kommunförbundet har beräknat de kommunalekonomiska effekterna för primärkommunerna av LU:s alt. II, dels med LU:s pris- och löneantaganden, dels med egna alternativa antaganden. Förbundets alternativa priskalkyl förutsätter att konsumentpriserna i genomsnitt ökar 7—8 % per år 1975—1980. Beräkningarna visar att båda alternativen leder till höjningar av den primärkommunala utdebiteringen med mer än 4 kr. per skattekrona. Enligt förbundets mening är därför utredningens förutsättning om total balans i den kommunala ekonomin till 1980 inte realistisk. Detta understryks av att skatteunderlagstillväxten kan komma att begränsas till följd av att den statliga beskattningen läggs om från direkt inkomstskatt till produktionsfaktorbeskattning. Avgiftshöjningar kan enligt styrelsens mening inte heller väsentligt bidra till att lösa kommunernas finansieringsproblem. Styrelsen understryker därför det i andra sammanhang framförda kravet att åtgärder vidtas som leder till en långsiktig lösning av de kommunala finansieringskraven.

TCO accepterar bedömningen att en ökning av det samlade skatteuttaget kommer att bli behövlig av samhällsekonomiska skäl. *TCO* vill emellertid bestämt markera att det vore en helt orimlig utveckling att låta hela skatteökningen falla på de direkta skatterna, i första hand hushållens inkomstskatt, vilket LU:s kalkylexempel utgår från. Bördan på inkomstskatten är redan alltför kraftig och en omfördelning mot en ökad andel indirekta skatter bedöms därför som nödvändig.

SACO/SR anser att förändringen av skattetrycket måste vägas in vid val av utvecklingsalternativ. I alternativ II, där den offentliga sektorn prioriteras, kan man inte utesluta att konsumenterna trots detta försöker öka sin privata konsumtion mer än vad som är förenlig med samhällsekonomisk balans, t. ex. genom minskat sparande. Om inte statsmakterna då ingriper med motverkande och i tiden väl avpassade skatteökningar blir totalefterfrågan i samhället för stor. Det är enligt *SACO/SR* ingalunda säkert att en sådan politik är praktiskt genomförbar. Den valda utvecklingslinjen bör enligt *SACO/SR* stöttas upp av en via avgifter eller indirekta skatter totalfinansierad skattereform som innebär att marginalskatterna sänks så att löntagarna kan tillförsäkras en real standardökning inom ramen för måttliga nominella löneökningar. Detta är en nödvändig förutsättning för att man skall kunna bekämpa inflationen med framgång. Det bör även vara möjligt att i större utsträckning än f. n. ta ut avgifter för de tjänster som den offentliga sektorn tillhanda-

håller, vilket skulle kunna bidra till ökad effektivitet inom den offentliga sektorn och säkerställa sådan produktion av offentliga tjänster t. ex. på vård- och omsorgssidan, som annars inte alls skulle komma till stånd. De argument av fördelningspolitisk natur som brukar åberopas mot avgiftsfinansiering får enligt SACO/SR minskad vikt i takt med att inkomstutjämnningen fortskrider och transfereringar av olika slag ökar sitt reala värde.

SAF/SI anför liknande synpunkter beträffande konsekvenserna för skatteutvecklingen av utredningens alternativ II. Behovet av skattehöjningar i detta alternativ blir enligt SAF/SI så stort att man måste ifrågasätta om det är möjligt att realisera. SAF/SI uppmärksammar också att skatteskalornas utformning i utgångsläget är sådan att en större andel än tidigare av konsumtionsbegränsningen kommer att behöva läggas långt ned i inkomstskikten. Ökade offentliga åtaganden måste därför enligt SAF/SI i högre grad än tidigare motsvaras av nedskärningar på andra punkter inom den offentliga sektorn. I likhet med SACO/SR anser SAF/SI att en högre grad av avgiftsfinansiering kommer att krävas.

Vissa allmänna synpunkter på finanspolitiken har också inkommit. *Bankföreningen* ser betydande risker för långsiktiga negativa ekonomiska effekter till följd av det mycket begränsade finanspolitiska manöverutrymme som klart kan utläsas ur utredningen. Om kreditpolitiken får bära en alltför stor del av den ekonomisk-politiska bördan blir den ryckig och kan avsevärt hämma den önskade expansionen av industriinvesteringar och export. Vidare uttrycks farhågor för att de kraftiga skatte- och avgiftsstegringar, som utgör den oundvikliga konsekvensen av ett högre tillväxtalternativ för de redan höga offentliga utgifterna, medför snabba genomslag på pris- och löneutvecklingen. Antagandet om fortsatt högt hushållssparande i utredningens skatte kalkyl bedöms som osäkert och optimistiskt. *Bankföreningen* finner det önskvärt att ökade resurser avdelas för att inför nästa LU skapa bättre kunskaper om formerna och motiven för hushållssparandet. Även *riksbanksfullmäktige* framhåller att kunskapen om hushållssparandet måste förbättras.

Sveriges föreningsbankers förbund anser att det offentliga sparande, som LU räknat med, kräver skatte- och avgiftshöjningar som beskär den finanspolitiska handlingsfriheten genom att tillsammans med löneökningar generera en oförmålig kostnadsutveckling i näringslivet.

Svenska försäkringsbolags riksförbund framhåller att den offentliga sektorns tillväxt medför ett så högt skattetryck att skattepolitiska åtgärder nästan omöjliggörs. Det höga skattetrycket hänger intimt samman med frågan om sparande. Bl. a. det förhållandet att den aktiva delen av befolkningen procentuellt minskar gör det självklart att sparandet med tanke på produktiviteten nu och i framtiden måste stimuleras. *Riksförbundet* anser inte att ett indragande av köpkraft från hushållen skattevägen kan kompensera ett minskat enskilt sparande. Indragen köpkraft

skapar med största sannolikhet kompensationskrav, vilka till sin natur är inflationsdrivande. Enskilt frivilligt sparande har inte denna avigsida. Riksförbundet fordrar därför en stimulans av det frivilliga enskilda sparatet vilket också borde bli föremål för omsorg med hänsyn till inflationseffekterna.

Några remissinstanser berör finansieringen av näringslivets investeringar. *Riksbanksfullmäktige* anser att det otvivelaktigt föreligger en viss risk att företagen inför perspektivet av en oförändrad självfinansieringsgrad tvekar att genomföra den investeringssatsning som utredningen förutsätter. Eftersom soliditeten försämras successivt och med en viss eftersläpning är det sannolikt att känsligheten ökar efterhand. Fullmäktige framhåller att den gynnsamma utvecklingen av näringslivets investeringar som faktiskt ägt rum knappast kunnat ske utan det stöd som statsmakterna givit i olika former. Även i fortsättningen är omfattande stöd- och stimulansåtgärder från statsmakternas sida ofrånkomliga för att den av utredningen angivna investeringstakten skall uppnås. Beträffande möjligheten att förstärka soliditeten genom nyemission av aktier säger fullmäktige att förutsättningarna att aktiemarknaden skall kunna absorbera flera nyemissioner har förbättrats på senare tid genom fjärde AP-fondens verksamhet. Det är enligt fullmäktige klart att möjligheterna att tillföra företagen eget kapital utifrån på längre sikt blir beroende av vinstutveckling och förväntad avkastning. Fullmäktige vill med dessa synpunkter understryka den centrala roll som en gynnsam kostnadsutveckling intar.

LO framhåller att den traditionella metoden att få till stånd en investeringsökning genom att öka företagets lönsamhet har nackdelar genom att den inte är effektiv när efterfrågan och kapacitetsutnyttjande är svagt och genom de inte önskvärda fördelningspolitiska effekterna. Regeringens omfattande insatser genom generella och för olika syften specialutformade skattelättnader har i vissa uppmärksammade fall medfört att företag med stora vinster går fria från vinstbeskattning. Enligt *LO*:s uppfattning är det bättre att vidareutveckla näringspolitiken genom kapitalinsatser från fjärde AP-fonden och genom utbyggnad av det statliga företagandet inom ramen för statsföretag i samarbete med kooperativen och i andra former.

SAF/SI anser däremot att företagets lönsamhet måste höjas. Vid den låga nivå som företagets soliditet under de senaste decennierna sjunkit till och vid rådande lönsamhet kan man enligt *SAF/SI* inte räkna med att ytterligare skuldsättning i samma utsträckning som tidigare skall kunna bidra till finansieringen av investeringarna. *SAF/SI* understryker också att selektivt inriktade kapitaltillskott i form av lån eller i form av likvid för nyemitterade aktier inte utgör ett fullvärdigt alternativ till en generell förbättring av lönsamhetsnivån, eftersom de inte nämnvärt kan förväntas påverka takten i nedläggningen av befintliga produktionsenhe-

ter. De kan inte heller förväntas kompensera en bred investeringsexpansion. För att den nödvändiga utvecklingen av lönsamheten skall förverkligas krävs en långsammare kostnadsökning än vad utredningen räknat med. SAF/SI anser att en dämpning av ökningstakten i de totala arbetskraftskostnaderna lättast kan uppnås genom att uttagen av arbetsgivaravgifter begränsas.

Bankföreningen framför allvarliga farhågor för den framtida investeringsutvecklingen. Den under de senaste tio åren kontinuerligt fallande soliditeten i svenska företag gör att företagen kommer att ha behov av att använda sitt sparande för att självfinansiera investeringarna och för att ge utdelningar som underlag för soliditetshöjande nyemissioner av aktier. Det är enligt Bankföreningen inte troligt att företagen vid minskande räntabilitet kan kompensera internt sparande med nyemissioner.

Regional utveckling

Långtidsutredningen

Den tidigare snabba befolkningsökningen i storstadsområdena har under 1970-talets första hälft i det närmaste upphört. 1971—1974 ökade folkmängden i skogslänen som grupp. I övriga delar av Sverige har folkmängden fortsatt att öka under 1970-talet, men i avsevärt lägre takt än tidigare.

En avstämning mellan de bedömningar av sysselsättningsutvecklingen som görs i länsplanering 1974 och motsvarande bedömningar i alternativen I och II i LU 75 har genomförts. LU:s sektorbedömningar har därvid brutits ned på 8 s. k. riksområden. Två skilda kalkylmetoder för nedbrytningen av industrissysselsättningen har använts. I den ena kalkylen antas att regionerna har samma andelar av sysselsättningen inom varje industribransch 1980 som de hade 1973. I den andra kalkylen har varierande metoder använts vid nedbrytningen av industribranschernas sysselsättning på regionen.

Vad gäller övriga sektorer, t. ex. jordbruk och vissa tjänstesektorer har LU:s kalkyler för den nationella utvecklingen fördelats regionalt med hjälp av särskild information från sektorstudierna, relationstal som anger sambanden mellan sysselsättningsutveckling i olika sektorer c. dyl.

Nedbrytningen av LU:s alternativ I anger en i stort sett oförändrad sysselsättning 1975—1980 i Stockholmsregionen medan nedbrytningen av alternativ II pekar på en sysselsättningsökning i ungefär samma takt som 1970—1975. Länsplaneringsmaterialet pekar dels på en betydligt snabbare sysselsättningsstillväxt än nedbrytningen av LU:s alternativ II, dels på en viss inflyttning till regionen.

Nedbrytningen av de båda LU-alternativen anger en förhållandevis snabb ökning av antalet sysselsatta i skogslänen och Västsverige. Länsplaneringens material anger en betydligt långsammare sysselsättningsök-

ning inom dessa delar av landet. Beträffande de riksområden som omfattar syd- och sydostsverige pekar nedbrytningen av de båda LU-alternativen på en nedgång i sysselsättningen, medan länsplaneringens material anger en fortsatt ökning i antalet sysselsatta.

Enligt den andra nedbrytningskalkylen där således industrissysselsättningens regionala fördelning antas oförändrad 1973—1980, får Stockholmsregionen en betydligt gynnsammare sysselsättningsutveckling än i den ovan redovisade kalkylen. Också Östra Mellansverige skulle få en avsevärt gynnsammare utveckling. Även skogslänen sammantagna får en viss sysselsättningsökning, men denna är betydligt mindre än vid beräkningarna enligt den förstnämnda nedbrytningsmetoden.

Remissinstanserna

AMS framför i sitt yttrande att det finns en inbyggd konflikt i utvecklingen under resten av 1970-talet mellan å ena sidan strävandena till regional balans och å andra sidan utvecklingen av antalet sysselsatta inom olika sektorer. Den sysselsättningsmässiga expansionen kommer även framöver att ske inom tjänstesektorn, där arbetstillfällena till sin lokalisering är relativt låsta och regionalt koncentrerade på grund av kraven på befolkningsunderlag av viss storlek. Tillverkningsindustrin förutsättes således tillhandahålla de arbetstillfällen som behövs i de områden som får ingen eller liten del av expansionen inom den offentliga sektorn. Erfarenheten har visat på svårigheter att flytta arbetsplatser inom industrin från en del av landet till en annan. För att nå resultat måste därför nya arbetstillfällen skapas i de områden som behöver sysselsättningstillskott.

Vid planeringen av nya arbetstillfällen bör man enligt AMS:s mening utgå från den potentiella arbetskraftens villkor och förutsättningar och anpassa arbetstillfällena därefter. För att åstadkomma denna anpassning kan det i vissa fall bli nödvändigt att komplettera långsiktiga närings- och regionalpolitiska insatser med "icke permanenta arbetstillfällen", t. ex. i form av beredskapsarbeten. Därigenom skulle man kunna lösa akuta sysselsättningsproblem utan att binda kapital på längre sikt.

LRF anser att en önskvärd politik i fråga om sysselsättning och inkomstfördelning, vilken också måste omfatta dold arbetslöshet, under-sysselsättning, partiell arbetslöshet och omställningsproblem, kräver en mycket kraftfull regionalpolitik. De regionalpolitiska målen kan således enligt LRF inte ses som enbart konsekvenser av kraven på full sysselsättning och på inkomstfördelningen. Därutöver har regionalpolitiken egna mål, vars förverkligande dock ej står i strid med sysselsättnings- och fördelningsmålen. Det gäller med andra ord att upprätthålla sysselsättning och eftersträva fördelningseffekter inte endast totalt för landet utan även utifrån regionalpolitiska målsättningar för var människor skall bo samt hur miljön skall utnyttjas och vårdas m. m. LRF anför att

även om det vore möjligt att uppnå full sysselsättning och rättvis inkomstfördelning genom att flytta befolkningen t. ex. från norr till söder, så skulle detta inte vara tillfredsställande. I samband härmed anföras vidare, att utredningen ej heller — kanske som en följd av den enligt LRF:s uppfattning underordnade ställning som den gett åt de regionalpolitiska målen — behandlat jordbrukets betydelse för och krav på regionalpolitiken, vilket LRF beklagar.

Föreningsbankernas förbund understryker i sitt yttrande betydelsen av en aktiv regionalpolitik för att uppnå de centrala målen om full sysselsättning och jämnare inkomstfördelning. Förbundet finner det angeläget att lantbrukets och de mindre och medelstora företagens betydelse för sysselsättningen utanför storstadsområdena beaktas i den ekonomiska politikens utformning.

LU:s ställning i förhållande till den regionala planeringen är av speciellt intresse för skolplaneringen framhåller SÖ i sitt yttrande. Den regionalpolitiska planeringens befolkningsramar skall ligga till grund för planeringen inom myndighetens verksamhetsområde. Den jämförelse som görs i utredningen visar på kraftiga skillnader mellan LU 75 och den regionala planeringens kalkyler över t. ex. antalet sysselsatta inom industri och offentliga tjänster. Uppgifter om sektorernas regionala fördelning är betydelsefulla vid fördelningen av tillgängliga resurser inom skolans område.

Handelskammareförbundet kommenterar de regionala nedbrytningarna av långtidsutredningens kalkyler för den nationella utvecklingen. Även om nedbrytningar är svåra att utföra och innebär en rad problem av metodologisk karaktär, så är dock resultaten värdefulla vid en bedömning av vilka effekter olika alternativ får för landets skilda regioner. Detta gäller inte minst mot bakgrund av att önskemålet om regional balans utgör en väsentlig förutsättning vid utformningen av politiken på nationell nivå.

Handelskammareförbundet utgår i sin kommentar till de regionala analyserna från den regionala nedbrytning som förutsätter att riksområdenas andelar av industrisysselsättningen är oförändrade 1973—1980. Enligt förbundets mening är valet mellan LU:s alternativ I och II betydelsefullt för främst Stockholms- och Malmöregionerna. För övriga riksområden anses skillnaderna mellan nedbrytningarna av dessa alternativ svårbedömbara eller för små för att ge ett säkert underlag. En utveckling för den svenska ekonomin som följer utredningens alternativ II skulle enligt förbundets mening medföra en så stor minskning av industrisysselsättningen i Stockholms län och Sydsverige fram till 1980 att en klar risk för regional obalans föreligger i dessa riksområden. Resultaten av nedbrytningen av utredningens alternativ I överensstämmer i stort med bedömningarna i länsprogrammen för dessa län. Det är därför enligt förbundets mening väsentligt att statsmakterna tar hänsyn till detta

förhållande vid utformningen av både den allmänna ekonomiska politiken och regionalpolitiken.

En utveckling enligt alternativ II skulle enligt förbundets mening innebära hårdare krav på löncökningar i avtalsförhandlingarna och därmed större problem att hålla kostnadsutvecklingen inom näringslivet under kontroll. För kommuner eller regioner som redan i utgångsläget har höga kommunalskatter leder detta i sin tur till att risken för regional obalans ökar. Den avvägning som ligger i alternativ I skulle vara bäst ägnad att återställa balansen i de utrikes betalningarna med bibehållen sysselsättning och regional balans. Det är enligt förbundets mening därtill också väsentligt att regeringen snarast möjligt ger ett entydigt besked efter vilka linjer man avser att driva den ekonomiska politiken för att både näringslivets samt centrala och regionala myndigheters planering skall kunna ske med större säkerhet.

Miljövård

Långtidsutredningen

Kunskapen om de ömsesidiga sambanden mellan produktionssystemet och det ekologiska systemet är fortfarande ofullständig. Det har inte varit möjligt att genomföra någon mer utförlig analys av dessa samband. Det hade exempelvis varit önskvärt att analysera skillnaderna i miljöpåverkan mellan de 4 huvudalternativen i 1975 års utredning, vilka konsekvenser en ökad satsning på miljöförbättringar skulle ha på utrymmet för konsumtion och offentlig service, på den regionala balansen osv. Av både praktiska och teoretiska skäl har det inte varit möjligt att göra sådana analyser. Arbetet på detta område har därför fått begränsas till att i första hand söka uppskatta kostnaderna för de planerade miljövärdsinvesteringarna under prognosperioden och införa dessa i kalkylerna över de framtida resursanspråken. Kostnadsuppgifterna baseras på enkätmaterial som insamlats i samband med LU:s enkätundersökning av industrin. Uppgifterna har sammanställts av miljökostnadsutredningen för LU:s räkning.

Enligt utförda inventeringar uppgår de planerade investeringarna i miljöskyddande verksamheter till knappa 3 % av den totalt beräknade investeringsvolymen i landet 1976—1980. Motsvarande andel vad gäller industrin är ca 4 %. Utvecklingen enligt dessa planer ligger tämligen väl i linje med de uppsatta målen för miljövärdspolitiken. Utsläppen av föroreningar i naturmiljön kommer härigenom att minska ytterligare. Detta innebär emellertid inte att några slutliga mål på miljöpolitikens område uppnåtts.

Omfattningen av miljöskyddsinvesteringarna sett i relation till den totala kapitalbildningen inom industrin och ekonomin som helhet gör att man vågar dra slutsatsen att miljöskyddsåtgärderna inte i någon större

omfattning kommer att begränsa möjligheterna att nå övriga samhällsmål under resten av 1970-talet. Förutom den allmänna osäkerhet som vidlåder enkätuppgifter av denna typ måste man då självfallet hålla i minnet att det endast är en del av miljöskyddskostnaderna som kunnat behandlas i förevarande sammanhang även om den är väsentlig.

Remissinstanserna

Av remissinstanserna är det endast *naturvårdsverket* som kommenterar utredningens analyser på miljövårdens område. Verket instämmer i stort med utredningens slutsatser av dessa analyser men understryker osäkerheten i beräkningarna över kostnaderna för miljövårdsinvesteringar och av utsläpp.

Naturvårdsverket framhåller att kostnaderna för övergång till lågsvavlig olja inte medtagits i utredningens beräkningar över kostnaderna för insatser på miljövårdens område. Vidare är de angivna kostnaderna för miljövårdsinsatser inom järn- och stål- samt gruvindustrin för låga. Kraven på reningsåtgärder när det gäller kommunalt avlopp kommer sannolikt att öka i framtiden. Naturvårdsverket anser bl. a. mot denna bakgrund av också utredningens uppgifter över framtida kostnader för utbyggnad av avloppsreningsverk är för låga.

Naturvårdsverket betonar att det fortfarande finns områden där ytterligare reduktioner av utsläpp måste ske. Den fortsatta tekniska utvecklingen kommer i vissa fall att ge möjlighet till en ännu större restriktivitet när det gäller utsläpp av vissa föroreningar. Beträffande fall då exploatering av naturtillgångar innebär betydande ingrepp i naturen men ändå accepteras från en sammanvägd samhällelig utgångspunkt måste miljöskyddskraven vara långtgående. Om möjligt måste garantier skapas för att naturen återställs sedan utvinningen är avslutad. Naturvårdsverket anser även att eventuella alternativa utvinningsområden bör beaktas vid bedömningen av sådana projekt. Det är vidare väsentligt att större deponeringar av avfallsämnen så långt möjligt undviks, bl. a. genom att olika ämnen som f. n. betraktas som avfallsämnen kommer till användning på olika sätt. Förutsedd ny teknik bör enligt naturvårdsverkets uppfattning i vissa fall ge möjlighet att utan att lönsamheten äventyras utvinna naturtillgångar med större hänsyn till bl. a. miljövårdens intressen.

*Appendix***Förteckning över avgivna remissyttranden över 1975 års långtidsutrednings huvudrapport SOU 1975: 89**

Efter remiss har följande instanser avgett yttranden över långtidsutredningen:

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), bostadsstyrelsen, domänverket, kommerskollegium — som bifogat yttranden från handelskamrarna i Stockholm, Göteborg och Skellefteå — lantbruksstyrelsen, postverket, riksrevisionsverket (RRV), sjöfartsverket, skogsstyrelsen, skolöverstyrelsen (SÖ), socialstyrelsen, statens invandrarverk, statens jordbruksnämnd, statens naturvårdsverk, statens planverk, statistiska centralbyrån (SCB), statskontoret, styrelsen för internationell utveckling (SIDA), televerket, universitetskanslersämbetet (UKÄ) — som bifogat yttranden från universiteten i Uppsala och Göteborg — fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, Centralorganisationen SACO/SR, Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen i Sverige (LO) — som bifogat yttranden från Svenska byggnadsarbetareförbundet, Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska kommunalarbetareförbundet och Svenska skogsarbetareförbundet, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska bankföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges föreningsbankers förbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund (SI), Sveriges köpmannaförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO). Dessutom har Socialdemokratiska kvinnoförbundet och Svenska handelskammareförbundet inkommit med yttranden.

Innehåll

	Sid.
Långtidsutredningens ställning och politiska utgångspunkter	1
Den grundläggande metoden	9
Den internationella utvecklingen	13
Befolkning och arbetskraft	16
Produktivitet och produktionskapacitet	19
Resursanspråk och avvägningsfrågor	23
Utrikeshandel och bytesbalans	32
Jordbruk	35
Skogsbruk	38
Industri	41
Energiförsörjning	44
Byggnadsverksamhet	46
Varuhandel	48
Samfärdsel	49
Bostäder	51
Offentliga tjänster	53
Finansiell utveckling	59
Regional utveckling	67
Miljövård	70
Appendix: Förteckning över avgivna remissyttranden	72

**Riksrevisionsverkets
approximativa beräkning
av budgetutfallet för
budgetåret 1975/76**

Bilaga 4

RIKSREVISIONSVERKET

1976-03-31

Till REGERINGEN

Beräkning över utfallet av statens budget för budgetåret 1975/76

Enligt instruktion får riksrevisionsverket (RRV) härmed lämna beräkning över utfallet av statens budget för budgetåret 1975/76.

I beräkningarna ingår de av riksdagen beviljade anslagen på tilläggsbudget I (FiU 1975/76: 17) till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 samt begärda anslag på tilläggsbudget II och III (prop. 1975/76: 88, 99,

101, 121, 125). Sammanlagt uppgår de medräknade anslagen på tilläggsbudgetar till 3 850 milj. kr.

Underlag för beräkningarna har samlats in från olika myndigheter. Detta har bearbetats och sammanställts på riksrevisionsverkets prognosavdelning. Beräkningarna grundar sig på det preliminära utfallet för juli—februari samt en prognos för budgetårets återstående månader. Inkomstitlarna har beräknats i samband med RRVs reviderade inkomstberäkning för budgetåret 1976/77.

Totalbudgetens inkomster beräknas nu uppgå till 89 865 milj. kr. vilket är 4 991 milj. kr. mer än beräkningen i statsbudgeten. Utgifterna beräknas bli 99 370 milj. kr. dvs 53 milj. kr. mer än beräkningen i statsbudget och tilläggsbudgetar. Totalbudgetens underskott beräknas därmed bli 9 505 milj. kr.

Totalbudgeten för budgetåret 1975/76 (milj. kr.)

	Statsbudget (inkl. till- läggsbudgetar)	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och statsbudget
INKOMSTER			
A Skatter, avgifter m. m.	77 594	82 334	—4 740
B Inkomster av statens kapitalfonder	4 860	4 985	+125
C Beräknad övrig finansiering	2 420	2 546	+126
Summa	84 874	89 865	+4 991
UTGIFTER			
Förslags- och obetecknade anslag	75 836	76 237	+401
Reservationsanslag	13 186	12 441	—745
Investeringsanslag	10 095	10 273	+178
Rörliga krediter (+ = ökad disposition, — = minskad disposition)	+200	+419	+219
Summa	99 317	99 370	+ 53
TOTALBUDGETENS SALDO (inkomster-utgifter)	—14 443	—9 505	+4 938

I bilaga 1 redovisas totalbudgetens inkomster och utgifter fördelade på huvudtitlar. Utfallet av driftbudgetens inkomster framgår av bilaga 2. Beräknade merutgifter och besparingar på förslags- och obetecknade anslag anges i bilaga 3. Bilaga 4 och 5 visar förändringar i reservationsmedelsbehållningarna på reservationsanslag respektive investeringsanslag. Beräknad förändring i disposition av rörliga krediter redovisas i bilaga 6.

Vid handläggningen av detta ärende har närvarit revisionsdirektören Nilsson och byrådirektören Hansson, föredragande.

På riksrevisionsverkets vägnar

AKE SANELL

Jörgen Hansson

Bilaga 1

Totalbudgeten för 1975/76 (milj. kr.)

Inkomster

	Statsbudget (inkl tilläggs- budgetar)	Beräknat utfall	Differens be- räknat utfall och statsbudget
A Skatter, avgifter, m. m.			
I Skatter	75 058	79 514	+ 4 456
II Uppbörd i statens verksamhet	1 665	1 943	+ 278
III Diverse inkomster	871	877	+ 6
Summa	77 594	82 334	+ 4 740
B Inkomster av statens kapitalfonder			
I Statens affärsverksfonder	946	1 045	+ 99
II Riksbanksfonden	350	450	+ 100
III Statens allmänna fastighetsfond	506	506	—
IV Försvarets fastighetsfond	130	131	+ 1
V Statens utlåningsfonder	2 434	2 401	— 33
VI Fonden för låneunderstöd	104	126	+ 22
VII Fonden för statens aktier	123	56	— 67
VIII Fonden för beredskapslagring	88	92	+ 4
IX Statens pensionsfonder	98	99	+ 1
X Diverse kapitalfonder	81	79	— 2
Summa	4 860	4 985	+ 125
C Beräknad övrig finansiering			
I Avskrivning och övriga kapitalmedel inom kapitalfonderna	2 397	2 522	+ 126
Statens affärsverksfonder	1 960	2 069	+ 109
Övriga kapitalfonder	436	453	+ 17
II Övrig kapitallåterbetalning	24	24	—
Summa	2 420	2 546	+ 126
Summa	84 874	89 865	+ 4 991
Underskott	14 443	9 505	— 4 938
Summa	99 317	99 370	+ 53

Utgifter

		Statsbudget (inkl. till- läggsbudgetar)	Beräknat utfall	Differens be- räknat utfall och statsbudget
A Utgiftsanslag				
I	Kungl. hov- och slottsstaterna	12	12	—
II	Justitiedepartementet	3 342	3 816	+ 474
III	Utrikesdepartementet	3 175	3 293	+ 118
IV	Försvarsdepartementet	9 917	10 053	+ 136
V	Socialdepartementet	26 597	28 036	+ 1 439
VI	Kommunikationsdepartementet	6 254	6 284	+ 30
VII	Finansdepartementet	8 502	6 404	— 2 098
VIII	Utbildningsdepartementet	12 212	13 709	+ 1 497
IX	Jordbruksdepartementet	4 044	4 464	+ 420
X	Handelsdepartementet	533	540	+ 7
XI	Arbetsmarknadsdepartementet	6 298	6 269	— 29
XII	Bostadsdepartementet	6 278	6 269	— 9
XIII	Industridepartementet	4 094	3 939	— 155
XIV	Kommundepartementet	1 226	1 415	+ 189
XV	Oförutsedda utgifter	1 000	1	— 999
XVI	Riksdagen och dess verk m. m.	134	147	+ 13
XVII	Underskott på riksgäldsfonden	4 600	4 300	— 300
	Summa	98 217	98 951	+ 734
B Beräknad övrig medelsförbrukning				
I	Minskning av anslagsbehållningar	900	—	— 900
II	Ökad disposition av rörliga krediter	200	419	+ 219
	Summa	1 100	419	— 681
	Summa	99 317	99 370	+ 53

Bilaga 2

Beräkning av driftbudgetens inkomster under budgetåret 1975/76 (milj. kr.)

	Statsbudget	Beräknat utfall	Merinkomst (+) Brist (—)
A Skatter, avgifter, m. m.			
I Skatter:			
1 Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse samt socialförsäkringsavgifter:			
a Skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter m. m.	33 800	39 200	+ 5 400
b Kupongskatt	30	30	—
c Utskiftningsskatt och ersättningsskatt	2	2	—
d Skogsvårdsavgifter	12	19	+ 7
e Bevilningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter	2	2	—
f Arvsskatt och gåvoskatt	320	310	— 10
g Lotterivinstskatt	188	200	+ 12
h Stämpelskatt och stämpelavgift	425	513	+ 88
2 Automobilskattemedel:			
a Bensinskatt	1 818	1 875	+ 57
b Vägtrafikskatt	1 900	1 980	+ 80
3 Allmän arbetsgivaravgift	5 900	6 100	+ 200
4 Tullar och acciser:			
a Tullmedel	1 015	1 020	+ 5
b Mervärdesskatt	18 500	17 000	— 1 500
c Särskilda varuskatter	508	408	— 100
d Omsättningsskatt på motorfordon	652	745	+ 93
e Tobaksskatt	2 010	2 126	+ 116
f Rusdrycksförsäljningsmedel av parti- handelsbolag	30	27	— 3
g Rusdrycksförsäljningsmedel av detalj- handelsbolag	51	50	— 1
h Skatt på sprit	3 100	3 150	+ 50
i Skatt på vin	500	530	+ 30
j Skatt på malt- och läskedrycker	770	885	+ 115
k Energiskatt	3 160	2 907	— 253
l Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter	0	0	—
m Särskild vägtrafikskatt	175	211	+ 36
n Skatt på annonser och reklam	115	136	+ 21
o Skatt på spel	75	88	+ 13
Summa skatter	75 058	79 514	+ 4 456
II Uppbörd i statens verksamhet:			
1 Expeditionsavgifter	108	103	— 5
2 Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppborrdsväsendet m. m.	74	74	—
8 Inkomster vid karolinska sjukhuset	310	396	+ 86
15 Körkortsavgifter	44	44	—
16 Avgifter för registrering av motorfordon	66	69	+ 3
18 Fyravgifter	103	96	— 7
19 Lotsavgifter	26	23	— 3
25 Pensionsmedel m. m.	474	644	+ 170
26 Inkomst av myntning m. m.	65	65	—
43 Inkomster av statens gruvegendom	40	30	— 10
45 Inkomster vid patent- och registrerings- väsendet	48	53	+ 5
48 Restavgifter	55	54	— 1
Övriga	252	292	+ 40
Summa uppbörd i statens verksamhet	1 665	1 943	+ 278

	Statsbudget	Beräknat utfall	Merinkomst (+) Brist (—)
III Diverse inkomster:			
1 Bötesmedel	109	112	+ 3
2 Totalisatormedel	117	120	+ 3
3 Tipsmedel	348	327	— 21
4 Lotterimedel	212	233	+ 21
5 Övriga diverse inkomster	85	85	—
Summa diverse inkomster	871	877	+ 6
Summa skatter, avgifter, m. m.	77 594	82 334	+4 740
B Inkomster av statens kapitalfonder			
I Statens affärsverksfonder:			
1 Postverket	26	1	— 25
2 Televerket	150	150	—
3 Statens järnvägar	22	94	+ 72
4 Luftfartsverket	26	36	+ 10
5 Statens vattenfallsverk	700	685	— 15
6 Domänverket	23	79	+ 56
Summa statens affärsverksfonder	946	1 045	+ 99
II Riksbanksfonden	350	450	+ 100
III Statens allmänna fastighetsfond	506	506	—
IV Försvarets fastighetsfond	130	131	+ 1
V Statens utlåningsfonder	2 434	2 401	— 33
VI Fonden för låneunderstöd	104	126	+ 22
VII Fonden för statens aktier	123	56	— 67
VIII Fonden för beredskapslagring	88	92	+ 4
IX Statens pensionsfonder	98	99	+ 1
X Diverse kapitalfonder:			
1 Fonden för kreditgivning till utlandet	2	2	—
2 Övriga diverse kapitalfonder	79	77	— 2
Summa diverse kapitalfonder	81	79	— 2
Summa inkomster av statens kapitalfonder	4 860	4 985	+ 125
Summa driftbudgetens inkomster	82 454	87 319	+4 865

Beräknade merutgifter och besparingar på förslags- och obetecknade anslag under budgetåret 1975/76 (milj. kr.)

				Statsbudget (inkl. tilläggs- budgetar)	Beräknat utfall	Merutgift (+) Besparing (-)
II	B	6	Lokala polisorganisationen:			
			Förvaltningskostnader, f	1 548	1 778	+ 230
	F	2	Kriminalvårdsanstalterna, f	411	465	+ 54
	F	7	Kriminalvårdsenheter med särskild budget, f	0	47	+ 47
	G	5	Stöd till politiska partier, f	39	57	+ 18
III	A	1	Utrikesförvaltningen, f	206	221	+ 15
IV	A	5	Reglering av prisstegringar för det militära försvaret, f	1 420	—	-1 420
	A	6	Reglering av prisstegringar för civilförsvaret, f	26	—	— 26
	B	1	Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet, f	2 018	2 401	+ 383
	B	2	Arméförband: Materielanskaffning, f	736	887	+ 151
	B	3	Istandsättning av befästningar och kaserner, f	46	69	+ 23
	B	4	Arméförband: Forskning och utveckling, f	60	72	+ 12
	C	1	Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet, f	691	814	+ 123
	C	2	Marinförband: Materielanskaffning, f	353	473	+ 120
	D	1	Flygförband: Ledning och förbandsverksamhet, f	1 185	1 367	+ 182
	D	2	Flygförband: Materielanskaffning, f	1 089	1 300	+ 211
	D	4	Flygförband: Forskning och utveckling, f	450	575	+ 125
	E	5	Militärområdesstaber m. m., f	151	175	+ 24
	F	3	Fortifikationsförvaltningen, f	39	57	+ 18
	F	4	Försvarets materielverk, f	299	349	+ 50
	F	5	Gemensam försvarsforskning, f	144	168	+ 24
	F	6	Försvarets radioanstalt, f	69	91	+ 22
	G	1	Civildförvar, f	144	173	+ 29
V	B	4	Folkpensioner, f	15 310	15 270	— 40
	B	6	Bidrag till sjukförsäkringen, f	2 450	2 770	+ 320
	C	1	Allmänna barnbidrag, f	2 975	3 110	+ 135
	C	3	Bidrag till sjukförsäkringen för föräldraförsäkringen, f	260	290	+ 30
	C	4	Ersättning för bidragsförskott, f	275	290	+ 15
	D	1	Bidrag till social hemhjälp och färdtjänst, f	420	435	+ 15
	D	3	Bidrag till driften av förskolor och fritidshem, f	605	735	+ 130
	D	4	Bidrag till kommunala familjedaghem, f	150	176	+ 26
	G	1	Karolinska sjukhuset: Driftkostnader, f	455	541	+ 86
	G	3	Akademiska sjukhuset i Uppsala: Avlöningar till läkare, f	56	69	+ 13
	G	6	Bidrag till kommunala undervisnings-sjukhus, f	240	300	+ 60
	H	4	Bidrag till driften av kliniker för psykiskt sjuka m. m., f	1 597	2 080	+ 483
	I	1	Ungdomsvårdsskolorna: Driftkostnader, f	111	124	+ 13

J	4	Bidrag till driftkostnader vid erkända vårdanstalter för alkoholmissbrukare m. m., f	122	138	÷	16
K	2	Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade, f	147	174	÷	27
VI	D 1	Farledsverksamhet exkl. isbrytning, f	132	152	÷	20
F	2	Ersättning till postverket för befordran av tjänsteförsändelser, f	220	280	÷	60
VII	C 1	Tullverket: Förvaltningskostnader, f	311	351	÷	40
C	6	Riksskatteverket, f	95	128	÷	33
D	2	Skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m., f	2 800	2 663	—	137
D	3	Skattebortfallsbidrag till kommunerna m. fl., f	1 100	1 120	÷	20
E	17	Täckning av merkostnader för löner och pensioner m. m., f	2 300	70	—	2 230
VIII	D 8	Bidrag till driften av grundskolor, f	4 812	5 600	÷	788
D	16	Bidrag till driften av gymnasieskolor, f	1 570	1 850	÷	280
D	32	Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m., f	174	227	÷	53
E	5	Humanistiska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal, f	70	88	—	18
E	11	Samhällsvetenskapliga fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal, f	90	115	÷	25
E	13	Medicinska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal, f	134	157	÷	23
E	20	Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal, f	111	132	÷	21
E	22	Tekniska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal, f	110	131	—	21
E	40	Förvaltningarna vid universiteten m. m., f	53	64	—	11
F	1	Lärarhögskolorna: Avlöningar till lärarpersonal m. m., f	169	190	÷	21
G	5	Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna, f	164	185	÷	21
G	6	Bidrag till studiecirkelverksamhet, f	316	330	÷	14
G	12	Undervisning för invandrare i svenska språket m. m., f	49	60	÷	11
IX	B 2	Lantbruksnämnderna, f	110	125	÷	15
B	4	Bidrag till jordbrukets rationalisering m. m., f	27	15	—	12
C	3	Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, f	2 600	2 843	÷	243
H	12	Bidrag till kommunala avloppsreningsverk m. m., f	170	202	÷	32
X	F 1	Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, f	104	120	÷	16
XI	B 1	Arbetsmarknadsservice, f	490	520	÷	30
B	4	Stöd vid lageruppbyggnad, f	0	350	—	350
B	5	Kontant stöd vid arbetslöshet, f	1 081	630	—	451
D	2	Åtgärder för flyktingar, f	21	40	÷	19
E	1	Regionalpolitiskt stöd: Bidragsverksamhet, f	189	249	÷	60
XII	B 3	Bostadstillägg m. m., f	1 345	1 515	÷	170
B	4	Räntebidrag m. m., f	2 150	1 836	—	314
XIV	B 1	Länsstyrelserna, f	764	885	÷	121
B	2	Lokala skattemyndigheterna, f	208	253	÷	45
B	3	Kronofogdemyndigheterna	185	212	÷	27
XV		Oförutsedda utgifter	1 000	1	—	999
XVII		Underskott på riksgäldsfonden	4 600	4 300	—	300
		Övriga	9 715	10 207	÷	492
		Summa	75 836	76 237	—	401

Bilaga 4

Beräknade förändringar av reservationsmedelsbehållningar på reservationsanslag under budgetåret 1975/76 (milj. kr.)

		Reservation 1975-07-01	Reservation 1976-06-30	Ökning (+) Minskning (-)
III	C 1			
	Bidrag till internationella bistånds- program	587	557	- 30
	C 2			
	Bilateralt utvecklingssamarbete 1974/75	630	566	- 64
V	D 7			
	Särskilda insatser för en barnvänlig boendemiljö	35	5	- 30
	H 3			
	Bidrag till anordnande av kliniker för psykiskt sjuka m. m.	35	0	- 35
VI	B 2			
	Drift av statliga vägar	525	602	+ 77
	B 3			
	Byggande av statliga vägar	399	364	- 35
	B 4			
	Särskilda byggnads- och förbättrings- åtgärder avseende statliga vägar	125	140	+ 15
	B 6			
	Bidrag till byggande av kommunala vägar och gator	147	172	+ 25
IX	H 13			
	Stöd till avfallsbehandling m. m.	316	226	- 90
XI	B 2			
	Sysselsättningsskapande åtgärder	367	472	+125
	C 4			
	Särskilda åtgärder för arbetsanpassning	58	118	+ 60
XII	B 11			
	Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m m	293	409	+116
XIII	E 1			
	Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling	83	124	+ 41
	Övriga	583	673	+ 90
	Summa	4 183	4 428	+245

Bilaga 5

Beräknade förändringar av reservationsmedelsbehållningar på investeringsanslag under budgetåret 1975/76 (milj. kr.)

	Reservation 1975-07-01	Reservation 1976-06-30	Ökning (+) Minskning (-)
Statens affärsverksfonder	401	384	- 17
Statens allmänna fastighetsfond	230	219	- 11
Försvarets fastighetsfond	15	11	- 4
Statens utlåningsfonder	1 693	1 334	-359
Därav:			
Studiemedelsfonden	104	4	-100
Lånefonden för bostadsbyggande	1 323	1 043	-280
Fonden för låneunderstöd	240	114	-126
Fonden för statens aktier	26	26	—
Fonden för förslag till statsverket	36	6	- 30
Fonden för beredskapslagring	18	10	- 8
Diverse kapitalfonder	191	168	- 23
Summa	2 851	2 273	-578

Bilaga 6

Beräknad disposition av rörliga krediter (milj. kr.)

	Utestående belopp 1975-06-30	Beräknat utestående belopp 1976-06-30	Beräknad förändring 1975/76
Myndighet/aktiebolag			
Televerket	—	50	+ 50
Vattenfallsverket	340	410	+ 70
Domänverket	—	4	+ 4
Luftfartsverket	20	20	—
Statens jordbruksnämnd:			
Prisreglering på jordbruks-			
området	100	115	+ 15
Norrbottnens järnverk AB	65	—	- 65
Eriksbergs Mekaniska Verkstads AB	—	200	+200
Statliga myndigheter med uppdrags-			
verksamhet	47	47	—
Regeringen	105	250	+ 145
Övriga	1	1	—
Summa	678	1 097	+419

Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1976/77

RIKSREVISIONSVERKET

1976-03-31

Till REGERINGEN
(Finansdepartementet)

Reviderad inkomstberäkning för budgetåret 1976/77

Enligt den för riksrevisionsverket (RRV) gällande instruktionen åligger det RRV att varje år till regeringen avlämna en reviderad beräkning av statens inkomster för det kommande budgetåret, avsedd som underlag för inkomstberäkningen i kompletteringspropositionen. För att full-

göra detta uppdrag har RRV från vederbörande myndigheter infordrat nya beräkningar av inkomsterna under budgetåret 1976/77 på de större inkomstitlarna samt vissa speciellt konjunkturkänsliga inkomstitlar. I anslutning till beräkningarna har även bedömningar gjorts av utfallet för innevarande budgetår.

Inledningsvis presenteras de antaganden, främst beträffande den ekonomiska utvecklingen, som ligger till grund för beräkningarna. Bl. a. redovisas resultaten av RRVs förnyade aktiebolagsenkät som ligger till grund för antagandet om bolagens inkomstutveckling. Därefter presenteras en sammanfattning av beräkningsresultaten i tabellform avseende driftbudgetens inkomster och jämförelser görs med beloppen som upptogs i budgetpropositionen. För de inkomstitlar avseende budgetåret 1976/77 där RRV nu förordar förändringar lämnas i det följande kommentarer till dessa. Avslutningsvis lämnas ett förslag till förnyad beräkning av kapitalbudgetens inkomster.

Utvecklingen av skatteunderlaget för fysiska personer

RRV antog i december att den totala lönesumman skulle öka med 17,5 % mellan åren 1974 och 1975. Den avtalsmässiga löneökningen förutsattes då uppgå till 12,7 %. Löneglidningen och sysselsättningskomponenten väntades bidra med 3,0 respektive 1,5 procentenheter till lönesummeökningen. RRV har i sin reviderade beräkning utgått från att lönesumman ökade med 18 % mellan 1974 och 1975. Avtalskomponenten har uppjusterats och beräknas nu till drygt 13 % medan löneglidningen och sysselsättningskomponenten antas ligga kvar på ungefär samma nivå som tidigare. I det inkomstbegrepp som är utgångspunkt för RRVs beräkningar, nämligen inkomst av tjänst, ingår även pensioner. Dessa svarar för ungefär en tiondel av lönesumman och ökade 1974—1975 i något långsammare takt än lönerna, med knappt 17 %. Den sammanvägda ökningen av inkomst av tjänst åren 1974—1975 uppgick således till knappt 18 %, vilket är ca en halv procentenhet högre än i beräkningarna i december.

I sin decemberberäkning antog RRV att lönesumman skulle öka med 11 % mellan åren 1975 och 1976 varvid avtalen svarade för knappt 9 procentenheter och löneglidningen med ca 2,5 procentenheter. Sysselsättningsutvecklingen beräknas dra ned lönesummeutvecklingen med ungefär 0,5 procentenheter. I föreliggande beräkning utgår RRV från en lönesummeökning med 11,5 % mellan åren 1975 och 1976. Det är främst en uppjustering av sysselsättningsutvecklingen som förklarar det ändrade inkomstantagandet. Pensionerna förutses öka med ca 20 % varför ökningen av tjänst beräknas uppgå till drygt 12,5 %. För 1977 har ännu inga centrala löneavtal slutits varför RRV valt att schablonmässigt skriva fram inkomsterna med 7 %.

Av inkomsterna från andra förvärvskällor än tjänst har utvecklingen av inkomst av kapital mellan åren 1974 och 1975 ändrats från en i decemberberäkningen antagen minskning med 5 % till en ökning med drygt 2 %. Kapitalinkomsterna förutses minska med drygt 6 % mellan åren 1975 och 1976 jämfört med en ökning på 15 % i föregående beräkning. Förändringarna baseras på nya antaganden om räntnivån, in- och utlåning samt sparande.

Inkomsterna av jordbruksfastighet förutsågs i december ligga på oförändrad nivå för åren 1974 och 1975 och öka med 4 % mellan 1975 och 1976. RRV uppskattar nu, med ledning av beräkningar från statens jordbruksnämnd, att inkomsterna minskade med drygt 5 % mellan åren 1974 och 1975 och att ökningen beräknas uppgå till ca 13 % mellan åren 1975 och 1976.

Beträffande utvecklingen av beskattade sjukförmåner bedömdes dessa öka med 27 % mellan åren 1974 och 1975 och med 11 % mellan åren 1975 och 1976 i decemberberäkningen. Utbetalningarna av sjukpenning m. m. under år 1975 visade en ökning med 23 % och för 1976 bedömer RRV att de beskattade sjukförmånerna ökar med knappt 16 %. Orsaken till uppjusteringen 1975—1976 beror på ändrade inkomsttaganden. Anmälan av inkomstförändringar till försäkringskassorna sker med en viss eftersläpning. En del av de löneökningar som inträffade under slutet av 1975 påverkar därför den sjukpenninggrundande inkomsten först kalenderåret 1976.

Arbetslöshetsersättningar och bidrag för arbetsmarknadsutbildning minskade med 2 % mellan åren 1974 och 1975 mot en tidigare antagen ökning med 5 %. För 1975—1976 har RRV nu bedömt ökningstakten till drygt 70 % mot tidigare drygt 50 %. Orsaken är främst nya beräkningar över utbyggnaden av arbetsmarknadsutbildningen under 1976.

Utvecklingen av skatteunderlaget för svenska aktiebolag m. fl.

Under februari och mars upprepade RRV sin enkät till ett urval om ca 2 000 svenska företag, sparbanker och försäkringsinstitut. Dessa tillfrågades om den till statlig och kommunal skatt taxerade inkomsten under verksamhetsåren 1974 och 1975. Dessutom tillfrågades företagen om beräknade fyllnadsbetalningar under våren 1976, avdrag för forsknings- och utvecklingskostnader samt om det särskilda investeringsavdraget. Denna sista fråga har tillkommit sedan höstens enkät. Samtidigt har frågor om avsättning och utnyttjande av den särskilda investeringsfonden och arbetsmiljöfonden utgått. Det särskilda investeringsavdraget uppgår till 10 % av anskaffningskostnaden för maskiner och inventarier under tiden 15 oktober 1975—31 december 1976.

Enligt enkäten beräknas den statligt taxerade inkomsten öka med

50 % 1975 jämfört med 1974. De obligatoriska avsättningar företagen gjorde till arbetsmiljöfond och särskild investeringsfond för verksamhetsåret 1974 var avdragsgilla både till statlig och kommunal taxerad inkomst. För verksamhetsåret 1975 gäller inte motsvarande bestämmelser. Detta förklarar den kraftiga ökningen i taxerade inkomster mellan åren 1974 och 1975. För de kommunalt taxerade inkomsterna beräknas ökningen 1974—1975 uppgå till 26 %. Resultatet från vårens enkät innebär en uppjustering av statligt taxerade inkomster med 17 procentenheter jämfört med höstens enkät då ökningen beräknades till 33 %. Denna skillnad beror främst på att betydelsen av det särskilda investeringsavdraget överskattades för verksamhetsåret 1975 i höstens beräkning. Ökningen i statlig taxerad inkomst mellan inkomståren 1974 och 1975 justerades ned från 47 % till 33 % med anledning av avdraget. Enligt vårens enkät uppgår avdraget till ca 85 milj. kr. Avdraget påverkar endast den statligt taxerade inkomsten och leder till en minskning av den statliga skatten med ca 35 milj. kr. Av det särskilda investeringsavdraget svarar parti- och detaljhandel, restauranger och hotell för 42 %.

Det särskilda forsknings- och utvecklingsavdraget beräknas uppgå till totalt 275 milj. kr. Verkstadsindustrin svarar för över hälften av avdraget. Företag med mer än 500 anställda svarar för 75 % av avdraget.

Fyllnadsbetalningarna under våren 1976 beräknas utgöra ca 38 % av den totala bolagsskatten. Skogsindustrin och parti- och detaljhandeln svarar i absoluta tal för de största fyllnadsbetalningarna. Tabellen på sid. 6 visar de branschvisa resultaten från enkäten.

Av enkätmaterialet framgår att skogs- och verkstadsindustrin, parti- och detaljhandeln samt bankerna visar den största ökningen av den taxerade inkomsten. Företag med mer än 500 anställda svarar för 55 % av ökningen i taxerad inkomst.

Den trendmässiga ökningen av företagens statligt taxerade inkomster ligger på ca 10 %. För 1976 antas denna trendmässiga ökning reduceras av det särskilda investeringsavdraget. RRV bedömer därför att den statligt taxerade inkomsten förblir oförändrad mellan verksamhetsåren 1975 och 1976. För efterföljande år har antagits en ökning på 10 %.

Tabell 1. Statligt och kommunalt taxerad inkomst m. m., verksamhetsåret 1975 fördelat på bransch (milj kr.)

Bransch	Statligt taxerad inkomst för verksamhetsåret 1974	Förändring i statligt taxerad inkomst mellan verksamhets-åren 1974—1975	Kommunalt taxerad inkomst för verksamhetsåret 1974	Förändring i kommunalt taxerad inkomst mellan verksamhets-åren 1974—1975	Fyllnadsbetalning för verksamhetsåret 1975	Forsknings- och utvecklingsavdrag för verksamhetsåret 1975	Särskilt investeringsavdrag för verksamhetsåret 1975
1 Jord- och skogsbruk	35,8	+ 50,8	49,4	+ 54,3	36,9	2,4	2,5
2 Kol- och malmgruvor	11,6	— 9,4	196,2	— 62,7	0,2	2,1	0,3
3 Livsmedels-, dryckesvaror och tobaksindustri	94,1	+ 11,1	266,3	+ 54,1	40,6	5,6	0,3
4 Textil-, beklädnads- och läderindustri	35,4	— 4,7	54,4	— 6,0	13,4	1,7	0,8
5 Trävaru-, massa-, pappers- och pappindustri	415,6	+ 215,5	683,2	+ 265,3	300,4	10,2	7,8
6 Kemisk industri, petroleum- och plastindustri m. m.	176,3	+ 26,0	294,4	+ 3,4	83,9	21,0	1,8
7 Jord- och stenindustri	44,7	+ 6,8	102,1	— 6,6	14,2	4,8	1,1
8 Järn-, stål- och metallverk	230,1	— 76,2	391,1	— 86,9	44,7	17,7	6,3
9 Verkstadsindustri	403,5	+ 373,0	1 006,3	+ 286,1	216,2	140,9	7,6
10 Annan tillverkningsindustri	4,9	— 1,9	7,7	— 2,2	1,4	0,1	0,1
11 Byggindustri	101,1	+ 25,6	243,5	+ 34,5	54,4	5,0	5,7
12 Parti- och detaljhandel, restaurang och hotell	726,4	+ 492,7	1 137,9	+ 566,7	411,3	9,2	35,3
13 Bank- och försäkringsverksamhet, fastighetsförvaltning	777,6	+ 590,1	1 644,9	+ 614,7	275,5	1,2	3,1
14 El-, gas- och vattenverk	51,1	+ 53,5	108,8	+ 31,9	29,1	0,4	2,8
15 Samfärdsel	62,4	+ 3,6	190,5	— 32,0	18,6	0,2	1,2
16 Övriga	359,5	+ 3,2	519,6	+ 76,3	80,4	52,7	6,6
Totalt	3 530,1	+ 1 759,7	6 896,3	+ 1 791,5	1 621,2	275,2	83,3
Därav företag med mer än 500 anställda	1 637,6	+ 981,5	3 407,2	+ 897,5	703,5	206,8	34,5

Driftbudgetens inkomster

I tabell 2 redovisas resultaten av de reviderade beräkningarna. För budgetåret 1975/76 jämförs resultaten med de beräkningar som låg till grund för budgetpropositionen. För budgetåret 1976/77 visas de belopp som upptogs i förslaget till statsbudget och de belopp som RRV nu förordar samt förändringen jämfört med budgetpropositionen.

Utöver de i tabellen nämnda titlarna har, dock utan att någon förändring föreslås, nya beräkningar gjorts för följande inkomsttitlar: Skogsvårdsavgifter, Lotterivinstskatt, Stämpelskatt och stämpelavgift, Bensinskatt, Vägtrafikskatt, Tobaksskatt, Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag, Skatt på sprit, Skatt på vin, Särskild vägtrafikskatt, Inkomster vid Karolinska sjukhuset, Fyravgifter, Inkomster vid patent-

Tabell 2. Jämförelse mellan inkomster för budgetåren 1975/76 och 1976/77 enligt budgetpropositionen och enligt RRVs reviderade beräkning (tkr)

Inkomsttitel	1975/76 Enligt bud- getproposi- tionen	Enligt RRVs reviderade beräkning	Ökning (+) Minskning (—)	1976/77 Enligt bud- getproposi- tionen	Enligt RRVs reviderade beräkning	Ökning (+) Minskning (—)
<i>Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse samt socialförsäkringsavgifter därav</i>	39 177 200	40 276 200	+1 099 000	42 924 450	44 023 450	+1 099 000
<i>Skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter m. m.</i>	38 100 000	39 200 000	+1 100 000	41 800 000	42 900 000	+1 100 000
<i>Kupongskatt</i>	31 000	30 000	— 1 000	33 000	32 000	— 1 000
<i>Automobilskattemedel</i>	3 855 000	3 855 000	± 0	3 980 000	3 980 000	± 0
<i>Allmän arbetsgivaravgift</i>	6 100 000	6 100 000	± 0	6 750 000	6 750 000	± 0
<i>Tullar och acciser därav</i>	29 416 501	29 283 001	— 133 500	33 365 551	33 879 701	+ 514 150
<i>Tullmedel</i>	1 000 000	1 020 000	+ 20 000	940 000	985 000	+ 45 000
<i>Mervärdeskatt</i>	17 400 000	17 000 000	— 400 000	20 250 000	20 500 000	+ 250 000
<i>Särskilda varuskatter</i>	409 000	408 000	— 1 000	409 800	407 200	— 2 600
<i>Omsättningsskatt på motorfordon</i>	690 000	745 000	+ 55 000	683 000	735 000	+ 52 000
<i>Rusdrycksförsäljningsmedel av parti-handelsbolag</i>	25 000	27 000	+ 2 000	30 000	30 000	± 0
<i>Skatt på malt- och läskedrycker</i>	885 000	885 000	± 0	876 000	892 000	+ 16 000
<i>Energiskatt</i>	2 727 000	2 907 000	+ 180 000	3 519 000	3 664 000	+ 145 000
<i>Skatt på annonser och reklam</i>	130 000	136 500	+ 6 500	145 250	152 000	+ 6 750
<i>Skatt på spel</i>	84 000	88 000	+ 4 000	100 000	102 000	+ 2 000
<i>Uppbörd i statens verksamhet därav</i>	1 911 454	1 943 094	+ 31 640	2 115 477	2 160 067	+ 44 590
<i>Inkomster vid kriminalvärden</i>	1 860	7 500	+ 5 640	10	1 600	+ 1 590
<i>Lotsavgifter</i>	25 000	23 000	— 2 000	30 000	30 000	± 0
<i>Pensionsmedel</i>	621 000	644 000	+ 23 000	791 000	834 000	+ 43 000
<i>Inkomst av myntning</i>	60 000	65 000	+ 5 000	120 000	120 000	± 0
<i>Diverse inkomster därav</i>	848 896	876 677	+ 27 781	853 681	883 462	+ 29 781
<i>Tipsmedel</i>	312 291	327 072	+ 14 781	312 291	327 072	+ 14 781
<i>Lotterimedel</i>	220 000	233 000	+ 13 000	220 000	235 000	+ 15 000
<i>Inkomster av statens kapitalfonder därav</i>	4 928 928	4 985 228	+ 56 300	5 522 371	5 596 648	+ 74 277
<i>Statens järnvägar</i>	140 000	94 000	— 46 000	20 000	1	— 19 999
<i>Luftfartsverket</i>	25 800	35 800	+ 10 000	28 400	25 000	— 3 400
<i>Förenade fabriksverken</i>	0	0	± 0	29 000	62 500	+ 33 500
<i>Domänverket</i>	70 000	79 000	+ 9 000	45 500	45 500	± 0
<i>Riksbanksfonden</i>	350 000	450 000	+ 100 000	350 000	450 000	+ 100 000
<i>Lånefonden för bostadsbyggande</i>	2 300 000	2 280 000	— 20 000	2 755 000	2 715 000	— 40 000
<i>Diverse kapitalfonder:</i>	75 689	78 989	+ 3 300	91 618	95 794	+ 4 176
Summa för driftbudgetens inkomster	86 237 979	87 319 200	+1 081 221	95 511 530	97 273 328	+1 761 798

och registreringsväsendet, Bötesmedel, Totalisatormedel. Inkomster av statens kapitalfonder beträffande Postverkets fond, Televerkets fond och Statens vattenfallsverks fond.

I anslutning till tabellen vill RRV göra följande kommentarer beträffande de olika inkomstitlarna.

A Skatter, avgifter m. m.

I Skatter

För att revidera beräkningarna under denna rubrik har RRV infordrat nya beräkningar av inkomsterna på vissa titlar från generaltullstyrelsen, riksskatteverket, riksförsäkringsverket och sjöfartsverket.

Skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter.

Över denna titel redovisas utöver uppbörden av de statsskatter och avgifter som slutligt skall redovisas på titeln även kommunalskatter, socialförsäkringsavgifter och vissa avgifter som uppbärs i samband med den allmänna skatteuppbörden. I budgetpropositionen uppfördes nettoinkomsterna på titeln för budgetåret 1976/77 med 41 800 milj. kr., vilket var 700 milj. kr. mer än i RRVs förslag. Denna justering var en följd av förslaget om en utbyggnad av samhällets barnomsorg. Reformen föreslogs bli finansierad genom en socialavgift på arbetsgivarna och egenföretagarna. Avgiften redovisades på inkomstskattetiteln och beräknades uppgå till 700 milj. kr. under budgetåret 1976/77.

Samtidigt med beräkningen av titeln skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter m. m. för nästa budgetår har RRV bedömt utfallet för innevarande budgetår. Dessa beräkningar sammanfattas i följande sammanställning, varvid RRVs beräkningar i december 1975 har medtagits som jämförelse (milj. kr.). Det bör observeras att denna beräkning som nämnts avvek med 700 milj. kr. från det uppförda beloppet i budgetpropositionen.

Beträffande innebörden av de olika posterna i ovanstående sammanställning hänvisas till RRVs decemberberäkning.

RRV har i sin förnyade beräkning liksom i decemberberäkningen utnyttjat resultatet av RRVs egen datainsamling på urvalsbasis av taxeringsstatistiskt material. Denna datainsamling har genomförts sedan 1968 och avser fysiska personers inkomster och avdrag. En sammanfattning av resultaten av 1975 års undersökning avseende det årets taxering (1974 års inkomster) återfinns i RRVs decemberberäkning. En närmare redogörelse för undersökningen och dess resultat kommer att lämnas i ett statistiskt meddelande (SM) serie N från SCB. I det taxeringsstatistiska materialet ingår fr. o. m. inkomståret 1974 uppgifter om utbetald skattepliktig ersättning m. m. från bl. a. de allmänna försäkringskassorna.

Tabell 3. Skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter

	1975/76		1976/77	
	december-beräkning	ny beräkning	december-beräkning	ny beräkning
<i>Inkomster</i>				
Preliminär A-skatt	58 950	60 110	63 870	65 260
Preliminär B-skatt	8 310	8 310	9 350	9 520
Fyllnadsbetalning av preliminär skatt	4 460	4 660	5 330	5 610
Kvarstående skatt	2 450	2 450	2 760	2 690
Socialförsäkringsavgifter från direktdebiterade arbetsgivare m. m.	19 220	19 400	25 440	26 140
Tillkommande skatt, sjömansskatt, restantier m. m.	1 000	1 000	1 000	1 000
Summa inkomster	94 390	95 930	107 750	110 220
<i>Utgifter</i>				
Kommunalskattemedel ¹	37 140	37 200	44 880	45 230
Överskjutande skatt	4 300	4 510	3 880	4 200
Övriga restitutioner	500	500	500	500
Utbetalningar till allmänna försäkringskassor m. m.	13 610	13 660	16 660	16 640
Utbetalningar till allmänna pensionsfonden	450	450	470	470
Omföringar	310	380	250	280
Summa utgifter	56 310	56 700	66 640	67 320
Inkomster utöver utgifter	38 080	39 230	41 110	42 900
<i>Avrundade belopp</i>	38 100	39 200	41 100	42 900

¹ Inklusive förskottade skattebortfallsbidrag och ersättning för bostadstillägg

Preliminärskatteinflödet är i huvudsak känt t. o. m. januariterminen. Utfallet under november och januari avseende skatten på inkomster under september—december 1975 blev större än som förutsågs i beräkningarna i december. Ökningen förklaras dels av det ändrade antagandet om lönesummeutvecklingen med ca en halv procentenhet som nämnts tidigare, dels av att fördelningen av inkomstökningarna under året avvek från den som tidigare antagits. En stor del av de retroaktiva löneutbetalningarna på industritjänstemannasidan tycks ha skett under årets fyra sista månader. Ungefär 38 % av hela A-skatteuppbörden under inkomståret 1975 flöt in under dessa månader. Det är den högsta andel som noterats under dessa månader sedan det nuvarande uppbördssystemet infördes.

Uppjusteringen av preliminärskatteinflödet för fysiska personer, dvs. både A- och B-skattare, motsvaras av en nästan lika stor ökning av den slutliga skatten avseende inkomståret 1975. Detta medför att inkomsttagarnas fyllnadsbetalningar våren 1976 och deras kvarstående skatter under våren 1977 har nedjusterats något samt att den överskjutande skatten som utbetalas under hösten 1976 ökat något jämfört med decemberberäkningarna. Den absoluta skillnaden mellan preliminärt er-

lagd skatt (exkl. fyllnadsbetalningar) och slutligt påförd skatt, underuttaget, för de fysiska personerna beräknas ha vuxit mellan inkomståren 1974 och 1975. Preliminärskatteuppbörden ökade i långsammare takt än den slutliga skatten. Detta förklaras av att vissa förändringar genomfördes i skattesystemet mellan 1974 och 1975. Förändringarna har beskrivits och effekterna beräknats i RRVs decemberberäkning. Flera av dessa faktorer hade inte någon inverkan på inflödet av preliminärskatt. Dessa faktorer var följande: Sjukförsäkringsavdraget maximerades vid 1976 års taxering till 500 kr. per person. Detta reducerade avdraget och slutliga skatten påverkades i uppdragande riktning. Vidare fördubblades det s. k. sparavdraget, dvs. extra avdraget för inkomster av kapital. Detta minskade inkomster av kapital och verkade i neddragande riktning på den slutliga skatten. Beträffande inkomster av annan fastighet än jordbruksfastighet uppjusterades taxeringsvärdena med anledning av 1975 års fastighetstaxering. Reglerna för beräkning av schablonintäkt för en- och tvåfamiljshus justerades. Den sammanlagda effekten blev att inkomster av annan fastighet ökade. Samtidigt fördubblades extra avdraget för fastigheter vilka bebos av ägaren till 1 000 kr. Detta påverkade fastighetsinkomsterna i neddragande riktning. Den sammanlagda nettoeffekten på inkomster av annan fastighet beräknas likväl ha blivit att inkomsterna ökade något eller att underskotten minskade. Den sammanlagda effekten av de förändringar som nämnts här — maximerat sjukförsäkringsavdrag, ändrade regler för att beräkna inkomster (underskott) av kapital och annan fastighet — blev att den slutliga skatten påverkades i uppdragande riktning.

Aktiebolagens statligt taxerade inkomster beräknas, som framgått tidigare, ha ökat med 50 % mellan inkomståren 1974 och 1975. Detta innebär att deras taxerade inkomster 1975 reviderats upp med drygt 600 milj. kr. jämfört med i RRVs decemberberäkning. Eftersom det erfarenhetsmässigt kan konstateras att en stor del av bolagens skatteinbetalningar sker i form av fyllnadsbetalningar kan upprevideringen av inkomsterna väntas medföra att bolagens fyllnadsinbetalningar våren 1976 blir något högre än som antagits i tidigare beräkningar.

Beräkningen av preliminärskatteinflödet under 1976 baseras på utfallet för 1975 samt på de tidigare nämnda antagandena om inkomstutvecklingen. Uppjusteringen av såväl utgångsnivån 1975 som inkomstantagandet 1976 jämfört med i decemberberäkningen har tillsammans bidragit till att preliminära A-skatten 1976 räknats upp med drygt 1,5 miljarder kr. På motsvarande sätt har beräkningen av A-skattarnas slutliga skatt avseende inkomståret 1976 resulterat i en uppjustering med samma belopp. Därav följer att uppskattningen av fyllnadsinbetalningar våren 1977 i stort sett står sig från beräkningen i december.

Liksom under det närmast föregående året beräknas A-skattarnas slutliga skatt öka i snabbare takt 1975—1976 än ökningen av den pre-

eliminära A-skatten. Underuttaget, dvs. skillnaden mellan preliminär och slutlig skatt, väntas således växa ytterligare mellan 1975 och 1976. I och med att försäkringstagarnas avgifter till sjukförsäkringen ersatts av arbetsgivaravgifter med verkan fr. o. m. inkomståret 1975 försvinner deras avdrag för motsvarande avgifter helt fr. o. m. 1976. Detta påverkar försäkringstagarnas inkomster och slutliga skatt i höjande riktning. Den preliminära A-skatten under 1976 påverkas emellertid inte av detta, varför ökningen 1975—1976 av preliminärskatterna förutses bli något mindre än ökningen av den slutliga skatten.

Den slutliga skatten för B-skattare, i huvudsak egna företagare, har uppreviderats från i december bl. a. med hänsyn till att inkomsterna från jordbruket nu beräknas öka i snabbare takt än tidigare. Detta väntas bidra till att B-skattarnas fyllnadsbetalningar våren 1977 ökar något mer än i föregående beräkning.

Uppjusteringen av aktiebolagens taxerade inkomster mellan 1974 och 1975 väntas medföra att den debiterade B-skatten 1977 blir något större än som antogs i beräkningen i december.

Utbetalningarna av kommunalskattemedel påverkas fr. o. m. kalenderåret 1977 av skatteomläggningen 1975. Enligt prop. 1975/76: 147 skall compensationen för det kommunala skattebortfallet regleras i den statliga redovisningen på motsvarande sätt som vid 1970 års skatte-reform. Det innebär att förskottsvis compensation utbetalas från inkomstskattetiteln i samband med utbetalning av kommunalskattemedel, medan slutreglering sker via anslag på driftbudgetens utgiftssida. I utbetalningarna av kommunalskattemedel under budgetåret 1976/77 har inberäknats ett förskottsbelopp av ca 750 milj. kr. i compensation till kommuner med anledning av skatteomläggningen 1975.

Uppjusteringen av inkomstantagandet 1975 medför att även utbetalningarna av kommunalskattemedel under 1977 påverkas. Såväl förskotten för 1977 som den beräknade slutavräkningen avseende 1975 påverkas. Totalt beräknas utbetalningarna öka med drygt 300 milj. kr. jämfört med prognosen i december.

Enligt bokslutet för den allmänna sjukförsäkringen avseende inkomståret 1974 uppgick underskottet till ca 180 milj. kr. Detta belopp överförs till inkomstskattetiteln under budgetåret 1975/76. För budgetåret 1976/77 beräknar RRV inkomsterna från socialavgiften för barnomsorgen till närmare 700 milj. kr.

Sjukvårdskostnaderna har uppjusterats för budgetåret 1975/76 med anledning av utfallet andra halvåret 1975. Detta påverkar utbetalningar av förskotten till försäkringskassorna med ca 50 milj. kr.

RRV har tagit hänsyn till den föreslagna utbyggnaden av föräldraförsäkringen fr. o. m. 1977 (prop. 1975/76: 133). Utgifterna beräknas öka utbetalningen av föräldrapenningen med ca 30 milj. kr. första halvåret 1977. Förvaltningskostnaderna för sjukförsäkringen under 1976/77

har emellertid nedjusterats sedan decemberberäkningen. Utbetalningarna av förskotten till försäkringskassorna från titeln minskar därför med 20 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

De avsättningar till respektive återföringar från budgetutjämningsfonden av kommunalskattemedel, som enligt den nu framlagda beräkningen bör verkställas under budgetåren 1975/76 och 1976/77, framgår av följande sammanställning i vilken som jämförelse medtagits motsvarande belopp vid RRVs decemberberäkning (milj. kr.).

	1975/76		1976/77	
	decemberberäkning	ny beräkning	decemberberäkning	ny beräkning
Avsättning	9 450	9 700	8 800	9 000
Återföring	5 500	5 500	7 100	7 050
Nettoavsättning	3 950	4 200	1 700	1 950

Med understrykande av de osäkerhetsmoment som föreligger i frågor om inkomstantaganden, kommunal utdebitering m. m. uppskattar RRV nettoinkomsterna på titeln skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter m. m. för budgetåret 1975/76 till 39 200 milj. kr. och föreslår att titeln i statsbudgeten för 1976/77 uppförs med 42 900 milj. kr.

Allmän arbetsgivaravgift. RRV har gjort nya beräkningar över de inkomster som inflyter på titeln. Inkomsterna under 1975/76 påverkas endast i mindre grad av de ändrade inkomstantaganden som gjorts efter beräkningen hösten 1975, eftersom en stor del av inkomsterna under 1976 består av avgifter från preliminärt debiterade arbetsgivare, vilka debiteras med ledning av 1974 års underlag uppräknat med 24 %. För 1977 preliminärdebiteras arbetsgivarna med ledning av 1975 års underlag som har justerats upp med 0,5 procentenhet jämfört med höstberäkningen. Detta beräknas öka inkomsterna för budgetåret 1976/77 med 20 milj. kr. De skattedebiterade avgifterna (s. k. egenavgifter) påverkas av ändrade inkomstantaganden för fysiska personers inkomst av jordbruk under år 1975. Uppbörden under titeln första halvåret 1977 har korrigerats ned med 15 milj. kr. Egenavgifterna beräknas minska med anledning av att de första 10 000 kr. från inkomst av rörelse och jordbruk inte ingår i avgiftsunderlaget fr. o. m. kalenderåret 1975. Effekten beräknas till 125 milj. kr. Detta är en uppjustering med 5 milj. kr. sedan höstens beräkning. Den taxeringsstatistiska undersökningen har använts som underlag för beräkningarna. De nämnda förändringarna har dock tagit ut varandra. RRV föreslår därför ingen förändring av beloppen jämfört med beräkningen i december.

RRV beräknar inkomsterna på titeln allmän arbetsgivaravgift till 6 100 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 6 750 milj. kr. i statsbudgeten för budgetåret 1976/77.

Tullmedel. På grundval av den prognos för importen under år 1976 som redovisades i den preliminära nationalbudgeten har generaltullstyrelsen beräknat importvärdet för budgetåret 1975/76 till 73 500 milj. kr., vilket är 2 000 milj. kr. lägre än vid decemberberäkningen.

Prognosen för utrikeshandeln i den preliminära nationalbudgeten upptar endast tiden t. o. m. år 1976. Med hänsyn härtill bör osäkerheten i underlaget för beräkningen för 1976/77 understrykas.

Generaltullstyrelsen har räknat med en fortsatt volym- och prisökning av importen och uppskattat importvärdet för 1976/77 till 84 800 milj. kr. Detta är en ökning i förhållande till höstens beräkning med 1 300 milj. kr.

I fråga om de genomsnittliga importandelarna för EFTA-länder *inklusive* Danmark och Storbritannien, EG-länder (de sex och Irland) och övriga länder har under andra halvåret 1975 en förskjutning skett från EG-länder till övriga länder. Tullsatserna i övriga länder är relativt sett högre än i EG-länder.

Handelsområde

	Andel av det totala importvärdet, %	
	1974/75	1975/76 juli/dec
EFTA-länder, Danmark och Storbritannien	35,4	35,3
EG-länder exkl Danmark och Storbritannien	35,4	32,9
Övriga länder	29,2	31,8

Generaltullstyrelsen beräknar uppbörden av tullmedel under budgetåret 1975/76 till 1 020 milj. kr., vilket är 20 milj. kr. mer än vid höstens inkomstberäkning. Uppbörden under budgetåret 1976/77 beräknas till 985 milj. kr., vilket är 45 milj. kr. mer än vid höstens inkomstberäkning.

RRV beräknar inkomsterna på titeln tullmedel till 1 020 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln i statsbudgeten uppförs med 985 milj. kr. budgetåret 1976/77.

Mervärdeskatt. Inkomsterna på denna titel uppbärs av länsstyrelserna och tullverket. Kompensation för mervärdeskatt på bostadsbyggande utbetalas av riksskatteverket.

Mervärdeskatt, budgetåret 1975/76, milj. kr.

Uppbörds- månad	Tull- verket	Länsstyrelserna Inbetald skatt	Åter- betald skatt	Riksskatte- verket byggmoms	Summa
Juli—aug	1 856 ¹	2 653 ¹	— 1 700 ¹	— 172 ¹	2 637 ¹
Sept—okt	1 790 ¹	2 658 ¹	— 1 763 ¹	— 194 ¹	2 491 ¹
Nov—dec	1 968 ¹	2 995 ¹	— 1 826 ¹	— 150 ¹	2 987 ¹
Jan—febr	1 923 ¹	3 904 ¹	— 2 030	— 163 ¹	3 634
Mars—april	1 995	2 650	— 1 991	— 171	2 483
Maj—juni	2 068	2 940	— 2 090	— 150	2 768
Summa	11 600	17 800	—11 400	—1 000	17 000

¹ Utfall

Utfallssiffror för inbetald skatt till länsstyrelserna är kända t. o. m. februari månad 1976 och för återbetald skatt t. o. m. januari månad. Till grund för beräkningen av länsstyrelsernas uppbörd av mervärdeskatt ligger en bedömning av den privata konsumtionens utveckling. Mellan 1975 och 1976 beräknas den privata konsumtionen öka med 12,5 %. Detta är 0,3 procentenheter högre än enligt höstens inkomstberäkning. För år 1977 har ett schablonmässigt antagande på 7 % använts. Länsstyrelsernas nettouppbörd av mervärdeskatt under budgetåret 1975/76 beräknas uppgå till 6 400 milj. kr., vilket är 200 milj. kr. mer än vid höstens inkomstberäkning. Uppbörderna under budgetåret 1976/77 beräknas uppgå till 6 900 milj. kr., vilket innebär en ökning med 50 milj. kr. jämfört med höstens inkomstberäkning.

Generaltullstyrelsen har reviderat sin prognos för mervärdeskatt på importerade varor. Importvärdet för budgetåret 1975/76 beräknas uppgå till 73 500 milj. kr., vilket är 2 000 milj. kr. lägre än vid höstens inkomstberäkning. För budgetåret 1976/77 beräknas importvärdet uppgå till 84 800 milj. kr. Detta är en ökning i förhållande till höstens beräkning med 1 300 milj. kr. Med dessa importvärden beräknar generaltullstyrelsen uppbörden av mervärdeskatt under budgetåret 1975/76 till 11 600 milj. kr. I förhållande till höstens inkomstberäkning är detta en minskning med 600 milj. kr. För budgetåret 1976/77 beräknas mervärdeskatten på importerade varor uppgå till 13 700 milj. kr., vilket är en ökning med 200 milj. kr. jämfört med höstens inkomstberäkning.

Riksskatteverket beräknar kompensationen för mervärdeskatt på bostadsbyggande till samma belopp som vid höstens inkomstberäkning. Kompensation för mervärdeskatt på bostadsbyggande beräknas således uppgå till 1 000 milj. kr. under budgetåret 1975/76 och 100 milj. kr. under budgetåret 1976/77.

Den beräknade totala uppbörden av mervärdeskatt under budgetåren 1975/76 och 1976/77 framgår av följande sammanställning (milj. kr.).

Budgetår	Tullverket	Länsstyrelserna (netto)	Riksskatteverket	Summa
1975/76	11 600	6 400	—1 000	17 000
1976/77	13 700	6 900	— 100	20 500

RRV beräknar inkomsterna på titeln mervärdeskatt till 17 000 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 20 500 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Särskilda varuskatter. Generaltullstyrelsen och riksskatteverket beräknar uppbörden på titeln särskilda varuskatter under budgetåret 1975/76 till 408 milj. kr., vilket är en sänkning med 1 milj. kr. i förhållande till beräkningen i december 1975.

För budgetåret 1976/77 beräknas titelns inkomster till 407,2 milj. kr., vilket är 2,6 milj. kr. mindre än det belopp som anges i förslag. till statsbudget för 1976/77.

Omsättningsskatt på motorfordon. Nyregistreringen av personbilar 1975 blev större än som antogs i beräkningarna i december. Prognoser-na avseende kalenderåren 1976 och 1977 har justerats upp med anledning av detta.

Riksskatteverket har beräknat inkomsterna till 725 milj. kr. för vart och ett av budgetåren 1975/76 och 1976/77. I förhållande till budgetpropositionen innebär detta en höjning med 50 milj. kr. respektive budgetår.

Generaltullstyrelsen har räknat upp inkomsterna för budgetåret 1975/76 med 5 milj. kr. till 20 milj. kr. och för budgetåret 1976/77 med 2 milj. kr. till 10 milj. kr.

RRV beräknar inkomsterna på titeln till 745 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 735 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Skatt på malt- och läskedrycker. I budgetpropositionen uppfördes denna titel med 876 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I sin reviderade beräkning har riksskatteverket justerat upp inkomsterna med 15 milj. kr. beroende på att utjämningsskatten på starköl och öl typ B utgår med 5 resp. 4 öre per liter fr. o. m. januari 1976. Generaltullstyrelsen har av samma anledning justerat upp sin beräkning med 1 milj. kr.

RRV ansluter sig till riksskatteverkets och generaltullstyrelsens beräkningar och föreslår att titeln uppförs med 892 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Energiskatt. För tiden 1 juli 1975—30 juni 1976 medges i vissa fall nedsättning av energiskatt på elkraft, eldningsolja och fasta bränslen för

industriell tillverkning. Med hänsyn till att inbetalningar av skatt sker ca en månad efter det kvartal skatten avser påverkar nedsättningen inkomsten även budgetåret 1976/77.

I riksskatteverkets beräkning i december antogs att nedsättningen på totalt ca 125 milj. kr. endast påverkade uppbörden under budgetåret 1975/76. I en reviderad beräkning gjord i februari beräknas 50 milj. kr. av nedsättningen falla på budgetåret 1976/77.

Med hänsyn till detta och att utfallet hittills under budgetåret varit högre än tidigare beräknat har riksskatteverket räknat upp inkomsterna med 180 milj. kr. för budgetåret 1975/76. Prognosen för budgetåret 1976/77 räknat på det högre utfallet ligger 145 milj. kr. över beloppet i budgetpropositionen.

RRV beräknar inkomsterna på titeln till 2 907 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 3 664 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Skatt på annonser och reklam. Riksskatteverket beräknar sin uppbörd av skatt på annonser och reklam till 120 milj. kr. och generaltullstyrelsen sin uppbörd till 6,5 milj. kr. Totalt beräknas således inkomsterna på titeln till 136,5 milj. kr. för budgetåret 1975/76. Det innebär en ökning med 6,5 milj. kr. i förhållande till höstens inkomstberäkning.

För budgetåret 1976/77 beräknas riksskatteverkets uppbörd uppgå till 145 milj. kr. och generaltullstyrelsens till 7 milj. kr.

RRV föreslår att titeln skatt på annonser och reklam i statsbudgeten uppförs med 152 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Skatt på spel. Riksskatteverket beräknar inkomsterna på titeln skatt på spel till 88 milj. kr. för budgetåret 1975/76. Det är 4 milj. kr. mer än vid höstens inkomstberäkning.

För 1976/77 beräknas inkomsterna på titeln uppgå till 102 milj. kr., vilket är 2 milj. kr. mer än vid höstens inkomstberäkning.

RRV beräknar inkomsterna på titeln skatt på spel till 88 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 102 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

II Uppbörd i statens verksamhet

Inkomster vid kriminalvården. I budgetpropositionen uppfördes denna titel för budgetåret 1975/76 till 1,86 milj. kr. Med hänsyn till utfallet t. o. m. januari 1976 beräknar RRV nu inkomsterna för budgetåret 1975/76 till 7,5 milj. kr. För budgetåret 1976/77 beräknar RRV inkomsterna till 1,6 milj. kr. mot 10 000 kr. i budgetpropositionen.

Lotsavgifter. I budgetpropositionen uppfördes denna titel med 25 milj. kr. för budgetåret 1975/76. I sin reviderade beräkning uppskattar sjöfartsverket inkomsterna till 23 milj. kr. Sänkningen beror på att inleveranserna t. o. m. januari 1976 blivit mindre än beräknade. För budgetåret 1976/77 beräknar sjöfartsverket att inkomsterna kommer att uppgå till 30 milj. kr., vilket är samma belopp som föreslogs i budgetpropositionen.

RRV beräknar inkomsterna på titeln lotsavgifter till 23 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 30 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Pensionsmedel. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på titeln pensionsmedel till 621 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och till 791 milj. kr. för budgetåret 1976/77. RRV har gjort en förnyad beräkning med anledning av ändrade inkomstantaganden och uppgifter från statens personalpensionsverk och riksförsäkringsverket. Statens personalpensionsverk har höjt sin prognos på utgiftsposten personalpensioner med 36 milj. kr. för 1975/76 och med 38 milj. kr. för 1976/77. Riksförsäkringsverket har uppjusterat utgiftsposten arbetsgivaravgifter till ATP med 9 milj. kr. för 1975/76 och med 10 milj. kr. för 1976/77. De ändrade inkomstantagandena tillsammans med riksförsäkringsverkets upprevidering av inkomstposten personalsjukpenningar innebär att inkomsterna på titeln ökat mer än utgifterna. Hänsyn har då tagits till de ändrade beräkningsgrunder för statens järnvägars kostnader för kompletteringspensioner som föreslogs i budgetpropositionen. Effekten uppskattades till 50 milj. kr. vartdera av budgetåren 1975/76 och 1976/77.

Totalt beräknas inkomsterna på titeln pensionsmedel uppgå till 644 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och RRV föreslår att titeln uppförs med 834 milj. kr. i statsbudgeten för budgetåret 1976/77, vilket är 43 milj. kr. mer än i budgetpropositionen.

Inkomst av myntning. I budgetpropositionen uppfördes denna titel till 60 milj. kr. för budgetåret 1975/76. I sin reviderade beräkning uppskattar myntverket inkomsterna till 65 milj. kr. Inkomstökningen beror på en beräknad ökning av tillverkningen av enkronemynt. För budgetåret 1976/77 beräknar myntverket inkomsterna till 120 milj. kr., vilket är samma belopp som föreslogs i budgetpropositionen.

RRV beräknar inkomsterna på titeln inkomst av myntning till 65 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 120 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

III Diverse inkomster

Tipsmedel. AB Tipstjänst har för vart och ett av budgetåren 1975/76 och 1976/77 beräknat inkomsterna på titeln tipsmedel till 327 072 000 kr. Det är en höjning med 14 781 000 kr. jämfört med höstens inkomstberäkning.

Lotterimedel. Svenska Penninglotteriet AB beräknar inkomsterna på titeln lotterimedel till 233 milj. kr. för budgetåret 1975/76. Det är en ökning med 13 milj. kr. i förhållande till höstens inkomstberäkning.

För budgetåret 1976/77 beräknas inkomsterna till 235 milj. kr., vilket är en ökning med 15 milj. kr. i förhållande till höstens inkomstberäkning.

B Inkomster av statens kapitalfonder

Statens affärsverksfonder

De statliga affärsverken redovisar i skrivelser till RRV de beräknade inkomsterna för statens affärsverksfonder. I en av RRV upprättad promemoria som skickats till samtliga affärsverk anmodas dessa att följa en enhetlig linje i sina prognoser. I promemorian anges bl. a. att den bedömning av den ekonomiska utvecklingen som redovisas i den preliminära nationalbudgeten bör tjäna som vägledning för beräkningarna.

Postverket. I budgetpropositionen uppfördes denna titel med 1,1 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och med 21,5 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I skrivelse den 9 mars 1976 har poststyrelsen i enlighet med sin inkomstberäkning i november 1975 räknat med att inleverera 1,1 milj. kr. budgetåret 1975/76 och 21,5 milj. kr. budgetåret 1976/77.

I skrivelsen anför poststyrelsen följande:

Postvolymen i den allmänna poströrelsen, mätt i portointäkter i fast pris bortsett från vissa intäkter av engångskaraktär under jämförelseperioden, ökade med ca 2 1/2 % under andra halvåret 1975, vilket innebär en förbättring med ca 2 procentenheter jämfört med tidigare. Med hänsyn tagen till effekten av efterfrågebortfall i samband med portohöjningar förutses nu en volymmökning med ca 1 % under innevarande och nästa budgetår.

Höjningen av avgifterna för mass- och grupp korsband 1976-01-01 beräknas alltså medföra en intäktsökning med ca 13 milj. kr. 1975/76 och ca 26 milj. kr. 1976/77. Den allmänna portohöjningen 1976-02-01 har förutsatts höja portonivån under 1975/76 och 1976/77 med ca 93 resp. 230 milj. kr., varav de höjda avgifterna inom postgirot svarar för 8 resp. 19 milj. kr.

Lönekostnaderna antas nu — volymmässigt sett — öka med 1 1/2 % under innevarande budgetår, medan ingen eller endast obetydlig ökning förutses för budgetåret 1976/77. Hänsyn har tagits till de höjningar

av arbetsgivaravgifter från år 1977 som aviserats i årets finansplan. I övrigt har såväl intäkter som kostnader genomgående omräknats med hänsyn till konstaterat utfall och till väntad volym- och prisutveckling. En diskontonivå på i genomsnitt 5,2 % år 1976 och 6 % år 1977 har förutsatts.

För innevarande budgetår beräknas alltså det i driftstaten upptagna överskottet på 1 milj. kr. kunna redovisas. För budgetåret 1976/77 har avkastningskravet — beräknat på sedvanligt sätt — upptagits till 29 milj. kr. En förutsättning är att intäkterna under budgetåret 1976/77 kan förstärkas med ca 190 milj. kr.

Rörelseintäkterna för budgetåret 1976/77 förutsätter att postverket får regeringens tillstånd att höja taxorna. I avvaktan på att ställning tas till denna taxhöjning godtar RRV postverkets beräkning och beräknar inkomsterna på titeln postverkets fond till 1,1 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 21,5 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Televerket. Denna titel uppfördes i budgetpropositionen med 150 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och med 125 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I skrivelse den 1 mars 1976 har televerket i enlighet med sin inkomstberäkning i november 1975 beräknat inleveransen till 150 milj. kr. 1975/76 och 125 milj. kr. 1976/77.

I skrivelsen anfördes följande:

Beräkningarna bygger på inom teleområden m. fl. enskilda organisationsenheter budgeterade (realistiska) intäkter och kostnader under den aktuella perioden.

Som grund för intäkternas beräkning ligger en budgetrad trafikökning avseende telefonsamtal med 4,7 % under 1975/76 och 2,2 % under 1976/77. Härvid har hänsyn tagits till de beräknade effekterna av införandet av utökade huvudortstaxor samt slopandet av avståndsklass 6. Under budgetåret 1976/77 har vidare inkalkylerats en intäktsökning p. g. a. taxhöjning med 102,4 mkr.

Beträffande televerkets utveckling hänvisas till verkets petita för budgetåret 1976/77, främst avsnitt 1 och 3 samt bilaga 4.

Det redovisade överskottet för budgetåret 1976/77 har uppnåtts genom en intäktsökning på grund av en höjning av taxenivåerna. Det beräknade överskottet på 120 milj. kr. kan alternativt uppnås genom en upplösning av reserver som tidigare skapats genom avsättningar av överskottsmedel.

RRV ansluter sig till televerkets beräkning och beräknar inkomsterna på titeln televerkets fond till 150 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 125 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Statens järnvägar. Denna titel uppfördes i budgetpropositionen med 140 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och med 20 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I skrivelse den 2 mars 1976 har statens järnvägar i enlig-

het med beräkningen i november räknat med att inleverera 94 milj. kr. för budgetåret 1975/76. För budgetåret 1976/77 beräknas inte någon inleverans, vilket är 40 milj. kr. mindre än vad som förutsågs i november. I skrivelsen anför statens järnvägar följande:

Intäktsberäkningarna har baserats på nuvarande taxenivå, som är högre än den som gällde i novemberprognosen. Vissa volymjusteringar gentemot denna prognos har gjorts på grundval av utvecklingen under loppet av innevarande budgetår samt bedömningar av konjunkturutsikterna enligt den preliminära nationalbudgeten m. m. Revideringen har inneburit att godstrafikintäkterna sänkts för 1975/76 men höjts för 1976/77. Persontrafikintäkterna beräknas nu till högre belopp för båda åren.

Ersättningen för drift av olönsamma järnvägslinjer m. m. för budgetåren 1975/76 och 1976/77 har upptagits till 545 resp. 600 milj. kr. enligt bilaga 8 till 1976 års budgetproposition. Beloppen är 2 resp. 269 milj. kr. lägre än motsvarande belopp i novemberprognosen. I denna förutsattes att SJ skulle få kompensation för ekonomiska belastningar som saknar motsvarighet hos konkurrerande företag i enlighet med dels begärt tilläggsanslag för 1975/76, dels i anslagsframställningen begärda anslag för 1976/77.

Kostnaderna har beräknats med beaktande av föreliggande rationaliseringsplaner. Personalkostnaderna har kalkylerats enligt löneavtal för 1976 med erfarenhetsmässigt antagen höjning 1977 samt med beaktande av beslutade höjningar av arbetsgivaravgifter m. m. Den av regeringen beslutade sänkningen av uttagsprocenten för kompletteringspensioner har beaktats. Sakkostnadsnivån har liksom i novemberprognosen antagits komma att stiga med 8 % per år utom i de fall priserna regleras genom särskilda avtal.

Enligt den nu genomförda revideringen av novemberprognosen förutses underskott om 15 milj. kr. för 1975/76 och 96 milj. kr. för 1976/77 efter planemässiga avskrivningar.

Vid angivna förutsättningar kommer 94 milj. kr. att inlevereras 1975/76. Hela beloppet hänför sig till 1974/75. För nästa budgetår kan däremot ingen inleverans påräknas vid angivna förutsättningar.

RRV ansluter sig till statens järnvägars beräkning och beräknar inkomsterna på titeln statens järnvägars fond till 94 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med formellt 1 000 kr. för budgetåret 1976/77.

Luftfartsverket. Denna titel uppfördes i budgetpropositionen med 25,8 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och med 28,4 milj. kr. för budgetåret 1976/77. Luftfartsverket har i skrivelse till RRV den 1 mars 1976 beräknat inleveransen till 35,8 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och till 25,0 milj. kr. för budgetåret 1976/77 vilket är 10,0 milj. kr. mer resp. 3,4 milj. kr. mindre än vad som förutsågs i november.

I skrivelsen anför luftfartsverket följande:

Intäkterna för 1975/76 har nu beräknats till 281,7 milj. kr. Detta är 5,2 milj. kr. lägre än den fastställda driftstaten. Anledningar härtill är dels arbetskonflikten inom inrikesflyget under budgetårets första måna-

der och dels att den i driftstatsskrivelse för 1975/76 av luftfartsverket föreslagna höjningen av avgiftsenheten för undervägsavgift från 28 kr. per enhet till 55 kr. av Regeringen fastställdes till 45 kr. per enhet.

Dessa i förhållande till driftstaten lägre intäkter har endast till en del kompensrats av en något gynnsammare utveckling av chartertrafiken under budgetårets första del än beräknat.

Som grund för intäktsberäkningen 1976/77 har trafikvolymen uttryckt i antal landningar beräknats öka med 5 % och antal passagerare med ca 8 %.

Som grund för kostnadsbedömningen för 1976/77 föreligger i huvudsak samma förutsättningar som vid bedömningen hösten 1975.

Personalkostnaderna har antagits öka med drygt 32 %. Av denna ökning beror ca 8 % på generella löneökningar, ca 16 % på volymökning och ca 8 % på ökade sociala kostnader.

Sakkostnaderna har antagits öka med ca 15 % varav beräknade pris-höjningar utgör ca 8 %.

Ersättningar till kommunerna beräknas öka med ca 4,8 milj. kr. jämfört med 1975/76.

Volymökningen av personal- och sakkostnader samt ökningen i ersättningar till kommunerna är i huvudsak en följd av att Arlandas nya utrikesterminal tas i bruk under budgetåret 1976/77. Volymökningen av personalkostnader beror även på att personal från televerket övergår till luftfartsverket. Denna del av personalkostnadsökningen kompenseras dock av att kostnader för från televerket köpta tjänster reduceras med motsvarande belopp.

Under ovan angivna förutsättningar beräknas överskottet för 1976/77 uppgå till 7,0 milj. kr. Överskottskravet har beräknats efter 7,5 % på i medeltal disponerat statskapital. Det på så sätt framräknade förräntningskravet utgör 37,8 milj. kr. För att uppnå detta överskottsmål skulle en höjning av trafikintäkterna erfordras med minst 10 % räknat på helårsbasis. Dessutom krävs stor återhållsamhet i fråga om sådana kostnadsökningar som kan påverkas av luftfartsverket.

RRV ansluter sig till luftfartsverkets beräkning och beräknar inkomsterna på titeln luftfartsverkets fond till 35,8 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 25,0 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Förenade fabriksverken. I budgetpropositionen uppfördes denna titel inte med några inkomster för budgetåret 1975/76. För budgetåret 1976/77 uppfördes den med 29 milj. kr. I skrivelse den 25 februari 1976 har förenade fabriksverken i enlighet med sin inkomstberäkning i november 1975 räknat med att inleverera 26,1 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och 29,0 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I skrivelsen anför förenade fabriksverken följande:

Beräkningarna för 1976/77 har gjorts i 1975/76 års penningvärde.

Resultaten 1975/76 och 1976/77 förväntas liksom 1974/75 bli positiva. Beräkningen för 1975/76 har gjorts mot bakgrund av FFV halvårsboksut per 1975-12-31. För 1976/77 är underlaget hämtat från gällande långtidsplan.

Den uppgång av rörelseintäkterna som framgår av 1975/76 års driftstat kommer icke helt att kunna infrias av försvarsmaterielsektorn. För 1976/77 prognoseras en volymmässig uppgång inom FFV alla sektorer.

En begränsning av investeringarna inom FFV har skett under de senaste budgetåren i avvaktan på "1972 års FFVutredning".

Under 1975/76 sker en uppgång i investeringstakten som fortsätter även 1976/77 för att kunna infria förväntad expansion. Sålunda beräknas investeringarna under 1975/76 till ca 50 Mkr. och för 1976/77 har äskats ca 90 Mkr. Det senare kommer att behandlas i propositionen om FFV våren 1976.

Antal anställda kommer att öka under 1975/76 och 1976/77 med ca 200 respektive 350 personer bl. a. med hänsyn till FFV gynnsamma ord-derläge.

FFV har för budgetåret 1975/76 redovisat ett beräknat överskott på 26,1 milj. kr. Bedömningen av detta överskott, sådant det framkommer av FFVs redovisning, bör enligt RRVs uppfattning göras med försiktighet då följande poster lämnats obeaktade vid resultatberäkningen:

1. Ackumulerade underskott för tvätterierna, 41,4 milj. kr., aktiverades vid 1974/75 års utgång som igångsättningskostnader och redovisades som kortfristig fordran. Mot detta belopp redovisades 8,2 milj. kr. såsom värderegleringsreserv. Tillgångsposten är inte ostridig. I konsekvens härmed bör den enligt RRV nedskrivas. Nedskrivningsbehovet torde vara av storleksordningen 30 milj. kr.

2. Beståndet av uthyrningspersedlar redovisades vid 1974/75 års utgång till 39,6 milj. kr. vilket med 22,5 milj. kr. överstiger anskaffningsvärdet med avdrag för värdeminskning. Då anläggningstillgångar ej bör värderas till högre värde än kostnaden för deras anskaffning kommer nedskrivning med 22,5 milj. kr. att erfordras.

3. I bokslutet för budgetåret 1974/75 avsattes 9,2 milj. kr. till varulagerreserv. I den reviderade inkomstberäkningen för budgetåret 1975/76 har FFV belastat resultatet med övriga bokslutsdispositioner, 16,5 milj. kr. avseende årets avsättning till varulagerreserv. Då FFV saknar formell rätt att göra sådana bokslutsdispositioner, bör dessa belopp återföras till resultatet i 1975/76 års bokslut.

4. Bland övriga långfristiga skulder redovisar FFV en pensionsavsättning på 26,3 milj. kr. Det är nu klarlagt att FFV inte har någon skuld till statens personalpensionsverk för de pensioner för vilka reservering har skett. Med hänsyn till att dessa pensionsutgifter finansierats av statsmakterna på annat sätt, bör enligt RRVs mening, beloppet i sin helhet inlevereras till statsverket, eller efter regeringens tillstånd, återföras till resultatet.

I avvaktan på att dispositionsrätten till pensionsavsättningen klarläggs ser RRV nu ingen anledning till att frångå tidigare bedömning av inleveransen av överskottsmedel på titeln förenade fabriksverkens fond för budgetåret 1975/76.

För budgetåret 1976/77 har i form av övriga bokslutsdispositioner, avsättning till varulagerreserv beräknats till 33,5 milj. kr. I cnlighet med vad som anförts ovan beträffande avsättning till varulagerreserv, bör den av FFV angivna inleveransen för budgetåret 1976/77 därmed höjas med 33,5 milj. kr. till 62,5 milj. kr.

I prop. 1975/76: 122 om omorganisation av FFV m. m. beräknas för budgetåret 1976/77 62,5 milj. kr. för investeringar mot äskade 90,4 milj. kr.

RRV beräknar inga inkomster på titeln förenade fabriksverkens fond för budgetåret 1975/76, och föreslår att titeln uppförs med 62,5 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Statens vattenfallsverk. I budgetpropositionen uppfördes denna titel med 685 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och med 800 milj. kr. för budgctåret 1976/77. I skrivelse den 1 mars 1976 har statens vattenfallsverk i cnlighet med verkets inkomstberäkning i november 1975 räknat med att inleverera 685 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och 800 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I skrivelsen anför statens vattenfallsverk följande:

I Vattenfalls förslag till driftstat för innevarande budgetår anmälde verket att såväl intäkts- som kostnadsberäkningarna innefattade vissa osäkerhetsfaktorer. Verklig utveckling av kostnaderna för såväl bränsle i värmekraftstationer som för tillfälliga kraftköp, vattentillrinningen liksom kärnkraftaggregatens drifttillgänglighet m. m. kunde väsentligt ändra den framlagda kalkylen. Som framgår av det följande har de förutsättningar, som driftstatens beräkningar byggde på, också i stora delar förändrats. Den nu redovisade beräkningen innefattar fortfarande vissa osäkerhetsfaktorer dels med hänsyn till att verkligt utfall endast avser sju månader, dels att utvecklingen under resterande del av budgetåret kan komma att avvika även från nu gjorda antaganden.

Budgetåret 1975/76

Försäljningsvolymen för fast kraft beräknas bli ca 850 GWh lägre än vad som förutsattes vid driftstatens upprättande. Nedjusteringen av försäljningsprognosen avser huvudsakligen leveranser till basindustrierna och beror på att den svaga konjunkturen bedöms bestå under hela budgetåret. Intäkterna av fast kraftförsäljning påverkas också av lägre energipristillägg på grund av lägre oljepris än som förutsattes i driftstaten. Samtidigt har indexutvecklingen medfört något högre index-tillägg än beräknat. Den tillfälliga kraftförsäljningen beräknas öka i volym samtidigt som priset genomsnittligt beräknas bli lägre än vad som förutsattes. En omräkning av underlaget för övriga rörelseintäkter har också medfört en viss reducering. Totalt beräknas rörelseintäkterna bli ca 95 milj. kr. lägre än vad som angavs i driftstaten.

Den minskade försäljningsvolymen medför ett minskat behov av tillsatskraft. Den försenade kommersiella idrifttagningen av block 1 i Ringhals innebär emellertid att ett därav följande produktionsbortfall kompenseras med andra och dyrare kraftslag. Ökade kostnader för bränsle och inköpt kraft, bl. a. innefattande ett högre pris för kärn-

bränsle, innebär att driftkostnaderna beräknas överstiga motsvarande belopp i driftstaten med ca 29 milj. kr.

Rörelseresultatet före avskrivningar, finansiella poster och kommunal-skatt blir därigenom 124 milj. kr. lägre än som förutsattes i driftstaten.

Det bedömda avskrivningsbehovet för budgetåret, 722 milj. kr., har reducerats med hänsyn till att kommersiell drift för block 1 i Ringhals senarelagts. Samtidigt har en uppräknings skett med hänsyn till kostnadsstegringar med inverkan på anläggningarnas nuanskaffningskostnad. Avskrivningarna ökar därmed med 15 milj. kr. till 737 milj. kr.

Finansiella poster medför ökade kostnader med ca 6 milj. kr. medan skatter bedöms komma att överensstämma med driftstatens beräkningar.

Redovisat nettoöverskott skulle därmed bli 145 milj. kr. lägre än i driftstaten upptaget eller 605 milj. kr. För att uppnå full förräntning, 7,5 %, krävs ett nettoöverskott om 735 milj. kr. Som bokslutsdisposition har därför avskrivningarna reducerats med 130 milj. kr.

För kanalarörelsen, som ingår i de redovisade siffrorna, beräknas intäkterna bli lägre än i driftstaten beroende på nu bedömd lägre transportvolym, medan driftkostnaderna beräknas bli något högre. Sammantaget innebär detta att kanalarörelsen inte beräknas komma att ge något överskott för 1975/76. I beräkningarna har hänsyn ej tagits till verkets framställning om nedsättning av det förräntningspliktiga kapitalet med 42 milj. kr.

Vid bedömning av beräkningen skall beaktas att det förräntningspliktiga kapitalet för under arbete varande anläggningar blivit betydligt högre än beräknat genom den försenade kommersiella idrifttagningen av block 1 i Ringhals. Av det totala statskapitalet avser ca 3 000 milj. kr. anläggningar under uppförande, motsvarande en räntekostnad vid 7,5 % av 225 och vid 10 % (nytt kapital) av 300 milj. kr.

Budgetåret 1976/77

Beräkningen bygger på ekonomiprognos av december 1975, grundad på vissa antagna förutsättningar, bl. a. 8 % inflation och 5 %, försäljningsökning. I jämförelse med den prognos som lämnades i november 1975, förutsattes nu en något lägre försäljningsvolym för fast kraft. En lägre utvecklingstakt för oljepris ger även detta år lägre intäkter av energipristillägg. Intäkter av tillfällig kraft beräknas också minska något. Sammantaget upptages rörelseintäkterna till ett ca 80 milj. kr. lägre belopp än i novemberprognosen. Kostnaderna för bränsle och inköpt kraft minskar något på grund av mindre volym men påverkas också bl. a. av ett högre pris för kärnbränsle. Tillsammans med högre löner och andra kostnadsstegringar beräknas driftkostnaderna stiga med ca 45 milj. kr. i jämförelse med den tidigare beräkningen. För att uppnå förräntningskravet, som även för 1976/77 förutsattes vara 7,5 %, har som bokslutsdisposition avskrivningarna reducerats med 125 milj. kr. Prisutvecklingen för olja och kärnbränsle, kärnkraftblockens drifttillgänglighet liksom vattentillrinning, belastningsutveckling m. m. är faktorer som starkt påverkar det ekonomiska resultatet och gör beräkningarna osäkra. Anläggningar under uppförande beräknas i genomsnitt uppgå till 3 500 milj. kr. motsvarande en räntekostnad av 260 resp. 350 milj. kr. vid 7,5 respektive 10 % räntefot.

RRV ansluter sig till statens vattenfallsverks beräkning och beräknar inkomsterna på titeln statens vattenfallsverks fond till 685 milj. kr.

för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 800 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Domänverket. Denna titel uppfördes i budgetpropositionen med 70,0 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och med 45,5 milj. kr. för budgetåret 1976/77. I skrivelse den 5 mars 1976 har domänverket räknat med att inleverera 79,0 milj. kr. för budgetåret 1975/76 vilket är 9,0 milj. kr. mer än i beräkningen i november 1975. För budgetåret 1976/77 räknar domänverket med att i enlighet med beräkningen i november inleverera 45,5 milj. kr.

RRV ansluter sig till domänverkets beräkning och beräknar inkomsterna på titeln domänverkets fond till 79,0 milj. kr. för budgetåret 1975/76 och föreslår att titeln uppförs med 45,5 milj. kr. för budgetåret 1976/77.

Riksbanksfonden. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på denna titel till 350 milj. kr. under budgetåren 1975/76 och 1976/77. Riksbanken beräknar nu inkomsterna på titeln riksbanksfonden till 450 milj. kr. under vart och ett av budgetåren 1975/76 och 1976/77.

Lånefonden för bostadsbyggande. Bostadsstyrelsen beräknar inkomsterna under budgetåret 1975/76 till 2 280 milj. kr. varav 2 271 milj. kr. flutit in t. o. m. februari 1976. För budgetåret 1976/77 har bostadsstyrelsen beräknat inkomsterna på titeln till 2 715 milj. kr., vilket innebär en minskning i förhållande till beräkningen i budgetpropositionen med 40 milj. kr. Beräkningarna för flertalet lån med rörlig ränta har grundats på den av regeringen fastställda räntesatsen på statliga bostadslån m. m. För år 1975 utgår ränta efter 8,25 % (SFS 1974: 949) och för år 1976 efter 9,25 % (SFS 1975: 1143). Det har förutsatts att räntesatsen 9,25 % kommer att gälla även under år 1977.

Övriga diverse kapitalfonder. Statens vägverk har reviderat prognosen för statens vägverks förrådsfond. För budgetåret 1975/76 beräknas inkomsterna uppgå till 17 500 000 kr., vilket innebär en ökning med 3 300 000 kr. i förhållande till beräkningen i budgetpropositionen. Inkomsterna under budgetåret 1976/77 beräknas bli 19 526 000 kr. Detta är en ökning med 4 176 000 kr. jämfört med beräkningen i budgetpropositionen.

Kapitalbudgetens inkomster

Avskrivningsmedel inom fonden. Avskrivningsmedel inom fonden (årsavskrivningar) används för finansiering av investeringar på kapitalbudgeten. RRV har hämtat in nya uppgifter om avskrivningsmedlens

	1975/76 december- beräkningen	Reviderad beräkning	1976/77 Förslag till statsbudget	Reviderad beräkning
Statens affärsverksfonder				
Postverket	23 000	23 000	26 600	26 500
Televerket	984 100	1 005 400	879 400	868 000
Statens järnvägar	372 000	375 000	410 000	415 000
Luftfartsverket	26 200	26 200	31 200	31 200
Förenade fabriksverken	23 700	23 700	24 000	24 000
Statens vattenfallsverk	656 300	596 600	832 000	707 000
Summa	2 085 300	2 049 900	2 203 200	2 071 700
Diverse kapitalfonder				
Statens vägverks förrådsfond	68 200	71 350	76 900	78 000

utveckling för de större fonderna. I följande sammanställning redovisas beräkningarna för budgetåren 1975/76 och 1976/77 (tkr).

Statens vattenfallsverk har räknat ner sina avskrivningar med 59,7 milj. kr. under budgetåret 1975/76 och med 125 milj. kr. under budgetåret 1976/77.

Kapitalbudgetens inkomster beräknas under budgetåret 1975/76 uppgå till 2 545 942 000 kr. Detta är en minskning med 35 090 000 kr. i förhållande till höstens beräkning. Under budgetåret 1976/77 beräknas dessa inkomster uppgå till 2 577 629 000 kr., vilket innebär en minskning med 136 923 000 kr. jämfört med förslag till statsbudget.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Berggren i närvaro av avdelningschefen Sanell, byrådirektörerna Dalmo, Hansson och Vereide, revisorerna Karlson och Rahmn, byråassistenten Aronsson samt revisionsdirektören Nilsson, föredragande.

Enligt riksrevisionsverkets beslut

ÅKE SANELL

Ove Nilsson

Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1976/77

Bil. 6 Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten

Bilaga 6

Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1976/77

A Skatter, avgifter, m. m.

I Skatter:

1	Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse samt socialförsäkringsavgifter:			
a	Skatt på inkomst och förmögenhet samt socialförsäkringsavgifter m. m.	42 450 000 000		
b	Kupongskatt	32 000 000		
c	Utskiftningsskatt och ersättningsskatt	1 750 000		
d	Skogsvårdsavgifter	19 200 000		
e	Bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter	2 500 000		
f	Arvsskatt och gåvoskatt	315 000 000		
g	Lotterivinstskatt	205 000 000		
h	Stämpelskatt och stämpelavgift	548 000 000	43 573 450 000	
2	Automobilskattemedel:			
a	Bensinskatt	1 920 000 000		
b	Vägtrafikskatt	2 060 000 000	3 980 000 000	
3	Allmän arbetsgivaravgift		6 750 000 000	
4	Tullar och acciser:			
a	Tullmedel	985 000 000		
b	Mervärdeskatt	20 500 000 000		
c	Särskilda varuskatter	407 200 000		
d	Omsättningsskatt på motorfordon	735 000 000		
e	Tobaksskatt	2 300 500 000		
f	Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag	30 000 000		
g	Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag	50 000 000		
h	Skatt på sprit	3 250 000 000		
i	Skatt på vin	600 000 000		
j	Skatt på malt- och läskedrycker	892 000 000		
k	Energiskatt	3 514 000 000		
l	Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter	1 000		
m	Särskild vägtrafikskatt	212 000 000		
n	Skatt på annonser och reklam	152 000 000		
o	Skatt på spel	102 000 000	33 729 701 000	88 033 151 000

II Uppbörd i statens verksamhet:

1	Expeditionsavgifter	106 000 000
2	Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.	73 342 000
3	Vattendomstolsavgifter	1 000 000
4	Inkomster vid kriminalvården	1 600 000
5	Bidrag till riks försäkringsverket och försäkringsrådet	23 800 000
6	Inkomster vid den statliga läkemedelskontrollen	15 500 000
7	Inkomster vid statens rättskemiska laboratorium	1 990 000
8	Inkomster vid karolinska sjukhuset	335 100 000
9	Inkomster vid statens vårdanstalter för alkoholmissbrukare	250 000
10	Inkomster under anslaget kostnader för viss utbildning av handikappade	60 000
11	Inkomster vid arbetarskyddsstyrelsen	4 119 000

12 Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	41 000 000	
13 Inkomster vid statens vägverk, att tillföras automobilskattemedlen	800 000	
14 Inkomster vid statens trafiksäkerhetsverk, att tillföras automobilskattemedlen	31 000 000	
15 Körkortsavgifter	17 000 000	
16 Avgifter för registrering av motorfordon	72 000 000	
17 Försäljning av sjökort	2 930 000	
18 Fyravgifter	121 500 000	
19 Lotsavgifter	30 000 000	
20 Skeppsmättningsavgifter	2 200 000	
21 Fartygsinspektionsavgifter	4 360 000	
22 Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	29 942 000	
23 Inkomster vid statens geotekniska institut	4 300 000	
24 Ersättning för visst värderingsförfarande	1 000	
25 Pensionsmedel m. m.	834 000 000	
26 Inkomst av myntning	120 000 000	
27 Bidrag till bankinspektionen	7 550 000	
28 Bidrag för revision av sparbankerna	1 050 000	
29 Bidrag till försäkringsinspektionen	3 958 000	
30 Ersättning för kilometerräknarapparatur	1 000	
31 Avgifter för granskning av biograffilm	300 000	
32 Inkomster vid riksantikvarieämbetet	5 459 000	
33 Avgifter för särskild prövning och fyllnadsprövning inom skolväsendet	566 000	
34 Inkomster vid statens maskinprovningar	1 200 000	
35 Inkomster vid lantbruksnämnderna	6 500 000	
36 Inkomster vid statens jordbruksnämnd	1 300 000	
37 Inkomster vid statens centrala frökontrollanstalt	9 500 000	
38 Avgifter för växtskyddsinspektion m. m.	2 695 000	
39 Avgifter vid köttbesiktning	12 000 000	
40 Inkomster vid statens livsmedelsverk	1 100 000	
41 Inkomster vid statens veterinärmedicinska anstalt	6 500 000	
42 Avgifter för statskontroll av krigsmaterielltillverkningen	258 000	
43 Inkomster av statens gruvegendom	28 000 000	
44 Inkomster vid bergsstaten m. m.	7 200 000	
45 Inkomster vid patent- och registreringsväsendet	61 000 000	
46 Avgifter för registrering i förenings- m. fl. register	4 235 000	
47 Exekutionsavgifter	15 366 000	
48 Restavgifter	54 930 000	
49 Inkomster vid statens planverk	800 000	
50 Ersättning för vissa komplementkostnader vid vissa myndigheter m. m.	54 805 000	2 160 067 000

III Diverse inkomster:

1 Bötesmedel	111 390 000	
2 Totalisatormedel	105 000 000	
3 Tipsmedel	327 072 000	
4 Lotterimedel	235 000 000	
5 Övriga diverse inkomster	85 000 000	863 462 000
		91 056 680 000

B Inkomster av statens kapitalfonder

I Statens affärsverksfonder:

1 Postverket	21 500 000	
2 Televerket	125 000 000	
3 Statens järnvägar	1 000	
4 Luftfartsverket	25 000 000	
5 Förenade fabriksverken	29 000 000	
6 Statens vattenfallsverk	800 000 000	
7 Domänverket	45 500 000	1 046 001 000

II Riksbanksfonden

450 000 000

III Statens allmänna fastighetsfond:			
1	Slottsbyggnadernas delfond	1 000	
2	Kriminalvårdsstyrelsens "	6 556 000	
3	Beskickningsfastigheternas "	9 043 000	
4	Karolinska sjukhusets "	37 062 000	
5	Akademiska sjukhusets "	13 130 000	
6	Byggnadsstyrelsens "	478 205 000	
7	Generaltullstyrelsens "	250 000	544 247 000
IV Försvarets fastighetsfond			138 346 000
V Statens utlåningsfonder:			
1	Utrikesförvaltningens lånefond	150 000	
2	Biståndsförvaltningens lånefond	90 000	
3	Statens bosättningslånefond	10 000 000	
4	Vattenkraftslånefonden	240 000	
5	Luftfartslånefonden	2 560 000	
6	Statens lånefond för den mindre skeppsfarten	3 400 000	
7	Statens lånefond för universitetsstudier	200 000	
8	Studiemedelsfonden	43 000 000	
9	Lånefonden för studentkårlokaler	190 000	
10	Jordbrukets lagerhusfond	30 000	
11	Jordbrukets maskinlånefond	25 000	
12	Kraftledningslånefonden	30 000	
13	Egnahemslånefonden	520 000	
14	Statens avdikningslånefond	1 450 000	
15	Fiskerilånefonden	1 900 000	
16	Lånefonden till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.	100 000	
17	Skogsväglånefonden	45 000	
18	Statens hantverks- och industrilånefond	26 000 000	
19	Lånefonden för bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer	550 000	
20	Lånefonden för bostadsbyggande	2 715 000 000	
21	Lånefonden för inventarier i vissa specialbostäder	1 600 000	
22	Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnads-industrin	320 000	
23	Lånefonden för kommunala markförvärv	37 200 000	
24	Lånefonden för allmänna samlingslokaler	2 600 000	
25	Övriga utlåningsfonder	276 000	2 847 476 000
VI Fonden för låneunderstöd:			
1	Kammarkollegiets delfond	40 000 000	
2	Arbetsmarknadsstyrelsens "	95 000 000	
3	Bostadsstyrelsens "	230 000	
4	Riksbankens "	10 000	
5	Riksgäldskontorets "	720 000	135 960 000
VII Fonden för statens aktier			107 048 000
VIII Fonden för beredskapslagring			95 995 000
IX Statens pensionsfonder:			
1	Folkpensioneringsfonden	74 600 000	
2	Civila tjänstepensionsfonden	2 450 000	
3	Militära tjänstepensionsfonden	280 000	
4	Allmänna familjepensionsfonden	7 900 000	
5	Statens pensionsanstalts pensionsfond	17 000 000	
6	Pensionsfonden för vissa riksdagens verk	51 000	102 281 000
X Diverse kapitalfonder:			
1	Fonden för kreditgivning till utlandet	1 994 000	
2	Naturvårdsfonden	3 300 000	
3	Övriga diverse kapitalfonder	90 500 000	95 794 000
			5 563 148 000
			Summa kr. 96 619 828 000

Specifikation av anslags- förändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1976/77

Bil. 7 Anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen

Bilaga 7

Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1976/77

1 000-tal kr

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i budgetpro- positionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning (+) Minskning (—)	
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp		
DRIFTBUDGETEN					
A. Egentliga statsutgifter					
II. Justitiedepartementet					
Brottsförebyggande rådet: Förvaltnings- kostnader, <i>förslagsanslag</i>	2 435	rskr 181	2 585	+	150
Lokala polisorganisationen: Förvaltnings- kostnader, <i>förslagsanslag</i>	2 026 331	rskr 203	2 028 831	+	2 500
Lokala polisorganisationen: Utrustning, <i>reservationsanslag</i>	18 600	rskr 203	18 780	÷	180
Summa	2 047 366		2 050 196	+	2 830
III. Utrikesdepartementet					
Utrikesförvaltningen, <i>förslagsanslag</i>	205 957	96	249 141	+	43 184
Summa	205 957		249 141	+	43 184
IV. Försvarsdepartementet					
Flygvapenförband: Forskning och utveck- ling, <i>förslagsanslag</i>	479 320	143	473 305	—	6 015
Värnpliktsverket, <i>förslagsanslag</i>	37 245	143	43 260	+	6 015
Summa	516 565		516 565	±	0
V. Socialdepartementet					
Hälsövarldsupplysning, <i>reservationsanslag</i>	8 300	142	9 000	+	700
Upplysning i alkoholfrågan m. m., <i>reserva- tionsanslag</i>	—	142	4 000	+	4 000
Upplysning om tobak, <i>reservationsanslag</i>	—	142	2 000	+	2 000
Bidrag till Föreningen Fruktdrycker	—	142	35	+	35
Summa	8 300		15 035	+	6 735
VI. Kommunikationsdepartementet					
Transportnämnden, <i>förslagsanslag</i>	2 162	152	2 562	+	400
Ersättning till postverket för tidnings- distribution	—	127	90 000	÷	90 000
Summa	2 162		92 562	+	90 400
VII. Finansdepartementet					
Presstödsnämnden, <i>förslagsanslag</i>	—	131	1 000	+	1 000
Bidrag till Föreningen Fruktdrycker	35	142	—	—	35
Produktionsbidrag för dagstidningar, <i>förslagsanslag</i>	97 000	131	180 000	+	58 000
Samdistributionsrabatt för dagstidningar, <i>förslagsanslag</i>	25 000	131			

¹ Stöd till dagspressen, *förslagsanslag*

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i budgetpro- positionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning (+) Minskning (-)
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp	
Upplysning om alkohol- och narkotika- problemen, <i>reservationsanslag</i>	2 500	142	—	2 500
Nordiska investeringsbanken, <i>reservations- anslag</i>	—	108	80 000	+ 80 000
Summa	124 535		261 000	+ 136 465
<i>VIII. Utbildningsdepartementet</i>				
Tidskriftsstöd, <i>reservationsanslag</i>	1 969	rskr 190	2 500	+ 531
Bidrag till Svenska riksteatern, <i>reservations- anslag</i>	45 024	rskr 190	44 724	— 300
Bidrag till regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner, <i>reservationsanslag</i>	82 567	rskr 190	82 867	+ 300
Bidrag till vissa museer	6 175	rskr 190	6 275	+ 100
Bidrag till Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, <i>reservations- anslag</i>	1 936	161	2 321	+ 385
Bidrag till nykterhetsorganisationer m. m., <i>reservationsanslag</i>	3 242	161	6 000	+ 2 758
Bidrag till trossamfund, <i>reservationsanslag</i>	19 000	rskr 196	20 000	+ 1 000
Bidrag till anskaffande av lokaler för tros- samfund, <i>reservationsanslag</i>	6 000	rskr 196	7 000	+ 1 000
Stipendier för forskarutbildning, <i>reserva- tionsanslag</i>	16 653	128	32 314	+ 15 661
Studiebidrag m. m., <i>förslagsanslag</i>	625 000	rskr 202	643 000	+ 18 000
Summa	807 566		847 001	+ 39 435
<i>IX. Jordbruksdepartementet</i>				
Statens jordbruksnämnd, <i>förslagsanslag</i>	11 957	154	14 936	+ 2 979
Skogsstyrelsen, <i>förslagsanslag</i>	10 492	132	14 454	+ 3 962
Fiskeristyrelsen, <i>förslagsanslag</i>	9 429	130	11 703	+ 2 274
Fiskeriintendenter m. m., <i>förslagsanslag</i>	1 384	130	1 798	+ 414
Främjande i allmänhet av fiskerinäringen, <i>reservationsanslag</i>	300	130	800	+ 500
Prisreglerande åtgärder på fiskets område, <i>förslagsanslag</i>	—	130	10 000	+ 10 000
Statens strålskyddsinstitut, <i>förslagsanslag</i>	6 297	123	8 706	+ 2 409
Strålskyddsforskning, <i>reservationsanslag</i>	—	123	500	+ 500
Summa	39 859		62 897	+ 23 038
<i>X. Handelsdepartementet</i>				
Konsumentombudsmannen, <i>förslagsanslag</i>	2 630	159	—	— 2 630
Konsumentverket: Förvaltningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	19 743	159	27 000	+ 7 257
Konsumentverket: Forskning m. m., <i>reservationsanslag</i>	1 695	159	1 900	+ 205
Konsumentverket: Allmänna reklamations- nämnden, <i>förslagsanslag</i>	2 446	159	3 113	+ 667
Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, <i>förslagsanslag</i>	104 044	152	128 756	+ 24 712
Summa	130 558		160 769	+ 30 211
<i>XII. Bostadsdepartementet</i>				
Bostadstillägg m. m., <i>förslagsanslag</i>	1 345 000	145	1 570 000	+ 225 000
Summa	1 345 000		1 570 000	+ 225 000

¹ Bostadsbidrag m. m.

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i budgetpro- positionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning (+) Minskning (—)	
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp		
XIII. Industridepartementet					
Styrelsen för teknisk utveckling: Skepps- teknisk forskning och utveckling, <i>reserva- tionsanslag</i>	12 000	121	13 000	+	1 000
Aktiebolaget Atomenergi: Stöd till svensk kärnkraftindustri, <i>reservationsanslag</i>	24 100	109	20 000	—	4 100
Aktiebolaget Atomenergi: Övrig verksam- het, <i>reservationsanslag</i>	13 100	109	12 500	—	600
Aktiebolaget Atomenergi: Särskilt bidrag, <i>reservationsanslag</i>	—	109	24 000	+	24 000
Täckande av förluster vid Eriksbergs Me- kaniska Verkstads AB, <i>reservationsanslag</i>	—	121	420 000	+	420 000
Oljeprospektering, <i>reservationsanslag</i>	—	124	20 000	+	20 000
Medelstillskott till Svenska Utvecklings- aktiebolaget, <i>reservationsanslag</i>	—	151	27 000	+	27 000
Bidrag till Sveriges Investeringsbank AB, <i>reservationsanslag</i>	—	151	26 700	+	26 700
Summa	49 200		563 200	+	514 000
XV. Oförutsedda utgifter					
Oförutsedda utgifter, <i>förslagsanslag</i>	3 000 000	150	1 500 000	—	1 500 000
Summa	3 000 000		1 500 000	—	1 500 000
XVI. Riksdagen och dess verk m. m.					
Riksdagen: Kontorshjälp till riksdagsleda- möter, <i>förslagsanslag</i>	1 300	rskr 149	1 650	+	350
Riksdagen: Stöd till partigrupper, <i>förslags- anslag</i>	—	rskr 149	744	+	744
Den inre riksdagsförvaltningen: Förvalt- ningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	47 294	rskr 149	47 494	+	200
Summa	48 594		49 888	+	1 294
Summa förändringar av egentliga statsutgifter				—	387 408
B. Utgifter för statens kapitalfonder					
II. Avskrivningar av nya kapitalinvesteringar	1 178 052	150	1 325 477	+	147 425
Summa förändringar av utgifter för statens kapitalfonder				+	147 425
Summa förändringar på driftbudgeten				—	239 983
KAPITALBUDGETEN					
I. Statens affärsverksfonder					
Statens järnvägar					
Järnvägar m. m.	524 700	rskr 176	554 700	+	30 000
Förenade fabriksverken					
Byggnader och utrustning	32 200	122	65 000	+	32 800
Summa utgiftsförändringar under statens affärsverksfonder				+	62 800

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i budgetpro- positionen	Slutligt förslag eller beslut	Anslags- belopp	Förändring Ökning (+) Minskning (—)	
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer			
II. Statens allmänna fastighetsfond					
Utbildningsdepartementet:					
Byggnadsarbeten inom utbildningsdeparte- mentets verksamhetsområde	168 000	117	140 000	—	28 000
Summa utgiftsförändringar under statens allmänna fastighetsfond				—	28 000
V. Fonden för låneunderstöd					
Socialdepartementet:					
Lån för inrättande av alkoholfria restauranger	—	142	1	+	1
Finansdepartementet:					
Lån för inrättande av alkoholfria restauranger	1	142	—	—	1
Pressens lånefond	1	131	15 000	÷	14 999
Jordbruksdepartementet:					
Lån för vissa investeringar inom trav- och galoppporten	—	150	20 000	+	20 000
Handelsdepartementet:					
Lån till teko-, sko- och garveriindustrier	10 000	152	25 000	÷	15 000
Industridepartementet:					
Lån till projektering av raffinaderi	—	124	10 000	÷	10 000
Lån till aktieteckning i Svenska Petroleum AB	—	124	10 108	÷	10 108
Lån till Norrbottens järnverk AB	—	207	275 000	÷	275 000
Summa utgiftsförändringar under fonden för låneunderstöd				÷	345 107
VI. Fonden för statens aktier					
Industridepartementet:					
Teckning av aktier i Statsföretag AB	—	99	750 000	÷	750 000
Teckning av aktier i Statsföretag AB	—	207	175 000	÷	175 000
Summa utgiftsförändringar under fonden för statens aktier				÷	925 000
VIII. Fonden för beredskapslagring					
Handelsdepartementet:					
Överstyrelsens för ekonomiskt försvar delfond:					
Lagring för beredskapsändamål	40 000	152	59 400	+	19 400
Summa utgiftsförändringar under fonden för beredskapslagring				÷	19 400
IX. Diverse kapitalfonder					
Handelsdepartementet:					
Förrädsfonden för ekonomiskt försvar:					
Förrädsanläggningar m. m.	77 100	152	25 025	—	52 075
Summa utgiftsförändringar under diverse kapitalfonder				—	52 075
Summa förändringar på kapitalbudgeten				÷	1 272 232

Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1976/77

Förslag till investeringsplan för budgetåret 1976/77

I Statens affärsverksfonder:		
A. Postverkets fond	27 498 000	
B. Televerkets fond	— 6 600 000	
C. Statens järnvägars fond	70 400 000	
D. Luftfartsverkets fond	235 498 000	
E. Fabriksverkens fond	40 999 000	
F. Statens vattenfallsverks fond	1 268 999 000	
G. Domänverkets fond	6 001 000	1 642 795 000
II Statens allmänna fastighetsfond		334 966 000
III Försvarets fastighetsfond		84 338 000
IV Statens utlåningsfonder		1 876 068 000
V Fonden för låneunderstöd		891 930 000
VI Fonden för statens aktier		737 500 000
VII Fonden för förlag till statsverket		— 27 000 000
VIII Fonden för beredskapslagring		59 400 000
IX Diverse kapitalfonder:		
Statens vägverks förrådsfond	1 399 000	
Sjöfartsverkets fond	52 796 000	
Fonden för Södertälje kanalverk	2 109 000	
Statens datamaskinfond	55 501 000	
Jordfonden	1 000	
Naturvårdsfonden	4 000 000	
Förrådsfonden för ekonomiskt försvar	— 1 062 000	114 744 000
		5 714 741 000
<i>Avgår kapitalåterbetalning:</i>		
Avsättning till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster	1 000 000	
Övrig kapitalåterbetalning	22 952 000	23 952 000
		5 690 789 000

FÖRSLAG TILL INVESTERINGSSTATER FÖR BUDGETÅRET 1976/77

I. Statens affärsverksfonder

A. Postverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	54 000 000
från statsbudgeten	1 000		
inom fonden	26 500 000		
Övriga kapitalmedel	1 000		
Investeringsbemyndigande	27 498 000		
	54 000 000		54 000 000

B. Televerkets fond

Avskrivningsmedel: Tele-		Investeringsanslag:	
anläggningar m. m.		Teleanläggningar m. m.	827 100 000
från statsbudgeten	6 000 000	Televisions- och	
inom fonden	826 700 000	ljudradioanläggningar	41 300 000
Avskrivningsmedel: Tele-			
visions- och			
ljudradioanläggningar			
inom fonden	41 300 000		
Övriga kapitalmedel:			
Teleanläggningar m. m.	1 000 000		
Investeringsbemyndigande:			
Teleanläggningar m. m.	-6 600 000		
	868 400 000		868 400 000

C. Statens järnvägars fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	554 700 000
från statsbudgeten	61 300 000		
inom fonden	415 000 000		
Övriga kapitalmedel	8 000 000		
Investeringsbemyndigande	70 400 000		
	554 700 000		554 700 000

D. Luftfartsverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	266 700 000
från statsbudgeten	1 000		
inom fonden	31 200 000		
Övriga kapitalmedel	1 000		
Investeringsbemyndigande	235 498 000		
	266 700 000		266 700 000

E. Fabriksverkens fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	65 000 000
från statsbudgeten	1 000		
inom fonden	24 000 000		
Investeringsbemyndigande	40 999 000		
	<u>65 000 000</u>		<u>65 000 000</u>

F. Statens vattenfallsverks fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	1 986 000 000
från statsbudgeten	1 000		
inom fonden	707 000 000		
Övriga kapitalmedel	10 000 000		
Investeringsbemyndigande	1 268 999 000		
	<u>1 986 000 000</u>		<u>1 986 000 000</u>

G. Domänverkets fond

Investeringsbemyndigande	6 001 000	Summa investeringsanslag	6 001 000
<i>Summa investeringsbemyndi-</i>			
<i>ganden för statens affärs-</i>			
<i>verksfonder</i>	1 642 795 000		

II. Statens allmänna fastighetsfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	726 251 000
från statsbudgeten	304 640 000		
inom fonden	76 645 000		
Övriga kapitalmedel	10 000 000		
Investeringsbemyndigande	334 966 000		
	<u>726 251 000</u>		<u>726 251 000</u>

III. Försvarets fastighetsfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	370 600 000
från statsbudgeten	239 167 000		
inom fonden	28 095 000		
Övriga kapitalmedel	19 000 000		
Investeringsbemyndigande	84 338 000		
	<u>370 600 000</u>		<u>370 600 000</u>

IV. Statens utlåningsfonder**Utrikesförvaltningens lånefond**

Investeringsbemyndigande	400 000	Investeringsanslag	400 000

Biståndsförvaltningens lånefond

Investeringsbemyndigande	300 000	Investeringsanslag	300 000

Statens bosättningslånefond

Investeringsbemyndigande	5 000 000	Investeringsanslag	5 000 000

Statens lånefond för den mindre skeppsfarten

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000

Studiemedelsfonden

Avskrivningsmedel från statsbudgeten	455 000 000	Investeringsanslag	455 000 000

Lånefonden för studentkårlokaler

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000

Fiskerilånefonden

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000

Lånefonden till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.

Avskrivningsmedel från statsbudgeten	338 000	Investeringsanslag	700 000
Investeringsbemyndigande	362 000		
	<u>700 000</u>		<u>700 000</u>

Statens fiskredskapslånefond

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000

Statens hantverks- och industrilånefond

Investeringsbemyndigande	35 000 000	Investeringsanslag	35 000 000

Lånefonden för bostadsbyggande

Investeringsbemyndigande	1 660 000 000	Investeringsanslag	1 660 000 000

Lånefonden för inventarier i vissa specialbostäder

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000

Lånefonden för kommunala markförvärv

Investeringsbemyndigande	175 000 000	Investeringsanslag	175 000 000

Lånefonden för allmänna samlingslokaler

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000

<i>Summa investeringsbemyndiganden för statens utlåningsfonder</i>	1 876 068 000

V. Fonden för låneunderstöd

Avskrivningsmedel från statsbudgeten	46 500 000	Summa investeringsanslag	1 043 610 000
Övriga kapitalmedel	105 180 000		
Investeringsbemyndigande	891 930 000		
	1 043 610 000		1 043 610 000

VI. Fonden för statens aktier

Avskrivningsmedel från statsbudgeten	187 500 000	Investeringsanslag	925 000 000
Investeringsbemyndigande	737 500 000		
	925 000 000		925 000 000

VII. Fonden för förlag till statsverket

Övriga kapitalmedel	47 000 000	Investeringsanslag	20 000 000
Investeringsbemyndigande	—27 000 000		
	20 000 000		20 000 000

VIII. Fonden för beredskapslagring

Investeringsbemyndigande	59 400 000	Investeringsanslag	59 400 000

IX. Diverse kapitalfonder**A. Statens vägverks förrådsfond**

Avskrivningsmedel från statsbudgeten	1 000	Investeringsanslag	82 600 000
inom fonden	78 000 000		
Övriga kapitalmedel	3 200 000		
Investeringsbemyndigande	1 399 000		
	82 600 000		82 600 000

B. Sjöfartsverkets fond

Avskrivningsmedel	
från statsbudgeten	1 000
inom fonden	35 353 000
Övriga kapitalmedel	50 000
Investeringsbemyndigande	52 796 000
	88 200 000

Investeringsanslag	88 200 000
	88 200 000

C. Fonden för Södertälje kanalverk

Avskrivningsmedel	
från statsbudgeten	1 000
inom fonden	890 000
Investeringsbemyndigande	2 109 000
	3 000 000

Investeringsanslag	3 000 000
	3 000 000

D. Statens datamaskinfond

Avskrivningsmedel	
inom fonden	59 500 000
Investeringsbemyndigande	55 501 000
	115 001 000

Summa investeringsanslag	115 001 000
	115 001 000

E. Jordfonden

Investeringsbemyndigande	1 000

Investeringsanslag	1 000

F. Naturvårdsfonden

Investeringsbemyndigande	4 000 000

Investeringsanslag	4 000 000

G. Förrådsfonden för ekonomiskt försvar

Avskrivningsmedel	
från statsbudgeten	25 025 000
inom fonden	1 062 000
Investeringsbemyndigande	-1 062 000
	25 025 000

Investeringsanslag	25 025 000
	25 025 000

<i>Summa investeringsbemyndiganden för diverse kapitalfonder</i>	114 744 000

SUMMA INVESTERINGSSTATEN

Avskrivningsmedel	
från statsbudgeten	1 325 477 000
inom fonden	2 351 245 000
Övriga kapitalmedel	203 432 000
Investeringsbemyndigande	5 714 741 000
	9 594 895 000

Summa investeringsanslag	9 594 895 000
	9 594 895 000

Förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1976/77 sedan budgetpropositionen

Bilaga 9

**FÖRÄNDRINGAR I FÖRSLAGET TILL STATS-
BUDGET FÖR BUDGETÅRET 1976/77 SEDAN
BUDGETPROPOSITIONEN**

Totalbudgeten för

Inkomster

	Budget- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Skatter, avgifter, m. m.:</i>			
I. Skatter	87 020,0	+ 1 013,2	88 033,2
II. Uppbörd i statens verksamhet	2 115,5	+ 44,6	2 160,1
III. Diverse inkomster	853,7	+ 9,8	863,5
Summa	89 989,2	+ 1 067,5	91 056,7
<i>B. Inkomster av statens kapitalfonder:</i>			
I. Statens affärsverksfonder	1 069,4	— 23,4	1 046,0
II. Riksbanksfonden	350,0	+ 100,0	450,0
III. Statens allmänna fastighetsfond	544,2	—	544,2
IV. Försvarets fastighetsfond	138,3	—	138,3
V. Statens utlåningsfonder	2 887,5	— 40,0	2 847,5
VI. Fonden för låneunderstöd	136,0	—	136,0
VII. Fonden för statens aktier	107,0	—	107,0
VIII. Fonden för beredskapslagring	96,0	—	96,0
IX. Statens pensionsfonder	102,3	—	102,3
X. Diverse kapitalfonder	91,6	+ 4,2	95,8
Summa	5 522,4	+ 40,8	5 563,1
<i>C. Beräknad övrig finansiering:</i>			
I. Avskrivningar och övriga kapitalmedel inom kapitalfonderna:			
Statens affärsverksfonder	2 222,2	— 131,5	2 090,7
Övriga kapitalfonder	469,4	— 5,4	464,0
II. Övrig kapitalåterbetalning	23,0	—	23,0
Summa	2 714,6	— 136,9	2 577,6
Summa	98 226,1	+ 971,4	99 197,5
<i>Underskott</i>	11 988,0	— 86,6	11 901,4
Summa milj. kr.	110 214,0	+ 884,8	111 098,9

budgetåret 1976/77

Utgifter

	Budget- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Utgiftsanslag:</i>			
I. Kungl. hov- och slottsstaterna	14,4	—	14,4
II. Justitiedepartementet	4 104,8	+ 2,8	4 107,7
III. Utrikesdepartementet	3 443,6	+ 43,2	3 486,8
IV. Försvarsdepartementet	10 613,3	—	10 613,3
V. Socialdepartementet	31 003,3	+ 6,7	31 010,1
VI. Kommunikationsdepartementet	6 695,5	+ 120,4	6 815,9
VII. Finansdepartementet	7 489,1	+ 151,5	7 640,5
VIII. Utbildningsdepartementet	14 821,8	+ 11,4	14 833,2
IX. Jordbruksdepartementet	4 421,4	+ 43,0	4 464,5
X. Handelsdepartementet	448,9	+ 12,5	461,4
XI. Arbetsmarknadsdepartementet	6 595,9	—	6 595,9
XII. Bostadsdepartementet	6 562,0	+ 225,0	6 787,0
XIII. Industridepartementet	2 890,8	+ 1 766,9	4 657,7
XIV. Kommundepartementet	1 503,8	—	1 503,8
XV. Oförutsedda utgifter	3 000,0	— 1 500,0	1 500,0
XVI. Riksdagen och dess verk	155,4	+ 1,3	156,7
XVII. Riksgäldsfonden	5 150,0	—	5 150,0
Summa	108 914,0	+ 884,8	109 798,9
<i>B. Beräknad övrig medelsförbrukning:</i>			
I. Minskning av anslagsbehållningar	1 000,0	—	1 000,0
II. Ökad disposition av rörliga krediter	300,0	—	300,0
Summa	1 300,0	—	1 300,0
Summa milj. kr.	110 214,0	+ 884,8	111 098,9

Driftbudgeten för

Inkomster

	Budget- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Skatter, avgifter, m. m.:</i>			
I. Skatter	87 020,0	+1 013,2	88 033,2
II. Uppbörd i statens verksamhet	2 115,5	+ 44,6	2 160,1
III. Diverse inkomster	853,7	+ 9,8	863,5
Summa	89 989,2	+1 067,5	91 056,7
<i>B. Inkomster av statens kapitalfonder:</i>			
I. Statens affärsverksfonder	1 069,4	— 23,4	1 046,0
II. Riksbanksfonden	350,0	+ 100,0	450,0
III. Statens allmänna fastighetsfond	544,2	—	544,2
IV. Försvarets fastighetsfond	138,3	—	138,3
V. Statens utlåningsfonder	2 887,5	— 40,0	2 847,5
VI. Fonden för låneunderstöd	136,0	—	136,0
VII. Fonden för statens aktier	107,0	—	107,0
VIII. Fonden för beredskapslagring	96,0	—	96,0
IX. Statens pensionsfonder	102,3	—	102,3
X. Diverse kapitalfonder	91,6	+ 4,2	95,8
Summa	5 522,4	+ 40,8	5 563,1
 Summa inkomster på driftbudgeten	 95 511,5	 +1 108,3	 96 619,8
 Summa milj. kr.	 95 511,5	 +1 108,3	 96 619,8

budgetåret 1976/77

Utgifter

	Budget- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Egentliga statsutgifter:</i>			
I. Kungl. hov- och slottsstaterna	14,4	—	14,4
II. Justitiedepartementet	4 030,5	+ 2,8	4 033,4
III. Utrikesdepartementet	3 441,9	+ 43,2	3 485,1
IV. Försvarsdepartementet	10 231,9	—	10 231,9
V. Socialdepartementet	30 951,5	+ 6,7	30 958,2
VI. Kommunikationsdepartementet	4 819,2	+ 90,4	4 909,6
VII. Finansdepartementet	7 013,9	+ 136,5	7 150,3
VIII. Utbildningsdepartementet	14 157,3	+ 39,4	14 196,8
IX. Jordbruksdepartementet	4 321,7	+ 23,0	4 344,8
X. Handelsdepartementet	314,0	+ 30,2	344,2
XI. Arbetsmarknadsdepartementet	5 960,9	—	5 960,9
XII. Bostadsdepartementet	4 707,0	+ 225,0	4 932,0
XIII. Industridepartementet	838,9	+ 514,0	1 352,9
XIV. Kommundepartementet	1 482,8	—	1 482,8
XV. Oförutsedda utgifter	3 000,0	—1 500,0	1 500,0
XVI. Riksdagen och dess verk	155,4	+ 1,3	156,7
Summa	95 441,4	— 387,4	95 054,0
<i>B. Utgifter för statens kapitalfonder:</i>			
I. Riksgäldsfonden	5 150,0	—	5 150,0
II. Avskrivningar av nya kapital- investeringar	1 178,1	+ 147,4	1 325,5
III. Avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster	1,0	—	1,0
Summa	6 329,1	+ 147,4	6 476,5
Summa utgifter på driftbudgeten	101 770,4	— 240,0	101 530,4
<i>Beräknat underskott på budgetregleringen:</i>			
Beräknat underskott på budgetregleringen	7 958,9	—1 098,3	6 860,6
Avsättning till budgetutjämnings- fonden av kommunalskattemedel	1 700,0	250,0	1 950,0
Summa	—6 258,9	+1 348,3	— 4 910,6
Summa milj. kr.	95 511,5	+1 108,3	96 619,8

Kapitalbudgeten för**Inkomster**

	Budget- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
Lånemedel	4 429,1	+1 261,7	5 690,8

Summa milj. kr.	4 429,1	+1 261,7	5 690,8

budgetåret 1976/77

Utgifter

	Budget- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
I. Statens affärsverksfonder:			
Postverkets fond	27,4	+ 0,1	27,5
Televerkets fond	-18,0	+ 11,4	-6,6
Statens järnvägars fond	56,4	+ 14,0	70,4
Luftfartsverkets fond	235,5	—	235,5
Fabriksverkens fond	8,2	+ 32,8	41,0
Statens vattenfallsverks fond	1 144,0	+125,0	1 269,0
Domänverkets fond	6,0	—	6,0
II. Statens allmänna fastighetsfond	348,9	- 14,0	335,0
III. Försvarets fastighetsfond	80,5	+ 3,8	84,3
IV. Statens utlåningsfonder	1 876,1	—	1 876,1
V. Fonden för låneunderstöd	559,2	+332,8	891,9
VI. Fonden för statens aktier	—	+737,5	737,5
VII. Fonden för förlag till statsverket	-27,0	—	-27,0
VIII. Fonden för beredskapslagring	40,0	+ 19,4	59,4
IX. Diverse kapitalfonder:			
Statens vägverks förrådsfond	2,5	- 1,1	1,4
Sjöfartsverkets fond	52,8	—	52,8
Fonden för Södertälje kanalverk	2,1	—	2,1
Statens datamaskinfond	55,5	—	55,5
Jordfonden	0,0	—	0,0
Naturvårdsfonden	4,0	—	4,0
Förrådsfonden för ekonomiskt försvar	-1,1	—	-1,1
Summa	4 453,0	+1 261,7	5 714,7
Avgår kapitalåterbetalning:			
Avsättning till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster	1,0	—	1,0
Övrig kapitalåterbetalning	23,0	—	23,0
Summa	24,0	—	24,0
Summa milj. kr.	4 429,1	+1 261,7	5 690,8

**Allmänna Pensionsfonden,
fjärde fondstyrelsen:
Årsredovisning för
verksamhetsåret 1975**

ALLMÄNNA PENSIONSFRNDEN FJÄRDE FONDSTYRELSEN

Årsredovisning för verksamhetsåret 1975

Styrelse

Kommunstyrelseordföranden Albert Aronson, ordförande

Riksdagsledamoten Sven Ekström, vice ordförande

Kommunallrådet Erik Svensson

Riksdagsledamoten Karl Boo

Direktören Peder Bonde

Direktören Wilhelm Söderman

Andre ordföranden Lars Westerberg

Förbundsordföranden Enar Ågren

Ekonomen Lars Ljung

Ekonomichefen Kurt Lanneberg

Förbundsordföranden Hans Hellers

Suppleanter

Statssekreteraren Tony Hagström

Riksdagsledamoten Johannes Antonsson

Direktören Gösta Welin

Förbundsdirektören Sven Järdler

Direktören Karl-Axel Linderöth

Direktören Hans Grundström

Förbundsordföranden Erik Lehman

Andre förbundsordföranden Sven Wehlin

Förbundsordföranden Åke Berggren

Utredningssekreteraren Jan-Erik Nyberg

Professorn Osborne Bartley

Verkställande direktör

Lennart Dahlström

Revisorer

Bankdirektören Carl-Henrik Nordlander, ordförande
Bankinspektören Hans-Henrik Abelin
Direktören Arne Henrikson
Ekonomichefen Per Anders Larsson

Verkställande direktörens översikt

Kalenderåret 1975 — fondens andra verksamhetsår — har fondstyrelsen rekvirerat ytterligare 200 mkr. från riksförsäkringsverket och därmed utnyttjat de 500 mkr. som riksdagen ställt till förfogande. 100 mkr. tillfördes fonden den 21 februari och ytterligare 100 mkr. den 23 april.

Av det totala kapitalet har 435 mkr. disponerats för aktieköp. Nettoökningen under året uppgick till 203 mkr. och fördelade sig i stort sett jämnt på första och andra halvåret. Vid årsskiftet förfogade fonden över en likviditetsreserv om 103 mkr. i form av banktillgodohavanden. Härav åtgår dock 10,5 mkr. för betalning av redan köpta aktier. För att fonden på ett tillfredsställande sätt skall kunna fullfölja de syften, som motiverade fondens inrättande, har styrelsen i skrivelse till regeringen anhållit om en ökning av kapitalet med 500 mkr.

Den svenska aktiemarknaden var uppåtriktad större delen av år 1975. Utvecklingen under året mätt i Affärsvärldens generalindex resulterade i en uppgång med 29 %. De största kurshöjningarna hänförde sig till årets första halvår. Från mitten av november till årets slut inträdde en viss försvagning. Den starkaste utvecklingen hade skogssektorn, vars index steg väsentligt mer än generalindex eller 55 %. Verkstäder, bruk och investmentbolag utvecklades i stort likartat med generalindex medan bankerna släpade efter. Rederisektorns index föll 10 %.

Vid årets slut ingår i fondstyrelsens aktieportfölj 23 olika företag — en reducering med två under året. De tre största engagemangen beloppsmässigt gäller Volvo, L M Ericsson och AGA, vilka tillsammans svarar för 52 % av dagsvärdet av fondens portfölj. Relativt stora poster har fondstyrelsen också i Astra, Fläktfabriken, Fortia och Incentive. Största andelen i förhållande till företagets kapital har fonden i Svenska Rotor Maskiner och Iro. I dessa företag äger fonden 15 respektive 11,6 % av aktiekapitalet.

Nya företag i portföljen för året är Astra, Billerud, Höganäs och Svenska Rotor Maskiner. Under perioden har aktieinnehaven i Cementgjuteriet, Bröderna Edstrand, Iggesund och Sydkraft avvecklats. Det tidigare Coronainnehavet har bytts mot nya aktier i AGA medan Mölnlyckeaktierna bytts mot nya Cellulosa-aktier och konvertibla obligationer. Genom portföljens utökning under året har Volvos tidigare dominans reducerats. Volvoaktierna utgjorde vid årets ingång 42 % av total-

portföljen medan motsvarande tal vid årets slut var 25 %.

Via nyemissioner under året har fonden ökat sitt engagemang i Volvo och Incentive. Vidare utgöres hela innehavet av aktier i Höganäs av nyemitterade sådana.

Försäljningarna och bytestransaktionerna under perioden har medfört realisationsvinster på 6,4 mkr. och realisationsförluster på 0,9 mkr.

Portföljens deklarationsvärde per den 31 december 1975 uppgick till 453 mkr. (f. å. 186). Motsvarande anskaffningsvärde var 435 mkr. (f. å. 232).

Portföljens marknadsvärde har under året ökat med 30,5 %. Justeringar har vid beräkningen gjorts veckovis för gjorda köp och försäljningar under året. Under samma period har Affärsvärldens generalindex stigit med 29,0 %.

Administration: Medelantalet anställda under året har varit 5. I löner och ersättningar har utgått till:

styrelse och verkställande direktör	573 299 kr.
övriga anställda	221 712 kr.
revisorer	51 000 kr.

Stockholm i januari 1976

Lennart Dahlström

Verkställande direktör

Förvaltningsberättelse

Från riksförsäkringsverket har fjärde fondstyrelsen under året erhållit 200 mkr. Härav utgöres 58,2 mkr. av avgifter erlagda av staten, kommuner och därmed jämförliga samfälligheter samt av bolag, föreningar och stiftelser, i vilka staten, kommun eller därmed jämförlig samfällighet äger ett bestämmande inflytande. 104,4 mkr. är avgifter erlagda av enskilda arbetsgivare, som i genomsnitt för det år, varå avgifterna belöper, sysselsatt minst 20 arbetstagare. I avgifter från enskilda arbetsgivare med färre anställda än 20 arbetstagare samt i avgifter, som erlägges jämlikt 34 § lagen om försäkring för allmän tilläggspension, kommer 37,4 mkr.

De av fondstyrelsen förvaltade medlen har placerats på sätt som framgår av balansräkningen och särskilda specifikationer över styrelsens innehav av aktier och konvertibla obligationer vid årsskiftet. Enligt fondens reglemente är tillgångarna bokförda till anskaffningsvärdet.

Resultatet av årets förvaltning samt styrelsens tillgångar och skulder per den 31 december 1975 framgår av nedanstående resultaträkning samt balansräkning.

Resultaträkning

	1975	1974
	tkr.	tkr.
Aktieutdelningar	10 537	834
Ränteintäkter	12 316	6 202
Förvaltningskostnader	./. 1 378	1 175
Rörelseresultat	21 475	5 861
Realisationsvinster	6 412	341
Realisationsförluster	./. 857	101
	27 030	6 101
Skatt	./. 10 564	2 330
Nettoresultat	16 466	3 771

	1975-12-31	1974-12-31
	tkr.	tkr.
Tillgångar		
Kassa och bank	102 620	74 352
Övriga fordringar	—	28
Aktier	434 242	232 092
Konvertibla obligationer	483	
Summa tillgångar	537 345	306 472
Skulder och fondkapital		
Leverantörsskulder	10 471	224
Skatteskuld	6 497	2 330
Övriga skulder	140	147
Fondkapital	500 000	300 000
Ackumulerat överskott från föregående år	3 771	—
Årets nettoresultat	16 466	3 771
Summa skulder och fondkapital	537 345	306 472

Stockholm den 23 januari 1976

Albert Aronson (ordf.) *Sven Ekström*
Karl Boo *Peder Bonde*
Lars Westerberg *Enar Ågren*
Kurt Lanneberg *Hans Hellers*

Erik Svensson
Wilhelm Söderman
Lars Ljung
Lennart Dahlström
 (verkst. dir.)

Under hänvisning till revisionsberättelsen intygas att förestående resultaträkning samt balansräkning överensstämmer med räkenskaperna.

Stockholm den 27 januari 1976

C.-H. Nordlander (ordf.) *H. H. Abelin*
Arne Henrikson *Anders Larsson*

Revisionsberättelse

Undertecknade, som av Kungl. Maj:t förordnats att såsom revisorer granska Allmänna Pensionsfondens fjärde fondstyrelses förvaltning, får härmed avgiva revisionsberättelse för år 1975.

Vi har granskat förvaltningsberättelsen, tagit del av räkenskaper, protokoll och andra handlingar, som lämnar upplysning om fondstyrelsens förvaltning, inventerat de under fondstyrelsens förvaltning stående tillgångarna samt vidtagit de övriga granskningsåtgärder vi ansett erforderliga.

Räkenskaperna har siffergranskats av därtill särskilt utsedd revisionsbyrå.

Vi finner ingen anledning till erinran mot de aktietransaktioner, som fonden företagit under år 1975, eller mot det sätt på vilket desamma genomförts.

Revisionen har icke givit anledning till anmärkning beträffande förvaltningsberättelsen, de i densamma upptagna resultat- och balansräkningarna, bokföringen eller inventeringen eller eljest beträffande fondstyrelsens förvaltning.

Stockholm den 27 januari 1976

C.-H. Nordlander
(ordf.)
Arne Henrikson
H. H. Abelin
Anders Larsson

Aktieinnehav per den 31 december 1975

Företag	Antal	Anskaffningsvärde		Deklarationsvärde	
		per st. kr.	totalt tkr.	per st. kr.	totalt tkr.
AGA bundna 225 773 fria 45 682	271 455	139	37 687	185	50 219
ASEA bundna 107 810 fria 1 290	109 100	112	12 168	132 131	14 400
Astra bundna 87 135 fria 24 200	111 335	164	18 263	179	19 929
Atlas Copco	11 000	147	1 617	180	1 980
Bahco bundna 7 429 fria 1 571	9 000	194	1 744	214	1 926
Billerud bundna 12 484 fria 350	12 834	138	1 772	179	2 297
Cellulosa A bundna 16 518 B bundna 19 433 B fria 19 786	55 737	183	10 186	264	14 715
Fläkt bundna 41 836 fria 20 148	61 984	387	23 971	355	22 004
Fortia A bundna 1 935 A fria 143 B bundna 61 837 B fria 27 347	91 262	208	18 956	230	20 990
Gränges bundna	11 750	153	1 798	124	1 457
Höganäs bundna 11 009 fria 1	11 010	236	2 599	249	2 741
Incentive bundna 86 515 fria 135	86 650	218	18 932	270	23 395
Incentive pref C	7 000	42	297	52	364
Iro bundna 84 315 fria 6 335	90 650	174	15 733	164	14 867
L M Ericsson A bundna 54 013 A fria 29 196 B 293 905	377 114	210 210 214	80 363	193 190 194	72 989
MoDo A 600 A1 34 556 B 18 471	53 627	152 162 163	8 694	206 203 209	10 999

**Bil. 10 Allmänna pensionsfonden, fjärde fondstyrelsen:
Årsredovisning 1975**

7

Företag	Antal	Anskaffningsvärde		Deklarationsvärde	
		per st. kr.	totalt tkr.	per st. kr.	totalt tkr.
Nife	50 000	148	7 406	240	12 000
B bundna 40 953					
B fria 9 047					
Nife teckn.-rätter	50 000			17	850
Perstorp	78 400	123	9 645	134	10 506
B bundna 77 626					
B fria 774					
Promotion	56 314	192	10 830	175	9 855
B bundna 50 645					
B fria 5 669					
Ratos	47 950	213	10 235	207	9 926
A bundna 5 487					
B fria 42 463					
Rotor	60 000	129	7 752	136	8 160
bundna 55 466					
fria 4 534					
Sandvik	52 700	183	9 648	240	12 648
bundna 50 963					
fria 1 737					
Tändstickor B	16 700	96	1 603	88	1 470
Volvo	807 254	152	122 343	138	111 401
A bundna 392 479					
A fria 4 405					
B bundna 409 376					
B fria 994					
Totalt			434 242		452 088

Innehav av konvertibla obligationer per den 31 december 1975

Företag	Nom kr.	Anskaffningsvärde		Deklarationsvärde	
		per st. %	totalt tkr.	per st. %	totalt tkr.
Cellulosa	516 500	93	483	127	656
B bundna 375 250					
B fria 141 250					
Totalt			483		656

**Post- och Kreditbanken,
PK-banken:
Årsredovisning för
verksamhetsåret 1975**

POST- OCH KREDITBANKEN, PK-banken

Årsredovisning för verksamhetsåret 1975

Utvärdering av PKbankens verksamhet

I samband med Riksdagens beslut att anvisa medel för PKbankens nyemission 1975 begärdes en allmän redovisning och utvärdering av bankens verksamhet med särskilt beaktande av hur inriktningen av bankens rörelse har inverkat på kapitalmarknaden, samt hur banken uppfyller kraven på förräntning av det egna kapitalet.

För en grundläggande redogörelse i hithörande frågor hänvisas till bankens verksamhetsberättelse för 1975, vilken härmed överlämnas. Härutöver lämnas i det följande några kompletterande kommentarer.

Bankens funktion på kreditmarknaden

Inför PKbankens tillkomst framfördes på sina håll farhågor för att kapitalmarknaden, dvs. marknaden för långfristig finansiering, skulle påverkas negativt genom att Postbankens insatser på detta område skulle minska. Under 1975 genomfördes emellertid en förändring av räntepolitiken på kapitalmarknaden som fick stor betydelse för den volymmässiga utvecklingen. Den s. k. långa räntan höjdes nämligen i april med 1 procentenhet utan samband med någon diskontoändring. Anpassningen av den tidigare för låga räntenivån mot ett marknadsmässigt jämviktsläge fortsatte senare under året då emissionsräntan hölls kvar oförändrad fastän diskontot sänktes med 1 procentenhet.

Tack vare den marknadsanpassade räntepolitiken kunde en betydande breddning av emissionsverksamheten genomföras. Den långfristiga obligationsupplåningen uppgick under 1975 till 24 300 mkr. vilket var drygt 6 400 mkr. mer än under 1974.

Genom tillkomsten av PKbanken skapades vidare ett instrument för att i ökad grad kanalisera Postbankens kapitalresurser till näringslivet. Utvecklingen har också gått i den önskade riktningen. Under 1975 svarade sålunda PKbanken för 33 % av näringslivets nettoupplåning i affärsbankssystemet. Som jämförelse kan nämnas att bankens andel av

den utestående stocken näringslivskrediter utgjorde knappt 16 % i slutet av 1974. PKbanken har på detta sätt bidragit till att öka konkurrensen på bankmarknaden.

Konsolidering och avkastningsförmåga

Som framgår av nedanstående sammanställning är PKbankens lönsamhet lägre än för övriga storbanker i Sverige. Även soliditeten, dvs. det egna kapitalet satt i relation till balansomslutningen, är lägre även om skillnaden i detta fall inte är så stor efter bankens nyemission 1975.

Konsolidering och lönsamhet inom vissa svenska banker 1975

	PK- banken	S-E- banken	Handels- banken	Göta- banken
Medelomslutning, mkr	36 860	32 760	29 810	10 250
Genomsnittligt arbetande eget kapital inkl. värderingskonton och halva rörelseöverskottet, mkr	2 410	2 800	2 360	670
Rörelseöverskott, mkr	328	499	474	100
Soliditet, %	6,54	8,54	7,90	6,54
	7,33 ¹	8,97 ²		
Räntabilitet, %	13,6	17,8	20,1	14,8

¹ Efter 1975 års aktieemission.

² Efter 1976 års aktieemission.

Den lägre lönsamheten sammanhänger bl. a. med att PKbanken har en väsentligt högre volym av relativt sett lågavkastande räntebundna placeringar än de andra bankerna. Obligationer och räntebundna lån svarar sålunda för 35 % av medelomslutningen i PKbanken mot 20 % i S-E-banken och 22 % i Handelsbanken. Vidare ligger genomsnittsavkastningen på bankens utlåning lägre än för övriga banker. Enligt Riksbankens ränteundersökning i september 1975 utgjorde differensen ca 0,6 procentenheter, vilket motsvarar ca 120 mkr. lägre intäkter per år.

Bankens utdelning har under en följd av år uppgått till 8 % på aktiekapitalet. Räknat på nuvarande kapital 634 mkr. ger detta ett utdelningsbelopp av 50,7 mkr., vilket före skatt motsvarar drygt 100 mkr. Rörelseöverskottet uppgick redan för 1975 till 328 mkr. Detta hade då inte hunnit påverkas av den i december företagna kapitalökningen, varför det i framtiden rimligen inte kommer att föreligga några svårigheter att bibehålla nuvarande avkastning på det utökade kapitalet. Som närmare utvecklas i årsredovisningen för 1975 bedöms förutsättningar föreligga för en successiv resultatförbättring. Resultatet för 1976 beräknas sålunda bli bättre än 1975 års resultat. Det föreligger samtidigt behov av ytterligare konsolidering, bl. a. i form av ökad avsättning till värderingskonto för obligationer. Vidare kräver den fortgående

omstruktureringen av utlåningen en förstärkning av reserverna för utlåningsförluster. Dessa reserver uppgår f. n. till 400 mkr., vilket kan jämföras med motsvarande belopp i S-E-banken och Handelsbanken på ca 710 mkr. resp. ca 930 mkr. Detta konsolideringsbehov och behovet av att med internt genererade vinstmedel bygga upp det egna kapitalet i takt med en delvis inflationistiskt betingad ökning av rörelsevolymen begränsar möjligheterna att på kort sikt höja utdelningsbeloppet.

Stockholm 1976-04-01

Post- och Kreditbanken, PKbanken

Arne Geijer

Bertil Danielsson

**Styrelsen för Post- och Kreditbanken, PKbanken får härmed avge
redovisning för verksamheten under 1975**

Styrelse

Arne Geijer, riksdagsman, Bromma, ordförande

Arne S. Lundberg, envoyé, Stockholm, vice ordförande

Göran Agndal, ombudsman, Huddinge, repr. för postpersonal

Sven Arkwall, bankdirektör, Stockholm, arbetstagarrepresentant

Sven Bohman, direktör, Stockholm

Torsten Collén, f. bruksdisponent, Täby

Gunnar Ekman, direktör, Lidingö

Stig F. Hansson, landstingsråd, Skurup

Harald Håkansson, direktör, Stockholm

Olov Lekberg, herr, Södertälje

Carl-Henrik Nordlander, bankdirektör, Bromma

Ove Rainer, generaldirektör, Stockholm

Lars Sandberg, förbundsordförande, Stockholm

Tord Westerberg, bankkamrer, Norsborg, arbetstagarrepresentant

Karl Wärnberg, direktör, Södertälje

Bertil Danielsson, bankdirektör, Stockholm, verkställande direktör

Suppleanter

Bertil Lövgren, bankdirektör, Karlshamn, arbetstagarrepresentant

Elof Lövgren, ekonomidirektör, Bromma

Lars-Eric Olsson, bankkamrer, Mölndal, arbetstagarrepresentant

Lars Erik Piehl, bankdirektör, Lidingö, vVD och ställf. för verkställande
direktören

Revisorer

Utsedda av bolagsstämman

Ordinarie

Bruno Svensson, aukt. revisor, Stockholm

Sven Ekström, riksdagsman, Iggesund

Gunnar Weidenfors, ekonomichef, Stockholm

Suppleanter

Rune Nylander, aukt. revisor, Stockholm

Rune A. Carlstein, riksdagsman, Borås

Kurt I. Hugosson, riksdagsman, Göteborg

Utsedda av Kungl. Bankinspektionen

Per V. A. Hanner, aukt. revisor, Stockholm

Gösta Björfors, aukt. revisor, Bromma

Erik Reuterswärd, regeringsråd, Täby

VD: s kommentar

PKbankens första hela verksamhetsår, 1975, blev tillfredsställande. Volymutvecklingen blev i stort sett den förväntade och rörelseresultatet översteg den nivå, som förutsågs i delårsrapporten för årets två första tertial. Den eftersträlvade strukturomvandlingen med ökad inriktning mot näringslivet har gått snabbare än väntat. Strukturomvandlingen ger emellertid upphov till vissa problem, som belyses under rubriken "Bank i förvandling" i denna årsredovisning.

Under året har bankens styrelse fastställt en ny organisation, som bl. a. innebär en långt gående decentralisering. Geografiskt har rörelsen indelats i fyra regioner: Norra, Östra, Västra och Södra. Regionledningarna för Norra och Östra har säte i Stockholm, för Västra i Göteborg och för Södra i Malmö. Vidare har rörelsen uppdelats på fyra kundorienterade sektorer: Företag, Kommun och Bostad, Privatpersoner samt Organisationer, vilka har det centrala ansvaret för marknadsföring, produktutveckling och prisfrågor.

Bankens växande rörelse och den pågående omstruktureringen kräver större eget kapital. Utlåning till näringslivet kräver nämligen enligt banklagen högre kapitaltäckning än bostads- och kommunkrediter. För att trygga bankens kapitalförsörjning under de närmaste åren hemställde banken hos huvudaktieägaren — staten — om en fördubbling av aktiekapitalet. En proposition i ärendet förelades höstriksdagen, vilken biföll propositionen. Bankens aktiekapital ökade därigenom från 316,8 mkr. till 633,6 mkr.

Banken har emellertid fortfarande, såväl ifråga om synligt eget kapital

som ifråga om reserveringar på värderegleringskonton, en lägre konsolideringsgrad än flertalet övriga affärsbanker. Det föreligger sålunda behov av ytterligare konsolidering.

Den stora andelen lågförräntade placeringar — äldre obligationer och räntebundna lån — medför att bankens lönsamhet för närvarande är lägre än övriga affärsbankers.

Den pågående breddningen av rörelsen samt det faktum att lågförräntade placeringar förfaller och successivt ersätts av mera högförräntade placeringar gör emellertid, att banken ser positivt på möjligheterna att förbättra lönsamheten.

Banken har under året påbörjat en översyn av sina tjänster från kostnadstäckningssynpunkt. Detta har bl. a. medfört att banken under 1975 införde löngivaravgifter på banklöne- och personkontoinsättningar i syfte att reducera de stora och snabbt växande förlusterna på lönekontorörelsen.

Den omstrukturering banken eftersträvar skulle också, för att ge banken full slagkraft i konkurrensen, kräva en viss utbyggnad av kontorsnätet. I jämförelse med övriga storbanker har banken endast ca tredjedelen så stort kontorsnät. Bankkontorsetablering är dock reglerad utifrån företrädesvis samhällsekonomiska kriterier. Detta betyder i dagens läge — med riklig tillgång på bankservice — stor återhållsamhet vid tillståndsgivningen. Banken fick dock under året tillstånd att inrätta fyra nya bankkontor.

Samarbetet mellan Postverket och PKbanken, vilket är av stor betydelse för båda parter, har vidareutvecklats.

Under förutsättning att penningpolitiken inte undergår större förändringar beräknas resultatet för 1976 bli bättre än 1975 års resultat.

Stockholm den 17 februari 1976

Bertil Danielsson

Verkställande direktör

Bank i förvandling

Omstruktureringen kräver större eget kapital

Redan vid PKbankens tillkomst förutsattes att bankens rörelse skulle omstruktureras till en ökad andel näringslivs- och privatpersonskrediter. Då sådana krediter enligt banklagen kräver högre kapitaltäckning* än krediter till bostadsbyggande och kommuner, var det uppenbart att

* Enligt banklagen skall banken ha ett visst minimibelopp eget kapital som bestäms i förhållande till tillgångarna, inklusive garantiförbindelser, och med hänsyn till fördelningen av tillgångarna mellan olika riskklasser. I det risktäckande kapitalet inräknas redovisat eget kapital samt förlagslån intill ett belopp motsvarande aktiekapitalet med viss begränsning avseende lånebelopp som amorteras inom närmaste femårsperiod.

bankens kapitaltäckningskrav skulle komma att tillväxa relativt snabbt. En annan faktor som också kunde förväntas bidra till ökat kapitalkrav var en tillväxt av bankens balansomslutning.

Svårigheter förelåg emellertid vid fusionstillfället att göra säkra uppskattningar om hur snabbt kapitalkravet skulle komma att öka. Före fusionen genomfördes en nyemission, som fördubblade aktiekapitalet i dåvarande Kreditbanken till 316,8 mkr. Den nybildade banken hade därefter ett kapitalöverskott på ca 200 mkr. jämfört med banklagens krav. Den fortsatta utvecklingen fick sedan visa om detta överskott var tillräckligt eller om ytterligare medel måste tillskjutas.

Sedan bankens tillkomst har omstruktureringen gått snabbt och dessutom har bankens balansomslutning vuxit betydligt, vilket lett till att kapitalöverskottet var praktiskt taget helt förbrukat redan per 1975-06-30, dvs. ett år efter fusionen. Den genomsnittliga kapitaltäckningskvoten ökade under denna period från 1,6 % till 1,9 %.

För att uppfylla banklagens kapitaltäckningskrav emitterade banken under andra halvåret 1975 två förlagslån på tillsammans 175 mkr. Det ena av dessa lån togs upp på den tyska marknaden till ett belopp av 60 milj. D-mark (motvärde ca 100 mkr.), det andra på den svenska marknaden till ett belopp av 75 mkr. Med dessa emissioner hade banken nästan helt utnyttjat möjligheterna att genom förlagslån uppfylla kapitaltäckningskravet. En förstärkning av bankens aktiekapital var därför nödvändig.

Ännu ett skäl talade för en aktieemission: Banken var — och är fortfarande — underkapitaliserad jämfört med andra affärsbanker. Det egna kapitalet fyller i bankerna inte enbart funktionen att ge kapitaltäckning, dvs. utgöra en buffert mot förluster, utan det bidrar också till att stabilisera rörelseresultatet. Ju mindre eget kapital, desto känsligare blir en bank för t. ex. diskontoändringar.

På basis av ovanstående bedömningar anhöll banken hos statsmakterna om en aktiekapitalökning på 316,8 mkr. (1: 1, kurs 100), vilken beslutades och genomfördes under december 1975.

Banken redovisar per 1975-12-31 ett kapitalöverskott på 447 mkr. jämfört med banklagens krav. Det genomsnittliga kapitaltäckningskravet uppgår per samma datum till 1,9 %, vilket kan jämföras med 3,3 % för övriga affärsbanker (per 1975-09-30). PKbankens struktur avviker således fortfarande relativt starkt från övriga affärsbankers och den fortlöpande omstrukturering, som kan förväntas ske under resten av 1970-talet, kommer att ställa ökade krav på bankens egna kapital. I samma riktning verkar den relativt höga inflationstakten, som kan förväntas förorsaka en snabb tillväxt av bankens balansomslutning. De under 1975 genomförda emissionerna av förlagslån och ökningen av aktiekapitalet samt den ytterligare emission av förlagslån som denna ök-

ning medger beräknas dock trygga bankens kapitalförsörjning under de närmaste åren.

Räntabilitet

PKbankens räntabilitet är lägre än andra affärsbankers oavsett vilket lönsamhetsmått man väljer. Denna lägre lönsamhet beror bl. a. på att de räntebundna placeringarna — obligationer och räntebundna lån — utgör en större andel av tillgångarna i PKbanken än vad som är fallet i övriga affärsbanker. Detta har framför allt samband med Postbankens gamla roll som kapitalmarknadsinstitut. Ett annat skäl till den lägre lönsamheten är att näringslivskontakterna fortfarande inte är lika intensiva som för övriga affärsbanker, vilket bl. a. avspeglas i utlåningens fördelning och i utlandsrörelsens förhållandevis begränsade storlek.

Av nedanstående sammanställning framgår att bankens avkastning på eget kapital för 1975 ligger ca 4 procentenheter lägre än genomsnittstalet för övriga affärsbanker 1974. Även räntabiliteten på totalkapitalet ligger på motsvarande lägre nivå. Jämförelsesiffror för 1975 finns ännu inte tillgängliga, men man får räkna med att i varje fall storbankerna förbättrat sin avkastning på eget kapital med 1 à 2 procentenheter under året.

	PKbanken 1975	Övr. affärs- banker 1974
Rörelseresultat i procent av eget kapital ÷ värde- regleringskonton	14,6	19,0
Rörelseresultat i procent av eget kapital ÷ värde- regleringskonton ÷ halva rörelseresultatet	13,6	17,3
Rörelseresultat i procent av balansomslutning	0,91	1,28

Anm. Eget kapital och balansomslutning är beräknade som medelsaldon på basis av Bankspektionens månadsstatistik.

Mycket talar emellertid för att skillnaden i lönsamhet mellan PKbanken och övriga affärsbanker kommer att kunna reduceras. Under de närmaste åren kommer nämligen stora volymer äldre obligationer och räntebundna lån att förfalla och ersättas av placeringar med högre avkastning. Den målmedvetna ansträngningen att öka bankens inriktning på näringslivskunder har vidare redan givit positivt resultat och denna utveckling väntas fortsätta. Det bör dock påpekas att denna omstrukturering av rörelsen även medför kostnader för en organisatorisk utbyggnad. Slutligen strävar banken att via förändringar i prissystemet åstadkomma en förbättrad kostnadstäckning på vissa olönsamma tjänster. Sammantaget ger dessa faktorer förutsättningar för en successiv resultatförbättring.

Prisfrågor

Bankernas prissättning på olika tjänster har under en lång period inte varit tillfredsställande. Vissa tjänster har blivit alltmer förlustbringande.

Prissättningen har lett till en övervältring av kostnader mellan olika kunder och kundgrupper. I och med att bankerna fått förbättrad kännedom om de egna kostnaderna finns det förutsättningar för en mer kostnadsanpassad prissättning. Det är emellertid uppenbart att det kommer att ta lång tid att åstadkomma en genomgripande förändring av det nuvarande prissystemet.

Banken har under året påbörjat en översyn av pris- och lönsamhetsbilden för olika tjänster, vilket haft till följd att vissa priser höjts, vissa nya avgifter har införts, men att också vissa avgifter har sänkts. Banken har därvid eftersträvat att anpassa priset efter prestationen. Ett exempel på detta har varit bankens beslut att införa s. k. löngivaravgifter. Dessa innebär att banken fr. o. m. hösten 1975 tar betalt av arbetsgivarna för löncinsättningar på löntagarnas bankkonton. PKbanken, som har nästan halva lönekontomarknaden, hade genom åren tagit på sig ett betydande arbete med att administrera arbetsgivarnas lönerutiner. Hanteringskostnaderna växte dessutom väsentligt snabbare än medelinlåningen på lönekontona. Detta ledde till att förlusterna på lönekontorörelsen ökade kontinuerligt. Även om det hade varit så att lönekontorörelsen hade varit vinstgivande som helhet, borde ändå en löngivaravgift ha införts. I ett dylikt läge skulle dock räntorna på löntagarnas konton ha höjts. Enligt pris/prestationsprincipen bör nämligen kundförhållandet gentemot arbetsgivarna hållas isär från kundförhållandet gentemot löntagarna.

Ovan nämnda översyn har inte enbart resulterat i avgiftshöjningar, utan även avgiftssänkningar har skett på några tjänster. Så har t. ex. avgiften för bankgarantier på 1 % ersatts av ett "prisband", som går från 0,5 till 1,0 %. Vidare har avgiften för industriobligationsemissioner på 0,75 % ersatts av ett "prisband", som går från 0,6 till 0,75 %.

Bankens nya organisation

Vid fusionen mellan Kreditbanken och Postbanken gjordes, i avvaktan på en total organisationsgenomgång, inga större organisatoriska förändringar.

Under året har en ny organisation fastställts som innebär en decentraliserad linjeorganisation uppdelad på fyra regioner: Norra, Östra, Västra och Södra.

Organisationen är uppdelad i två huvuddelar: rörelsenheter och stabsenheter.

Rörelsenheterna består av tre huvudgrupper

— de kundgruppsuppdelade sektorerna: Företag, Kommun och Bostad,

Privatpersoner samt Organisationer

- regionerna med sina kontor
- de centrala enheterna för Utlandsrörelsen samt Finans/Fond och Notariatrörelsen.

Den nya organisationen trädde i kraft den 1 september.

Verksamheten

Kreditmarknaden

I början av år 1975 befarade man allmänt inom bankvärlden att första halvåret skulle innebära extraordinära påfrestningar. De betydande inbetalningarna av miljöfonds- och särskilda investeringsfondsmedel till Riksbanken, vilka ursprungligen avsågs ske före 31 mars, skulle medföra en kraftig likviditetsindragning från banksystemet. Tidsgränsen för inbetalning av halva beloppen flyttades till den 30 juni. Därmed kunde indragningen motverkas av att stora statslån, som huvudsakligen fanns i bankerna förföll till betalning under april och maj. En motvikt utgjorde också det oväntat kraftiga och snabba valutainflödet.

Utvecklingen på kreditmarknaden under första halvåret blev därför förhållandevis dämpad. Riksbankens föreskrifter om begränsning av ökningen av övrig utlåning fick full effekt första halvåret 1975. Tidvis föreföll det också som om kreditefterfrågan var i avtagande, men detta var troligen blott en följd av den hårda restriktivitet bankerna fann sig tvingade att ådagalägga. Följden blev emellertid att många banker den 30 juni hade betydande utrymme till det förhöjda tak på 22 procents ökning av övrig utlåning från slutet av 1973 som Riksbanken fastställt i april.

Samtidigt med höjningen av utlåningstaket tillkännagav Riksbanken att räntesatserna vid emission av bostads-, kommun- och industriobligationer fick höjas med 1 procentenhet. Bankernas in- och utlåningsräntor berördes inte av denna höjning av den långa räntan. Åtgärden innebar därför en av kapitalmarknaden sedan länge eftersträvad ändring av räntestrukturen.

I juli beslöt Riksbanken att utlåningstaket skulle gälla till utgången av året. Från ultimo 1973 skulle övrig utlåning få öka med 26 %.

Produktions- och exportutvecklingen för Sveriges industri undergick en snabb försämring från särskilt andra kvartalet 1975. Utvecklingen på kreditmarknaden den närmaste tiden efter halvårsskiftet tydde knappast på en tidigare uppdämd kraftig kreditefterfrågan som många befarat. Denna situation, med markant försvagning av den ekonomiska aktiviteten och en relativt dämpad kreditefterfrågan, föranledde Riksbanken till väsentliga lättnader i gällande kreditrestriktioner i augusti. Diskontot

sänktes från 7 till 6 % och utlåningstaket avskaffades. Den långa räntan påverkades inte av diskontosänkningen. Samtidigt höjdes affärsbankernas likviditetskrav med 2 procentenheter från september, dvs. till 34 % för de tre största bankerna: PKbanken, S-E-banken och Handelsbanken. Riksbanken lät förstå att åtgärderna i främsta rummet syftade till att bereda utrymme för industrins kreditefterfrågan.

I november kom nya lättnader samtidigt som den styrning av kreditströmmarna som likviditetskraven innebär ytterligare skärptes. Riksbanken sänkte kassakravet från 5 till 2 %. Härigenom frigjordes ca 3 mdr kr. Samtidigt höjdes emellertid likviditetskravet från 34 % till 36 % för de tre storbankerna. Kraven för sparbanker och föreningsbanker höjdes samtidigt med 1 procentenhet till 24 %.

Redan hösten 1974 uppmanade Riksbanken företag och kommuner att låna utomlands samt bankerna att på alla sätt befordra sådan upplåning och att dessutom söka refinansiera utlåning utomlands. En strid ström av utlandslån i olika former arrangerades mycket raskt, särskilt under första halvåret 1975. Detta medverkade i hög grad till att hindra och lindra den anspänning på kreditmarknaden som eljest hade varit ofrånkomlig under detta halvår. Riksbanken fann dock tydligen efter hand att den svenska efterfrågan på länemarknaderna blivit alltför häftig. I maj tillkännagav därför Riksbanken vissa åtgärder för att dämpa upplåningen utomlands. Kommunerna fick sålunda inte längre tillstånd att ta lån i utlandet genom svenska banker och vidare infördes ett samrådsförfarande för att hindra alltför stor anhopning av svenska lån på vissa utländska marknader.

Åtgärderna uppfattades av banker och låntagare som en anmaning från Riksbanken till viss återhållsamhet. Det blev en tids andhämtningspaus. Men då man befarade att bytesbalansunderskottet skulle bli större än tidigare väntat och att även bytesbalansen för 1976 inte skulle bli så mycket bättre samt det även framgick att övrig utlåning återigen ökade mycket snabbt, förnyade Riksbanken sin uppmaning till företag och banker att fortsätta upplåningen utomlands. Så skedde också. Upplåningen blev därför totalt under året mycket stor. Sammanlagt beviljade Riksbanken tillstånd för upplåning utomlands på 12,4 mdr kr.

I anslutning till lättnaderna på kreditmarknaden under hösten skedde, utan direkt samband med diskontoändringar, en viss omläggning av Riksgäldskontorets politik. Räntan på skattkammarväxlar sjönk med drygt 2 procentenheter från tiden före diskontosänkningen och Riksgäldskontorets ränta på dagslånen pressades ned från 7 1/4 % till ca 4 % i november—december. Tillsammans med den tidigare omnämnda höjningen av den långa räntan medförde detta sålunda att ränteskillnaden mellan lång och kort marknad i hög grad accentuerades.

Under 1975 vidtog Riksbanken en rad ändringar beträffande beräk-

ningen av bankernas likviditets- och kassakrav. I mars ändrades tillämpningsföreskrifterna för likviditetskraven. Bl. a. innebar förändringarna att bankernas obligationsinnehav fick värderas till nominellt värde mot tidigare marknadsvärde. Vidare infördes en s. k. utjämningsregel, som innebar att likviditetskravet skall avse likviditetsläget under rullande 12-månadersperioder mot att tidigare ha avsett likviditetsläget vid varje månadsskifte. Som en anpassning till de nya reglerna höjdes likviditetskravet för de tre större affärsbankerna, dvs. för bl. a. PKbanken, med 2 procentenheter till 32 %, vilket i princip innebar oförändrat likviditetskrav.

I juli ändrades tillämpningsföreskrifterna för bankernas kassakrav så att ineliggande kassa fick beaktas vid beräkningen av kassakravet. Detta innebar en mindre lättnad, eftersom kassakravet förblev oförändrat, dvs. 5 % av summa förbindelser (i huvudsak inlåning).

Inlåning

PKbankens inlåning* ökade från årsskifte till årsskifte med 3 828 mkr. eller 12,5 % till 34 335 mkr. Banken hävdade därmed väl sin ställning på inlåningsmarknaden; marknadsandelen steg med 0,2 procentenheter till 21,8 %. Man skall emellertid vara medveten om att marknadsandelen en viss dag — och i synnerhet vid ett årsskifte — kan vara påverkad av tillfälliga faktorer. Detta gäller samtliga banker men speciellt PK-banken med den av postgirobchållningarna starkt beroende inlåningen på avräkningskontot med Postverket. Även en jämförelse baserad på den månadsvisa utvecklingen av inlåningen exklusive avräkningskontot visar dock en gynnsam bild. Banken har under åtta av årets tolv månader haft högre ökningstal än övriga affärsbanker.

Beräknat på dagsmedelsaldon uppgick inlåningsökningen till 9 %.

Inlåningen från privatpersoner utgör den dominerande delen av bankens inlåning och denna sektor har även burit upp den gynnsamma utvecklingen under året med en inlåningsökning om 14 %. Två större försäljningskampanjer riktade till privatpersoner genomfördes under året. I dessa kampanjer betonades de fördelar bankens kunder har av att utnyttja postkontoren.

Även inlåningen på avräkningskontot med Postverket ökade märkbart under året. Den s. k. specialinlåningen hölls medvetet tillbaka och dess andel av bankens totalinlåning sjönk, beräknat på medelsaldobasis.

Utlåning

PKbankens utlåning* uppgick vid slutet av 1975 till 21 031 mkr. efter en ökning under året med 1 865 mkr. eller 9,7 %. Ökningstakten var

* In- och utlåningstal redovisas i texten enligt Bankinspektionens månadsstatistik. Jämförelser med 1974 bygger på Postbankens och Kreditbankens in- och utlåningssiffror.

därmed lägre än för övriga affärsbanker, som redovisade en uppgång med 13,1 %. Beräknat på dagsmedelsaldon uppgick bankens utlåningsökning till 8 %.

Bankens relativt långsamma utlåningsökning sammanhänger med en nedgång i volymen bostadsbyggnadskrediter, som minskade med 1 % till 4 050 mkr. inklusive mellankrediter. Minskningen av bostadsbyggnadskrediterna beror på den kraftiga tillbakagången av bostadsbyggandet under året; antalet påbörjade lägenheter minskade enligt preliminära beräkningar med drygt 30 000 till ca 51 000 lägenheter. PKbanken svarade för närmare en femtedel av finansieringen av detta bostadsbyggande. Innchavet av bostadsobligationer steg med 819 mkr.

Utvecklingen för den s. k. övriga utlåningen, dvs. utlåning till annat ändamål än bostadsbyggande, präglades av den förda kreditpolitiken. Under första hälften av året, då Riksbanken vidmakthöll en relativt snäv utlåningsbegränsning, noterades en successivt avtagande ökningstakt för såväl PKbanken som övriga affärsbanker. När kreditpolitiken lättades i samband med diskontosänkningen i augusti inträdde en omsvängning och utlåningsökningen accelererade. För PKbanken steg övrig utlåning under året med 1 911 mkr. eller 12,7 %. Ökningen för övriga affärsbanker blev 15,7 %.

Som framhållits i tidigare avsnitt satsar banken på att utvidga kontakterna med företagssektorn. Detta innebär bl. a. att en betydande del av utlåningsökningen kanaliseras till näringslivet. En analys av utlåningens fördelning på olika sektorer visar att 23,4 % av PKbankens utlåning gick till näringslivet vid månadsskiftet oktober/november 1975 mot 17,8 % ett år tidigare. Andelsökningen var således 5,6 procentenheter. Övriga affärsbanker noterade samtidigt en ökning av näringslivskrediternas andel med 1,2 procentenheter.

Bankens utlåningspolitik har även varit inriktad på att i den mån kreditrestriktionerna tillåter ge ökat utrymme åt krediter till privatpersoner. Dessa svarade nämligen 1974 för endast 6,4 % av utlåningen, vilket var knappt hälften av motsvarande andel för övriga affärsbanker. Även med hänsyn till privatsektorns betydelse på inlåningssidan är det angeläget för banken att öka utlåningen till denna sektor. Utlåningsandelen kunde under året höjas med 0,5 procentenheter.

Likviditet

Bankens kassalikviditet, dvs. nettoställningen mot Riksbanken, Riksgäldskontoret och övriga banker, låg redan under 1974 på en hög nivå. Den gynnsamma utvecklingen av bankens inlåning 1975 i kombination med kreditrestriktionernas hämmande inverkan på utlåningsvolymen medförde att kassalikviditeten i genomsnitt under året ytterligare förstärktes.

Utlåning fördelad på sektorer och branscher

Utestående krediter vid månads-skiftet okt./nov.	PKbanken		1974		Övriga affärsbanker			
	1975		1974		1975		1974	
	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
<i>Näringslivet</i>	4 781	23,4	3 378	17,8	25 381	47,7	22 544	46,5
Industri	1 467	7,1	1 227	6,5	11 602	21,8	10 125	20,9
Handel och service	1 672	8,2	1 152	6,1	8 044	15,1	7 363	15,2
Samfärdse	209	1,0	154	0,8	1 535	2,9	1 186	2,4
Finansväsen	183	0,9	35	0,2	726	1,4	769	1,6
Jordbruk	35	0,2	35	0,2	633	1,2	595	1,2
Byggnads- och anläggningsverk-samhet	690	3,4	318	1,7	2 678	5,0	2 384	4,9
Statliga företag m. m.	525	2,6	457	2,4	163	0,3	122	0,3
<i>Kommuner m. m.</i>	4 524	22,1	4 250	22,4	1 415	2,7	1 235	2,5
<i>Bostadssektorn</i>	9 781	47,7	10 164	53,5	19 497	36,6	18 478	38,1
Bostadsbyggnads-krediter	3 675	17,9	4 413	23,2	7 555	14,2	7 658	15,8
Långfristig bo-stadsfinansiering	6 106	29,8	5 751	30,3	11 942	22,4	10 820	22,3
<i>Privatpersoner</i>	1 403	6,8	1 208	6,4	6 939	13,0	6 251	12,9
Totalt	20 489	100,0	19 000	100,0	53 232	100,0	48 508	100,0

Det av Riksbanken föreskrivna likviditetskravet överskreds i månads-genomsnitt med 9,0 procentenheter. Som lägst uppgick likviditetskvoten till 35,3 % i februari och som högst till 48,5 % i december.

Kapitalmarknaden

1975 blev ett mycket livligt emissionsår. Totalt emitterades obliga-tions- och förlagslån för ca 30 mdr kr. på den inhemska marknaden

Utlåning

Enligt balansräkning	31 dec. 1975		Förändring under året	
	mkr	tusental konton	mkr	tusental konton
Inrikes växlar	480	12,7	÷ 98	— 5,6
Utrikes växlar	14	0,3	÷ 6	— 0,1
Remburser	26	0,8	÷ 10	—
Lån	14 280	136,3	÷ 1 426	÷ 19,8
Checkräkning	1 880	59,6	÷ 422	÷ 0,8
Byggnadskreditiv	4 095	4,9	— 284	÷ 0,8
Lombarderingskrediter	250	0,5	÷ 55	—
Övriga	31	18,5	÷ 1	÷ 5,0
Totalt	21 056	233,6	+ 1 734	÷ 20,7

Inlåning

Enligt balansräkning	31 dec. 1975		Förändring under året		
	mkr	tusental konton	mkr	tusental konton	
Checkräkning	752	15,8	÷ 9	÷ 1,0	
Banklöneräkning och person- konton	3 989	1 283,9	÷ 599	÷ 78,3	
Girokapitalräkning: s. k.					
K-konton	314	1,2	÷ 97	÷ 0,2	
Sparräkning och s. k. E-konton	359	24,4	÷ 51	÷ 1,3	
Sparkasseräkning och post- sparbanksböcker	8 635	4 126,4	+ 495	— 195,9	
Kapitalsamlingsräkning	4 805	1 415,9	+ 655	÷ 148,8	
Kapitalräkning 12 mån.	4 817	483,7	÷ 345	+ 44,4	
Kapitalräkning övriga	415	50,3	— 87	+ 8,4	
Konton i utländsk valuta	574	0,1	— 113	— 0,1	
Annan inlåning	4 036	0,4	÷ 585	—	
Avräkningskonto med Post- verket	7 590	—	÷ 1 539	—	
Totalt	36 286	7 402,1	+ 4 175	÷ 86,4	

(inkl. konverteringar av äldre lån), jämfört med knappt 23 mdr kr. 1974. Nettotillväxten under 1975 uppgick till ca 23 mdr kr. (17 mdr kr.). Bostadssktorns andel blev drygt 9 mdr kr. eller 41 % av nettotillväxten. 1974 var motsvarande siffror knappt 9 mdr kr. respektive 51 %. Statens upplåning blev drygt 9 mdr kr. jämfört med 6 mdr kr. 1974. Näringslivets upplåning på obligationsmarknaden ökade kraftigt jämfört med 1974. Av nettotillväxten svarade denna sektor för 16 % eller ca 4 mdr kr. Motsvarande siffror 1974 var 13 % respektive drygt

Bankernas in- och utlåning

31 december 1975 exkl. vid årets slut krediterade räntor

		Förändring under året	
	mkr	mkr	%
<i>Inlåning</i>			
PKbanken	34 335	+ 3 828	+12,5
Övriga affärsbanker	64 238	+ 5 771	+ 9,9
Sparbanker	49 211	+ 4 902	÷11,1
Föreningsbanker	9 871	+ 1 493	÷17,8
Totalt	157 655	+15 994	+11,3
<i>Utlåning</i>			
PKbanken	21 031	+ 1 865	÷ 9,7
Övriga affärsbanker	57 681	+ 6 677	÷13,1
Sparbanker	41 301	+ 3 620	÷ 9,6
Föreningsbanker	8 527	÷ 1 398	+19,6
Totalt	128 540	÷13 560	+11,8

2 mdr kr. Kommunernas upplåning under 1975 blev i stort sett oförändrad jämfört med 1974.

I likhet med föregående år åtog sig bankerna, i en överenskommelse med delegationen för bostadsfinansiering, att öka sina nettoinnehav av bostadsobligationer inkl. mellankrediter med 3 900 mkr. (3 900 mkr.). PKbankens andel uppgick till 840 mkr. (900 mkr.). PKbankens innehav av inhemska statspapper och obligationer hade vid årsskiftet ett anskaffningsvärde av 12 898 mkr. Jämfört med ett år tidigare ökade innehavet med 1 753 mkr. Ökningen låg på bostadsobligationer och skattkammarväxlar. Däremot minskade innehavet av statsobligationer samt kommun- och industriobligationer.

Under bankens ledning eller av banken ensam emitterades 7 lån (6) på den svenska obligationsmarknaden. Dessutom deltog PKbanken i emissioner av ytterligare 27 lån (24).

Det sedan slutet av 1974 ökade intresset för upplåning utomlands vidmakthölls under hela 1975. PKbanken deltog som ledare av 11 lån (0), och medverkade som "underwriter" i 115 emissioner (15). Dessutom förmedlade banken andra långfristiga lån från utlandet i betydande utsträckning.

Bankens ökade aktivitet på såväl svensk som utländsk obligationsmarknad och förmedlingsverksamhet medförde kraftigt förbättrat resultat för finans- och fondrörelsen.

Aktiemarknaden

Trots pessimistiska delårsrapporter och konjunkturbedömningar har aktiebörsen under året utvecklats positivt. Förklaringen till detta står främst att finna i faktorer som det låga kursläget vid årets början, god penningtillgång på marknaden, materialbrist och brist på placeringsalternativ. Affärsvärldens generalindex har under året stigit med 29 %. Nya indextoppar noterades i november. Index steg som högst till 782. Tidigare högsta nivå, 741, noterades i maj 1974.

Under året genomfördes ett stort antal fond- och nyemissioner. Totalt inbetalt kontantbelopp för nyemissioner uppgick till 882 mkr. Därmed överträffades det tidigare rekordet från 1965, då nyemissionerna uppgick till totalt 768 mkr.

Under 1975 beslutades att banken skulle bilda en aktiefond, PK-invest. Fonden, som är en reinvesteringsfond, förvaltas av bankens helägda dotterbolag AB PKfonder. Försäljningen av fondandelar, som påbörjades den 2 februari 1976, sker vid såväl PKbankens egna kontor som vid postkontor.

Obligations- och förlagslån under 1975*Svenska emissioner genomförda av PKbanken ensam eller under dess ledning*

Låntagare	Belopp mkr	Ränta %	Löptid år
Statsföretag AB	100	9 1/4	15
AB Svensk Exportkredit	100	9	7
Stockholms kommun	75	9 1/4	15
Post- och Kreditbanken, PKbanken, förlagslån	75	9 1/2	15
Statsföretag AB	100	9 1/4	15
AB Statens Skogsindustrier	75	9 3/8	15
Forsmarks Kraftgrupp AB	100	9 3/8	23

Utländska emissioner i vilka PKbanken deltagit som ledare

Låntagare	Belopp milj	Ränta %	Löptid år
Malmö kommun	DM 50	9 1/4	9
Stockholms kommun	DM 100	8 3/4	8
Stockholms läns landsting	DM 100	8 3/4	12
Sveriges Investeringsbank	DM 100	8 1/2	8
Forsmarks Kraftgrupp AB	DM 100	8 1/4	8
Post- och Kreditbanken, PKbanken, förlagslån	DM 60	8 1/2	8
Statsföretag AB	US \$ 30	9 1/4	5
Statsföretag AB	EUA ¹ 20	9 1/4	10
Sveriges Investeringsbank	SDR ² 40	9	7
AB Svensk Exportkredit	US \$ 25	9	7
Copenhagen Telephone Comp	EUA ¹ 20	9 1/2	10

¹ European Unit of Account (genomsnitt av f. n. 6 EG-valutor).² Special Drawing Right (genomsnitt av 16 betydelsefulla valutor).**Utländsmarknaden**

Den internationella valutamarknaden, som under 1974 präglades av oro och skakades av ett flertal bankkriser, kom under 1975, och då speciellt mot slutet av året, in i ett lugnare skede. Även om inget nytt "kontrollerat" valutasystem har skapats sedan det s. k. Bretton Woods-systemet bröt samman hösten 1971 har dock valutamarknaden fungerat förhållandevis väl och en viss normaliserande anpassning av kursrelationerna mellan de viktigare valutorna har ägt rum. Det är dock sannolikt att man under lång tid framöver måste räkna med att tillfälliga, mer eller mindre allvarliga, störningar kommer att påverka valutamarknaden.

För PKbankens del lämnade såväl valutahandeln som utlandsrörelsen i övrigt ett gott resultat även under 1975.

Den omfattande internationella upplåningen från svensk sida har även för bankens del spelat en stor roll under det gångna året. Banken

har dessutom kunnat medverka vid finansieringen av ett flertal större svenska projekt i utlandet.

Utbyggnaden av bankens utlandsrörelse fortsätter planenligt. I samband med bankens omorganisation har utlandsservicen förstärkts även regionalt.

Ett antal nya korrespondentbankskontakter har etablerats under året för att ytterligare bredda bankens utlandsservice.

Mot slutet av året beslöts vidare att PKbanken skulle öppna ett representationskontor i London. Verksamheten där inleddes i januari 1976.

Administrativ utveckling

Det administrativa utvecklingsarbetet har under året dominerats av tre förhållandevis stora projekt.

Registerorganisationsprojektet är det största och påbörjades redan hösten 1972. Det främsta syftet är att organisera bankens samtliga kontoregister och centrala kundregister så att de blir direkt åtkomliga från en databas och på det sättet bildar grunden för bankens on-line-system.

Det andra projektet, on-linesystemet, påbörjades under 1973 med provverksamhet och testning av olika bankterminalsystem. Under hösten 1975 har samtliga stockholmskontor försetts med kassaterminaler. Motsvarande utrustning kommer att installeras på övriga kontor i landet under 1976.

Det tredje stora projektet bedrivs i samarbete med Postverket och syftar till att samordna de båda bankboksreskontror som för närvarande finns, den ena inom banken och den andra skött av Postgirot för bankens räkning.

Samarbete med Postverket

Under 1975 har överenskommelser träffats med Postverket bl. a. om att PKbankens checkar upp till 500 kr. skall kunna inlösas mot konstanter på postanstalterna fr. o. m. februari 1976.

En ny bankbok, utformad enligt svensk standard och anpassad till såväl Postverkets som bankens nya kassaterminal, har tagits fram och börjar utnyttjas i vår.

Särskilda rutiner har införts för att postanstalterna skall kunna förmedla kreditansökningar till banken, och överenskommelse har träffats om försäljning av andelar i PKinvest genom Postens förmedling.

Även inom marknadsföringen äger ett betydande samarbete rum. Flera kampanjer, i synnerhet inom privatsektorn, har genomförts så att de omfattat såväl Postverkets linjeorganisation som bankens egna kon-

tor. Inom företagssektorn har inte minst kundernas möjligheter att kombinera postgirokonton med kredit eller räntebärande inlåningskonton i banken varit ett viktigt inslag i marknadskontakterna.

Personal, samrådsfrågor

Medeltalet anställda har under året ökat med 176 till 2 167. Resurserna för utbildning har förstärkts. Bankens pågående expansion kräver betydande insatser på detta område.

En översyn pågår av bankens företagsnämndsorganisation i syfte att anpassa den till den nya organisationen. Regionstyrelserna har tillförts personalrepresentation. En arbetsgrupp har tillsatts för att pröva hittillsvarande erfarenheter av personalinflytande och följa organisationens utveckling från företagsdemokratisk synpunkt samt föreslå handlingsprogram för personalinflytande.

En utredning med syfte att utveckla formerna för intern information har genomförts, och som följd av den prövas vissa nya former under 1976.

Kontorsnätet

PKbankens kontorsnät bestod vid slutet av 1975 av 80 avdelningskontor med egen styrelse och 59 expeditjonskontor sedan ett expeditjonskontor i Helsingborg lagts ned.

Trots den värdefulla tillgång samarbetet med Postverket innebär, är det en svaghet att kontorsnätet endast motsvarar ungefär tredjedelen av andra storbankers. Banken eftersträvar därför en viss utbyggnad av kontorsnätet.

PKbanken ansökte 1975 om att få inrätta ytterligare 7 bankkontor. Av dessa ansökningar har 4 bifallits och 3 avslagits. Av de nya kontor banken fått tillstånd att öppna avser 2 orter där banken inte tidigare har kontor, Karlskoga och Örnköldsvik. De 2 övriga inrättas i Stockholm respektive Göteborg.

Resultat

Rörelseresultatet uppgick till 328 mkr. för 1975. Någon jämförelse med föregående års resultat kan ej göras då det resultat som redovisades för 1974 endast omfattade PKbankens rörelse under andra hälften av året medan resultatet under första hälften av 1974 avsåg Kreditbankens verksamhet¹. Som jämförelse kan emellertid nämnas att bankens

¹ Detta innebär att jämförelser med 1974 endast kan göras i vissa fall beträffande intäkter och kostnader.

resultat för perioden juli 1974—juni 1975, dvs. de första tolv månaderna av bankens verksamhet, uppgick till 243 mkr. före fusionskostnader. Denna något haltande jämförelse antyder dock att bankens resultat förbättrats väsentligt under 1975. Speciellt stark har denna tendens varit under andra halvåret, då bankens resultat bl. a. påverkats positivt av den i augusti företagna diskontosänkningen.

Intäkter

Räntenettot, som är bankens största intäktskälla, uppgår till 745 mkr.¹ för 1975. En överslagsberäkning visar att räntenettot ökat med ca 14 à 15 % under 1975. Denna förbättring har kunnat ske trots att medeldiskontot legat 0,52 % högre än föregående år, vilket verkat klart negativt på bankens räntenetto. Ett stigande medeldiskonto påverkar nämligen räntenettot negativt på grund av att räntan på obligationsportföljen och vissa räntebundna lån inte följer diskontot medan däremot räntekostnaden för huvuddelen av inlåningen ökar i takt med diskontot. Att en förbättring ändå kunnat ske beror bl. a. på att bankens medelomslutning ökade med ca 10 % under 1975. En annan förklaring till det förbättrade räntenettot är den av Riksbanken tillåtna höjningen av utlåningsräntorna. Utlåningens förräntning har även påverkats positivt av att en del räntebundna lån under året konverterats till rörliga med högre räntor. Räntenettot har även ökat genom att den långa obligationsräntan under året höjts utöver diskontot.

Provisionerna (inkl. avgifter och agio) uppgick till 107 mkr. En överslagsberäkning visar att ökningen ligger i storleksordningen 35 % jämfört med föregående år. Den största ökningen ligger på den inhemska bankrörelsen där bl. a. introduktionen av löngivaravgifter samt höjningar av vissa provisionssatser bidragit till ökningen. Fastighetsnettot har ökat kraftigt beroende på tillkomsten av nya HK-fastigheten.

Kostnader

Rörelsekostnaderna uppgick till 548 mkr., varav kostnader för bankens egen organisation utgjorde 269 mkr. och ersättningen till Postverket 279 mkr.

Den största kostnadsposten inom den egna organisationen utgöres av personalkostnaderna, vilka uppgick till 158 mkr. Det under våren 1975 slutna löneavtalet medförde att lönekostnaderna steg med ca 19 % för bankens anställda. Vidare har nyanställningar skett under året, vilka ökat lönekostnaderna med ca 6 %. Även de sociala kostnaderna har stigit kraftigt som en följd av lönekostnadsökningarna. Därutöver har

¹ I räntenettot inkluderas även avgifter på beviljade krediter i räkning.

vissa avgiftshöjningar medfört kostnadsökningar på ca 4 %.

I det redovisade beloppet för löner och arvoden ingår ersättningar till styrelsen och bankledningen med 1,7 mkr.

Av övriga omkostnader, vilka uppgår till 95 mkr., uppvisar lokal-kostnaderna den största ökningen. Denna ökning hänför sig främst till den i november 1974 invigda nya HK-fastigheten.

Avskrivning på inventarier har verkställts enligt tjugoprocentsregeln. Avskrivningarna har ökat med ca 33 % sedan föregående år vilket bl. a. beror på anskaffning av dataterminaler för kontorsnätet. Även avskrivningarna på fastigheter har ökat kraftigt beroende på att nya HK-fastigheten tillkommit.

Ersättningen till Postverket på 279 mkr. utgör ersättning för Postverkets kassa- och bokföringstjänst.

Extraordinära kostnader 3 mkr. avser kostnader för bankens nyemission.

Bokslutsdispositioner

Av resultatet före bokslutsdispositioner 324,6 mkr. har 0,4 mkr. använts för nedskrivning av aktier. Vidare har avsatts 120 mkr. till värde-regleringskonto för obligationer och 141 mkr. till värderegeringskonto för utlåning. Till resultaträkningen har återförts 6 mkr. från värde-regleringskontot för räntebundna lån. Efter den föreslagna avsättningen till värderegeringskonto för obligationer är obligationsportföljen bokförd 298 mkr. över marknadsvärdet men 668 mkr. under det tioåriga medelräntevärde, efter vilket bankerna numera har rätt att värdera sin obligationsportfölj. Den negativa differensen mellan marknadsvärde och nettobokfört värde uppstod under 1975 till följd av att den långa obligationsräntan höjdes med 1 procentenhet.

Värderegeringskonto för utlåning har under året tagits i anspråk för konstaterade förluster med 10 mkr. På tidigare nedskrivna fordringar har under året influtit 2,5 mkr. Efter ovan nämnda avsättningar uppgår värderegeringskonto för utlåning till 400 mkr. Förluster i inlåningsrörelsen som har samband med bedrägerier och förfalskningar har där- emot belastat rörelseresultatet med 2,4 mkr.

Till skatter har avsatts 34,0 mkr. varefter nettovinsten redovisas till 35,2 mkr.

Koncernresultat

Årsredovisningen innehåller på sid. 30—31 vissa uppgifter om koncernens balans- och resultaträkningar. Koncernen omfattar förutom PKbanken ett antal helägda dotterbolag, nämligen AB Pundet, Kredit

Leasing Service AB, fem bankfastighetsbolag samt tre icke rörelsedrivande bolag. Vidare ingår det till 80 % ägda Factoring Service AB. Koncernens samlade rörelseöverskott för 1975 uppgår till 330 mkr. Av dotterbolagen har framför allt Factoring Service expanderat kraftigt under året och förbättrat sitt rörelseresultat med 0,8 mkr, eller 90 %.

Värderegleringskonton (mkr)	1975	1974
<i>A) För utlåning</i>		
Saldo vid årets ingång	266,5	265,8
Överfört från Postbanken	—	10,5
Influtet på tidigare avskrivna fordringar	2,5	2,5
Konstaterade förluster	— 10,0	— 7,3
Avsättning/återföring i bokslutet	÷ 141,0	— 5,0
Saldo vid årets utgång	400,0	266,5
<i>B) För räntebundna lån</i>		
Saldo vid årets ingång	73,5	—
Överfört från Postbanken	—	66,5
Avsättning/återföring i bokslutet	— 6,0	7,0
Saldo vid årets utgång	67,5	73,5
<i>Portföljen räntebundna lån vid årets utgång</i>		
Nominellt värde	1 648,9	1 994,6
Värderegleringskonto enligt ovan	— 67,5	— 73,5
	1 581,4 ¹	1 921,0 ¹
Beräknat marknadsvärde motsvarande avkastningskrav enligt ränteläget 1975-12-31	1 581,8	1 921,5
Marknadsvärdet överstiger nettobokföringsvärdet med	0,4	0,5
<i>C) För valutor</i>		
Saldo vid årets ingång	10,0	10,0
Avsättning i bokslutet	—	—
Saldo vid årets utgång	10,0	10,0
<i>D) För obligationer</i>		
Saldo vid årets ingång	1 266,6	245,1
Överfört från Postbanken	—	853,9
Över/underskott vid försäljning av placeringsobligationer	— 73,2 ²	— 7,4
Avsättning i bokslutet	120,0	175,0
Saldo vid årets utgång	1 313,4	1 266,6
<i>Obligationsportföljen vid årets utgång</i>		
Anskaffningsvärde	12 942,7	11 223,6
Nettobokföringsvärde ³	11 629,3	9 957,0
Medelräntevärde	12 297,1	10 635,4
Marknadsvärde	11 331,7	9 957,1

¹ I balansräkningen har värderegleringskontot dragits av från låneportföljens nominella värde.

² Förlusten har uppstått vid försäljningen av betydande volymer äldre kommun- och industriobligationer.

³ I balansräkningen visas obligationsinnehavet netto, dvs. med värderegleringskontot avdraget från anskaffningsvärdet.

Vinstdisposition

Styrelsen föreslår att 8 % utdelas på det gamla aktiekapitalet 316,8 mkr., för vilket åtgår 25,3 mkr.

Till bolagsstämmans förfogande står enligt balansräkningen:

Årets nettovinst	35 185 tkr.
Dispositionsfond	144 400 tkr.
Nybyggnadsfond	15 000 tkr.
Från år 1974 balanserad vinst	4 362 tkr.
Summa	<u>198 947 tkr.</u>

Styrelsen föreslår att till förfogande stående vinstmedel disponeras på följande sätt:

att till aktieägarna utdelas 8 kr. per aktie	25 344 tkr.
att till reservfonden föres	158 400 tkr.
varefter denna uppgår till lagstadgat belopp	
att till ny räkning överföres	<u>15 203 tkr.</u>
Summa	<u>198 947 tkr.</u>

I övrigt framgår resultatet av bankens verksamhet under året samt bankens ställning vid årets slut av på efterföljande sidor intagna resultat- och balansräkningar.

Stockholm den 17 februari 1976

Arne Geijer

Arne S. Lundberg

Göran Agndal

Sven Arkwall

Sven Bohman

Torsten Collén

Gunnar Ekman

Stig F. Hansson

Harald Håkansson

Olov Lekberg

Carl-Henrik Nordlander

Ove Rainer

Lars Sandberg

Tord Westerberg

Karl Wörnberg

Bertil Danielsson

Resultaträkning

<i>Intäkter i rörelsen</i>	<i>1975 mkr.</i>
Räntenetto*	744,6
Provisioner, avgifter och agio*	106,8
Bankfastigheters nettoavkastning*	22,8
Utdelning på organisationsaktier	1,0
Övriga rörelseintäkter	0,9
Summa intäkter	876,1

<i>Kostnader i rörelsen</i>	
Personalkostnader*	157,6
Lokalkostnader	32,4
Övriga kostnader*	62,5
Avskrivning på inventarier	11,2
Avskrivning på fastigheter	5,1
	268,8
Ersättning till Postverket	279,6
Summa kostnader	548,4

<i>Rörelseresultat</i>	327,7
Extraordinära kostnader	— 3,1
Resultat före dispositioner	324,6
<i>Bokslutsdispositioner</i>	
Ianspråktaget av arbetsmiljöfond	0,1
Varav för rörelsekostnader	— 0,1
Nedskrivning av organisationsaktier	— 0,4
Aterföring från värderegleringskonto för räntebundna lån	6,0
Avsättningar till värderegleringskonto	
för utlåning	— 141,0
för obligationer	— 120,0
Vinst före skatt	69,2
Skatter	— 34,0
Nettovinst	35,2

* Se kommentarer sid. 24—25.

Kommentar till resultaträkningen

Intäkter i rörelsen

Räntenetto	Medelsaldo 1975 mkr.	Ränta 1975 mkr.	Ränta %
<i>Tillgångar</i>			
Utlåning till allmänheten	20 227,2	1 853,6 ¹	9,16
Banker	2 961,7	213,8	7,22
Kassor, kassakvotsmedel	1 473,7	93,8 ²	6,37
Obligationer och statspapper	11 841,6	781,3	6,60
Övriga tillgångar	354,1 ³	3,5	—
	36 858,3	2 946,0	7,99
<i>Skulder och eget kapital</i>			
Inlåning från allmänheten	26 443,2	1 666,2 ⁴	6,30
Inlåning från Postverket	5 551,8	444,7	8,01
Banker	1 057,2	70,1	6,63
Förlagslån	152,9	11,2	7,36
Övrig upplåning	115,7	8,8	7,62
Övriga skulder	1 291,5	0,4	—
Totalt främmande kapital	34 612,3	2 201,4	6,36
Eget kapital och värderingsregleringskonton	2 246,0	—	—
Räntenetto	—	744,6	—
	36 858,3	2 946,0	7,99
Riksbankens medeldiskonto			6,64

¹ I utlåningsräntorna ingår kreditavgifter med 67,4 mkr.

² Avser ränta på kassakvotsmedel innesående i Riksbanken.

³ I övriga tillgångar ingår bl. a. aktier och fastigheter. Avkastningen härav redovisas under separata rubriker i resultaträkningen.

⁴ Provisioner, som uttagits vid förtidsuttag på inlåningsräkningar med uppsägningsvillkor, har dragits av från inlåningsräntorna.

<i>Provisioner, avgifter och agio</i>	<i>1975 mkr.</i>
Inhemsk utlåningsrörelse ¹	18,6
Övriga inhemska rörelsegrenar	51,0
Utländska rörelsen	37,2
	106,8

¹ Exklusive inhemska kreditavgifter.

Bankfastigheters nettoavkastning	1975 mkr.	Förändring jämfört med 1974, mkr. ¹
Hyror m. m.	30,7	+ 15,3
Avgår driftskostnader	— 7,9	— 4,2
Överskott före räntor och avskrivningar	22,8	+ 11,1
Avskrivningar	— 5,1	— 1,9
Överskott före räntor	17,7	+ 9,2

¹ Då fastighetsnettot ej påverkades av fusionen är jämförelsen relevant.

Räntor på i fastigheterna befintliga inteckningslån redovisas under räntor "Övrig upplåning" (se "Räntenetto").

Kostnader i rörelsen

<i>Personalkostnader</i>	<i>1975</i>
	<i>mkr.</i>
Löner och arvoden	115,0
Utbetalda pensioner	3,9
ATP-avgifter	8,8
Avgifter till Bankanställdas Pensionskassa (BPK)	7,0
Sjuk- och olycksfallsförsäkringsavgifter	7,9
Arbetsgivaravgift	4,6
Folkpensioneringsavgift	4,3
Andra personalkostnader	6,1
	<u>157,6</u>

Övriga kostnader

Porto, telefon	11,7
Blanketter, kontorsmaterial	9,0
Marknadsföringskostnader	9,3
Övriga kostnader	32,5
	<u>62,5</u>

Portokostnader, som avser de verksamhetsgrenar, vilka reskontrabokförs i Postverket (postsparbankskonton, personkonton, räntebärande postgirokonton), ingår i "Ersättning till Postverket".

Balansräkning

den 31 december

Tillgångar	1975 mkr.	1974 mkr.
Kassamedel		
Kassa	112,0	78,7
Checkar och postväxlar	402,2	204,4
Summa kassamedel	<u>514,2</u>	<u>283,1</u>
Finansinstitut		
* Sveriges Riksbank	569,5	1 469,1
* Inhemska finansinstitut	3 587,8	1 231,7
Utländska banker och bankirer	1 580,7	1 279,8
Summa finansinstitut	<u>5 738,0</u>	<u>3 980,6</u>

* Statspapper och obligationer	11 629,3	9 957,0
* Utlåning till allmänheten	21 055,9	19 322,0
* Diverse räkningar	710,1	623,1
* Aktier och andelar		
i bankfastighetsbolag	0,7	0,7
i andra bolag	57,7	56,0
Summa aktier och andelar	58,4	56,7
Garantifondsbevis i dotterbolag	18,0	7,0
* Inventarier	27,2	24,9
* Fastigheter		
Bankfastigheter	255,1	243,2
Andra fastigheter	0,3	2,1
Pågående nybyggnation av bankfastigheter	6,2	1,6
Summa fastigheter	261,6	247,0
Summa tillgångar	40 012,7	34 501,4
Ställda panter		
* Obligationer	2 796,8	2 847,6
Fastighetsinteckningar	27,3	28,7
Utlåning till allmänheten, beviljat belopp	23 307,4	21 397,3

* Se kommentar på sid. 27–30.

Skulder och eget kapital	1975 mkr.	1974 mkr.
Utelöpande postväxlar	304,7	272,4
Finansinstitut		
* Inhemska finansinstitut	142,7	109,0
Utländska banker och bankirer	995,9	475,9
Summa finansinstitut	1 138,6	584,9
Egna acceptor	2,3	0,7
* Inlåning från allmänheten	36 285,6	32 110,8
Långfristig upplåning		
Refinansieringslån hos AP-fonden	87,9	92,4
Inteckningslån i egna fastigheter	23,2	24,9
* Förlagslån	265,7	98,5
Summa långfristig upplåning	376,8	215,7
* Diverse räkningar	499,8	378,4
Arbetsmiljöfond	3,9	4,0
Värderegleringskonton för utlåning och valutor	410,0	276,5
* Eget kapital		
Aktiekapital	633,6	316,8
Reservfond	158,4	158,4
Dispositionsfond	144,4	144,4
Nybyggnadsfond	15,0	15,0
Balanserade vinstmedel	4,4	4,3
Årets nettovinst	35,2	19,0
Summa eget kapital	991,0	658,0
Summa skulder och eget kapital	40 012,7	34 501,4
Garantiförbindelser	2 063,0	1 550,1
* Pensionsförpliktelser (täckta av bankens pensionsstiftelse)	34,4	26,8

* Se kommentar på sid. 27–30.

Kommentar till balansräkningen

Tillgångar		
	1975 mkr.	Förändring jämfört med 1974 mkr.
<i>Sveriges Riksbank</i>		
Av beloppet avser 3,7 mkr spärrat arbetsmiljökonto		
<i>Inhemska finansinstitut</i>		
Riksgäldskontoret	—	— 127,0
Affärsbanker	2 786,2	+ 1 970,6
Sparbanker	71,6	+ 47,2
Övriga	730,0	+ 465,3
	<u>3 587,8</u>	<u>+ 2 356,1</u>
<i>Statspapper och obligationer</i>		
Skattkammarväxlar	1 500,0	+ 1 300,0
Statsobligationer	2 976,9	— 134,9
Bostadsobligationer	7 428,0	+ 819,0
Övriga obligationer	993,0	— 231,2
	<u>12 897,9</u>	<u>+ 1 752,9</u>
Summa inhemska	44,8	— 33,8
Utländska	<u>12 942,7</u>	<u>+ 1 719,1</u>
Summa anskaffningsvärde	12 942,7	+ 1 719,1
Värderegleringskonto för obligationer	-- 1 313,4	+ 46,8
Nettobokfört värde	<u>11 629,3</u>	<u>+ 1 672,3</u>
<i>Utlåning till allmänheten</i>		
In- och utrikes växlar	494,2	+ 103,7
Lån	14 347,9	+ 1 421,0
<i>Krediter i räkning</i>		
Checkräkningskrediter	1 566,6	+ 315,4
Byggnadskreditiv	4 095,1	— 283,7
Postgirokrediter	313,1	+ 106,4
Övriga	250,0	+ 54,7
Remburskrediter	25,7	+ 9,4
Annan utlåning	30,8	+ 1,0
	<u>21 123,4</u>	<u>+ 1 727,9</u>
Summa nominellt värde	21 123,4	+ 1 727,9
Värderegleringskonto för bundna lån	— 67,5	— 6,0
Summa utlåning	<u>21 055,9</u>	<u>+ 1 733,9</u>
<i>Diverse räkningar</i>		
Balanserade intäktsräntor	558,1	+ 8,8
Övriga konton	152,0	+ 78,2
	<u>710,1</u>	<u>+ 87,0</u>

Aktier	Nominellt värde 1975 mkr.	Bokfört värde 1975 mkr.	Andel av bolagets aktiekapital %
Koncernbolag			
Bankfastighetsbolag	1,0	0,7	100
Factoring Service AB	3,2	3,6	80
Kredit Leasing Service AB	2,0	2,0	100
AB Pundet	0,1	0,1	100
Övriga koncernbolag	0,3	—	100
Övriga bolag			
Svensk Bostadsfinansiering			
AB BOFAB	20,0	24,0	50
AB Svensk Exportkredit	15,4	15,4	15
United International Bank	£ 0,6 milj	7,4	10
Företagskapital AB	1,4	1,5	14
AB Industrikredit	1,2	1,2	8
Övriga aktier och andelar	2,9	2,5	
Summa aktier och andelar		58,4	
Inventarier			
Ingående saldo	24,9		
Nyanskaffningar	13,5		
Avskrivningar	—11,2		
Utgående saldo	27,2		
Bankfastigheter			
Ingående saldo	243,2		
Nyanskaffningar	17,0		
Avskrivningar	—5,1		
Utgående saldo	255,1		

Skulder och eget kapital

	1975 mkr.	Förändring jämfört med 1974 mkr.
Inhemsk finansinstitut		
Riksgäldskontoret	35,8	÷ 14,2
Affärsbanker	68,3	+ 42,0
Sparbanker	3,3	÷ 0,2
Övriga	35,3	— 22,7
	142,7	+ 33,7
Inlåning från allmänheten		
Lönekonton	3 989,1	÷ 599,0
Inlåning på särskilda villkor	4 036,3	÷ 585,3
Inlåning från Postverket	7 589,9	+ 1 539,1
Inlåning i utländsk valuta	573,7	— 113,6
Övrig inlåning	20 096,6	+ 1 565,0
	36 285,6	+ 4 174,8
Diverse räkningar		
Balanserade kostnadsräntor	207,7	+ 13,0
Övriga	292,1	+ 108,4
	499,8	÷ 121,4

Förlagslån

I syfte att uppfylla banklagens kapitaltäckningskrav har under året upptagits två förlagslån, varav ett internationellt på 60 milj. D-mark (motvärde ca 100 mkr.) och ett svenskt på 75 mkr., dvs. tillsammans 175 mkr.

Eget kapital

Ingående saldo	658,0
Utdelning för 1974	— 19,0
Nyemission	316,8
Utgående saldo (exkl. årets nettovinst)	955,8

För att få en uppfattning om det egna kapitalets storlek i relation till det kapitaltäckningskrav, som banken skall uppfylla, återgives nedan ett sammandrag av bankens kapitaltäckningssituation per 1975-12-31.

Riskklass	Tillgångar och garantier mkr.	Täcknings- procent	Kapitaltäcknings- krav mkr.
A	24 582,6	0	—
B	8 171,6	1	81,7
C	1 316,2	4	52,6
D	7 559,7	8	604,8
E	35,6	100	35,6
	Summa kapitaltäckningskrav		774,7
	Summa risktäckande kapital ¹		1 221,4

- Riskklass A. Statspapper, bostadsobl, fordringar på kommuner, inhemska banker och försäkringsbolag.
 B. Övriga obl, utländska banker, lån mot botteninteckning i bostadsfast.
 C. Övriga inteckningslån i bostadsfast, bottenlån till industrifast.
 D. Övriga fordringar och andra tillgångar.
 E. Engagemang i företag med bankverksamhet.

¹ Eget kapital - förlagslån.

Ställda panter, obligationer

Av beloppet utgör 2 796,8 mkr. obligationer, vilka ligger i Riksbanken såsom säkerhet för dagslåneverksamheten. Några dagslåneskulder fanns ej vid årsskiftet.

Pensionsförpliktelser

	1975
	mkr.
Kapitalvärde av pensionsförpliktelser	34,4
Nettoförmögenhet i bankens pensionsstiftelse	36,2

Vid beräkning av förmögenheten har stiftelsens aktier värderats till lägsta kursvärde under de senaste två åren och fastigheterna har värde-

rats enligt särskild värdering. Differensen mellan kapitalvärdet och nettoförmögenheten har minskat något gentemot föregående år.

(Originalt till resultaträkningen och balansräkningen är undertecknat av styrelsen och försett med påskrift av revisorerna.)

Koncernresultaträkning

<i>Intäkter i rörelsen</i>	1975 mkr.
Räntenetto	745,3
Provisioner, avgifter och agio	112,9
Bankfastigheters nettoavkastning	23,4
Utdelning på organisationsaktier	1,0
Övriga rörelseintäkter	0,9
Summa intäkter	883,5
<i>Kostnader i rörelsen</i>	
Personalkostnader	160,1
Lokalkostnader	32,8
Övriga kostnader	64,4
Avskrivning på inventarier	11,2
Avskrivning på fastigheter	5,2
	273,7
Ersättning till Postverket	279,6
Summa kostnader	553,3
<i>Rörelseresultat</i>	330,2
Extraordinära kostnader	— 3,2
Extraordinära intäkter	0,3
Resultat före dispositioner	327,3
<i>Bokslutsdispositioner</i>	
Ianspråktaget av arbetsmiljöfond	0,1
Varav för rörelsekostnader	— 0,1
Nedskrivning av organisationsaktier	— 0,4
Återföring från värderingskonto för räntebundna lån	6,0
Avsättningar till värderingskonton	— 262,7
Vinst före skatt	70,2
Skatter	— 34,5
Nettovinst	35,7

Koncernbalansräkning

den 31 december

Tillgångar	1975 mkr.	1974 mkr.
Kassamedel		
Kassa, postgiro	113,0	79,8
Checkar och postväxlar	402,2	204,4
Summa kassamedel	515,2	284,2
Finansinstitut		
Inhemskas finansinstitut	4 157,3	2 700,8
Utländska banker och bankirer	1 580,7	1 279,8
Summa finansinstitut	5 738,0	3 980,6
Statspapper och obligationer	11 629,3	9 957,0
Utlåning till allmänheten	21 210,1	19 399,4
Övriga fordringar	712,9	627,7
Aktier och andelar	52,3	53,8
Inventarier	27,4	24,9
Lager av leaseobjekt	30,9	18,6
Fastigheter	264,0	249,6
Summa tillgångar	40 180,1	34 595,9

Skulder och eget kapital	1975 mkr.	1974 mkr.
Utelöpande postväxlar	304,8	272,4
Finansinstitut		
Inhemskas finansinstitut	142,7	109,0
Utländska banker och bankirer	995,9	475,9
Summa finansinstitut	1 138,6	584,9
Inlåning från allmänheten	36 274,7	32 092,9
Långfristig upplåning	389,5	233,9
Övriga skulder	662,5	470,0
Arbetsmiljöfond	3,9	4,0
Värderegleringskonton för utlåning och valutor	413,7	278,9
Eget kapital		
Aktiekapital	633,6	316,8
Bundna fonder	158,7	158,7
Fria reserver	164,4	164,2
Årets nettovinst	35,7	19,2
Summa eget kapital	992,4	658,9
Summa skulder och eget kapital	40 180,1	34 595,9

Stockholm den 17 februari 1976

Bertil Danielsson

Revisionsberättelse

I egenskap av revisorer i Post- och Kreditbanken, PKbanken får vi avge följande revisionsberättelse för år 1975.

Vi har granskat årsredovisningen, tagit del av räkenskaper, protokoll och andra handlingar, som lämnar upplysning om bolagets ekonomi och förvaltning, samt vidtagit de övriga granskningsåtgärder, vi ansett erforderliga.

Räkenskaperna har detaljgranskats av bolagets revisionsavdelning, som däröver avgivit rapporter.

Bolagets inre kontroll synes oss vara ordnad på betryggande sätt. Förvaltningskostnaderna har granskats utan erinran. Under revisionen har icke framkommit anledning till anmärkning beträffande redovisningshandlingarna, bokföringen, inventeringen av tillgångarna eller förvaltningen i övrigt.

Vi tillstyrker,

att den i årsredovisningen intagna, av oss påtecknade balansräkningen per den 31 december 1975 fastställes,

att vinstmedlen, kronor 198 947 251: 42, disponeras i enlighet med styrelsens förslag,
samt

att styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid, årsredovisningen omfattar.

Stockholm den 3 mars 1976

Bruno Svensson
auktoriserad revisor
utsedda av bolagsstämman

Sven Ekström

Gunnar Weidenfors

Gösta Björfors
auktoriserad revisor
utsedda av Kungl. Bankinspektionen

Per V A Hanner
auktoriserad revisor

Erik Reuterswärd

Lagförslag

Bilaga 12

1 Förslag till

Lag om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1976/77¹

Härigenom föreskrives att statlig inkomstskatt för skattskyldig, som avses i 10 § 1 mom. lagen (1947: 576) om statlig inkomstskatt, skall för budgetåret 1976/77 ingå i preliminär skatt med 100 procent av grundbeloppet.

¹ Jämför 1975: 449.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975: 1147) om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt

Härigenom föreskrives att 2 och 3 §§ lagen (1975: 1147) om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Särskilt investeringsavdrag utgör tio procent av anskaffningskostnaden för inventarier som anskaffats under den period som anges i 1 §. I fråga om inventarier, som näringsidkaren tillverkar själv, beräknas procentsatsen på den del av tillverkningskostnaden som nedlagts under perioden.

Avdraget utgör dock tjugofem procent av anskaffningskostnaden för inventarier som levererats under perioden den 1 maj—den 31 december 1976 under förutsättning att skriftligt avtal om anskaffningen ej har upprättats före den 1 maj 1976. I fråga om inventarier, som näringsidkaren tillverkar själv, tillämpas sistnämnda procentsats på den del av tillverkningskostnaden som nedlagts under perioden den 1 maj—den 31 december 1976 under förutsättning att tillverkningen ej har påbörjats före den 1 maj 1976.

Avdraget göres vid taxering till statlig inkomstskatt för det beskattningsår under vilket inventarierna har levererats eller kostnaderna för tillverkningen nedlagts. Avdraget får dock åtnjutas högst med belopp som svarar mot skillnaden mellan bruttointäkten och övriga avdrag i förvärvskällan.

3 §

Särskilt investeringsavdrag åtnjutes icke för följande inventarier, nämligen

- inventarier med en beräknad varaktighetstid av högst tre år,
- begagnade inventarier,
- personbilar som avses i vägtrafikkungörelsen (1972: 603) och som icke användes i yrkesmässig trafik eller uthyrningsrörelse,
- inventarier som den skattskyldige tillverkar själv, om tillverkningen har påbörjats före den 15 oktober 1975,

Nuvarande lydelse

inventarier som har anskaffats genom skriftligt avtal upprättat före den 15 oktober 1975,

inventarier som icke har levererats under den period som anges i 1 §, inventarier för vilka anskaffnings- eller tillverkningskostnaderna under beskattningsåret ej har uppgått till sammanlagt minst 10 000 kronor.

Föreligger synnerliga skäl, får regeringen medge att särskilt investeringsavdrag får åtnjutas för inventarier som levereras efter utgången av den period som anges i 1 §.

Föreligger särskilda skäl, får riksskatteverket medge att särskilt investeringsavdrag får åtnjutas för anskaffning av begagnade inventarier. Mot riksskatteverkets beslut i sådan fråga får talan icke föras.

För inventarier, som har förvärvats från någon med vilken förvärvaren är i väsentlig ekonomisk intressegemenskap, åtnjutes särskilt investeringsavdrag endast om inventarierna har tillverkats av säljaren och tillverkningen påbörjats efter den 15 oktober 1975.

Föreslagen lydelse

Föreligger synnerliga skäl, får regeringen medge att särskilt investeringsavdrag får åtnjutas för inventarier som levereras efter utgången av den period som anges i 1 §. *Avdraget skall därvid efter regeringens bestämmande medges med tio eller tjugofem procent av anskaffningskostnaden.*

För inventarier, som har förvärvats från någon med vilken förvärvaren är i väsentlig ekonomisk intressegemenskap, åtnjutes särskilt investeringsavdrag endast om inventarierna har tillverkats av säljaren. *Avdrag åtnjutes med tjugofem procent om tillverkningen påbörjats efter den 30 april 1976 och med tio procent om tillverkningen påbörjats tidigare men efter den 15 oktober 1975.*

Denna lag träder i kraft dagen efter den dag, då lagen enligt uppgift på den har utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975: 1149) om statligt investeringsbidrag för inventarieanskaffning

Härigenom föreskrives att 2 och 3 §§ lagen (1975: 1149) om statligt investeringsbidrag för inventarieanskaffning skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Investeringsbidrag får icke utgå om näringsidkaren för beskattningsår under den period som anges i 1 § kunnat helt utnyttja avdrag enligt lagen (1975: 1147) om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt. Investeringsbidrag får heller icke utgå, om näringsidkaren för beskattningsåret helt eller delvis har åtnjutit avdrag som nyss nämnts. Bedömningen av frågan huruvida nämnda avdrag kunnat utnyttjas eller har åtnjutits får grundas på taxeringsnämndens beslut.

Investeringsbidrag utgör fyra procent av anskaffningskostnaden för inventarier som har anskaffats under den period som anges i 1 §. I fråga om inventarier, som näringsidkaren tillverkar själv, beräknas procentsatsen på den del av tillverkningskostnaden som nedlagts under perioden.

Bidraget utgör dock tio procent av anskaffningskostnaden för inventarier som levererats under perioden den 1 maj—den 31 december 1976 under förutsättning att skriftligt avtal om anskaffningen ej har upprättats före den 1 maj 1976. I fråga om inventarier, som näringsidkaren tillverkar själv, tillämpas sistnämnda procentsats på den del av tillverkningskostnaden som nedlagts under perioden den 1 maj—den 31 december 1976 under förutsättning att tillverkningen ej har påbörjats före den 1 maj 1976.

Investeringsbidrag utgår för det beskattningsår under vilket inventarierna har levererats eller kostnaderna för tillverkningen nedlagts. Det kan utgå för högst två beskattningsår och får ej överstiga 20 000 kronor för varje beskattningsår.

Investeringsbidrag utgår för det beskattningsår under vilket inventarierna har levererats eller kostnaderna för tillverkningen nedlagts. Det kan utgå för högst två beskattningsår och får ej beräknas på högre anskaffnings- eller tillverkningskostnad än 500 000 kronor för varje beskattningsår.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Investeringsbidrag utgår icke för följande inventarier, nämligen inventarier med en beräknad varaktighetstid av högst tre år,

begagnade inventarier,

personbilar som avses i vägtrafikkungörelsen (1972: 603) och som icke användes i yrkesmässig trafik eller uthyrningsrörelse,

inventarier som näringsidkaren tillverkar själv, om tillverkningen har påbörjats före den 15 oktober 1975,

inventarier som har anskaffats genom skriftligt avtal upprättat före den 15 oktober 1975,

inventarier som icke har levererats under den period som anges i 1 §,

inventarier för vilka anskaffnings- eller tillverkningskostnaderna under beskattningsåret ej har uppgått till sammanlagt minst 10 000 kronor.

Föreligger synnerliga skäl, får regeringen medge att investeringsbidrag får utgå för inventarier som levereras efter utgången av den period som anges i 1 §.

Föreligger synnerliga skäl, får regeringen medge att investeringsbidrag får utgå för inventarier som levereras efter utgången av den period som anges i 1 §. *Bidraget skall därvid efter regeringens bestämmande medges med fyra eller tio procent av anskaffningskostnaden.*

Föreligger särskilda skäl, får riksskatteverket medge att investeringsbidrag får åtnjutas även för anskaffning av begagnade inventarier.

För inventarier, som har förvärvats från någon med vilken förvärvaren är i väsentlig ekonomisk intressegemenskap, kan investeringsbidrag utgå endast om inventarierna har tillverkats av säljaren och tillverkningen påbörjats efter den 15 oktober 1975.

För inventarier, som har förvärvats från någon med vilken förvärvaren är i väsentlig ekonomisk intressegemenskap, kan investeringsbidrag utgå endast om inventarierna har tillverkats av säljaren. *Bidrag åtnjutes med tio procent om tillverkningen påbörjats efter den 30 april 1976 och med fyra procent om tillverkningen påbörjats tidigare men efter den 15 oktober 1975.*

Denna lag träder i kraft dagen efter den dag, då lagen enligt uppgift på den har utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning

Reviderad finansplan 1976	2
1 Den internationella utvecklingen	2
2 Den ekonomiska utvecklingen 1975	4
3 Den ekonomiska politiken 1976	9
3.1 Mål och förutsättningar för den ekonomiska politiken	9
3.2 Politik för en stark ekonomi	16
3.3 Den ekonomiska utvecklingen 1976	31
4 Sammanfattning	34
Särskilda frågor	37
1 Utnyttjande av finansfullmakten, m. m.	37
2 Allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelses verksamhet under år 1975	38
3 Post- och Kreditbankens, PK-banken, verksamhet	39
4 Särskilt investeringsavdrag för maskininvesteringar m. m.	40
5 Riktlinjer för totalisatorverksamheten vid trav- och galopp-tävlingar, m. m.	41
6 Totalbudgeten budgetåren 1975/76 och 1976/77	44
Hemställan	53
Beslut	54

Bilaga 1: Reviderad nationalbudget 1976

Bilaga 2: Långtidsbudget för perioden 1976/77—1980/81

Bilaga 3: 1975 års långtidsutredning och remissinstanserna

Bilaga 4: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning av budgetutfallet för budgetåret 1975/76

Bilaga 5: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1976/77

Bilaga 6: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1976/77

Bilaga 7: Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1976/77

Bilaga 8: Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1976/77

Bilaga 9: Förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1976/77 sedan budgetpropositionen

Bilaga 10: Allmänna Pensionsfonden, fjärde fondstyrelsen: Årsredovisning för verksamhetsåret 1975

Bilaga 11: Post- och Kreditbanken, PK-banken: Årsredovisning för verksamhetsåret 1975

Bilaga 12: Lagförslag

1 Riksdagen 1975/76. 1 saml. Nr 150. Innehåll

